

ELEKTRONINĖ LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS CHRESTOMATIJA

11–12 klasei

Apšvieta

versija 1.0

Šia chrestomatija galima naudotis
tik mokymo ar mokymosi tikslais

LIETUVIŲ
LITERATŪROS
IR TAUTOSAKOS
INSTITUTAS

VILNIUS 2012

SUDARYTOJA Aušra Martišiūtė-Linartienė

REDAKcinė KOLEGIJA: Darius Kuolys, Mindaugas Kvietkauskas, Aušra Martišiūtė-Linartienė,
Dainora Pociūtė-Abukevičienė, Brigita Speičytė, Gytis Vaškelis

PROJEKTO KOORDINATORIUS Gytis Vaškelis

KONSULTANTĖS: Vilija Dailidienė, Dainora Eigminienė, Aušra Jurgutienė

REDAKTORĖS: Irena Daugirdaitė, Laima Arnatkevičiūtė, Danutė Kalinauskaitė, Asta Vaškeliene

KNYGOS DAILININKAS IR MAKETUOTOJAS Rokas Gelažius

Išleido

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Antakalnio g. 6, Vilnius LT-10308

www.lti.lt

knyga@lti.lt

© Autoriai, tekstai, 2012

© Aušra Martišiūtė-Linartienė, sudarymas, 2012

© Rokas Gelažius, 2012

© Ugdymo plėtotės centras, 2012

© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012

ISBN 978-609-425-088-0

TEKSTŲ AUTORIAI:

Natalija Arlauskaitė (A. Čechovas, A. Achmatova, O. Mandelštamas B. Pasternakas), Gintarė Bernotienė (H. Hesė, J. Vaičiūnaitė), Dagnė Beržaitė (F. Dostojevskis), Vigmantas Butkus (XX a. pradžios literatūra. Realizmas. Neoromantizmas), Dalia Čiočytė (M. Valančius), Jūratė Čerškutė (R. Gavelis), Vilija Dailidienė (N. Sadūnaitė), Viktorija Daujotytė-Pakerienė (K. Būga), Kęstutis Girnius (J. Girnius), Aušra Jurgutienė (J. Baltrušaitis), Nijolė Kašelionienė (Gi de Mopasanas, O. Milašius Š. Bodleras, P. Verlenas), Laurynas Katkus („Keturi vėjai“, F. T. Marinėtis, R. M. Rilke, F. Kafka, B. Sruoga (II)), B. Krivickas, A. Nyka-Nyliūnas, J. Lukša-Daumantas, V. Bložė, M. Martinaitis, T. Venclova, J. Erlickas, D. Kalinauskaitė), Rimantas Kmita (I. Meras, Modernioji XX a. antrosios pusės literatūra, E. Miežėlaitis, Just. Marcinkevičius, S. Geda, J. Strielkūnas, N. Miliauskaitė, Nepriklausomybės laikų literatūra, A. Marčėnas, A. Jonynas, D. Kajokas, S. Parulskis, G. Grajauskas), Darius Kuolys (Barokas, Apšvieta, K. Sirvydas, M. K. Sarbievijus, D. Naborovskis, S. Pšipkovskis, M. K. Pacas, K. Donelaitis, M. P. Karpavičius, T. Kosčiūška, I. Kantas, M. Gimbutienė, V. Kavolis, M. Lukšienė), Mindaugas Kvietkauskas (XX a. pradžios literatūra. Romantizmas. Neoromantizmas, M. Riomeris, M. Kulbakas, K. Kavafis, XX a. vidurio katastrofų literatūra, O. Šimaitė, A. Kamiu, P. Levis, V. Šymborska, Č. Milošas, J. Brodskis), Laura Laurušaitė (K. Skujėniekas), Aušra Martišiūtė-Linartienė (V. Šekspyras, P. Kalderonas, J. V. Gėtė, F. Šileris, Dž. Baironas, V. Krėvė, J. Tumas-Vaižgantas, Vydūnas, B. Sruoga (I)), D. Grinkevičiūtė, K. Ostrauskas, K. Saja, S. Beketas, M. Ivaškevičius), Gediminas Mikelaitis (S. Šalkauskis), Kęstutis Nastopka (A. J. Greimas), Dainora Pociūtė-Abukevičienė (Renesansas, Metraščiai, M. Husovianas, A. Kulvietis, M. Mažvydas, A. Volanas, L. Sapiega, J. Radvanas, M. Daukša, M. K. Radvilas-Našlaitėlis), Jurgita Žana Raškevičiūtė (J. Degutyte), Brigita Speičytė (XIX a. literatūra. Romantizmas. Realizmas, A. Strazdas, S. Daukantas, A. Mickevičius, A. Baranauskas, Žemaitė, Maironis, V. Vordsvortas, Šatrijos Ragana), Jūratė Sprindytė (M. Katilėškis, J. Aputis, R. Granauskas, B. Vilimaitė, Ch. L. Borchesas, Nepriklausomybės laikų literatūra, J. Kunčinas, V. Juknaitė, G. Radvilavičiūtė), Vaidas Šeferis (Jonas Basanavičius), Marijus Šidlauskas (V. Kudirka), Skirmantas Valentas (K. Būga), Inga Vidugiryte-Pakerienė (A. Puškinas), Vanda Zaborskaitė (M. Valančius), Eugenijus Žmuida (J. Tumas-Vaižgantas, I. Šėinius, XX a. vidurio modernioji literatūra, V. Mykolaitis-Putinas, J. Savickis, S. Nėris, H. Radauskas, I. Simonaitytė), Manfredas Žvirgždas (J. Billūnas, M. K. Čiurlionis, XX a. vidurio modernioji literatūra, J. Savickis, J. Aistis, Salomėja Nėris, B. Brazdžionis, A. Miškinis, A. Vaičiulaitis, I. Simonaitytė, K. Binkis, S. Nėris (II), A. Miškinis, V. Mačernis, K. Bradūnas, Modernioji XX a. antrosios pusės literatūra, A. Mackus, A. Škėma, Liūnė Sutema).

TURINYS

Apšvieta	334
Kristijonas Donelaitis	344
KRISTIJONAS DONELAITIS. Metai	353
Mykolas Pranciškus Karpavičius	428
MYKOLAS PRANCIŠKUS KARPAVIČIUS. Pamokslai	432
Tadas Kosciuška	446
Imanuelis Kantas	451
IMANUELIS KANTAS. Atsakymas į klausimą „kas yra švietimas“	454
IMANUELIS KANTAS. Draugo prieraišas	458
Johanas Volfgangas Gėtė	459
JOHANAS VOLFGANGAS GĖTĖ. Faustas	464
Terminų žodynėlis	3301
Laiko juosta	3346

Apšvieta

APŠVIETA – po baroko sekusi kultūros epocha, išaukštinusi savarankišką žmogaus protą, tikėjusi jo galia šviesti ir tobulinti pasaulį. Lietuviškai dar vadinama Švietimu, angliškai – *Enlightenment*, prancūziškai – *Lumières*, vokiškai – *Aufklärung*. Prasidėjo XVII a. pabaigoje Anglijoje, per XVIII a. apėmė visą Europą ir Šiaurės Ameriką, kai kuriose šalyse tęsėsi iki XIX a. pradžios. Apšvieta iš esmės nulėmė modernios visuomenės susikūrimą, jos pasaulio ir gyvenimo supratimą. Kaip Apšvietos praktinis projektas XVIII a. pabaigoje iškilo Jungtinės Amerikos Valstijos. Apšvieta subrandino Prancūzijos revoliuciją. Apšvietos idėjomis buvo pagrįsta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gelbėjimo programa. Jomis rėmėsi lietuvių bendruomenės Prūsų Lietuvoje išsaugojimo siekiai.

XVIII šimtmetį įprasta vadinti filosofų amžiumi, nes šiuo metu didžiausių įtaką visuomenėje turėjo nepriklausomi intelektualai. Vienas jų – Prūsijos filosofas Imanuelis Kantas – taip nusakė savo epochos esmę: „Švietimas yra žmogaus išvadavimas iš nesavarankiškumo, dėl kurio pats žmogus kaltas. Nesavarankiškumas yra nesugebėjimas naudotis savo protu kitų nevadovaujamam.“ Apšvietos filosofai ne tik skelbė, bet ir savo elgesiu liudijo asmens savarankiškumą. Teigė, kad kiekvienas atsako už savo mąstymą ir likimą. Kiekvienas turi tapti savo laimės kalviu. Todėl žmogui nedera akiai paklusti autoritetams ir tradicijai. Apšvietos filosofai buvo įsitikinę, kad iš prigimties žmonės yra laisvi ir lygūs: visi gamtos apdovanoti protu, kuriuo turi išmokti savarankiškai naudotis. Būtent mokslas, švietimas yra skirti tam, kad išlavintų žmonių protus, išvadotų žmones iš prietarų tamsos, fanatizmo, priklausomybės, vergijos ir skurdo. Vadovautasi anglų filosofo Frensiso Beikono žodžiais: „žinojimas yra jėga“. Dauguma švietėjų buvo įtikėję pažangos idėja. Jie teigė, kad remdamiesi mokslu, vis naujais jo atradimais, žmonės gali tobulėti ir kurti vis tobulesnę visuomenę, vis šviesesnę ateitį. Išimtį sudarė iš Ženevos kilęs, prancūziškai rašęs filosofas Žanas Žakas Ruso. Jis neigė civilizacijos pažangą ir kvietė visuomenę grįžti „atgal į gamtą“ – prie natūralaus gyvenimo būdo. Sužavėti gamtos mokslų laimėjimų, atrastų universalių fizikos dėsnių, švietėjai manė, kad ir visuomenės gyvenimą galima racionaliai išaiškinti ir konstruoti. Viskas, kas atrodė miglota, nesuprantama, protu nepaaiškinama, dažniausiai buvo vertinama neigiamai. Dalis Vakarų filosofų siekė „protingo tikėjimo“ – be stebuklų ir prietarų. Jie buvo deistai: teigė, kad Dievas tėra gamtos dėsnių šaltinis ir tiesiogiai į žmonių gyvenimą nesikiša. Kiti švietėjai laikėsi ateistinių pažiūrų: neigė Dievo buvimą, o Bažnyčią vertino kaip pažangos kliūtį. Visi Apšvietos filosofai pasisakė prieš Bažnyčios ir valdžios pastangas riboti nuomonių raišką: gynė toleranciją, minties ir sąžinės laisvę. Jie buvo įsitikinę, kad filosofija turi tarnauti visuomenei: teikti jai praktinių patarimų dorovės, politikos, ūkio ir kitais gyvenimo klausimais. Švietėjai konsultavo galingiausius pasaulio monarchus ir politikus, aiškino jiems, kaip reikėtų pertvarkyti valstybes ir visuomenes. Garsiausi epochos filosofai: Denisas Didro, Volteras, Ž. Ž. Ruso bei kiti kaip praktinės išminties lobyną parengė didžiąją prancūzų *Enciklopediją*, arba *Aiškinamąjį mokslų, menų ir amatų žodyną*. Per 1751–1780 metus buvo išleisti 35 *Enciklopedijos* tomai. Filosofai savo idėjas skleidė salonuose, klubuose ir draugi-

*Jokia tauta negali būti laiminga,
jei joje tėvynės meilė yra
išblėsusi. [...] Tėvynę mylėdami,
save mylite, o ne prarandate;
ją atstumdami ir ištikimybės
nesilaikydami, save išduodate.*

Jonas Nepomukas Kosakauskis,
Vilniaus vyskupo padėjėjas, 1789

jose. Mokslo žinioms populiarinti, visuomenei šviesti buvo pasitelkta spauda: kalendoriai, laikraščiai, įvairios praktinių patarimų knygelės, vadovėliai.

Prigimtinės žmonių laisvės ir lygybės, liaudies suverenumo, valdžios kilmės iš visuomeninės sutarties idėjos, kurias skleidė švietėjai, įgijo stiprią politinę galią. Jomis rėmėsi už savo pilietines teises kovojęs miestiečių luomas – buržuazija. Šis, trečiasis, luomas reikalavo visų gyventojų lygybės prieš įstatymą, žodžio, susirinkimų, spaudos laisvės, teisės kartu su kitais luomais valdyti valstybę. Apšvietos idėjomis taip pat vadovavosi nepriklausomybės siekusios tautos. Dalis švietėjų ekonomistų, vadintų fiziokratais, pabrėžė ypatingą žemdirbių vaidmenį visuomenėje. Jie laikė valstiečius svarbiausiais bendros gerovės kūrėjais ir ragino rūpintis liaudies švietimu bei teisėmis. Skirtingi Apšvietos filosofai socialinių reformų viltis siejo su skirtingomis politinėmis santvarkomis. Volteras, D. Didro buvo įsitikinę, kad žmonių gyvenimą gali pagerinti apšvietę monarchai. Jie žavėjosi Prūsijos karaliumi Frydrichu II ir Rusijos imperatore Kotryna II, rėmė jų politiką. Volteras kurį laiką gyveno Prūsijos karaliaus rūmuose. D. Didro vyko į Peterburgą „šviesti“ Kotrynos II ir iki gyvenimo pabaigos buvo jos finansiškai remiamas. Volteras patarė Lietuvos ir Lenkijos valdovui Stanislovui Augustui Poniatovskiui įvesti krašte „apšviestąjį absoliutizmą“. Lietuvių ir lenkų bajorus jis kvietė susitaikyti su „pažangiu“ Rusijos šeimininkavimu jų tėvynėje. Frydricho II sumanytą padalyti Lietuvos ir Lenkijos valstybę Volteras sveikino kaip „geniaus“ mintį. Ž. Ž. Ruso buvo tvirtas respublikonas: bjaurėjosi monarchais ir pasaulio tautų ateitį siejo su laisvomis respublikomis. Senąsias graikų respublikas – Atėnus ir Spartą – kėlė kaip sektingą pavyzdį savo laikams. Jis ragino lietuvius ir lenkus ne tik ginti savo politines laisves, priešintis Rusijos įtakai, bet ir esminėmis reformomis padaryti savo Respubliką nenugalimą. Būtent Ž. Ž. Ruso buvo laikomas Prancūzijos revoliucijos (1789–1794) ir Prancūzijos Respublikos tėvu.

Apšvieta Lietuvoje atgaivino visuomenės pasitikėjimą savo jėgomis, subrandino naują tautos, kaip lygiateisių žmonių bendruomenės, sampratą, paskatino pertvarkyti valstybę ir kovoti dėl jos nepriklausomybės. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje pavieniai raginimai pasikliauti savo protu, imtis visuomeninių ir politinių reformų pasigirdo jau XVIII a. pradžioje karo, bado ir maro nusiaubtame krašte. LDK pakancleris Stanislovas Antanas Ščiuka 1709 m. išleistoje knygoje *Lenkijos užtemimas* skelbė, kad nuo švietimo priklauso valstybės ateitis. Jo įsitikinimu, laisva Respublika įveiks krizę – „užtemimą“, jei už jos likimą atsakingi bajorai bus nuolatos lavinami, jei sugebės savarankiškai mąstyti. Tam reikia valstybės lėšomis „kas savaitę veltui siuntinėti bajorijai krašto ir užsienio naujienas“, o visose šalies mokyklose „mokyti jaunimą politinės geografijos ir istorijos“. Tokių balsų tarp Lietuvos didikų, kurie buvo susipažinę su to meto anglų ir prancūzų gyvenimu, pasigirdo ir daugiau. Palaipsniui imta į juos įsiklausyti. 1730 m. Vilniaus universitete pradėta dėstyti prancūzų – Apšvietos pasaulio – kalba, netrukus sustiprintas teisės ir matematikos mokymas. 1739 m. visose Lietuvos jėzuitų mokyklose įvestas atskiras istorijos dėstymas, po metų – ir geografijos. Būtent šiuo metu švietimas Lietuvoje vis aiškiau pradėtas suprasti kaip visuomenės ir valstybės gelbėjimo būdas. Lietuviai vėl prisiminė Romos oratorių Ciceroną, raginusį lavinti žmogų tam, kad jis mokėtų tarnauti savo bendruomenei – Respublikai. Taip pat buvo išgirstas anglų Apšvietos filosofas Džonas Lokas, teigęs, kad auklėjimo paskirtis – ugdyti ne mokslininką, bet protingą žmogų, brandų pilietį, ku-

ris mokėtų kurti tėvynės ateitį. Tuo laiku Vilniaus universiteto išleistos pratybų knygos kvietė jaunimą kritiškai vertinti krašto ydas, skatino svarstyti, kaip reikėtų tobulinti valstybę. Jėzuitų mokyklose atsirado naujas mokymosi būdas: studentai vaidindavo bajorų seimelius, kuriuose kėlė ir aptarinėjo svarbiausias šalies problemas, reformų projektus. Siekdami rengti išsilavinusį šalies elitą, 1740 m. jėzuitai Vilniuje atidarė mokyklą, skirtą didikų vaikams. 1751 m. ji buvo pavadinta Kilmingųjų kolegija (lot. *Collegium Nobilium*). Jos tikslas – skatinti Lietuvos jaunimo „poreikį atnaujinti Tėvynę“. Tuo pačiu metu pilietiniu visuomenės ugdymu Lietuvoje rūpinosi ir vienuoliai pijorai. Žymus istorikas ir teisininkas Motiejus Dogelis, grumdamasis su vienvaldystės švietime siekusiais jėzuitais, atnaujino Vilniuje buvusią pijorų mokyklą ir pavertė ją Kilmingųjų kolegija. Radvilai, sekdami garsios Drezdeno akademijos pavyzdžiu, 1747 m. Nesvyžiuje įsteigė pirmąją Lietuvoje aukštąją karo mokyklą – Riterių Akademiją. Joje jaunuoliai, be karo mokslų, buvo mokomi matematikos, humanitarinių dalykų, prancūzų ir vokiečių kalbų.

Pasirodę pirmieji Lietuvos periodiniai leidiniai taip pat buvo Apšvietos ženklas. Nuo 1735 m. Vilniaus universitetas ėmė spausdinti profesoriaus Jono Pašakauskio lenkiškai rengtus *Politinius kalendorius*, kurie visuomenei pateikdavo nemažai Lietuvos ir pasaulio istorijos, politikos, astronomijos, kitų gamtos mokslų žinių. Šiuose kalendoriuose, kuriuos universitetas leido iki valstybės žlugimo, visą laiką skelbtas legendinių ir istorinių Lietuvos didikų kunigaikščių sąrašas – nuo Litalano, Vaidevučio, Palemono iki Žygimanto Augusto. 1760 m. pradėjo eiti pirmasis LDK laikraštis – *Lietuvos pasiuntinys* (lenk. *Kurier Litewski*) ir jo priedai *Literatūros žinios* bei *Užsienio žinios*. Laikraščius redagavo Vilniaus universiteto profesorius Pranciškus Paprockis, spausdino universiteto spaustuvė. Juose, be Lietuvos bei užsienio politinių, visuomeninių žinių, skelbtos ir pasaulio mokslo naujienos. Laikraščiai naudoti studentų pratybose. LDK kancleris Mykolas Čartoriskis dėkojo šalies jėzuitams už šį „visuomenės naudai“ daromą darbą. Tuo metu, greičiausiai nuo 1759 m., universiteto spaustuvė pradėjo leisti lietuvių kalbos vadovėlį – *Mokslą skaitymo rašto*. Elementorius buvo skirtas „taip didiems, kaip ir mažiems, ir mažiausiems, idant išmanydami visokį raštą galėtų visokiu druku drukavotas [visaip spausdintas] knygas pigiai [lengvai] skaityti“. Maždaug kas porą metų perleidžiamo lietuviško vadovėlio tiražas vis augo. Vėliau per metus jo būdavo parduodama po vieną, po du, beveik po tris tūkstančius egzempliorių. 1760 m. universitetas išleido P. Paprockio parengtą šalies geografijos ir istorijos vadovėlį *Namų žinios apie Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę su jos tautos istorija*, kurį vėliau ne kartą perspausdino. Čia lenkiškai buvo pateikta A. Kojalavičiaus *Lietuvos istorijos* santrauka. Taigi XVIII a. viduryje jėzuitai, pijorai ir kai kurių didikų dvarai jau buvo praskynę Apšvietai kelią į Lietuvą. Be to, Lietuvos provincijos jėzuitai 1752 m. įsteigė Kilmingųjų kolegiją Varšuvoje ir perkėlė į ją profesoriauti geriausius lietuvių humanitarus: geografą Karolį Virvičių, poetą ir dramaturgą Pranciškų Bohomolecą, poetą ir istoriką Adomą Naruševičių, tapusį „lenkų klasicizmo tėvu“, parašiusį pirmąją mokslinę *Lenkų tautos istoriją*, bei kitus. Lietuvoje liko stipriausi matematikai ir fizikai: Tomas Žebrauskas ir Martynas Počobutas, sukūrę Vilniaus universitete vieną geriausių astronomijos observatorių Europoje.

Didelį postūmį Apšvietai suteikė 1764 m. Abiejų Tautų Respublikos valdovu tapęs Stanislovas Augustas Poniatovskis. Jis gimė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, Volčine (dab. Baltarusijoje). Lietuvių vadintas Jogailaičiu, nes jo motina Čartoriskaitė – Gedimi-

*Jei negalite išvengti, kad
[Rusija] jūsų neprarytų,
nesileiskite suvirškinami.*

Žanas Žakas Ruso lietuviams ir
lenkams, 1772

no palikuonė. Buvo puikiai išsilavinęs, nemaža laiko praleidęs Paryžiaus ir Londono salonuose. Vienas pirmųjų vertė Viljamą Šekspyrą į lenkų kalbą. Savo draugės Rusijos imperatorės Kotrynos II iškeltas į sostą siekė apšvietųjų monarchijų pavyzdžiu sustiprinti karaliaus valdžią ir reformuoti Respubliką. Susidūrė su dalies didikų ir bajorų pasipriešinimu: šie stoję ginti savo valstybės nuo Rusijos savivalės ir karaliaus vienvaldystės. Tiek viena, tiek kita pusė Lietuvos ir Lenkijos ateitį siejo su švietimu ir stengėsi pasiremti Europos Apšvietos filosofais. Vienas prieš karalių ir Rusiją sukilusių Respublikos bajorų vadų lietuvis Ignas Bogušas aiškino, kad svarbiausia valstybei yra politinis ir moralinis bajorų ugdymas. Nesuprasdami politikos, net karščiausi tėvynės mylėtojai ją pražudys. Stokodami moralės, piliečiai neišsaugos laisvės. Bajorijos pasiuntinys Paryžiuje, LDK virtuvininkas Mykolas Vielhorskis įkalbėjo Ž. Ž. Ruso sukurti *Svarstymus apie Lenkijos valdžią ir apie jos reformų projektą*. 1772 m. parašytoje knygoje Apšvietos filosofas išdėstė lietuviams ir lenkams, kaip remdamiesi švietimu jie turėtų išgelbėti savo Respublikos laisvę. Ž. Ž. Ruso visų pirma siūlė bajorams pasirinkti žemaisiais visuomenės luomais – padaryti valstiečius ir miestiečius lygiateisiais piliečiais, tautos nariais ir taip paversti juos stipria Respublikos jėga. Pasak filosofo, patys lietuvių ir lenkų bajorai nebus laimingi ir laisvi tol, kol „savo brolius [valstiečius ir miestiečius] laikys sukaustytus grandinėmis“. Liaudžiai būtina suteikti ne tik asmenines, bet ir politines laisves – leisti su bajorais valdyti valstybę. Tačiau prieš išlaisvindami paprastus žmones, bajorai privalo juos išlavinti – „padaryti juos vertus laisvės ir pajėgius ją ištvirti“. Mat laisvė yra labai sunki našta: jos įstatymai „rūstesni už tironų jungą“. Tautą, kuri stokoja moralės ir išsimokslinimo, laisvė gali sutraiškyti kaip nuo kalno riedantis vežimas. Todėl švietimas, pasak Ž. Ž. Ruso, turi tapti visiems prieinamas. Jo paskirtis – visų gyventojų „sieloms suteikti tautinę formą ir paversti jas patriotėmis“. Pačią savo Respubliką lietuviai ir lenkai privalo susitvarkyti taip, kad joje žmogus būtų vertinamas ne pagal turtą ir kilmę, o pagal gabumus, padorumą ir nuopelnus visuomenei. Kiekvienas doras pilietis valstybėje „turi matyti prieš save laisvą kelią viskam pasiekti“. Šiuos Ž. Ž. Ruso patarimus žemaičių bajoras Mauricijus Karpis išvertė į lenkų kalbą. Kai kurie Lietuvos didikai tokiomis tiesomis mėgino vadovautis ir anksčiau. LDK raštininkas kunigas Paulius Ksaveras Brastauskis 1769 m. savo dvare Merkinėje (dab. Šalčininkų rajone) suteikė žemdirbiams laisvę ir įsteigė Paulavos Respubliką, kurioje tvarkėsi patys valstiečiai.

1772 m. kaimynų įvykdytas pirmasis Abiejų Tautų Respublikos padalijimas sukrėtė visuomenę ir sutelkė aplink valdovą krašto politines jėgas. 1773 m. Romos popiežiui panaikinus jėzuitų ordiną, lietuviai su lenkais tais pačiais metais įsteigė Tautos edukacinę komisiją – vieną pirmųjų švietimo ministerijų pasaulyje – ir perdavė jai jėzuitų turėtas mokyklas bei turtą. Lietuvos ir Lenkijos valstybė įgijo tokią Apšvietos priemonę, kurios dauguma kraštų neturėjo. Vilniaus vyskupo Ignato Masalskio vadovauta Komisija paskelbė: „Jaunimo lavinimas ir švietimas yra vienintelė valstybių ilgalaikės laimės sąlyga.“ Garsiausias to meto Lietuvos pamokslininkas Mykolas Karpavičius teigė: „Suprato išmintingas monarchas, mokslų mylėtojas ir gaivintojas, kad vienintelė likusi tautos laimės viltis – tai krašto jaunimas, jų protų ir širdžių švietimas mokslais vardan laimės. Tuo tikslu sudarė amžiną

Edukacinę komisiją ir pirmasis parodė pavyzdį Europoje, kaip viešą tautinę jaunimo edukaciją paversti bendru visos šalies interesu ir rūpesčiu.“ Komisijai keltas siekis – „pasitarkus viešąjį švietimą sukurti tautą.“ Taigi – sukurti „apšviestą“, protingą, tvarkingą, laimingą bendruomenę, kuri būtų sudaryta iš savarankiškų, veiklių, pareigingų, tėvynę mylinčių ir tautos gerovei dirbančių žmonių. Per gana trumpą laiką Vilniaus universitetas buvo pertvarkytas į Lietuvos vyriausiąją mokyklą, kuriai pavesta rūpintis visomis vidurinėmis LDK mokyklomis. Įsteigta daug pradinių mokyklų kaimo vaikams: vien Vilniaus vyskupijoje jų buvo daugiau kaip 300. Kurtos amatų mokyklos valstiečiams. Susirūpinta mokytojų pasauliečių rengimu. Dideliais tiražais leisti seni ir nauji vadovėliai. Edukacinės komisijos veikla sutapo su Apšvietos literatūros ir menų Lietuvoje išsiskleidimu. Krašto literatūra įgijo aišką misiją – įsijungti į didingą visuomenės pilietinio švietimo, tautos kūrimo projektą. Kad galėtų šią misiją atlikti, Lietuvos literatūra perėmė Apšvietai būdingą turinį ir formą.

Apšvietos menas rinkosi kitas nei barokas raiškos priemones. Atsisakyta įmantrumo, mįslingumo, puošnumo. Vėl atsigręžta į harmoningas antikos meno formas. Pasirinkta tiesi linija, darna, aiškumas, paprastumas. Europoje ėmė vyruoti klasicizmo stilius, baroko laikais gyvavęs tik Prancūzijoje. Iš Antikos Apšvieta sėmėsi ne tik formos pavyzdžių, bet ir sektinų pilietinių dorybių bei idealų. Apšvietos literatūros paskirtis – auklėti žmones, suteikti jiems gyvenimo išminties ir praktinių patarimų bei taip pagerinti jų elgesį. Taigi stengtasi kalbėti suprantamai, paprastai, įdomiai ir patraukliai. Nuotykių ir papročių apysakose bei romanuose, komedijose ir tragedijose, odėse ir poemose filosofai kėlė aktualias visuomenės problemas, kritikavo ydas, atvirai dėstė savo etinius ir politinius idealus. Tapo populiari satyra – kandus, pašaipus papročių ir gyvenimo negerovių vaizdavimo būdas. Ryškiausi Apšvietos literatūros bruožai – didaktizmas, racionalumas, publicistiškumas, schematiškumas. Jos meniniai vaizdai, personažai dažniausiai nėra savarankiški, o tik iliustruoja filosofines, politines, etines tiesas. Literatūros kūrinių veikėjai – nesudėtingi, statiški, buitiski, priklausomi nuo visuomeninės aplinkos. Autoriai juos suskirsto į teigiamus ir neigiamus. Teigiami personažai perteikia kilnias idėjas ir sektiną gyvenimo pavyzdį, neigiami įkūnija smerktinas ydas. Amžiaus literatūra atrado ir palankiai vaizdavo trečiojo luomo vyrus bei moteris. Tokio pobūdžio kūrinius rašė populiariausi Apšvietos rašytojai: *Robinzono Kruzo* (1719) autorius Danielis Defo, *Guliverio kelionių* (1726) autorius Džonatanas Sviftas, Volteras, D. Didro. Palaipsniui Apšvietos literatūra darėsi sudėtingesnė ir įvairesnė. Buvo atkreiptas dėmesys į jausmingą žmogaus prigimtį, ne visada protui pavaldų jausmų pasaulį. XVIII a. viduryje atsiradusi sentimentalizmo srovė išskėlė jautrų ir kenčiantį herojų, gilinosi į jo psichologiją, brėžė paralelę tarp žmogaus išgyvenimų ir gamtos. Sentimentalaus laiškų romano forma savo idėjas skleidė Ž. Ž. Ruso, jaunystėje – Johanas Volfgangas Gėtė, 1774 m. išleidęs vieną skaitomiausių amžiaus knygų – *Jaunojo Verterio kančias*. J. V. Gėtės gyvenimo kūrinys *Faustas* apibendrino viso XVIII šimtmečio idėjinius ieškojimus. Atsigręžę į trečiojo luomo gyvenimą, Apšvietos autoriai atrado ir liaudies kūrybą: ėmė ja domėtis, jos motyvus naudoti savo kūrinuose.

Vakarų Europos literatūra plito Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: buvo skaitoma didikų dvaruose, intelektualų bibliotekose, verčiama į paprastiems žmonėms suprantamą lenkų kalbą. Voltero dramos *Zaira* lenkiškas vertimas Vilniuje išspausdintas 1753 metais. Lietuvos sostinėje vėliau lenkiškai išleista Voltero tragedija *Fanatizmas, arba Pranašas Ma-*

hometas buvo dedikuota Vilniaus vyskupui I. Masalskiui. Lietuvos bajorai ir didikai žavėjosi Ž. Ž. Ruso ir jo kūryba. Vadino jį mokytoju, kuris „išmoko būti doru ir geru piliečiu, garbingu ir laimingu žmogumi“. LDK paiždininkis, šalies ūkio reformatorius Antanas Tyzenhauzas viešėdamas Prancūzijoje kvietė Ž. Ž. Ruso apsigyventi natūralioje Lietuvos gamtoje. I. Masalskis bendravo su Paryžiaus fiziokratais ir filosofu D. Didro. Vis dėlto LDK švietėjai ne visas Vakarų filosofų idėjas vertino palankiai. Dauguma smerkė ateizmą, deizmą ir abejingumą religijai. Apšvietos literatūrą Lietuvoje kūrė išsilavinę kunigai: jie pagrindines švietėjų mintis derino su Evangelijų tiesomis, kritiškumą – su pagarba Bažnyčios ir tautos tradicijoms. Jie formavo „apšvietąją katalikybę“ – protingą, nuo prietarų tamsos išvaduoją, žmonių ir tėvynės pažangai tarnaujančią Bažnyčią. Tai lėmė Lietuvos literatūros savitumą.

Apšvietos poezija išsakė naujos visuomenės viziją, rėmė krašto reformas, šlovino Lietuvos reformatorių darbus. Jos iškeltas herojus – „Lietuvos šviesulys“, tėvynę mylintis, visuomenės gerovei dirbantis, teisingumo visiems siekiantis pilietis. Vilniaus pijorai odėmis aukštino Paulavos Respublikos steigėją P. K. Brastauskį, Edukacinės komisijos pirminką kunigaikštį I. Masalskį. Pasak vienos odės, Vilniaus vyskupas gražinęs tautai viltį, kad „Lietuvos Kunigaikštystė iškils mokslų garbe, tvarkinga santarve, išmintinga narsa“:

*Tik neseniai ėmė Kunigaikštis [Masalskis] jaunimu rūpintis,
O jau dorybė, mokslas vėl pas mus parbėga,
Senųjų prietarų juodos gaujos išnyksta.*

Pijorų odės kėlė valdovo Stanislovo Augusto – „karaliaus filosofo“, „karaliaus didvyrio“ – nuopelnus Lietuvai. Jis sugrąžinęs tėvų žemei „aukso laikus“: jo dėka „artojas pradėjo suprasti, kad yra žmogus“, visa tauta tampa šviesesnė, doresnė ir laimesnė, kyla krašto ūkis – „Gardinas fabrikais jau lygus Neapoliu“. Karalius kartu su piliečiais augina „skirtingų skiepių tvarkingą sodą“ – kuria „laisvų gyventojų tautą“. Toje būsimoje išlavin-toje, moralioje ir pilietiškoje tautoje:

*Ūkininkauti mokantį prastuolį gerbs labiau,
Nei tuščią ir veltėdį teologą,
Nei nupenėtą mokslų daktarą,
Kurs mano, kad kažką išmano,
O ištis yra tik pats savęs nesuprantąs plevėsa.*

Apšvietos apysakos taip pat rodė visuomenei teigiamus, sektinus herojus. Livonijos vyskupas Juozapas Kazimieras Kosakauskis 1786 m. išleido apysaką *Kunigas klebonas*. Joje teigė, kad klestinti valstybė gali atsirasti iš gražiai sutvarkytų parapijų. O parapijas sutvarkyti turi pažangūs ir veiklūs kunigai. Apysakoje J. K. Kosakauskis ir pavaizdavo idealų kunigą – iš liaudies kilusį visuomenės tarną, parapijiečių tėvą, bičiulį ir mokytoją, kuris sugebėjo Lietuvoje sukurti idealią parapiją. Joje valstiečiai gyvena pagal jiems parašytus humaniškus įstatymus ir naudojami laisvėmis, turi mokyklą, ligoninę, prieglaudą, pramogų ir švenčių namus. Jie verčiasi amatais, prekyba, kas savaitę skaito vis naujus mokslo, ekonomikos straipsnius ir yra laimingi. Ryškiomis spalvomis J. K. Kosakauskis tapė neigiamus kunigų paveikslus.

Vienas, užsiėmęs tik mokslais, visai nesirūpina žmonėmis. Kitas domisi tik pelnu, kurį gauna iš klebonijos ūkio. Trečias – „fanatikas ir tironas“, pamaldus sadistas, kuris savo žmonėms „žemėje įrengė pragarą“. Vėliau sukurtoje apysakoje *Pilietis* J. K. Kosakauskiui rūpėjo parodyti jauno bajoro pilietinės brandos kelią. Apysakas rašė ir Paulavos Respublikos steigėjas P. K. Brastauskis. 1786 m. išleistoje knygoje *Valstietė* jis pirmą kartą sukūrė lietuviško kaimo merginos literatūrinį portretą. Apysakos herojė Rozaliukė yra išsilavinusi ir guvi: pažinusi sostinės gyvenimą, ji grįžta į gimtąjį kaimą ūkininkauti ir auginti šeimos. Lietuvos autorių apysakos buvo plačiai skaitomos, jų ištraukos verstos į užsienio kalbas.

Didžiausią įtaką to meto šalies tikrovei turėjo pamokslo žanras. Apšvietos rašytojai perkūrė tradicinį pamokslą, pritaikė jį visuomenės poreikiams. Dabar pamokslas galėjo tapti švietėjiška filosofine, teisine, ekonomine paskaita, o jei reikėjo – aistringa piliečio kalba, kviečiančia dirbti arba kovoti. Būtent pamoksluose buvo aiškiausiai išdėstyta Apšvietos idėjų ir visuomenės reformų esmė, argumentuota, kodėl jas būtina įgyvendinti. Du garsiausi Lietuvos pamokslininkai Mykolas Pranciškus Karpavičius ir Vilhelmas Kalinskis buvo vyskupo I. Masalskio bendradarbiai, Lietuvos vyriausiosios mokyklos profesoriai. Jų viešai sakyti ir išspausdinti tekstai skelbė fiziokratų idėjas, gynė valstiečių teises, žadino moralinį ir pilietinį bajorijos atgimimą. Tikroji tėvynės meilė turi būti veikli, pagrįsta gerais darbais, tikroji laisvė – „protinga ir tvarkinga“, paklusni įstatymui, – sutartinai aiškino abu švietėjai. V. Kalinskis pamokslus *Apie laisvę*, *Apie valstiečių luomo džiaugsmus*, *Apie mokslų naudą žemdirbiams* sakė Paulavos Respublikos „piliečiams“. Jiems teigė, kad kaimo žmogaus darbas laukuose labiausiai patinka Dievui ir atveria tiesiausią kelią į amžinąjį gyvenimą. Apšvietos pamokslas tapo kovos už tautos ir valstybės išlikimą priemone. Jis ne tik buvo susijęs su svarbiausiais Lietuvos istorijos įvykiais, bet ir pats kūrė istoriją. Vilniaus profesoriai pamokslais gynė 1791-ųjų Gegužės trečiosios Konstituciją ir aiškino jos reikšmę, kvietė į 1794-ųjų sukilimą ir stengėsi įprasminti žuvusiųjų už tėvynės laisvę auką – perduoti jų atminimą būsimoms kartoms.

Reformų ir kovų metais Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė bene pirmą kartą valstybės reikalams pasitelkė valstiečių ir smulkiųjų bajorų išsaugotą protėvių kalbą. Į lietuvių kalbą buvo išversta Gegužės trečiosios Konstitucija ir kai kurie kiti Ketverių metų seimo priimti įstatymai, lietuviškai buvo išspausdinti Lietuvos Tautos Aukščiausiosios Tarybos 1794 m. paskelbtas Lietuvių tautos sukilimo aktas, Tado Kosciuškos atsišaukimas, M. P. Karpavičiaus pamokslas, pasakytas pagerbiant sukilime žuvusius karius. Tuo metu lietuvių liaudis kūrė karo dainas, kuriomis apdainavo mūšį dėl Vilniaus, aukštino sukilimo vadą T. Kosciušką. Lietuviškas dainas sukilėliams taip pat rašė poetai. Vienoje išlikusioje nežinomo autoriaus dainoje skamba Prancūzijos revoliucinei poezijai būdingi motyvai:

*Jau pakorė Kosakovską [LDK etmoną],
Pakarkim ir Poniatovską [karalių].
Kai iškarsim tuos pagonus [pagonis],
Neturėsime daugiaus ponus.*

*Šlovinga Lenkijos ir Lietuvos
Konstitucija gražino būsimos
didybės viltį – nuo 1791 metų
prasideda reikšmingiausia
Lietuvos epocha.*

Iš anonimino lietuvių bajoro dienoraščio.

*Gana jums didieji būti,
Gana mums nevalioj džiūti.
Jau atėjo šventa diena,
Didžio neliko nė vieno.*

[...]
*Dievą amžiną mylėkim,
Širdij visame turėkim.
Taip maskolius išvarysim,
Žemę savo išgelbysim.*

Su tautos išlikimo rūpesčiais buvo suaugusi ir lietuviškoji protestantiškos Prūsijos raštija. Lietuvių rašto kultūra, kurta šioje valstybėje nuo Renesanso laikų, XVIII a. pirmojoje pusėje įgijo ryškų lietuvių kalbos ir tautos gynimo, pasipriešinimo germanizacijai pobūdį. 1701 m. Karalyste tapusioje Prūsijoje, kuri dabar buvo valdoma iš sostinės Berlyno, išryškėjo dvi skirtingos Apšvietos tendencijos: mokslinis domėjimasis nekilmingų valstybės gyventojų kalba, papročiais ir pastangos sukurti tvarkingą, vieningą vokiškai kalbančių karaliaus valdinių visuomenę. Vieni mokslininkai ir pareigūnai rašė projektus, kaip Prūsijos lietuvius suvokietinti, kiti jiems priešinosi – gynė lietuvių kalbos teises ir patys kūrė lietuviškai. XVIII a. pradžioje Prūsijoje pagyvėjo domėjimasis lietuvių kalba. 1701 m. Karaliaučiuje pagaliau pirmą kartą lietuviškai išleistas visas Naujasis Testamentas – Biblijos dalis. Padaryta tai, kas anksčiau nebuvo pavykę Jonui Bretkūnui, Samueliui Boguslavui Chilinskiui. Šį leidimą parengė LDK evangelikai reformatai, kalvinistai. Jis buvo įteiktas Prūsijos karaliui Frydrichui I per jo vainikavimo iškilmes. 1735 m. jau patys Prūsijos liuteronai išleido visą Bibliją – Senąjį Testamentą ir Naująjį Testamentą. XVIII a. pradžioje pasirodė pirmosios lietuvių kalbai skirtos mokslo knygos. Jose nagrinėtos kalbos ypatybės, raginta rašto kalbos pagrindu imti gyvą liaudies kalbą, mokytis iš tautosakos. Norėdamas parodyti, kokia lietuvių kalba reikia rašyti knygas, kunigas Jonas Šulcas 1706 m. išleido *Ezopo pasakėčias* – pirmąjį grožinės literatūros vertimą. Švietėjų rūpestį lietuviškos kultūros likimu sustiprino Prūsijos lietuvius ištikusi tragedija: per 1709–1711 m. marą išmirė beveik pusė šios valstybės lietuviškų žemių gyventojų (apie 150 tūkstančių). Į likusius tuščius ūkius valdžia pradėjo kelti kolonistus iš Šveicarijos, Zalcburgo ir kitų Europos vietų. Šiuo metu lietuviškas kultūros darbas tapo ir kova už Prūsijos lietuvių tautinės bendruomenės egzistenciją. Nuo 1718 m. Karaliaučiaus universitete ėmė veikti Lietuvių kalbos seminaras, kuriame būsiami kunigai mokėsi lietuviškai. Buvo rengiami nauji lietuvių kalbos žodynai, gramatikos, giesmynai, tobulinamas Biblijos vertimas, rašomi moksliniai tyrinėjimai, pradėta rinkti ir skelbti lietuvių tautosaka. Gindamas gimtosios kalbos teises, įrodinėdamas jos vertę, kunigas Pilypas Ruigys 1747 m. vokiškai išleido *Lietuvių kalbos tyrinėjimą* ir jame pateikė lietuviškų patarlių, mįslių, vaizdingų posakių bei tris lietuvių liaudies dainas su vokiškais vertimais. Šios dainos sužavėjo vokiečių filosofą Gotholdą Efraimą Lesingą, kuris dvi dainas perspausdino savo knygoje. P. Ruigio publikuotą dainą „Aš atsisakiau savo močiutei“ kartu su kitomis septyniomis lietuvių liaudies dainomis rinkinyje *Tautų dainos* (1778–1779) paskelbė vokiečių filosofas Johanas Gotfrydas Herderis, buvęs I. Kanto mokinys ir J. V. Gėtės bičiulis. Šią dainą, jos beveik nepakeitęs, J. V. Gėtė įtraukė į savo dramą *Žvejė*, parašytą 1781–1782 m.

Taip lietuvių baudžiauninkų kūryba įsiveržė į Europos elitinę literatūrą. Prieštaringa Prūsijos Apšvieta subrandino Kristijoną Donelaitį – lietuvių literatūros klasiką, lietuviško tautinio epo autorių.

Apšvietos idėjos suartino Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę ir Prūsų Lietuvą. Tiek viename, tiek kitame krašte rašytojai gynė savo bendruomenes, kovojo už jų išlikimą. Dalis Didžiosios Kunigaikštystės švietėjų atsigręžė į lietuvių kalbą: pamažu senoji krašto kalba

pradėjo skintis kelią į valstybės gyvenimą. Prūsų Lietuvos rašto žmonės prisiminė bendrą lietuvių istorinę praeitį. Kristijonas Gotlybas Milkus, stengdamasis prūsų lietuviams įkvėpti tautinės savigarbos, XVIII a. pabaigoje lietuviškai parašė istorinę poemą „Pilkainis“. Joje vaizdavo baltų kovas su kryžiuočiais, minėjo pergalingą Žalgirio mūšį. Iš senųjų Lietuvos pergalių semtis stiprybės LDK sukilėlius kvietė M. P. Karpavičius. Apšvieta tiek Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, tiek Prūsijoje rėmėsi herojine, pilietine Antikos tradicija. Vilniaus švietėjai, kaip Renesanso autoriai, ragino mokytis pilietiškumo iš Cicerono. Karaliaučiaus universiteto auklėtinis K. Donelaitis atidžiai studijavo Homero ir Vergilijaus herojinius epus. Vėl, kaip XVI amžiuje, tapo sureikšmintas senųjų graikų ir romėnų mokymas apie dorybę (gr. *areté*, lot. *virtus*) – žmogaus garbingumą, narsumą, šaunumą, pareigingumą. Su senųjų lietuvių dorybės atgaivinimu valstybės ateitį siejo LDK rašytojai. Lietuvininkų „viežlybumo“ – dorybingumo – išsaugojimą svarbiausia tautos išlikimo sąlyga laikė K. Donelaitis. Iš pagarbos Antikai ir tautos harmoningos ateities siekio iškilo du didžiausi lietuviškos Apšvietos kūriniai – K. Donelaičio *Metai* Tolminkiemyje ir Lauryno Gucevičiaus Katedra Vilniuje. LDK ir Prūsų Lietuvos švietėjus siejo ir ištikimybė savo bendruomenėms. Iškiliausi Didžiosios Kunigaikštystės kultūros žmonės – L. Gucevičius, Vilniaus universiteto rektorius M. Počobutas, M. P. Karpavičius bei kiti profesoriai ginti tautos nepriklausomybės ėjo į 1794 m. sukilimą. XVIII šimtmetyje iškelti žmonių lygybės, asmens orumo, žemųjų luomų politinių teisių idealai buvo aplaistyti lietuvių sukilėlių krauju. Jie išliko visuomenėje gyvi ir Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei žlugus. Carų valdžioje būdami lietuviai neužmiršo nei savo Statuto, nei istorijos, nei tautos turėtos politinės laisvės.

Mokslo ir žmonijos pažangos, prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių, visuomenės suve-
renumo bei kitos Apšvietos idėjos padėjo atsirasti dabartiniam pasauliui. Jomis iš esmės remiasi šiuolaikinė visuomenė. Kita vertus, Apšvietos pasaulėvaizdis yra susijęs su didžiausiais XX amžiaus istoriniais sukrėtimais. Perdėtas švietėjų pasiklivimas mokslu, tikėjimas jo galia pertvarkyti pasaulį, visuomenės kaip valdomo mechanizmo įsivaizdavimas skatino rizikingus socialinius eksperimentus. Tokie eksperimentai virto komunizmo ir nacizmo sukeltomis žmonijos tragedijomis. Kai kurie Apšvietos filosofai tokį pavojų numatė. I. Kanto perspėjimas, kad žmogaus niekada negalima paversti priemone, visada bus svarbus.

*Broliai artojai! Jau kiekvienas
įsitikino, kad jūs esate
vertingiausias lobis ir pagalba,
reikalinga mūsų mylimai Tėvynei
išgelbėti.*

Tadas Jurevičius, Gardino mokyklos rektorius, 1794

Siūloma literatūra: *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija: Feodalizmo epocha*, redagavo Kostas Korsakas ir Jurgis Lebedys, Vilnius, Vaga, 1957; Mykolas Pranciškus Karpavičius, *Rinktiniai pamokslai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003; Eugenija Ulčinaitė, Albinas Jovaišas, *Lietuvių literatūros istorija. XIII–XVIII amžiai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003; Irena Kanišauskaitė, Saulius Žukas, *Švietimo epochos literatūra*, Vilnius: Baltos lankos, 2001; Ulrich im Hof, *Švietimo epochos Europa*, Vilnius: Baltos lankos, 1996.

Kristijonas Donelaitis

Vytautas Jurkūnas, 1955

Kristijonas Donelaitis (1714. I. 1–1780. II. 18) – vienas savičiausių XVIII amžiaus Europos poetų, lietuvių literatūros klasikas, sukūręs Prūsijos lietuvių bendruomenės – lietuvininkų tautos – epą, liuteronų kunigas, Tolminkiemio (dabar Čistyje Prudy) klebonas.

Gimė būsimas poetas Lazdynėlių kaime, greta Gumbinės (dabartinio Gusevo), Prūsų Lietuvoje. Buvo kilęs iš lietuviškos laisvųjų valstiečių šeimos. Tėvas Kristupas, matyt, buvo nagingas: spėjama, kad galėjęs verstis kalvio amatu. Mat jo sūnūs buvo geri meistrai: vyriausiasis Pričkus, arba Frydrichas, tapo visoje Prūsijoje garsiu Karaliaučiaus auksakaliu, muzikos bei fizikos instrumentų dirbėju, Mykolas – juvelyru, Adomas – kalviu, pats Kristijonas amžininkų buvo vadintas „kiekvienam žinomą“ meistrą, „labai didžiu mechaniku“. Penktasis sūnus Jonas ir trys seserys ūkininkavo. Šeimos pavardė greičiausiai kilusi iš biblinio Danieliaus vardo. Kristijonas Donelaitis

savo darbus pasirašinėjo lotyniška pavardės forma – *Donalitiūs*, taip išsakydamas pagarbą Antikos tradicijai. Į Karaliaučiaus universitetą poetas buvo įrašytas suvokietinta pavarde – *Donaleitis*. Tačiau universiteto Teologijos fakulteto studentų sąrašuose išlikusi ir lietuviškai užrašyta pavardė – *Donelaitis*.

Būdamas vos šešerių, Kristijonas neteko tėvo. Vaikystės ir jaunystės metais gyveno skurdžiai. Yra žinomas brolio dukters liudijimas: poetas senatvėje „pats pasakojo, kad mokydamasis jis labai sunkiai vertėsi ir net kartą, bado išsekintas, bejėgis susmuko žemėn“. Apie 1731 m. K. Donelaitis pradėjo lankyti Karaliaučiaus Katedros vidurinę mokyklą – Kneiphofą, arba Knipavos, centrinės miesto dalies, lotyniškąją kolegiją. Čia greta religijos buvo mokoma iškalbos ir antikinės literatūros, be lotynų, mokyta graikų, hebrajų, prancūzų kalbų. 1736 m. baigęs mokyklą, K. Donelaitis tais pačiais metais įstojo į Karaliaučiaus universitetą, kuriame iki 1740 m. studijavo teologiją. Mokėsi stropiai: vėlesniuose užrašuose pats mini, kad studijų metais „įtemptai dirbęs“. Universitete jį supo ta pati mokslinė ir kultūrinė aplinka, kuri brandino filosofą Imanuelį Kantą. Teologijos fakultetui ir Lietuvių kalbos seminarui vadovavo I. Kanto mokytojas, švietimo reformatorius profesorius Francas Albertas Šulcas. Senąsias ir naująsias kalbas dėstė profesorius Jonas Jokūbas Kvantas, rūpinęsis lietuviškos Biblijos ir kitų lietuviškų knygų rengimu, gana gerai mokėjęs lietuvių kalbą, vadintas „lietuvių dvasiniu tėvu“. Tarp Karaliaučiaus teologų liuteronų tuo metu plito pietizmo sąjūdis (lot. *pietas* – pamaldumas). Pietistai stengėsi stiprinti asmeninį žmogaus pamaldumą, jo jausminį ryšį su Dievu. Pamaldas,

Gerų lietuvių mūsų laikais reta.

Kristijonas Donelaitis, 1777

vadintas „surinkimais“, jie rengė žmonių namuose. Pietizmo išpažinėjai pasisakė prieš religijos formalizavimą ir pasaulietines pramogas, skatino žmones gyventi kukliai, saikingai, darbščiai, pasitenkinti tuo, kas Dievo duota. Pietizmas mokslo metais bus paveikęs ir K. Donelaitį. Universitete jis tęsė antikinės literatūros, retorikos, graikų, hebrajų ir prancūzų kalbų studijas. Lankė karališkąjį Lietuvių kalbos seminarą, mokėsi muzikos – giedoti ir groti. Kaip I. Kantas bei kiti Apšvietos intelektualai, domėjosi mechanika, kitais gamtos mokslais, filosofija. Vėliau rašyti vokiški ir lietuviški K. Donelaičio tekstai rodo, kad jis gerai išmanė Antikos filosofų ir rašytojų kūrybą, Vergilijaus *Eneidą* lotyniškai galėjo cituoti iš atminties. Taigi Karaliaučiaus universitete būsimas būrų švietėjas įgijo gana visapusišką, Apšvietos žmogui būdingą išsilavinimą.

*Ak, kur dingot jūs, lietuviškos gadynėlės,
Kaip dar prūsai vokiškai kalbėt nemokėjo...*

Kristijonas Donelaitis, 1775

Baigęs studijas, K. Donelaitis buvo paskirtas kantoriumi – choro vadovu, vargonininku ir giedojimo mokytoju – į Stalupėnų pradžios mokyklą. Stalupėnuose (dabar Nesterovas), greta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sienos, gyveno ir dirbo 1740–1743 metais. Tapo mokyklos vedėju – rektoriumi. Kaip liudija jo senatvėje rašyti autobiografiniai užrašai, savo mokinius mylėjo, nenorėjo jų palikti. 1743 m. buvo paskirtas Tolminkiemio bažnyčios klebonu. Juo išbuvo iki mirties. Tolminkiemio parapiją be klebonijos žemės tuo metu sudarė du karališkieji dvarai ir du jų skyriai – palivarkai, du laisvųjų valstiečių kaimai ir trisdešimt trys baudžiauninkų kaimai. Po maro ir krašto kolonizavimo tik apie pusę parapijos gyventojų buvo lietuviai – maždaug pusantro tūkstančio iš trijų tūkstančių. Parapijai priklausė penkios kaimo mokyklos. K. Donelaitis savo užrašuose yra pažymėjęs net miško keliukus, kuriais kaimo vaikams į šias mokyklas teko eiti. Antraisiais klebonavimo metais poetas vedė buvusio Stalupėnų mokyklos rektoriaus našlę Oną Reginą Olefant. Vaikų nesusilaukė ir tuo, sakė, džiaugęsis, nes gausesnės šeimos nebūtų turėjęs iš ko išlaikyti. Klebono pareigas atliko stropiai: rūpinosi žmonių sielomis ir jų apšvieta. Sekmadeniais ir per šventes bažnyčioje sakydavo vokiškus ir lietuviškus pamokslus: pastaruosius, kaip pastebėjo vizitorius, – „su labai dideliu meistriškumu“. K. Donelaičiui teko prižiūrėti kaimo mokyklas, rūpintis statybomis. Jam klebonaujant, Tolminkiemyje iškilo nauja mūrinė bažnyčia, nauja mokykla, buvo rekonstruota klebonija. Iš savo lėšų K. Donelaitis pastatė klebonų našlių namus. Laisvalaikiu užsiėmė mechanikos ir optikos darbais: šlifavo optinius stiklus, darė mikroskopus, termometrus, barometrus, pats pasigamino kelis pianinus ir neseniai išrastą fortepijoną. Mėgo sodininkystę – turėjo užsiauginęs rinktinių vaismedžių sodą, kuriame plušėjo ir senatvėje, siekdamas „palikti ką nors ainiams“. K. Donelaitis buvo jautrus, tiesos ieškantis ir už ją kovojantis žmogus. Bažnytinėse knygose įrašytame vokiškame eilėraštyje pats sau skyrė tokius moralinius priesakus:

*Kiekvienam daryti gera
Savo darbu ir žodžiu,
Visad elgtis taip, kaip dera,
Ir teisingas būt geidžiu.
Nekerštauti niekada,*

Gyvo padaro gailėti,
Dievą, žmones jo mylėti –
Mano priedermė šventa.

(vertė Aleksys Churginas)

Tolminkiemio klebonas vertino draugystę – savo klebonijoje priimdavo kaimynus, skambindavo jiems pasidirbtais instrumentais, dainuodavo paties sukurtas dainas, skaitydavo lietuviškas eiles. Vieną tokią Tolminkiemyje vykusią bičiulių puotą K. Donelaitis mini laiške savo draugui, jaunam mokslininkui Jonui Gotfrydui Jordanui. Pasak laiško, suvažiavę kaimynai prie vaišių stalo kalbėjęsi tokiomis filosofinėmis temomis: apie įvairius didvyrių pasaulio dalykus, apie Biblijos herojų Dovydo ir Jonatano draugystę, apie pirmųjų žemės žmonių ūkininkavimą, apie laimę, nelaimę ir rūpesčius, apie viltį. Po šio filosofinio pokalbio šeimininkas skaitęs svečiams Metų ištraukas. K. Donelaičio užrašuose esama tokio įrašo: „Aš iš prigimties buvau gyvo temperamento ir mokėjau dainuoti bei skambinti savo fortepijonu ir pianinu, bet skambindamas bei dainuodamas buvau moralus ir prisitaikydavau prie svečių, kad juos užimčiau“. Savo bičiulių buvo branginamas ir mylimas. Vienas jų po poeto mirties nekrologe apibūdino Tolminkiemio kleboną kaip „sąžiningą žmogų“ ir „ištikimą draugą“, su kuriuo gyvenę tarsį Dovydas ir Jonatanas.

K. Donelaitis, išsilavinęs Apšvietos žmogus, sąmoningai pasirinko lietuviybės – tarnavimo lietuvių tautai ir lietuvių kultūrai – kelią. Toji tauta Prūsijoje buvo socialiai bene labiausiai pažeminta nelaisvųjų žemdirbių bendruomenė. Skirtingai negu į kraštą suvažiavę kolonistai, dauguma lietuvių valstiečių privalėjo eiti baudžiąvą. Prūsijos vokiečiai ir atvykėliai neretai į juos žvelgė su pašaipu ir panieka – kaip į kitokius, mažiau išprususius, kitaip kalbančius, kitaip dėvinčius ir avinčius. K. Donelaitis stėjo greta tų kunigų, kurie ėmėsi ginti lietuvių bendruomenės teises, skatinti lietuvių žemdirbio savigarbą ir orumą. Tokios kai kurių Prūsų Lietuvos kunigų nuostatos išryškėjo jau XVIII amžiaus pradžioje. Pirmajam Prūsijos karaliui Frydrichui I 1701 m. per vainikavimo iškilmes įteiktą lietuvišką Naująjį Testamentą lydėjo Frydricho Zigmanto Šusterio lietuviška pratarinė. Joje lietuvių kunigas aukštino lietuvių kalbą ir teigė, kad ji esanti panašiausia į senąją graikų kalbą: „lietuviškas liežuvis sutinka didžiausiai su greikišku liežuviu“. Lietuvių kalbą tyrinėjęs ir lietuvių tautosaką skelbęs Valtarkiemio klebonas Pilypas Ruigys 1747 m. išleisto *Lietuvių–vokiečių kalbų žodyno* pratarinėje smerkė siūlymus germanizuoti lietuvius, aiškino, kad tokie projektai atitinka ne Dievo tvarką, bet senąją Kryžiuočių ordino politiką. Biblijos vertėjas ir lietuviškų giesmių kūrėjas Papelkių klebonas Adomas

Frydrichas Šimelpenigis šlovino lietuvių eiliuotoje 1755 m. išleistos lietuviškos Biblijos pratarinėje. Pasak jo, Dievas myli vargšų lietuvininkų sielas taip pat, „kaip karalių didelių“. Todėl nėra teisūs vokiečiai, peikiantys „mielą mūsų Lietuvą“:

*Tu prancūziškas žiopyly su šveisteriu storu
Ir kas dar daugiaus susibastėt Lietuvą vargint,
Kas jums liepė mus ir žmones mūsų paniekint?*

Kristijonas Donelaitis, 1775

Rods tūlasis vokietis,
 Didiai pasipūtėsis,
 Pastatydamas zūbus [lūpas],
 Niekina lietuvninkus,
 Tar': „Kas yr' lietuvninkas?
 Argi Dievs ir jo bojqs [pajsqs]:“
 Todėl jie taip neverti,
 Vos per kiaulę laikomi.

Nėra abejonės, kad kunigui K. Donelaičiui buvo gerai žinomi šie lietuviškieji leidiniai bei jų autorių patriotinės nuostatos. Su savo kaimynu Valtarkiemio klebonu P. Ruigiu Tolminkiemio klebonas tikrai bendravo, yra pas jį lankęsis. K. Donelaičio bibliotekoje būta įrištos knygos su P. Ruigio žodynu, lietuvių kalbos gramatika ir *Lietuvių kalbos tyrinėjimu*, kuriame skelbtos ir lietuvių liaudies dainos. Šią knygą greičiausiai poetui bus dovanojęs pats autorius. K. Donelaitis taip pat nevengė pabrėžti savo lietuviškojo patriotizmo. Bičiuliui J. G. Jordanui, tuo metu dirbusiam toliau nuo lietuviškų žemių, rašytame laiške ragino jį būti ištikimam lietuvybei – „neužmiršti lietuvių kalbos vokiškame krašte; taip pat jokio paaukštino vokiškame krašte nepriimti“. Ir pastebėjo: „Gerų lietuvių mūsų laikais reta“. Būsiamam Tolminkiemio klebonui skirtuose užrašuose poetas kvietė: „Mano įpėdini! Tegul tavo sūnūs, jeigu jų turėsi ir norėsi paskirti teologijai, laiku išmoksta gerai lietuviškai“. Taigi K. Donelaitis sau, draugams ir būsiamiems Prūsų Lietuvos kunigams kėlė moralinį imperatyvą – išlikti sąmoningais, gimtajai kultūrai dirbančiais „gerais lietuviais“. Būtent iš tokio imperatyvo kilo jo paties lietuviškoji kūryba.

Literatūrinį K. Donelaičio palikimą sudaro: šešios lietuviškos pasakėčios – „Lapės ir gandro čėsnis“, „Rudikis jomarkininkas“, „Šuo Didgalvis“, „Pasaka apie šūdvalalį“, „Vilks provininkas“, „Aužuols gyrypelnys“; du ankstyvieji Metų fragmentai, kuriuos autorius yra pavadinęs „Pričkaus pasaka apie lietuvišką svodbę“ ir „Tęsinis“; poema *Metai*; trys vokiški eilėraščiai – „Tamsybių Dievas“, „Kiekvienam daryti gera“ ir „O greit slenką laikai“. Žinoma, kad Tolminkiemio klebonas yra kūręs religines giesmes bei dainas – pastarosioms pats rašęs ne tik žodžius, bet ir muziką. Deja, nei giesmių, nei dainų nėra išlikę. K. Donelaitis yra lietuviškai perpasakojęs ir 1769 m. išleidęs vokišką knygelę apie žemės reformos naudą, kurioje jau citavo *Metus*, taip pat išsakė tokį švietėjišką paraginimą valstiečiams: „Ak, bent Proto imkitės! Ir bandykit, o ne vis abejokit“. Svarbūs poeto asmenybei pažinti yra: du mūsų dienas pasiekę bičiuliui J. G. Jordanui rašyti laišakai – vienas vokiškas, kitas lietuviškas; įpėdiniui palikti užrašai – *Žinios*; įrašai bažnyčios krikšto metrikų knygoje, jo bylos su Tolminkiemio dvaro valdytoju medžiaga. Manoma, kad lietuviškas pasakėčias K. Donelaitis parašė dar jaunystėje. Didijį darbą – *Metus*, kaip Johanas Volfgangas Gėtė *Faustą*, kūrė visą gyvenimą. Šis lietuvių literatūros

*O tasai, kurs užgimdams būru prasidėjo,
 Gėdėtis vyželių būriškų neprivalo,
 Kad tikt viežlybai kaip reik, atliekt savo darbus
 Ir labiaus, kad jis širdingai bijosi Dievo.*

Kristijonas Donelaitis, 1775

*Iš menkų daiktų daug syk dyvai pasidaro,
O iš mėšlo smirdinčio žegnonė pareina.*

Kristijonas Donelaitis, 1775

kūrinys iki šiol gaubiamas neįmintų paslapčių. Spėjama, kad šiandien turimą poemos tekstą K. Donelaitis greičiausiai bus parašęs per dešimtmetį – nuo 1765 iki 1775 metų. Mūsų dienomis atlikta rankraščio mokslinė ekspertizė atskleidė, kad Metus poetas ilgai redagavo ir taisė: greičiausiai pats rengė juos spaudai. Apie šį jo kūrinį žinojo amžininkai – ne tik kaimynai kunigai, bet ir Karaliaučiaus mokslininkai. Pasak vieno jų – Karaliaučiaus archyvaro Georgo Pisanskio, K. Donelaitis metų laikams skirtu „hegzometro eilėraščiu [...] pelnęs didelį lietuvių kalbos ir poezijos žinovų pritarimą“. Vis dėlto pačiam poetui savo gyvenimo darbo išleisti nepavyko, ir tik atsitiktinumą grandinė lėmė, kad visi *Metai* pasiekė mūsų dienas. K. Donelaičiui mirus, bevaikė našlė perdavė vyro rankraščius jau minėtam šeimos bičiuliui J. G. Jordanui, kuris tuo metu buvo gretimo Valtarkiemo klebonas. Kitos kaimyninės parapijos – Gerviškėnų – klebonas Jonas Frydrichas Holfeltas, susižavėjęs K. Donelaičio kūryba, pasidarė jo pasakėčių ir *Metų* nuorašus. Būtent šie nuorašai vėliau leido atkurti poemos visumą. Mat Karaliaučiaus universiteto profesorius Liudvikas Gediminas Rėza, ketinęs išleisti K. Donelaičio kūrybą, iš J. G. Jordano spėjo gauti tik dviejų *Metų* dalių – „Pavasario linksmybių“ ir „Vasaros darbų“ – autografus. Kitos dvi poeto ranka rašytos dalys – „Rudenio gėrybės“ ir „Žiemos rūpesčiai“ – žuvo per 1812 m. karą. Išlikusius originalus ir nuorašus L. G. Rėza sudėjo į vieną kūrinį, pavadino jį *Metais*, išvertė į vokiečių kalbą ir 1818 m. Karaliaučiuje kartu su vertimu išspausdino.

Pirmasis *Metų* leidimas buvo dedikuotas žinomam vokiečių mokslininkui, Berlyno universiteto kūrėjui, Vilhelmui Humboltui. K. Donelaičio rankraščiai iš L. G. Rėzos archyvo vėliau pateko į Karaliaučiaus slaptąjį archyvą. Išsyk po Antrojo pasaulinio karo, 1945-aisiais, netoli Karaliaučiaus buvusioje Laukstyčio pilyje šiuos rankraščius pavyko atrasti Lietuvos mokslininkams. Šiandien K. Donelaičio ranka rašyti tekstai – „Tešiniu“ pavadintas poemos fragmentas, „Pavasario linksmybės“, „Vasaros darbai“ bei du laišakai J. G. Jordanui – saugomi Vilniuje, Lietuvių literatūros ir tautosakos institute.

Lieka mįslė, kodėl *Metai*, nepaisant „žinovų pritarimo“, nebuvo išspausdinti. K. Donelaičiui gyvam esant, kodėl to nepadarė su Karaliaučiaus mokslininkais bendravęs jo bičiulis J. G. Jordanas. Iš dalies šią mįslę padeda įminti L. G. Rėzos paskelbta kūrinio redakcija: joje praleisti ne tik šiurkštesni žodžiai, bet ir visos prieš vokiečių ponus nukreiptos eilutės. Taigi galime spėti, kad *Metai* savo laiku buvo per daug maištingas kūrinys: atvirai išsakytos socialinės ir politinės autoriaus nuostatos galėjo tapti pagrindine kliūtimi epui paskelbti. Matyt, nei tiesaus būdo K. Donelaitis, nei artimai jį pažinojęs „geras lietuvis“ J. G. Jordanas nesutiko svarbių kūrinio eilučių išbraukti. Tai ryžosi padaryti tik poeto asmeniškai nepažinęs L. G. Rėza. Iš tiesų *Metai* – politinio pobūdžio kūrinys, turintis aiškiai išdėstytą tautinio ir kultūrinio pasipriešinimo programą. Jis vaizduoja Vyžlaukio valsčiaus lietuvininkų bendruomenę, kovojančią dėl savo garbės, papročių, kalbos, tapatybės, taigi – dėl išlikimo. Kaip pastebėjo K. Donelaičio kūrybos tyrinėtojas profesorius Albinas Jovaišas, pats Vyžlaukio pavadinimas yra provokuojantis. Tokiu valsčiaus pavadinimu poetas metė iššūkį pačiam Prūsijos karaliui Frydrichui Vilhelmui I, kuris 1724 m. įsaku buvo uždraudęs savo

karalystėje avėti vyžas. Su vyžomis neleista eiti į bažnyčią, dvarą ir baudžiavą, o jeigu kas su vyžomis ateitų į miestą, tas „per budelį [...] tur ant subinės plaktas būti“. Tuo metu K. Donelaitis iškėlė vyžas kaip tautiškumo, lietuvių ištikimybės protėviams ženklą. Tolminkiemio klebonas, kaip ir Mikalojus Dauša, laikė tautiškumą prigimties dalyku ir glaudžiai siejo jį su žmogaus morale, su Dievo duota pasaulio tvarka. Pasak K. Donelaičio,

išsižadėdamas savo papročių, kalbos, religijos, lietuvis netenka dorovės ir griaua gamtos tvarką. Kad išliktų savimi, jis visų pirma privalęs būti doras, „viežlybas“ – sąžiningai ir teisingai gyventi. Būtent dorybė, „viežlybumas“ lietuvius priartinęs prie Dievo. *Metų* pasakotojas ir herojai „nesidyvija“, nesistebi, kai nedorai elgiasi kitataučiai: aiškina, kad „jiems toks prigimė būdas“. Tačiau karštai piktinasi, kai „randasi smirdas [netikęs žmogus], kurs lietuviškai kalbėdamas pradeda branyt [apgaučinyti]“. Taigi K. Donelaitis suteikė lietuvybei dorovinį turinį, susiejo ją su krikščioniška etika ir teigė socialiai pažemintų lietuvių valstiečių moralinį pranašumą prieš vokiečių ponus ir atvykusius kolonistus. Taip stengtasi pažadinti nelaisvų žmonių tautinę savigarbą ir žmogiškąjį orumą, paskatinti juos vertinti ir saugoti paveldėtą savo bendruomenės gyvenimo būdą. Regis, tautos orumui ginti poetas sąmoningai pasirinko antikvinę kūrinių formą, antikvinę eilėdarą. Pasak profesoriaus A. Jovaišo, „tautinis kodas slypi ir K. Donelaičio hegzametre“. Homeras ir Vergilijus hegzametre išaukštino graikų ir romėnų didvyrius, Tolminkiemio klebonas – vyžotus lietuvininkus. Poeto Sigito Gedos pastebėjimu, lietuvių baudžiauninkai, mėždami mėšlą, šnekučiuojasi tartum Olimpo dievai. Vartodamas hegzametą, K. Donelaitis siekė pagrįsti lietuvių kalbos vertę, parodyti jos prigimtinį panašumą į senąsias graikų ir lotynų kalbas. Iš tiesų lietuvių kalba, kaip senosios graikų ir lotynų kalbos, turi išsaugojusi ilguosius ir trumpuosius balsius bei skiemenis. Šia lietuvių kalbos savybe remdamasis, Tolminkiemio poetas, tarsi gabus kalbos mechanikas, sukūrė savitą – metrotoninį – hegzametą: jis buvo pagrįstas ne tik senuoju, antikiniu ilgų ir trumpų skiemenų kaitos principu, bet ir Naujaisiais laikais atrastu kirčiuotų ir nekirčiuotų skiemenų kaitaliojimu.

Metai – sudėtingas ir mįslingas kūrinys. Jis turi ne vieną prasminį sluoksnį, gali būti įvairiais raktais rakinamas, įvairiais būdais perskaitomas, suvokiamas ir interpretuojamas. Tad nėra keista, kad literatūros tyrinėtojai iki šiol skirtingai šį tekstą aiškina, ginčijasi dėl jo žanro ir jame išsakytų idėjų. Visų pirma *Metus* galime skaityti kaip religinę, metafizinę poemą, kurioje pasaulis vaizduojamas kaip Dievo sodas. Pabrėžiamas žmogui duotos tikrovės šventumas, sakralumas. K. Donelaičio kūrinys išaukština Viešpatį ir jo į žemę leistus žmones, gyvūnus, augalus. Jis teigia, kad pasaulis, nepaisant jo gyventojams tenkančių vargų bei rūpesčių, yra geras, ir kviečia žmogų tokiu pasauliu džiaugtis, pasitikėti jo tvarka, kartu su visa kūrinija dėkoti už jį Dievui. „Pasaulis jam [žmogui] būt rojumi paskirtas“, – teigė K. Donelaitis vokiškai rašytame filosofiniame eilėraštyje „O greit slenką laikai“. Būtent tokia pasaulio samprata išplėtojama *Metuose*. Poema pradeda ir baigiasi Kūrėjo pagardinimu, nusilenkimu jo visagalybei:

Dėl turinio ir gražios išraiškos kūrinys nusipelno pagyrimo ir turi sužadinti ypatingą mūsų susidomėjimą, nes yra patikimas lietuvių tautos papročių paveikslas.

Adomas Mickevičius apie *Metus*, 1823

*Bet be tavęs, tu dangiškasis mūsų tėtuti,
Nieks negal mums tekt, ką miela vasara žada.
Ką mums mačys priprovos, ką mūsų trūseliai?
[...]
Vislab bus niekai, ką veiksime argi pradėsime,
Kad žegnojanti rankelė tavo negelbės.
Tu mus išlaikei per visą prašokusį metą,
Tu dar ir toliau mus išlaikyti galėsi.*

K. Donelaičio tapomas žmonių ir Dievo sugyvenimo paveikslas savo skaidrumu primena kito liuteronų kunigo Jono Bretkūno vaizduotą pasaulį. XVI amžiuje išleistoje *Postilėje* jis ragino: „laikykimės po sparnu Pono Dievo kaip antai vištyčiai laikosi po sparnu vištų“. Skirtingai negu laisvą žmogaus valią aukštinę Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rašytojai katalikai, Prūsų Lietuvoje kūrę liuteronai kvietė lietuvius pasitikėti Dievo valia ir susitaikyti su jo duota pasaulio tvarka. K. Donelaitis siūlė būrams stebėti laimingus, Kūrėją giesmėmis šlovinančius paukščius ir mokytis iš jų pasitenkinti duotu gyvenimu: „Tu niekings žmogau! Mokinkis čia pasikakint [...]. Į paukščius žiūrėk!“.

Metus įmanoma perskaityti kaip Apšvietos laikų didaktinę poemą, kuri moko žmones teisingai gyventi, sėkmingai ūkininkauti, kurios teigiami ir neigiami veikėjai įkūnija sektingas dorybes ir vengtinas ydas. Savo forma kūrinys primena ilgą eiliuotą pamokslą, pasakėčių pynę. Jame išsakoma Apšvietai būdinga prigimtinės žmonių lygybės idėja, ginama žemdirbio žmogiškoji vertė, aukštinamas jo darbas kaip visuomenės gerovės šaltinis:

*Ak! Kur dingtų ponai, kad jie būro netektų
Ir kad bėdžius toks su šūdais jiems nepadėtų.*

Metuose galime matyti ir ginčą su Apšvietos idėjomis. Čia nerasime šviesių gyvenimo pažangos ir mokslo galios vaizdų. Vyrauja senas mitinis atsikartojančio gyvenimo kaip besisukančio rato vaizdinys. Teigiama, kad Dievo pasaulis yra darnus ir pastovus. Tad žmogaus priedermė – ne jį pertvarkyti, bet prie jo darnos pritapti, su juo susigyventi.

Galima Metuose įžvelgti Barokui būdingų bruožų: esama tekste ir hiperbolizuotų, ir šokiruojančių natūralistinių tikrovės vaizdų, taip pat – subtilių bibliinių palyginimų, kuriais išsakoma žmogaus gyvenimo trapumo ir laikinumo patirtis. Kai kurie tyrinėtojai sieja sodrius K. Donelaičio gamtos aprašymus, jo vaizduojamą žmogaus ir gamtos vienvė su romantiniu pasaulio išgyvenimu bei yra linkę Tolminkiemio poetą, kaip ir Žaną Žaką Ruso, vadinti romantizmo pranašu. Savitą Metų perskaitymo būdą siūlė Sigitas Geda, teigęs: „Šis kūrinys nėra literatūra. Tai misionieriaus ataskaita Viešpačiui. Toli gražu ne mokiniams, ne studentams, ne poetams. [...] Slaptas

*Dumplės yr naudingas daikts į kaminą pūsti,
Bet prieš vėjus pūst dar jos niekada nederėjo.*

Kristijonas Donelaitis, 1775

raportas. Detektyvas...“ Atrandama Metuose ir realizmui būdingų vaizdų: tikroviškai tapoma kasdienė valstiečių buitis, dėmesys sutelkiamas į socialinį baudžiaminio kaimo ir dvaro konfliktą.

K. Donelaičio kūrybos tyrinėtoja Dalia Dilytė atskleidė stiprias Metų sąsajas su antikiniu herojiniu ir didaktiniu epu. Lietuvių poetas rėmėsi Homero *Iliada*, graikų poeto Hesiodo žemdirbišku epu *Darbai ir dienos*, romėnų poeto Vergilijaus poema apie žemės ūkį *Georgikos* bei herojiniu epu *Eneida*. Iš Antikos epo K. Donelaitis perėmė ne tik eilėdarą, bet ir herojų monologus bei dialogus, vaizdingą žodyną, epitetus ir hiperboles, išdidintus, visumą aprėpti siekiančius vaizdus, kai kurias temas ir idėjas. Dialogų gausa liudija, kad lietuvių poetui, kaip ir Homerui, rūpėjo sukurti tarpusavio ryšiais sujungtos bendruomenės paveikslą. *Metuose*, kaip *Iliadoje* ir *Eneidoje*, pasitelkiami išvardijimai, išskaičiavimai, graikiškai vadinami katalogais. K. Donelaitis išvardija pavasarį pabudusius gyvūnus, Vyžlaukio kaimo vyrus ir moteris, jų gyvulius, javus, daržoves, valgius ir darbus. Tokie išskaičiavimai epuose yra atsiradę iš senųjų maginių užkalbėjimų. Įvardijant žmones ir daiktus, jie pakviečiami iš nebūties į gyvenimą, įrikuojami į bendrą pasaulio tvarką. Taip Tolminkiemio poetas katalogais pašaukia būti ir įamžina Prūsijos lietuvių bendruomenės pasaulį, jo visumą. Su Antikos epu K. Donelaičio kūrinį sieja amžinojo grįžimo, atgimimo ir pasikartojančio laiko idėja, žmogaus būtis kaip vargo ir džiaugsmo vienovės suvokimas, žemdirbio triūso išaukštinimas. Lietuvių poetas Vyžlaukio valstiečiams priskiria herojinio epo veikėjams būdingą dorybę (gr. *aretė*, lot. *virtus*) – ypatingą žmogaus taurumą, kilnumą, „viežlybumą“. Pasak D. Dilytės, Metų herojai, nors nesikauna mūšio lauke, bet nuolat kovoja su dvaru ir kolonistais už savo papročius, tapatybę, išlikimą: lietuvių bendruomenė, kaip ir Troja, turinti herojiškai išsilaikyti svetimųjų apsuptyje.

Taigi pagrįstai galima teigti, kad K. Donelaitis, remdamasis Antikos herojinių ir didaktinių epų pavyzdžiais, sukūrė savitą lietuvių tautos epą. Jo kūriniai būdingas visuotinumas, įkūnyta kolektyvinė bendruomenės išmintis. *Metai* – tai būrų bendruomenės pokalbis, būrų krivulė, būrų „surinkimas“, kuriame aptariami esminiai gyvenimo dalykai: tautos santykis su Dievu ir jo duota tvarka, požiūris į kitus ir svetimus, bendruomenės prigimtis, būdas, dorybės ir jų išsaugojimo rūpesčiai. Pats Metų pasakotojas, kartu su paukščiais ir kitais gyvūnais, yra šios krivulės narys, būrų pašnekėsio dalyvis. Būtent herojų pokalbyje išryškėja kolektyvinis lietuvininkų tautos paveikslas, atsiskleidžia tragiška nykstančios tautos drama.

Ne vienas Vakarų Europos poetas Apšvietos amžiuje gręžėsi į Antiką, ne vienas savo kūryboje vaizdavo metų laikus, žemdirbio gyvenimą gamtos aplinkoje. Tačiau niekas nepasakojo apie žemdirbio darbą ir buitį iš paties valstiečio pozicijų, niekas nežvelgė į gamtą valstiečio žvilgsniu. Bene pirmasis Europos literatūroje tai padarė Kristijonas Donelaitis, palikęs mums išties keistą herojinį valstiečių tautos epą.

*Man tinka tas prūsas - poeta garsingas,
Kurs Lietuvą būriškai gyre;
Tai tikras Homeras, nors kartais juokingas;
Jis būrą giliausiai ištyrė.*

Maironis, 1893

Vienok ir XVIII amžius ne visai buvo bergžias: jame gimė, pargyveno ir rašė mūsų didžiausias poėta, kurio vardu ir darbais lietuviai ir šiandieną gali teisingai ir drąsiai didžiuotis prieš visas apšviestas Europos tautas. Buvo tai Kristijonas Duonelaitis...

Maironis, 1902

Metai UNESCO sprendimu 1977-aisiais buvo įtraukti į Europos literatūros šedevrų biblioteką – greta Homero ir Vergilijaus epų. Jie išversti į vokiečių, latvių, lenkų, anglų, rusų, čekų, japonų, švedų, gruzinų, armėnų, vengrų, baltarusių, ukrainiečių kalbas. Pats K. Donelaitis ir jo kūryba dar laukia naujų tyrinėjimų ir interpretacijų.

Siūloma literatūra: Kristijonas Donelaitis, *Raštai*, Vilnius: Vaga, 1977; Egzodo Donelaitis. *Lietuvių išėivių tekstai apie Kristijoną Donelaitį*, parengė Mikas Vaicekuskas, Vilnius: Aidai, 2001; Dalia Dilytė, „Kristijonas Donelaitis“, in: *Senosios Lietuvos literatūra 1253–1795*, sudarė Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011; Dalia Dilytė, *Kristijonas Donelaitis ir Antika*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005; Leonas Gineitis, *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*, Vilnius: Vaga, 1990; Eugenija Ulčinaitė, Albinas Jovaišas, *Lietuvių literatūros istorija. XIII–XVIII amžiai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003; Vincas Kuzmickas, *Kristijonas Donelaitis*, Vilnius: Vaga, 1983; Saulius Žukas, *Donelaitio kūryba*, Vilnius: Baltos lankos, 2000.

Kristijonas Donelaitis

METAI

PAVASARIO LINKSMYBĖS

Jau saulelė vėl atkoptama budino svieta*
 Ir žiemos šaltos trūsus pargraudama juokės.
 Šalčių pramonės su ledais sugaišti pagavo,
 Ir putodams sniegs visur į nieką pavirto.
 Tuo laukus orai drungni gaivydami glostė 5
 Ir žoleles visokias iš numirusių šaukė.
 Krūmai su šilais visais išsibudino keltis,
 O laukų kalnai su kloniais pametė skrandas.
 Vislab, kas rudens bjaurybėj numirė verkdamas,
 Vislab, kas ežere gyvendams peržiemavojo 10
 Ar po savo keru per žiemą buvo miegojęs,
 Vislab tuo pulkais išlindo vasarą sveikyt.

Žiurkės su šeškais iš šalto pašalio traukės.
 Varnos ir varnai su šarkoms irgi pelėdoms,
 Pelės su vaikais ir kurmiai šilumą gyrė. 15
 Musės ir vabalai, uodai su kaimene blusų
 Mus jau vargyt vėl pulkais visur susirinko
 Ir ponus taip, kaip būrus, įgelt išsižiojo.
 Bet ir bitins jau šeimyną savo pabudyt
 Ir prie darbo siųst bei ką pelnyt n' užsimiršo. 20
 Tuo pulkai jų pro plyšius išlįsti pagavo
 Ir lakstydami su birbynėms žaisti pradėjo;
 O vorai kampuos sėdėdami verpalus audė
 Irgi medžiot tinklus tyloms kopinėdami mezgė.
 Bet ir meškos, ir vilkai šokinėdami džiaugės 25
 Ir suplėšyt ką tyloms į pagirį traukės.

Ale kokie dyvai – nei viens iš didelio pulko
 Verkdamas ar dūsaudams mus lankyti nesugrįžo;
 Ne! ne verkt, bet linksmytis visi susirinko:
 Nės darbai žiemos visur jau buvo sugaišę 30
 Irgi pavasaris ant visų laukų pasirodė.
 Tuo po tam pašaliai visi kribždėti pagavo
 Irgi, bešūkaujant pulkams, ošims pasikėlė.
 Viens storai, o kits laibai dainuoti mokėdams
 Ir linksmi lakstydamas ik debesų kopinėjo; 35
 O kits ant šakų kopinėdams garbino Dievą.
 Bet ir valgių dėl skūpų nei viens nesiskundė.
 Rūbai šio ir to didei jau buvo nudilę;

* Tekstologinės pastabos ir žodynėlis poemos pabaigoje.

O tūls lopytą parlėkdams parnešė kuodą
 Ir pasisotyt ant laukų vos mažumą rado. 40
 O štai ir taipo parvargęs nieks nedejavo,
 Bet visi visur sumišai šokinėdami džiaugės.

Gandras su kitais kaimynais parlėkė linksmas
 Ir gaspadoriškai ant kraiko tarškino snapą.
 Taip besidžiaugiant jam štai jau ir jo gaspadinė 45
 Iš šaltos gaspados vėl išlindusi rados
 Ir su savo snapu meilingą sveikino draugą.

Kraiką jie visur didei sudriskusį rado;
 Ogi namus naujus, užpernai tikt budavotus,
 Rado ant visų kampų permier pagadytus. 50
 Sienas ir čytus ir daug naujintelių sparų
 Vėjai su sparnais nuo kraiko buvo nuplėšę.

Durys su langais ir slenksčiais buvo nupuolę;
 Ogi troba visa visur iškrypusi rodės;
 Todėl tuo abu, kaip reik tikriems gaspadoriams, 55
 Vislab vėl taisyti ir provyti sukosi greitai.

Vyrs tuojaus žagarų budavonei parnešė glėbį;
 O gaspadinė jo pūstynes mandagiai lopė.
 Taip po tam abu, daug dirbę bei trūsinėje,
 Valgį sav sužvejot pas klaną nulėkė greitai 60
 Ir, kelias varles bei rupuižes paragavę,
 Dievui iš širdies visos viernai dėkavojo.

Tu žmogau niekings! mokykis čia pasikakyt
 Ir pasisotindams gardžiaus n' užmiršk savo Dievą.

Krūmus ir girias visokios ošino dainos; 65
 O laukus visur bei pievas skambino garsai.
 Gegužės ir strazdai sumišai lakstydami žaidė
 Ir Sutvertoją linksmi rykaudami gyrė.

Kregždės su lengvais sparnais aukštai pasikėlė
 Irgi bešūtydamos nei kulkos šaudė per orus, 70
 O paskui valgius prastus be priprovų valgė
 Ir pasivalgiusios pliuškėjo pasaką savo.

Gervins ik debesių juodų dyvinai kopinėdams
 Ir nei verkdams irgi dejuodams skambino dangų;
 Bet tai ne verksmai, kad jis taip skambina šaukdams, 75
 Ne! jis nor pamokyt, kaip Dievo didė galybė
 Ir paukštelių balsuos yr didei stebuklinga.

Žvirbliai su vaikais žodžius girdėdami tokius:
 „Rods, – tarė, – mūs giminė taip jau vis šlovina Dievą.“

Bet lakštingala, dar ikšiol kytriai pasislėpus, 80
 Laukė vis, iki kožnas bus savo dainą pabaigęs.
 Todėl ji paskiaus kasmets vis pradeda šūkaut
 Ir nakties čėse, kad sviets jau miegt įsigūžtęs,

Sav viena tamsoj budėdama garbina Dievą,
 O išaušus jau, kad mes iš patalo kopam, 85
 Kartais budina mus ir mūsų linksmina širdis.
 Ak šlovingis Dieve, kaip dyvins tavo sutaikymys!
 Kad mes rudenyj ar žiemos čėse pasislėpę
 Ir susirietę pas meilingą kakalį krankiam,
 Tai ir tu, paukšteli miels, pas mus nesirodai, 90
 Bet taip jau, kaip mes, tamsoj pasislėpusi lindai
 Ir mažu savo glūpas muses sapnuodama gaudai.
 O štai, kad mes vėl linksmi pavasarį švenčiam
 Ir savo darbus ant laukų jau dirbt pasitaisom,
 Tuo ir tu, savo skambantį nutvėrusi vamzdį, 95
 Su visokiais balsais ir dainavimų garsais
 Ragini mus pasidžiaugt ir mūsų lengvini darbus.
 Ale sakyk, gaidel! dėl ko tu vis pasislėpus
 Ir, kad pradeda temt ar naktyj, paderi šūkaut?
 Kodėl taip didei slapais su pasaka savo? 100
 Juk sviets visas, ar būt būrs, ar pons įsirėmęs,
 Ir vaikai be buksvų, ir krunėdami diedai, –
 Kožnas ir kiekvienas tavo šauną garbina dainą,
 Kad tu mums dyvus linksmų lakštingalų čiauški.
 Tu vargonų bei cimbolų niekini garsą. 105
 Smuikai tav ir kanklys tur su gėda nutilti,
 Kad rykaudama tu savo saldų pakeli balsą
 Ir kinkyt, paplakt, nuvažiuot išbudini Jurgį!
 Kad prieš vakarą tu pasislėpus pradedi juoktis,
 O mes daug prisivargę jau į patalą virstam, 110
 Tai tu tarp kitų paukštelių nei karalienė
 Vis dailiaus ir šlovingiaus savo šūkteri šūtką.
 O kad kartais kobotą mes tavo pamatom,
 Tai tu mums nei žvirblis būriškas pasirodai.
 Tu sermėgų poniškų, puikiai padarytų, 115
 Ir žiuponiškų turbonų niekini rėdą;
 Bet vis nei būrka prastai viešėdama čiauški.
 Ak! ir tarp žmonių daug syk taip jau nusiduoda,
 Kad ant svieto šio mainų tikrai padabojam.
 Diksas, ans žioplys, mieste didei pasipūtęs 120
 Ir su rūbais blizgančiais kasdien išsirėdęs,
 Nei dievaitis koks tarp būrų skiauturę rodo;
 O kad kartais mes jo glūpą girdime kalbą,
 Tai ir būrs tur spjaudyt ir didei nusidyvyt;
 Ypačiai kad apjekėlis toks niekina Dievą 125
 Ir besišypsodams kaip pons glūpumą parodo.
 Ak! kiek sykių Krizas, į vyžas įsinėręs
 Ir savo skrandą būrišką viešėt užsimovęs,

Po prastu savo stogu nei lakštingala čiauška,
Kad širdingai jis savo Dievą pradeda garbint. 130

Tu, paukšteli miels! ne poniškai prisivalgai.
Riebūs mūs lašiniai bei dešros tav nepatinka,
Ir keptų bei virtų valgių mūsų nenori.
Tu neliūbiji pyragų neigi ragaišių
Irgi nevožiji gardžiausio gėrimo ponų; 135

Bet, pasisotinusi prastai, tikt vandenio trokšti.
Tikt n' užmiršk, gaidau! per daug giedodama valgyt.
Imk drąsa, nečėdyk, kas mums birbina galvas.
Valgyk sav sveika, kad nori, vabalą margą!
Valgyk grikvabalius, muses ir dyviną žiogą! 140

Valgyk skruzdėles ir jų negimusią veislę;
Bet ir mūs paminėk į mūsų girę parėjus,
Kad dainuodama dar ilgiaus savo vasarą švėsi
Ir „Jurgut, kinkyk, paplak, nuvažiuok“ pasakysi.

Tu niekings žmogau! mokykis čia pasikakint, 145
Kad tav kartais tropijas skūpai prisivalgyt.
Į paukščius žiūrėk! Viens prastą kirminą kramto,
O kitsai, stokodams grūdo, gnyba žolelę.

Juk ir jie kasmets, mus atlankyt sukeliavę,
Kūdą vis ir alkstantį pavasarį randa; 150
O vei, todėl tikt nei viens niekados nesiskundžia.
Tav, žmogau! miels Dievs daugių daugiaus dovanojo,
O tu dar nurni, kad, kartais alkaną dieną
Ar skūpus čėsus sulaukęs, šiupinį gramdai?

Taip sumišai besijuokiant, štai užims pasikėlė 155
Ir tuojaus erelis rėkaudams pasirodė.
„Tič, – tarė jis, – pulkai susirinkę, liaukitės ošti
Ir tikrai klausykit, ką mes jums pasakysim.“
Štai tuojaus visi pulkai, girdėdami šauksmą,
Iš visų pašalių susilėkė jam pasirodė: 160

„Štai mes, jūs tarnai! Ką velys jūsų malonė?“ –
„Mes, – atsiliepdams jiems erelis, – norime tardyt,
Kaip jūsų mylista žiemos bėdoj išsilaikėt.
Ar pristokot ko? ar kas tarp jūsų pagaišo?
Rasi ką šeškas ar baisinga pelėda sudraskė, 165

Mažu ką vanags ar kiaunė kopinėdama smaugė,
Mažu ką neprietelius žmogus mums numušė šaudams
Ar kytriai, nei koks klastorius, gyvą pakorė,
O paskui prisiest skauradoj iškepė biedžių.“

Taip ereliui klausiant ir aštriai tyrinėjant, 170
Gandras ant savo lizdo nei koks pons išsisplėtęs
Bei besikloniodams vis ir linksmai šokinėdams:
„Dievs, – tarė, – svietą šį sutverdams ir budavodams,

Daugel tūkstančių gyvų sutvėrimų leido
 Ir kožnam savo valgi bei gyvatą paskyrė; 175
 Juk visur, kur žiūrim tikt, dyvai pasirodo.
 Pulką šį Sutvertojis į vandenį siuntė,
 O anam ant orų plaukt sparnus dovanojo.

Daug gyvų daiktų po medžiais girėse slapos;
 O kiek ant laukų linksmai plezdendami laksto 180
 Ar pas žmones ant kiemų čypsėdami burzda!
 O vei kožną Dievs vis su pasimėgimu sotin.

Kartais tropijas sulaukt ir alkaną dieną,
 Kad visur per daug baisybės darganų teška
 Ar kad dėl žmogaus griekų Dievs vargina svieta. 185
 Neprietelis žmogus daug syk mus gandina šaudams
 Irgi bičiulių bei genčių mums numuša daugel.

Kartais nuo vaikų meilingus atskiria tėvus
 Ar aukštai kopinėdams paukščių pavagia veislę.
 Sykais vargstantiems nei koks geradėjas 190
 Grūdus patvoryj barstydamas ragina valgyt;
 O štai, kad tarp mūsų kas ką lest pasidrasin,
 Su tinklais glūpiems draugams iškadą padaro
 Ar su provyta pūčka tikt muša, tikt muša.

Ir tarp paukščių rods tūls kytras randasi sukčius, 195
 Kurs gardžiai prisiest slaptoms savo numuša draugą.
 Vanags, ans klastorius, ir pelėda, jo dumčius,
 Ir varnai su varnoms, ir jų draugala šarka
 Daug kasmets, kaip žinom, išgaišina nabagų;
 Bet toksai razbaininks dar tarp mūs nesirado, 200
 Kaip žmogus tūls yr, kad jis smaguraut išsižioja.“

Taip besipasakojant, dyvų dyvai pasidarė.
 Balsas nei nuskęstančio sušuko nešvankiai
 Ir vis „gelbėkit, ak! gelbėkit“ padusėjo.
 Tuo visi pulkai to garso taip nusigando, 205
 Kad ir pats erelis jau kribždėti nedrįso;
 Tikt šikšnosparnis dar viens su pilka pelėda
 Iš bjaurų pašalių pamaži pasidrasino lįsti
 Ir tikrai tyrinėt, koks strokas ten nusitiko.

Štai viens pons, puikiai rėdyts (tikt gėda sakyti), 210
 Mislyk tikt, aukščiausių ponų viens, prisiėdęs
 Ir visokių rinčvynių svetimų prisikošęs,
 Voliojos ant aslos ir prasikeikdamas rėkė:
 Nės jis velnius ir velniūkščių kaimenę visą,
 Dievą bluznydamas, taip baisiai šaukti pagavo, 215
 Kad visa pekla dėl to nusigandusi rūko
 Irgi bedugniai jos bei pamotos prasivėrė.
 Žinom juk visi, kaip ponai keikdami rėkia;

Bet ir būrai jau nuo jų mokinasi rėkaut.

„Kas tav, biedžiau, kenk?“ – šikšnosparnis tyrinėdams 220

Irgi nuskūsdams poną tą pasidrąsino klausti.

„Ar gumbu sergi per daugel kabiar ėdęs?

Mažu pečenkos vėl iš pilvo veržiasi laukan?

Juk ir tavo tetėns užpernai taip prisiėdęs

Su savo pusbroliais, kaip tu, pilvuodami sirgo, 225

Ik paskiaus jie perplyšo ir numirė baisiai.“

Štai didpilvis šitas, tą graudenią jausdams,

Dar daugiau išputo ir durnuoti pradėjo:

Nės jis tuo plaukų nuo kiaušės nupešė pluoštus;

O paskui barzdos nu smakro pusę nuplėšė 230

Ir su nagais kumpais savo veidą visą sudraskė.

Bet dar tai negana; jis vis pinigų graibydams

Ir besispardydams su valgiais parmetė stalą;

Taip kad šunys, iš visų pašalių susibėgę,

Poniškus valgius ir brangus viralus ėdė. 235

Bet ir to negana; jis ėmęs didelį peilį

Gerklę su stemple jau perpjaut ištiesė ranką.

Čia šikšnosparnio širdis taipo nusigando,

Kad šikšniniai jo sparnai jau lėkt n'įgalėjo;

Ale pelėdpalaikė, dėl to smertnai nusiminus, 240

Vėl atpenč tuojaus į namą savo sugrįžo

Ir naujienas tas bei tokį dyviną trūsą,

Kad orai pikti, kasnakts dar praneša svietui

Ir dėl to žmogaus tamsoj dūsaudama verkia.

„Ak! – tarė Lauras, rymodams ant stripinio savo, – 245

Vis niekai, kad tūls žioplys su Bleberiu vapa,

Būk pilonys vis linksmai kasdien prisivalgą

Ir miesčionys be vargų mieste šokinėja:

Nės tokie žiopliai, butus pamatydami margus

Ir karietas blizgančias girdėdami trinkant, 250

Mislija, kad kožnas ponas puikiai išsirėdęs

Nei kaip angelas danguj kasdien pasilinksmin.

Ak, gaidau! lietuviški kytri pilosopai

Taip glūpai nezaunija, kad šiupinį šutin

Ar kad jie viešėt naujas vyžas prasimano. 255

Juk tikt viens glūpums, kad Milkus, Kasparo tarnas,

Poniškai pasirodydams kožnam pasitursin

Ir būrus prastus per kiaulių jovalą laiko.

Tu nenaudėli! dėl ko taip iškeli nosį?

Ar jau užmiršai, kaip pernai, piemeniu būdams, 260

Ožkas ir kiaules glūpas pas Bleberį šėrei

Ir su vyžoms kaip glūps vaiks į baudžiąvą traukeis?

Ar nežinai, kaip Pričkus, kad akėt nenorėjai,

Su botagu, kaip šulcui reik, tavo strėngalį drožė?
 Tikt atsimyk, kiek syk tavo tėvs, sopagus siuvinėdams, 265
 Su kurpalium tav per rambią nugarą siekė,
 O moma su ražu supykus mušė per ausį.
 Ogi dabar jau kaip ponatis skiauturę rodai
 Ir grumzdi, kad kartais būrs, pro šalį važiuodams
 Ir tavo kardą su nauju diržu pamatydams, 270
 Ne tuojaus, kad tu liepi, kepurę numauja
 Ir, kaip nori tu, jisai nenor pasikloniot.
 Snargliau! eik pirma mokykis kakalį šildyt
 Ir savo pono suteptus sopagus nušluostyt.
 Juk žinai, kaip jis tave dar per drimelį laiko 275
 Irgi nupliekdams su lazda tavo nugarą skalbia.
 Vei kapė bei tē kaip reik dar košt neprimokai!
 Eik užsimauk vyžas, eik vėl pas Bleberį slūžyt!
 Tikt girdėk, kaip kiaulės jo bei alkanos ožkos
 Graudžiai pro plyšius žiūrėdamos ėdesių rėkia. 280
 Kam išbėgai taip, prastojęs kaimenę kiaulių?
 Ar negavai, ko reik, kasdien iš Bleberio rankų?
 Ar reikėjo tav bensyk išgyt neprivalgius?
 Tikt atsimyk, kaip jis tave nuogą priėmė slūžyt
 Ir kiek utėlių jis tav kasdien nušukavo, 285
 Ik išmokai jo penkias kiaules surokuoti;
 O paskui kiek vargo jis ir ašarų verkė,
 Ik jo daglą puskuilį su penketa kiaulių
 Pro vartus išguit drįsai, kad išginė kerdžius.
 Ogi dabar, žioply, jau gėdies Bleberio namo 290
 Ir jo viežlybą bei vertą niekini vardą?
 Tič tiktai, ponat! mažu vėl teks žingine žengti,
 Ir, kad Dievs koravos, dar verkdams ubagais eisi.“
 „Rods, – tarė Pričkus, – jauns žmogus durnai dūkinėdams
 Nei sidabras gyvs stikle mudriai šokinėja 295
 Ir per daug durnuodams sav iškadą padaro.
 Juk ir mes visi, glūpi dar būdami snargliai,
 Daug visokių niekniekių glūpų prasimanėm.
 Mes vaikai ant ūlyčių krūvoms susibėgę,
 Lošom ir durnus štukus kaip kūdikiai taisėm. 300
 Čia viens pulks, sav žirgus iš lazdų pasidaręs
 Ir glūpai skraidydams, ant purvų šokinėjo;
 O kitsai, botagus sav iš plaušų nususukęs,
 Pauškėjo be kelnų šen ir ten bėginėdams;
 Bet mergaitės, pačios dar privalydamos auklių, 305
 Jau iš lopų margas sav lėles madaravo
 Ir aukuodamos ant alkūnių garbino bostrą.
 Žinom juk, kaip vaikesčiai savo vasarą švenčia.

Poniški vaikai, su būriškais susisėdę,
 Kartais broliškai purvus krapštydami žiopso 310
 Ir taip viens, kaip kits, niekus be razumo plūsta;
 Juk ir ponų vaikesčiai taip jau per subinę gauna,
 Kad jie, kaip kiti vaikai, į patalą meža.

Andai aš su gromata siųsts pas Kasparą bėgau
 Ir pas jo vartus naujus, kepurę nuvožęs, 315
 Laukiau, ik tarnai man ponui lieps pasirodyt.
 Štai žiūriu, viena boba vis lekuodama bėga.

Gryta! tariau, kas kenk, kam bėgi taip išsižiojus? –
 „Ak! – tarė ji kytriai, – ponatis mūs maloningas...“
 Taip ištarusi, ji tuojaus pas upę nušoko 320
 Ir jo pridergtas buksvas su kultuve skalbė.
 Aš besigėdėdams išvydau Krizą bekumpsant.

Vaike, tariau, ką misliji toktai pamatydams?
 Ar ne mūsų žiopliai taip jau šokinėdami daro?
 Būrkos savo lėles glūpas su skrandgaliu rėdo 325

Ir suvystytas į tamsų pašalį kiša;
 Juk žinai, kaip būrai veislę savo kavoja.
 Ale žiuponės savo lėles, margai dabinėtas,
 Ant šilkų perynų vis į patalą guldo.

O vei ir jų lėlės, kad joms kas pasidaro, 330
 Lyg taipo, kaip ir mūsųškės, klykia nešvankiai.
 Bet jau taip visur, kol sviete kūdikiai augo,
 Vargt ir verkt vaikų pirmiausias buvo remestas.
 Dar nei viens ikšiol n' užaugo vis besijuokdams;
 Ir iš lopšio dar nei viens n' iškopo neverkęs. 335

Vei žiūrėkim tikt! jau vėl su padėjimu Dievo
 Vasarą su šiltoms dienelems jaučiame grįžtant.
 Vei! kaip žemė jau savo nuogą nugarą rėdo,
 Ir kaip kožnas daikts atgydams pradeda džiaugtis.

Ant! paukšteliai po dangum, pulkais susilėkė,
 Linksminas ir sumišai visur skraidydami juokias; 340
 O keli tarp jų pautus rokuodami deda.
 Ale palaukit tikt, iki pautai, jūsų padėti,
 Čypsės ir po tam dar jus užaugdami kvaršys
 Ir už procę jums menkai dėkavos išlėkė. 345

Taigi matai, taip paukščiams, taip ir mums pasidaro,
 Irgi be vargo būt negal nei viens šime sviete.

Juk ir mes, dar A, B, C nemokėdami čiauškėt,
 Daug vargų bei strokų tėvams savo padarėm,
 Ik bėginėt išmokom ir ką žaist prasimanėm. 350
 O vei! kaip kiek išminties užaugdami gavom,
 Ir darbeliai su vargeliais jau prasidėjo;
 Štai tuo žirgai su lėlėmis į šūdą pavirto.

Ak išties! kita prova, kad piemenio skrandą
 Jau užsimovęs ožkas ir kiaules varinėji 355
 Ar kad dargana su lytum pluk nugarą prausia.
 Ei paskui, kad jau akėčias reik sekinėti
 Ar kad margis su laukiu nenor rėplinėti,
 Mislyk tikt! koktu dūšelei čia pasidaro.
 Ypačiai kad po tam jau gyvos randasi lėlės 360
 Ir nenaudėlės dėl niekų kvaršina galvas.
 Juk žinai, kaip yr, kad pulks lėlių pasidaro.
 Ak Adom! tu pirms žmogau išdykusio svieta.
 Tu su savo Ieva, sode pavasarį švęsdams
 Ir gėrybes uždraustas slaptoms paražaudams, 365
 Sav ir mums nabagėliams daug padarei vargelių.
 Dievs, tave koliodams ir žemę visą prakeikdams,
 Dėl raspustos tos iš rojaus išmetė laukan
 Ir su rūpesčiais tavo duoną paliepė valgyt.
 Taip po tam tu, biedžiau, su Ieva, savo mote, 370
 Išrėdyts su kailiais per laukus bėginėjai
 Ar tamsoj pasislėpt į krūmus kur nusitraukei.
 Žinom juk ir mes, koktu, kad kaip nusidėję
 Slapomės ar kartais šen ir ten bėginėjam.
 Tav, tėtat garbings! pirmykščios tavo lėlatės 375
 Daug dyvų bei daug neregėtų štukų padarė,
 Ik po tam iš tų lėlių pulkai prasidėjo
 Ir kaip mūsų žiopliai tavo biedną kvaršino galvą.
 Tu su savo Ieva juk dar nebuvo ta bandė,
 Kaip jūsų veislės pulks ant svieta šio prasiplatys 380
 Ir kiek vargo jums įsai padarys užaugdams.
 Ale ką mislijo Ievutė, tavo pačiutė,
 Kaip jos pirmas vaiks užgimęs klykti pagavo
 Ar kaip pirmąsyk ji jam pasturgalį šluostė
 Ir prastai suvystijus į pašalį kišo? 385
 Ale, žėlėk Dieve! kiek džiaugsmo judu sulaukėt,
 Kaip susivaidijęs ant lauko juma sūnelis
 Barės rūstaudams ir brolis numušė brolį?
 Ak Adom! tu, peržengdams prisakymą Dievo,
 Sav ir mums padarei vargus ir didelę bėdą. 390
 Juk ir mes, kaip tu, šime svieta vos pasirodom,
 Štai tuo bėdos iš visų pašalių susibėga
 Ir nuo lopšio mus ik grabo persekinėja.
 Ale ką galim veikt? Pakol šime krutame svieta,
 Turim jau visaip, kaip taiko Dievs, pasikakyt. 395
 Juk ne vis reik vargt, ir tokios randasi dienos,
 Kad, prisivargę daug, širdingai vėl pasidžiaugiam.
 Ant žiemos smarkums su šalčiais vėl pasibaidė,

Ir ilgų nakčių tamsybės jau nusitrumpin,
 Vei, saulelė, tikt žiūrėk! atkoptama greitai, 400
 Brinkina jau laukus ir žolę ragina keltis;
 Vei! ne daugio reiks, tuo vėl kvietkas pasidare
 Uostysim ir garbysim pavasarį marga.

Bet ir jūs, darbai, mus vėl užniksite dovyt,
 Kad turėsim su vargais į baudžiąvą trauktis. 405
 Ak! kiek trūso reiks, ik į skūnes sugabėsime,
 Kas ant aukšto dar ar klėtyj guli be diego;
 Ir kiek dar palūkėt reikės, iki šiupinį virsim.

Nugi dabar, į dievišką žiūrėdami ranką,
 Judykimės pamaži nuolatai nusitvert savo darbus 410
 Ir nepabūkim, kad išgirsim darganas užiant
 Ar kad orai mus daugysk visoki nugandys!
 Skubykimės, eime nugamykim reikalą kožną!
 Orei žagrių reiks, palyčių beigi noragų;
 O akėčioms reiks negelių bei bingusių kuinų. 415
 Žinom juk, ką jaučiai mums rėplodami riekia,
 Kuinai tur, kad liepiam jiems, skraidydami trupyt.“

„Rods, – tarė Slunkius, – vėl bensyk su padėjimu Dievo
 Išmiegot ir sąnarius atgaivyti galėjom.

Ak! kiekysk aš, rūpesčių visų neminėdams, 420
 Ištisas ir užklots krankiau pas kakalį šiltą.

Ak! kad būt ilgiaus žiema pas mus pasilikus,
 Ir kad vis miegot mums būtų sviete paskirta.
 Ogi dabar, žėlėk Dieve! jau vasara randas
 Ir darbų naštas nusitvert vėl ragina rengtis. 425

Ak! man ašaros į akis jau pradeda trauktis;
 O mano motė (žinot juk, koks moterų būdas)
 Vis susiraukus ir rankas gražydama verkia.
 Aš vaitodams vis ir tokią bėdą matydams,
 Ak! močiute, tariu, bensyk ir verkusi liaukis; 430
 Juk dar česo yr, ir mes atliksime darbus.

Žinom juk, kad ratas sens, pamaži besisukdams,
 Tą daugysk apgauna, kur vis ritasi šokdams;
 O kiekysk sutruksta jis permier besisukdams!
 Kuinas taipo jau ramboks, vis žingine žergdams, 435
 Kartais dar toliaus uždėtą nuneša našta,
 Kaip tūls žirgs durnuodams ir piestu šokinėdams;
 O kiek sykių dar iškadą sav pasidaro.

Ant! smalininks, saikėt ir išparduot savo smalą
 Per kiemus pamaži važinėdams, kirkina ratą, 440
 O tiktai nusipelno jis sav pinigą grečną.
 Kas iš to, kad būras tūls, per daug bėginėdams
 Ir permier besirūpydams, savo sunkina širdį!

Tėvs mano Kubas taip glūpai kol gyvs nepadarė,

O ir jo tėvs Stepas taip gyvent nemokino. 445
 „Vaikai! – rėkdavo jis, ant demblio girts išsitiesęs
 Ir su žaku prastu kaip prastas būrs užsiklojęs, –
 Vaikai! šiukštu jums naujus niekus pramanyti,
 Taip gyvenkit, kaip mes, tėvai jūsų gyvenom.
 Vis protingai, vis pamaži nusitverkite darbus. 450
 Čėdykitės kytriai jauni, dar būdami klapais,
 Kad dar ir senysta ką ras atšokdama kartą.“
 Tuos žodelius savo tėvo aš tikrai nusitvėriau
 Ir, kol gyvs krutėsu, jų kasdien paminėsu.“
 Tas durnas kalbas visi girdėdami būrai 455
 Gėdėjos; bet Pričkus jam drąsa pasakydams:
 „Eik, – tarė, – šūdvabali! kur šūdvabaliai pasilinksmin.
 Juk tu jau su savo namais, kasmets šūdinėdams,
 Sav ir mums, lietuvninkams, padarei daug gėdos.
 Aš, kad man skvieruot pons amtsrots urdelį siuntė, 460
 Tav, žinai, daugsyk taipo per nugarą drožiau,
 Kad iš skrandos tavo senos sklypai pasidarė.
 O kieksyk tave vakmistras kone visą nulupo
 Ir tu raišėdams vos vos į baudžiąvą traukeis.
 Neprieteliau! tu, lėbaudams ir vis smaguraudams, 465
 Lauką su tvoroms ir namą visą suėdei;
 O dar ir savo vaikesčius pagadyt nesigėdi?
 Bet, jūs viežlybi kaimynai, jūs gaspadoriai
 Su grečnomis gspadinėms, mums nereik nusigėdėt,
 Kad mes, būriškus jau vėl nusitverdami darbus, 470
 Mėšlus rausim ir laukus įdirbdami vargsim;
 Juk ir pirmas sviets, šventybę savo prapuldęs,
 Su darbais ir rūpesčiais savo pleškino puodą:
 Nės be trūso Dievs mus išmaityt nežadėjo,
 O tingėdami vis ir snausdami sviete netinkam. 475
 Kad skilvys išalkęs nor gardžiai pasilinksmyt,
 Tai pirma tur visas kūns viernai pasipurtyt.
 Tai gi nutverkim jau kiekviens savo jautį
 Ir išrėdę jį kaip reik klausyt pamokykim:
 Nės, ką žiemą jis yra stalde sudūmojęs, 480
 Tur visiems pasakyt, kad vėl jau vasara grįžta.
 Tu žioply Merčuk! dėl ko juokies išsišiepęs?
 Ar tai juoks, kad būrai tur į baudžiąvą rengtis?
 Tu dar nebandei, koku, kad stengiasi margis
 Ar nusiminęs žalis tikt vos vos rėplinėja. 485
 Tikt bandyk, koku, kad amtmons pradeda rėkaut
 Ir nesvietiškai prasikeikdams iltinį griežia.
 Tu nenaudėli Puky! taip jau susimislyk,
 Kad tave Lauras arti nusiųs ant Kasparo rečių.
 Tu kasmets juk nei razbaininks vargini jaučius 490

Ir nei koks lupiks galvijį kankini biedną.
 Tikt baisu žiūrèt, kad kerdžius išgena bandą
 Ir tavo jaučiai pro vartus vaitodami žergia:
 Nės čia biedžius viens vos vieną paneša ragą,
 O kits ten uodegos netekęs vos rėplinėja. 495
 Andai vakmistras, pas mus skvieruot atsibastęs,
 Klausė koliodams, kas biedžiams tiems nusitiko.
 „Ak! – tarė Paikžentis, – Pukys juos taip pagadino.“
 Ak! tu neprieteliau, ką dirbi, ben susipraskie,
 Ar tu jau visai padūkai taipo begyvendams? 500
 Misyk tikt, koktu tav būtų, kad tavo margis,
 Prie galvos tave tverdams, žagrę vilkti priverstų;
 O paskui, tave visą jau smertnai nustekenęs,
 Su šiaudų kūliu kaip jautį šerti pagautų
 Ir mėsininkui sprandą tavo nusukt nugabentų. 505
 Misyk tikt, koktu tav būtų, kad pasikinkęs
 Nei koks jautis vilkt turėtumbei savo žagrę.
 Taigi, žmogau, dėkavok už tai kasdien savo Dievui,
 Kad tavo laukis su dvyliu tav padeda dirbti
 Ir kad kuinai tav akėdami žengt nesistengia. 510
 Tverk pri ragų, kišk į kulboką tinginį žalį,
 Bausk jį, kad klausyt nenorės ir tav pasipriešys.
 Tur klausyt, juk tam jisai tavo pašarą kramtė
 Ir ištroškęs iš tavo prūdo vandenį gėrė.
 Tikt saugokis, kad ne pats, be reikalo mušdams,
 Su glūpais savo jaučiais į galvijį pavirsi. 515
 Juk žinai, kaip biedžius toks už pašarą menką
 Tav, kad jam grumzdi, pasilenkęs užžagrį velka;
 Taip kad jam daugsyk seilėdams jo liežuvėlis
 Iš karštų nasrų nei blėkas kaba nuo zūbų. 520
 Jautis, kaip girdi, sav vargdams pašarą pelno;
 O ir tą daugsyk, kad skūpas randasi čėsas,
 Su maldelėms ir kone verkdams vos išsiprašo.
 Ak mano gaidūs! juk ir mums taip jau pasidaro,
 Kad mes, po darbų naštomis didei prisivargė, 525
 Kartais dėl vargų vos sausą truputį kramtom
 Ir iš klano su savo jaučiais vandenį surbiam,
 Kur vabalai ir varlės su pasimėgimu maudos.
 Ale nebok, gaidau! neverk permier nusimydams;
 Juk viens miers, kaipo savo blogą sotini skilvį, 530
 Kad tikt Dievs sveikatą mielą tav dovanoja.
 Taigi nurykim jau prastoką savo kąsnelį,
 Ik ruduo po tam mums duos riebiaus pasivalgyt.
 Ant žiūrėk tiktai! veršukai jau šokinėja;
 O erylčiai su paršukais žįsdami spardos. 535

Vištos ant laktų jau daug iškarkino pautų;
 Tikt palūkėk, margi vištyčiai tuo pasirodys:
 Nės šlekutė su baltžande jau pasičypsin,
 Ogi žąsyčiai iš kiaušinių veržiasi laukan.
 Vei! kaip žąsins savo sulaukęs sveikina veislę 540
 Ir besikloniodams vaikus krūvon varinėja.
 Ba! mėsos visokios ir šulnų smagurėlių
 Virt ir kept gardžiai jau daug visur pasidaro.
 Nugi dabar, kaimynai, gentys ir gaspadoriai!
 Rūpykitės akylai, kad užardami lauką, 545
 Daug visokio sav išbertumbit vasarojo.
 Juk negali maitytis vis vienais riebumynais;
 Ir dailių riekelių reik, kad spirgini spirgus.
 Todėl tur kiekviens, šventes pavasario švėsdams,
 Kas ant čielo meto reik, taip pasirūpyt, 550
 Kad kožna diena, nusikandus savo dalyką,
 Dar ir sekančiai n' užmirštų reikalą skalsyt.“
 „Rods, – tarė Blėkius, – ką mes pernai sav nusipelnėm
 Ir zopostui savo namams kampe pakavojom,
 Su žiema jau baigias ir visur išsituštin. 555
 Vei! kaip skūnės, kur mūsų lobiai buvo sukrauti,
 Nei pūstynės stov ir maisto viso neteko;
 O aruodų krūvos jau taip pasibaidė,
 Kad kisielių virt ir skanų šiupinį pleškyt
 Nieks nesiliko, kaip tiktai skūpa mažumėlė. 560
 Ant pašaliai visi, kur ropės irgi repukai
 Su kitais viralais zopostui buvo padėti,
 Taip išsituštino jau, kad mes, kasydami galvas,
 Vos jau žinom, ką nusivirt ir kuom pasisotyt.
 Ak! jūs kumpiai, jūs dešrelės su lašinėliais, 565
 Mes kone verkiam jau, kasdien paminėdami jūsų.“
 „Tič! – tarė Pričkus jam, lietuviškai pasakydams, –
 Eik, žioply! tu juk kasmets dėl ėdesių skundies.
 Kas tav kalts? Kam vis, sulaukęs rudenį riebę,
 Taip nesvietiškai sugramdai savo zopostą, 570
 Kad prieš Mertyną tikt vos paršuks pasiliekti?
 Čėdyk, neprieteliau, kol riebę šutini puoda,
 Tai tav kūdą nereiks prisikaist, kad vasara grįžta.
 Taigi nutverk iš naujo vėl dėl ėdesių darbus
 Ir pelnykis ką sukriai dėl rudenio rudo. 575
 Dirvai duok, kas reik, kad jos palūkanų nori;
 Juk neprivalo ji tav duot, negavusi nieko.
 Usnys, dilgėlės ir brantai su sanevadais
 Auga, kaip žinai, be jokios mūsų pagalbos;
 Ale grūdelis gers nesiranda, kad nepasėji. 580

Tu tikt vis mėsos kasdien prisiėst išsižioji,
 O burokų bei lapienės niekini garbę.
 Todėl tu kasmets, supliurpęs visą zopostą,
 Blogs ir pusgyvis velkies į baudžiąvą mielą.
 Eik, žiopoly! eik sėt kiekvieną sėjamą daiktą. 585
 Sėk miežius, pupas, grikus su didele sauja;
 Ir avižų n' užmiršk, kad sėdams išberi grūdus:
 Nės kisieliaus tu, o kuinai pašaro laukia.
 Žirnių sav pasisėk zopostui didelį plotą,
 Juk žinai, kaip skanūs jie, kad šiupinį valgai. 590
 Ai! kaip daug jie mums per metą skalsina duonos.
 Ir kanapėms duok ben kokį sklypgalį lauko;
 Gėdėkis šykštuot! ir tokio reikalo reikia.
 Ar ne gerai, kad pats sav grečną nuveji virvę,
 O pinigėlių delmone kytriai pakavoji? 595
 Sėk linų, kiek Gryta norės; minau nesivaidyk!
 Juk žinai, kaip vis daugiau nor moterų būdas,
 Kad jos pradeda verpt ir jau prisiverpusios audžia.“
 Ale nepeik, minau! permier tą moterų provą!
 Ar ne smagu klausyt, kad viežlybos gaspadinės 600
 Žiemą su mergoms vindus savo sukdamos ūžia?
 Ar ne gražu žiūrėt, kad Gryta, jau prisiverpus,
 Skirsto verpalus aust ir audus baltina drobės?
 O paskui, kas namui reik, rokuodama rėžia,
 Taip kad ir dailiems auteliams gals pasilikyt. 605
 Ak! kad visos moters taip kytriai padarytų,
 Misyk tikt, ar būtų tiek nuogų nabagėlių?
 Ak išties! mūsų būrai, nei rėdyti ponačiai,
 Dar su dumčiais vokiškais susisėst užsigeistų.
 Ir prancūzai juos toliaus išpeikt negalėtų. 610
 „Rods, – tarė Pričkus, – vis tiesa, kas čia pasakyta.
 Aš kaip šulcas per kiemus ilgai jodinėdams,
 Daug įsitėmijau, kaip daro mūs gaspadinės,
 Kad žiemos čėse ką verpt krūvoms susisėda.
 Juk radau gana tokių, kurios nesigėdi, 615
 Kad joms kartais merdėdams vos sukasi vindas.
 Nės, kad verpt reik, jos taip daugel pasakų vapa,
 Kad jau ir ranka kuodelį pešt užsimiršta
 Ir besijuokiant koja vindą sukt pasiliauja.
 Taip šūtkas betaisant štai žiema pasibaigia; 620
 Ogi pavasaris, atžengdams su vasara miela,
 Atliktų žiemos darbų visur pasigenda.
 Pimė rengias aust, o Jekė mest pasisiūlo.
 O ką mes ar aus, kad verpt ir lenkt nenorėjo?
 Taipgi namai visi paskiaus nuogi pasidaro, 625

Kad su buksvoms lopytoms vyrs vos užsidengia,
O vaikai ant ūlyčių nuogi bėginėja.“

Moters, jūs nenaudėlės! tai jums parašyta.

Bet jūs prietelkos, jūs viežlybos gaspadinės!

Jūs neprivalot dėl tokių kalbų nusigėdėt.

630

Tos tesigėdi tikt, kurios tingėt nesigėdi.

Jums garbė, kad vindas jūsų, sukriai besisukdams,

Pakulų bei linų kuodelį nupeša greitai;

Jums garbė, kad staklės prieš pavasarį trinka

Ir šaudyklė su šeiva šokinėdama tarškia;

635

Jums garbė, kad audeklėliai, jūsų nuausti,

Ant margų lankų kaip sniegs pavasario blizga.

Ale nevenkit dar daugiau kaip reik pasipurtyt.

Ant daržų pašaliai darbėlių lūkuria jūsų.

Taigi padėkit jau vindelių visą klapatą,

640

Ir stakles, iki vėl reikės, į pašalį kiškite!

Ogi nagan spatelius greitus bei lopetas imkit!

Vei! kaip kurmiai, šen ir ten vartydami žemę,

Jus daržovę sėt į daržą ragina bėgti.

Rods tiesa! visaip reik pilvai reikalą provyt.

645

Jam negana, kad tikt iš viršaus jį dabinėjam;

Bet ir iš vidaus jis nor kasdien pasilinksmyt.

Todėl jums pilvai nuogi didei pasiklonios,

Kad jūsų mylista juos vėl apdengt nepatingot

Ir trinyčius naujus, buksvas bei marškinius audėt.

650

Bet daugių daugiau jie garbys jūsų malonę,

Kad jie, su nauju rėdu česnyj susisėdę,

Lašinius ir dešras su jūsų viralu valgys.

Nugi dabar, ką tikt įmanot, sėkite sėklas!

Sėkite kopūstus, morkus su didele sauja;

655

Ropių, pastarnokų, sviklų beigi repukų;

Taip ir šalkių su gardžiais kartupelių valgiais

Sėt ir įvaisyt, pridabot ir kuopt nepamirškite!

Taip besipurtydamos linksmi pavasarį baikit,

Ik jau prie kitų darbų jums vasara šūkters.

660

Gana.

VASAROS DARBAI

„Sveiks, svieteli margs! šventes pavasario šventės;
Sveiks ir tu, žmogau! sulaukęs vasarą mielą;
Sveiks kvietkelėmis pasidžiaugęs, sveiks prisiuostęs;
Sveiks, Dieve duok! sulauk dar daug pavasario švenčių
Irgi, sulaukęs jas, vis sveiks ir drūts pasilinksmyk. 5
Taip Dieve duok kožnam, kurs mūsų Lietuvą garbin
Ir lietuviškai kalbėdams baudžiąvą seka.

Tam Dieve duok! sulaukt kasmets pavasarį sveiką,
Ogi, pabaigus tą, po tam ir vasarą linksmą.“
Taip prieš Sekmines būrus į baudžiąvą kviesdams 10
Ir, kas reik atlikt, pamokydams sveikino Pričkus.

Rods sveiks kūns, kurs vis šokinėdams nutveria darbus,
Yr didžiausi bei brangiausi dovana Dievo.
Tas žmogus, kurs daug trūsinėjęs bei prisivargęs
Savo prastus valgius vis su pasimėgimu valgo, 15

O prisivalgęs ir viernai dėkavojęs Dievui
Linksmas, sveiks ir drūts miegot į patalą kopa, –
Tas apgauna tą, kurs vis kasdien išsirėdęs,
Ale dūsaudams ir vis sirgdams nutveria šaukštą! 20

Kas iš to, kad tūls Mikols, išputusį pilvą
Svietui rodydams ir nei pūslė pasipūsdams,
Kaip koks smirdas dėl šelmystų sviete nerimsta,
Bet su Koinu kasdien dangaus išsigąsta!

Kas iš to, kad Diksas nuogs pas kupiną skrynę
Klūpodams ir vis vaitodams garbina skarbus! 25
O nei grašio sav, kad reik, išimti nedrįsta,
Bet nei bloznas vis nedarytą viralą srebia
Ir skarots bei pusnuogis kasdien pasirodo.

Mes lietuvninkai vyžoti, mes nabagėliai
Ponams ir tarnams jų rods prilygti negalim; 30
Bet ir poniškas ligas kentėt neprivalom.

Ak! kaip daug mieste bei dvaruose prisistena,
Kad mus atlankyti pamaži vėl vasara rengias.
Čia viens, rėkaudams durnai, su podagra pjaujas;
O kits ten, kitaip dūsaudams, daktaro šaukia. 35

Ai! dėl ko ponus taip skaudžiai kankina ligos?
Kodėl jų taip daug pirm česo Giltinė suka?
Todėl, kad jie būriškus išjuokdami darbus
Su griekais kasdien ir vis tingėdami penis. 40

O štai mes, mieste per nieką laikomi būrai,
Pasukų kiek ar išrūgų skystų prisisurbę,
Vis tekini, kaip klapams reik, atliekame darbus.
O kad kartais kokį dar lašinių šmotelį

Ar dešros lietuviškos ben kiek paragaujam,
 Tai dar juo dailiaus uždėts mums sekasi darbas. 45

„Rods, – tarė Lauras, ant kumpos lazdos pasirėmęs, –
 Dievui būk garbė! sveiki pavasarį baigiam
 Ir visi drūti pargrįžtant vasarą matom.
 Vei! kaip vėl aukštyn saulelė kopti paliovė
 Ir, aukščiaus savo žerintį nuritusi ratą, 50
 Ant dangaus išgaidryto sėdėdama žaidžia.
 Vei! kaip jos skaistums, kūrendams žiburį karštą,
 Žemės vainikus pamaži jau pradeda vytyt
 Ir grožybes jų puikias su pašaru maišo.
 Ak! kaip tūla mūsų žolelių taip nusirėdė, 55
 Kad nei boba jau didei sukrošusi kumpso.
 O kiek jų darže žmogaus ranka nusiskynė
 Ir, grožybėms jų margoms trumpai pasidžiaugus,
 Jaugi suvytusias ir nederingas išmetė laukan.

Bet taip ir paukšteliams mūs linksmiems pasidarė. 60
 Ką gegužė pakukavo, ką lakštingala suokė
 Ir ką vieversiai poroms lakstydami žaidė, –
 Tai jau baigias vis ar jau visai pasiliovė.
 Daug gyvų daiktų, kurie lizde prasidėjo,
 Tėvą su moma prastoję penisi patys 65
 Ir dainas savo tėvų atkartodami čypsi.
 Taip trumpam čese nei naujas sviets pasidarė.

Tokius aš dyvus kaip sens žmogus pamatydam
 Irgi dūsaudams iš širdies, tuo šūkteriu gaudžiai:
 Ak! tarius, kaip visai niekings mūsų veikalas amžio. 70
 Mes silpni daiktai, kaip šventis mums praneša Dovyds,
 Nei žolelės ant laukų dar augdami žydin.
 Kožnas viens žmogus užgimdams pumpurui lygus,
 Iš kurio žiedelis jo pirmiaus išsilukštin,
 Ik po tam jis, peržydėjęs ir nusirėdęs, 75
 Užaugin vaisius ir amžį savo pabaigia.
 Taip, iš viso taip, ir mums biedniems pasidaro.

Mes (taip pons, kaip būs), lopšjį verkšlendami biedžiai,
 Amžio būsiančio tikt blogą pumpurą rodom. 80
 O paskui, kad česas jau žydėti pareina,
 Štai viens kaip ponatis poniškai šokinėdam,
 O kits būriškai kaip būrvaikis bėginėdam,
 Jaunas savo dienas glūpai gaišydami lošta.
 Bet štai! kad ūsai pirmi jau pradeda želti,
 Ir kad darbus jau sunkokus reikia nutverti, 85
 Ai! kur dingsta glūps ir vaikiškas šokinėjims.
 O kiekisyk, linksmai šokinėjant ir besispardant,
 Giltinė su rauplėms piktoms atšokusi smaugia

Ar su karštlige dar tikt macką pasuka biedžių.
 Bet ir klapams, ir mergoms ji gatavą dalgį 90
 Aštrina vis ir, jauno jų n'atbodama veido,
 Kirsteria taip akilai, kad kasos irgi kepurės
 Su grožybėmis visoms į nieką pavirsta.
 Taigi matai, kaip žmogiškas trumpintelis amžis
 Žydinčioms ir krintančioms prilygsta žolelėms.“ 95

Taip besipasakojant, štai vakmistras pasirodė
 Ir besispardydams taip baisiai keikti pagavo,
 Kad sviets visas su visais daiktais padrebėjo.
 „Kad perkūns, kad velnias!“ Ai žmogau, pasimislyk!
 Kam dūksti taip, kam keiki taip išsižojęs? 100
 Ar tave patį jau šėtons padūkino visą?
 Neprieteliau! kam plėšais taip, kas tav pasidarė?
 Bet jis dar labiau ir taip durnuoti pradėjo,
 Kad visoki paukščiai po dangum nusigando.
 Syveida kytra nulenkus uodegą bėgo; 105
 O sturluks, ausis iškėlęs irgi drebėdams,
 Į arčiausius krūmus vos nusikakino slėptis.
 Bet ir rupuižės, ir varlės taip nusigando,
 Kad jos umaru su vaikais į vandenį šoko.
 Žiurkės po kraiku su pelėms irgi pelėdoms 110
 Dėl tokių baisybių jau apalpti pradėjo;
 O daug žvirblių pusgyvių nuo stogo nupuolė.
 Taip, ar girdit, taip tas neprietelius prasikeikė.
 „Ak! – tarė Selmas, – jau per daug yr sviete bedievių,
 Ant kurių liežuvio vis velniai šokinėja. 115
 Tūls apjekėlis, sulaukęs rytmetį mielą,
 Poterių jau nemokėdams ar skaityt nenorėdams,
 Su perkūnais ir velniais iš patalo kopa.
 O paskui jis, taip savo namą visą prakeikęs,
 Su visais velniais šeimyną ragina dirbti. 120
 Bet ir valgant jis paskui, taip jau savo stalą
 Su tokioms žegnonėms pekliškoms įžegnojęs,
 Duoną nutveria riekt, po tam ir viralą srebia.
 Taip jis su velniais išaušant imasi darbus;
 Taip ir temstant jau kirmyt į patalą žergia. 125

Kad pilvots koks ponpalaikis taipo prasikeikia,
 Tai jau ne dyvai, nes velniui jis pasidavęs,
 Poterių gėdis ir dangaus paminėdams juokias;
 Ir, kaip mūsų glūpi galvijai stipt užsigeidęs,
 Kiaulėms ant garbės vis kiauliškai šūdinėja. 130
 Bet kad būrpalaikis koksai, vos pasukas ėsdams
 Ir kaip nulupts pusgyvis vargu rėplinėdams,
 Su velniais kasdien savo darbą nutveria kožną,

Tai baisybė, kad jau ir plaukai pasišiaušia;
O tiktai, kaip žinom, taip kasdien pasidaro.“ 135

Selmui taip besidvyjant, štai girgžteria durys,
Ir šaltyšius Pričkus tuo visiems pasirodė.
„Štai, – tarė jis, tuojaus skaitydams gromatą pono, –
Štai poryt mūsų pons mus bėgti į baudžiąvą siunčia
Ir iš staldų jo išgramdyt mėžinį liepia. 140

Todėl jau vežimus kaip reik taisykite kožnas
Ir su šakėms bei kabliais atbėkite greitai.
Žinot juk visi, kas mėžiant puolasi būrams,
Ir kiekviens numanai savo murgą jau primatuotą.
Aš, kad Dievs laikys, tarp jūsų mudriai makaluodams, 145
Ne tiktai, kad mėšit, jus viernai pridabosu,
Bet ir iš širdies, kad gramdyt reiks, pamokysu.“

Taip ištaręs, jis kūliais pro duris iššoko
Ir, ant kumelio ketvergio tuojaus užsimetęs,
Skubinos ir kitiems kaimynams urdelį rodyt. 150

O kaip jau diena pasakyta buvo prašvitus,
Štai baudžiauninkai visi pulkais susirinko.
Viens savo kabli, o kitsai naujintelę šakę
Nešdams ir besiskubindams tikt bėga, tikt bėga.
Albas, šūdleteres naujas tyčioms pasidaręs, 155

O Merčuks, ratelius taip jau naujus užsimovęs,
Su kitais baudžiauninkais į baudžiąvą tarškė;
O bernai visi, naujas vyžas nusipynę
Ir autus naujus iš drobės sav pasidarę,
Vis tekini, kits kitą neigi pranokdami šoko. 160
Tai išties dyvai, nės taip nedarydavo būrai.
Sako juk visur, kad būrs į baudžiąvą slenka
Ir kad kartais su piktu jį reikia pajudyt,
Kad, kaip puolas jam, jis žengt ir dirbt užsigeistų.

Ale ką mačija? čia mums nereik nusidyvyt. 165
Amtsrots valsčiaus to, kursai tą baudžiąvą valdė,
Toks širdings buvo pons, kad kožnas, jo paminėdams,
Dar vis verkia: nės jisai jau numirė pernai.
Ak! išties ir vertis, kad jo kasdien paminėtų
Ir kad jo vaikų vaikai paminėdami verktų. 170

Tai buvo pons! ak tokį vos vėl rasime sviete!
Misyk tikt, gaidau! kaip jis mylėdavo žmones;
Ir dėl ko jį vėl visi mylėdavo būrai.
Daug yr ponpalaikių, kurie, pamatydami būrą,
Spjau do nei ant šuns ir jį per drimelį laiko; 175
Lygiai kad žmogutis toks neverts pažiūrėti.
Ale nabašninks amtsrots taip nedarydavo būrui;
Bet visur aštriai kaip tėvs užstodavo biedžių.

Keikesčių niekad iš jo burnos nesulaukėm;
 Ir kad kuočės jis būrus išgirdavo keikiant, 180
 Tai tuo tėviškai jis juos mokėdavo kolyt.
 Jis nesakydavo „tu“, bet vis pasakydavo „jūsų“;
 Ir iškoliodams jis vis ištardavo „jūsų“:
 Nės tikt vokiškai jisai mokėdavo kolyt.
 O kad kartais šį ar tą reikėdavo garbyt, 185
 Tai jis tam lietuviškai padarydavo garbę.

Ale dabok, brolau! aš tav daugiau pasakysu.
 Tu su manim žinai, kaip būrą baudžiava baudžia,
 Ir kaip biedžius toks, kasdien kantriai pasilenkęs,
 Po baisioms vargų naštomis vos gal atsivėsti. 190
 Ak, kas gal visokias mūsų bėdas surokuoti!
 Vasara, juk žinai, kasmets tikt vos pasirodo,
 Štai kiekviens žioplys jau būrą pradeda stumdyt.
 Kaspars, ant galvos iškėlęs skiauturę riebią,
 Kaip gaidys vištas guinodams, gandina žmones; 195
 Ale jo tarnas Diksas dar baisiaus pasipurtin,
 Kad jis, kardpalaikį nei pons pri šalies prikabinęs,
 Tarp baudžiauninkų mudraudams rėkti pagauna:
 Nės jis vis kytriaus už poną nor padaryti
 Ir aukščiaus už jį, tikt mislyk, veržiasi sėstis. 200
 Ar tai švankus darbs, ar reik taip Viešpatį niekyt?
 O kad bloznas toks savo ponui taip išsišiepia,
 Ar dyvai, kad būrą jis jau visą suėda?

Juk žinai, brolau, koku, kad svilina saulė
 Ir kad, prakaitui srovėms per nugarą teškant, 205
 Jau ir blogs skilvys dėl pietų pradeda skūstis;
 Rods ir jam perlenkio reik kasdien pasitiepīt.
 Ale kuomi gal biednas būs savo vėdarą linksmyt,
 Kad jam plutos tikt ir kėžas vos pasiliko.
 Taip vargingai jis, savo sausą truputį kramtęs 210
 Ir ištroškęs, jau malkelio gert užsigeidžia.
 O ką gers, kad skinkio jam nei viens nepasiūlo?
 Taip jis iš bėdos, pas klaną kokį nušokęs,
 Ištisas ir didei dūsaudams vandenį laka,
 Kur vabalai visoki su varlėms šokinėja; 215
 O štai Diksas su lazda dar muša nabagą.

Ak, pon amtsrot, ak! dėl ko mums numirei pernai?
 Ak, su tavim jau ir linksmybės mūsų prapuolė!
 Ak tėtuti! tavęs kasdien kiekviens paminėdams
 Ir dūsaudams, taip nesvietiškai nusiverkia, 220
 Kad ir akys jau keliems išpūti pradėjo;
 O kiti dėl to, veik proto viso netekę,
 Baudžiavą, kaip jiems reik, atlikt jau nedera biedžiai.

Rods ir tu, baudžiauninkus į baudžiąvą guidams,
 Ne tingėt, bet dirbt liepei, kaip puolasi būrams: 225
 Nėsa karališkas provas ir visą rabatą
 Kožnas tur, kaip tarnui reik, viernai pasisavyt.
 Ale nesvietiškai būrus įžeist negalėjai.
 Ak! kiekisyk tu verkdams mūsų bėdas pažiūrėjai;
 Ir, kad Dikšas mus per daug užnikdavo dovyt, 230
 Tu kaip tėvs meilings užstot mokėdavai žmones.
 Ypačiai kad javelius nuvalyt prisiartino čėsas,
 Ir laukų darbai mus į laukus suvadino,
 Štai tavo rūpesčiu tuojaus išbusdavo kožnas;
 Taip kad kartais per naktis miegot negalėjai 235
 Ir daugisyk sapnuodams mūsų bėdų paminėjai.
 Taip besirūpindams visokio gėrimo grečno,
 Puspyvės ir skinkio daug liepei padaryti;
 Ir, kad mes apalpę bei vaitodami dirbom,
 Tuo tavo tarnas mus gaivyt atveždavo bačką. 240
 Ak pon amtsrot miels! dėl ko mums numirei pernai?
 „Stui, – tarė Pričkus, – jau ben sykį paliaukite zaunyt
 Ir ben gėdėkitės tokio netikusio būdo.
 Kas jau bus iš jūs, kad vis raudodami kauksit;
 O paskui akli bei proto viso netekę 245
 Nei vaikus augyt, nei darbus dirbt negalėsit.
 Rods tiesa, pons amtsrots mūsų nabašninkėlis,
 Sveiks dar irgi pačioj drūtumoj nuoglai pasidėdams,
 Ašarų mums per daug ir raudą didę padarė.
 Juk ir aš kelias naktis miegot negalėjau 250
 Ir daug ašarų rietančių nei košte pakošiau.
 Ei kiekisyk! deivių baukštyts iš patalo šokau,
 Kad man jos tamsoj su ragais margais pasirodė
 Irgi praryt mano dūšią vis į patalą siekė;
 Todėl iš bėdos nusipirkęs didelę pūčką 255
 Irgi paprovijęs ją po galvų pasidėjau.
 Štai! po tam mane jau daugiau negandino deivės,
 Ir aš naktyj rėkaut ir durnuot pasilioviau.
 Jau dyvus varlių bei pelių irgi pelėdų
 Su naujienoms žiurkių bei nuplikusių žvirblių 260
 Ir kas dar daugiau tokių dyvų pasidarė –
 Vislab ant laktos, kur vištos tupi, padėje,
 Skubykimės pirmiaus iš staldų mėžinį kraustyt,
 O paskui, kas dar daugiau tokių dovanėlių
 Ten ar čia bus sudrėbta, viernai pavalykim. 265
 Kam juokies, žioply! girdėdams mandagų žodį?
 Ar nežinai, kad būs nor grečną grūdą sulaukti,
 Tai pirm to jisai tur grečną šūdą pakrėsti?

Puodui juk kasdien, kad kokį viralą verdi,
Druskos ne tiktai, bet dar ir uždaro reikia. 270

Kam nesisūdęs ir n' užsidaręs nesrebi sruba;
O tu dar juokies, kad klapai mėžinį rauso
Ir pardovytoms dirvelėms uždara taisy?
Taigi nutverk rykus, kurie tam yr padaryti,
O mėžk greitai ir linksmai pakvipusį skarba! 275
Iš menkų daiktų daugysk dyvai pasidaro;
O iš mėšlo smirdinčio žegnonė pareina.

Tūls nusvilęs ponpalaikis rods juokiasi būrams
Ir besišypsodams jų darbus niekina bloznas,
Lygiai kad toksai be būrų gal įsiremti 280
Irgi be mėšlo jų pyragais gal pasivalgyt.

Ak! kur dingtų ponai, kad jie būro netektų
Ir kad biedžius toks su šūdais jiems nepadėtų.
Taigi nebokite, klapai! kad, išmėždami šūdus,
Kartais dėl visokių kvapų turite čiaudyt 285
Ir kad jūs stalde daugysk klampodami stenat.

Rods darbelio jūsų ponačių lepusi nosis
Baidos ir vis poniškai užkumpusi juokias;
Ale dabok tiktai, kaip veikia ji nusilenktų,
Kad barščius nedarytus ir prisvilusią gručę 290
Taip, kaip biedžiai mes, kasdien į vėdarą kištų
Ir su mumis drauge prisivargt į baudžiovą suktųs.“

Prickau! ką kalbi? ar ponams taip pasakysi?
Ar nežinai, kad būrs, iš tolo poną pamatęs,
Tur kepurę nuvožt ir poniškai pasikloniot? 295
O tu dar drįsti jiems taip durnai pasitursyt?
Ar nebijais, kad jie dėl to tav sprandą nusuktų
Argi nutvėrę prie plaukų stalde pakabytų?
Sviete rods visur randi netikusį žioplį.

Jis nekyšo tikt vis po surukusia skranda; 300
Bet ir po šilkais daugysk jis juokiasi glūpas.
Taigi nedyvykis, kad kartais drimelį puikų
Zaunijant girdi. Jis taip glūpai nedarytų,
Kad jo tėvs jį būt mūsų darbus dirbt pamokinęs.

Jaugi gana šiamsyk stalde pas mėžinį šūtyt; 305
Dar ir pievoms reiks, ir dirvoms ką pasakyti.
Vaikai, skubykitės, ant vakars jau prisiartin;
O rytoj reikės pamaži dalgius pasiprovyt.
Ar negirdit, kaip šienaut jau putpela šaukia
Ir, kas žiemai reiks, sukraut į kupetą liepia? 310

Ak ir čėsas bus; Joninių didelę šventę,
Kaip kiekviens žinai, poryt viešėdami švęsim;
O n' ilgai po to laukų trūsus nusitversim.

„Ak! – tarė Krizas, – rods dar daug mums reiks pasipurtyt,
Ik visur savo būriškus atliksime darbus. 315

Ale, žėlėk Dieve, kaip gal vargings gaspadorius
Iš bėdos išsirit, kad jam šeimyna neklauso.
Aš, girdėk, brolau! šią kiaušę žilą sulaukęs
Irgi nemaž ant svieto šiaip ir taip prisibandęs,
Daug dyvų ir daug naujienų tav pasakysu. 320

Tėvs mano Krizas numirdams mane mažą paliko;
O našlė moma maitytis ubagais ėjo;
Todėl iš bėdos man, vargstančiam nabagėliui,
Slūžyt ir kiaušes varinėt pas Bleberį teko.
Taip aš, valandą viernai jo kaimenę ganęs 325
Ir dėl smarvių bei bjaurybių daug prisivargęs,
Jau po tam akėt ir žagrę sekt panorėjau.
Nės aš jau kaip glūpas vaiks daug razumo rodžiau,
O kaip pusbernis ne vieną žilį pranokau;
Todėl padarynes visokias vos pažiūrėjau, 330
Štai jau, mislyk tikt, jas taip išdrožti mokėjau,
Kad tūls bernas sens dėl to didei nusigando
Ir besigėdėdams saugojos man pasirodyt.

Rods negražu žiliems bernams ir didelė gėda,
Kad juos koks bernuks glūpoks apgėdina dirbdams; 335
O štai dar algos tokie daug dolerių tyko
Ir vis pasėlio daugiaus išveržt nesigėdi.
Ak! kur dingo Prūsuose barzdota gadynė,
Kaip slūžauninks dar už menką pinigą klausė.

Aš, dar vaikpalaikiu glūpu pas Bleberį būdams, 340
Daugsyk dyvijaus, kad koks turtingas gaspadorius,
Su bernais kasmets suderėdams, dolerį siūlė;
O bernai dar gyrės, kad koksai geradėjas
Kartais iš tikros širdies šeštoką pridėjo;
O kad kelnes jiems ir dvi vyži pažadėjo, 345
Štai jie dar už garbę tą didei dėkavojo.
Bet kaip sviets po tam didžiuotis jau prasimanė
Ir lietuvninkai su vokiečiais susimaišė,
Štai ir viežlybums tuojaus į nieką pavirto;
Taip kad klapai vyžų, viežlybai padarytų, 350
O mergaitės krosytų marginių nekenčia.
Klapai kaip ponačiai su puikiais sopagačiais,
O nenaudėlės mergaitės su kedelačiais,
Lyg kaip jumprovos pasirodyt jau nesigėdi.
Taip lietuvninkai savo viežlybumą pražaidė. 355

Bet ir mūs valgius, lietuviškai padarytus,
Tūls išdykėlis nenauds išpeikt nesibijo.
Tėvai mūs kytri, kisielių virdami skanų

Ir su pienu jį šeimynai duodami valgyt,
Didelį savo namams visiems padarydavo džiaugsmą. 360

O kad šiupinį kartais jiems išvirdavo tirštą
Ir lašinių kokių šmotelį duodavo priedams,
Ak! kaip girdavo sotinti bernai gaspadorių.
Ogi dabar kasdien kiekviens, mėsos išsižiodams
Ir daugysk kaip šuo išplėšdams, vargina būrą. 365

Tikt girdėk, brolau! kaip man biednam pasidarė.

Aš, kone penkiasdešimts metų ši savo namą
Viežlybai valdydams ir niekad nepateikdams,
Ponams taip, kaip būrams, vis įtikti mokėjau;
Tikt šeimynai ant garbės padaryt negalėjau. 370

Man šykštums klasta, kad šutinu didelį puodą;
O kad reik padalyt, šmotus vis kyšteriu riebius.
Todėl vos dyvai, kad kartais mezliavą mielą
Užmokėt n'įmanau ir amtmons išbara visą
Ar nesvietiškai supykęs muša per ausį; 375
O štai man daugysk dėl čyžės taip pasidarė.

Bet ak! kaipgi galiu mokėt, kas reik, savo ponams,

Kad nelaba šeimyna jau mane visą suėdė?
Ak! man biedžiui jau beveik reiks ubagais eiti.
Karvių bei avių, bei jaučių didelį pulką, 380
O ir kiaulių bei ožkų taip daug mėsinėjau,
Kad jau vos žinojau, kur skūras pakabyti.
Tikt užvakar dar priešdyt pamušiau bulių,
Nuo kurio ik dienai šiai (tikt gėda sakyti)
Vosgi ragai su kaulais ir skūra pasiliko. 385

O štai, vemdami dar, veršienos jau prasimanė
Ir didei mane gvoltija, kad aš paskutinį
Ir vienturtį veršį jiems mėsinėt pažadėčiau.

Bet ir dėl algos taip jau kasmets pasidaro.

Kartais vaikpalaikis buksvas vos moka nešioti 390
Ir daugysk nesigėdėdams (meldžiu, nepadyvyk)
Kaip bjaurėstis koks kasnakts į patalą meža
Ir kiaules penkias kaip reik negal paganyti;
O štai ir toksai utėlius dolerių tyko,
Kad jį kartais šūtydams samdyti pradėsi. 395

O ir tarp bernų taip jau tūls valkata randas,
Kurs akėčias ir kas žagei reik nepažįsta
Ir pri ragų kumpų nutvert margiuką nedrįsta.
O kad mūdraudams koks bulius pradeda baubti,
Tuo taipo nusigąsta, kad jo padreba kiškos; 400
O štai toks žioplys, daugysk didei pasipūtęs
Ir savo darbus bei nešvankų madarą girdams,
Raukos dar, kad jam algos, kiek nor, nežadėjai.

Tikt bandyk ir siūlyk jam, kepurę nuėmęs,
 Siūlyk jam dosnai ant meto dolerių dešimt, 405
 O paskui girdėk, kaip bloznas toks įsirėmęs
 Dar ir pasėlio brangaus išveržt nesigėdės.

Bet, kad dirbt ką reik, visur dyvai pasidaro.
 Vagys vos mėsos grečnos gardžiai prisiedė
 Ir saldžių kostuvių vos dosnai prisigėrė, 410

Štai jau vieną ten, o kitą ten pamatysi
 Knūpsčius už tvoros ar po pašiūre betimsant.
 Kartais neprieteliai taipo pasislėpti numano,
 Kad visur ieškodams juos atrast negalėsi.
 Šauk tikt, kiek įmanai, ir trūbyk didelį garsą: 415

Ans, Jokūb, Ensky! kur bastotės prisiedė?
 Štai jau vakars bus, o nieko dar nepradėjot.
 Ant jau visas sviets kaip skruzdėlynus susirinko,
 Ir kiekviens atlikt, kas reik, tikt bėga, tikt bėga;
 O jūs, neprieteliai, vis tikt kirmyt pasileidot? 420

Kas jau bus iš mūs, kad taip gyvent nesiliausim?
 Ale nelauk, kad jie kampe, girdėdami balsą,
 Tuo kaip reikia pašoks ar veik atsilieps gaspadoriui.
 Ak! nemislyk taip! kampe dar juokiasi smirdai;
 Ar, kad jiems vertai grumzdi, vis keikdami baras. 425

O dar to negana; bet jau ir mušt pasikėso.
 Juk žinai, brolau! kaip pernai valkata Slunkius,
 Jomarke brangvyno stuopą visą nurijęs,
 Man iš papykio kone visą nupešė kiaušę.

O paskui razbaininks tas, beržinį nutvėręs, 430
 Su kitais draugais pasiritę nugarą skalbė,
 Taip kad man kelias nedėlias sirgti reikėjo.
 Tai margi daiktai! kad jau plaukai pasišiausia.“

Krizui taip besiskundžiant, štai pulkai susibėgo,
 Ir visur rėksmai „šok, kirsk, grėbk, krauk“ pasidarė. 435
 Tuo laukai kaip skruzdėlynus kribždėti pagavo,
 Ir gaspadoriai su bernais šienaudami spardės.
 Rodės man, kad visas sviets, kovot susibėgęs,
 Kardus ir šobles į margas nunešė pievas.

Štai tuojaus visur išsišiepusi Giltinė smaugė 440
 Ir visoms lankelėms raudą didę padarė,
 Nės dar daug žiedų tikt vos žydėti pradėjo
 Ir daugums jų vos savo blogą pumpurą rodė.

Daugel dar visur nei būrų kūdikiai žaidė,
 O kiti jau su žiloms barzdoms svyrinėjo. 445
 Giltinė su dalgiu, nei seną gremždama barzdą,
 Būrams tuo visiems visur ištuštino pievas;
 Tikt Plaučūno vieno dar nekrutino sklypą.

Tas nenaudėlis Plaučūns, pas Kasparą pernai
 Talkoje pavitots, taip baisiai buvo pririjęs, 450
 Kad jis naktyj, ant tamsų laukų klydinėdams,
 Budę naują su dalgiu šukėtu prapuldė
 Irgi namon išaušus jau vos vos parsibastė.
 Taip jisai paskui, per dieną visą miegodams,
 Pamestų rykų lauke ieškot neminėjo, 455
 Ik po meto vėl šienaut jau putpela šaukė.
 Štai Plaučūns savo dalgio bei budės pasigedo
 Ir vaitodams vis ir šen, ir ten bėginėjo;
 Ik paskiaus, iš papykio beržinį pagavęs,
 Pačią su glūpais vaikais kone numušė smirdas. 460

Taip po tam jisai, nesvietiškai prisidūkęs
 Ir vienausį kuinpalaikį prastai pažebojęs,
 Į Karaliaučių dalgį pirkt tiesiog nukeliavo.
 O vei ten, dyvų visokių daug pamatydams
 Ir žioplanėdams vis bei būriškai šokinėdams, 465
 Budę su nauju dalgiu nusipirkt užsimiršo;
 Bet ir kuinpalaikį taip jau pas Miką pragėręs,
 Pėsčias po dviejų nedėlių vos parsibastė
 Ir savo pievą pridergtą (tikl gėda sakyti)
 Šnypšdams ir rėplinėdams vis su pjautuvu kirto; 470
 Bet kaimynai jo rugius jau buvo suvalę,
 Ir keli kviečių plyckus pasikepę valgė.

Man dėl to besidvyvijant, štai Kasparo tarnas,
 Iš rugių kiaules guinodams, man pasirodė.
 „Kas tai? – klausiau jį, – kieno ta dvylika paršų?“ 475
 „Tič! – tarė jis, – nerėkauk taip, tai Kasparo kiaulės;
 O rugiai Plaučūno, kurs ant! pjautuvą plaka.
 Juk žinai, kaip jis kasmets blogai rėplinėdams
 Ir nei šūdvalis kribždėdams šūde gyvena.“

Ak! kad jau gaspadorius pats vos gyvs pasijudin 480
 Ir nei utėlė kraujų prisisurbusi slenka,
 Ką jau bernas veiks, kad jam jis lieps pasipurtyt?

„Ak, – tarė Paikžentis, mokyto Bleberio bernas, –
 Mans gaidau! nemislyk, kad tikl mūsų ponaičiai
 Ant česnių su jumprovoms durnai šokinėja 485
 Ir aklai prisisurbę būrams gėdą padaro;
 Juk ir būrų daug jau jiems priligt nesigėdi;
 Dingojas, kad vis garbė, ką garbina ponai,
 Ir kad vis kytrums, ką jie pliuškėdami plūsta.
 Daug yr ponpalaikių, kurie kasdien įsirėmę 490
 Kabiar ir varles visokias svetimas ėda;
 O prisiėdę jau bei rinčvynio prisikošę,
 Tuo su kortoms ir klastoms kits kitą nugauna.

Bet ir būrai jau nuo jų mokinasi branyt
Ir besišypsojas, kad Krizas Krizą prigauna.“ 495

„Eik, nezaunyk taip“, aš, jam drąsa pasakydams,
Dyvijaus jo kalbai, tuo nu jo nusigręžęs.
Sako rods mieste, kad būrai menk išsimano
Ir kad jų darbai bei būriškos budavonės
Tikt bjauru kalbėt esą bei gėda žiūrėti; 500
Bet, kas taip šveplen, tas būrą dar nepažįsta.
Vierykit tikt man, kad tūls vyžas užsimovęs,
Su protu daug syk apgauna didelį poną;
Tikt nedrįsta biedžius vis kaip reik pasakyti.

Taip bedūmojant man, štai vėl nūkims pasidarė. 505
Rodės man išties, kad jaučių kaimenė bliovė,
O štai vaikpalaikiai Plaučūno parnešė plonį.
Žinot juk, kaip mūsų lietuvninkai prisirėkia,
Kad jie po Jokūbinių, jau rugius nukapoję,
„Plonį nešam!“ būriškai šokinėdami suokia. 510
Taip ir vaikpalaikiai Plaučūno savo tėtačiui
Garbę su šiaudų kūliu padarydami rėkė;
Nės grūdelius lauke jau vėjai buvo nudaužę,
Taip kad tikt šiaudai į mėšlą mest pasiliko;
O štai dar raspustą jie padaryt prasimanė. 515

Merčus su Luru mergas į vandenį vilko;
O Pakulienė su Lauriene tuo pasitiešyt
Vyru ir vaikus su pilna milžtuve plovė.
Taip besidarkant jiems ir kiauliškai besimaudant,
Barnys su nesvietiškais vaidais pasikėlė. 520
Lauras, jau per daug mirkyts, tuo piną pagavo;
O Laurienė su Pakuliene lopetas ėmės.
Taip besikėsant jau, tuojaus Plaučūns pasirodė
Ir, grečnus lašinių šmotus kožnam padalydams,
Papykius durnus ir vaidą visą nutildė. 525

O po tam savo namą jau viernai čestavojęs
Ir kaimynus iš visų kampų suvadinęs,
Taip nesvietiškai ir kiauliškai prisirijo,
Kad jau su visais svečiais po suolu nupuolė.

„Ak! – tarė Selmas, – jau toktu su mūsų gadyne, 530
Kaip jau šveisteris ir prancūzas Lietuvą gavo.
Rods ir tarp lietuvninkų tūls randasi kiaulė,
Kurs, lietuviškai kalbėdams, šveisterį peikia;
O tiktai ir pats kaip tikras šveisteris elgias.
Kaip pirm to lietuvninkai dar buvo pagonai 535

Ir savo dievaičius iš strampų sav pasidarė
Ir po medžiais ant virvių pasikorę gyrė,
Tai jie rods dar taip, kaip mes, nepažydami Dievą,

Daug nešvankų ir durnų daiktų prasimanė.
 Ogi dabar jau mes, krikščionims būdami prūsai, 540
 Mes lietuvninkai taip baisiai ryt nesigėdim,
 Kad ir vokiečiai glupoki tur nusidyvyt.“

Selmui taip besiraukant, štai pakamorė suriko:
 „Vaikai! kam vis vėpsot taip? ant dargana rodos,
 Ir stulpai saulelės ant debesių prasiplatin. 545

Ką mums rūp Plaučūns – tesižino jis supelėdams.
 Bėkim skubykimės greitį suvalyt vasaroją.
 Ant! jau baltuoja laukai, ir vasara baigias,
 O vasarojas mus dalgius vėl ragina provyt.
 Pupos pernokusios, o žirniai jau susiraukia, 550
 Ir iš ankščių jų byrėt jau pradeda vaisius.

Ar ne grieks, žmogau! kad Dievo tos dovanėlės,
 Dėl kurių besidovydamas taip daug trūsinėjai,
 Argi ne grieks, kad jos ant lauko tur išsigvildyt?
 O kas bus iš mūsų, kad, neturėdami žirnių, 555

Žiemą su vaikais užsigeisim šiupinio valgyt?
 Avižas ir miežius taip jau kone sulesė paukščiai;
 O kas liko dar, jau kiaulės sav pasisavin.
 Taigi dabar glūpai kisielių visą pražaidėm,
 O kruštinių bei kruopelių vos paragausim. 560

Ar ne gerai mokinau nuolatai suvalyt vasaroją;
 Bet jūs nei užkurtę man klausyt nenorėjot.
 Taipgi dabar kisieliaus jau ir šiupinio gloda.
 O ką veiksime, kad mums reiks į baudžiovą trauktis
 Ar žiemos čėse su pradais akselį provyt? 565

Patys į laukus tuščias kašeles nusinešim;
 O galvijams vargstantiems, neturėdami pradų,
 Iš bėdos pietums nedarytą pašarą duosim.

O jūs moters, ar ir jūs taip jau pasileidot?
 Kam linų raut ir kaip reik iškaršt nesirengiat? 570

Ar ne gėda jums, kad vokiečių gaspadinės
 Iškarštus linus į lauką jau nugabena
 Ir, besidyvydamos didei, jūsų tinginį peikia?
 Moters! jūs lietuvninkės, ar jau nesigėdit,

Ar nesigėdit, kad jums vokiškos moteriškės 575
 Su dailiais darbais ant lauko gėdą padaro?

O kas bus, kad čėsas verpt ir aust prisiartys,
 O lineliai jūs ant lauko bus pasilikę?

Ak! kur dingot jūs, barzdotos mūsų gadynės,
 Kaip lietuvninkės dar vokiškai nesirėdė 580
 Ir dar vokiškus žodžius ištart negalėjo.

O štai dar negana, kad vokiškai dabinėjas,

Bet jau ir prancūziškai kalbėt prasimanė.
 Taipgi bezaunydamos ir darbo savo pamiršta.

O jūs vyrai! kam gi nenaudėlių moteriškių 585
 Ir išdykėlių mergų raspustą nedraudžiat?
 Ar jau norit vokiečiams nuogi pasirodyt
 Ir kaip drimeliai ant šlovnų česnių nusigėdėt?
 Jūs apjekėliai! ar jau visai nesuprantat,
 Kokią sav ir mums visiems padarysite gėdą, 590
 Kad su buksvoms lopytoms į baudžiovą žergsit
 Ir mišion sudriskę bei skaroti nukaksit?
 Ak! ben gėdėkitės tas gėdas sav pasiprovyt
 Irgi pačias kaip reik linų raut guikite greitai.
 Ant dar liko kiek, kur kiaulės knist nenukako. 595
 Mažu kas autams ar mazgotėms dar pasiliko;
 Ale padurkams jau ir kelnėms gloda zoposto.
 Vei ir grybų jau, žėlėk Dieve! neragausim:
 Juk, anot ano, juos vokiečių gaspadinės
 Su ketvirčiais vis džiovyt į kakalį šauja. 600
 Plempių, rudmėsių, storkočių bei baravykų,
 Jautakių ir baltikių, grūzdų irgi bobausių
 Bėgdamos į gires jos sav taip daug prisirovė,
 Kad jau kelios jų su grybais į Karaliaučių
 Kupčiams išparduot ir ką nusipirkt nukeliavo; 605
 O kas liko dar, zopostui sav pakavojo.
 Taigi dabar tikt šungrybiai dar mums pasiliko.
 O ką gi veiksime, kad barščius ar šiupinį skanų
 Virt užsigesime, ogi pagardyt juos negalėsime?
 Žinot juk, kaip grybas, kad jį moki paprovyt, 610
 Viralus ir avižų kruopas užgardina šauniai.

Bet ir su riešutais saldžiais taip jau pasidarė.
 Vokietės tokių daiktų bačkas prisirinko,
 Ir jau kelios jų parduot žakus prisipylė.
 O štai mūsų nenaudėlės dar nei riešutyti,
 Ir nei vieną, nei mackiurniką riešutyti 615
 Žiemai perkąst ir kramtyt dar nenusiskynė.
 Vyrai rods tokių gėrybių menk užsigeidžia.
 Jiems tabakėlis, kad ir visą butą prismirdin,
 Tikt gardesnis, kaip visi riešutai gardžiausi. 620
 Boboms mūsų bedantėms jie taip jau nepritinka;
 Ne, gaidau! nesiūlyk joms, kas joms nepareitis.
 Dantys juk, anot ano, sukrošusių metų
 Riešutį perkąst ir kramtyt jau nedera boboms.
 Ale nereik dėl to dar tą niekutį paniekyt. 625
 Mergos visos ir visi jauninteli klapai
 Tas gėrybes juk kramtydami garbina skaudžiai.

Žiemą, kad vakarais Katryna snausdama verpia,
 Paukšterėdams riešutys tuojaus išbudina visą;
 O kad Jekė su Pime daug plūst nesiliauja, 630
 Tuo riešutų krūva, kad jos į gomurį kiša,
 Jų glūpas šnektas ir zauną visą nutildo.
 Ogi dabar kas bus, kad mūsų moterų gaujos
 Su mergoms ką verpt susisės pas kakalį šiltą,
 O riešutų nebus, ir dantys grieždami šypters 635
 Taip pamatysim tu, kaip vindai mūsų žiuponių,
 Pakulų bei linų grįžtes pešinėdami, stapters.
 Taip žiema pasibaigs, o mes nuogi pasiliksim.“
 „Stui, – tarė, kaimynkas viernai užstodama, Jekė, –
 Moters! ar jau mes visai pasiduosime gėdai? 640
 Kas tai per nūkims? Dėl ko taip rėkiate, vyrai?
 Ar visai dūšeles jau norit mūsų nudovyt?
 Kas jums rūp linai bei brauktos pakulų grįžtės?
 Rūpykitės tikt už laukus, už pašarą žiemai!
 Ant ateina jau Mikielės didelė šventė 645
 Ir su jąja podraug bjaurybės rudenio šlapios;
 O vei dar nevalyts ant lauko stov vasarojas,
 Irgi kanapės vėjų parblokštos svyrinėja.“
 Taip besipriešijant, štai! vakmistras pasirodė
 Ir su juom Šlapjurgis bei Pakulūns pakamorė. 650
 Tuos baisingus tris svečius pamatydami būrai
 Taip nusigando, kad tuo vaidytis užsimiršo;
 Bet pons vakmistras, tuojaus beržinį nutvėręs
 Ir bais rėkaudams, taipo kalbėti pradėjo:
 „Jūs baudžiauninkai! girdėkit, ką pasakysu; 655
 O jūs moters su mergoms, laikykite burnas.
 Mes, kaip užveizdai ir ponai jūsų statyti,
 Vasarai ir laukų darbams visiems besibaigiant,
 Jus graudent ir tėviškai pamokyt užsimanėm.
 Dievs visgalšis, kurs svietą visą sutvėrė 660
 Ir mums žmogiškus ūmus bei razumą davė,
 Tas širdingas tėvs ir mūsų miels geradėjas,
 Rūpindams už mus, mus vėl dosnei pamylėjo,
 Ir mums duonos daug, o bandai pašaro davė.
 Žinot juk visi, koks blogas buvo zopostas, 665
 Kaip saulelė vėl pas mus atgrįžti pradėjo
 Ir mes būriškai laukus įdirbt susibėgom.
 Dešros ir lašiniai su kumpiais irgi su sūriais
 Baigės jau, o mes prastus išvirdami kąsnius
 Uždaro dairėmės, visur mėsos pasigedę; 670
 Bet kisielius ans gardus su šiupiniu mielu
 Buvo jau visai ant stalų mūs pasibaigę.

O štai! kaip jau vėl po šalčių šilumą jautėm
 Ir gaivinančią mums Dievs vėl vasarą davė,
 Tuo ir riebus valgiai vėl pamaži prasidėjo, 675
 O mes tuo gardžiai ką virt ir kept prasimanėm,
 Ik po tam pašaliai visi pilnoki pastojo
 Ir mes vėl šmotus grečnus išvirdami valgėm.
 Taipgi dabar, vasarėlei mielai jau besibaigiant,
 Kožnas viens bliūdus ir puodus pradeda tarškyt, 680
 Kad po tiek vargų ben kartą vėl pasidžiaugtų
 Ir taip daug pardovytas dūšeles gaivytų...

Ale, žmogau, žmogau! saugokis to neminėti,
 Kurs tav ant laukų bėginėjant ir trūsinėjant
 Su savo dangiškais sargais kribždėti padėjo. 685
 Vei! ką žemė tav viernai augydama davė
 Ir ką sodai bei daržai žydėdami rodė,
 Vislab jau, kaip pats žinai, kampe pakavojai
 Ir iščėrausi, kad Dievs laikys, žiemavodams.
 Argi dabar tav nereikės aukštyn pažiūrėti 690
 Ir kasdien daugsyk tą šlovyt irgi pagarbyt,
 Kurs taip daugel vėl iš naujo tav dovanojo?
 Tai, kaimynai! tai vyriausi reikmenė jūsų;
 O po tam kas ponams reiks atlikt maloningiems
 Ir kas šiuilėms ir bažnyčioms puolasi kyštert; 695
 Ar kas man reikės mokėt, kad aš jodinėdams
 Ir skvieruodams kartais jus lankyti pradėsu.
 Žinot juk, koktu, kad vakmistrai pasirodo
 Ir būrus glūpus nešvankiai keikdami bara.
 Taigi dabokitės ir mašnas čėsu prisikraukit, 700
 Kad kožnam, kas reiks, į čėso reikalą tikrą
 Čiuptert irgi nutvert tuojaus su sauja galėsit.

Taip mus atsiųsdams pons amtsrots mūs maloningas
 Mums jūsų mylistą ši kartą paliepė sveikyt,
 Meldsams nuoširdžiai visus čėsu pasirūpyt, 705
 Kad man jus skvieruot ir kartais pliekt nereikėtų:
 Nės didei biednų širdis jo gailisi būrų.
 Taigi dabar pasakiau, kas man pasakyti reikėjo.
 O jūsų mylistai, kad švėsit rudenį riebu,
 Daug linksmybių velydams, pasiliecavoju. 710
 Tikt n' užmirškite irgi manęs ir mano namelių,
 Kad pulkais susikviesit į čėsnis pasilinksmyt.
 Jaugi gana šiamsyk, jau mielą vasarą baikim
 Ir prieš rudenį, kas mums reiks, nugamyt n' užsimirškim.“

Gana.

RU DENIO G ĖRYB ĖS

Ant saulelė vėl nu mūs atstodama ritas
 Irgi palikusi mus greita vakarop nusileidžia.
 Vei kasdien daugiaus ji mums savo spindulį slepia;
 O šešėliai vis ilgyn kasdien išsitiesia.
 Vėjai su sparnais pamaži jau pradeda mūdraut 5
 Ir šilumos atstankas išbaidydami šlamščia.
 Todėl ir orų drungnums atvėsti pagavo
 Irgi senystę jau graudena kailinius imtis.
 Bobą su diedu blogu pas kakalį siunčia,
 O kitus atšilt į stubą ragina lįsti 10
 Ir valgius drungnus bei šiltą viralą valgyt.
 Žemė su visais pašaliais įmursi verkia,
 Kad mūsų ratai jos išplautą nugarą drasko.
 Kur pirm du kuinu lengvai mums pavežė našta,
 Jaugi dabar keturiais arkliais pavažiuoti nepigu. 15
 Ratas ant ašies braškėdams sukasi sunkiai
 Irgi žemes bjaurias išplėsdams teškina šmotais.
 Vei laukų sklypai visur skendėdami maudos,
 O lytus žmonėms teškėdams nugarą skalbia.
 Vyžos su blogais sopagais vandenį surbia 20
 Ir bjaurius purvus kaip tašlą mydami minko.
 Ak, kur dingot, giedros jūs gi pavasario dienos,
 Kaip mes, pirmąsyk stubos atverdami langus,
 Šildantį šiltos saulelės spindulį jautėm?
 Lyg kaip sapnas koks, kurį miegodami matom, 25
 Ogi pabudę jo po tam trumpai paminėjam,
 Lygiai taip prašoko mums su vasara džiaugsmas.
 Ogi dabar purvynai, kad juos krutina vyžos,
 Nei kisielius ant ugnies pleškėdami teška.
 Vislab, kas pas mus lakstydamas vasarą šventė 30
 Ar plezdendams ant laukų linksmai šokinėjo,
 Vislab, kas linguodams ik debesų pasikėlė
 Ir, pasidžiaugęs taip, grūdelius su vabalu valgė,
 Vislab jau prastojo mus ir nulėkė slėptis.
 Taip laukai pasiliko mums visur gedulingi, 35
 Irgi grožybės jų nei kapas sens pasirodo.
 Krūmus ir gires linksmas jau Giltinė suka,
 Ir grožybes jų gaišin draskydama vėtra.
 Šakos, ant kurių po lapais užgimė veislė
 Ir lizdelyj nei lopšyj čypsėdama verkė 40
 Ar apžėlusi jau po tam lakstydamas juokės
 Ir savo peną be momos skraidydamas gaudė,
 Tos vietelės jau visur taip nusirėdė,

Kad jos nei žagarai sausi siūbuodami barška.
 Ten, kur meškina ant kelmų bites kopinėjo, 45
 O meška vaikus glūpus murmedama žindė;
 Ten, kur briedžiai draskančių vilkų nusigando,
 O vilkai savo veislę kaupt ir plėšt pamokino;
 Ten, kur vanags su vaikais daug sulesė vištų,
 Ir varnai pulkais žąsyčius pavogė mūsų, – 50
 Ten, žiūrėkit, ten džiaugsmas taip pasidėjo,
 Kad tikt varnos dar bjaurybę rudenio garbin,
 O paukšteliai su dainoms ankštai pasislėpė
 Irgi be rūpesčių šaltai sapnuodami miegti.
 Ak, daržų grožybės jūs su savo žolelėms, 55
 Jūs kvietkelės jaunos, jūs gi pavasario šlovė,
 Ak, kur dingo jūs puikums su savo kvapeliais!
 Vei ką sodai mums margai žydėdami rodė,
 O ką vasara mums po tam augydama siulė,
 Tas visas gėrybes jau kampe pakavojam 60
 Irgi su puodais ar skauradoms virdami valgom.
 O jūs žąsys, jūs niekus pliuškėdamos antys,
 Eikit, maudykitės, pakol dar atviros upės.
 Jūs gaidžiai su vištoms ir kas mėžinį krapštot,
 Bėkit, skubyskitės ben kartą dar pasilinksmint. 65
 Ale nedingokit, kad mes dėl alaso mielo
 Ar dėl jūsų dainų šventų jus šeriamo tvartuos;
 Ne, mes dėl mėsos tiktai jūsų giriame balsą.
 Tikt dyvai žiūrėt, kaip moters dilina stungius,
 Ir baisu klausyt, kad bobos tarškina puodus. 70
 Gryta su Pime kampuoto titnago ieško,
 O Selmykė sav iš autų purvelį svilin.
 Bet Katrynė su Berge skauradą siūruoja
 Ir, kad daug ugnies ben veik po katilu degtų,
 Su pilvotais zūbais vis į kaminą pučia. 75
 Jekė su Maguže džiovytą pagalį skaldo,
 O Enskys sausos malkelės atneša glėbį.
 Ale Dočys nenaudėlis, pas kakalį šiltą
 Snausdams ir zūbus laižydams, edesio tyko;
 Nės Astė pietums nupenėtą šutina gaidį 80
 Ir kelis kviečių plyckus į kakalį šauja.
 Dočiui taip besilaižant ir didei besidžiaugiant,
 Štai kvieslys puikiai rėdyts ir raitis pasirodė
 Ir visus svodbon ateit pas Krizą paprašė.
 Svočių kožnas viens, tuojaus kepurę nuvoždams 85
 Ir už garbę tą didei kaip reik dėkavodams,
 Krizą pagarbyt ir svodbon ateit pažadėjo.
 O vei vos ašma diena po tam pasirodė,

Štai visi kaimynai svodbiškai pasirėdė.
 Steps su Merčum, kurpes sav naujas nusipirkę, 90
 O Jons su Lauru, dailias vyžas nusipynę,
 Rėdės ir svodbon nukeliaut kuinus pažebojo.
 Ypačiai iš visų Enskys savo šimelį prausė
 Ir, balnodams jį, prie šonų prisegė kilpas.
 Taip išrėdęs jau žirgelio nugarą visą, 95
 Tuo savo kulšes su nauju diržu surakino
 Ir ant blauzdų svodbiškus sopagus užsimovė.
 Moterų pusė kapos sūnelius palydėt pasisiūlė;
 Nės ir jas kvieslys į česnį buvo pakvietęs;
 Todėl jos taip jau, kaip reik viešnėms, išsirėdė. 100
 Ale ne vokiškai, kaip kelios jau prasimanė,
 Ne, lietuviškai kožna tarp jų susiglamžė.
 Juk žinai, kaip mūs lietuvninkės dabinėjas,
 Kad viešėt ar į česnis nukeliaut užsigeidžia.
 Kykas su nometu bei ploštė moterų rėdai, 105
 Bet vainikas su kasoms mergų dabinėjims.
 Bobos, šiukštu jums margų vainikų norėti,
 O jūs mergos, vėl, minau, n' užsigeiskite kykų!
 Taip, kaip girdit, didis pulks visai išsirėdęs
 Irgi nešvankiai klykaudams pas Krizą nukako. 110
 Krizas tuo pasikloniodams pasveikino kožną
 Ir, į savo namelį viežlybai suvadinęs,
 Tuo pavitot visus brangvyno atnešė plėčką
 Ir svotus linksmus meilingai ragino surbti.
 Ale moma marčios visokių sunešė plyckų 115
 Ir savo sukviestus svetelius taipo pamylėjo,
 Kad keli jau būriškas šūtkas prasimanė
 Ir viens valgydams pas stalą šūdą pasakė.
 Taip pirmones svodbiškas linksmi beragaujant,
 Štai tuo svodbiškas bliovims visur pasikėlė, 120
 Taip kad ir arkliai blogi šokinėdami žvengė.
 O vei vėl tuojaus tas pats kvieslys pasirodė
 Irgi beklykaudams kumelės nugarą daužė.
 Tu nenaudėli, kam spardai kumelio šonus?
 Ar negana, kad jį vos gyvą baudžiava lupō? 125
 O tu su pentiniais jam dar daugsini vargą?
 Jok pamaži, žioply, nemušk be reikalo kuina! Juk girdi, rytoj reikės į girę važiuoti,
 O poryt mažu reiks parvežyt didelį pilvą.
 Taip jam, kaip girdėjot, būriškai besispardant, 130
 Štai tuo pro vartus rėdytą parvežė porą,
 Ant kurios švents vyskupas pas dievstalį šventą
 Vinčiavodams kaip reik žegnonę buvo padėjęs.

Gentys ir kaimynai, jau visi susibėgę
 Ir jaunikį su marčia pasveikinę dailiai, 135
 Tuo gardžiai pavitot į Krizo suvedė namą.
 Krizas irgi močiutė jo, surukusi boba,
 Gėrėjos didei dukters sulaukusi svodbą.
 Nės Ilzbutė, jų dukčiutė, buvo paskiausi
 Ir prieg tam už šulco į Taukius nutekėjo. 140
 Todėl tėvai jos, sukviėtę giminę visą,
 Tytveik daug dėl to kaštavos irgi steliavos.
 Karvių tris berždzias, o jaučių du mėsinėjo;
 Bet kiek kiaulių bei avių, mėsininks nerokavo;
 Ale žąsų bei vištų vos viena pasiliko. 145

Tas mėsas visokias, šiaip ir taip sukapotas,
 Krizo kukorius taip smarkiai pleškino svodbai,
 Kad ant ūlyčių visur užims pasikėlė,
 Ir kaimyns Pauluks dėl to didei nusigando.
 Taip išvirtus jau valgius iš katilo semdams, 150
 O pečenkas su kabliais iš kakalio traukdams,
 Petras kukorius, kaip girdit, buvo sutaisęs
 Irgi svečiams išalkusiems vis ragino siūlyt.
 Tušė, staltieses tuojaus atnešusi plonas,
 Svodbiškai kaip reik išrėdė didelį stalą. 155
 O po tam kviesliai greiti daug sunešė valgių:
 Jautienos riebios, kiaulienos irgi žąsienos,
 Plaučių bei kepenų, bei daugel šutyty blėkų.

Svatams taip po tam Tėvemūs šventai pasiskaičius
 Ir krikščioniškai pas stalą jau susisėdus, 160
 Krizas savo svečius meilingai ragino valgyt
 Ir, kaip dūšiai reik, pasisotyt ir pasilinksmyt.
 Štai tuojaus Enskys, ištraukęs didelį peilį,
 Virtas ir keptas mėsas padalyt pasisiūlė.
 Bet, kaip ponai daro, tranšieruot nemokėdams, 165
 Tuo su nagais kaip būs lašinių šmotus nusitvėrė
 Ir skvarbydams ant torielių sumetė stukiais;
 Nės prisirijęs jau nenumanė mandagiai elgtis.
 Ale svečių keli brangvynų pluk prisisurbę,
 Tokius taip grečnus šmotus pamatyt negalėjo; 170
 O kiti, taip jau girti, neturėdami peilių
 Ir su rankomis apgniauzę, lašinius ėdė,
 Taip kad jų taukai per barzdą jau nulašėjo.
 Nės jie mislijo, kad būs, pas Krizą sėdėdams,
 Klontotis ir poniškai pasielgt neprivalo. 175

Taipgi bevalgant jau ir būriškai besidžiaugiant,
 Krizas šūkterėjo; štai tuo tarnai pasirodė
 Ir alaus macnaus su drogais atnešė bačką;

O kviesliai, su kragais svodbiškais susibėgę,
 Pyvo sudrumsto malkus tikt košia, tikt košia. 180
 Nės tirštoks alus, perdėm per gomurį plaukdams,
 Ir tiršti malkai veikiaus prisotina skilvį.

Štai visi svoteliai, su pasimėgimu valgę
 Ir tirštų malkelių jau dosnai prisisurbę,
 Poterių, kaip krikščionims reik, skaityt užsimiršo 185
 Ir kaip kiaulės almono (tikt gėda sakyti)
 Kiauliškas dainas dainuot ir žviegt užsimanė.
 Stepas nuo riebių kumelių daug pamelavo,
 O Enskys savo poniškus išgarbino jaučius,
 Ar kitaip glūpas šūtkas taisydami juokės. 190
 Luras su pirštu dambrelį skambino pūsdams,
 O Jokūbs, strūnas įtempdams, čirškino smuiką.
 Ale Dočys, per daug prisiedęs bei prisisurbęs,
 Nei koks žakas lenkiškas po suolu nupuolė,
 Taip kad kožnas viens dėl to didei nusigando 195
 Ir vos pusgyvį su drogais išnešė laukan.

Bet ir moters svodbiškai pasidžiaugt n' užsimiršo,
 Ale labai kytriai; nės greitos moterų klastos
 Kartais ir kytriausį klapą moka prigauti.
 Barbė su Pime, Laurienė bei Pakulienė 200
 Valgydamos brangvyno nė pažiūrėt nenorėjo
 Irgi padyvijo didei, kad miela Krizienė
 Ir mergoms tokio nešvankaus gėrimo siūlė.
 O štai, mislyk tikt, brolau, kas čia pasidarė.
 Tos klastorkos tuo po tam kampe susilindo 205
 Ir pakavotą sav brangvyno didelę plėčką
 Su keliais malkais slaptoms ištuštino visą.
 O paskui niekus visokius plūsti pradėjo
 Ir kitoms viernoms kaimynkoms gėdą padarė.
 Barbė su Pime dainavo pašukų dainą, 210
 O Laurienė su Pakulienė garbino gaidį.
 Bet gaspadinės viežlybos skyriu susisėdo
 Ir kas namui reik kaimyniškai pavapėjo.
 Dakė savo žąsis ir Jekė dideles antis
 Garbydamos dyvų visokių daug sumelavo. 215
 Juk žinai, kaip daug pliuškėt gal moterų būdas,
 Kad jos ant česnių dėl namo reikmenių vapa.

Taip besipasakojant, štai špielmonai susibėgo
 Ir savo būriškus ant šokio skambino žaislus.
 Plyckius cimbolus, o Kubas čirškino smuiką, 220
 Bet Žnairiuks zūbus ištempęs birbino vamzdį.
 Štai tuojaus Enskys, mergas krūvon suvadinęs,
 Su puikiais kaimynų klapais ragino šokti.

Klišis su bjauriais sopagais Pimę nutvėrė,
 O Kairiuks aps' avęs kurpes Tušę pagriebė 225
 Ir lietuviškai ant aslos šokdami spardės.
 Bet kiti, su vyžomis tyčioms išsirėdę
 Ar basi, rūbus nusivilkę, štuką padarė.

Juk žinai, kaip linksmas būs per daug prisisurbęs
 Kartais ant česnių durnas šūtkas prasimano. 230

Bet girdėkit dar toliaus, kas čia pasidarė.

Du kaimynu nekviestu svodbon atsibastė,
 Viens jų Slunkium, o kitsai Pelėda vadinams.
 Krizas koliojo nuopertą porą matydams,
 Ale bobutė jo, dėl to didei nusigandus, 235
 Tuo gumbu vaitot ir skaudžiai sirgti pradėjo.
 Rods negražu, kad kas į česnį veržiasi lįsti.

Kur tik sukviesti bičiuliai gal čestavotis.
 Stui, nešvankėli, nelįsk, kur lįsti netinka,
 Lauk, ik Krizas tav per paslą šauks pasirodyt 240
 Ir kaip viežlybą kaimyną lieps pasilinksmyt.

Todėl viežlybi svoteliai taip nusigando,
 Kad jie neigi tabako jau rūkyt negalėjo,
 Bet dėl išgąsties iš rankų išmetė pypkius.
 Špielmonai taip jau dėl tokio didelio stroko 245
 Su žaislais savo skambančiais po suolu nulindo;

O visi, kurie linksmai šokinėdami rėkė,
 Stapterėjo tuojaus ir baisiai bliauti paliovė.
 Dainos nu gaidžių, nu vištų irgi žąsyčių,
 Kalbos nu vilkų, nu meškų irgi nu jaučių 250
 Dėl baisybės tos tuojaus į nieką pavirto;

Irgi svečiai visi, tyloms kasydami galvas,
 Kas tam strokui reik, nei šiaip, nei taip n' išsimanė,
 Ik Enskys, iš papykio beržinį pagriebęs,
 Slunkiaus irgi Pelėdos šonus skalbti pradėjo 255
 Ir po tam, plaukų nusitvėręs, išmetė laukan.

Ale nedyvykitės, kalbas girdėdami tokias.
 Juk ir ponai, poniškai daugsyk prisiriję,
 Būriškus štukius, kaip mes, pramanydami juokias.
 Būrų rods daugums tarp mūsų nemandagiai elgias, 260
 Ypačiai ant česnių linksmų tūls randasi naras,
 Kurs daug zaunydamas krikštynoms gėdą padaro.
 Ale nedingokim, kad kožnas pons įsirėmęs
 Vis šventus ir viežlybus tikt ištaria daiktus.

Ak, šlapjurgis ir tarp jų, per daug prisikošęs, 265
 Būriškas šūtkas išplopt taip jau nesigėdi.
 „Ak, – tarė Pričkus, – aš, tiek metų šulcu bebūdams,
 Dvariškus būdus ir ponų visą rabatą

Pluk įsitėjimiau, girdėdams irgi žiūrėdams.
 Andai tropijos, kad aš su gromata pono 270
 Pas vyriausį dumčių raitis nukeliauti turėjau,
 Pas kurį puikių šlapjurgių daug susibastė.
 Aš, kaip tarnui reik, savo prastą mučę nuvožęs
 Ir paikiai pasikloniojęs, tuo gromatą rodžiau
 Irgi, padavęs ją, tyčioms į atdarą kuknę 275
 Įlindau pažiūrėt, kokius ten šutina kąšnius.
 Nėsa, papratęs jau tarp ponų skiauturę rodyt,
 Nei koks draugas jų, nebijaus nei šiočio, nei tokio.
 Čia trys kukoriai duži man tuo pasirodė;
 Viens nešvankėlis mėsinėjo vanagą juodą, 280
 O kitsai, su nagais draskydams ištisia zuikį,
 Kirmėlių gyvų lizdus iš vėdaro krapštė;
 Ale trečiasis du bjauriu ryku nusitvėręs,
 Rupuižes baisias į bliūdą tarškino platų;
 Nės tas rupuižes mūsų ponai garbino skaudžiai. 285

Taipgi bežiūrint man jau dūšiai pikta pastojų,
 Ir aš, pro duris iššokęs, vemti pradėjau.
 Taip nesvietiškai nusivėmęs, vėl pasirodžiau,
 Bet tyčioms nesakiau, dėl ko man taip pasidarė.
 Žinot juk, kaip ponpalaikiai tuo juokiasi būrui; 290
 O mažu jie dar man čia būtų mušę per ausį.
 Todėl tykojau tyloms, už durų nulindęs,
 Kad pamatyčiau ben, kaip ponai mūs čestavojas.
 Kukoriai valgius naujus jau buvo sutaisę,
 Taip kad visas dvars dėl jų smirdėti pradėjo. 295
 Štai tuo poniški tarnai visi susibėgo
 Ir jau vislab, kas ant stalo reik, sunešioję,
 Virtus ir keptus valgius tuojaus sugabeno.
 Aš, rankas savo būriškas kaip reik susiėmęs,
 Poniškų bei nobažnų vis poterių laukiu. 300
 Štai žiūriu, kiekviens tarp jų jau rengiasi sėstis
 Ir, visai dangaus užmiršęs, imasi šaukštą
 Irgi bezaunydams valgius į gomurį kiša.

Aš dar tokias bjaurybės kol gyvs neregėjęs,
 Taip nusidyvijau, kad jau kone rėkti pradėjau. 305
 Tikt susimislijęs, kad man čia nedera rėkaut,
 Vis pamaži šnibždėdams ir kytriai pasislėpdams,
 Taip iškoliojau, kad šunys kaukti suniko:
 Jūs išputėliai pilvoti, jūs gi bedieviai,
 Ar jau gėda jums šventai rankas susiimti 310
 Ir aukštyn pažiūrėt, kad riebius imate kąšnius?
 Mes suskretę būrai, mes vyžoti nabagai,
 Šen ir ten vis stumdyti bei daug prisivarę,

Tankiai vos plutas sausas į vėdarą kišam
 Ir tikt su blogu skinkiu gaiviname širdis, 315
 O tikt ir už tai kasdien dėkavojame Dievui.
 O jūs neprieteliai, valgius vis rydami riebius
 Ir vis rinčvynius į pilvą košdami storą,
 Dievo bei dangaus visai paminėti paliovėt.
 Ar nesibijotės užspringt, kad kabiar ēdat, 320
 Ar kad jūsų namus Perkūns į plentą supleškys?
 Taip trumpai padūmojęs sav ir atrašą gavęs.
 Tuo kone dvilinks ir nesvietiškai nusigandęs
 Pro duris iššokau irgi namo parjojau.“
 „Ak, – tarė Selmas, – rods nešvankios mūsų gadynės 325
 Ant visų šelmystų jau visai pasileido.
 Pons ir tarnas jo peklon tikt bėga, tikt bėga.
 Ans, įsirėmęs vis ir poniškai pasipūtęs,
 Vardo dieviško jau gėdėjas paminėti,
 O šisai, kad jam įtikyt, niekina Dievą. 330
 Pons apjekėlis, velniop šuoliais besisukdams,
 Ir tarnus sav išrinktus apjekti mokina.
 Dievs ir žodis jo, bažnyčių mūsų grožybės,
 Giesmės nobažnos taip jau, kaip poteriai mūsų,
 Neprieteliamis tokiems nei smarvė mėžinio smirdi. 335
 Lumper irgi kamėdigės apjekino poną,
 O tarnai jo be drausmės kekšaudami juokias.
 Ak, kur dingo viežlybums jau mūsų gadynių!“
 Taip besipasakojant ir svodbą visą bebaigiant,
 Štai tuojaus vyžots atbėgęs Bleberio tarnas: 340
 „Ak, – tarė, – linksminkitės, jau vėl česnis pasidaro.
 Tikt girdėkit, kaip Bendiksas žąsiną pjauja
 Ir kaip Paikžentis pasiritęs aviną smaugia.
 Vauškus savo namams vienragį bulių stekena,
 O Mikols darže taip smarkiai svilina kuilį, 345
 Kad per mylę dūmai, nei debesiai pasikėlę,
 Saulę su žvaigždėms ir šaltą mėnesį tamsin.
 Taigi dabar dešrų visokių bus prisivalgyt,
 Nės lašinių bei kumpių jau rūkyt pakabytų
 Žiemai pas būrus daugybė didelė kaba; 350
 O dar vis daugiau mėsos į kaminą kemša.
 Taigi dabar, česnis lietuviškai pasidarę
 Ir vargus visus užmiršę, vėl atsigausim.“
 Ale nemislykit, tokią girdėdami kalbą, 355
 Kad ant apjuoko ji mums yra pramanyta;
 Juk permier mes biedžiai ant laukų prisivargom
 Ir greitai, kaip būrams reik, į baudžiąvą bėgom
 Mėšlą vežt, užkrėst, užart, grūdelius barstyti,

Šieną kirst, sugrėbt ir po kraiku pakavoti
 Ir visas gėrybes į skūnes suvalyti. 360
 Ak, kas tai darbai, kurius atlikt trūsinėjom!
 Lytus mums daug syk taip dirbant nugarą prausė
 Ir tūls tvankas įžarstytas daug kepino kiaušę.
 Mes besidovydami daug syk kruopas nedarytas
 Ir plutas menkas blogai kramtydami valgėm. 365
 Tankiai mes tvanke prastai maišydami skinkį
 Ir vandens malkus iš klano semdami gėrėm.
 Prakaito taip daug nu veido mums nulašėjo,
 Kad per nosį teškančios vis ritosi srovės.
 Ak, mes biedžiai, ak, visur didei prisivargom! 370
 Nugi dabar, naštas vargų visas nusikratę,
 Jau pasilinksmykim bensyk česnyj susikvietę.
 Tam juk Dievs dosnus gėrybes mums dovanoja,
 Kad nusimūciję bei, kaip mums reik, trūsinėję,
 Vėl atsigautumbim, gardžiai kramtydami kąšnius. 375
 Darbo reik, nės taip kožnam Dievs paliepė valgyt,
 Valgio reik, kad dirbančius syla nepamestų.
 Taigi nečėdykim mušt, pjaut ir skerst savo valgi.
 Vaike, numušk drąsa jautuką sav nupenėjęs;
 Pjauk avių kelias, nečėdyk aviną luiną; 380
 Kišk žąsis, pyles, vištas į didelį puodą;
 Skersk daglus paršus, pasiskersk nutukusią kiaulę;
 Valgyk sveiks dešras, iš kruopo sav pasidaręs.
 Imk raumens stukius, sukapojęs kimšk smageninę;
 O kad dar negana, nusitvėręs didelę žarną, 385
 Kimšk drąsa plaučius, n'atbok, kad plyšdama driksters,
 Ir kepenų n' užmiršk, kad storą pridrebi dešrą;
 Nės tokie daiktai tav gal didei susigadyt.
 Juk žinai, koks kūds daug syk pavasario čėsas.
 Ar ne gerai, kad dar per mėšlus spirgini spirgus 390
 Ir kad per rugius į mielą baudžiovą bėgdams
 Argi namėj ką veiksams sav išsišutini kumpį?
 „Rods, – tarė Lauras, – su miera vis reik pasipurtyt.
 Proto reik, kad ką rudens čėse mėsinėji,
 O kad čėrauji, vėl reik su razumu čėraut. 395
 Ar tai prots, kad kas, sulaukęs rudenį riebę,
 Vis besijuokdams ir dainuodams lašinius ėda
 Ir prisiryt aklai kasdien į karčemą lenda?
 Juk girdėjot jau, kaip ans Dočys, šokinėdams
 Ir kasdien girtuodams bei durnai smaguraudams, 400
 Iš bėdos paskiaus kaip smirdas ubagui teko.
 Vaike, privalgydams ir gerdams mandagiai elkis.
 Mets tur daug dienu, ik visas jis pasibaigia,

O kožna diena daug kąsnių nor pasisotyt.
 Pusryčiai kasdien ir pietūs, ir vakarienė 405
 Skilvį permaldyt ir ramdyt pašaro stena;
 O dar irgi paludieniai daug syk išsišiepę,
 Kad darbai laukų prasiplatina, lūkuria šmotų.

Taigi ne vis kasdien nei svodbą didelę keldams
 Ir nei kokias krikštynas padarydamas čėrauk! 410
 Ne kasdien vis su smalstumais vėdarą linksmyk
 Irgi ne vis durnai ir taip sav uždarą pūstyk,
 Kad paskiaus valgius tav reiks išpliuurpt nedarytus.

Pastarnoks su morkais, ropės irgi repukai,
 Barščiai su burokais bei rauginta lapienė, 415
 Žirniai, kad su pupoms juos iššutini puode,
 Ir šiupinys gardus, taip jau ir mandagi gručė
 Su kisieliu, kad juos sav išpleškini virdams,

Ar po tam visaip virti kartupelių valgiai
 Ir kelmučiai, kad juos sav su uždaru verdi, – 420
 Vislab bus gardu ir tav didei susigadys,
 Kad kasdien kaip reik bandysi mandagiai čėraut
 Irgi bečėraudams kitų dienų paminėsi.

Ale nepyk, gaidau, kad žodį dar pasakysu!
 Tarp lietuvninkų daug syk tūls randasi smirdas, 425
 Kurs, lietuviškai kalbėdams ir šokinėdams,
 Lyg kaip tikras vokietis mums gėdą padaro.
 Daug tarp mūs yra, kurie, durnai prisiriję,
 Vokiškas dainas dainuot ir keikt pasipratin,

Ir kaip vokiečiai kasdien į karčemą bėga. 430
 Todėl tūls žioplys, supliurpęs visą zopostą,
 Kartais pusnuogis ant apjuoko rėplinėja.
 Jūs pustelninkai, ar tam Dievs savo gėrybes
 Mums kasdien ir taip dosnai dovanoja,

Kad mes jas tikt vis kaip kiaulės ėsdami rytum? 435
 Pilvą rods kasdien protingai reikia palinksmyt.
 Bet ir, kas ant pilvo reik, vis turime rūpyt.“

„Tai jau vis tiesa, – švepluodams ištarė Bužas, –
 Žinom juk visi, kaip mes nuoginteli gemam,
 Taip didžiausias pons, kaip mes, vyžoti nabagai, 440
 Ciesorius taip jau, kaip jo skaroti padonai;
 Ubags taip, kaip pons kytriausias, užgema glūpas,
 Ir taip viens, kaip kits, iš papo moterų surbia.

Pons šilkuos, o būrs šiauduos verkšlen pasislėpęs,
 Ik abu po to protingai pradeda mislyt. 445
 Būruai taip, kaip ir ponačiui, kad susiderkia,
 Reik su marškonio sklypu pasturgalį šluostyt
 Ir jo vystyklus bjaurius su vandeniu plauti.

Ak, nepadyvyk man dėl tokio dyvino žodžio;
Juk žinai, kad vis tiesa, ką čia suvapėjom. 450

Taip kiekviens žmogus vargingai pradeda žioptert,
Kad jis iš tamsos į svieto ritasi šviesą
Ir po tam lopšįj sapnuodams šaukia pagalbos;
Viens taip jau, kaip kits, užgimdams užgema blogas.

Kad ponaciūs į garbingą patalą deda, 455
O būrus prastus į tamsų pašalį kiša

Ar suvystytus ant menko padeda demblio,
Kiek jie, mislyk tikt, sav patys atneša lobių?
Ponų dar nei viens su kardu negimė sviete,
O tarp būrų vėl nei viens sav n'atnešė žagrę 460

Ar akėčioms padarynes ar negelį grėbliui.
Pons didžios giminės, tarp būrų vis pasipūtęs,

Nei lašinių taukai ant šilto vandens plaukia;
Bet nabagėlis burs, skylėtą mučę nuvožęs,

Dėl jo žaibo lėts pas šaltą kakalį dreba 465
Ar iš tolo kloniojas didei pasilenkęs.

Bet jau taip kožnam Dievs vietą mandagiai taikė,
Kad viens kaip baisus kunigaikštis skiauturę rodo,
O kits per purvus klampodams mėžinį rauso.

Rods yr daug žioplių, kurie nabagėlių būrą 470
Iš nelabos širdies per paiką drimelį laiko,

O štai patys juk daugysk kaip drimeliai elgias.
Kas tokiems išdykėliams gardžiai pasivalgyt

Ir prisisurbt saldžiai pelnytų reikalą kožną,
Kas dirvas užartų, sėtų bei nuvalytų, 475

Kas grūdelius iškultų ir parduot nuvažiuotų,
Kad nei Lauro, nei dosningo Krizo nebūtų?

Žinom juk, kaip kožnas pons su savo namiškiais,
Rudenyj duonos ir gardžių pyragų netekęs,

Būru iš bėdos į ranką pinigą bruka 480
Irgi beglostydams jį maldo, kad susimiltų.

O štai tuo paskui, kaip didis pons įsirėmęs
Irgi nesvietiškai darkydams, vargina biedžių

Ar besišypsodams jo prastą niekina namą.“

„Rods, – tarė Pričkus, – taip ir man daugysk pasidarė, 485
Kad aš šaltyšiaudams šen ir ten jodinėjau.

Amtmons keikė taip, kad man plaukai pasišiaušė,
O tarp būrų daug mane jau kone visą prakeikė.

Pons iškoliodams kasdien mane tinginiu šaukė
Ir, kad urdelį n'įstaisiau, tuo mušė per ausį, 490

Kad snargliai perdėm iš nosies šokti pagavo.

Rods tai kiauliškas maniers ir didelė gėda,
Ypačiai kad dėl to baudžiauninks pradeda juoktis,

O paskui šaltyšiaus jau visai nesibijo
 Ir jį spjaudydams per paiką kumelį laiko. 495
 Kad mane pons kampe tamsiam ir visą nupeštų,
 Ale po tam šviesoj kožnam vėl visą pagirtų,
 Tai ben dūšiai taip skaudu nei sunku nebūtų.
 Ogi dabar taip gėdiškai visur pasirodau,
 Kad ir vaikpalaikiai jau man išsišiept pasidrąsin. 500
 Andai tropijos, kad aš, į baudžiąvą jodams,
 Kaip šaltyšiui reik, įdrožiau tinginį Slunkių.
 Bet jisai, tuojaus mane pešt ir mušt pasikėšęs,
 „Eik, – tarė, – snargliu! kas tav rūp? štai gausi per ausį!
 Ar jau užmiršai, kaip pons tavo nugarą skalbė?“ 505
 Aš, dėl žodžio to bjauraus didei nusigandęs,
 Jau kur galvą savo nukišt visai nežinojau,
 Bet kiti baudžiauninkai dainuodami juokės.
 Tai atlikom jau, visur niekai pasidarė.
 Lygiai kaip antai šašuots pavasario sniegas, 510
 Kad jis pradeda tirpt, žiemos jau nedera keliui,
 Lyg taip su garbėms visoms ir man pasidarė.
 Ba, kaip jauns buvau (kur dingot, mano dieneles!),
 Ai, kaip jauns buvau, visi mane girdavo klapai.
 Ar būt pons ar būrs, ar bernas ar slūginė kerdžiaus, 515
 Ir vaikai be buksvų ir dar žįsdami papą,
 Vislab ir visur, kaip girdit, liaupsino Pričkų.
 Ogi dabar žilam visi jau juokiasi bloznu;
 Pons taipo, kaip būrs, šaltyšių niekina seną.
 Aš daug syk, pažebodams sav nuplikusį kuiną 520
 Ir karčius žilus ant sprando jo pamatydams,
 Su dūsavimais išvystu savo senystę.
 O kad rudenyj per purvus į baudžiąvą joju,
 O mano kuinpalaikis klampodams žengt nenujiegia,
 Aš jo taip gailiuos, kad kartais ašarų srovės, 525
 Ypačiai kad iškoliots jodau, varva nu zūbų.
 Taip aš, mislyk tikt, gailiuosi pasenusio kuino;
 Nės jis trylika metų, man šuoliais jodinėjant,
 Po balnu mane viežlybai į baudžiąvą vilko.
 Ogi manęs, žėlėk Dieve, nuplikusio tarno, 530
 Jau visai nei šis, nei tas susimilt nesupranta.“
 „Ak, – tarė jam Enskys, ištraukęs didelį peilį, –
 Mans brolau širdings, kam spardais taip susiraukęs?
 Juk ir man taip jau kaip tav visai pasidarė.
 Štai briedkriaunis šis, ant šalto preikalo kaltas, 535
 Rodos, tikt žiūrėk, jau nei išdilusi delčia
 Ar kaip baisiai koks nukumpęs vanago snapas.
 Kad aš tai pamatau, tuojaus man Giltinė rodos,

Kaip ją molioriaus ranka moliavodama rašo
Ir su jos dalgiu kumpu nugandina svieta. 540

Ak brolau, šio stungio, šio nudilusio stungio
Aš taipo gailiuos, kad kartais verkt nesiliauju.
Nės jis trylika metų, man dešras mėsinėjant
Ir lašinių šmotus ant svodbų mandagiai pjaustant,
Kaip ugnis baisi per mėšą šokdavo kietą 545
Ir kaip koks smarkus bindokas skeldavo kaulus,
Kaip man Jons, Mikols ir Lauras liudymą duoda.

Bet negana dar bus; aš tav daugiau pasakysu.
Kad aš – tikt girdėk, brolau, kaip man pasidarė
Ir kaip būrams dar kasmets daug syk pasidaro, 550
Kad jie sav karnų vyžas nusipyt užsigeidžia
Ar ką šaudyt ir gardžiai pasikept prasimano.

Aš taip jau, kaip klaps, daug syk, mudriai šokinėdams,
Medžių vogt tamsoj į šilo pašalį traukiaus.
Rods tiesa, mane varts daug syk užklupo bedirbant 555
Ir, nesvietišškai kaip vagį visą nupliekęs,
Tuo nei koks baisus razbaininks atėmė kirvį,
Bet dar kuinpalaiškį man jis niekad os nenukinkė.

Nės aš ne taipo vogiau, kaip tūls balamūtas,
Kurs žiemos čėse, sav ką pasikirst užsigeidęs, 560
Vis tikt aužuolus, klevus ir drūtmedį vagia,
O paskui, parduot į miestą kur nusibastęs,
Tuo girtuodams ir šokinėdams prageria pelną.

Kad man kartais vogt ar ką išplėšt pasitaikė,
Rods ir aš nesigėdėjau ištiest savo ranką, 565
Ale ne sav vogiau, bet vis maloningiems ponams.
Juk žinai, kaip mums kasmets reik mezliavą mielą
Amtmonams mokėt, kad jie jau urdelį siunčia
Ar per vakmistrus skvieruot ir mušt nesiliauja.

Ak širdings brolau, didei meldžiu, nepadyvyk 570
Ir nesakyk liesininkui, kad Obrys, mano bernas,
Medžių vogt ar ką pasikirst kas rudenį rengias.

Aš didei džiaugiuos, tą trūsą jo pamatydams;
Ir, kad žiemą jis ką vogt kuinus pasikinko,
Tuo jam dvi dešri kepti pasteliavęs duodu; 575
Ir, kad jis vartų n'išpantyts parveža medį,
Iš tikros širdies dar trečią pridedu dešrą
Ar, kad jau dešrų netekau, du dideliu sūriu.

Taipgi po tam, krūvelę viežlybai susivogę,
Į arčiausį miestą tuo parduot nukeliaujam 580
Ir, grašelius grečnus iš medžių sav nusipelnę,
Čyžę užmokėt kasmets kytriai pakavojam.
Taipgi, matai, ir medžių vogt reik razumo grečno.

Todėl ne dyvai, kad tūls glūpoks nabagėlis
 Su tabaku draustu ar vogt į girę važiuodams 585
 Gėdišką vargus ar stroką sav pasidaro.

Bet ir toks dramblys tarp būrų tūls išsiranda,
 Kurs, savo lašinius ir zopostą visą suėdęs
 Ir už pyvą skinkį vos ar vandenį šliurpdams,
 Iš bėdos nei žydas jau priviliot pasipratin. 590

Tam kieme, brolau, kur aš savo šutinu puodą,
 Du tikru šelmiu pagrata su manim gyvena.
 Vieną jų baudžiauninkai Pelėda vadina,
 O kitam per pravardį jie praminė Slunkium.
 Juk žinai, kaip būrai veik naujieną pramano, 595
 Ypačiai, kad ant svodbę, jau durnai prisiriję,
 Būriškai bei kiauliškai tuo pradeda šūtyt.

Dar vos metai, kaip aš tam kieme budavojaus;
 Todėl kaip naujoks kaimynų visą rabatą
 Ir jų klastą bei šelmystę dar nepažįstu. 600
 Ale Pelėdos ir kaimynų peikiamo Slunkiaus
 Aš jau taip baisėjuos, kad man padreba kiškos.
 Tikt girdėk, aš tokius tav dyvus pasakysu,
 Kad plaukai tav ant žilos galvos pasišiaušys.

Trobos smirdų tų, kad jas kas nor įsitėmyt, 605
 Nei pūstynės iš visų pašalių pasirodo.
 Kad aukštyn žiūri, pamatai sudriskusį kraiką,
 Ant kurio sklypus nuplėštus klestina vėjai,
 Kad viens čia, kits ten nuo stogo ritasi lopas.

Sparai po kraiku su čytais kliba supuvę, 610
 O viduj visur po stogu latgaliai kaba,
 Su plaušais ar karklais be negelių sukabyti.
 Bet apačioj, kad jų butus bjaurius pažiūrėsi,
 Tuo juos kaip staldus ar kiaultvarčius pamatysi;
 Nės, kur tikt žiūri, visur mėžinys pasirodo. 615

Juk jie ir kiaules stuboj laikyt nesigėdi,
 Ir, kad jiems padyviji, dar barasi smarkiai.

Andai tropijos, kad aš, Pelėdą sutikęs,
 Jam dėl kiauliškos bjaurybės ką pasakyti
 Ir jį kaip kaimyns viernai bandžiau pamokyti. 620
 Kiaulė, – tariau, – ką dirbi? ar visai nesigėdi?
 Juk tu jau kaip šūdvalalis mėžinyj pasirodai;
 Ar girdi, kaip šūdvalalis jau šūde pasmirdai.
 Aš, užvakar tavo namus blogus pravažiuodams,
 Kad įsitėmyčiau tikrai, tyčioms pažiūrėjau. 625

Taipgi bežiopsant man, arklys mano žvengti pradėjo,
 Ir tuojaus tavo sparų viens nu stogo nupuolė,
 O langų vienam perdėm skylė pasidarė.

Štai tuojaus (girdėk tikrai, ką tav pasakysu)
 Tuo trys kiaulės daglos su daglais savo paršais, 630
 Lyg kad skerdė kas, stuboj sužvigo nešvankiai
 Ir pro langus ir plyšius kūliais išsiritu.

Tokius aš dyvus kol gyvs niekad nesulaukęs,
 Taip nusidyvijau, kad man plaukai pasišiaušė.
 O tu neprieteliau skarots, su valkata Slunkium 635
 Jau visai nesigėdita tarp žmonių pasirodyt?

Judu netinkat kiaulpalaikes kelias varinėti,
 O dar kaip gaspadoriai su kitais gaspadoriais
 Vis aukščiau česnyj tarp svotų lendate sėstis
 Ir tikt vis gardžiai smaguraut ir maukt išsižiojat. 640

Ak, kad vyriausybė jau ant mūs susimiltų
 Ir abu ben veik iš kiemo mūsų paguitų!
 Juk jau mes visi smirdėt dėl juma pradėjom!
 Taip aš jam pasakiau, bet jis, beržinį nutvėręs,
 Tuo kaip koks razbaininks man per nugarą siekė 645

Ir, kad Selmas man ūmai nebūt pasitaikęs,
 Rasi mane tuojaus ant vietos būtų numušęs.
 Taigi matai, gaidau, kaip kartais vaid pasidaro,
 Kad nenaudėlių koki bandai pamokyti

Ir pamokydams jį kaip reik pasidrasini koliai.“ 650
 Taip besipasakojant ir svodbą visą bebaigiant,
 Žemė su visais daiktais virpėti pagavo.

Tuo svečiai visi, dėl to didei nusigandę,
 Iš svetlyčios būriškos kūliais išsiritu,
 Taip kad jų keli sveikas akeles išsibadė, 655
 O kiti rankas ar kojas buvo palūžę.

O štai vis dėl niekniekių taipo nusitiko;
 Nės Dočys su šešiais kūlikais, kuldami žirnius,
 Taip nesvietiškai virkščias su spragilu daužė,
 Kad ir pelės po šiaudais kribždėti nedrįso, 660

O svečių daugums sav negandas pasidarė.
 Ale nedyvikitės, kalbas girdėdami tokias;
 Juk Dočys kasmets, sulaukęs rudenį riebu
 Ir iškuldams savo javus, išgandina svieta.

Ak, kiek butų jis taip dūkdams jau pagadino, 665
 Ak, kiek girių bei kalnų jis parmetė pernai!
 Tikt baisu klausyt, kad Lauras, Bleberio dėdė,
 Savo bėdas ir išgąščius mums pranešė kartais.

Juk vos kiaulstaldis, vos klėtis jam pasiliko,
 Irgi namai jo nei pūstynė jau pasirodo. 670

Tas nešvankus darbs, kuri Dočys prasimanė,
 Daug nesandorų bei vaidų svieta padarė.
 Ak, kiek viežlybų kaimynų, butą palikę,

Rudenyj ant laukų šaltų klydinėdami slapos
Ar, savo klumokus pasidarę, ubagais eina. 675

Tokius išgąščius baises vierni gaspadoriai
Tankiai provninkams aukšties Karaliaučiuje skundė;
Ale provos vertos kaip reik niekad os nesulaukė.
Žinom juk, žėlėk Dieve, kaip mūsų gadyne
Ašaras išverktas po kojų mydama šypsos. 680

Ale nežinot dar, dėl ko Dočys nepateikia
Ir dėl ko jis taip kasmets su spragilu daužia.
Sako daug žmonių, kurie jo šiupinį valgė,
Kad jisai dėl to savo kreivą vargina skūnę,
Kad ben veik girtuot ir lėbaut ką pagamytų, 685

Nės jis, po Mikielės tuo klojimą bemušdams,
Laižos vis ir gurkščiodams į karčemą žiūri.
Taip po tam, su pačia kelias eiles nustekenęs,
Vėtyt skubinas ir, krepšus grūdų prisibėręs,
Tuo pasilinksmyt ir prisikošt į karčemą bėga. 690
Bet moteriškė jo, linų grįžtes nusinešus
Ir slaptoms pardavus, vis paragaudama surbia.
O dar to negana, bet ir vaikus nusivedus
Ir į tėvo prieglobstį pasodinusi maukia.

Pernai tropijos, kad Kaspars, Bleberio tarnas, 695
Atlankytt Plaučūną su Dočiu nukeliavo;
Bet ir Krizas su Lauru ten jau nuvažiavo.
Nės Plaučūns juos ant krikštynų buvo pakvietęs
Ir visus kaimyniškai primylėt pažadėjęs.
Štai tuo bažmas sukviestų svečių susirinko, 700
Bet ir nekviestų kaimynų daug susibėgo.

Kaspars kloniojos, dosningą Krizą pamatęs;
Ale Dočys, nei dumčius koks pilvots įsirėmęs
Irgi nešvankiai rėkaudams, česnyj pasirodė.
Nės jisai jau vėl, prieš Mertyną smaguraudams, 705
Laižės vis ir gurkščiodams prisiest išsižiojo.
Tuo Plaučūns daug spirgytų bei šutytt valgių
Irgi ragaišių per tarnus atnešdino kūmams;
O svečiai visi, margoms eilėms susisėdę,
Lašinius ir jukas Plaučūno girdami valgė. 710

Taipgi bevalgant ir kaimyniškai besidžiaugiant,
Lauras su Dočiu pamaži nurnėti pagavo
Ir dėl kiaulstaldžių pargrautt ir pagadytt
Bartis irgi nešvankiai kolytis užsimanė.
Stui, nešvankėli, ar prots česnyj susipriešyt 715
Irgi bevalgant kiaulstaldžių bjaurių paminėti?
Ale dabokit dar toliaus, kas čia pasidarė
Ir ką Krizas, sens žmogus, mums pranešė pernai.

Pyvo tris bačkas Plaučūns, brangiai nusipirkęs,
Į svetlyčią per tarnus įnešdino greitai. 720

Bet Enskys, jo klapčius, daug paliavotų kragų,
O moliavotų stuopų dar daugiaus sugabeno.
Štai svečiai tuojaus, išmaukę didelę bačką,
Būriškas ir kiauliškas šnektas prasimanė.
Žinot juk, kaip glūpas būrs, permier prisirijęs, 725
Zaunyt ir durnus niekus išplopt nesigėdi.

Bet kiti jau vėl dėl kiaulstaldžių pagadytų
Ir dėl kiaulių numuštų bylinėti pradėjo.
Štai tuojaus iš žodžių, kiauliškai pasakytų,
Pekliškas razbajus ir nūkims pasikėlė. 730

Rods, kad būrs čestavots jau proto viso netenka,
Štai tuojaus jau ir padorumo viso netenka.
Juk ir pats Plaučūns, kur česnį buvo pakėlęs,
Taip nešvankiai su macnum pyvu susipyko,
Kad šviesoj krapinėdams jau šviesos nepažino. 735

Ar dyvai, kad svotai jo, dosnai primylėti,
Kūmų viežlybų kalbas kalbėt nenumanė?
O dar to negana; klausykit, kas pasidarė.

Kubas su Lauru, garbingo Kasparo žentu,
Ir Mikolas, ant kiemų statyts pakamorė, 740
Su kitais draugais ant Dočio umaru šoko.
Štai tuojaus visi, kaip kudlas koks susivėlęs,
Raičiojos ant aslos ir taipo mėsinėjos,
Kad viens nosies, kits ausių girdėt nepalaikė.

Ypačiai Dočį taip nesvietiškai pagadino, 745
Kad jį jo vaikai lovyj vos parnešė gyvą.

Pimė, jo pati, dėl to didei nusigandus,
Pusgyvį vyrutį vis globodama verkė
Ir jo kiaušę permuštą mazgodama šluostė.
Tuo kaimynkos iš visų pašalių susibėgo 750
Ir visokių liekarstvų macnių sugabeno.

Gryta daug žolių šlovingų bei debesylų,
O Selmykė su Berge tepalų padarytų
Dočį vėl gaivyt ir gydyt atnešė greitai.
Tas žoles smarkias čerpėj maišydama Jekė 755
Gailių dar ir lenkiško daguto pridėjo.
Tuo stuba dėl to visa smirdėti pagavo,
O Dočys jau vėl pamaži kribždėti pradėjo.

Pimė, jo moteriškė, su kitoms moteriškėms
Džiaugės ir Dočuką su gatavais tepalėliais 760
Mostyt tuo ir jo žaizdas aptvert susirinko;
Bet Pakulienė jį žadėt pas patalą stojos.
Štai Dočys tuojaus, tepalų smarkumą suuodęs

Ir žynavimo bobiško baisumą pajutęs,
 Su sykiu nei koks Perkūns iš patalo šoko 765
 Ir, iš papykio nusitvėręs didelį strampą,
 Bobas su visokiais bobiškais tepalėliais
 Iš stubos prismirdytos tuo išmušė laukan.

O paskui stubos rykų daugumą sudaužęs
 Ir čerpes su liekarstvoms pro duris išmėtęs, 770
 Tuo vaikus, kurie jo stervą buvo suvalę,
 Dūkdams vis ir rėkaudams kone numušė smirdas.

„Ak, – tarė Selmas, – bengi paliauk su pasaka savo!
 Jau per daug dyvų, jau ausys mūsų praskudo.
 Ak, kur dingot jūs, lietuviškos gadynėlės, 775
 Kaip dar prūsai vokiškai kalbėt nemokėjo
 Ir nei kurpių, nei sopagų dar nepažino,
 Bet vyžas, kaip būrams reik, nešiodami gyrės.

Tai dar viežlybų kaimynų beigi bičiulių
 Gėdėtis ir juos išpeikt nei viens neprivalė. 780
 Ogi dabar, žėlėk Dieve, tikt gėda žiūrėti,
 Kad lietuvininkai kaip vokiečiai sopaguoti
 Ar su korpėms rudenį ant česnių pasirodo.

Klumpės, kaip mes vokiškai kalbėdami sakom,
 Rods taip jau lietuvininkams nešiot nepritinka; 785
 Nės ir jas mūsų tėvų tėvai girt nenorėjo;
 Ale sopagų, jau prancūziškai sudabytų,
 Ir puikokų kurpių gėdėjos paminėti,
 Ik prancūzai jau po tam pas mus susibastė
 Ir prancūziškas manieras mus pamokino. 790

Tėvai mūsų seni, pirm to neturėdami šiulių,
 Rods nei pybelių, nei katgismų dar nepažino.
 Jie tikt iš galvos šventus mokinosi mokslus,
 O štai tikt daugiau garbėj laikydavo Dievą
 Ir šventoms dienoms bažnyčion bėgdavo greitai. 795

Ogi dabar, žėlėk Dieve, tikt gėda žiūrėti,
 Kad lietuvininkai, prancūziškai pasirėdę,
 Į bažnyčią vos išgirst ką kyšteria galvas,
 O paskui tuo žaist ir šokt į karčemą bėga.
 Taip po tam keli tarp jų, akelai prisimaukę, 800
 Būriškai bei kiauliškai tuo pradeda zaunyt

Ir, bažnyčioj išgirstų neminėdami žodžių,
 Būriškas sūtikas glūpai taisydami juokias.
 Bet kiti, vaidus dėl niekniekių prasimanę
 Ir girti kits kitą prie galvos nusitvėrę, 805
 Nei razbaininkai ant aslos vemdami tąsos,
 Kad vemalai visur per visą karčemą teška.

Tai bjaurybė, kad plaukai pasišiausia begirdint.

Bet dar to negana. Taipo girtuodami tėvai
 Ir vaikus glūpus su savim į karčemą velka, 810
 Kad ir juos tuojaus iš mažo surbt pamokytų;
 O paskui, vaikams bepamatant, pešasi tėvai,
 Kad plaukų visur išplėštų sukasi pluoštai.
 Ak jūs neprieteliai, jūs išpjudyti bedieviai!
 Ar nesibijotės, kad jus pekla prasivėrus, 815
 Taip šventas dienas atšvenčiant, tuo pražudytų?
 O nesigėdite tarp krikščionių dar pasirodyt?
 Kad kunigai vaikus į šiuilę ragina siųsti
 Ir kad šulmistrams reik kokį pinigą kyštert, 820
 Ak, tokių visur glūpų nurnėjimų randas;
 O paskui, kad amtmonams jau reik pasipurtyt
 Ir jie vakmistrams išpantyt urdelį siuncia,
 Štai tuo iš visų pašalių barzdoti bepročiai,
 Lyg kad jau dangus pargrius, tikt rėkia, tikt rėkia;
 Ir po tam su šulmistras, biednais nabagėliais, 825
 Kad jie savo dalyko nor, dar barasi smirdai
 Ir besibardami daug glūpų daiktų sumeluoja.
 Paikius, glūps žmogus, vargu Tėvemūsų mokėdams,
 Ir jo pusbrolis, nei tiek skaityt negalėdams,
 Šulmistrus ir šiuiles dar išpeikt pasidrąsin. 830
 Tikt dyvai klausyt, kad juodu pradeda zaunyt.
 Ans, savo vaikičius kaip drimelius užaugydams
 Ir juos lepydams bei valią visą beduodams,
 Vaidijas su šulmistras ir barasi keikdams,
 Kad jiems kartais iš bėdos per subinę drožia; 835
 O šisai, iš viso jau velniop besisukdams
 Ir vaikus glūpus į šiuilę siųst nenorėdams,
 Peklai ant garbės juos užaugyt pažadėjo.
 Paikius ant lytaus, ant giedros barasi Vauškus.
 Viens taria per šviesu, kitam negana šviesybės; 840
 Šiuilė šiam negera, o ans pamokinimą peikia.
 Šulmistras keliems per jauns ir nieką nemoka,
 O kitiems tas pats per sens ir blogs pasirodo.
 Jis giedodams šiam per daug nemandagiai rėkia,
 O kitam tas pats kaip reikia rėkti nemoka. 845
 Viens taria per drąsus, o kits jį lėtą vadina.
 Taip kunigams, taip šulmistras visur pasidaro,
 Kad šventoms dienoms nenaudėliai, susibastę
 Ir nesvietiškai glūpas akis užsipylę,
 Nuo kunigų bei nu darbų jų pradeda zaunyt. 850
 Bet ir viežlybų krikščionių dar nepristokom,
 Dar yr tarp lietuvninkų viernų gaspadorių,
 Ir dar tėvų yr, kurie, mylėdami Dievą,

Patys ne tiktai šventai ir mandagiai elgias,
Bet ir savo namus kaip reik pridabodami valdo. 855

Taip ant svieta jau, kaip mums švents praneša raštas,
Vis pulkelis miels viernųjų buvo mažesnis,
Kaip ans durnas pulks nelabųjų irgi bedievių.
Bet dar ir toliaus taip bus, kad sviets pasidūkins
Ir apjeks, visai velniop režtu besisukdams. 860

Sako juk visi šventųjų prarakų žodžiai,
Ir pons Kristus pats bei jo mokytinių raštai,
Kad prieš svieta pabaigą bus toks sumišimas,
Kad baisybės pekliškos visur išsiplatys
Ir tarp ponų taip, kaip tarp glūpintelių būrų, 865
Tikt klastas ir šelmystes išvysime kyšant.

Matom juk kasdien, kaip jau visur karaliaudams
Velniais vis baisiaus piktųjų suvelia kudlą.
Ak broleliai, ak, išbuskim irgi pajuskim,
Kaip visur išsižioję peklos plyšta bedugniai 870
Ir kaip pekliškas razbaininks mūsų gadyne
Su savo mokslais velniškais sudūkina visą.

Vogt, klastuot, išplėst ir su gvoltu pasisavyt,
Šelmystes pramanyt, kekšaut bei Dievą paniekyt
Ir, kas dar daugiau yr pramonių, pramanyti, – 875
Tai visa viera baisingos mūsų godynės.
Ak, katrul jau čėsas mūsų nelabs nusibastė!

Mes lietuvninkai, pirm to nepažydami svieta,
Dingojom vis, kad tik šveisteris ir prancūzas
Žmones su svetimais savo mokslais moka supainiot 880
Ir kad vokiečiai tikt vogt ir keikt nesigėdi.

O štai tarp lietuvninkų taip jau nusiduoda,
Kad lietuviškas tūls smirdas irgi bedievis
Lietuvai ir lietuvninkams mums gėdą padaro.
Ak lietuvninkai, širdingi mano broleliai! 885
Ben nesilygykim akliems šio svieta bedieviams
Ir n'atbokim, kad į mus žiūrėdami bloznai
Šypsos ir glūpus štukius pramanydami juokias.

Taigi dabar aš jus, kaip viernas klaps pamokydamas,
Nei prancūziškai, nei vokiškai nepagyriau; 890
Bet tikt būriškai, kaip draugas jūsų pažįstams,
Jums tiesiog pasakiau, kaip man pasakyt pasitaikė.

Ant jau Mertyno nulydėjom didelę šventę,
O Adpentai su Kalėdoms jau prisiartin.
Vei kaip iš vakarų tamsių rūstaudami vėjai 895
Vėl jau į žiemius bei rytus pradeda trauktis
Ir žiemos šalčius pas mus į Lietuvą varo.
Ak, jau skubykimės ben veik stubas pasišildyt

Ir gaspadoriškai stoves galvijų paprovyt,
 Kad, minau, nieks, nei paršuks turėts nesušaltų. 900
 Juk kiekviens galvijąs, kad jau randasi gruodas,
 Mūsų rūpesčiams vierniems pasiliecvodams
 Ir į saujas mūsų žiūrėdams, pašaro laukia.
 Duokim, bet vis su protu padalydami duokim;
 Nės ateisiančios žiemos ilgumo nežinom 905
 Ir, kiek prieš šventas Velykas liks, nenumanom.
 Ar ne gerai, kad, jau vargingai peržiemavoję,
 Grečną zopostėlį mums dar pasilikusį matom?
 Nugi dabar jau skirkimės ir vapėti paliaukim!
 O Dieve duok mums, kad, šventes visas nulydėję 910
 Irgi sulaukę naujmetį bei šventai pasidžiaugę,
 Vėl susikviestumbim kaimyniškai pasisveikyt.“

ŽIEMOS RŪPESČIAI

Ant žiemos narsai jau vėl rūstaudami grįžta,
 Ir šiaurys pasišiaušęs vėl mus atlekia gandyt.
 Vei kaip ant ežerų visur langai pasidaro,
 Lygiai kaip antai stiklorius įdeda stiklą.
 Taipgi namai žuvių, kur varlės vasarą šventė, 5
 Dėl barnių žiemos nei su šarvais užsidengia
 Ir tamsoj miegot kiekvieną gyvuolį siunčia.
 Ant laukus žiemys jau taip nugandino bardams,
 Kad ir balos, ir klampynės pradeda rauktis,
 Ir purvynai jų teškėt ir šliurpt pasiliauja. 10
 Kelias, kad jį mėgina trenkt šokinėdami ratai,
 Nei koks būbnas įtemptas dėl pašalo trinka,
 Taip kad garsas jo toli galvoj atsiliepia.
 Taipgi dabar jau vėl sviets sveikyt pradeda žiemą.
 Ak, jau ben ir reik; Kalėdų didelė šventė 15
 Artinas, ir Atpentai nor poryt pasibaigti.
 Rudenis, ans dramblys, per daug nemandagiai drėbdams
 Ir besivoliodams purvuos, mus vargino skaudžiai.
 Kožnas į klumpes ir į vyžas įsinerdams
 Koliojo jo darbus ir jo madarą skystą. 20
 Bet ir ponai, su šulnais skraidydami žirgais
 Ir su poniškais kasdien viešėdami rėdais,
 Beteškant purvams, nešvankų rudenį peikė.
 Todėl į žiemius visi žiūrėdami žmonės
 Ir sausos žiemos didei gi belaukdami skundės. 25
 Taip visiems bedējuojant, štai pažars pasidarė,
 Ir tuo žiemiškai visur plezgendami vėjai

Darganas į pietus, kur gandrais miegti, nubaidė.
 Iš debesių žiema po tam iškišusi galvą
 Nei pikčiurna kokia su šūdais rudenio barės 30
 Ir su šalčiais jo šlapius nudegino darbus,
 Ik ji jau po tam, rudens iškuopusi šūdus,
 Ant visų baisių klampynių kelią padarė
 Ir su rogėmis vėl skraidyt ir čiuožt pamokino.
 Taipgi dabar, kur mes pirm to pavasarį linksma 35
 Šventėm ir žoleles jo margas sav nusiskynėm,
 O paskui džiaugsmus šiltus su vasara baigėm,
 Ten pusnynai su baltais kalnais pasidarė,
 Ir žiema sav žiemiškas kvietkas nusipynė.
 Tikt dyvai žiūrėt, kaipo barzdoti pušynai 40
 Su savo kuodais garbanotais visur pasirodo
 Ir nei puderuoti pončiai stov įsirėmę.
 Bet kiti nuogi žagarai, tarp jų pasilenkę,
 Būriškai po stogais jų stovėdami dreba
 Ir raudodami kloniojas, kad švilpina vėjai. 45
 Bet ir kerplėšos, ir jų kelmai nusigąsta,
 Kad smarkus žiemys savo dumplės pradeda judyt
 Ir besijodams nei su sietais dulkina sniegą.
 Taipgi dabar visi pasislėpę gyvuoliai girių,
 Vėtroms vėl berūstaujant ir sumišai besipjaujant, 50
 Čia viens urvoj sav šiltai, kaip gal, įsigūžtęs,
 O kitsai tenai ant virbo tupi besnausdams.
 Taip, paukšteliai mieli, jums, taip mums pasidarė,
 Ir taip jus, kaip mus, baugin braškėdami šalčiai.
 Jus žiemos smarkums į šaltą girę nubaidė, 55
 O mus jis besipurtydams į stubą suvarė
 Ir pasišildyt nusiuntė pas kakalį mielą.
 Jūsų namai šalti, kur jūs miegodami krankiat,
 Jus negal užstot, kad jus išgandina šalčiai.
 Mes, kad mus žiemys per daug užkibina grumzdams, 60
 Tuo kytriai pasislėpt į šiltą pašalį lendam
 Ir tykam kampe, žiemos n'atbodami keršto,
 Sav tikrai sušilt karštoka viralą srebiam.
 Ak jūs vargdienėliai, jūs nuogi nabagėliai,
 Ar būt šilts, ar šalts, ar kits koks dyvinas oras, 65
 Rūbais vis vienais ir tais pačiais užsidengiat.
 Mes, kad saulė mums per daugel nugarą kaitin,
 Tuo trinyčius ar kobotus vėsius užsimaujam;
 O kad jau per daug žiemys mus pradeda dovyt,
 Štai tuojaus vilnoną sav ir kailinius imam 70
 Ar tikrai sušilt į šiltą patalą kopam.
 Taip bedūmojant man, vilkai gaujoms susibėgo

Ir, kaip pratę yr, tamsoj tralalaudami staugė.
 Ak jūs neprieteliai, ar jau mėsos pasigendat?
 Ar jau vėl skilvyj jums pastninkai pasidarė? 75
 Eikš, šiaury baisus, išklėstyk nugarą bloznu!
 Bausk, prispausk su šalčiais juos, kad gloda jų būtų!
 Juk baisu žiūrėt, kaip jie kas vasarą mielą
 Nei mėsininkai per laukus bėginėdami smaugia.
 O kad jie pagiryj užpuola kaimenę linksmą, 80
 Tai nesirūpin, ar liesa, ar tukusi kiaulė,
 Irgi negailis, kad kokį kuiliuką suėda;
 Bet ir kuilį didelį jie parplėšt nesibijo.
 Taip tie neprieteliai, kiaulienos jau prisiėdę,
 Dar nesisotin, bet ir jautienos užsigeidę 85
 Taip berždžias, kaip ir veršingas pamuša karves.
 O ir tai negana; jie vis daugiau išsižioję
 Jau ir jaučių šešergių parplėšt nesibijo.
 Ai, kiek margių, kiek dvylių jie sviete suėda!
 Žalį su laukiu kytru bei bingusį keršį 90
 Kartais, į laukus nusibastę, pradeda gandyt.
 Bet ir juodo jie daug syk n'atbodami buliaus,
 Plėšyt ir mėsos prisiest į kaimenę šoka.
 Kerdžiaus ir piemenų, kad juos uliuodami baido,
 Kartais taip n'atboj, kad vos į pagirį traukias 95
 Ir nusinešę ką tuojaus tikt ėda, tikt ėda.
 Ak žiemy, žiemy, susimilk, padaryk mums provą!
 Juk ne daugio reik, štai jau galvijų neteksim,
 O po tam dar mus pačius su gimine mūsų,
 Moteres ir vaikus vilkai mėsinėt pasidrąsys. 100
 O jūs jėgėrės mokyti, jūs liesininkai,
 Kam nešaudot, ką valdonai paliepė šaudyt?
 Argi nežinot, kad nei viens malonings karalius
 Juos užmušt ir išgaišyt žmonėms nepavydi?
 Ar dykai jis jums kulkas bei paraką davė? 105
 O dėl ko vartus kytrus pas girę pastatė
 Ir linksmi gyvent jiems ūbą primušė lauko?
 Ei kiek syk į šilą vogt nuvažiuodami būrai
 Su kašele dovanot slaptoms jiems atneša kumpį
 Ir aklai prisisurbt su stuopoms pripila gerklę! 110
 Bet tai vis klasta; nės varts taipo prisisurbęs
 Jau po tam ir prisiegos atmyt užsimiršta,
 O taip jam bekapanojant klastuodami vagys
 Liepas uždraustas, pušis ir drūtmedį vagia
 Ar, nusišovę su griekais, sav parveža briedį 115
 Irgi namėj slapta mėsinėdami juokiasi šelmiai.
 „Rods, – tarė Pričkus, su tabaku būrus pavitodams

Ir, kaip būdas jo, žnairioms į Kubą žiūrėdams, –
Rods jūsų mylista jau patys tiek išsيمانot,
Kad klastuot ir vogt vierniems nepridera klapams. 120

Aš, šaltyšius, aš, mokyto Bleberio žentas,
Daug klastų tarp jūs numaniau, į baudžiąvą jodams.
Štai ben vieną tikt žodelį jums pasakysu.
Tūls tarp jūs, mano sėbrai, vos į baudžiąvą slenka
Ir atsivilkęs, kad reik suktis, vos rėplinėja. 125

Viens, stovėdams ir vis šen ir ten žioplanėdams,
Pasakas ir niekus visokius užneša draugui,
O kitsai tikt vis į pypkį kemša tabaką
Ar uždegt ugnies į pintį skilia vėpsodams;
O vėl kits ką vogt slaptoms į pašalį traukias 130
Ir, kašeles kitų draugų kytriai sumedžiojęs,
Kaip koks šuo smarkus pakavotus trupučius ėda
Ir kitiems baudžiauninkams tikt gėdą padaro.

Kad koks lenkiškas ar žydiškas balamūtas
Taip nesvietiškai klastuot ir vogt užsimano 135
Ar kad vokietis koks, vokiškai pameluodams,
Taip ponus, kaip ir būrus, apgaut pasidrąšin,
Tai nesidyviju, nės jiems toks prigimė būdas.
Ale ką mislijat, kad toks tūls randasi smirdas,
Kurs lietuviškai kalbėdams pradeda branyt 140
Ir visai n'atboj, kad Krizas Krizą prigauna?

Ak dyvai, kad jau dėl mūs vierni liesininkai
Su viernais vartais visur dūsaudami skundžias.
Juk baisu klausyt, kad, ant česnių susibėgę
Ir brangvyno būriškai prisiriję, būrai 145
Kits kitam klastas ir šelmystes pasižįsta
Ir iš savo griekų sunkių šūtka pasidaro.
Viens apbranijęs liesininką giriasi šelmis,
O kitsai vartus priviliojęs juokiasi smirdas.

Šis, akis užsipylęs ir dūkiu svyrinėdams, 150
O ansai, iš viso jau po suolu nupuolęs
Ir kone merdėdams, dar būrų giria vagystę.

Ak tu šventis Dieve, kokią gi gadynę sulaukėm!
Ak kokios tamsybės jau apjekino svieta!
Pons ir tarnas jo peklon tikt bėga, tikt bėga. 155
Dievą viens nieku laikydams juokiasi šelmis,
O kitsai, kad jam įtiktų, niekina Dievą.
Tūls, kruopas nedarytas ir vos pasukas ėsdams,
Po vargų našta kasdien vaitoja pakumpęs;
O dar ir toksai utėlius juokiasi Dievui! 160

Skundžias neprietelius, kad ponai vargina svieta
Ir kad būrams jie paskutinį lašina kraują;

O tačiaus linksmai nusipešt į karčemą bėga,
 Taip kad panedėlyj dar krapšto kruviną snukį.“

„Ak, – tarė jam Enskys, pas kūmą Krizą sėdėdams, – 165
 Pričkau, tu per daug jau mūs išniekini būdą;
 O dėl ko tu taip lietuvninką nabagėlį
 Išdarkai, jo šelmystes visas pasakydams?
 Ar nedabojai, kad visi taip elgiasi būrai?
 Švėds, maskolius, lenks ir žyds kitaip nepadaro, 170
 O ir vokietis, prancūzui „vui“ pasakydams,
 Taip kaip tikras koks prancūzas moka prigauti.
 Juk ir tu, gaidau, šaltyšium dar nepastojęs,
 Su kitais draugais linksmai mokėdavai elgtis.
 Ei kiekisyk, su mumis tamsoj į girę nučiuožęs, 175
 Padarynėms, kaip mes, visokius vogdavai uosius!
 Ale beje tu vis kytriai prisivogti mokėjai;
 Todėl ir vartai tave dar niekad os nenutvėrė.
 O štai mus nabagus glūpus (tik gėda sakyti)
 Jau tiekisyk ir taip aštriai liesininks koravojo, 180
 Kad, manding, klastuot ir vogt jau reiks pasiliauti.“

„Rods, – tarė Selmas, – nei vienam klastuot nepareitis,
 O lietuvninkams dar juo daugiaus nepritinka.
 Žinot juk visi, kaip kožnas Lietuvą giria
 Ir kaip daug svetimų žmonių, kad mus pamatytų, 185
 Iš visų kampų šio svieta jau susibėgo.
 Ne tik vokiečiai visoki mus pažiūrėti,
 Bet ir daug prancūzų mus mylėt susirinko;
 Taip kad ir lietuviškai kalbėdami valgo
 Ir jau rūbais mūs, kaip mes, vilkėti pagavo; 190
 Tikt margų marginių dar nešioti nedrįsta.

Taigi pameskim jau tokį netikusį būdą,
 O viernai visur ir viežlybai pasielkim,
 Taip jau ir svetimi mus būrai girt nesigėdės.
 Juk mums Dievs aštriai, kaip žinom, zokaną duodams, 195
 Draudęs yr klastas visas ir visą vagystę
 Ir nei šiaip, nei taip prigaut mums nedavė valią.
 Kad Dočys ar Jons Mikolui pavagia stungi,
 Ar kad Jekė, ką neviežlybai panorėjus,
 Su klasta slaptoms Katrynos atima ražą, 200
 Tai jau didis grieks; ne, taip užsigeisti netinka.
 Ei kas tai per grieks, kad kartais didelį rąstą
 Šis ar tas, ar ans pasikirtęs pradeda skaldyt
 Ar kad aužuolus šulnus durnai sukapojęs
 Duoną kept ar ką džiovyt į kakalį kiša! 205
 Ar nebūt ir ker as koks tam reikalui tikras,
 Ar kūlelis, iš žagarų sausų padarytas?“

„Jaugi gana, kaimynai! – Pričkus šaukti pagavo, –
 Kas krivulei reik, išmanomai pasisakēm,
 Bet, kas žiemai dar reikės, trumpai pasakykim. 210
 Žinot, kad ugnis, kurią mes skildami darom,
 Daug naudos ir daug iškadų gal padaryti.
 Kad, pasikūręs ją, kuklius ar šiupinį verdi
 Ar kad, kepdamas ką gardžiai, pas kaminą sėdi,
 Tai tav iš drūtų minkšti pasidaro kąsniai. 215
 Ei koktu dūšelei, kad didei prisivargęs,
 Susnigts argi sulyts pas šiltą kakalį traukies
 Ir mylėdamas jį pamaži jau pradedi snausti.
 Ar ne gerai, kad Dievs ugnelę mums dovanojo?
 Bet ir malkos reik, kad nori stubą pašildyt 220
 Ar kad kokį sav prisikaitęs šutini puodą.
 Misyk tikt, kas būt iš mūs, kad virt užsigeidę,
 Kas mums reik, nei šio, nei to nerastume sviete.
 Tai jau kiauliškus reikėtų jovalus esti.
 Ogi ką veiktumbim, kad kuočės, peršalę smarkiai, 225
 Užkagalės šiltos nerastumbim pasislėpti,
 Bet nei žvėrys ant laukų bėginėdami vargtum?
 Taigi nevenk, žmogau, kassyk, kad viralą verdi
 Ar kad šildytis kytriai pas kakalį timsai,
 Tam dėkavot, kurs ugnį tav ir šilumą davė. 230
 Ale nepykit, kad aš jums, kaip puolasi šulcui,
 Dargi daugiau, kas reik, trumpu žodžiu pasakysu.
 Tas ugnies skaistums, kursai mums žibina stubą
 Ir, kad verdam ką, valgius iššutina puode
 Ar žiemos čėse, kad reik, mums kakalį šildo, 235
 Ta liepsna, klausykit tikt, kad mes nedabojam,
 Daug, ak, daug iškadų gal ūmai padaryti,
 Taip kad jos smarkums, tamsoj pasikėlęs,
 Ne tiktai mūsų būriškas sudegina šėtras,
 Bet ir poniškus butus supleškina greitai. 240
 Juk girdėjot, kaip dusyk puikiam Karaliaučiu
 Dėl raspustos ir sunkių griekų pasidarė.
 Argi nematėte jau daug tokių nabagėlių,
 Ubagais einančių, kurius sušutino liepsnos?
 Tūs iš jų sav pats, be proto kakalį kurdams, 245
 O kits, taukus spirgydamas, susvilino namą.
 O kiek sykių glūps ir nuopertas savovalninks,
 Pypkį sav užsidegęs, tarp šiaudų nusibasto
 Ir, žėlėk Dieve, taip supleškina kiemą,
 Kad iš viso tikt vos gals tvoros pasiliekti. 250
 Taip paskui toks neprietelius, iškadą padaręs,
 Ir nei koks baisus razbaininks sviete nerimdams,

Jau pasislėpt ir šen, ir ten tikt bėga, tikt bėga.
Taigi dabar bylinėk su juom, taip ubagu tapęs.

Argi netyrėte, kaip mūsų mylimą Krizą
Pernai neprietelius Dočys susvilino visą? 255

Tas širdings žmogus, kaimynu mūsų bebūdams,
Kožną vis lietuviškai mylėdavo sėbrą.
Ypačiai ir labiaus šeimyną jis savo mielą,
Kaip save patį čėdydams, mylėt nepatingo. 260

Darbą nei vienam jisai n'uzdėdavo sunkų,
O prisidirbus kiekvienam, kaip reik gaspadoriui,
Vis gardžiai keptus ir virtus duodavo kąsnius.
Tikt dyvai klausyt, kad Lauras, mūs pakamorė,
Krizo kelnores ir kuknę pradeda garbyt. 265

To žmogaus namelius Dočys, kaip jau paminėjau,
Pypkį sav užsidegęs ir kirmyt nusibastęs,
Naktyj prieš gaidžius taipo supleškino pernai,
Kad iš namo jo vos kuolas viens pasiliko.

Ak mano kaimynučiai, ak širdingi broleliai!
Aš dėl Dievo jus meldžiu, n'uzmirškite Krizo;
Ir kad jums jisai pasiklonios, ubagais eidams,
Ben nepadyvykit jam, jo pamatydami skrandą,
Ir kad jis Tėvemūs skaitys, nebarkite biedžių. 270

Nės kas naktyj jam, žėlėk Dieve, pasidarė,
Tai mums per pietus kasdien dar gal nusiduoti,
Kad mes, kaip tūls vokietis, prastodami Dievą,
Šelmystes padaryt, klastuot ir vogt nesiliausim. 275

Taigi mokykis, miels žmogau, čėsu pasirūpyt,
Kaip žiemavojant tav reikės kasdien pasielgtis. 280
Šalant be šiltos stubos išbūt negalėsi,
O šaltos kuršolės srėbt ir surbt nenorėsi.

Todėl tankiai tav reikės ugnies prasiskilti
Ir ašuočių ant ugniavietės pastatyti.
Tikt, minau, saugokis, kad sav kakalį kurdams 285
Ir pasikepdams ką bei skanų viralą virdams,

Nei save patį, nei kitus draugus nepažeisi.
Juk girdėjai, kaip Dočys, ansai savavalninks,
Krizui negandas, vargus ir gėdą padarė.

Todėl nemiršėk kasdien į kaminą žvilgtert 290
Ir kytriai krapštyt, kad suodžių kas pasidarė.
O stuboj nevalia sukraut ant kakalio skiedras.
Šiukštu čia džiovyt ar džiaut ben pagalį vieną.

Žinot juk visi, kokį mes urdelį turim
Ir kaip vyriausybė tą ketina pakarti, 295
Kurs kaip kietsprandis šaltyšiaus žodį paniekins.
Bet ir tai negerai, kad kartais ko pasigedęs

Naktyj į tamsius kampus su žiburiu kopi
Ar ant vaikpalaikių, kaip tėvui reik, nedaboji.“

Prickui taip šaltyšišškai būrus bemokinant, 300

Štai ant ūlyčios toksai pasidarė šūvis,
Kad ir žemė su visais daiktais padrebėjo,
O stuboj langai, naujai taisyti, sudrisko.

Kožnas šūvį tą girdėdams taip nusigando,
Kad apgaišę tuo keli po suolu nupuolė; 305

Bet kiti tarp jų, daugiaus turėdami proto,
Iš stubos Plaučūno tuo kūliais išsiriti
Irgi bekapanojant ant kiemo Duraką rado.
Nės Dočys varnienos est permier užsigeidęs,
Biedžiui tam glūpam loduotą puloką davė, 310

Liepdams, kad jam tuo nušautų dvylika varnų.
Duraks, paikas vaiks, gaspadoriaus savo pakluses,

Varnų mušt tuojaus kiek reik su puloku bėgo.
Štai, ant kraiko jis išvydęs didelę varną,
Šovė taip durnai, kad šaudams uždegė skūnę 315

Ir kaimynų tuo visas supleškino trobas;
Bet ir Duraką puloks perplyšdams pagadino.

Tokiai negandai, žėlėk Dieve, nusitikus,
Tuo pons amtsrots su tarnais visais pasirodė 320

Ir tyrinėdams klausė, kaip ugnis pasikėlus.
Štai kiekviens, širdingai verkdamas irgi dūsaudams,
Dočio neprieteliaus ir varnų jo paminėjo.

Amtsrots su tarnais, kalbas girdėdami tokias,
Dyvijos didei ir Dočį bardami spjaudė. 325

Bet dar to negana. Raspustą reik koravodyt.
Todėl su lenciūgais jį drūtai surakino
Ir surakytą taip ant rogių nuvežė sūdyt.

Po penkių dienų daugums susirinko sūdžių
Ir daugybę liudininkų tuojaus suvadino. 330

Štai tuo Milkus ir Enskys su Bleberio žentu,
Lauras ir Laurienė, Jekė su Pakuliene
Liudyt ir ant Dočio skūst anksti nukeliavo.

Taipgi dabar visiems jau viežlybai susirinkus,
Dočį provninkai atveddyt urdelį davė.

Jis didei dūsaudams provninkams pasirodė. 335

Ponai klausė jį, kaip sūdžioms reik tyrinėti,
Kad jie provą nor kožnam vertai padaryti;
O ir liudininkai visi, provon suvadyti,
Liudijo taip vertai, kad ponai liudymą gyrė.

Bet Dočys, girdėkit tikt, rankas įsiriėmęs, 340

Provninkams visiems nei gero nedavė žodžio.
„Kas jums rūp, – tarė jis, – jūs provninkai maloningi,

Kad, varnienos kartais aš išsikept užsigeidęs,
 Varnų ben porelę sav pietums nusišauju?
 Ar nepavelijo gaišyt jas mūsų karalius? 345
 Tarp lietuvninkų daug yr išdykusių būrų
 Ir bernų daug yr, kurie tą niekina valgi;
 O man vis viens miers, kad tikt mėsos prisivalgau.
 O jūs biedžiui man kąsnelį tokį pavydit?
 Ar negana, kad aš jums varnų nunešu kojas 350
 Ir, kaip būrui reik, sugavęs dvylika žvirblių,
 Galvas nusuktas kasmets jums duot nesistengiu?
 Taigi ben irgi manęs ben kartą jau susimilkit,
 Kad aš iš bėdos, gaivydams savo dūšėlę,
 Varnų ben kelias išsikept kasmets nusišaudau. 355
 Juk jūs, ponai, mus, būrus, jau taip nustekenot,
 Kad paskiaus mums ėst reiks žiurkes irgi pelėdas.“
 Pričkus su kitais šaltyšiais, Bleberio sėbrais,
 Dvyjios didei, dyvus girdėdami tokius.
 „Ak, – tarė viens tarp jų, – toktu su mūsų gadyne, 360
 Kad savovalninkai, drausmės n’atbodami ponų,
 Sav ir artymui biednam iškadą padaro.
 Ar negana pons amtsrots mus, kaip tėvs pamokydamas,
 Draudęs yr su pūčkoms ant padvarių šaudyt?
 O kiek syk kunigai, mišias laikydami, barė, 365
 Kad mes ponams, kaip mums reik, klausyt nenorėjom.
 Taigi dabar žiūrėkit tikt, kas mums pasidarė!
 Ak Dočy, Dočy, tu mūs klausyt nenorėjai,
 Kad tave mes visi viernai graudendami barėm!
 Rods, žėlėk Dieve, mūs viešpatys maloningi 370
 Būrą, vis pinigų daugiau norėdami, lupa.
 Kad Dočys porelę varnų kept nusišauja
 Ar čerpėj nešvankią jų sav šutina mėsą,
 Rods negražu girdėt ir būrui didelė gėda.
 Ale ką veiks žmogus stokodams ir badu mirdams? 375
 Dėl bėdos juk kartais daug dyvų nusiduoda.
 Tikt permier negerai, kad kuočės glūps savavalninks
 Šaudydams durnai kitiems supleškino namą.“
 Taip visiems besiskundžiant vakmistras atsibastė
 Ir šaltyšiams į Karaliaučių paliepė rengtis. 380
 Tuo pilvots Kurpiūns, vyriausias jų pakamorė,
 Vakmistrui pasikloniodams kepurę nuvožė
 Ir, kas tarnui reik, atlikt viernai pažadėjo.
 Taip po tam jisai, suvadinęs dvylika šulcų,
 Urdelį davė po penkių dienų pasirodyt. 385
 Tuo jie visą Vyžlaukio sujudino valsčių,
 Taip kad iš visų pašalių susirinkę būrai

Nei koks skruzdėlyns visur kribždėti pagavo.
 Rods taip reikia padonams ponams savo paslūžyt
 Ir atlikt viernai, kad juos jų spaudžia malonė. 390
 „Ak, – tarė Lauras, viežlybus žodžius pasakydams, –
 Ak, katrul jau čėsas mūsų nelabs nusibastė!
 Kožnas juk žioplys, vargdienių nugarą lupdams,
 Savo malonę dar iškelt ir girt nesigėdi.
 Kasparas (juk visi pažįstat Kasparą smarkų), 395
 Tas nevidons baisus, vis poniškai pasipūtęs,
 Nei erškėtis koks nabagėlį gandina būrą;
 O jo dumčius Daugkalba, toks jau balamūtas,
 Rėkaudams vis nei gaidys savo skiauturę rodo.
 Ak, kaip maž tokių, kurie, valdydami svietą, 400
 Gailis savo žmonių kaip reik ir atmena Dievo.“
 „Tu, – tarė Pričkus jam, – saugokis Kasparą kibyt
 Ir tylėk, kad dumčius jo tav muša per ausį.
 Dumplės yr naudingas daikts į kaminą pūsti,
 Bet prieš vėjus pūst dar jos niekadods nederėjo 405
 Ir debesių greitų žingsnius stabdyt negalėjo.
 O ar gal ereliui žvirblis glūps prisilygyt,
 Ar bloga varlė prieš liūtą didelį stengtis?
 Taigi dabokis su ponu pasipūtusiu šūtyt
 Ir laikyk savo snukį, kad kalboj nepariktų.“ 410
 Tuos žodžius visiems gi begirdint ištare Pričkus
 Ir, į kailinius išverstus tuojaus įsinėręs,
 Amtsroto javelius iškultus į Karaliaučių
 Su kitais viernais šaltyšiais nuvežė greitai.
 Bet ir vakmistrui pons amtsrots buvo paliepęs, 415
 Kad ir jis su Pričkum ant pinigų padabotų.
 Nės to amtsroto šykštumas buvo be soties,
 Ir kad kartais jis vargdieniui duodavo graši,
 Tai tuo tris naktis dėl to miegot negalėjo;
 O, išaušus jau, taip daugel ašarų verkė, 420
 Kad jo slūginės ir bernai visi nusigando.
 Tarnas jo Šlapjurgis su merga Susukate
 Sako, kad jisai dėl to taip ubago baidos,
 Kad jam naktįj apmauduot ir verkt nereikėtų;
 Nės jam šilings duots sapne kaip grieks pasirodo 425
 Ir tamsoj vis ik išauštant gandina biedžių.
 Bet dumčiuks jo, kurs kasdien jam patalą kloja
 Ir kasnakts, kad kožnas jau sav miegt įsigūžtęs,
 Skarbus sergėt tur, penkias liktis užsidegęs,
 Sako, kad jo pons daugsyk didei nusigandęs 430
 Irgi drebėdams prieš gaidžius iš patalo šoka.
 Nės prieš gaidgystę vis jam bilduks pasirodo

Ir jo skrynę su skarbais į kaminą velka.
 Todėl jis kasryts, kad jau vėl užteka saulė,
 Klūpodams kaip tikras nars pas atdarą skrynę, 435
 Už išlaikymą skarbų Tėvemūs pasiskaito.
 Todėl irgi dabar šaltyšiams į Karaliaučių
 Dergiant su karališkais grūdais nukelivus,
 Verkė jis kasdien ir naktįj rimt negalėjo.
 Kartais keikė taip, kad jo vaikai nusigando, 440
 O vėl kartais iš knygelių poterius imdams
 Irgi dūšaudams pas knygas aukštyn pažiūrėjo.
 Taipgi bevargstant jam ir gėdiškai bedejuoiant,
 Štai viens jo tarnų pargrįžęs jam pasirodė
 Ir pasikloniodams, kaip tarnui reik pasikloniot, 445
 Jam kupčelninko Mikolo gromatą davė.
 Amtsrotui laiškus atplėšiant irgi beskaitant,
 Štai ir Pričkus jau parčiuožęs iš Karaliaučiaus,
 Ale dūšaudams ir liguostas jam pasirodė;
 Nės jau žilas buvo žmogus ir sirgdavo tankiai. 450
 Amtsrots, tris žakus naujų skarbų pamatydams,
 Vėl atsigavo ir sunkiai dūsauti paliovė.
 Bet kaip jo tarnai, kiek yr, surokuoti pagavo,
 Štai kokia nečėstis! Šilingo pasigedo.
 Amtsrots dėl iškados tos taipo nusigando, 455
 Kad per visą naktį vėl miegot negalėjo,
 O, išaušus jau, taipo sumušdino Pričkų,
 Kad vos tris dienas sulaukęs numirė biedžius.
 Bet ir vakmistrui taip smarkiai mušė per ausį,
 Kad ir jis penkias dienas ant patalo sirgo; 460
 O būrus visus, kurie jo pardavė grūdus,
 Liepė todėl pliekt, kad jie pasivėlinę buvo
 Ir tiek rūpesčių sunkių jam buvo padarę.
 Tai, broleliai, tai visa šio svieta malonė!
 Tiek nusipelnom, kad viernai atliekame slūžbą! 465
 Juk jau, kas tikt nor, tas būrišką nabagėlį
 Stumdo šen ir ten nei kokį šunį nevertą.
 „Tič, – tarė Selmas, – ne per daug dėl to nusimykim!
 Juk be Dievo sviete nieks negal nusiduoti.
 Ponai žemės šios negal be jo ponavoti, 470
 O mes būrai vėl be jo negalime vargti.
 Kožnas tur, kaip Dievs jam skyręs yr, pasikakyt.
 Tas, kurs užgimdams aukštai kaip pons atsisėdo,
 Mislyt tur, kad jį tenai miels Dievs pasodino;
 O tasai, kurs užgimdams būru prasidėjo, 475
 Gėdėtis vyželių būriškų neprivalo,
 Kad tikt viežlybai kaip reik atliekt savo darbus

Ir labiaus, kad jis širdingai bijosi Dievo.

Tu savavalninke didpilvi, vis pasišiaušęs
 Ir nei žaibas koks žaibuodams gandini būrą, 480
 Ar tu ne taip jau kaip biedžius toks prasidėjai,
 Ir moma taip tav, kaip jam, pasturgalį šluostė?

Kas tav liepė vargdienį nuliūdusį spardyt
 Ir pasidžiaugt dėl to, kad jis vaitoja dejuodams?

Dievs ant sosto prakilnaus tav paliepė sėstis 485
 Ir piktus koravot bei baust tav įdavė šoble;
 Bet teisiuosius kirst ir durt tav nedavė valią.

Taigi dabokis, aštrų kardą savo pakeldams,
 Kad n'įžeistumbei tav klausantį nabagėlį.

Ale matau, kad tu, tyčioms akis užsimerkęs, 490
 Vieryt jau bijais, kad Dievs visur tave mato
 Ir kad kartą jis atdengs tavo visą raspustą.

Tiç tikt, ik sūdžia šio svieto tav pasirodys
 Ir ponus taip, kaip ir mus, sūdop suvadinęs,

Algą kiekvienam, kaip pelnęs yr, sudavadys. 495

O jūs vargdienėliai, jūs vyžoti nabagai!

Jūs baudžiauninkai, bernai ir kaimenių kerdžiai,
 Ir kas dar daugiaus yr stenančių nabagėlių,

Ramdykit ben ašaras irgi paliaukite verkę!
 Žinom juk visi, kas pernai mums pasidarė, 500

Kaip, žėlėk Dieve, pons amtsrots mūsų nabašninks
 Numirdams nuoglai mums raudą didę padarė.

Ak, pon amtsrot, ak, dėl ko mums numirei pernai?
 Žinot juk, kaip mes, per daug raudodami biedžiai,

Ak, žėlėk Dieve, baisingą sukata gavom, 505
 O daugums, užkimęs jau, kalbėt negalėjo.

Ogi dabar, kad vėl iš naujo verkt nesiliausim
 Ir ilgiaus nesvietiškai vaitodami kauksim,

Tur mūs akys iškirmyt ir kūns nusidovyt.
 O kas bus paskui, kad jau gyvent nederėsim 510

Irgi karaliui, kas mums reik, atlikt negalėsime?
 Ūkiaus mums atims ir nešt lieps ubagų krepšą.

Taigi nešūtykim, kad ponai skiauturę rodo
 Ir velnių vardus kasdien rokuodami keikia.

Dievs kiekvieną kartą ras, kaip yr pažadėjęs, 515
 Ir kožnam atlygys, kaip jis yr nusipelnęs.

Jaugi gana šiamsyk vaitojus irgi dejavus!

Skirkimės irgi namo, tiesiog vandruot n'uzsimirškim.
 Tikt girdėkit, kaip ant mūs jau barasi moters,

O vaikai ant ūlyčių bėginėdami klykia. 520

Jaučiai su arkliais ir karvės pašaro stena;
 O paršingos kiaulės bei išalkusios avys

Su kitais daiktais į mus žiūrėdami verkia.
 Jau pargrįžtam jus gaivyt; ben meldžiami laukit;
 Gausit, kas jums reik, ir šiandien dar prisiėsit. 525
 Žinom juk, kaip reik bandelę mylimą sotyt
 Ir kiek sykių ją per dieną reikia pagirdyt.“
 „Rods, – tarė Lauras, – rods taip reik gyvent gaspadoriams,
 Kad jie nor gyvent kytriai ir pilnavot ūkius.
 Vokiečiai lietuvninką per drimelį laiko, 530
 O prancūzpalaikiai į jį žiūrėdami šypsos.
 Šypsos rods, o tik mūsų šauną garbina duoną
 Ir dešras rūkytas su pasimėgimu valgo.
 O štai, jau lašinių lietuviškų prisiėdę 535
 Ir mūs alų su gvoltu jau visą sugėrę,
 Viežlybus lietuvninkus išpeikt nesigėdi.
 Tu prancūziškas žioply su šveisteriu storu
 Ir kas dar daugiau susibastėt Lietuvą vargyt,
 Kas jums liepė mus ir žmones mūsų paniekyt?
 Ar negalėjot ten pasilikit, kur jus nuperėjo 540
 Ir varles bei rupuižes jus ėst pamokino?“
 „Ai, – tarė Selmas, – tu per daug pasakai prancūzams.
 Juk žinai, kiekviens žioplys tur savo davadą.
 Mes lietuvninkai barščius ir šiupinį skanų
 Su lašiniais gardžiais išvirtus girdami valgom; 545
 Ir šulnų dešrų, lietuviškai padarytų,
 Dar, kad turim tikt, nei šiaip, nei taip nenugrisom;
 Ne, nenugrisom dar, bet vis daugiau užsigeidžiam!
 Kad prancūzpalaikis, riebių varlių prisiėdęs,
 O lietuvninks, žirnių bei lašinių prisivalgęs, 550
 Kaip krikščionims reik, dosningo n’atmena Dievo,
 Tai taip viens, kaip kits neverts, kad plutą nukąstų.
 Žalis su dvyliau, su margiu irgi su palšiu
 Yna, kad nor ėst, šiaudų pamatydami kūlį;
 O kad iš tikros širdies jiems primeti pluoštą, 555
 Tuo su liežuviu jį krimst į gomurį traukia
 Ir savo šiaudus vis į mus žiūrėdami braškin.
 Ak kad jie lietuviškai kalbėti galėtų,
 Dar už dovaną tą stalde didei dėkavotų.
 Vasarą rods kita, kad pievų žydi žolelės 560
 Ir kad kožnas daikts, lauke savo pašarą krimsdams,
 Su pasimėgimu valgo ir linksmi šokinėja.
 Bet kad rudenis ir žiema jau pradeda rūstaut
 Ir visi daiktai, baisybių tų nusigandę,
 Slepias ir pasislėpę graužia savo zopostą, 565
 Tai jau ne miera ką skirstyt ar pasisavyt,
 Bet užger reik pr’imt, kaip duoda Dievs padalydams.

Žinom juk ir jau daug syk ištirdami matėm,
 Kaip gyvi daiktai, kad šaltis jau pasipurtin,
 Slapos ir pilvus skūpai maitydami kramto. 570
 Varlės su žuvimis, vėžiai su savo vėžyčiais
 Ir kas dar daugiaus po ledu gyvendami snaudžia
 Ar kas giriose sumišai bėginėdami vargsta,
 Visslab rods žiemos čėse savo pašarą randa;
 Nės dosningas Dievs kiekvieną žino pasotyt; 575
 Ale su pilnoms saujoms mus vis šert nežadėjo.
 Taigi nereik tuojaus nusimyt, kad mūsų zopostas
 Ant laukų menks rodos ar pasimažina greitai.
 Juk ne pirmas mets, kaip mes gyvendami vargstam,
 Irgi ne pirmas sykis jau, kaip šiupinį verdam. 580
 Daug išleidom jau skūpų pavasario čėsų,
 O kiek vasarų bei visokių rudenių matėm!
 Klauskit tik senuosius, jūs glūpieji bebarzdžiai,
 Ir girdėkit, ką jie jums pasakys prisivargę.
 Jūs, vaikai glūpi, dar svieta šį nepažįstat, 585
 Bet nei žindyti paršukai vis šokinėjat.
 Dar ir jums ateis vargingos jūsų dieneles,
 Kad pamaži, léles ir žirgus savo pametę,
 Iš bėdos pelnytis ką nusitversite darbus.
 Mes, surukę diedai, mes gi, kuproti nabagai, 590
 Mes taip jau, kaip jūs, ant ūlyčių šokinėjom
 Ir taip jau, kaip jūs, savo jauną vasarą šventėm.
 Ar tikėjomės, sulaukę rudenį kumpą,
 Taip ūmai nusidovyt irgi pablogt taip greitai?
 Ak, kaip veikiai žmogiškos nudyla dieneles! 595
 Kožnas viens žmogus, taip pons, kaip bürs, prasidėdams
 Ir vargingai užgimdams tikt pumpurą rodo,
 Ik po tam tikrai, kaip dūšiai reik, prisižindęs
 Auga be rūpesčių, kasdien iš pumpuro kopdams.
 Ale su viena diena žiedelis dar nesirodo, 600
 Bet reik daug dienų, ik pumpurs jo prasilukština
 Ir savo paslėptą grožybę visą parodo.
 O vei silpnas daikts vos vos žydėti pradėjo,
 Štai jau ir vargai tuojaus jį pradeda stumdyt.
 Žinom juk visi, kaip mums biedniems pasidarė, 605
 Kaip mes, vaikesčiais glūpais dar būdami, žaidėm.
 Ak, kur dingot, ak, jūs jaunos mūsų dieneles!
 Rudenis ir žiema grožybes jūsų sudarkė,
 O mums, diedams, jau vainiką žilą nupynė.
 Vei, broleliai, seną vėl nulydėjom metą 610
 Ir visokius jo vargus taip jau nulydėjom.
 Ką mums naujas mets ir vėl atkoldama saulė,

Kad mus sviete Dievs laikys, toliaus sudavadys,
Dar ikšiol nenumanom ir žinoti negalim.

Ant laukai šalti, kurių mes nugarą minkštą 615
Vasarą režem ir grūdelius bėginėdami barstėm,
Dar su ledais ir su pusnynais miegt užsikloję
Irgi nerodo, ką mums Dievs dosnings pažadėjęs
Ir surokavęs yr, kaip mes dar sviete nebuvom.
Bet pamatysim, kad jau vėl su padėjimu Dievo 620
Vasara rodysis, ir mes vėl šilumą jausim.
Čėso reik, to čėso tikt kantriai palūkėkim
Ir, ik dirvos vėl ką duos, palūkėt nepailskim.

O tu miels Dieve, tu dangiškas geradėji!
Tu pirm amžių, kaip mes dar dūmot negalėjom, 625
Jau išmislijai, kaip kartą mes prasidėsim
Ir ko mums reikės, kad šviesą šią pamatysim.
Tu mums sąnarius ir ūmus visus dovanojai
Ir sudavadijai kiekvieną reikalą mūsų.

Tu dienas verksmų bei džiaugsmų mūsų paskyrei 630
Irgi nulėmei jau kožnam ilgumą dienelių.
Štai vėl čėasai senojo pasibaigusio meto
Ir visokios prispaudos su tavo pagalba
Jau nusidovijo, biedžius mus raudinę tankiai.

Ak niekingi jūs džiaugsmai šiltos vasarėlės! 635
Jūs žolelės blizgančios su savo grožybėms!
O ir jūs paukšteliai su saldžiais alasėliais!
Ar kas dar daugiaus pas mus savo vasarą šventėt,
Jūs neprivalėt rūpytis, pas mus atsilanķę,
Kaip maitysitės ar kur sėtras savo sutversit, 640
Ir nei art, nei sėt, nei ką suvalyt neprivalėt;
Nės jums Dievs taip dovytis ir dirbt nepaskyrė,
Bet be rūpesčių jus išlaikyt pažadėjo.

Mes griešni siratos, mes biedni nabagėliai 645
Rods valnybės jūsiškos pasidžiaugti negalim.
Išgi mažų dienų mus skaudžios vargina bėdos
Ir iki mirštant mūčyt mūsų dūšias nesiliauja.
Taip, kaip žinom, ir jau vėl pasibaigusį metą
Tuo po Velykų, maisto dėl, trūsinėti pradėjom
Ir daug prakaito per visą vasarą mielą 650
Dirbdami nu karštų veidelių mūsų nušluostėm,
Ik zopostėliui ką susirinkom ir pakavojom.

Taipgi dabar, jau rudenį su svodboms nulydėję 655
Ir kaimyniškai bei viežlybai pasidžiaugę,
Rūpykimės zopostą dar pasilikusį čėdyt
Ir kad ką gardžiai pasikepsim ar išsivirsim,
Vis rytojaus ir kitų dienų paminėkim.

Nėsa dar ilgs pažygys, iki vėl vasarėlę sulauksim
 Ir šviežius valgius į puodus kraudami virsim.

Nugi dabar vėl skirkimės ir su padėjimu Dievo 660
 Skubykimės savo padarynes pamaži pasiprovyt;
 Nės saulelė vėl pusnynus pradeda gandyt
 Ir jau vieversiai linksmai lakstydami čypsi.
 Vei, vasarėlė jau pamaži prisiartina miela
 Ir, kas mūsų zopostams reiks, vėl žada parūpyt. 665

Bet be tavęs, tu dangiškasis mūsų tėtuti,
 Nieks negal mums tekt, ką miela vasara žada.
 Ką mums mačys priprovos, ką mūsų trūseliai?
 Ar kad, sėtuves ir naujus noragus nusipirkę,
 Art išsitrauksim ir grūdelius kaip reik pasisėsime? 670
 Visslab bus niekai, ką veiksime argi pradėsime,
 Kad žegnojanti rankelė tavo negelbės.
 Tu mus išlaikei per visą prašokusį metą,
 Tu dar ir toliau mus išlaikyti galėsi.
 Ką mums vasara duos, mes rods numanyti negalim, 675
 Bet tu jau žinai, kiek mums reikės, surokavęs.
 Mes glūpi daiktai n'išmanom tavo davadą;
 Ir tavo mislys neigi bedugniai mums pasirodo,
 Kad mes kartais per giliai pasidrašinę žiūrim.
 Taigi, tėtuti, toliau už kožną reikalą mūsų 680
 Rūpyk tėviškai, kad vėl jau vasara rasis
 Ir mes vėlei ant laukų trūsindami vargsim.“

TEKSTOLOGINĖS PASTABOS

Chrestomatijoje pateikiama nauja Kristijono Donelaičio *Metų* redakcija. Naujoji redakcija parengta pagal 1977 m. leidimą, redaguotą Kazimiero Ulvydo (Kristijonas Donelaitis, *Raštai*, red. kom. Kostas Korsakas (pirm.) ir kt., Vilnius, 1977). Naujai redaguojant *Metų* tekste buvo atlikti tokie pakeitimai: 1) ištaisytos buvusios korektūros klaidos; 2) atstatytos didžiosios raidės žodžiuose *Adpentai / Atpentai, Dievas, Giltinė, Perkūnas, Sutvertojis, Viešpats*; 3) sudabartinta žodžių su *j* rašyba: *bjaurus, pjauti, pjudyti, spjauti* ir kt.; 4) atstatyti buvę žodžių praleidimai ir panaikinti prirašymai. Rašyba ir skyryba paliekama kaip ir 1977 m. leidime, taip pat atsižvelgiama į dabartines normas. Pagal naujausius tekstologinius *Metų* leidimų tyrimus ir redagavimo rekomendacijas, atliktas Lietuvių literatūros ir tautosakos institute (Daiva Kristopaitienė, „Kristijono Donelaičio raštų rengimo ir redagavimo principai: ankstesnieji ir 1977 bei 1994 metų leidimai“, in: *Archivum Lithuanicum*, 2005, t. 7, p. 287–302; Idem, *Kristijono Donelaičio raštų leidimai: tekstologinės problemos*, Vilnius, 2007; Idem, „Kristijono Donelaičio raštų rengimo principai“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2009, kn. 28, p. 63–90), šioje knygoje skelbiamame Donelaičio tekste, palyginti su 1977 m. leidimu, buvo atlikti tokie pakeitimai ir redakciniai taisymai: 1) fonetika: atstatytos Donelaičio autografose naudotos trumposios pusdalyvio formos, kietosios priebalsės, veiksmažodžių su priesaga *in, en* formos su ilgiosiomis [i], [e]; 2) morfologija: atstatytos autografo originalios kaitybines ir darybines formos *dosnai, kulšės, mylė, procė, stonės* ir kt., originalios žodžių formos, jų įvairuojantys variantai, autografo įvardžių *sav, tav* formos, būsimąjo laiko atematinės formos su galūne *-su*, kieta priesaga *-ukas*; 3) sintaksė: atstatyti vietomis sukeisti žodžiai; 4) leksika: atstatyti autografo prielinksnių *nu, pri* variantai. Redaguojant ir rengiant tekstą, siekta jį išlaikyti kuo autentiškesnį, su visomis archajiškomis ir tarminėmis ypatybėmis. Naująją poemos redakcija siekiama artėti prie kanoninio, autentiškiausio Donelaičio teksto. Tekstą parengė ir redagavo Mikas Vaicekuskas.

ŽODYNĖLIS

Adpeñtai, Atpeñtai
(sl.) – Adventas (4
prieškalėdinės savaitės)
ākšelis (germ.²) – kapoti
šiaudai gyvuliams šerti,
kapoja, piaustinys
ālasas (sl.) – balsas, klegesys
Ālbas – tikrinis vyro vardas (iš
Albertas?)
alė (sl.) – bet
ālmonas (germ.) – dvariškis,
pieno nuomininkas,
pienininkas
āmtonas (germ.) –
valdininkas, karališkojo
domeno (dvaro)
valdytojas
āmstrotas (germ.) – tituluotas
valsčiaus centrinio dvaro
valdytojas; valdžios
tarėjas

Ānsas – tikrinis vyro vardas,
iš vok. *Hans (Jonas)*
añt – priel.; antai, štai
apbrānyti (sl.) – apgauti,
apmulkinti; apiplėšti
apgaĩšti – apalpti
apgāuti – apsukti, suklaidinti;
pralenkti, prašokti
apjėkėlis (trm.³) – apakėlis
apjėkinti (trm.) – apakinti
apjėkti (trm.) – apakti
āpjuokas – išjuokimas,
pajuokimas, pašaipa
apmaudūoti – rūpintis, graužtis
Āstė – tikrinis moters vardas
(iš *Estera*)
ąsuočius – ąsotas (asuotas)
puodas
āšmas – aštuntas
atbóti (sl.) – kreipti dėmesį,
paisyti

atkópti – vėl kilti aukštyn (apie
saulę)
atpeñč (trm.) – atgal
ātrašas – atrašymas,
atsakymas raštu
atsidvėšti – atsikvėpti,
atsidusti; atsigauti
atstánka (sl.) – liekana, likutis
attesėti – atlikti, išpildyti
aukūoti – supti, liūliuoti,
linguoti ant rankų
(*aukūnių* – alkūnių)
áuster (germ.) – austrė
āžuolas (trm.) – ažuolas

bā – va, ak, taip, tikrai, beje
baĩs – baisiai, labai
balamūtas (sl.) – kvailys,
nenaudėlis, apgavikas
baltikis – toks grybas

¹ slavizmas² germanizmas³ tarmybė⁴ hibridas

- baltžanėdė* – vištos vardas
(baltas žandais višta)
- baū* – ar
- bāžmas* – daugybė, būrys
- bebūksvis* (hibr.⁴) – bekelnis
- bėkėrė* (germ.) – kepėjas
- Bendikšas* – tikrinis vyro vardas (iš *Benediktas*)
- Beřgė* – tikrinis moters vardas (iš *Brigita*)
- beržinis* – beržo lazda, pagalys
- beveikiai* – veikiai, greitai, tuojau
- bežliėpyčia* (sl.) – nenaudėlis, niekam tikęs, niekalas
- bjaurėstis* – bjaurybė
- biėdžius* – vargšas
- bildūkas* – vaiduoklis, aitvaras
- bindokas* (germ.) – sklūtas (storapentis kirvis rąstams tašyti)
- biņges* (<bingti) – gerai nušertas, įsiganęs (arklys ar jautis)
- Blėberis* – vyro pravardė, pagal blėberis (germ.) – plepys, niektauza
- blėkas* (sl.) – žarnos gabalėlis, *blėkai* – valgis iš supiaustytų žarnų, žarnokai
- Blėkšius* – vyro pravardė – „mėgstantis blėkus“
- blōžnas* (sl.) – nenaudėlis, neišmanėlis, iškvėšėlis
- blūžnyti* (sl.) – keikti, piktžodžiauti
- bobaūsis* – toks grybas
- bōstras* (sl.) – vaikapalaikis, nenaudėlis vaikas
- brangvōjnas* (germ.) – degtinė
- brānyti* (sl.) – išdykauti, sukčiauti, apgaudinėti
- brāntas* (germ.) – vijoklis dirvinis
- budavōnė* (sl.) – trobesys, pastatas; statyba
- budavōti* (sl.) – statyti
- budė* – galąstuvai
- būksvos* (germ.) – kelnės
- būras* (germ.) – valstietis, sodietis
- būrka* (germ.) – valstietė, sodietė
- ciēsorius* (sl.) – imperatorius
- cimbōlai* – styginis mušamasis muzikos instrumentas
- čėdyti* (sl.) – taupyti, tausoti
- čėrauti* (germ.) – valgyti ir gerti; eikvoti
- čėrpė* (sl.) – molinis puodas; šukė
- čėšas* (sl.) – laikas, metas
- čėsnis* (sl.) – vaišės, pokylis
- čėstavōjimas* (sl.) – vaišinimas
- čėstavōti* (sl.) – vaišinti
- čėkuoti* (sl.) – ženklinti, žymėti
- čėlėlas* (sl.) – visas, ištisas
- čėpėlis* (hibr.) – įskiepytas medelis
- čyťas* (sl.) – trikampis plotas virš trobos galinės sienos, paprastai užkaltas lentomis
- čyžė* (sl.) – feodalinis žemės mokestis (činšas)
- dabōti* (sl.) – stebėti, prižiūrėti; rūpintis, stengtis; saugotis
- dāglas* – deglas, margas (apie kiaulę)
- dagūtas* (trm.) – degutas, beržo derva, ratų tepalas
- dambrelis* (hibr.) – pasagos formos pučiamasis muzikos instrumentas
- darkyti* – gadinti, niekinti, plūsti; darytis – siausti
- Daugkalbà* – pravardė (daugiakalbis, plepys)
- dāugsinti* – dauginti, didinti
- davādas* (sl.) – tvarka, būdas, maniera
- davādijimas* (hibr.) – sutvarkymas
- davadniaĩ* (sl.) – tvarkingai
- debesỹlas* (sl.) – tarpažolė
- dėivė* – šmėkla, vaiduoklis
- delmōnas* (sl.) – kišenė
- demblys* – iš šiaudų ar liepos lunkų nupintas patiesalas
- dėstis* – esam. iš *dėtis* – dedasi
- dėvstalis* – altorius
- Didgalvis* – šuns vardas
- Didvỹžis* – pravardė
- Dikšas* – tikrinis vyro vardas (iš *Benediktas*? – plg. *Bendikšas*)
- dingėti* – rodytis, atrodyti; nujausti; *manding* – atrodo
- dingoti* – manyti, galvoti, tarti
- dỹpas* (sl.) – keistybė, stebuklas, stebėtinai dalykas
- dỹvinas* (sl.) – nuostabus, nepaprastas, keistas
- dỹvytis* (sl.) – stebėtis
- dōleris* (germ.) – muštinis pinigai, taleris
- dōvyti* (sl.) – kankinti, kamuoti
- draūgala* (trm.) – draugė (dažniau paniekinančia reikšme)
- drausmė* – draudimas
- drimelis* (germ.) – liurbis, paikšius
- dřogai* (germ.) – neštuvai
- dūkis* – dūkimas, šėlimas
- duščius* (sl.) – patarėjas, aukštas valdininkas, prievaizdas
- Dūrakas* – tikrinis vyro vardas, iš *durak* (sl.) – kvailys
- dūšià* (sl.) – dvasia, vėlė; širdis, jausmai
- dūžas* (sl.) – storas
- doỹlis* – dvyklas (juodagalvis – pagal L. Rėžą) jautis
- ėdelmonas* (germ.) – bajoras, didžiūnas, aukštos kilmės žmogus
- Enskỹs* – tikrinis vyro vardas, iš vok. *Hänschen* (*Jonelis*)
- ėdesis* – pašaras; valgis, maistas
- gadỹnė* (sl.) – laikas, metas, laiko tarpas
- gaidau* – mielasai, brolyti, širdelė
- gaidėl* – mieloji; jungtinai su *gaidau*
- gaidūs* – mielieji (žr. *gaidau*)
- gaĩlis* – pelkių augalas
- gaišinti* – naikinti
- gālgės* (germ.) – kartuvės
- gaĩdinti* – gąsdinti, bauginti
- gaspadà* (sl.) – butas, buveinė; ūkis
- gaspadinė* (sl.) – ūkio šeimininkė

gaspadorius (sl.) – ūkio šeimininkas
gaspadorystė (hibr.) – ūkis; šeimininkavimas
gentis – giminė; giminaitis
gėdiškas – negarbingas, begėdiškas
gyvatà – gyvenama vieta
globoti – apkabinti, apglėbti
glóda (sl.?) – stoka, nebėr, trūksta, galas, prapultis
glūpas (sl.) – kvailas, paikas
glūpiñtelis (hibr.) – visai kvailas
glūpókas (hibr.) – apykvailis
glūpūmas (hibr.) – kvailumas, paikumas
grābė (germ.) – griovys
grāšis (sl.) – skatikas (4 pfenigai); smulkus pinigas
grėčnas (sl.) – geras, tinkamas, šaunus
griėkas (sl.) – nuodėmė
griėvabalis (hibr.) – karkvabalis
Grýta – tikrinis moters vardas, iš *Margarita* (*Greta*)
grįžtė – išbruktų ir išsukuotų linų ar pakulų pynė
grōmata (sl.) – laiškas; raštas, dokumentas
grūčė (sl.) – kruštienė, kruštiniai
gruñzti – grasinti
gruodinis – lapkričio mėnuo
grūzdas – toks grybas
guinióti – gainioti, vejoti
guñbas – vidurių skausmai, diegliai
gūrksčióti – ryti seiles (godžiai ko nors geidžiant)
gvóltas (sl.) – smurtas, prievarta
gvóltýti (sl.) – prievartauti, jėga versti
idróžti – užduoti, apmušti
ikrėsti – įtręsti
lĺzbė – tikrinis moters vardas (iš *Elzbieta*)
imanýti – galėti, įstengti, pajėgti
imūrkti – įmirkti

ýna – mykia (apie galvijus)
įplėšti – įkąsti
įsigūžti – šiltai, patogiai įsitaisyti, lindėti
įsinėrti – į ką nors įsiauti ar įsivilkti
įsitėmyti – įsižiūrėti, įsidėti į galvą
iščėrauti (germ.) – suvalgyti, sunaudoti, išekvoti
išdarkýti – apšmeižti, iškeikti, išplūsti
išgaĩdrinti – padaryti giedrą
išgaišinti – išnaikinti
išguldýti (sl.) – išdėstyti, išaiškinti
iškadà (sl.) – žala, nuostolis
iškadininkas (hibr.) – žalos, nuostolio darytojas
iškařšti – nušukuoti linų galveles
iškirmýti – akims nuo didelio verksmo išpūti, išvarvėti
išklėstyti (hibr.) – išplakti, išlupti
iškópti – išvalyti, iškuopti
išmĩslyti (sl.) – sugalvoti, sumanyti.
išpántýti (germ.) – turtą paimti užstatant, aprašyti
išpjudyti – atstumti, paniekti; *išpjudytas* – paniekos vertas, atstumtinas žmogus
išpliópti – išplepėti, ištauzyti
išpūstyti (sl.) – išnaikinti
išrokuóti (hibr.) – apskaičiuoti
išrūimoti – išvalyti (griovius)
išsigvĩldyti – išsilukštenti
išsimanýti – suprasti, išmanyti
įvaisinti – auginti, įveisti
įžarstýti – įkurstyti, įkaitinti
jáutakis – toks grybas
jėgėrė (germ.) – medžiotojas
Jėkė – tikrinis moters vardas (iš *Jokimė*)
jukà (sl.) – kraujo sriuba
jūmprova (germ.) – panelė
kābiar (germ.) – ikrai (kaviasas)
kačėĩg – nors
kačėrga (sl.) – (žarijų) žarstiklis

katgĩsmas (sl.) – katekizmas
Kairiũkas – pravardė (pagal kairys, kairiarankis)
kakalỹs (germ.) – krosnis
kamėdigė (germ.) – komedija; vaidinimas
kapà (sl.) – 60 vienetų
kapė (germ.) – kava
Karaliãũcius – dab.
 Kaliningradas
karbãcius (sl.) – bizūnas (odos botagas su pintu botkočiu)
karnà – liepos, gluosnio, karklo apatinė žievė, lunkas
kartũpelė (germ.) – bulvė
kařėlė (sl.) – pintinė
kařtũotis, kařtũodytis (= *kařtũodytis*) (sl.) – daryti išlaidas
katruĩ – į kur, į kurią pusę.
kavóti (sl.) – slėpti; laikyti, saugoti
kedelãtis (hibr.) – iš *kedelỹs* (germ.) – sijonas (pirktinės medžiagos)
keĩkestis – keiksmas
kelmũtis – toks grybas
kėlnorė (germ.) – rūsys
kėras – kelmas su visomis šaknimis
keĩrdziũs – senas piemuo; piemenų vyresnysis
kėrplėša – miško išvarta su visomis šaknimis
kėrsis – keršas (margagalvis, juodo ir balto plauko – pagal L. Rėzà) jautis
ketvĩrtis – biralų saikas
kėžas (germ.) – sũris
kiaũstaldis (hibr.) – kiaulių tvartas, kaulidė
kiaũšė – galvos kiaušas
kiėmas – žemės plotas tarp vienos sodybos pastatų; sodyba, ūkis; kaimas, sodzius; kaimo gyventojai
kĩjkas (sl.) – moterų galvos apdangalas, gaubtuvas
kirmýti – ilgai (tingint) miegoti
kisiėliũs (sl.) – skysta košė iš raugintų avižinių miltų
kiškà – kinka, koja nuo liemens iki pėdos

- kỳtras* (sl.) – gudrus, suktas, klatingas
klāpas (sl.) – vaikas, berniokas; bernas
klapatà (sl.) – rūpestis, vargas
klāpčius (sl.) – pasiuntinys, tarnas
klastorkà (hibr.) – apgavikė
klēstinti – blaškyti, judinti, šiurenti
Klišis – pravadė (pagal *klišas* – kreivakojis, raišas)
klojimas – vienam kartui kultui ant grendymo suklotas javų kiekis
klōniotis (sl.) – nusizėminus lenktis; lankstyti, siūbuoti
klumōkas (sl.) – maišelis, ryšulys, elgetos krepšys
klūmpė (germ.) – medinė ištisai ar odinė su medžio padu avalynė
kōbotas (sl.) – viršutinis berankovis moterų drabužis; liemenė
Kóinas – Kainas (Biblijos personažas)
koktū – nejauku, nesmagu, bjauru; kaip, kaip yra
kopinėti – laiptoti; bites kopinėti – imti medų (iš avilio, drevės)
kópti – lipti, kilti
kōpti – mėžti tvartą
koravōdinti (hibr.) – nubausdinti
koravōti, korōti (sl.) – bausti
koštūvės – šviežias, tik sukoštas alus
kōžnas (sl.) – kiekvienas
kōžnasvoiens (hibr.) – visi, kiekvienas
krāgas (germ.) – ąsotis; geriamasis indas
kraikas – kraigas, stogo viršus, šelmuo
krāpelis (germ.) – riebaluose virtas pyragaitis
krapinėti – vaikščioti apgraimomis, svirduliuojant
kražūkas (hibr.) – puodukas (iš *kragas*)
- kriovùlė* (sl.) – valstiečių susirinkimas; kumpa lazda – seniūno valdžios ženklas
Krīzas – tikrinis vyro vardas (iš *Kristijonas*)
krōmas (sl.) – smulkios prekės; smulkių prekių krautuvėlė; keliaujančio prekijo prekių nešulys
krōmininkas (hibr.) – smulkus prekybininkas
krōsyti (sl.) – dažyti
krumėti – kosėti, krenkšti
kruštīniai – grūstiniai (stambios miežių kruopos)
Kūbas – tikrinis vyro vardas (iš Jokūbas)
kūcius (germ.) – lazda, pagalys, vėzdas, kuoka, brūklys
kūdas (sl.) – liesas, prastas
kūdilas (sl.) – plaukų kuokštas; susivėlė, ilgi plaukai
kuīnas – menkas, nuvarytas arklys
kūkarka (sl.) – virėja
kuklỹs – (miltų) kukulis
kūknė (sl.) – virtuvė
kūkorius (sl.) – virėjas
kulbōkas (sl.) – jungo dalis, į kurią įtveriamas jaučio sprandas
kūmas (sl.) – krikštatėvis; bičiulis
kumpsōti – riogsoti, tūnoti sukumpusiam
kuōčės (hibr.) – iš *kuo čėsu* – kartais; kada nors
kuōpti (trm.) – kaupti, prižiūrėti, valyti; mėžti
kupčēlninkas (hibr.) – prekiautojas, pirklys
kūpčius (sl.) – pirklys
kūpelis (germ.) – aptverta ganykla
Kurpiūnas – pravadė (prasme „su korpėmis, pasiturintis“)
kuršōlė (germ.) – šaltibarščiai
kūsinti (sl.) – kurstyti, siundyti
- lābas* – geras; doras, taurus
laktà – kartelė, ant kurios vištos tupi
- lapiēnė* (trm.) – rauginti kopūstai; kopūstlapių sriuba
lātgalis (hibr.) – lotos galas; lota – kartis skersai gegnių, kuria pritvirtinama stogo danga
laūkis – laukas (su balta dėme ar dryže išilgai kaktos) jautis
lēgerė (germ.) – indas gėrimui, statinaitė
lekūoti – greitai, uždusęs kvėpuoti
lenciūgas (sl.) – grandinė; pančiai
liáuapsinti – garbinti, šlovinti
liēkarstoa (sl.) – vaistas
liepinė – iš liepos medžio padarytas indas (statinaitė)
liesiniūkas (sl.) – eigulys, miškininkas
ligūostas (trm.) – liguistas
liktis (germ.) – žvakė
liūbyti (sl.) – mėgti
Lỹzė – tikrinis moters vardas (iš Luiza)
lodūoti (germ.) – užtaisyti šautuvą
lōšti – išdykauti, dūkti, šėlti, žaisti
luīnas – baužas, beragis (apie aviną)
lūkurti – laukti, lūkuriuoti
lūmper – ispaniškas žaidimas kortomis
- māckas* (sl.) – mažas
mackiūrnikas (sl.) – labai mažas, mažytis
macnūs (sl.) – smarkus, stiprus
māčyti (sl.) – padėti
mādaras – purvas; terlionė
madarūoti – niekus dirbti, terliotis
Magūžė – tikrinis moters vardas (iš *Magdė, Magdalena*)
makalūoti – maišyti, sukinėti, bėginėti
maldýti – melsti, prašyti
maļkas – gurkšnis, maukas
mañdagus – padorus; tinkamas, geras (ir apie daiktus)

manding – atrodo („man dingojasi“)
maniera (sl.) – elgesys, laikysena
manieras (germ.) – maniera
marginė – margas kaimo moterų sijonas
márškonis – lininis audeklas
māstas – strypas ilgai matuoti (paprastai 1 m ilgio)
mašnà (sl.) – maišelis
 pinigams, piniginė
Merčius, Merčiukas – tikrinis vyro vardas (iš *Martynas*)
mėtas – metai (12 mėnesių); amžius
mėzliava – mokestis, duoklė
mierà (sl.) – saikas, saikingumas
mėžinys – mėšlas, mėšlo krūva; mėšlynas
mýlista (sl.) – su *jūsų*: jūsų sveikata, jūsų malonė
mýlė (sl.) – mylia, kelio ilgio matas (7 varstai)
mináu – liepiamoji nuos. nuo *mináuti* (*minavoti*) – žiūrėk; atmink
miršėti – pamiršti
mislis (sl.) – mintis
mìšlyti (sl.) – (pa)manyti, (pa)galvoti
mišià (sl.) – pamaldos; pamokslas (evangelikų)
mōčeka (sl.) – pamotė
moliavóti (sl.) – piešti, teplioti
mōliorius (sl.) – tapytojas, dažytojas
momà (trm.) – mama, motina
mōstyti (sl.) – tepalais tepti
mótė (trm.) – žmona, vaiku motina
mūčė (germ.) – kepurė
mūčyti (sl.) – kankinti
mudráuti – didžiuotis, pūstis
mūdrauti – gyvai judėti, būti smagiam, linksmam
mudriai – gyvai, judriai, smagiai
mūrgas (germ.) – margas (žemės matas, lygus maždaug 0,25 ha)

nabāgas (sl.) – vargšas, nelaimingas, pasigailėtinasis
nabāšninkas (sl.) – velionis
namėj – namie
nāras (germ.) – kvailys
nařsas – pyktis, įniršis, siautulys
naūjmetis – Naujieji metai
naujōkas – naujas gyventojas, naujakurys
nečėstis (sl.) – nelaimė
nederīngas – netinkamas, nenaudingas
nėganda – nelaimė, vargas, rūpestis
negelys (germ.) – akėčvirbalis; grėbliadantis; medinė vėnis
nenáudas – nenaudėlis
nepakājus (sl.) – neramumas, nesantaika
nepareītis – nedera, netinka
nesà – nes
nesviētiřkas (hibr.) – nežmoniřkas, baisus
neřvānkėlis – bjaurus, nepadorus, grasus žmogus
neřvānkus – bjaurus, grasus, šlykštus
nevidōnas – nenaudėlis, bjaurybė
neviēžlybai (sl.) – negarbingai, netinkamai
nūkimas – garsios kalbos, triukřmas
nōbažnas (sl.) – dievotas, pamaldus
nomētas – nuometas, ilgas šalikas
nudarýti – viralą taukais pagerinti, uždaryti
nudōvyti (sl.) – užkamuoti, nukankinti
nugaminti – atlikti, nudirbti
nugáuati – apgauti, apsukti
nugrīsti – nuprasti, mesti
nukākti – nuvykti, nukeliauti
nuoglaĩ (sl.) – staiga, netikėtai
nuolataĩ – nuosekliai, eilės tvarka; laiku
nuōpertas (sl.) – akiplėšiřkas, įžūlus, nelabas

nusidōvyti (sl.) – nusistebėti, nustepti
nusidōvyti (sl.) – nusikankinti, sunykti, pražūti
nusidūoti – atsitikti, įvykti
nusikākinti – nubėgti
nusimūčyti (sl.) – nusikankinti, nusikamuoti
nusitikti – įvykti, atsitikti
nustekėnti – nukankinti, nuvarginti, viską iščiulpti; iškulti

Obrys – tikrinis vyro vardas (iš *Abraomas?*)

orė – arimas (veiksmas)
ōřinti – daryti, kad ořtų
ořkātė (trm.) – ořkaitė

padabóti (sl.) – pasekti, pažiūrėti, pasaugoti
pādarynė – padargas, įrankis; rakandai

paderėti – gražiai mokėti, sugebėti

padīvyti (sl.) – stebėtis, nustepti; gėdyti

padōnas (sl.) – valdinyš, pavaldinys

padūkinti – pasiutinti
padurkas – moterų marškinių

apatinė dalis; pridurkas
padusėti – dejuojant sušukti, aičioti

padvārija (sl.) – kimas
pagārbinti – pagerbti

pagáuati – pradėti, imti; sučiupti

pagūiti – išvaryti, nuvyti
Paikias – pravardė (pagal

paikas)

Paikžentis – pravardė („paikas žentas“ ar „Paikiaus žentas“)

painà – painiava

pakamōrė (sl.) – dvaro žemesnysis prievaizdas, ryšininkas tarp dvaro ir kaimo

Pakulūnas – pravardė (iš *pakulos?*)

pākulos – linų ar kanapių nuošukos

paliavóti (sl.) – glazūruoti,
padengti glazūra
palýčia (sl.) – medinis
arba geležinis velėnos
verstuvus prie žagrės
palùdieniai (sl.) – pavakariai
palúkanos – procentai; derlius
pámota (trm.) – pamatas,
pagrindas
pānedėlis (sl.) – pirmadienis
pāpykis – pyktis, siutas
papróvyti (sl.) – pataisyti,
užtaisyti (šautuvą),
paruošti
pardóvyti (sl.) – nualinti,
nukamuoti
pareítis – sangr. esam. 1. 3
asm. forma nuo pareiti –
tinka, dera
parikti – apsirikti (kalboje)
pasidėti – numirti, pražūti
pasikākinti – pasitenkinti
pasiklōnioti (sl.) – su pagarba
nusilenkti
pasiliecavóti (sl.) – atsiduoti
kieno nors globai, pasitikėti
pasimėgimas – patikimas,
malonumas
pasipróvyti (sl.) – pasiruošti,
pasidaryti
pasipūrtyti – sukrusti, stropiai
dirbti
pasistrānyti (sl.) – lazda
atsirėmus stovėti
pasitišyti (sl.) – pasistiprinti,
atsigaiivinti; atsiteisti
pasituřsinti – nusilenkti;
atstatyti užpakalį
pāslas (sl.) – pasiuntinys
pastarnōkas – tokia daržovė
(bot. Pastinaca sativa)
pasiteliúoti (germ.) – parūpinti,
parengti
pāstninkas (sl.) – pasninkas;
alkis
pastóti – tapti, pasidaryti
pāsukos – skystimas, liekantis
sumušus sviestą
pařalýs – pakraštys; palėpė,
pakampė; kraštas, šalis,
pusė
pateikti – dykinėti, tingėti, rimti
patėkti – išsilaikyti

paútas (trm.) – kiaušinis
pavitóti (sl.) – pavaiřinti
pažāras – žara, rausvi
pragiedruoliai; pašvaistė
pažýčyti (sl.) – paskolinti
pažygýs – laiko tarpas
pečėnka (sl.) – kepsnys
perčėsù (hibr.) – per anksti,
nelaiku
perynā (sl.) – patalai; pagalvis
perleñkis – priklausanti, skirta
dalis („kas kam nulenkta“)
permiēr (hibr.) – per daug, be
saiko
pýbelės (germ.) – elementorius
pieskýnis (hibr.) – smėlynas
piėskos (sl.) – smėlis
pýlė (trm.) – antis
pīlnavoti (sl.) – prižiūrėti,
išlaikyti
piliónis – miestietis („pilies
gyventojas“)
Pimė – tikrinis moters vardas
(iš *Efemija?*)
pinas – žiogrelių tvoros
pinutis, statinis
pirmónės – pirmieji patiekalai
pývas (sl.) – pirktinis alus
plaušas, plaušāi – pluoštas,
skaidulos
plėcius (germ.) – sklypas
plėčkā (sl.) – butelis
plempė – toks grybas
plýckas (sl.) – paplotis,
sklindis, blynas
Plýckius – pravardė (pagal
plyckas)
plōnis – pabaigtuvių vainikas
plōštė (sl.) – skraistė, skara
plūk (prieiv., germ.) – gausiai,
kaip reikiant
plūktžolė – gyvulių suminta
žolė
podagrā (sl.) – sausgėla, kojų
liga
podraūg – kartu
po galvū – galvūgalyje
po tām – po to, paskui
prādain – uždaras, pašaro
pagerinimas
prāmonė – išmonė, darbas,
kūrinys
pranókti – pralenkti, viršyti

prārakas (sl.) – pranašas
praskūsti – pavargti, įskausti
prastóti – palikti, pamesti,
atsisakyti, netekti
prāvardis – pravardė
preikalas – priekalas
Prīčkus – tikrinis vyro vardas
(iš *Frydrichas*)
pridabóti (sl.) – prižiūrėti,
pasaugoti
prieg tām – be to
prietelka (hibr.) – bičiulė, draugė
priproca (sl.) – uždaras;
padargas
prisiega (sl.) – priesaika
prisimaūkti – pasigerti,
prisilakti
pristókti – pritrūkti, pasigesti
pritėkti – užtekti; prieti
prociā, prōcė (sl.) – triušas,
darbas
provā (sl.) – byla, teismas,
teisybė; reikalas, dalykas
próvyti (sl.) – ruošti, rengti;
užtaisyti (šaunamąjį ginklą)
prōvininkas (hibr.) –
bylininkas; teisėjas
pūčkā (sl.) – šautuvas
Pukýs – pravardė (?), pagal
pūkys – pūgžlys
pūlokas (sl.) – pistoletas;
šautuvas (mažas)
pūltis – priderėti, pritikti, reikėti
puřvelis (germ.) – dagtis,
pintis ugniai įskelti
pūspyvė (hibr.) – silpnas alus
pūstas (sl.) – tuščias
pūstėlninkas (hibr.) – eikvotojas,
rijikas, girtuoklis
pūstýnė (sl.) – dykuma, tyrai;
griuvėsiai
pūštyti (sl.) – eikvoti, leisti
vėjais, gadinti
putpela – putpelė, fazanų
šeimos paukštis
rabatā (sl.) – darbas, veikla
rāiřėti – šlubuoti
raspustā (sl.) – išdaiga,
išdykumas, pasileidimas;
nusizengimas
raspūstininkas (sl.) – išdykėlis,
pasileidėlis

raūdinti – virkdinti
razbáininkas (hibr.) – galvažudys, plėšikas
razbájus (sl.) – muštinės, peštinės
rázumas (sl.) – protas, išmanymas
rāžas – nudilusi šluota
rėdas (sl.) – drabužis, apdaras, papuošalas
rėdyti (sl.) – puošti, rengti
reikmenė – pareiga, reikalas, reikmė
remėstas (sl.) – amatas, užsiėmimas
repūkas – griežtis, sėtinys (bot. Brassica napus)
rėtis (trm.) – neartas žemės sklypas; dirvonas
rėžtū – kūlvirsčia, galvotrūkčiais
riešutū lazda – lazdynas
rikis – tvoros statinys
rjėkas – indas; įrankis, padargas
riņčius (hibr.) – rinčvynis
riņčovynis (germ.) – Reino krašto vynas
rodà (sl.) – patarimas
rokúoti (sl.) – skaičiuoti, įskaityti, priskirti
rokūndas (sl.) – sąskaita; atpildas, atsiskaitymas
rūdŷnė – pelkė
rūdmėsė – toks grybas
rūpuižė – rupūžė; austrė
saneoādas – sinavadas, toks augalas
sėbras (sl.) – bičiulis
Sėlmas – tikrinis vyro vardas (iš *Saliamonas*?)
Selmjėkė – tikrinis mot. vardas („Selmo dukte“)
sermėgà (sl.) – namie austo milo apsiaustas
sylà (sl.) – jėga
siratà (sl.) – našlaitis
sjėveida – lapė
skárbas (sl.) – lobis, turtas
skarótas – suplyšęs, apdriskęs
skauradà (sl.) – keptuvė
skefšvagė – išmestinė (baigiamoji vaga)

skiņkis – gira
skyrriū – atskirai, skyrium
skránda – seni neaptraukti kailiniai
skrándgalis – seno (skrandos) kailio gabalas
skubriaĩ – skubiai, greitai
skūnė (germ.) – daržinė, pašiūrė
skūpas (sl.) – menkas, prastas
skūrà (sl.) – oda, kailis
skvierúoti (germ.) – išreikalauti, išieškoti, priversti
slūgīnė (sl.) – tarnaitė, samdinė
Sluņkius – pravardė (pagal *sluņkius* – tinginys, slinkis)
slūžáuninkas (sl.) – samdinys
slūžbà (sl.) – tarnyba, pareigos, darbas
slūžyti (sl.) – tarnauti
smaliniņkas (sl.) – dervos ratams tepti (deguto) prekybininkas, degutininkas
smalštumas – skanumynas, skanėstas
smertnaĩ (sl.) – mirtinai
smiřdas (sl.) – negeras, netikęs žmogus; nevidonas
sopāgas (sl.) – aulinis batas
spāras (germ.) – gegnė, stogo atspara
spatėlis (hibr.) – deminutyvas iš *spatas* (germ.) – kastuvėlis
stalđas (germ.) – tvartas
stavnjčias (sl.) – pastovus, tvirtas
stekėnti – pjauti, skersti (gyvulį); kamuoti
steliúoti (germ.) – (pa)ruošti; užsakyti, kviesti
stėrva (sl.) – dvėsenà, maita; bjaurybė
stōnia (sl.) – tvartas
storkōtis – baravyko sinonimas
straņpas – lazda, pagalys
stripinis (trm.) – lazda
strōkas (sl.) – negandas, išgastis, baimė
strūnà (sl.) – styga
stubbà (germ.) – pirka

stūi (sl.) – stok, nutilk
stūkis (germ.) – gabalas; plotas; vienetas
stunģis – prastas, nudilęs peilis
stúopa, stúopas (germ.) – skysčio matas (0,1 kibiro); tokio dydžio indas
sturlūkas – kiškis
subinė – užpakalis
sudavadyti (sl.) – paskirti, suteikti; sutvarkyti
sūdas (sl.) – teismas, teismo nuosprendis
sūdyti (sl.) – teisti, daryti nuosprendį
sūdžia (sl.) – teisėjas
sugaĩšti – išnykti, pražūti
sūkata (sl.) – džiova
sukriaĩ – greitai, vikriai, apskriai
sukrōšti – nusenti, persenti
sūltekis – balandžio mėnuo
sumišaĩ – mišriai, vienas pro kitą
surokúoti (sl.) – suskaičiuoti, suskaiityti
usigādyti (sl.) – derėti, būti reikalingam
usimūlti – pasigailėti
usimūlyti (sl.) – susimąstyti; atsiminti
usipriešyti – susikivirčyti, susivaidyti
Susukātė – moters pravardė (pagal sukti – iškreipti, meluoti)
suteškėti – sunykti, „išskysti“
svetlyčia (sl.) – seklyčia, gerasis kaimo trobos galas
svėrė – pūdymų žolė
sviėtas (sl.) – pasaulis; žmonės
sviėklas (sl.) – raudonasis burokas
svodbà (sl.) – vestuvės
svōdbininkas (hibr.) – vestuvininkas
svōtas (sl.) – vestuvių svečias, dalyvis
šálkis (germ.) – baltasis gūžinis kopūstas
šaltjėsius (sl.) – seniūnas

šeimyna – samdiniai; bitės darbininkės

šėlmis (germ.) – išdykėlis, padauža, nenaudėlis; sukčius

šelmystė (hibr.) – klasta, suktybė, niekšiškumas

šeštōkas – šešių grašių pinigai

šėtra (sl.) – palapinė; lūšnelė

šilingas – vokiečių smulkus piniginis vienetas (1/3 grašio)

šimelis (germ.) – balsvas (šyvas) arklis

šiuilė (germ.) – mokykla

šiuškštū – joku būdu, nevalia

šūpinjys – žirniėnė; žirnių košė

šūruoti (germ.) – šveisti

šlapjūrgis – girtuoklis;

Šlapjūrgis – pravardė

šlėktas (germ.) – blogas, prastas

šlėgà (germ.) – medinis kūjis

šlėkūtė – marga, raiba višta

šlōvonas (sl.) – garbingas, šlovingas

šoblė (sl.) – kardas

špielmanas (germ.) – muzikantas

štūkas, štūkis (germ.) –

pokštas, išdaiga

šūbà (sl.) – prabangūs kailiniai

šūdleterės (germ.) – mėšlui

vežti iš išilginių lentų sukaltos kripės (gardys)

šūkė (trm.) – apdužęs molinis indas

šūkas (germ.) – seniūnas

šūlmistras (germ.) – mokytojas

šūlnas – puikus, šaunus

šūtyti (sl.) – juokauti, juokus krėsti

šūtkà (sl.) – juokai, pokštas

švānkus – padorus, garbingas

šveīsteris (germ.) – šveicaras

tavōras (sl.) – prekė

tē (germ.) – arbata

tētātis (trm.) – tėvelis

tetėnas – tetos vyras

tič – tylėk

tiekajaū – taip pat

timsóti – išsitiesus gulėti, tinginiauti

tjytveik – labai

tōčes (= *tuōčės*) – tuomet

toktai – tatau, tai

toktū – taip yra; negerai

toriēlius (sl.) – lėkštė

transieruoti (germ.) – pjaustyti

trēpai (germ.) – laiptai

trinjčiai – vasarinis valstietiškas

naminio audeklo (drobės)

apsiaustas

trōpytis (sl.) – pasitaikyti,

atsitikti

tuō – tuoj, tuojau

turbōnas – rytiečių turbanas;

galvos apdangalas

Tūšė – tikrinis moters vardas

(iš *Darata*?)

ūbas (germ.) – žemės ploto matas (7,5 ha)

ūlyčia (sl.) – kaimo gatvė

uliuoti – alioti, gąsdinančiai rėkauti

ūmaru – staigiai, smarkiai

ūmas (sl.) – pojūtis, nuovoka, jausmas

ūrdelis – įsakymas, potvarkis

ūroa – urvas, ola žemėje

ūršti – urgzti

ūždaras – maisto pagerinimas,

užkulas, užtrinalas

ūžgér – už gera, mielai

ūžkakalė (hibr.) – užkrosnis

ūžkatis – atmatuotas plotas

ūžspėti – rasti, užtikti, sutikti

ūžžagris – ariamoji (ne kinko-moji) žagrės dalis, arklis

vaīkesčias – vaikiščias, vaikas; paauglys

vaīkinis – vaikas, jaunuolis

vaisūmas – derlingumas

vākmistras (germ.) – policijos valdininkas, policininkas

valdōnas – valdovas

valnjbė (hibr.) – laisvė

vandrūoti (germ.) – keliauti

vařtas (germ.) – miško sargas, eigulys

Vauškus – pravardė (pagal

vaukšti – tinginiauti)

veī – va, štai

vėlyti (sl.) – linkėti; liepti, įsakyti

viēdras (sl.) – kibiras

viensmiērs (hibr.) – vis tiek

vierà (sl.) – tikėjimas

viēryti (sl.) – tikėti

viērnas (sl.) – ištikimas, doras, sąžiningas

viēšpats – ponas

viēžlybas (sl.) – mandagus,

garbingas, padorus, taurus

viēžlybumas (hibr.) – garbumas,

taurumas, dorumas

viņčiavoti (sl.) – tuokti

viñdas, vindėlis (germ.) –

verpimo ratelis

vjyskupas (sl.) –

evangelikų liuteronų

superintendentas

vislab – visa, viskas

vitōti, vitōtis (sl.) – gerti,

užgerti

vōžyti (sl.) – branginti,

vertinti, gerbti

vūi – iškraipytas prancūzų

oui – taip

zaunà – tauškalai, plepalai

zaūnyti – niekus taukšti,

tauzyti

zōkanas (sl.) – įsakymas

zopōstas (sl.) – atsarga

zūbai (sl.) – lūpos, burna

žadėti – duoti pažadą, ketinti;

burti, užkalbėti

žākas (germ.) – maišas

žālis – tamsiai rausvas jautis

žarđis – aptverta ganykla

žegnōnė (sl.) – palaiminimas

žėlėk (sl.) – pasigailėk

žjčyti (sl.) – skolinti

žyniāvimas – būrimas,

kerėjimas

žūpōnas, žūpōnė (sl.) – ponas, ponia

žnairiōms – žvairomis, šnairiai

Žnairiūkas – pravardė (pagal

žnairas)

Mykolas Pranciškus Karpavičius

*Kraštui nenaudingas
žmogus niekada
nepasieks dangaus ir
amžinosios laimės.*

Mykolas Pranciškus Karpavičius

Mykolas Pranciškus Karpavičius (1744–1803) – žymiausias Apšvietos pamokslininkas Lietuvoje ir Abiejų Tautų Respublikoje, valstybės ir visuomenės reformų rėmėjas, Vilniaus universiteto profesorius, Lietuvos Tautos Aukščiausiosios Tarybos narys. Amžininkų vadintas „pamokslininkų kunigaikščiu“, „žmogaus teisių apaštalu“. Kilęs iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, iš Lietuvos Brastos vaivadijos, kaip ir Tadas Kosciuška. Jo protėviai – nuo XV amžiaus žinomi lietuvių bajorai. Mokėsi Brastos jėzuitų kolegijoje. 1761 m. Varšuvoje tapo Misionierių ordino vienuoliu, čia studijavo kunigų seminarijoje. Jau jaunystėje, dar būdamas klierikas, pasižymėjo nepaprasta iškalba. Sulaukęs 23 metų buvo įšventintas į kunigus ir paskirtas Varšuvos kunigų seminarijos profesoriumi. Vėliau dirbo dėstytoju Krokovoje. 1772 m. grįžęs į Lietuvą buvo Vilniaus kunigų seminarijos profesorius. Tapo švietimo reformatoriaus, Vilniaus vyskupo Ignoto Masalskio bendradarbiu, vienu iš jo kultūrinės programos įgyvendintojų. 1774 m., susipykęs su Misionierių ordino vadovais, metė vienuolystę. Tais pačiais metais Vilniaus vyskupas jį paskyrė Prienų, o vėliau ir Gražiškių klebonu ir taip suteikė išgyvenimo šaltinį.

Tuo laiku M. Karpavičius ėmė garsėti savo religiniais ir pilietiniais pamokslais: juos iškilmingomis progomis buvo kviečiamas sakyti Vilniuje, Gardine, Varšuvoje – sostinių visuomenei, studijuojančiam jaunimui, bajorijai. Apie dvidešimt metų jis sakė pamokslus įtakingiausiems LDK visuomenės žmonėms – į Lietuvos Vyriausiąjį Tribunolą, šalies Aukščiausiąjį Teismą, išrinktiems ir suvažiuusiems bajorams. Pamokslą M. Karpavičius pavertė vienu svarbiausių Apšvietos laikų Lietuvos literatūros žanrų. Pilietinis pamokslas, pamokslinė kalba tapo galingu Apšvietos įrankiu, kurio paskirtis – perteikti žmonėms pagrindines gyvenimo tiesas, naujojo amžiaus idėjas bei idealus, ugdyti ir kurti laisvą visuomenę, laisvą tautą. Lietuvoje pamokslas atspindėjo ir stengėsi paveikti pagrindinius XVIII amžiaus krašto istorinius įvykius. Šalies pamokslininkų kalbos buvo spausdinamos dideliais, kartais net tris tūkstančius egzempliorių siekiančiais tiražais, atpasakojamos ir aptariamoms to meto Lietuvos laikraščiu.

Anot M. Karpavičiaus pamokslų, neteisingas buvo ankstesnių laikų įsitikinimas, kad dėl savo sielos, dėl jos amžinojo gyvenimo reikia išsižadėti tėvynės ir žmonių. Tikras krikščionis privalęs būti doras pilietis, uolus savo šalies patriotas. Mat žmogus yra sukurtas visuomenei. Jo gyvenimas bus prasmingas, o jis pats – kilnus ir garbingas tik tada, kai tarnaus bendrajam gėriui, tėvynei ir žmonėms. Būtent taip gyventi žmogų įpareigoja tiek jo prigimtis ir protas, tiek Dievas. „Kraštui nenaudingas žmogus niekada nepasieks dangaus ir amžinosios laimės“, – skelbė M. Karpavičius. Tačiau tamsi, neišprususi visuomenė dažnai negirdi proto balso, yra valdoma egoistinių geismų ir aistrų: ji laužo įstatymus, laisvę tapatina su savivale, siekia ne tarnauti tėvynei, bet gauti iš jos kuo daugiau

asmeninės naudos. „Tautos laisvė be švietimo – tai pavojingas kalavijas, kuris perskros pačios tėvynės vidurius“, – teigė lietuvių pamokslininkas. Kad pirmojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo pažeminti lietuviai ir lenkai atgimtų, kad išgelbėtų savo valstybę, jie visų pirma privalo šviestis. Lietuvos ateitį M. Karpavičius siejo su visuotiniu tautos švietimu, su pilietiškai išugdyta jaunąja karta. Tik išlavinti piliečiai sugebės sąžiningai atlikti pareigas visuomenei. Tik apšviesti protai mokės laikytis įstatymų ir išsaugoti laisvę. Mat „protinga laisvė yra pagrįsta įstatymu“. Jokioje tautoje negali būti „protingos respublikinės laisvės be piliečių doros ir papročių taurumo“. „Kas gi yra tikroji laisvė?“, – klausė M. Karpavičius lietuvių. Ir pats atsakė: „Tai yra laisvas naudojimas savo gyvenimu, talentais ir nuosavybe dėl visuomenės, kurioje gyvenimi, laimės.“

Ypatingą dėmesį „žmogaus teisių apaštalas“ ragino skirti piliečių „apšviestajam patriotizmui“ ugdyti. Pasak pamokslininko, „tėvynės meilė yra ir religinė, ir politinė, ir iš pačios prigimties esmės kylanti dorybė“. Būtent nuo šios dorybės labiausiai priklausančios tėvynės likimas: kai sunyksta meilė tėvynei, laisvos valstybės ir laisvos tautos žlunga. Patriotizmą M. Karpavičius siejo ne su akla aistra, bet su apsišvietusių žmonių kilnumu ir garbe. Jo teigimu, „piliečių meilės tėvynei pagrindas“ yra „tautos dora“. Tamsioje, nesąžiningoje, korumpuotoje visuomenėje patriotizmas tiesiog numiršta: „Kai dėl paperkamų sielų godumo nauda pranoksta garbę, šlovę ir dorą, nuvysta tėvynės meilė.“ Kita vertus, piliečių patriotizmas priklauso ir nuo tėvynės įsipareigojimų piliečiams. Pasak M. Karpavičiaus, „malonu savo gyvenimą skirti tėvynei, kai matau ją ištis ginančią ir mano laisvę, nepriklausomybę bei gyvenimą“. Patriotizmo ir tikrojo pilietiškumo jaunimas turįs mokytis skaitydamas tėvynės istoriją, pažindamas tautos „laisvės ir šlovės pradininkų“ Algirdo, Vytauto bei kitų garbingų protėvių darbus.

1776 m. įvairiose Vilniaus bažnyčiose, vyskupo I. Masalskio pakviestas, M. Karpavičius perskaitė dešimt programinių pamokslų, kuriuose ragino iš esmės pertvarkyti Lietuvos gyvenimą – paversti šalies valstiečius „tėvynės piliečiais“, garbingais tautos nariais. Jo įsitikinimu, artojai, žemdirbiai yra būtent ta politinė jėga, kuri gali sustiprinti daug žemių ir žmonių praradusią tėvynę. Tačiau šią tautoje slypinčią jėgą būtina prikelti ir išlaisvinti. Reikia panaikinti dabartinę artojų vergiją, apšviesti ir išlavinti jų protus, išmokyti amatų, „grąžinti jiems pilietinio gyvenimo teises“, suteikti laisvę bei nuosavybę ir taip „padaryti juos karštai tėvynę bei kraštą mylinčiais žmonėmis“. Pasak M. Karpavičiaus, laisvoje, krikščioniškoje ir civilizuotoje šalyje neturi būti nelaisvų žmonių. Bet kokia nelaisvė prieštarauja gamtos dėsniams, Dievo valiai ir išmintingai politikai. Mat prieš gamtą ir Dievą visi žmonės yra lygūs. Visi turi teisę į laisvę ir užsidirbtą nuosavybę. Ypatinga bajorų ir kunigų pareiga – būti savo valstiečių mokytojais: žadinti jų pilietiškumą, ugdyti tvirtą charakterį ir moralę, padėti tapti tėvynei naudingais žmonėmis. Šios reformistinės idėjos sukėlė tikrą audrą to meto Lietuvos visuomenėje. Dominikonų vienuoliai M. Karpavičių apšaukė „eretiko Voltero ir bažnyčios kenkėjo Žano Žako Ruso pasekėju“. Kuriam laikui net buvo sustabdyti jo, kaip kunigo, įgaliojimai. Tačiau netrukus Lietuvos pamokslininkas paties karaliaus buvo išteisintas ir vėliau už nuopelnus tėvynei ne kartą apdovanotas.

1783–1794 m. M. Karpavičius dėstė teologiją ir Šventąjį Raštą Vilniaus universitete, tuo metu vadintame Lietuvos vyriausiąja mokykla. Evangelijas aiškino iš Apšvietos žmogaus pozicijų. Tarp „apšviestojo proto“ ir tikėjimo nematė priešpriešos. Ir prigimtis, ir tėvynė, ir Dievas kelia žmogui tuos pačius moralinius reikalavimus: „Kristaus religija yra lai-

*Tautos laisvė be
švietimo – tai pavojingas
kalavijas, kuris perskros
pačios tėvynės vidurius.*

Mykolas Pranciškus Karpavičius

mingai susijusi su pilietiškumu.“ Jo teologijos paskaitos anuo laiku universitete buvo pačios populiariausios: jų klausytis suėidavo ne tik studentai, bet ir sostinės visuomenė. Su džiaugsmu M. Karpavičius sutiko 1791 m. seimo priimtą Gegužės trečiosios Konstituciją, tapo jos gynėju ir aiškintoju. Gardine, Vilniuje ir Prienuose sakytuose pamoksluose teigė, kad Konstitucija atvėrė lietuvių ir lenkų tautoms naują – laimės – epochą. Kitaip nei prancūzai, Respublikos gyventojai sugebėjo taikiai, be kraujo praliejimo įvykdyti revoliuciją – „iškelti sutripytas žmonių teises“, „panaikinti didikų savivalę“, „aristokratų oligarchiją“, miestiečių ir valstiečių engimą, įtvirtinti „visos tautos laisvę ir nepriklausomybę“. Šis įstatymas visiems luomams, visiems žmonėms „grąžino jų mylimą tėvynę“ ir padarė Respublikos piliečius „laisviausiais žmonėmis pasaulyje“. Lietuvių ir lenkų Konstitucija suteikusi jiems „garbę ir autoritetą visos Europos akivaizdoje“, nustebinusi „išties visą apšviestąjį pasaulį“. „Visos apšviestiosios Europos nuomone“, tai „pats geriausias įstatymas iš visų įstatymų, kuriuos tik turi tautos.“

Karaliui Stanislovui Augustui 1792 m. liepą išdavus Konstituciją, M. Karpavičius kartu su kitais Vilniaus universiteto profesoriais ir studentais liko už ją kovoti. Per karą su Rusija, kaip nemažai kitų lietuvių, aukėjo asmenines lėšas Lietuvos kariuomenei. 1794 m. buvo vienas iš sukilimo Lietuvoje organizatorių. Tapęs Lietuvos Tautos Aukščiausiosios Tarybos nariu, siekė įgyvendinti tuos Apšvietos idealus, kuriuos anksčiau gynė savo pamoksluose. Taryba išleido Lietuvių Tautos Sukilimo Aktą, kuriame aiškino, kad Lietuvos sukilimo tikslas – ne tik nepriklausomybės, kaip skelbė Lenkijos sukilėliai, bet ir žmonių „lygybės atgavimas“. Lietuvišku atsišaukimu Taryba kreipėsi ne tik į bajorus, miestiečius, bet ir į „brolius artojus“. Ragino nepaisyti luomų skirtumų ir ginti tėvynės laisvę visiems kartu: „Žmonės esma visi lygūs, bo visi ant tos pačios žemės gyvenam.“ M. Karpavičius buvo vienas pagrindinių Lietuvos sukilimo ideologų. To meto pamokslais jis siekė atskleisti kovos už laisvę prasmę, įkvėpti Lietuvos žmones aukotis dėl tėvynės. 1794 m. gegužės 20 d. Vilniaus Šv. Jono bažnyčioje sakytame pamoksle, kuris buvo išspausdintas ir lietuviškai, M. Karpavičius pagerbė mūšyje už Lietuvos sostinę žuvusius karius. Sekdamas Atėnų vadu Perikliu, Romos senatoriumi Ciceronu, Apšvietos pamokslininkas teigė, kad lietuviai, kaip senovės graikai ir romėnai, esą „piliečiai kariai“: jie prasmingai aukoja gyvybes už savo, artimųjų ir tautos laisvę. O priešai, „tirono kariai“, tėra „besielės mašinos“, „ginkluoti plėšikai“, „laisvės budeliai“, nesuprantantys laisvės vertės, nesuvokiantys, už ką guldo savo galvas. Lietuvių karas su Maskva esąs išskirtinis, nes pirmą kartą istorijoje dėl savo laisvės kaunasi ne tik kilmingieji, bet visa tauta: „Nuo pat mūsų istorijos pradžios dar niekuomet nebuvo tokio karo, kaip dabar, ir niekuomet anksčiau nekovojo tautos dėl tokio brangaus dalyko, kaip dabar jos ir mes esame priversti kovoti! Visagalis Dievas pažadino mūsų tautiečio ir piliečio Tado Kosciuškos neprilygstamo kovingumo dvasią! Tai mūsų kraujas! Tai mūsų kaulas! Tas nepaprastas vyras, sukurtas savo tėvynės atgimimui, vienu šūkiu gelbėti tėvynę pažadino visą tautą. [...] Ar rastume bent vieną kitą tautą, kur milijonas žmonių nepabūgtų mirties, kad kitas milijonas išsaugotų laisvę ir nepriklausomybę? Kur tautos gelbėjimo įkarštyje nebebūtų

skirtumo nei tarp turtingo ir vargšo, nei tarp pono ir valstiečio, nei tarp kunigo ir samdomo kareivio, nei tarp silpnosios lyties ir narsių vyrų [...], kur visi eina nugalėti arba mirti gindamiesi?“ Tas pačias idėjas M. Karpavičius kėlė ir vėliau, sakydamas kalbą Vilniaus lygumose išrikiuotai liaudies kariuomenei. Joje lietuviams priminė pergalingas Gedimino, Algirdo, Vytauto kovas su Maskva bei kryžiuočiais ir ragino sukilėlius garbingai tęsti protėvių laisvės kovą. Taigi savo pamokslais jis tiesiogiai kūrė Lietuvos istoriją.

Sukilimui pralaimėjus, vengdamas Rusijos keršto, M. Karpavičius pasitraukė į Prūsijos užgrobtas Respublikos žemes. 1797 m. buvo paskirtas pirmuoju naujos Vygrių vyskupystės vyskupu. Mirė nuo kraujo išsiliejimo į smegenis Beržininkuose (lenk. *Berżniki*), netoli Seinų. Palaidotas Vygrių kamaldulių vienuolyno bažnyčioje (dab. Lenkijoje).

M. Karpavičius – viena iškiliausių Lietuvos Apšvietos asmenybių. Kunigas švietėjas, sujungęs maištingas savo amžiaus idėjas, žmonių lygybės ir laisvės idealus, tikėjimą žmogaus proto galia su Evangelijų tiesomis. Kunigas revoliucionierius, siekęs krikščionybės ir Apšvietos idealus įgyvendinti žemėje. Kunigas pilietis, kūręs patriotišką, savo kraštui įsipareigojusią, laisvę branginančią Lietuvos katalikų bendruomenę.

Siūloma literatūra: Mykolas Pranciškus Karpavičius, *Rinktiniai pamokslai*, parengė Kristina Mačiulytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003; Kristina Mačiulytė, „Kad Tėvynė gyvuotų...“: *XVIII amžiaus antrosios pusės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės proginiai pamokslai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005.

Mykolas Pranciškus Karpavičius

PAMOKSLAI

APIE DIEVUI IR TĖVYNEI NAUDINGO JAUNIMO AUKLĖJIMĄ
PAMOKSLAS, SAKYTAS VARŠUVOS PIJORŲ KILMINGŪJŲ
KOLEGIJOS KOPLYČIOJE TEN BESILAVINANTIEMS
JAUNUOLIAMS 1775 METAIS

*Cum esset JESUS annorum duodecem... proficiebat sapientiâ
et gratiâ apud DEUM et homines. Lucae 2do.*

*Kai Jėzus buvo dvylikos metų... augo išmintimi ir malone
Dievo ir žmonių akyse. Iš šv. Luko evangelijos 2 skyriaus¹.*

Kaip tik tokiam amžiuje įgyjama išminties apie būdus pelnyti Dievo ir žmonių palankumą ir kaip tik tokia esmingiausia žmogiškos prigimties priedermė – jau pirmaisiais savo gyvenimo metais išmokti griežtas Dievui malonaus ir pasauliui naudingo gyvenimo taisykles. O abiejų dalykų tobulą pavyzdį mums parodo šiandien skaitomos Evangelijos ištrauka apie dvylikametį Jėzų: *cum esset JESUS annorum 12. proficiebat sapientia, et gratia apud DEUM et homines*. Iš tiesų žmonių bendrijoje nėra nė vieno luomo, kuris nerastų sau sektino elgsenos pavyzdžio Kristaus gyvenime ir mokyme; juolab tau, kilniausias tautos jaunime, suburtam čia lavintis, negalima įsivaizduoti puikesnio saviugdos pavyzdžio už Evangelijoje parodytą Dievo Sūnaus elgesį. Pirmasis žingsnis protingo gyvenimo link yra potraukis prie Dievo ir religija; Kristus yra jums to pavyzdys: *ascendentibus illis Jerosolimam remansit illic puer JESUS*². Antras žingsnis siekiant išminties yra jos ieškojimas tarp protingųjų, uoliai klausinėjant ir nuolankiai klausant; Kristus tai jums teikia kaip sektingą dalyką: *invenerunt in medio doctorum audientem eos et interrogantem illos*³. Tolesnis žingsnis tobulinantis privalomuose moksluose yra dėkingas savo protėvių atminimas ir savo tėvų šlovės bei doros išlaikymas; Kristus šiuo požiūriu yra jums nuostabus pavyzdys: *in his quae Patris mei sunt, oportet me esse*⁴. Pagaliau paskutinis ir svarbiausias edukacijos principas yra geranoriškas nuolankumas valdantiesiems ir dėkingas bei norus paklusnumas mokytojams; Dievo Sūnus jums šią priedermę palengvina, paklusdamas savo tėvams: *venit Nazareth, et erat subditus illis*⁵. Ir kadangi kaip tik dėl tokios elgsenos Kristus augo išmintimi, patikdamas Dievui ir žmonėms, tokie pat turėtų būti ir jūsų edukacijos vaisiai: kad jūsų mokslai, jūsų sugebėjimai ir jūsų išmintis dėl krikščioniško pamaldumo darytų jus malonius Dievui, o dėl pilietinių dorybių – naudingus tėvynei; *proficiebat sapientâ et gratiâ apud DEUM et homines*.

Todėl šią dieną, specialiai skirtą jūsų, garbingieji jaunuoliai, pamaldumui, kai pats Kristus, mūsų religijos galva ir įkūrėjas, savo gyvenimu rodo jums pavyzdį, kaip elgtis įgyjant tokį išsilavinimą, kaip jūsų, leiskite man keletu žodžių priminti jūsų dabartinės

¹ Kai Jėzui sukako dvylika metų [...] augo išmintimi, metais ir malone Dievo ir žmonių akyse (Naujasis Testamentas, Lk 2, 42. 52).

² [...] jie nuvyko į Jeruzalę. [...] vaikas Jėzus pasiliko Jeruzalėje [...] (Lk2, 42–43).

³ [...] rado jį šventykloje, sėdintį tarp mokytojų, besiklausantį jų ir juos beklausinėjantį (Lk 2, 46).

⁴ [...] man reikia būti savo Tėvo reikaluose (Lk 2, 49).

⁵ [...] grįžo į Nazaretą. Jis buvo jiems klusnus (Lk 2, 51).

padėties priedermes, – kaip turėtų jums praversti tos puikios jūsų jaunystės dienos, idant taptumėt vyrais, maloniais Dievui ir žmonėms, naudingais tėvynei ir sau.

Jeigu dabar kalbėčiau vien vaikams, nepažįstantiems proto galios; jeigu kalbėčiau vaikams, turintiems likti nežinomiems prastuolių minioje; jeigu kalbėčiau vaikams, kuriems likimas teskyrė gimti baudžiauninkais ir visą gyvenimą dirbti nežymius darbus, tenkinant būtiniausius poreikius; jeigu kalbėčiau vaikams, neturintiems vilties pasiekti aukštų valstybinių pareigų, postų ir titulų, arba turintiems atsiduoti atsiskyrėliškam gyvenimui ir asmeniškai, niekieno neįvertinamai dorybei; pagaliau jei kalbėčiau jums anais laikais, kai visa tai pas mus džiaugsmingai klestėjo – ir tikėjimas, ir dora, ir laisvė, ir laimė, ir tautos šlovė, ir valdovo autoritetas, ir ištikimybė monarchams, ir valdžia, ir teisingumas, ir gėrybių gausa, ir šalies saugumas, ir taika, – nebūčiau tuomet taip įpareigotas sutelkti visą savo proto ir religinių įsitikinimų galią, kad parodyčiau, kaip svarbu kilmingai jaunomenei išmokti naudotis jai teikiama edukacija. Tačiau šiandien turiu kalbėti jums, besididžiuojantiems tikrojo dalykų pažinimo šviesa, jums, žinantiems savo aukštą kilmę, jums, augantiems tokiu tėvynei sunkiu ir nelaimių kupinu metu, jums, kurie turėsite atėjus laikui prisidėti prie įstatymų leidėjų ir valstybės valdytojų, jums, žvelgiantiems į baisų visokeriopo pakrikimo antplūdį ir visuotinį sugedimą, pagaliau jums, vienintelei vilčiai, kad kada nors jūsų pastangomis tauta bus laiminga. Ak, iš tiesų, apsiimdamas jums kalbėti pervertinau savo jėgas, tačiau ne proto tiesų ir religijos galią, kurios man pakanka, kad jūsų puikuose protuose ir pagedimo nepaliestose širdyse sėkmingai įdiegčiau reikiamus įsitikinimus. Taip tad yra, kilniausiasis jaunime: kai jūsų protas, kurį mokslu apšviečiate, ir jūsų tikėjimas, kurį dorybėmis savo širdyse įtvirtinate, jums aiškiai nurodo, kokios yra jūsų priedermės Dievui ir tėvynei, monarchui ir įstatymams, savo giminei ir jos garbei, bendrapiliečiams ir sau, pagaliau kokie dėkingi turite būti už tas aplinkybes, kuriomis lavinatės, – jei visa tai norite aiškiai suvokti ir iki galo perprasti, privalote pripažinti, jog šitaip turite išnaudoti savo edukacijai skirtą laiką. Visų pirma, kad religingumu, be kurio iš tiesų negalima būti naudingam tėvynei, patiktumėt Dievui, – ir tai yra pirma pamokslo dalis. Antra, kad dorybėmis, be kurių negalima patikti Dievui, būtumėt naudingi žmonėms, – ir tai yra antras teiginys. Nebūsime malonūs Dievui, nebūdami naudingi žmonėms, ir nebūsime iš tiesų naudingi žmonėms, nepatikdami Dievui. Štai kodėl Dievo Sūnus yra jums pavyzdys, parodantis, kokia svarbiausia jūsų edukacijos pareiga; apie tai ir bus šiandieninė mano trumpa kalba jums.

O Dievo Sūnau, kuris nepagailėjai viso savęs vardan žmonių giminės išganymo, suteik malonę šioms jaunutėms širdims, kad pajęgtų laikytis senųjų tiesų [ir] kad padedant Mergelei Marijai kiekvienas [sulauktų] patvirtinimo, jog augo išmintimi, patikdamas Dievui ir žmonėms: *proficiebat sapientiâ et gratiâ apud DEUM et homines.*

PIRMA DALIS

Neabejotina, kad perbėgę mintimis viso pasaulio permainas ir būdus, kaip griuvo valstybės ir monarchijos, tikrai nerastume tokio amžiaus, kokiam mes dabar gyvename, nei tokių pasaulio valdymo mechanizmų, kokiais šiandien naudojamesi, nei normų tokios politikos, kokia šiandien vadovaujasi tautos, nei tokio drausmės pašlijimo visose srityse, kokį regime. Ir vis dėlto aštuonioliktam amžiui teko garbė vadintis apšviestuoju. Tiesa, kad matom daug netvarkos, bet kada gi buvo pasiekta tvarka, pirmiau nepatyrus netvarkos? Tiesa, kad matom didelį papročių sugedimą, bet kada gi geriausiai būdavo suvokiamas poreikis ir randami būdai tuos papročius taisyti, jei ne pažinus nelemtus

sugedimo vaisius? Pagaliau tiesa, kad matom smarkiai nusilpusį pamaldumą bei ištikimybę įstatymų ir religijos drausmei, bet argi ne tuomet geriausiai atsiskleidžia tikrosios dorybės, kai yra priverstos kovoti su vis stiprėjančiom savo priešingybėm? Tokios yra pasaulį valdančios Apvaizdos paslaptys, kad iš vienu nuopuolio randasi kitų laimė; iš vienu klaidų ir paklydimų sukaupiamos kitų žinios ir išmintis; iš vienu pakrikimo, savi-valės ir pačios nedorybės gimsta kitų garbingumas, drausmė ir nepriekaištinga dorybė; ir tai jums, garbingieji jaunuoliai, teikia paguodą, o jūs tautai – laimingą viltį, kad šio amžiaus apšvieta, įveikdama jo sugedimą, nepaisydama visokių jus sugadinti besikėsiančių pagundų, gaunamo išsilavinimo padedama, patrauks jūsų geras širdis įgyvendinti tą geidžiamiausią tiesą, – kad patiktumėt Dievui religingumu, be kurio negalite būti naudingi tėvynei. Kuo būtent? Ogi protu, nušviestu išmanymo apie Dievą, tikėjimą ir žmonių bendrabūvio dėsniais, širdimi, išugdyta pamaldumo, teisingumo ir žmoniškumo dvasia, taip pat maloniais, padoriais ir dorybingais papročiais; o kai šitaip jau bus parengti ir protas, ir širdis, ir papročiai, – ak, kokius malonius Dievui ir naudingus tėvynei padarys jus jūsų edukacija! Skirkime visam tam truputį daugiau dėmesio.

I. Iš tiesų svarbu turėti jaunystėje žmogaus vertais mokslais apšviestą protą, bet nepalyginamai svarbiau patikimu proto autoritetu sutvirtinti religijos žinias. Tai yra svarbiausias jaunystės pranašumas ir pirmosios vaisingos pamaldumo sėklos; šviesa tikėjimo, kurį priėmėte dar savo kūdikystės dienomis, yra ypatinga Dievo dovana jums, tad padaryti savo protą pavaldų tai aukščiausiai šviesybei yra privaloma jūsų duoklė Dievui. Tikėjimo mokslas – tai jūsų pirmoji abėcėlė, kuriai turi atsidėti jauni protai, šio mokslo aukštumos yra pirmasis jūsų išmėginimas, greitas jo perpratimas – jūsų auka dangui! „Be to vertingo mokslo visi kiti sugebėjimai tėra tuštybė ir nuostolis, – sako šventas Paulius, – *existima omnia detrimentum esse, propter scientiam JESU Christi Domini Nostrī!*“ Tas mokslas turi būti jums užvis svarbiausias ir mieliausias, nes pirmiau esat krikščionys, nei užimat kokią padėtį, tarnybą ir pareigas. „Pats tas mokslas yra amžinasis gyvenimas, kelias ir tiesa, – sako šventas Jonas, – *haec est vita aeterna, ut cognoscant te solum DEUM verum, et quem misisti JESUM Christum!*“ Būkite didūs užimamom pareigom, autoritetingumu ir kilnumu, tačiau be religijos mokslo ir jos pagrindo nei jūs iš žmonių, nei žmonės iš jūsų nesulauks laimės. *Magni hi sunt passus, sed extra viam*⁶, – sako šventas Augustinas. Būkite didžiai mokyti ir išmintingi, nepaprastai geros širdies ir paslaugūs, sukaupę didelius turtus ir garbingi, tačiau be religijos mokymo ir jos pagrindo tuščia bus jumyse amžinos laimės viltis, – *magni hi sunt passus, sed extra viam*. Galbūt maištingas jūsų protas puls tirti dieviškus slėpinius, sukils aikštinga nuovoka ir ims gvildinti praamžių ištarmes, mesis paviršutiniškas lengvabūdiškumas paskui blyškų atšvaitą, draikydamas Dievo šventovėje slypinčias paslaptis, – didūs tai dalykai, tačiau negeri jums! *Magna haec sunt, sed non bona*⁷. Su pasimėgavimu knaisiojamas po dieviškojo apreiškimo tiesas, postringaujama apie nuostatus, galiojusius dar prieš laikų pradžią, tyrinėjamos Aukščiausiojo kūrybos priežastys. Didūs tai iš tiesų dalykai, tačiau negeri jums, – *magna haec sunt, sed non bona*. Netinkamas tas kelias protą apšviesti, netinkamas jūsų amžius spręsti apie tikėjimo sunkumus ir netinkamas jūsų padėties žmonėms būdas tyrinėti tiesą, kuria reikia tiesiog

⁶ Aš iš tikrųjų visa laikau nuostoliu, palyginti su Kristaus Jėzaus, mano Viešpaties, pažinimo didybe (Fil 3, 8). Šio sakinio pradžia pamoksle kiek kitokia: „Laikyk, kad visa kas yra nuostolis, palyginti su mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus pažinimu“.

⁷ O amžinasis gyvenimas – / tai pažinti tave, / vienintelį tikrąjį Dievą, / ir tavo siųstąjį Jėzų – Mesiją (Jn 17, 3).

⁸ Dideli yra šie žingsniai, tačiau pro šalį.

⁹ Didinga tai yra, tačiau negėra.

tikėti, – *magna haec sunt, sed non bona*. Pripažinti Dievo autoritetą, gerbti jo ištarmių paslaptis, su meile vykdyti jo įsakymus, žinoti, kaip griežtai privalomi jo paliepimai, patirti žmonių bendrijai teikiamo jo mokymo saldybę – štai kas puikiausiai nušvies jūsų protus ir padarys Dievui malonias jūsų širdis.

II. Dėl amžiaus apšvietos nyksta šiandien tas paklydimas, kai buvo galvojama, kad dorybė tėra galima aklinau užmūrytose tvirtovėse; kai buvo manoma, kad pamaldumas esti tik po tam tikro sukirpimo, spalvos ir rūšies drabužiu; kai buvo tikima, kad dėl amžinosios laimės būtina išsižadėti tėvynės, krašto ir visų žmonių; kai buvo mokoma, kad tik išoriniu griežtumu akis badantis asmuo turi teisę į Dievo ir dangaus malonę. Jūs, kilniausieji jaunuoliai, savo asmeniniu pavyzdžiu turite įtikinti aklo asketizmo klaidingumu ir įrodyti religijos triumfą, kai krikščioniškos edukacijos galia šiose pamaldžiose mokyklose Dievui parengę širdis, atėjus metui pasirodysite pasauliui kaip tikri krikščionys, nepriekaištingi teisėjai, teisingiausi pareigūnai, geriausi įstatymų leidejai, ištikimiausi valdovo pavaldiniai, naudingiausi piliečiai ir dorybingiausi žmonės. Sugėdinsite libertinizmą, rodydami pagarbą švenčiausioms religijos apeigoms, sugėdinsite paperkamą teisingumą, uoliai rūpindamiesi, kad būtų priimami sąžiningi ir įtarimo nekeltantys teismo sprendimai, sugėdinsite žiaurumą ir stačiokiškumą, maloniai ir žmoniškai elgdamiės tiek su savaisiais, tiek su svetimaisiais, sugėdinsite įžūlumą ir laukinį, maištingą priešiškimą aukščiausios šalies valdžios įstatymams, ramiai jiems paklusdami ir mielai elgdamiės pagal nustatytą tvarką. Štai jums vaizdinys pagal religijos normas išauklėtos širdies, štai pavyzdys, kokios turi tapti jūsų širdys, štai toks turi būti jūsų edukacijos rezultatas: apšviestas protas, parengta širdis ir išugdyti dailūs papročiai.

III. Kartais mokytiesiems išsakomas tikrai nemalonus priekaištas, kad išaugus sugebėjimams ir mokytumui, sumenksta dori, taurūs ir nepriekaištingi papročiai: *postquam docti prodierunt, boni desunt*¹⁰. Tačiau neabejotina tiesa yra tai, kad šio papeikimo gali sulaukti tik tie mokslai, kurie iškyla ant doros ir moralės griuvėsių, kurių tikslas yra tuštybė, o pagrindas – paviršutiniškumas. Pradėjęsiejį savo šalyje mokymą ir švietimą visada sulaukdavo panašių priekaištų, tačiau, kai laikui bėgant paskleista šviesa pripildydavo kurią nors šalį apšvietos, jų, gyventojų, širdys netrukus palinkdavo prie dorybingų ir taurių papročių. Prastai valdomos aistros geba didžiausias proto puošmenas panaudoti bjauriausiems pasaulio padariniams ir gėdingiausiems poelgiams, tačiau iš pagrindų apsišvietęs protas visuomet yra pajėgus net audringiausius geismus palenkti savo bei visuotinei laimei. Katono¹¹ proto šviesumas jo dorybingumui buvo ne kliūtis, bet pagalba ir pagrindas. Sokrato teisingumas augo kartu su jo proto šviesa. Bet kas man tie pagonys, – šv. Ambraziejus¹² buvo Bažnyčios šviesulys dėl savo išminties, o pavyzdys tikintiesiems dėl savo papročių; Jeronimas¹³, Augustinas¹⁴, Chrizostomas¹⁵ yra didūs dėl savo mokytumų, o šventi – dėl gyvenimo būdo. Sully¹⁶, Bosė¹⁷,

¹⁰ Kai tampa mokyti, nustoja buvę geri. Seneka, *Epistulae* 95, 13.

¹¹ Katonas, Markas Porcijus (234–149 pr. Kr.), senovės romėnų politikas ir rašytojas.

¹² Ambraziejus (apie 340–397), šventasis, Milano vyskupas, teologas, poetas.

¹³ Jeronimas (apie 340–420), šventasis, Biblijos vertėjas į lotynų kalbą.

¹⁴ Augustinas (354–430), įtakingiausias krikščionių teologas, filosofas.

¹⁵ Chrizostomas, arba Jonas Auksaburnis (apie 350–407), Rytų Bažnyčios Tėvas, daug prisidėjo prie religinio mokymo reformavimo.

¹⁶ Maksimilianas de Betiunas, kunigaikštis de Siuli (1559–1641), Prancūzijos politikas, Henriko IV finansų ministras. Pertvarkė finansų sistemą, pagerino žemės ūkį ir pramonę.

¹⁷ Žakas Banignas Bosė (1627–1704), žymus prancūzų teologas, pamokslininkas ir Bažnyčios politikas.

Fenelonas¹⁸ Prancūziją apšvietė protu, o tautą džiugino dorybėmis. Zamoiskis¹⁹, Zaluskis²⁰, Konarskis²¹ pašaliečius stebino didžiu mokytumu, o savo kraštiečius ugdė taurių papročių pavyzdžiu. Todėl jūsų, kilnieji jaunuoliai, apšviestumas, kurio čia taip gausiai iš tyrų šaltinių semiatės, turi padėti jums siekti taurių ir nepriekaištingų papročių, kuriuos religija pagrįs, mokslas sutvirtins, o pagirtinas noras prilygti savo dorybingiems protėviams padarys amžinus ir nekintamus. Pažino Europos tautos jūsų protėvių ir giminės pradininkų dorų papročių šlove, matė amžinos atminties knygoje tuos vardus, kuriais jūs didžiuojatės. Jumyse jos, tautos, išvelgs anuos lenkų vyrus, kurių giminės tęsėjai jūs esate, – *et qui viderant eum, dicent ubi est?*²² Klausinės, kas liko iš anų žymiausių šlove ir aukštomis pareigomis giminių, kurių kraujas teka jumyse: *et dicent ubi est?* Kur tų giminių dora, kadaise buvusi paveldima iš kartos į kartą? Kur nesavanaudiškas visuotinės gerovės siekis, įgimtas toms šeimoms? Kur tų niekada neišnykusių giminių vyrų narsa? *Et dicent ubi est?* Kur nuoširdumas, tas senųjų lenkų bruožas, kur pareiginumas ir nepriekaištingas sąžiningumas, tokie būdingi tai tikratiškių tautai, kur teisingumas, ištikimybė karaliams ir paklusnumas įstatymams, tas vienintelis lenkų tėvynės pasididžiavimas? *Et dicent ubi est?* Tu, kilniausiasis jaunime, turi atsakyti į šiuos klausimus, tie papročiai turi būti tavo gaunamos edukacijos rezultatas, o apšvietęs protas, tinkamai parengta širdis ir dorybingas gyvenimo būdas, darydami jus malonius Dievui, padarys naudingus tėvynei; mat lygiai taip pat negalima patikti Dievui, nesant naudingiems žmonėms, kaip negalima būti iš tiesų naudingiems žmonėms, jei Dievas nėra jums visiškai patenkintas. Taigi dar kartą: toks turi būti jūsų edukacijos rezultatas; o toliau jau antras trumpas komentaras. Prašau jam dar šiek tiek kantrybės.

A N T R A D A L I S

Dora, sujungta su protu, ir protas, doros palaikomas, – jei tos dvi ypatybės yra būdingos vienam ir tam pačiam asmeniui, tuomet užtikrina būsimą jo laimę ir teikia tikrą pranašumą. Protas retai pataiso prastos edukacijos trūkumus, o štai edukacija paprastai taiso proto klaidas ir nusižengimus. Tačiau ir protas, ir dora, ir iš jų abiejų kylanti edukacija tik tuomet nusipelno tikrojo pagyrimo, kai visų savo užmojų tikslu laiko naudingumą kitiems. Jaunimo edukacija išmintingiausių įstatymų leidejų yra pripažinta visuotinės krašto laimės šaltiniu. Solonas ir Likurgas laikė ją vieninteliu gerovės ir tvarkos pagrindu, nors ir kokie geri įstatymai būtų leidžiami. Tebūna puikiausi ir tobuliausi nurodymai visų tarnybų, luomų ir turtinės padėties žmonėms – viskas veltui, jei edukacija pirmiau neparengs asmenybių, kurios sugebėtų tuos įstatymus vykdyti. Visa tai, drauge paėmus, parodo svarbiausią besilavinančiųjų pareigą, – kaip kiekvienas jų turi stengtis tapti naudingas kitiems. Tai yra bendra visų pareiga, tačiau jūs, kilniausieji jaunuoliai, besilavinantys šiuo ypač nepalankiu metu, kūnu ir dvasia turite ruoštis pasiaukoti vardan

¹⁸ Francua Solinjakas de la Motas Fenelonas (1651–1715), žymus teologas, pamokslininkas, pedagoginių raštų autorius.

¹⁹ Zamoyskis, Andrius (1716–1792), Lenkijos kancleris (1764–1767). Iš pradžių palaikė seną Lietuvos ir Lenkijos valstybės santvarką, bet vėliau prisidėjo prie reformų projektų.

²⁰ Zaluskis, Juozapas Andrius (1702–1774), Lenkijos Bažnyčios ir valstybės veikėjas. Garsėjo didžiule biblioteka, kurią buvo paskyręs viešam naudojimui. Jo brolis Andrius Stanislovas Zaluskis (1695–1758) buvo Lenkijos kancleris (1735–1745), rūpinosi mokslu ir švietimu.

²¹ Konarskis, Stanislovas (1700–1773), žymus lenkų pedagogas, publicistas, pijorų mokyklų reformatorius.

²² Ir kas buvo matęs jį, sakys – kur yra? Plg. Job 20, 7: Tie, kurie jį pažinojo, klaus: „Kur jis dabar?“

visuomenės naudos tėvynės gerovei, atsižvelgdami į tai, kas esate, ir į tas aplinkybes, kuriomis gyvenate. Jums pakaks vien šių dviejų pastabų, jas gerai apmąstykite.

I. Juk tai jūs esate svarbiausių tautos žmonių sūnūs, juk tai jūs esate palikuonys tų, kurie pradėjo garsinti lenkų vardą! Juk tai jūs esate didžiųjų vardų, rangų ir turtų paveldėtojai, juk tai jūs esate tėvynei didžiai nusipelnusių šeimų ir giminių išlikusi kibirkštėlė!.. Bet kas visa tai tėra be doros, garbingumo ir gerų papročių, jei ne niekingas ir pasibjaurėtinas niekšiškas, šleikštesnis už paskučiausio valkatos votis? Toks apibūdinimas, regis, jums nemalonus, bet aš tuojau pat kreipiuosi tiesiai į jūsų protus – argi jis neteisingas? Juk tai jums lemta atnešti savo tėvams šlovę arba ją suniekinti. Juk tai jums lemta užbaigti jų darbus: arba galutinai palaidoti tėvynę, arba padėti jai kaip nors pakilti iš griuvėsių. Seni ir pražilę vyrai savo pareigas užleis jums, jaunučiams, kitaip lavintiems negu jie. Paliks pasaulio teatrą, giriami ar peikiami už savo elgesį, jūs užimsite jų vietas, kad išlaikytumėt jų šlovę ar tęstumėt jų klaidas. Paliks jums postus, pareigas ir rangus, jų našta ir pastangos taps jūsų rūpesčiu, jūsų sąžinės ir garbės reikalu. Ir kaip jūs dabar prisimenat protėvius pagal jų darbus bei sugebėjimą tvarkytis, taip ir jums reikia atminti, kad patys savo ruožtu sulauksit būsimų kartų neapykantos ar dėkingumo. O jūsų edukacija dabar bus tiedviem dalykam vienintelis paskatinimas ir dvasia. Štai tokia jūsų naudingumo tėvynei pareiga, atsižvelgiant į jūsų asmenybes; juk neįmanoma įsivaizduoti, kad būta kokių kitų, svarbesnių tėvynės nuopuolio ir tautos nelaimės priežasčių, išskyrus netinkamai panaudotą, nors ir geriausią, edukaciją tų, kurie turėjo imtis pareigų, krašto reikalų ir poreikių?

Grįžkime mintimis pažiūrėti, kaip, pavyzdžiui, maždaug prieš trisdešimt metų savo edukacija pasinaudojo tie asmenys, kurie dabar kuo puikliausiai prisidėjo prie tėvynės pražūties ir tautos smukdymo. Nežinomi jiems buvo jokie kiti jausmai, tik savivalė vietoj išmintingos laisvės, tik pramušgalviškumas ir plėšikavimas vietoj narsumo ir drąsos, tik troškimas įgyvendinti išūlius sumanymus vietoj įstatymų ir teisingumo, tik sau nemielų asmenų persekiojimas vietoj sąžiningų teismo sprendimų, tik panieka valdovui ir jo ignoravimas vietoj rūpinimosi tėvynės teisėmis ir laisvėmis. Ir kas gi, o Dieve, turėjo išeiti iš tokios edukacijos, jei ne tai, į ką mes su skausmu žvelgėme ir dėl ko gretimos tautos, lig soties iš mūsų prisijuokusios ir išsityčiojusios, pačios pagaliau pradeda gailėti ir užjausti.

O jaunučiai nelaimingos ir apiplėštos motinos sūnūs! Vien jūs teikiate viltį, kad atėjus laikui, uoliai remdami mylimo tėvynės tėvo pastangas ir darbus, nušluostysite tautos ašaras ir pripildysite monarcho širdį tobuliausios paguodos! O puiki jaunoji apleisto ir sutrempto vynuogyno atžala! Vien tik viltis sulaukti tavo saldžių vaisių saugo nuo sielvarto širdis, tebepuoselejančias pilietiškumo ir laimingos laisvės jausmus! Taigi atminkite, pritaikydami kiekvienas sau, kad tai yra asmeniškasis ir svarbiausias jūsų interesas: savo išsilavinimu naudotis taip, kad neštumėt laimę kitiems, išlikdami dorybingi ir nepaliaujamai stengdamiesi patikti Dievui; juolab atsižvelgiant į tas aplinkybes, kuriomis gyvename. O, kaip jautrios dorybei širdys stengsis sutelkti visas jėgas, kad taptų tėvynės vertais piliečiais, remdamosi dora, be kurios ir pačiam Dievui patikti negalima!

II. Kokias pasaulio permainas jums tenka regėti tikėjimo Dievu ir religijos požiūriu? Kokie pasikeitimai Bažnyčios svarbos, valdžios ir jos tarnų atžvilgiu? Kaip keičiasi požiūris į smukusią drausmę, taip pat į nuomonių bei požiūrių laisvę? Juo labiau reikia apsvarstyti aplinkybes, susiklosčiusias dėl sumaišties šalyje, dėl tėvynės sunkumų, išdraskymo ir negalėjimo išsigelbėti, dėl nusilpusių valdymo ir valdžios mechanizmų,

kaimynų gudrumo ir veikslių mūsų atžvilgiu, dėl visos tautos silpnumo ir kokiais būdais buvome į tai įstumti. O, ką gi kenčia širdis jauno piliečio, kuris jau turi bent tiek proto, kad žino, kas yra gera, o kas bloga, bei supranta, kad tai jo tėvynė nyksta ir kad jam visą gyvenimą teks būti jos nelaimingu piliečiu! Patyrė kraštas nelaimę, kokios dar per amžius neregėjo, apgalvojo mylimas tėvynės tėvas vienintelį būdą, kaip sustiprinti žlungančią tautą – atgaivinti krašte viešąją edukaciją. Tokiam didžiam sumanymui įgyvendinti atrinko iškiliausius tautos žmones, pats apsiėmė būti šio darbo vadovu ir galva, labiausiai išsilavinusius krašto vyrus pasikvietė sau į pagalbą, pradėjo su jais sėkmingai žadinti tautos atgimimo viltį. Darbuojasi tie apmirusių laisvių gaivintojai, puoselėdami jas ir siekdami laimės. Jūs, kilniausieji jaunuoliai, turite būti pirmuoju jų pradėto darbo ir pastangų vaisiumi. Štai kokios yra tos aplinkybės, kuriomis besilavinantis kilmingas jaunimas išpuoselėta širdimi turi jausti ir apšviestu protu suvokti, jog kuo stropiausiai atlikdami savo pareigas turi taip išnaudoti edukacijai skirtą laiką, kad ir Dievui patiktų religingumu, be kurio negalėtų būti iš tiesų naudingi žmonėms, ir žmonėms būtų naudingi dorybėmis, be kurių Dievui patikti yra neįmanoma.

O, kaip ilgai dar turėčiau jums apie tai kalbėti, bet ką Kristus sakė apaštalams jų mokyimo pradžioje, tą ir aš tau, kilnioji jaunuomene, turiu teisingai galų gale pasakyti: *multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò*²³. Turėčiau kalbėti jums apie pilietiškumą, kuriam rengiatės, apie valdymą ir politiką, kurioje dalyvausite, apie krašto nuopuolio, kurį apverkiate, priežastis, – *multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò*. Turėčiau kalbėti jums apie pagarbos tikėjimui, kurį jūs turėsit sustiprinti, nusilpimą, apie visuotinį padorumo, kurį jūs turėsit išsaugoti, smukimą, apie pasaulį užplūdusius papiktinimus, kuriuos jūs turėsit sutramdyti, – *multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò*. Dar primygtiniau turėčiau kalbėti jums, idant būtų įrežtas jūsų širdyse nuoširdus noras patikti Dievui ir būti naudingiems žmonėms, bet jūsų amžius dar per silpnas, kad būtumėt iš karto apsunkinti tokia gausybe tiesų, jūsų protas mėgaujasi tokiu amžiui tinkamomis pramogomis, jūsų širdys dar pernelyg mažos, kad sutalpintų teisėtų troškimų gerumą ir jūsų kilmės vertus ketinimus. Pagaliau jūsų edukacija, atiduota į tautoje mokytumu ir dorybėmis pagarsėjusių, viso krašto viešajai tarnystei atsidavusių, didžiadvasių, kilnios širdies piliečių rankas, – visa tai jau sulaiko mane nuo tolesnio minčių plėtojimo, – *multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò*. Tačiau tas tiesas, kurios, kaip man pasirodė, jums tinkamiausios, kurias jūs iš karto protu visiškai perprantate, kurių galią širdimi stipriausiai pajuntate, priimkit, kilniausieji jaunuoliai, taip, kaip jos yra vertos, ir atminkit, kad nėra gamtoje ir religijoje svarbesnės priedermės protu besivadovaujančiai jaunuomenei, – vien taip panaudoti suteiktą edukaciją, kad ir Dievui būtumėt malonūs religingumu, ir žmonėms naudingi dorybėmis. Tokių pavyzdžių rodo jums Dievas, tam jus įpareigoja pati sąžinė bei savojo proto įsitikinimai. O, kad apie kiekvieną jūsų išties būtų galima pasakyti: augo išmintimi ir malone tėvynės tarnystei, monarcho džiaugsmui, giminės pagalbai, tikėjimo išsaugojimui, laimės pagausinimui, taikos įamžinimui; kitaip tariant, ak, kokia laiminga būtų tėvynė su jumis ir jūs šlovingi tėvynėje, jeigu apie kiekvieną jūsų nedvejojant būtų galima pasakyti, kad augo išmintimi, patikdamas Dievui ir žmonėms: *proficiebat sapientiâ et gratiâ apud DEUM et homines!* Amen, suteik tai, o didis Dieve! Amen.

²³ Dar daugelį jums turėčiau kalbėti, / bet dabar jūs negalite pakelti (Jn 16, 12).

Mykolas Pranciškus Karpavičius

PILIEČIO PAMOKSLINĖ KALBA, SAKYTA BIRŽELIO 25 D. LYGUMOSE PRIE VILNIAUS, VADINAMOSE JUOZAPATO SLĖNIU, 1794 M. ŠVENTINANT GINKLUS IR VĒLIAVĄ, KAI VILNIAUS VAIVADIJOS ŠAUKTINĖ LIAUDIES KARIUOMENĖ JAU ĖJO Į KARĄ

Appropinquante jam praelio, stabit sacerdos ante aciem, et sic loquetur ad populum: Audi Israel, vos hodie contra inimicos vestros pugnam committitis; nolite metuere, nolite cedere, nec formidetis eos, quia Dominus Deus vester in medio vestri est, ut eruat vos de periculo. Deuteronom: 20.

Kai jau prisiartins karas, atsistos kunigas prieš kariuomenę ir taip kalbės tautai: klausyk, Izraeli, šiandien jūs išeinate kautis su savo priešais, nenuogąstaukite, nesitraukite ir nebijokite, nes Viešpats, jūsų Dievas yra tarp jūsų, kad jus išgelbėtų iš pavojaus. Iš knygų, vadinamų Šv. Deuteronomijumi, 20 skyriaus.²⁴

Piliečiai! Krikščionys!

Kur ginamasi nuo užpuolikų, kur gelbėjamosi nuo pančių ir nelaisvės, kur kovojama su užgrobdėjais, žodlaužomis ir kankintojais už laisvę, šalies saugumą, nepriklausomybę, ten teisingas reikalas, ten šventas interesas, ten širdis ir narsumas privalo būti bebaimiai, ten pagaliau yra pats Dievas, keršytojas už nekaltuosius ir tautų teisėjas.

Taigi kaip tik toks yra karas, į kurį einate atsidavę, garbingi piliečiai, Vilniaus vaivadijos gyventojai, šventindami ginklus ir prašydami Dangaus palaiminimo.

Kieno gi sielos nepersmelktų šis reginys, dangaus akivaizdoje kuo patraukliausias, žemės akivaizdoje nepriekaištingas, piliečių akivaizdoje – pripildantis širdis džiaugsmo ašarų, kai laisvi, kilnūs ir nepriklausomi, niekam niekuo nenusikalte žmonės su džiaugsmu eina lieti savo kraują už tėvynę ir ginti bei užstoti nuo baisaus priešo keršto savo brolius? Kieno gi širdies nesujaudintų šis reginys, kai piliečiai, palikę namus, turtus ir šeimas, aukoja gyvenimą už savo tautos laisvę ir saugumą, kai tėvai palieka namuose mažus vaikelius, jau nebesitikėdami jų pamatyti, vyrai palieka mylimas sutuoktines ir, kad apsaugotų jas nuo negailestingo kalavijo kirčių, patys su džiaugsmu stato savo gyvybę į likimo pavojus, sūnūs ir puikūs jaunuoliai sugraudinta širdimi atsisveikina su savo gimdytojais, savo artimaisiais, savo giminėmis, net su savo viltimis ir skuba ginti savo namų, savo teisių, savo laisvių, savo šlovės, garbės ir nepriklausomybės. Štai eina visa vaivadija uždengti krūtinėmis savo mylimiausią tėvynę, savo altorius, savo miestus, savo sostinę, savo brolius, bičiulius, tautiečius! Stoja prieš Dievą, visų tautų Tėvą, pareikšdami, kad juos, niekuo neprasikaltusius, užpuolikai plėšia, degina ir naikina. Stoja prieš visos Europos ir pasaulio teisumą, pareikšdami, kad juos, niekuo neprasikaltusius, užgrobė žiaurūs laukiniai žudikai, o jų nekaltas kraujas šaukiasi Dievo ir pasaulio keršto tiems, kurie trokšta jį pralieti. Eina Šauktinė liaudies kariuomenė, pražilę seniai, orūs vyrai, garbingi pareigūnai, puikūs jaunuoliai, laisvi ir nepriklausomi žmonės, neša savo kalavijus pašventinti į bažnyčią, įrodydami, kad ne pyktis ir nuožmus noras plėšikauti, bet

²⁴ Prieš prasidedant mūšiu, kunigas išeis į priekį ir pasakys kareiviams kalbą. Jiems sakys: „Klausykis, Izraeli! Šiandien jūs einate į mūšį su savo priešais. [...] Jų nebijokite, nuo jų nedrebėkite ir nepasiduokite klaukui, nes pats Viešpats, jūsų Dievas, žygiuoja su jumis į mūšį kovoti už jus prieš jūsų priešus ir duoti jums pergalės“ (Ist 20, 2–4).

būtinybė gelbėtis nuo plėšimo skatina ir verčia juos griebtis ginklo. Neša savo vėliavas ir garbės ženklus palaiminti kunigams, įrodydami, jog nori, kad pats Dievas ir Jo teisingumas būtų jų nekaltumo liudytojai bei tautai, kraštui ir jų tėvynei padarytų nuoskaudų ir skriaudų keršytojai. Šaukiasi į Dangų galybių Dievo pagalbos, pasitikėdami savo kovos teisingumu ir šventumu. Koks tai reginys, persmelkiantis jautrias širdis! Koks stiprus jausmas kyta dorybingoje širdyje piliečio, žvelgiančio į tuos žmones, į tuos garbingus piliečius: kaip mielai, kaip noriai, kaip džiaugsmingai, su koku pasididžiavimu jie aukoja savo kraują, savo gyvybę, savo turtus, pagaliau savo viltis už tėvynės išgelbėjimą, už savo brolius ir visą savo tautą! O Dieve! Argi nepažvelgsi gailestingai į šią nekaltą tautą? O Dieve! Argi nepažvelgsi maloningai į vargą, į pražūtį, į praliėtą kraują, į tiek milijonų žmonių sužlugdytus gyvenimus, į tiek sudegintų miestų ir kaimų, į tiek nužudytų žemdirbių, kaimiečių, silpnų moterų ir nekaltų vaikų? O Dieve! Argi nenukreipsi savo teisingų nuosprendžių keršto į sulaužytas sutartis, apšmeižtą nekaltumą, klastingus lupikavimus, baisų nekalto krašto, laisvų žmonių, išduotos ir prislėgtos tautos nusiaubimą? Pakelkit senosios laisvės vėliavą, nuo amžių kovingi ir šlovingi Vilniaus vaivadijos gyventojai, ir kai šiandien jau stojat į karą, aš, jūsų pakviestas, kupinas bažnytinės ir religinės dvasios, stoju prieš jūsų kariuomenę, – *appropinquante jam praelio stabit sacerdos ante aciem*, – ir drąsiai Šv. Rašto žodžiais sakau tai, ką Dievas liepė kunigams kalbėti savo tautai prieš karą. Klausykite, dorybingi ir ištikimi žmonės! Nebijokite priešų, nesitraukite ir nenuogąstaukite. Dievas yra su jumis, visagalė ranka gina nekaltuosius! Dievo nuosprendžių kalavijas pats išspręs mūsų kovą su žiauriu priešu ir gelbės jus nelaimėje. Dievas yra su mumis, nes mūsų pusėje šventas kovos teisingumas, o tai yra namų, šeimų, žmonių, vaikų, šv. altorių, turtų, laisvės, nepriklausomybės ir visos tėvynės apsauga bei išsigelbėjimas, – *sacerdos sic loquetur ad populum: nolite metuere, quia Dominus Deus vester est in medio vestri, ut eruat vos de periculo*. Ir kas gi viso pasaulio akivaizdoje gali būti šventesnio, brangesnio ir teisingesnio už šią kovą? O ištis stebuklingai suliepsnojusi tėvynės meile! Dorybingi piliečiai! Kas gi reikalauja šiandien iš jūsų tokios aukos, kad taip noriai statytumėt į akivaizdų pavojų savo kraują, gyvybę ir turtus? Kieno gi įsakymas verčia jus apleisti namus, vaikus, sutuoktines, draugus ir visa, kas tik ramiuose namuose gali būti mieliausio? O laisve! Laisve, saldžiausias ir brangiausias pasaulio turte!

Kokia tvirta dorybingose širdyse yra tavo meilė! Tėvynės meilė, laisvos ir nepriklausomos, įstatymais besivadovaujančios tautos meilė! O Dieve, kuris žmonių padermei esi pirmasis ir vienintelis laisvės ir meilės šaltinis, autorius ir mokytojas! Kokį malonų reginį mums dovanoji šiandien, kai vėl liepsnoja ta švenčiausia pasaulyje ugnis! Kokią saldybę mums dovanoji šiandien, kai žvelgdami į šiuos garbinguosius piliečius galime išvysti tarsi atgimusią dorybingą senovę! Einat į karą, dorybingi piliečiai, pradėdami malda Dievui, šaukdamiesi Jo pagalbos, o kas gi gali būti mielesnio ir tikresnio tautai bei labiau deramo ištis kilniam narsumui ir dorai? Pradedat nuo religinių apeigų, pašventindami savo ginklus ir vėliavas, o ką gi išganingesnio ir puikesnio galima sumanyti tokiam šventam, tokiam tauriam, tokiam nekaltam reikalui kaip mūsų? Žengiat, kilniausieji vaivadijos gyventojai, didžiai dorybingų ir religingų senųjų lenkų pėdomis, pradėdami karą švenčiausia Mišių auka, prašydami Švenčiausiosios Mergelės Marijos, šventųjų tėvynės globėjų Kazimiero, Stanislovo ir visų Viešpaties šventųjų užtarimo! Jūs – pirmoji lietuvių tautos vaivadija, ir neatsitiktinai pirmoji, rodanti tokį drąsų ir gražų tėvynės meilės, narsumo ir tikro katalikiško dievobaimingumo pavyzdį. Malonu skaityti Lietuvos istorijoje, kad kovoje su vokiečiais kryžiuočiais prie Žalgirio

Jogailai vadovaujant vilniečiai pirmieji su Smolensko, Žemaitijos ir Trakų pulkais stojo į jau bepralaimimą mūšį ir užtikrino bei pelnė šlovingiausią pergalę tėvynei; šiandien teikiate tautai tokią pat viltį, garbingi vaivadijos gyventojai, kad pasižymėdami tokia narsa, atsidavimu, tokiu šventu tėvynės meilės įkarščiu ir su Dievo palaiminimu, kurio taip pavyzdingai ir pamaldžiai prašote, nudžiuginsite tautą iš protėvių paveldėta dora, pasitikdami mirtį, pelnydami pomirtinę šlovę ar brangią pergalę.

Tau dėkinga visuomenė už tokį nepriekaištingą vadovavimą, garbingasis pilietis, generole Tada Korsakai²⁵, neapvili vaivadijos, siekdamas visus išgelbėti, noriai aukoji savo darbą kartu su savo gyvybe ir krauju. Neapvili šlovės savo kovingų protėvių Korsakų, kuriems tautos kronikos ir istorijos atiduoda deramą pagarbą, net ir mūsų laikams neleisdamos pamiršti jų narsos, atsidavimo ir tėvynės meilės. Dabar eini susiremti su tuo pačiu priešu maskvėnu, kuris tavo giminės riterius, keliasdešimt Korsakų, susirinkusių gelbėti tėvynę Polocke 1564 metais²⁶, nepaisydamas duoto žodžio, paėmė į sunkią nelaisvę. Dabar, narsiai tau vadovaujant, nuo tėvynės sienų turi būti atremtas tas pats priešas, kurį, rizikuodamas savo gyvybe ir aukodamas turtus, nuo Dysnos drąsiai vijo ir triuškino Mstislavlio vaivada Korsakas²⁷ 1638 metais. Su tuo priešu kovodami garbingame mūšyje Maskvos valdose, prie Polocko, tavo bendrapavardžiai protėviai iki šių dienų savo pergale išgarsino Korsakų lauką.

Kadaise čia, Vilniuje, Chodkevičius²⁸ pasiėmė į mūšį Vilniaus vyskupo Benedikto Vainos pašventintą vėliavą ir sugrižo laimingai su pergale pas savo tautiečius. Ši epocha nūnai mums taps atmintina istorijoje, nes tu, dorybingas pilietis, imi į karą pašventintą vėliavą iš dorybingo patrioto, dignitoriaus, prelado, vyskupijos administratoriaus²⁹, taip pat palikuonio tų protėvių, iš kurių kilęs Aleksandras Palubinskis³⁰, Naugarduko vaivada, penkerius metus gynęs Livoniją nuo maskolių. Prie Cėsių ir Marienburgo visiškai sumušė Maskvą, atėmė Izburgą ir paėmė į nelaisvę jų vadą Ivaną Mieskierskį. Pagaliau pats, jau septyniasdešimtmetis, klasta buvo sučiuptas gindamas Valmierą, nelaisvėje baigė gyvenimą. O kad palikuonys rastų istorijoje ne ką menkesnius jūsų, kilnieji vaivadijos gyventojai, laimėjimus, priėmus tą pašventintą vėliavą, kokius randame ten skaitydami apie garsųjį Chodkevičių! Tad šiandien, kai einate kariauti su priešu, taip maloniai pasirodydami tėvynei, kaip niekada dera į jus kreiptis Dievo vardu: klausykit, kilnieji vyrai! Klausykit, dorybingi riteriai, šiandien einate į karą su savo priešais, nenuogąstaukite, nesitraukite ir nebijokite jų, nes jūsų Dievas yra tarp jūsų, Jis išves jus iš pavojaus, Jis suteiks jums stiprybės, Dievas jus uždengs savo visagalybės skydu, Jis bus jums pagalba ir

²⁵ Korsakas, Tadas (1741–1794), Vilniaus žemės teisėjas, Ketverių metų seimo deputatas, 1794 m. sukilimo dalyvis, generolas majoras. Surinkęs keliasdešimties valstiečių būrį, dalyvavo susirėmimuose dėl Vilniaus. Vėliau pasitraukė į Lenkiją, žuvo gindamas Varšuvos priemiestį Praga 1794 XI 4.

²⁶ Mūšiai dėl Polocko vyko 1563 m. pradžioje. Vasario mėnesį kapituliuavus pilies gynėjams, dauguma Korsakų giminės atstovų pateko į Maskvos nelaisvę.

²⁷ Korsakas, Juozapas Glembockis (m. 1643), Mstislavlio seniūnas ir vaivada. 1633 m. kovojant dėl Smolensko, savo lėšomis surinko kariuomenę ir gynė Dysnos pilį.

²⁸ Chodkevičius, Jonas Karolis (1560–1621), LDK valstybės ir karinis veikėjas. 1600–1605 m. ėjo Lietuvos lauko etmono, 1605–1621 m. – didžiojo etmono pareigas. Vadovavo LDK kariuomenei Livonijos karo metu. Čia pamokslininkas primena Chodkevičiaus pergalę prie Kirchholmo (Salaspilio) 1605 m.

²⁹ Palubinskis, Jurgis Antanas (1735–1801), didysis Lietuvos sekretorius (1782–1793). 1794 m. vysk. I. Masalskiui išvykus į Varšuvą, Vilniaus vyskupijos reikalai buvo pavesti Generalinei administracijai, kuriai vadovavo J. A. Palubinskis.

³⁰ Palubinskis, Aleksandras (m. 1607 ar 1608), Naugarduko kaštelionas. Pasižymėjo kariniais žygiais Livonijoje.

apsauga, Jis – jūsų tvirtovė ir saugumas, nes Jis teisingas teisėjas, keršytojas už skriaudą jūsų nekaltumui ir jūsų teisingos kovos gynėjas. Buvo tokie laikai, dar nė keturi šimtai metų nepraėjo, kai Lietuva viešpatavo visoje Rusijoje, kai diktavo įstatymus Maskvos kunigaikščiams ir carams, kai tas pačias pilis ir bokštus, kuriuos čia, Vilniuje, matome, Gedimino, Algirdo ir Vytauto paimti Maskvos belaisviai savo rankomis statė, o dabar štai tos tautos belaisviai priversti ardyti ir paversti griuvėsiais tai, ko nepajėgė padaryti laikas ir senumas. Koks nepaprastas atsimainymas žmonių reikaluose! Tai vis to paties Dievo ir visagalės Jo dešinės veikimas! Dievas su mumis, garbingieji piliečiai.

Nes kuo gi mes nusikaltom tam žiauriam priešui, kuris užgrobė ir apribojo mūsų valdžią, kuris atėmė mūsų seną ir [iš protėvių] paveldėtą kraštą, kuris ėmė į nelaisvę iš jų pačių namų šios tautos laisvus senatorius, patarėjus ir dorybingiausius piliečius? Kuo gi mes nusikaltom tiems piktiems kaimynams, kurie mūsų nepriklausomybę, mūsų laisves, mūsų savarankiškumą stengėsi palenkti savo tironijai klastingomis kalbomis, išdavikiškais ryšiais, pagaliau baisiomis apgaulėmis? Kuo gi mes jiems nusikaltom, kad dabar, kai vargana tauta pakilo iš išdavystės letargo, jie ugnimi ir kalaviju naikina nekaltus, viską plėšia, degina, atiminėja, niokoja ir lieja nekaltą kraują? Kuo gi, dėl Dievo, mes nusikaltom tam priešui, kuris grūmoja šiam miestui, kad jame akmenis ant akmenis nepaliks? Kuris negailestingai graso, kad niekam gyvybės nedovanos, niekam neatleis, kuris mus įžūliai gąsdina, kad Vilniaus gyventojų kraujas tekės latakais nuo jų žiaurais kalavijo ir tironiškų ginklų! Klausykite, dorieji žmonės! Klausyk, nuskriausta tauta! Klausykite, karingi ir narsūs piliečiai! Dievas su mumis! Teisingumas mūsų pusėje! Nekaltai pralietas kraujas nugalės tironus dėl jūsų narsumo ir drąsos, nekaltos žmonių ašaros ir aimanos su raudomis visoje tautoje turi sugėdyti žmonių kankintojus ir nepasotinamus plėšikautojus, argi pačios šio miesto sienos ir griuvėsiai nesišaukia Dievo ir viso pasaulio keršto tiems tironams, kurie nuo seno nepaliaujamai stengiasi mus pražudyti ir išnaikinti? Pažvelkit į šios sostinės pastatų griuvėsius! Pažvelkit į ištuštėjusius nuo neatmenamų laikų statinius, apleistus priemiesčius su įgriuvusiais namais, kur likę tik graudūs pėdsakai buvusios šio miesto platybės ir žmonių gausos! Kieno gi negailestinga ranka paliko tokio nuožmumo pėdsakus? Tai žiaurus, nesuvaldomas, kraujo ištroškęs ir klastingas maskolius viską sugriovė ir suniokojo. Paimkite savo tautos, šio miesto, šios šlovingosios sostinės kronikas ir istorijas, ten pamatysite, kad maskvėnas, įniršęs ant mūsų tautos, visais laikais stengėsi mus pražudyti ir negailestingai pralieti kraują. Baisu skaityti istorijoje, kaip žiauriai Maskva čia siautėjo ugnimi ir kalaviju 1660 metais. Kraupu prisiminti Danilą Misiackojų, Maskvos vaivadą, kuris čia, Vilniuje, įsakė žiauriai nukankinti iki trisdešimties tūkstančių žmonių! Puldavo jis iš pilies miestą, įsakydavo plakti ir kaip gyvulius skersti tūkstančiais suvartytas moteris ir vaikus, vienus kirviais sukapti į gabalus, kitus bardišiais perpus perkirsti, dar kitus, užsodinęs ant kuolo, marino kankindamas keletą dienų; sūnus įsakydavo sukapti ir perkirsti motinų akivaizdoje, žmonas baisiai kankindamas žudė vyrų akyse, nėščias moteris skrozdavo gyvas, o iš iščių išplėštą vaisių sudaužydavo į motinų ir tėvų galvas! O, Dieve! Kaip sudreba pati prigimtis, vos prisiminus tą žiaurumą ir laukinį nuožmumą! Taip elgėsi negailestingas maskolius šioje sostinėje, Vilniuje, ir gal būtų visus jo gyventojus išnaikinęs, pavertęs šį nelaimingą miestą nykia dykyne, jei Dievo gailestingumas nebūtų pasiuntęs į pagalbą Vilniui keršytojo už nekaltai pralietą kraują, didžiojo Lietuvos etmono Mykolo Paco, kuris užrėmęs pilyje žiaurų tironą, po keleto mėnesių apsupties jį paėmė į nelaisvę ir čia, Vilniaus turgaus aikštėje, Danila Misiackojus, maskvėnų vaivada vadintas, keršto ašmenimis buvo nukirsdintas. Štai jūsų

kovos teisingumo įrodymai, garbingieji piliečiai! Šis miestas, anksčiau savo statiniais per mylių mylias nusidriekęs, šis miestas, kadaise galėjęs išvesti į karą ir mūšį šimtą tūkstančių žmonių, šis puikus, garsėjantis prekyba, galingas miestas regejo surakintus rusų carus, totorių chanus ir buvo mūsų šlovlingiausiųjų Jogailaičių sostinė bei gimtasis lizdas. Pažvelkite, į kokią padėtį nūnai įstūmė ši miestą negailestingas priešas! O, garbingieji Vilniaus vaivadijos gyventojai! Koks vertingas tautos akyse yra dabartinis jūsų poelgis, kai pakeldami savo vėliavą ir ginklus aukojate kraują savo sostinei ginti! O, Vilniaus miesto piliečiai! Kokia atvira širdimi, kokia sujaudinta dvasia turite dabar žvelgti su džiaugsmo ašaromis akyse į tą brangiausią auką, kurią visa vaivadija taip kilniai skiria visuotiniam išsigelbėjimui! Koks malonus jums vaizdas tų patriotų susitelkimų, tų ginkluotų piliečių būrių, tų tautos karinių pajėgų šioje pačioje vietoje, kur neseniai žiaurus maskolius buvo išskleidęs savo gėdingas despotizmo ir tironijos vėliavas, prisidengęs apgaulingu bičiuliškos kariuomenės vardu, kurį jam bjaurūs tėvynės išdavikai, pagrįstai nubausti kartuvėmis, tautos ir pasaulio akivaizdoje stengėsi suteikti. Eikite kartu, piliečiai, Dievo akivaizdoje, bendrų ketinimų, jėgos ir galios vienijami, o Dievo gailestingumas tepalaiko viltį, kad savo vaikams paliksime laisvą ir nepriklausomą tėvynę, kad ši garsi sostinė bus užstota riterių ir laisvų žmonių krūtinėmis bei gyvybėmis ir kad žiaurus priešas nepasidžiaugs galimybe ir toliau nuožmiai trypti šią laisvą ir narsią tautą. Nuo pat mūsų tautos pradžios dar niekuomet nebuvo tokio karo, kaip dabar, ir niekuomet anksčiau nekovojo tautos dėl tokio brangaus dalyko, kaip dabar jos ir mes esame priversti kovoti! Visagalis Dievas pažadino mūsų tautiečio ir piliečio Tado Kosciuškos neprilygstamo kovingumo dvasią! Tai mūsų kraujas! Tai mūsų lietuvis! Tai kaulas iš mūsų kaulų! Tas nepaprastas vyras, sukurtas savo tėvynės atgimimui, vienu šūkiu gelbėti tėvynę pažadino visą tautą, kad ši pripažintų, kokie nežmoniški jai uždėti pančiai, vėliau paakino išvysti niekšiškiausias išdavystes ir klastas, kuriomis ją apgaulinėja tironai, jos priešai, pagaliau paskatino nusimesti bjaurų nelaisvės jungą, kurį ant laisvų žmonių sprandų tėvynės išdavikai prievarta, dar baisesne už priešų nuožumą, taip negailestingai uždėti nusprendė. Ir kas gi eina mūsų kovos priešakyje? Dievas. Kosciūška. Ir nuskriaustos tautos dora. Kas gi yra mūsų sąjungininkai ir tikriausi draugai? Dievas. Kosciūška. Ir nuskriaustos tautos dora. Kas gi yra mūsų atrama, apsauga, paguoda, jėga ir išsigelbėjimas? Dievas. Kosciūška. Ir nuskriaustos tautos dora. Kas gi mums parūpina reikalingų lėšų, ginklų, amunicijos, apkabų ir talentingų karo vadų bei viršininkų? Dievas. Kosciūška. Ir nuskriaustos tautos dora, pastūmėta kraštutinės nevilties. Tuose trijuose šaltiniuose rasime viską, kas šioje kovoje gali būti reikalinga tautos šlovei, tėvynės laimei, piliečių laisvei.

Juk yra ir kitų, mūsų atžvilgiu palankiai nusiteikusių tautų, vienodai kaip ir mes mąstančių ir turinčių tuos pačius priešus, bet ar rastume bent vieną tokią, kur milijonas žmonių nepabūgtų mirties, kad kitas milijonas išsaugotų laisves ir nepriklausomybę? Kur tautos gelbėjimo įkarštyje nebebūtų skirtumo nei tarp turtingo ir vargšo, nei tarp pono ir valstiečio, nei tarp kunigo ir samdomo kareivio, nei tarp silpnosios lyties ir narsių vyrų, nei tarp senių ir vos truputį jėgos teturinčių vaikų, kur visi eina nugalėti ar mirti gindamiesi? Ten pakanka pasakyti, kad su mumis Dievas, Kosciūška ir nuskriaustos tautos dora.

Čia eina visa tauta, tad šalin, išdavikai ir klastingi politikai, nedrumskit proto dorybingiems piliečiams, nežinantiesiems, kas yra jakobinizmas, kurį mums primeta priešas, čia eina visi žmonės, žinantys laisvės kainą! Šalin, abejingieji ir bejausmiai, kurie savo naudą ir gerbūvį vertinate labiau nei laisvę ir tėvynę, pražūkit su savo turtais, jei gailite jų tautos išgelbėjimui! Čia eina tauta, nusprendusi gyventi laisva arba žūti. Todėl šalin, apsimetėliai

patriotai, išmintingieji kompromisų ieškotojai, klastingai besizvalgantys į abi puses! Šalin, patyrę panikuotojai, visur skleidžiantys baimę ir abejingumą! Šalin, susidvejinusios širdies baidyklės! Šalin, ant dviejų kėdžių norintys sėdėti apsukruoliai! Čia vadovauja nuoširdumas, dora, laisvės meilė ir neatšaukiamas pasiryžimas. Čia eina visi piliečiai, nepaisant kilmės, luomo, turtų, visuomeninės padėties, tikėjimo ir profesijos. Todėl šalin, pasipūtę egoistai, besirūpinantys vien savimi, savo namais ir savo reputacija! Čia eina į karą žmonės, ištikimi Dievui, ištikimi tėvynei, ištikimi įstatymams, ištikimi savo karaliams, ištikimi savo tėvų šventajai religijai. Tad šalin, ištvirkę libertinai, šalin madingi filosofai be tikėjimo, šalin, piktžodžiautojai prieš Aukščiausiąją Dievišką Esybę! Nes dorybinga tauta pasitiki savo Dievu, šaukiasi Dievo pagalbos, būdama narsi ir nekalta vien Dievo valiai paveda ir atiduoda tėvynės ir tautos likimą ir nepažįsta nežaboto jakobinizmo, kurį mums despotai ir tironai šmeižikiškai primeta. O gal panorės kas nors mus įbauginti priešojų gausa? Mes atsakysime Šv. Rašto žodžiais, kad jų ranka – žmogaus, kuri greitai kris, o mūsų ranka – Dievo, kurios niekas negali įveikti, kad Dievui lengva mažu būriu įveikti dideles pajėgas, nes laimi ne skaičiumi ir daugybe, bet iš Dangaus siūsta galia ir jėga³¹, ir kad Dievas neapgauna tų, kurie vien juo pasitiki. Tebūna mūsų širdys tokios tyros prieš Dievą, kokia nepriekaištinga mūsų kova viso pasaulio akivaizdoje.

Tiesa, pripažinkim, piliečiai, kad negalime atvirai pasididžiuoti esą verti Dievo malonės! Negalime sakyti, kad nenusipelnėm bausių Dievo bausmių dėl jaunuomenės ištvirkimo, senųjų godumo, vyrų puikybės ir išdidumo, moterų begėdiškumo, riterių ištižimo, pareigūnų neteisingumo, išdavystės ir apgaulės įvairiuose reikaluose, ponų bedieviškumo, prastuomenės dykinėjimo ir girtuokliavimo, libertinų piktžodžiavimo, visų luomų pasileidimo. Bet, o Dieve! Argi Tavo gailestingumas ne didesnis už mūsų nuodėmes ir neteisumus? O nuostabūs Dievo sprendimai! Argi Maskvos žiaurumai, mūsų priešų plėšikavimai, išdavystės, prievartavimai, begėdystės, tironiškumas ir bausis bedieviškumas nėra verti Tavo keršto ir bausmės? Tu, o gerasis Tėve, jau nubaudei mus ta baisia rykšte, jų, priešų, nuožmumą panaudojai mums pataisyti ir nubausti, taigi dabar Tavo vaikai nusižeminę, Tavo ištikimieji žmonės siekia atgailos ir pasitaisymo. Argi nesulaužysi, o maloningiausias Tėve, tos rykštės, kuria mus iki šiol plakei? Tos rykštės, kuria mūsų puikybę ir nusižengimus iki šiol teisingai baudei? Ne jau nemesi savo keršto ugnin to savo rūstybės įnagio, kai Tavo žmonės, mūsų tauta, atgailauja, verkia ir nuoširdžiai trokšdama pataisyti papročius glaudžiasi prie Tavęs bei pasitikėdama Tavo galia eina ginti savo tėvynės, laisvės, nepriklausomybės ir Tavo dieviškųjų altorių. Štai taip, piliečiai krikščionys! Būkime santaikoje su Dievu ir Jo tikėjimo įstatymais, tada Dievas bus su mumis ir sunaikins mūsų priešus. Kupinas tos dvasios prisiartinai nūnai prie Viešpaties altoriaus, dorybingasis Pilietis Generole, visai piliečių visuomenei iš didžiausio susijaudinimo liejant džiaugsmo ašaras, paėmė iš kunigo rankų pašventintą ginklą ir šią vėliavą, kuri jums turi padėti siekti pergalės, gelbstint mieląją tėvynę. Telydi jus galybių Dievas! Siunčiame Dievui už jus savo atodūsius, kad Jis pats būtų jūsų vadas ir vedlys, siunčiame už jus savo ašaras ir raudas, matydami jus noriai aukojančius savo kraują ir gyvybę už mus, už savo tautą ir tėvynę. Paimkit tuos kalavijus ir ginklus, pašventintus kerštui už tautos skriaudas, kerštui už nekaltai praliėtą kraują, kerštui už sudegintus miestus ir kaimelius, pažeistas prigimtines ir tautų teises, sutryptą bažnyčių ir Dievo altorių šventumą. Eikit, mylimos tėvynės mieliausieji sūnūs! Eikit,

³¹ Plg., 1 Mak 3, 18–19.

garbingiausieji piliečiai, savo gyvybe užstojantys mūsų gyvybes! Eikit, mylimiausieji broliai! Dievas jus laimina, Bažnyčia už jus meldžiasi, kunigai ir visa dvasininkija verkdami kelia už jus rankas į Dievą, kad dangiškoji visagalybė teiktųsi jus gelbėti ir saugoti, visi žmonės, seniai, moterys ir nekalti vaikai su ašaromis žegnoja jus ir palydi. Patikėkit savo likimą Dievo valiai ir savo kovos teisingumui, būkit narsūs ir ryžtingi, kaukitės ir stokit dvikovon su savo priešu už tėvynę, už vaikelius, už žmonas, už namus ir už Dievo altorius, prisiminkit savo protėvių šlovę, prisiminkit tautos įstatymą, kad kas iš mūsų lauko gėdingai pabėga, praranda šlovę, garbę, turtą ir nėra vertas gyventi. Prisiminkit vargšų valstiečių ašaras ir raudas, kad žygiuodami niekam nepadarytumėte nė mažiausios skriaudos. Prisiminkit Dievą, savo širdžių ir veiksmų teisėją! Prisiminkit dorybingų širdžių balsą, kad geriau žūti kare nei matyti žudomus savo vaikus, savo brolius, savo sutuoktines, dukras ir niekinamus altorius bei savo tautą. Taip dievobaimingas Makabiejus baigė kalbą, išvykdamas į mūsų už savo tautą ir savo Bažnyčią. Taip kunigas Skarga³² kalbėjo čia, Vilniuje, jūsų protėviams, išlydėdamas juos su Žygimantu III³³ į Livonijos karą. Nūnai jūs eidami į karą, leiskite man tuos pačius žodžius į jūsų širdis pamaldžia dvasia amžiams įrėžti: „Imkit pašventintus ginklus, po laisvės ir šlovės vėliava pasirodykit esą kilnios ir laisvos bei mylimos tėvynės narsūs sūnūs! Narsiai kovokit prieš tautas, susivienijusias ir sudariusias sąmokslą mūsų, mūsų namų ir altorių, mūsų nepriklausomybės ir laisvių pražūčiai. Atminkit, kad geriau ir šlovingiau mirti garbingai nei žvelgti į savo mylimos tėvynės pražūtį ir savo tautos gėdingą nelaisvę bei savo tikėjimo ir Dievo altorių išniekinimą. *Accingimini et estote filii potentes, ut pugnetis adversus nationes has, quae convenerunt disperdere nos, et sancta nostra. Quoniam melius est nos mori in bello, quam videre mala gentis nostrae et sanctorum*“³⁴. Amen.

Iš lenkų kalbos vertė Kristina Mačiulytė

³² Petras Skarga (1536–1612), pirmasis Vilniaus universiteto rektorius, garsus pamokslininkas.

³³ Žygimantas Vaza (1566–1632, valdė nuo 1588) – Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius.

³⁴ Pasiruoškite mūsų ir būkite drąsūs! Būkite pasiruošę [...] kovoti su šiais pagonimis, susibūrusiais sunaikinti mus ir mūsų šventovę. Verčiau mums mirti kovojant, negu matyti žūtį savo tautos ir savo šventovės! (1 Mak 3, 58).

Tadas Kosciūška

Tadas Kosciūška, nežinomas dailininkas

*Kas gi esu, jei ne lietuvis, jūsų tautietis, jūsų pačių išsirinktas?
Kam gi, jeigu ne jums, turiu rodyti dėkingumą, ką turiu ginti, jeigu ne jus ir save patį?*

Tadas Kosciūška, 1790

Tadas Kosciūška (1746–1817) – karo vadas ir politikas, kovojęs už amerikiečių, lietuvių, lenkų tautų laisvę, siekęs pasaulyje įgyvendinti Apšvietos keltus žmonių laisvės ir lygybės idealus. Amerikos ir Abiejų Tautų Respublikos kariuomenių generolas, revoliucinės Prancūzijos garbės pilietis, 1794 m. ėjęs Lenkijos ir Lietuvos valstybės vadovo – Aukščiausiojo Viršininco – pareigas. Tuo metu lietuviškai vadintas „Aukščiausiaja Galva“ ir „Visų viršiausiuoju“. Jo vardas XVIII–XIX amžių sandūroje buvo tapęs kovų už laisvę simboliu.

Gimė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, Lietuvos Brastos vaivadijoje, Polesėje, Merečovščiznos kaime (dab. Baltarusijoje), Lietuvos kariuomenės pulkininko Liudviko Tado Kosciūškos ir Teklės Ratomskytės šeimoje. Kosciūškos – sena Lietuvos bajorų giminė. Jos protėviui Konstantinui, vadintam mažybinium Kosciūškos vardu, didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis XVI a. pradžioje už tarnybą dovanavo Sechnovičių dvarą Naugarduko vaivadijoje, kurį vėliau paveldėjo ir Tadas Kosciūška. Būsimasis karo vadas mokėsi vietinėje pijorų mokykloje. Tėvui mirus, dėl lėšų stokos mokyklą metė ir studijavo privačiai. 1765 m. didikų Čartoriskių remiamas įstojo į tuo metu karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio įsteigtą Varšuvos Riterių mokyklą, kurioje buvo ugdomas Lenkijos ir Lietuvos elitas. Čia, be karo mokslų, dėstyta istorija, teisė, ekonomika, matematika, lotynų, prancūzų ir vokiečių kalbos. Ga-

vęs valdovo stipendiją, 1769–1774 m. tęsė studijas Prancūzijoje. Paryžiuje mokėsi ne tik karinės architektūros, artilerijos, karo taktikos, bet ir piešimo bei tapybos. Tapo neblogu dailininku. Prancūzijoje domėjosi audringu visuomeniniu ir intelektualiniu gyvenimu, susipažino su Apšvietos filosofų idėjomis. Jo pasaulėžiūrą ir įsitikinimus stipriai paveikė prigimtinių žmonių lygybę ir laisvos visuomenės idealus skleidę Žano Žako Ruso darbai. Grįžęs į Respubliką, netrukus dėl nelaimingos meilės vėl turėjo tėvynę palikti. Mat įsimylėjo savo globėjo Juozapo Sosnovskio, Smolensko vaivados ir LDK lauko etmono, dukterį Liudviką. Kai tėvas nesutiko dukters išleisti už neturtingo bajoro, nesėkmingai mėgino ją pagrobti. Bijodamas etmono keršto, 1775 m. pabėgo į Prancūziją. Iš jos jau kitais metais kaip savanoris išvyko kovoti už Amerikos nepriklausomybę. Tapęs Amerikos kariuomenės pulkininku inžinieriumi, kovėsi iki amerikiečių karo su Anglija pabaigos: projektavo ir statė įtvirtinimus, dalyvavo mūšiuose, vadovavo pėstininkų batalionui, pasižymėjo sumanumu ir narsa,

buvo sužeistas. Už karinius nuopelnus gavo brigados generolo laipsnį, sulaukė ypatingos Kongreso padėkos, žemės valdos ir finansinio atlygio. Buvo priimtas į tuo metu sukurtą Cincinatų draugiją. Šią draugiją sudarė žymiausi Amerikos laisvės kovų vadai, apsisprendę sekti legendinio Romos gynėjo Cincinato pavyzdžiu ir savo gyvenimus aukoti tėvynei.

1784 m. T. Kosciuška iš Amerikos grįžo į Lietuvą ir apsigyveno iš protėvių paveldėtame kukliame Sechnovičių dvare. Mėgino ūkininkauti, savo valstiečiams vyrams perpus sumažino baudžiatvies prievoles, o moteris nuo šių prievolių išvis atleido. Prasidėjus Respublikos reformoms, T. Kosciuška stengėsi prie jų prisidėti. Savo bičiuliui ir kaimynui, Lietuvos bajorijos pasiuntiniui į Ketverių metų seimą Mykolui Zaleskiui rašytuose laiškuose jis ragino greičiau taisyti visuomenės papročius: grumtis su žmonių fanatizmu, vergiškumu, naikinti valstiečių išnaudojimą ir juos pilietiškai ugdyti. „Dieve mano! kaip maža tikrų piliečių! [...] Baudžiauninkas – tai žodis, kuris apšviestose tautose privalo būti prakeiktas“, – teigė T. Kosciuška. Pats parengė Respublikos ginkluotųjų pajėgų atnaujinimo projektą, kuriuo siūlė iš bajorų, miestiečių ir valstiečių sukurti vieningą krašto miliciją.

1788 m. seimui nusprendus padidinti Lietuvos ir Lenkijos kariuomenes, lietuvių pasiuntiniai iškėlė Amerikos kovų didvyrio kandidatūrą į Respublikos generolus. Pats T. Kosciuška veržėsi vadovauti Lietuvos daliniams, bet seimo buvo paskirtas į Lenkijos Karalystės kariuomenę. Iš jos Naugarduko vaivada, generolui Juozapui Nesiolovskiui 1790 m. rašė: „Maldauju dėl visko, kas Jums gyvenime mieliausia, dėl žmonos ir vaikučių, kad panorėtum, Jūsų Malonybe geradari, ištraukti mane iš tokios nemalonios vietos. [...] Panorėkite mane susigrąžinti į Lietuvą, nebent išsižadate manęs ir laikote mane netinkamu jums tarnauti? Kas gi esu, jei ne lietuvis, jūsų tautietis, jūsų pačių išsirinktas? Kam gi, jeigu ne jums, turiu rodyti dėkingumą, ką turiu ginti, jeigu ne jus ir save patį? Jei tai jūsų nesuminkštins ir neiškelsite mano reikalo Seime, kad galėčiau grįžti, aš pats turbūt, Dievas mato, pasidarysiu sau ką nors bloga, nes pyktis mane ima dėl to, kad būdamas iš Lietuvos tarnauju [Lenkijos] Karalystei, kai jūs trijų generolų neturite. Kada prievarta jus pažemins, gal tik tuomet atsikvošėsite ir imsite savimi rūpintis.“ Šie žodžiai pasirodė pranašiški. 1792 m. Rusijai užpuolus Abiejų Tautų Respubliką paaiškėjo, kad karaliaus paskirtas Lietuvos kariuomenės vadas generolas Liudvikas Virtembergietis yra tėvynės išdavikas, tarnavęs Prūsijai ir Rusijai. O T. Kosciuška, vadovaudamas vienai iš trijų Lenkijos divizijų, narsiai gynė rytines Respublikos sienas. Už pasiektas pergalės buvo dukart valdovo apdovanotas. Sužinojęs, kad karalius Stanislovas Augustas nusileido Rusijos reikalavimams ir kapituliavo, siūlė Respublikos politikams bei karo vadams pagrobti neryžtingą karalių ir toliau tęsti karą su maskvėnais. Tokiam projektui pritarimo nesulaukęs, atmetęs asmeninį karaliaus prašymą likti tarnauti kariuomenėje, išvyko iš šalies. Dalyvavo lietuvių ir lenkų emigrantų politinėje veikloje Leipcige. 1793 m. važiavo į Prancūziją ieškoti paramos rengiamam Respublikos sukilimui: aiškino revoliucinei prancūzų valdžiai, kad ir lenkai su lietuviais ketina iš esmės pertvarkyti savo visuomenę, tačiau Paryžiaus pažado padėti būsimiems sukilėliams negavo.

Kunigaikščių Čartoriskų ir emigracijos politikų iškeltas vadovauti Lenkijos ir Lietuvos sukilimui, T. Kosciuška 1794 m. kovo 24 d. Krokuvos turgaus aikštėje susirinkusiems žmonėms – kaip valstybės šeimininkams – perskaitė sukilimo aktą ir prisiekė iki galo kovoti už Respublikos nepriklausomybę. Sukilimo metu jam buvo suteikti valstybės

*Dieve mano! kaip maža tikrų
piliečių! [...] Baudžiauninkas –
tai žodis, kuris apšviestose
tautose privalo būti prakeiktas*

Tadas Kosciūška, 1790

Aukščiausiojo Viršininko, diktatoriaus, įgaliojimai. Sukilusi Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė sudarė savo valdžią – Lietuvos Tautos Aukščiausiąją Tarybą. Bijodamas Respublikos jėgų susiskaidymo, T. Kosciūška privertė Lietuvą pripažinti jo viršenybę. Lietuvos valdžia skelbė ne tik savo, bet ir T. Kosciūškos atsišaukimus dviem kalbom – lietuviškai ir lenkiškai. Vilniaus sukilimo vadai tautiečiams aiškino, kad T. Kosciūška – tai paties Die-

vo Lietuvai ir jos laisvei siųstas lietuvis. Būdamas Gardine Valstybės Viršininkas atskirų, lietuviškąjį patriotizmą žadinančiu laišku kreipėsi į Lietuvos karius – „lietuvių riterius“: „Lietuva! Mano kraštiečiai ir gentainiai! Gimiau jūsų žemėje, nuoširdžia meile mano tėvynei atsišaukia manyje ypatingas palankumas tiems, tarp kurių pradėjau gyvenimą. [...] Šlovinga savo karingumu ir pilietiškumu Lietuva, ilgai buvusi nelaiminga dėl savo sūnų išdavysčių, pažadu tau stoti tarp jūsų.“ Karo stovykloje prie Polaneco, Lenkijoje, T. Kosciūška išleido aktą, kuriuo visiems Respublikos valstiečiams suteikė laisvę. Taip buvo padėtas teisinis pagrindas kurtis nebe luominei, bet šiuolaikinei laisvų ir lygiateisių žmonių visuomenei. T. Kosciūška tapo tokios visuomenės simboliu. Daug lietuvių valstiečių, Lietuvos totorių ir žydų ėjo į sukilimą su T. Kosciūškos vardu lūpose. Valstybės Viršininkas buvo apdainuotas lietuvių liaudies dainose. Čia jis minimas kaip žmonių gelbėtojas nuo rusų, kaip „karalius“, kaip liaudies mylimas „Kačiuškėlis“, kurio pralaimėjimą apraudojusi visa tauta – „giminėlė“.

Tiek Rusija, tiek Prūsija siuntė prieš sukilėlius gausias kariuomenes. 1794 m. spalio 10 d. mūšyje prie Macejovicės, netoli Varšuvos, kuriame kovėsi ir lietuviai, T. Kosciūška buvo sunkiai sužeistas ir rusų paimtas į nelaisvę. Po metų buvo sunaikinta Abiejų Tautų Respublika. Kalinamas Peterburge, Petropavlovsko tvirtovėje, T. Kosciūška susirgo depresija, mėgino nusižudyti badaudamas. 1796 m. pabaigoje mirus Rusijos imperatorei Kotrynai II, jos sūnus imperatorius Pavelas, išgavęs iš T. Kosciūškos valdinio priesaiką, suteikė jam laisvę. 1797 m. kaip didvyris T. Kosciūška buvo sutiktas Amerikoje. Nemažą dalį lėšų, kurias jam už karinius nuopelnus buvo dovanojusi amerikiečių valdžia, testamentu paskyrė juodaodžiams iš vergijos išlaisvinti bei jiems išmokslinti. 1798 m. atvyko į Paryžių. Čia parašė laišką imperatoriui Pavelui, atsisakydamas valdinio priesaikos ir suteiktos finansinės paramos. Tiek Prancūzijos imperatorius Napoleonas, tiek naujasis Rusijos imperatorius Aleksandras siekė T. Kosciūšką padaryti savo sąjungininku. Buvęs Lenkijos ir Lietuvos valstybės Viršininkas abiem valdovams kėlė tas pačias sąlygas: atkurti Abiejų Tautų Respubliką su senosiomis jos sienomis – nuo Dauguvos iki Dniepro bei įvesti joje parlamentinę santvarką. Imperatoriui Aleksandrui jis rašė: „Gimiau lietuviu ir jau mažai man lieka gyvenimo metų, o vis dėlto ateities šydas dar slepia mano gimtosios žemės ir daugelio mano tėvynės kraštų paskirtį.“ Nei Aleksandras, nei Napoleonas atstatyti vieningos Lietuvos ir Lenkijos valstybės nesutiko. Prancūzijos imperatorius buvusį sukilimo vadą dėl tokių reikalavimų pavadino kvailiu.

T. Kosciūškai rūpėjo laisvės likimas pasaulyje. Kai jo bičiulis Tomas Džefersonas tapo Amerikos prezidentu, senasis laisvės karys siuntė iš Prancūzijos ir Šveicarijos politinius

patarimus, kaip ilgiems laikams išsaugoti demokratiją Amerikoje. Pasak T. Kosciuškos, svarbiausias amerikiečių prezidento uždavinys – deramai išlavinti visuomenę, kad ji pajėgtų gyventi laisvėje. Amerikos Respublika gali greitai žlugti, jei nebus jaunimui suteiktas laisviems žmonėms būtinas pilietinis išsilavinimas. Mat demokratija remiasi piliečių dorybėmis ir tvirtu tautos charakteriu. Jei jų stinga, nelieka visuomenėje nei teisingumo, nei jėgų atsispirti korupcijai. „Tegu niekas daugiau neabejoja, kad respublikonizmas [demokratinė santvarka] privalo būti neatskiriama su garbingumu, kilnumu ir skrupulingu teisingumu ir kad žmogų labiau dera gerbti už jo dorybes ir žinias, nei dėl jo turty. [...] Myliu jus, esate vienintelė viso žmoniškumo viltis, ir norėčiau, kad būtumėte pavyzdžiu būsimiems amžiams“, – rašė Amerikos prezidentui T. Kosciūška, turėdamas viltį, kad už Atlanto išsaugota laisvė kada nors padės prisikelti laisvai lietuvių ir lenkų Respublikai. T. Džefersonas gerbė savo bičiulį lietuvį ir yra jį apibūdinęs tokiais žodžiais: „Tai tyriausias laisvės sūnus, kurį man kada nors teko pažinti, – laisvės visiems, o ne tik saujelei turtingųjų.“ Deja, pažadėjęs T. Kosciūškai įvykdyti jo testamentą – išpirkti iš vergijos ir išlavinti juodaodžius, T. Džefersonas savo pažadą sulaužė: lietuvių prašymas jam pasirodė per daug drąsus ir pavojingas. Paskutinius gyvenimo metus T. Kosciūška praleido Šveicarijoje, Soluro miestelyje. Prieš mirtį suteikė laisvę ir žemės nuosavybę Lietuvoje gyvenusiems savo valstiečiams. Tačiau ir ši jo testamentinė valia liko neįvykdyta – tam pasipriešino Rusijos valdžia.

T. Kosciuškos mirtis 1817 m. rudenį buvo paminėta gedulingomis iškilmėmis visoje Lietuvoje. Visų luomų katalikai, reformatai, totoriai, žydai susirinko į savo šventyklas ir atidavė pagarbą „liaudies tėvui“, „žmoniškumo draugui“, „laisvės bei Respublikos gynėjui“, kuris neleidęs lietuviams „be garbės pražūti“. Lietuvos bajorų vardu Vilniaus Šv. Kazimiero bažnyčioje per iškilmes kalbėjo Mykolas Riomeris: „Broliai! Lietuviai! Stovime prie kapo, sukurto mūsų nemirtingajam Tadi Kosciūškai atminti. Tikra meilė – kitas amžių nesunaikinamas paminklas – yra vienintelė jam skiriama mūsų pagarpa, kuri brolių sielose niekada nesiliaus gyvavusi. Juk kai panorės tėvai ir motinos savo vaikus prie dorybių paraginti ar mokytojai savo mokiniams tėvynės meilę įkvėpti, ar vadai karių rikiuotes mūšiu paskatinti, kur dar, jei ne Tado Kosciuškos darbuose ir gyvenime, jie atras tautiečiams nuostabiausią pavyzdį? Paliko jis mūsų tautai garbę ir pasididžiavimą. Lietuvoje gimęs bajoras kovojo už tėvų žemės laisvę ir vientisumą. Būdamas [Amerikos prezidento] Vašingtono ginklo draugas išmoko, kaip būti laisvės ir prigimtinių žmogaus teisių gynėju. [...] Nemirtingoji [Kosciuškos] dvasia, [...] priimk maloniai iš Tėvynės gėlių nupintą paprastą lietuvišką vainiką ir pridėk jį prie laurų, kuriais visas pasaulis puošia garbingus Tavo smilkinius! Išsėkis amžinai tautiečių širdyse!“ Ukmergės bažnyčioje miestiečių ir žemdirbių vardu į velionį T. Kosciūšką kreipėsi buvęs miesto burmistras Martynas Mackevičius: „Tavo atminimas niekada neišnyks. Milijonai žmonių jį perduos savo palikuonims, o būsimos kartos bus laiminamos tavo vardu.“ 1819 m. T. Kosciuškos palaikai buvo parvežti iš Šveicarijos ir iškilmingai perlaidoti Krokuvoje, Vavelio katedroje, greta valdovų karstų.

*Tai tyriausias laisvės sūnus,
kurį man kada nors teko
pažinti, – laisvės visiems, o
ne tik saujelei turtingųjų.*

Tomas Džefersonas, JAV prezidentas, apie
Tadą Kosciūšką

Laisvės ir lygybės simboliu T. Kosciuškos vardas buvo tapęs ne tik Lietuvoje, Lenkijoje, bet ir pasaulyje. Anglų poetas romantikas Džordžas Baironas 1823 m. eilėraštyje „Bronzos amžius“ rašė: „Kosciuška – tai garsas, perveriantis tirono ausį“. Prancūzų rašytojas Žiulis Vernas 1869 m. sukurtame ir visame pasaulyje garsiam fantastiniame romane *20 000 mylių po vandeniu* mini, kad T. Kosciuškos – „didžio istorijos vyro, paaukojusio gyvenimą aukštiesiems žmonijos idealams“ – portretas puošė paslaptingojo laisvės kovotojo kapitono Nemo kajutę. Kosciuškos vardu pavadintas aukščiausias Australijos kalnas (angl. *Mount Kosciuszko*). Jo atminimas įamžintas Jungtinėse Amerikos Valstijose: greta Aliaskos yra Kosciuškos sala (angl. *Kosciusko Island*), Indianos valstijoje – Kosciuškos grafystė (angl. *Kosciusko County*), Misisipės valstijoje – Kosciuškos miestelis (angl. *Kosciusko*).

Immanuelis Kantas

Immanuelis Kantas (vok. Immanuel Kant, 1724–1804) – Prūsijos filosofas, apibendrinęs Apšvietos minties pasiekimus, viena svarbiausių moderniosios filosofijos asmenybių. Jis iškėlė žmogaus autonomijos, savarankiškumo idėją: teigė, kad pats žmogus, remdamasis savo protu, kuria moralės įstatymus.

Būsimasis filosofas gimė ir augo Karaliaučiuje (dab. Kaliningrade), gausioje amatininko, balniaus, Jono Jurgio Kanto šeimoje. Buvo ketvirtas iš vienuolikos vaikų. Tėvas į Karaliaučių atsikėlė iš Klaipėdos. Žinoma, kad Klaipėdoje gyvenęs I. Kanto prosenelis vokiškai nemokėjo. Vieni tyrinėtojai jį kildina iš baltų – kuršių arba lietuvių, kiti – iš škotų imigrantų. Motinos Onos Reginos Reuter tėvas, taip pat balnų meistras, buvo Prūsijon atvykęs iš Vokietijos, iš Bavarijos. I. Kanto tėvas ir motina – religingi liuteronai – nuo mažens skiepijo savo vaikams pareigingumą, darbštumą, savarankiškumą, savigarbą. 1732 m. Immanuelis pradėjo mokytis miesto gimnazijoje – Frydricho kolegijoje, kurioje ypatingas dėmesys buvo skiriamas antikinėms kalboms ir literatūrai. Būdamas šešiolikos, 1740 m. įstojo į Karaliaučiaus universitetą. Studijavo matematiką, fiziką, logiką, metafiziką, etiką, teisę. Susižavėjo anglų fiziko Izaoko Niutono darbais. 1746 m. tėvui mirus, dėl lėšų stygiaus buvo priverstas studijas nutraukti ir imtis privačių pamokų įvairiose Prūsijos vietovėse. 1746–1750 m. mokytojavo Jučiuose (dab. Vesiolovka), netoli Gumbinės, kur turėjo galimybę pažinti lietuvių valstiečių gyvenimą. 1755 m. grįžo į Karaliaučių, baigė studijas ir tapo privačiu, etato neturinčiu, universiteto docentu. Dėstė daugybę dalykų: logiką, fiziką, matematiką, mechaniką, etiką, metafiziką, antropologiją, geografiją, pedagogiką, teisę. Garsiais filosofais virtę jo mokiniai pripažino, kad I. Kanto paskaitos stipriai paveikė jų mąstymą. 1766 m. pagaliau gavo pirmąjį nuolatinį darbą – tapo Karaliaučiaus Pilies bibliotekos bibliotekininku. 1770 m. Karaliaučiaus univesitetas pasiūlė jam logikos ir metafizikos profesoriaus pareigas. Jas ėjo iki senatvės – iki 1796 m. Ne kartą prašytas profesoriauti kituose, gerokai aukštesnio lygio Vokietijos universitetuose, išvažiuoti iš gimtojo miesto nesutiko. 1786 ir 1788 m. buvo universiteto rektorius. Iškiliausias savo meto filosofas pasižymėjo kuklumu ir paprastumu. Turėjo gerą humoro jausmą. Mėgo bičiulių draugiją, kurią nuolat kviesdavosi prie pietų stalo. Puikiai lošė biliardą. Pats neišvažiuodavo iš namų, bet nuolat skaitė kelionių aprašymus ir juos perpasakodavo draugams. Būdamas silpnos sveikatos, rūpinosi savo kūnu kaip priežiūros reikalaujančiu mechanizmu: visą gyvenimą griežtai laikėsi disciplinos. Su aušra keldavosi, dešimtą vakaro guldavosi. Kasdien tuo pačiu metu eidavo pasivaikščioti: miestelėnai, pamatę jį gatvėje, pasitikslingavo laikrodžius. Pergyveno visus savo draugus: mirė Karaliaučiuje sulaukęs aštuoniasdešimties.

Immanuelis Kantas

*Turėk drąsos pats naudotis
savo protu!*

Immanuelis Kantas, 1784

Jaunystėje I. Kantas domėjosi gamtos mokslais, ypač astronomija. Sukūrė Saulės sistemos kilmės iš pradinio ūko hipotezę. Brandos amžiaus sulaukęs, užsibrėžė sukurti teoriją, kuri parodytų žmogaus vietą pasaulyje. Jo filosofinių svarstymų programą sudarė keturi esminiai klausimai: a) ką aš galiu žinoti? b) ką aš turiu daryti? c) ko

aš galiu tikėtis? d) kas yra žmogus? Stengdamasis atsakyti į šiuos klausimus, I. Kantas ėmėsi tirti žmogaus proto galias ir sukūrė savitą pažinimo teoriją, vėliau – etiką, religinę filosofiją ir antropologiją. Kaip nemaža dalis Apšvietos mąstytojų, jis buvo įsitikinęs, kad tikra filosofija privalo būti kritinė ir tarnauti visuomenei. Pasak I. Kanto, filosofija turinti „pasaulinę pilietinę reikšmę“. Jos paskirtis – prisidėti prie „žmonijos teisių atkūrimo“, išplėtoti žmogaus proto galias. Didysis I. Kanto veikalas *Grynojo proto kritika*, pasirodęs 1781 m., iškėlė žmogaus protą kaip žmogiškojo pasaulio autorių. Mat jame prieinama prie išvados, kad žmogus iš esmės gyvena savo proto susikurtame pasaulyje. Žmogaus žinojimas kyla ne iš pasaulio daiktų, bet iš pačių pažinimo veiksmų. Koks yra pasaulis ir jo daiktai „patys savaime“, žmogus visiškai nieko negalys pasakyti. Pažinimas visada yra susijęs su žmogaus gebėjimais ir jo patirtimi. Tik žmogaus protas, jo veikla nepažinuis „daiktus savaime“ stengiasi paversti jam pažiniais „reiškiniiais“, „daiktais mums“.

Žmogaus autonomijos, jo savarankiškumo idėją I. Kantas išplėtojo etikai skirtame darbe *Praktinio proto kritika*, 1788 m. Jame teigė, kad moralė – paties žmogaus kūrinys. Ne kas nors iš šalies, bet pats žmogaus protas nustato doro elgesio taisykles, moralės dėsnius. Jų žinojimas ir laikymasis nulemia žmogaus dorinę vertę. Gyvendamas tarp žmonių, asmuo turėtų apsibrėžti tokias savo moralės taisykles, kurios galėtų tikti ir kitiems. Visada ir visiems tinkančias taisykles I. Kantas vadino kategoriniu imperatyvu. Būtent kategorinis imperatyvas liepia žmogui elgtis taip, kad jo elgesio taisyklė galėtų tapti visų elgesio taisykle. Šis imperatyvas taip pat reikalauja „elgtis taip, kad žmogus niekada nebūtų tik priemonė, bet visada būtų tikslas“. Taigi žmogus privalęs gerbti save ir kiekvieną kitą žmogų kaip protingą ir savarankišką būtybę. *Praktinio proto kritikos* pabaigoje I. Kantas rašė: „Du dalykai, kuo dažniau ir ilgiau apie juos mąstau, man kelia vis didesnę nuostabą ir pagarbą – žvaigždėtas dangus virš manęs ir moralės dėsnis manyje.“

I. Kantas savo pažiūras dėstė ne tik sudėtinguose filosofiniuose veikaluose, bet ir publicistiniuose tekstuose. 1784 m. paskelbtame straipsnyje „Atsakymas į klausimą Kas yra Švietimas“ jis glaustai nusakė Apšvietos esmę. Tai – žmogaus išsivadavimas iš nesavarankiškumo, drąsa „naudotis savo protu kitų nevadovaujamam“. Į XVIII amžiaus visuomenę I. Kantas kreipėsi Antikos poeto Horacijaus žodžiais: „*Sapere aude!*“ – išdrįsk būti protingas, vadovaukis protu. Kartu filosofas pripažino, kad tai sunkus ir daug pastangų reikalaujantis įpareigojimas. Jokia revoliucija negali įvykdyti tikros mąstymo reformos – išlaisvinti žmonių protų iš prietarų. Kad žmonės pajėgtų gyventi išties savarankiškai, reikia ilgai trunkančio visuomenės lavinimo. Visuomenė galės lavintis ir tobulėti tik tuomet, kai kiekvienam žmogui bus užtikrinta laisvė viešai reikšti savo mintis visais gyvenimo klausimais – dėl religijos, įstatymų leidybos, valdžios ydų. Laisvai mąstydami žmonės išmoks ir laisvai veikti.

Senatvėje I. Kantas gręžėsi į istorijos filosofiją ir svarstė pasaulio politinės ateities klausimus. 1795 m. paskelbtame traktate „Į amžinąją taiką“ jis išdėstė pasaulinės tau-

tų sąjungos idėją, kuria remiasi ir dabarties politikai. Pasak I. Kanto, politikos negalima atskirti nuo moralės. Amžina taika įmanoma tik tada, jei tautos ir valstybės, kaip žmonės, pripažins ir gerbs viena kitos savarankiškumą, susitars dėl bendrų sugyvenimo taisyklių. Vienas svarbiausių tautų sąjungos principų – valstybių suverenitetas. Jei šio principo nebus paisoma, tautų federacija gali virsti viena didele despotiška valstybe, kurioje žmonės nebeturės laisvės.

„Jokia savarankiška valstybė (nesvarbu, didelė ar maža) neturi būti įgyta kitos valstybės. [...] Valstybė yra žmonių visuomenė ir niekas kitas, išskyrus ją pačią, neturi teisės jai įsakinėti ir jos valdyti. [...] Jokia valstybė neturi jėga kištis į kitos valstybės santvarką ir valdymą“, – teigė I. Kantas tuo metu, kai Prūsija, Rusija ir Austrija dalinosi Lietuvos ir Lenkijos Respubliką. Būtina amžinos taikos sąlyga, pasak jo, yra ir politinė tautų laisvė, respublikinė valstybių santvarka. Taiki pasaulio tautų sąjunga bus ilgalaikė tik tuomet, jei ją sudarys ne despotijos, tironijos ar monarchijos, bet laisvų ir lygių piliečių respublikos.

I. Kantas nebuvo abejingas lietuvių kalbai ir Prūsijos lietuvių likimui. Lietuvių rašytojo bei kalbinininko Kristijono Gotlybo Milkaus parengtam ir 1800 m. Karaliaučiuje išleistam *Lietuvių–vokiečių kalbų žodyniui* jis parašė vokišką pratarinę – *Draugo prierasą*. Jame tvirtino, kad lietuvių kalbą būtina išsaugoti Prūsų Lietuvos mokyklose ir bažnyčiose. Viena vertus, kalba yra svarbiausia lietuvių „charakterio formavimo ir išlaikymo priemonė“. O prūsų lietuvis, pasak I. Kanto, pasižymi savitu ir kilniu charakteriu – jam būdingi tokie bruožai kaip savo vertės jautimas, drąsa, ištikimybė. Kita vertus, senos lietuvių tautos kalba labai svarbi mokslui, nes ji daug galinti pasakyti apie pasaulio tautų praeitį.

Vienas pirmųjų I. Kanto filosofijos kritikų ir aiškintojų buvo Lietuvoje, netoli Gardino, gimęs ir augęs žydų kilmės filosofas Saliamonas Maimonas. Jis vadino save „pusiau lenku, pusiau lietuviu“, „Maimonu iš Lietuvos“, nuvykęs gyventi į Berlyną išgarsėjo Apšvietos Europoje filosofiniais darbais ir nepaprastai įdomia intelektualine „Autobiografija“. Savarankiškai išstudijavęs *Grynojo proto kritiką*, S. Maimonas parašė ir pačiam autoriui nusiuntė kritinę knygos analizę. 1789 m. sulaukė tokio I. Kanto atsakymo: „Nė vienas iš mano kritikų taip gerai nesuprato manęs ir mano raštų esmės, kaip ponas Maimonas, nes nedaugeliui duotas tokio pobūdžio tyrinėjimams reikalingas aštrus protas“.

Du dalykai, kuo dažniau ir ilgiau apie juos mąstau, man kelia vis didesnę nuostabą ir pagarbą – žvaigždėtas dangus virš manęs ir moralės dėsnis manyje.

Immanuelis Kantas, 1788

Siūloma literatūra: Immanuel Kant, *Politiniai traktatai*, vertė Antanas Gailius ir Gediminas Žukas, sudarė Alvydas Jokubaitis, Vilnius: Aidai, 1996; Arsenijus Gulyga, *Kantas*, Vilnius: Vytury, 1989; Bronius Genzelis, *Esė apie mąstytojus*, Vilnius: Mintis, 1986.

Imanuelis Kantas

ATSAKYMAS Į KLAUSIMĄ „KAS YRA ŠVIETIMAS“

Švietimas yra žmogaus išvadavimas iš nesavarankiškumo, dėl kurio žmogus pats kaltas. Nesavarankiškumas yra nesugebėjimas naudotis savo protu kitų nevadovaujama. O žmogus pats kaltas dėl to, jei nesavarankiškumo priežastis yra ne proto stoka, bet stoka pasiryžimo bei drąsos naudotis savo protu kitų nevadovaujama. Sapere aude¹! Turėk drąsos pats naudotis savo protu! Toks yra švietimo šūkis.

Tingumas ir bailumas – štai priežastys, dėl kurių tokia didelė dalis žmonių vis dėlto mielai visą gyvenimą lieka nesavarankiški, nors gamta juos jau seniai išlaisvino nuo kitų vadovavimo (*naturaliter majorenes*²); štai kodėl kitiems taip nesunku pasidaryti jų globėjais. Juk taip patogų būti nesavarankiškam. Jeigu aš turiu knygą, kuri man pavaduoja protą, sielos ganytoją, kuris man atstoja sąžinę, daktarą, kuris man paskiria dietą ir t. t., tai man pačiam nėra reikalo vargti. Man nereikia galvoti, jei galiu paprasčiausiai užmokėti; kiti už mane imsis to nemalonaus darbo. O kad šita pati didžiausia žmonių dalis (į kurią įeina ir visa dailioji lytis) laikytų žingsnį į savarankiškumą ne tik sunkiu, bet ir labai pavojingu, – tuo jau pasirūpina anie globėjai, kurie maloningai prisiėmė aukščiausiąją jų priežiūrą. Iš pradžių padarę savo naminius gyvulus kvailus ir rūpestingai sergėdami, kad tik tie romūs padarai neišdrįstų nė žingsnio žengti už vaikštynės, kurioje yra uždaryti, globėjai paskui parodo jiems pavojus, kurie gresia pamėginus vieniems eiti į priekį. O juk tie pavojai nėra tokie jau dideli, ir žmonės, kelis kartus pargriuvę, galų gale išminktų vaikščioti; tačiau tokie pavyzdžiai sukelia nepasitikėjimą savimi ir visus atbaido nuo tolesnių mėginimų.

Taigi paskiram žmogui sunku išsivaduoti iš nesavarankiškumo, beveik tapusio jo prigimtimi. Jis net pamėgo tą nesavarankiškumą ir iš pradžių tikrai nesugeba naudotis savo protu, nes jam niekad nebuvo leista tatoi išmėginti. Visokie nuostatai ir taisyklės, šitie mechaniški jo prigimties dovanų protingo panaudojimo, arba, tikriau pasakius, išnaudojimo, įrankiai, yra nuolatinio nesavarankiškumo pančiai. Jei kas juos ir nusimes-tų, vis tiek tik labai nedrąsiai šoktų net per siauriausią griovį, nes yra nepripratęs taip laisvai judėti. Todėl maža tėra žmonių, kuriems pasisekė patiems išugdyti savo dvasią, išsivaduoti iš nesavarankiškumo ir vis dėlto drąsiai žengti į priekį.

Bet labiau įmanoma, kad pati save apšviestų visuomenė; tatoi yra net beveik neišven-giama, jeigu tik jai duodama laisvė. Mat tada net ir tarp paskirtųjų minios globėjų visuomet atsiras keletas savarankiškai galvojančių žmonių, kurie, patys nusimetę nesavarankiškumo jungą, ims skleisti aplink save protingo savo vertės pajautimo ir kiekvieno žmogaus pašaukimo savarankiškai mąstyti dvasią. Ir štai kas čia ypatinga: žmonės, kuriems jie ki-tados tą jungą užkrovė, sukurstyti globėjų, kurie patys visai nesugeba šviestis, juos pačius verčia ir toliau vilkti tą jungą; štai kaip pavojinga skiepyti prietarus, nes jie galų gale atsi-grėžia prieš tuos, kurie patys juos sukūrė ar buvo jų kūrėjų pirmtakai. Todėl visuomenė gali būti apšviesta tik palengva. Revoliucija galbūt ir gali panaikinti asmeninį despotizmą ir pelno ar valdžios besivaikančiųjų spaudą, tačiau ji niekuomet neįvykdys tikros mąs-tysenos reformos; nauji prietarai, kaip ir senieji, bus vadelės nemąstančiai miniai.

O tokiam švietimui nieko daugiau nereikia, tiktai *laisvės*, ir būtent pačios nekenksmin-giausios iš visų esamų laisvių: *laisvės viešai naudotis savo protu visose srityse*. Tačiau aš iš visų pusių tik ir girdžiu: „*Nefilosofuokit!*“ Karininkas sako: „*Nefilosofuokit, bet vykdykit*

¹ *Sapere aude* (lot.) – drįsk būti protingas (Horacijus).

² *naturaliter majorenes* (lot.) – natūralioji pilnametystė.

įsakymus!“ Finansų patarėjas: „Nefilosofuokit, bet mokėkit!“ Dvasininkas: „Nefilosofuokit, bet tikėkit!“ (Tik vienintelis valdovas³ pasaulyje sako: „*Filosofuokit* kiek norit ir apie ką norit, *bet klausykit!*“) Čia visur mes susiduriame su laisvės apribojimu. Tačiau koks laisvės apribojimas yra žalingas švietimui? O koks jam ne tik nekenkia, bet net jį skatina? – Atsakau: turi būti duota visiška laisvė *viešai* naudotis savo protu, ir tik tuo atveju žmonių švietimas gali būti įmanomas; tačiau *privatus naudojimasis* savo protu dažnai gali būti net labai apribotas, ir tuo švietimo pažangai nebus smarkiai pakenkta. Viešu aš laikau tokį naudojimąsi savo protu, kai kas nors *kaip mokslininkas* naudojasi juo prieš visą *skaitančių* publiką. O privačiu naudojimu aš vadinu tokį, kai žmogus gali naudotis savo protu užimdamas kokį nors jam patikėtą *pilietinį postą* ar eidamas kokią tarnybą. Kai kurie dalykai, daromi visos bendruomenės labui, reikalauja tam tikro mechanizmo, kuris dalį bendruomenės narių priverstų būti tiktai pasyvius, kad šitaip, sukūrus dirbtinę santarvę, valdžia galėtų nukreipti jų veiklą visuotiniam tikslui pasiekti ar bent jau neleisti jiems tą tikslą žlugdyti. Šiuo atveju, žinoma, neleidžiama filosofuoti; reikia paklusti. Bet kai toji mašinos dalis sykiu ima laikyti save visos bendruomenės ar net visos žmonijos nariu, taigi kai kas nors kaip mokslininkas kreipiasi raštais į publiką tiesiogine prasme, tai jis, žinoma, gali filosofuoti, ir nuo to nenukentės dalykai, kuriems jis iš dalies paskirtas tarnauti kaip pasyvus narys. Pavyzdžiui, būtų labai žalinga, jei karininkas, gavęs kokį paliepiamą iš savo vyresnybės, pradėtų garsiai samprotauti, ar tas įsakymas tikslingas bei naudingas; jis turi paklusti. Tačiau jam vis dėlto negalima drausti kaip mokslininkui daryti pastabas apie karinėje tarnyboje pasitaikančias klaidas ir pateikti tas pastabas apsvarstyti savo publikai. Pilietis negali atsisakyti mokėti jam uždėtus mokesčius, net įžūlus piktinimasis tokiomis duoklėmis, kai jis turi jas mokėti, gali būti baudžiamas kaip skandalas (galintis sukelti visuotinę priešinimąsi). Tačiau tas pats žmogus nenusikalsta piliečio pareigoms, jei jis kaip mokslininkas viešai pareiškia savo mintis dėl tokių mokesčių nederamumo ar neteisingumo. Lygiai taip pat dvasininkas privalo besimokantiems katekizmo ir savo parapijiečiams viską aiškinti taip, kaip reikalauja simbolis bažnyčios, kuriai jis tarnauja, nes tik su ta sąlyga jis buvo priimtas į tarnybą.

Tačiau kaip mokslininkas jis turi visišką laisvę ir net pareigą paskelbti publikai savo gerai apmąstytas ir nepiktavališkas mintis apie to simbolio ydingumą bei savo pasiūlymus, kaip geriau sutvarkyti religinius ir bažnytinius dalykus. Čia taip pat nėra nieko, kas galėtų ap sunkinti jo sąžinę. Juk tai, ko jis moko, atlikdamas savo tarnybą kaip bažnyčios įgaliotinis, dvasininkas skelbia kaip dalykus, kurių atžvilgiu jis neturi laisvos valios mokyti taip, kaip jam patinka, ir kuriuos privalo skelbti pagal duotą instrukciją ir vardu kitos instancijos, kuriai atstovauti jis paskirtas. Jis sakys: „Mūsų bažnyčia moko to ir to; ji remiasi štai šitais argumentais.“ Taigi šitaip jis savo parapijai teikia visokeriopą praktinę naudą teiginiais, kurių teisingumu pats nėra visiškai įsitikinęs, bet kuriuos vis dėlto gali įsipareigoti skelbti, nes juk nėra visai neįmanoma, kad juose slypėtų tiesa, šiaip ar taip, juose bent jau tikrai nėra nieko, kas prieštarautų jo paties vidinei religijai. Juk jei dvasininkas manytų, kad tuose teiginiuose yra tokių dalykų, tai negalėtų sąžiningai eiti savo tarnybos ir turėtų jos atsisakyti. Vadinasi, paskirtasis mokytojas prieš parapijiečius savo protu naudojasi tik *privačiai*; mat parapija, kad ir kokia didelė ji būtų, vis dėlto yra tik namų bendruomenė, ir, atsižvelgiant į tai, jis, kaip kunigas, nėra ir negali būti laisvas, nes atlieka kitos instancijos pavedimą. Tuo tarpu kaip mokslininkas, kalbantis raštais tikrajai publikai, būtent – pasauliui, taigi *viešai naudodamasis* savo protu, dvasininkas

³ Kalbama apie Prūsijos karalių Frydrichą II (1740–1786).

turi neribotą laisvę naudotis savo protu ir kalbėti savo paties vardu. Juk tai, kad liaudies globėjai (dvasiniuose dalykuose) patys irgi būtų nesavarankiški, yra nesąmonė, kuri gali baigtis tik nesąmonės įamžinimu.

Bet ar kokia nors dvasininkų bendrija, pavyzdžiui, bažnyčios susirinkimas ar kokia garbinga klasė (kaip ji pati save vadina Olandijoje), neturi teisės priesaika išipareigoti laikytis kokio nors nekintamo simbolio ir šitaip įgyti aukščiausios globos teisę – globoti kiekvieną savo narį, o per juos – ir visą liaudį, ir net įamžinti tą globos teisę? Atsakau: tai visiškai neįmanoma. Tokia sutartis, sudaroma visiems laikams siekiant sustabdyti bet kokią tolesnę žmonių giminės švietimąsi, būtų visiškai negaliojanti, net jeigu ją patvirtintų aukščiausioji valdžia, reichstagai bei iškilmingiausios taikos sutartys. Vienas amžius neturi teisės susimokyti ir susitarti pastatyti kitą amžių į tokią padėtį, kad šis negalėtų plėsti, valyti nuo klaidų savo (visų pirma tokio svarbaus) pažinimo ir apskritai žengti į priekį švietimosi srityje. Tai būtų nusikalstamas žmogaus prigimčiai, kurios pirmutinė paskirtis ir yra žengti pirmyn; tad, vadinasi, palikuonys turi visišką teisę atmesti tuos nutarimus kaip neteisėtai priimtus ir nusikalstamus. Patikrinti viską, kas gali būti duodama liaudžiai kaip įstatymas, turime tokiu klausimu: „Ar galėtų liaudis pati sau susikurti tokį įstatymą?“ Toks kriterijus turbūt būtų įmanomas nustatytą trumpą laiką, tarsi laukiant geresnio, kad būtų išsaugota tam tikra tvarka; tačiau kartu kiekvienam piliečiui, visų pirma dvasininkui, turi būti paliekama laisvė kaip mokslininkui viešai, t. y. raštais, reikšti savo nuomonę apie esamos padėties trūkumus, nors įvestoji tvarka vis dar galiotų – tol, kol visų tų dalykų būklės supratimas viešai taip paplistų ir išgalėtų, kad būtų galima, suvienijus balsus (tegu ir ne iškart visus), pateikti sostui pasiūlymą, kaip apsaugoti tas bendruomenes, kurios, tarkim, nusprendusios, kad geriau viską supranta, susijungė į kitokią religinę bendriją, bet netrukdyti tiems, kurie nori laikytis senosios tvarkos. Tačiau visiškai nevalia susitarti dėl kokios nors vienos nekintamos, niekieno viešai nediskuotinos religinės normos net ir vienam žmogaus amžiui ir tuo tarsi sunaikinti tam tikrą žmonijos žengimo į tobulėjimą tarpsnį, padaryti jį nevaisingą, o palikuonims net ir nuostolingą. Tiesa, žmogus pats sau vienas gali – ir tai tik kurį laiką – atidėti švietimąsi toje srityje, kurią jis privalo išmanyti; tačiau visiškai atsisakyti švietimosi pačiam, o juo labiau atsakyti jį palikuonims, reikštų pažeisti ir sutrypti šventas žmonijos teises. O to, ko neturi teisės dėl savęs nuspręsti pati liaudis, dar labiau negali įsakyti liaudžiai monarchas; juk jo, kaip įstatymų leidėjo, autoritetas paremtas tuo, kad savo valia jis suvienija visos liaudies valią. Jeigu tik jis rūpinasi, kad visi tikri ar tariami patobulinimai nepažeistų viešosios tvarkos, tai gali ramiausiai leisti valdiniam savo sielos išganymui labai daryti tai, ką jie mano esant reikalingą, – tai visai ne jo reikalas; bet užtat jis turi žiūrėti, kad vieni kitiems prievarta netrukdytų iš visų jėgų dirbti siekiant suprasti tą išganymą ir prisidėti prie jo. Net ir pačiam Jo Didenybei kenkia, jei jis kišasi į tuos dalykus, savo valdžia kontroliuojamas raštus, kuriais jo valdiniai mėgina išreikšti savo įsitikinimus, – tiek tuo atveju, kai jis tai daro remdamasis savo paties aukščiausiu išmanymu, nusipelnędamas priekaišto: „*Caesar non est supra grammaticos*“⁴, tiek dar labiau tada, kai taip pažemina savo aukščiausią valdžią, kad savo šalyje ima remti kelių tironų dvasinę despotiją kitų valdinių atžvilgiu.

Taigi jeigu mane kas paklaustų: „Ar mes dabar jau gyvename *apsišvietusiame amžiuje*?“ – aš atsakyčiau: „Ne, bet užtat mes gyvename *švietimo* amžiuje.“ Kad žmones, apskritai imant, dabartinėmis aplinkybėmis jau pajęgtų, kitų nevadovaujami, tvirtai ir gerai naudotis savo pačių protu religijos dalykuose ar kad bent būtų galima raginti juos

⁴ *caesar non est supra grammaticos* (lot.) – valdovas nėra aukščiau už mokytus vyrus.

tai daryti, – iki to mums dar daug trūksta. Tačiau jau matome aiškių ženklų, kad jiems vis dėlto atsivėrė ši sritis, kad jie gali laisvai imtis to darbo ir kad sumažėjo kliūčių visuotiniam švietimuisi arba išsivadavimui iš nesavarankiškumo, atsiradusio dėl pačių žmonių kaltės. Šiuo požiūriu mūsų amžius yra švietimo amžius, arba *Frydricho* šimtmetis.

Valdovas, kuris nemano būsiant negarbinga pasakyti, kad jis laiko savo *pareiga* nieko nenurodinėti žmonėms religijos dalykuose ir palikti jiems visišką laisvę šioje srityje, kuris net atsisako pasipūteliško žodžio *tolerancija*, pats yra apsišvietęs ir vertas, kad dėkingas pasaulis ir ateinančios kartos šlovintų jį kaip karalių, kuris pirmasis, bent jau valdžios atžvilgiu, išvadavo žmonių giminę iš nesavarankiškumo ir kiekvienam suteikė laisvę naudotis savo protu visuose dalykuose, susijusiuose su jo sąžine. Jam valdant, didžiai gerbiami dvasininkai, nepažeisdami savo tarnybinių pareigų, gali kaip mokslininkai laisvai ir viešai pateikti pasauliui svarstyti savo nuomonę bei sprendimus, kai kuriais atžvilgiais nukrypstančius nuo priimto simbolio; dar labiau tai gali daryti visi kiti, kurių nesaisto jokios tarnybinės pareigos. Ši laisvės dvasia plinta ir kitur, net jeigu jai tenka grumtis su išorinėmis kliūtimis, kurias stato pati savęs nesuprantanti valdžia. Juk pastaroji dabar jau turi pavyzdį, kad ir davus laisvę nėra nė menkiausio pagrindo baimintis dėl viešosios rimties ir visuomenės vieningumo. Žmonės patys savaimė palengva atsikrato neišprusimo, jeigu tik tyčia negudraujama siekiant išlaikyti juos neišprususius.

Aš pirmiausia nusakiau švietimą, kuris yra žmonių išvadavimas iš nesavarankiškumo, atsiradusio dėl jų pačių kaltės, *religijos srityje*; mat meno ir mokslo srityse mūsų valdovai nesistengia vaidinti savo valdinių globėjų, be to, anas nesavarankiškumas yra ir pats kenksmingiausias iš visų, ir labiausiai žeminantis. Bet valstybės galvos, suteikusios šitą laisvę, mintis eina dar toliau, jis supranta, kad nėra jokio pavojaus ir *įstatymų leidybos* srityje leisti valdiniais *viešai* naudotis savo protu ir viešai skelbti pasauliui savo mintis apie geresnį jos sutvarkymą, net atvirai kritikuoti esamus įstatymus; mes turime puikų tokio supratimo pavyzdį, ir šiuo atžvilgiu dar nė vienas monarchas nepažengė toliau už tą, kurį mes garbiname.

Tačiau, kita vertus, tiktai tas, kas, pats būdamas apsišvietęs, nesibijo šešėlių, o kartu turi ir didžiai drausmingą gausią armiją, padedančią jam užtikrinti viešąją rimtį, gali pasakyti tai, ko neišdrįs pasakyti respublika: „*Filosofuokit kiek norit ir apie ką norit; bet klausykit!*“ Taip mums čia atsiveria keista, nelaukta žmogiškų dalykų tėkmė; juk ir apskritai tie dalykai, kai žvelgiame į juos iš arti, yra paradoksalūs. Didėlesnė pilietinė laisvė atrodo palanki liaudies *dvasios* laisvei ir vis dėlto sukuria pastarajai neįveikiamų kliūčių; o kiek mažesnė pilietinė laisvė atveria liaudies dvasiai erdvę, kurioje ši gali išplėtoti visas savo galimybes. O kai prigimtis po šituo kietu lukštu išskleidžia branduolį, kuriuo ji kuo švelniausiai rūpinasi – būtent polinkį ir pašaukimą laisvai *mąstyti*, – tai pastarasis savo ruožtu palengva ima veikti liaudies galvoseną (dėl to liaudis vis labiau sugeba *laisvai veikti*), o galų gale net principus *valdžios*, kuri pamato, kad jai pačiai naudinga su žmogumi, kuris dabar jau yra *daugiau nei mašina*, elgtis taip, kaip reikalauja jo orumas⁵.

Karaliaučius (Prūsija), 1784 m. rugsėjo 30 d.

Iš vokiečių kalbos vertė Antanas Gaillius

⁵ Buschingo „Savaitės žinių“ rugsėjo 13 d. numeryje šiandien, to paties mėn. 30 d., aš perskaičiau „Berlyno mėnesinio žurnalo“ šio mėnesio numerio anotaciją, kurioje minimas pono Mendelssohno atsakymas į tą patį klausimą. Man jis dar nepateko į rankas; priešingu atveju būčiau susilaukęs nuo čia pateikiamų samprotavimų, kurie dabar galbūt pasitarnaus tiktai tam, kad parodytų, kokią minčių vienybę gali sukurti atsitiktinumas [Antonas Frydrichas Biušingas (1724–1793) – Getingeno universiteto profesorius, geografas, savaitraščio leidėjas; Mozė Mendelsonas (1729–1786) – vokiečių filosofas].

Immanuelis Kantas

DRAUGO PRIERAŠAS*

Iš anksčiau duoto lietuvių aprašymo¹ matyti, kad prūsų lietuvis tikrai nusipelno, idant būtų išlaikytas jo charakterio savitumas, o kadangi kalba yra svarbiausia charakterio formavimo ir išlaikymo priemonė, tai – ir jos grynumas tiek mokykloje, tiek bažnyčioje.

Aš dar prie to pridedu, kad jis, būdamas mažiau linkęs pataikauti negu jo kaimyninės tautos, su savo vyresniaisiais yra pratęs kalbėti kaip su lygiais, nuoširdžiai ir atvirai; anie to nepriima už bloga ir nesididžiuodami paspaudžia ranką, nes, be kita ko, jie žino, kad jis mielai padarys viską, ką laikys reikalinga. Jo išdidumas yra visai kas kita negu vienos kaimyninės tautos žmonių pasipūtimas, kai tarp jų yra kas nors kilmingesnis, nes tai greičiau savo vertės jautimas, reiškiantis drąsą ir laiduojantis jų ištikimybę.

Bet ir nepaisant naudos, kurią gali valstybei duoti tautos su tokiu charakteriu parama, nereikia menkinti viso to, ką gali duoti mokslams, ypač senajai tautų kilnojimosi istorijai, ta labai senos, dabar mažame plote suspaustos ir tartum izoliuotos tautos dar gryna kalba, ir todėl išsaugoti jos savitumą jau savaime yra labai svarbu. Dėl to Biušingas² labai apgailestavo, kad anksti mirė eruditas Halės profesorius Tunmanas³, kuris, visa tai tyrinėdamas, per daug įtemptai dirbo ir išsekino savo jėgas.

Apskritai, jei ir ne iš kiekvienos kalbos galima būtų tiek daug tikėtis, tai vis dėlto kiekvienos tautelės švietimui kokiame nors krašte, pavyzdžiui, Prūsų Lenkijoje⁴, svarbu mokykloje ir bažnyčioje mokyti gryniausią (lenkų) kalbą, nors ja ir tebutų labama tik už šio krašto ribų, ir pasiekti, kad tokia gryna kalba ilgainiui taptų plačiai vartojama, nes ji labiau atitiktų tautos savitumą, ir pačios tautos supratimas pasidarytų aiškesnis.

Iš vokiečių kalbos vertė Kristina Rickevičiūtė

* I. Kanto pratarinė paskelbta Kristijono Gotlybo Milkaus (1733–1807) „Lietuvių-vokiečių ir vokiečių-lietuvių kalbų žodyne“, (Karaliaučius, 1800).

¹ K. G. Milkaus žodyne prieš I. Kanto pratarinę buvo įdėtos vokiečių filosofo, Berlyno universiteto profesoriaus Danielio Jenišo (1762–1804) ir Gumbinės karo reikalų patarėjo C. F. Heilsbergo (XVIII a. II pusė) pratarinės, kuriose lietuviai buvo aprašyti kaip svetingi, bičiuliški, kilnūs, narsūs, ypatingai prie savo kalbos ir tėvų žemės prisirišę žmonės.

² Antonas Frydrichas Biušingas (Büsching 1724–1793) – vokiečių geografas, parašęs knygą *Lenkijos Karalystės ir LDK geografija* (1768), išleidęs Lenkijos ir Lietuvos žemėlapi (1770).

³ Johanas Erichas Tunmanas (Thunmann; 1736–1778) – švedų kilmės vokiečių mokslininkas, istorikas, Halės universiteto profesorius, parašęs *Kai kurių Šiaurės tautų senovės istoriją* (1772), taip pat *Rytinių Europos tautų istoriją* (1774).

⁴ Čia turimos galvoje tos Prūsų žemės, kuriose gyveno lenkai.

Johanas Volfgangas Gėtė

Johanas Volfgangas Gėtė (Johann Wolfgang Goethe, 1749–1832) – viena iškiliausių Apšvietos epochos asmenybių, vokiečių poetas, prozininkas, dramaturgas, filosofas, mokslininkas, diplomatas. Gimė Frakfurte prie Maino protestantų miestėlėnų (biurgerių) šeimoje. Paauglystėje išmoko anglų, prancūzų, italų, lotynų, graikų kalbas. Tėvai turėjo turtingą biblioteką, tad jaunasis Gėtė labai daug skaitė – tiek senųjų, tiek naujųjų laikų garsius kūrinius. Jo požiūrį į namų bibliotekos reikšmę atskleidžia garsusis posakis: „Nešk geras knygas į namus, nes jų jėga lemtingai veikia vaikus ir vaikų vaikus.“ Anksti susižavėjo teatro menu – lankė teatrą ir vaidino mėgėjiškuose spektakliuose. Paklusęs tėvo norui, nuo 16 metų studijavo teisę Leipcigo (1765–1768) ir Strasbūro (1770–1771) universitetuose, kur daugiau dėmesio skyrė su studijomis nesusijusiems dalykams: klausė literatūros kursų, lankė Dailės akademiją, kur tobulino piešimo įgūdžius. Leipcige išgyveno pirmąją meilę, kurios įkvėptas sukūrė pirmuosius eilėraščius. Meilė Gėtės gyvenime tapo svarbiu kūrybinio įkvėpimo šaltiniu. Audringas studentiškas gyvenimas pakenkė Gėtės sveikatai. Nutraukęs studijas, pusantrų metų gydėsi tėvų namuose, tuo metu susidomėjo alchemija, ezoterika, simbolinėmis senovinių ženklų reikšmėmis.

Strasbūre susipažino su J. G. Herderiu, kuris jį sudomino „Audros ir veržimosi“ sąjūdžio idėjomis, Biblija, Homeru, Šekspyru, liaudies kūryba. Ten pat sukūrė pirmuosius *Fausto* eskizus, eilėraščių (gamtos ir meilės lyrikos ciklą *Zenzenheimo dainos*), kurie yra laikomi geriausiais iš visos „Audros ir veržimosi“ sąjūdžio lyrikos. Eilėraščiuose atsiskleidžia Gėtės kūrybai būdingi bruožai ir motyvai: optimistinė pasaulėjauta („Susitikimas ir išsiskyrimas“, „Gegužės daina“), liaudies kūrybos, kaip įkvėpimo šaltinio, pripažinimas (eilėraštyje „Erškėtrožė“ interpretuojama J. G. Herderio liaudies dainų rinkinyje *Tautų dainos* (1779) išspausdinta daina „Erškėtrožė“). Filosofinėje lyrikoje Gėtė aukština genijaus kūrybą, kuria paralelę tarp galingos upės ir audringojo genijaus, vaizdžiai parodo, kad genijaus asmenybės stiprybė atsiranda dėl giminingų individų paramos, – susijungus „broliškiems šaltiniams“, mažas kalnų upelis tampa galinga upe, kuri teka amžinojo vandenyno glėbin („Mahometo giesmė“). Interpretuodamas antikinį mitą, odėje „Prometėjas“ Gėtė išaukština aktyvų, kūrybingą žmogų.

1772 m. vasarą, baigęs teisės studijas, Gėtė išvyko į Veclarą įgyti teisininko patirties. Čia įsimylėjo draugo Kestnerio sužadėtinę Šarlotę Buf. Ši meilės istorija paskatino sukurti

Johanas Volfgangas Gėtė

tikrais gyvenimo faktais paremtą romaną *Jaunojo Verterio kančios* (1774). Romane Gėtė atskleidžia vidinę Verterio dramą: kuria gamtos ir žmogaus jausmų paralelę, aprašo kiekvieną Verterio sielos virpesį, gilinimąsi į save, mąstymą, iškelia meilės galią ir jos apgaulingumą: „Kas mūsų širdžiai pasaulis be meilės! Kas magiškoji lempa be šviesos. Vos tik įstatai vidun lemputę, ir ant tavo baltos sienos nušvinta spalvingi paveikslėliai. Ir jeigu tai tėra tik laikinas mirazas, vis tiek mes laimingi, kai stovime prieš ją kaip vaikai ir žavimės stebuklingais vaizdais.“ Verteriui, kaip ir Šekspyro Hamletui, būdingas vidinio gyvenimo intensyvumas ir išorinių veiksmų pasyvumas. Vienintelis jo aktyvumo proveržis – savižudybė romano pabaigoje. Pirmasis romanas pavertė Gėtę žjymybe, Verteris tapo kultine figūra. Verterio stilių, elgesį ir net savižudybę mėgdžiojo jauni žmonės, dėl to romanas buvo uždraustas kai kuriose Europos šalyse. Jausmingos prigimties žmonės, apdovanoti gabumais, bet neturintys tvirtų moralės principų yra pagrindiniai dramų *Klavigas* (1774) ir *Stela* (1775) herojai. Asmeninio gyvenimo ir kūrybos sąsajos, būdingos daugumai Gėtės kūrinių, apibendrinamos dramos *Torkvato Taso* pagrindinio herojaus – poeto Taso – pasakytais žodžiais: „Jeigu kiti žmonės, užgriuvus kančiai, nutyla, man Dievas suteikė dovaną išsakyti savo kančią.“ Jausmų pasaulio dinamika būdinga ir Fausto charakteriui – jo gyvenimo istorija pulsuoja nuolatine pasitenkinimo ir nusivylimo kaita.

Paveiktas Šekspyro istorinių kronikų, Gėtė sukuria dramas, paremtas Vokietijos istorijos įvykiais: pirmąją istorinę vokiečių dramą *Gecas fon Berlichingenas* (1773), kurioje išaukštinamas audringasis herojus – valstiečių sukilimo vadas Gecas, dramą *Egmontas* (1775–1885), kurios herojus kovoja ir miršta už laisvę. Dramos parašytos proza (atsisakant klasicistinio eiliuotos kalbos reikalavimo), sekant šekspyriškąja tradicija, kuriamas platus istorinis laikotarpis (atsisakoma klasicistinio laiko ir vietos vienumo reikalavimo), vaizduojami įvairių visuomenės sluoksnių atstovai, kuriami sudėtingi ir prieštaringi personažų likimai.

1775 m. lapkričio mėnesį Gėtė atvyko į Veimarą ir tapo aštuoniolikmečio hercogo Karlo Augusto patarėju ir draugu. 1782 m. hercogas išrūpino iš biurgerių kilusiam rašytojui aristokrato titulą. Veimare Gėtė entuziastingai ėmėsi politinės veiklos, tikėdamasis radikalai pakeisti visuomeninę situaciją Saksonijos-Veimaro grafystėje. Reformavo mūškininkystės, kelių tiesimo, švietimo sritis. Per politinės veiklos dešimtmetį Gėtė nutolo nuo aktyvios kūrybos, parašė tik lyrinių ir proginių eilėraščių. To meto dvasinę jo būseną puikiai atskleidžia eilėraštis „Kelionė po Harcą žiemą“: 28 metų poetas jaučiasi dievų numylėtinis, dėkoja likimui už suteiktą laimės malonę. Tačiau sulaukus 36-ųjų, rašytojo dvasioje brendo krizė, jis troško išsivaduoti iš nuolatinio nerimo, užsimiršti. 1786 m. Gėtė, neįspėjęs hercogo, išvyko į Italiją.

Apsigyveno Romoje, studijavo Antikos ir Renesanso meną, grįžo prie neįgyvendintų kūrybinių sumanymų: baigė *Egmontą*, rašė *Ifigeniją Tauridėje*, *Torkvatą Tasą*, pradėjo elegijų ciklą. Italijoje susiformavo naujos Gėtės estetiškos pažiūros. Jas atskleidžia ciklas *Romos elegijos* (1788–1790), parašytas antikos kūrinių eilėdara – hegzametru, su gausiais mitologiniais motyvais. 1788 m. grįžo į Veimarą. Hercogas atleido Gėtę nuo administracinių pareigų, paliko tik ministro titulą ir pavedė rūpintis Veimaro teatru. Pasikeitė ir asmeninis rašytojo gyvenimas. Veimaro parke į Gėtę, kaip į ministrą, dėl brolio kreipėsi

23 metų Kristina Vulpius (Christiane Vulpius). Paprasta, mažai išsilavinusi mergina, daranti dirbtines gėles, tapo Gėtės gyvenimo drauge, sūnaus Augusto motina, o po 16 metų – žmona.

XVIII a. paskutinysis dešimtmetis buvo intensyvios kūrybinės bei mokslinės veiklos metas. Gėtė sukūrė auklėjamąjį romaną *Vilhelmo Meisterio mokymosi metai* (1796), kuriame atskleidė XVIII a. vokiečių teatro pasaulį, Šileriui paskatinus baigė pirmąją *Fausto* dalį (1808). Gėtė pasirodė kaip tikras Apšvietos epochos žmogus, siekiantis ugdyti įvairiapusišką asmenybę. Samprotavimai įvairiomis žmogaus būties temomis, ypač būdingi Gėtės romanams, tapo sparnuotais posakiais, sentencijomis. Romano veikėjo Vilhelmo žodžiais atskleidžiamas įsitikinimas, kad bet kokia biurgeriška profesija stabdo asmenybės tobulėjimą, nes reikalauja tik vieno sugebėjimo, vienos specializacijos. Tokia asmenybė bus vienpusiška ir neharmoninga. Gėtė buvo įsitikinęs, kad menas ir mokslas padeda ugdyti asmenybę, tačiau žmogus turi užsiimti aktyvia veikla. Ši idėja tapo antrosios *Fausto* dalies pagrindu.

XIX a. pradžioje pasirodė programinis Gėtės straipsnis „Vinkelmanas“ (1805). Jame aiškino savo požiūrį į romantizmą, kuris buvo jam tolimas ir svetimas (išskyrus teigiamą požiūrį į Baironą, kuris įkvėpė antroje *Fausto* dalyje sukurtą Fausto ir gražiosios Elenos sūnaus Hiperiono paveikslą). Tuo metu Gėtė rašė autobiografinį kūrinį *Poezija ir tikrovė. Iš mano gyvenimo* (1811–1814), meilės įkvėptas sukūrė poezijos knygą *Vakarų-rytų divanas* (1819), romaną *Vilhelmo Meisterio klajonių metai* (1829), baigė *Faustą* – viso savo gyvenimo kūrinių, pradėtą rašyti apie 1770 m. *Faustas* – vienas reikšmingiausių pasaulio klasikos kūrinių, kuriame atspindima turtinga Europos civilizacijos patirtis: antikos (mitologiniai veikėjai-kaukės, klasikinė Valpurgijos naktis, Fausto ir Elenos meilės istorija), Biblijos („Prologas Danguje“ – Jobo knygos interpretacija), viduramžių (Fausto istorijos šaltinis, raganos virtuvės, Valpurgijos nakties vaizdiniai), Renesanso, Apšvietos (Faustas, sutelkiantis savyje Renesanso ir Apšvietos asmenybės bruožus, yra ne pasmerkiamas ir nuteisiamas pragaro kančioms, o išteisinamas ir išaukštinamas), romantizmo (žmogaus veržlumas ir fantazijos suteikiama laisvė Hiperiono paveiksle) vaizdiniai ir idėjos.

Fausto istorija siejama su konkrečiu asmeniu, gyvenusiu Vokietijoje XVI a. pirmojoje pusėje. Neeilinė, skandalinga viduramžių tyrinėtojo ir šarlatano asmenybė kėlė amžininkų susidomėjimą, vėliau jo gyvenimo istorija, bauginanti ir magiškai patraukli, apipinta legendomis, įkvėpė įvairių tautų rašytojus, kompozitorius, dailininkus. Daugiabriau- nis, prieštaringas šio herojaus charakteris leidžia į žmogaus ir pasaulio esmės klausimą žvelgti filosofiniu, moraliniu, etiniu, istoriniu, teologiniu ir kitais požiūriais. Pirmasis veikalas, perteikęs daktaro Fausto istoriją, buvo 1587 m. Frankfurte prie Maino išleista *Daktaro Johano Fausto, garsiojo burtininko ir juodojo mago, istorija*. Viduramžiškas Fausto asmenybės klotas išryškėja atgailai skirtuose pasakojimuose. Renesanso poveikį at-

*Faustas nėra išskirtinis
personažas. [...] Jis kaip ir
daugelis mūsų. Gėtei pavyko
apibendrintai išreikšti visų
laikų žmonių norus. Jo
veikalas – tobulas žmogaus
prigimties pažinimas.
Kiekvienas mūsų, šiek tiek
pagyvenęs šioje žemėje,
susiduria su panašiomis
problemomis kaip Faustas.*

Eimuntas Nekrošius

Mefistofelį prišaukia Fausto mintys. Dažnai prisišaukiai, ką galvoji. Jei mintys šviesios, pritrauki šviesą, jei tamsios, – užgriūva tamsa. Faustas pritraukia Mefistofelį, ne atvirkščiai. Tai Fausto problemos. Tam tikru požiūriu Mefistofelis jau yra Fauste.

Eimuntas Nekrošius

skleidžia troškimas įveikti fizinius ir moralinius draudimus, noras pakilti virš žmogiškųjų galimybių, aprėpti visatą. XVII a. pradžioje anglų dramaturgas Kristoferis Marlou, Šekspyro amžininkas, sukūrė dramą *Tragiškoji daktaro Fausto istorija* (1604). Marlou drama išpopuliarino Fausto istoriją pasaulio literatūroje. Su keliaujančių aktorių trupe *Tragiškoji daktaro Fausto istorija* pasiekė Vokietiją, XVII–XVIII a. Fausto siužetą pamėgo lėlių teatro kūrėjai. Vaikystėje matytas lėlių teatro spektaklis padarė didelį įspūdį Gėtėi. Autobiografijoje *Poezija ir tiesa* jis rašo, kad istorija apie Faustą ilgai skambėjo jo sieloje lyg daugiabalsis aidas. Daktaro Fausto istoriją perpasakojo daugelis rašytojų, ji buvo pildoma naujais motyvais, – velnias pasirodo šuns pavidalu, Faustas įsimyli gražią, bet neturtingą merginą, – kuriuos panaudojo Gėtė. Fausto istorija ypač išpopuliarėjo, kai pasirodė pirmoji Gėtės tragedijos dalis.

Viduramžiais Faustas vaizduotas kaip nusidėjęs, kuris sulaukia pelnyto pasmerkimo. XVI a. išleistoje Fausto istorijoje pažinimo troškimas ir dvasinis maksimalizmas dar neatsiejamas nuo šarlatano, burtininko, lėbautojo. Gėtės sukurtoje interpretacijoje Fausto pažinimo siekis yra tapęs pagrindiniu personažo tikslu, išauga į vidinę dramą. XVIII a. Fausto istorijos interpretacijoje atsiranda svarbus lūžis. Apšvietos epochoje Faustas vaizduojamas kaip siekiantis proto aštrumo, įvairiapusių žinių, gilios erudicijos, fizinio ir dvasinio pasaulio pažinimo. Fausto charakteriui būdinga dvilypė prigimtis, siejanti gėrio ir blogio pradus, kurią išteisina nenurimstanti dvasia, amžinas nepasitenkinimas, naujų tikslų siekis. XX a. Fausto asmenybė interpretuojama ir vertinama iškeliant neigiamus charakterio bruožus: egoizmą, autoritarizmą, humaniškumo stoką.

Lietuvių kultūroje Gėtės vardas pirmiausia tapo svarbus dėl lietuvių liaudies dainų vertės iškėlimo. Panašiai Gėtės publikacijomis, vertimais, recenzijomis buvo išpopuliarinta serbų, čekų, suomių, italų liaudies poezija. Gėtės autoritetas buvo pasitelkiamas ginant lietuvių kultūros bei literatūros nacionalinį savarankiškumą. Gėtė muzikinėje dramoje *Žvejė*, pastatytoje 1782 m. Ilmo upės pakrantėje (spektaklyje vaidino ir pats autorius), įdėjo lietuvių liaudies dainą „Aš atsisakiau savo močiutei“, paimtą iš Herderio rinkinio *Tautų balsai* (1779). 1821 m. Veimare Gėtė kalbėjo apie lietuvių liaudies dainas Karaliaučiaus universiteto profesorius A. Hagenui ir „parecıtavo vieną“, o 1827 m. klausėsi savo rūmuose atliekamos dainos „Aš atsisakiau savo močiutei“, ir „pats Gėtė buvo didžiai patenkintas“. 1828 m. Gėtė išspausdino L. Rėzos rinkinio *Dainos* recenziją, pakartodamas savo mokytojo J. G. Herderio mintį: „Į šias dainas reikia žiūrėti kaip į betarpiškai išėjusias iš liaudies, kuri gamtai, taigi ir poezijai, yra daug artimesnė, nekaip išlavintasis pasaulis.“ Pirmieji Gėtės eilėraščių vertimai į lietuvių kalbą atsirado tik XIX a. pabaigoje. *Faustas*, mėgintas versti daugelio vertėjų (L. Švedo, Vydūno, V. Mykolaičio-Putino ir kt.), pirmą kartą pasirodė 1934 m. (vertė A. Valaitis), svarbiu įvykiu tapo antrasis vertimas – 1960 m. *Faustą* išvertė A. Churginas, trečią kartą 2003 m. *Faustą* išvertė Antanas A. Jonynas. Lie-

tuvių literatūroje ryškiausių pėdsaką paliko Gėtės lyrika (Maironio, V. Mykolaičio-Putino poezijoje). Tragediją *Faustas*, kuri laikoma vienu sudėtingiausių iššūkių teatrui ir dažnai vadinama drama skaitymui, teatre pastatė režisierius Eimuntas Nekrošius. Fausto vaidmenį sukūrė aktorius Vladas Bagdonas.

Siūloma literatūra: Johanas Volfgangas Gėtė, *Faustas*, iš vokiečių kalbos vertė Antanas A. Jonynas, Vilnius: Tyto alba, 1999–2003; *Daktaro Johano Fausto, garsiojo burtininko ir juodojo mago, istorija*, iš vokiečių kalbos vertė L. Citavičiūtė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006; Richard Friedenthal, *Getė*, iš vokiečių kalbos vertė Eugenija Vengrienė ir Jonas Kilius, Vilnius: Vaga, 1977; Johann Peter Eckermann, *Pokalbiai su Goethe paskutiniaisiais jo gyvenimo metais*, iš vokiečių kalbos vertė Giedrė Sodeikienė, Vilnius: Aidai, 1999; Mara Zālīte, *Margarita*, 2 dalių kamerinė pjesė J. W. Goethe's „Fausto“ motyvais, iš latvių kalbos vertė Silvestras Gaižiūnas, Vilnius: Vaga, 2005; Vytautas Kubilius, „*Faustas* keliauja į Lietuvą“, *Pergalė*, 1980, Nr. 3. p. 133–154; Silvestras Gaižiūnas, *Baltų Faustas ir Europos literatūra*, Kaunas: Aušra, 2002; Donatas Sauka, *Fausto amžiaus epilogas*, Vilnius: Tyto alba, 1998.

Johanas Volfgangas Gėtė

FAUSTAS

P A S K Y R I M A S

Jūs vėl artėjat, besimainantys šešėliai,
 Mane ne sykį lankę praeity.
 Ar vėl bandysiu numalšinti jūsų šėlą,
 O gal dar likę įkarščio širdy?
 Iš ūkanų miglotų prisikėlę
 Jūs braunatės ir trokštate valdyt.
 Na ką gi – jausdama aistros dvelkimą,
 Ir man širdy jaunystė plakti ima.

Linksmų dienų vaizdai pažyra,
 Mieli šešėliai, užmiršti seniai,
 Nelyg iš primirštos saktės išnyra
 Pirmosios meilės ir draugystės slėpiniai,
 Širdy suspurda visa, ką patyriau,
 Kas, rodės, jau pranyko amžinai,
 Ir atminty draugų veidai sušvyti
 Svaigiausiuos klystkeliuos po žemę išblaškyti.

Tie, kas posmus pirmuosius mano skaitė,
 Naujų eilių, deja, neišklausys,
 Puikus bičiulių ratas išsisklaidė,
 Nuščiuvo pritarimo gaudesys;
 Žvelgiu į nepažįstamus man veidus, –
 Bet tik baugina pagarbus jų dėmesys.
 Tie, kurie džiaugėsi mano posmais iš tikrųjų –
 Kas kur išsklido, jei dar vaikšto tarp gyvųjų.

Vėl traukia pasinert į dvasios rimtį
 Seniai nebeatirtas ilgesys,
 Plevenančius dainos garsuos suspindi
 Švelnus Eolo arfos skambesys,
 Baimingas šiurpulys nusmelkia širdį,
 Sušildo grubią sielą liūdesys;
 To, ką turiu – tik atspindžiai belikę,
 O kas išnyko – tampa realybe.

[...]

PROLOGAS DANGUJE

*DIEVAS, Jo dangiškoji kariauna.**Vėliau – MEFISTOFELIS**Trys ARKANGELAI*

RAPOLAS. Visatos choro begalybėj
 Per amžius saulė gaus ir gaus,
 Nubrėžtame kely ją lydi
 Griausmingi sąskambiai dangaus.
 Įgauna angelai beribių
 Jėgų, gėrėdamiesi ja;
 Šlovingų tvarinių didybė
 Vis ta pati ir vis nauja.

GABRIELIUS. Net nebejaučia savo greičio,
 Kai sukas žemė skriedama,
 Dienų žėrėjimą pakeičia
 Naktų grėsminga gūduma;
 Uolų granitas aiži, gūra
 Putotam jūros ošime,
 Ir sukas akmenys ir jūra
 Kartu su skriejančia žeme.

MYKOLAS. Viena per kitą audros pliekia
 Ir maišo jūrą su krantais,
 Apraizgo visa, ką pasiekia
 Tūžmingais negandų tinklais.

Grėsmingai niokodami kerta
 Žaibai trenksmu iš debesų, –
 Bet nesiliaujam, Dieve, garbint
 Tavų užmanymų šviesių.

VISI TRYŠ. Tai angelams jėgų beribių
 Per amžius teikia danguje,
 O Tavo tvarinių didybė
 Vis ta pati ir vis nauja.

MEFISTOFELIS. Štai, Dieve, aš ir vėl esu greta,
 Klausk ko geidi, ir pabandyčiau atsakyti.
 Juk šiaip jau savo palankumo niekada
 Neskyrei man mažiau nei visai svitai.
 Nepyk, bet prakilniai kaip šitos dvasios
 Giedoti liaupsių taip ir neišmokau,
 Juoba iš mano lūpų tokios frazės
 Tau, jei mokėtum juoktis – keltų juoką.
 Nedaug nutuokiu apie sandarą visatos,
 Tačiau žmogaus vargai man aiškiai matos:
 Mažasis žemės viešpats liko vertas

Tik tiek, kiek buvo vertas vos sutvertas.
 Manau, kur kas lengviau tam vargšui klotųs,
 Jei jam nebūtum kibirkštis šventos įžeręs,
 Mat savo protą jis temoka panaudoti,
 Kad elgtųs žvėriškiau, nei elgias žvėrys.
 Nepykit, bet kai pažiūriu į žmogų,
 Galiu palyginti jį nebent su žioгу –
 Tik strapalioja nenustygdamas po žolę
 Ir savo seną giesmę traukia uoliai.
 Kad bent akimirakai nurimtų žolėje
 Ir liautųs nosį kaišiojęs! Deja!

DIEVAS. Jau viską pasakei, ką sugalvojai?
 Tu amžinai tik skundies ir dejuoji.
 Nejaugi žemėj nieko gero nematai?

MEFISTOFELIS. Deja, ten viskas nuolatos ne taip.
 Prisižiūrėjęs tų žmonių kančios,
 Aš nejučia ir pats blogai jaučiuos.

DIEVAS. Pažįsti Faustą?

MEFISTOFELIS. Daktarą?

DIEVAS. Jisai
 Tarnauja man.

MEFISTOFELIS. Savotiška tarnystė!
 Jis manos dangiška mana pramisti,
 Vis metasi į tolimas bekraštes,
 Aistros apsėstas, regis, tuoj pasius;
 Nurimtų tik dangaus žvaigždes nuraškęs
 Ir žemės įgeidžius patenkinęs visus,
 Ir nors nerimstantis jo protas blaškos,
 Bet niekad pasotintas nebus.

DIEVAS. Jis, aišku, klaidžioja, bet ieško kelio,
 Ir jeigu pasikliaus manim – klejonės baigsis;
 Juk sodininkas iš pačių pirmų lapelių
 Jau atpažįsta, koks bus medžio vaisius.

MEFISTOFELIS. Kertu, kad šitą naivų sutvėrimą
 Galiu nuvest klaidžiausiu takeliu,
 Tik duokite man savo sutikimą.

DIEVAS. Aš nieko tau uždrausti negaliu,
 Kol jis dar gyvas. Ir kol jis dar ieško,
 Tol renkasi iš daugelio kelių.

MEFISTOFELIS. Esu dėkingas jums, juk mato Viešpats,
 Kad tarp negyvėlių jaučiuos nejaukiai –
 Mane labiau rausvi skruosteliai traukia.
 Kažkaip nemiela prie lavono prisiliest,
 Man, kaip tai katei, reik gyvos pelės.

DIEVAS. Gerai jau, imkis jo, kai panorėsi.

Atplėšk jį nuo gaivių šaltinių,
Tempk pragarmėn ir, jeigu sugebėsi,
Gėrėkis, jį palikęs tankumynuos.
Tačiau jaučiu – tau teks gėdingai pripažinti,
Kad žmogų net ir klystkeliuos tamsiuos
Ne taip jau paprasta ir lengva paklaidinti.

MEFISTOFELIS. Na ką gi, tuoj išvysim, kas teisus.

Tokių lažybų aš pralošt nepratęs.
Tiesiog matau, kaip jau keroja medis,
O aš triumfuodamas raškau vaisius.
Jis džiaugsis, dulkes man laižydamas nuo batų,
Kaip mano prosenelė žvilganti gyvatė.

DIEVAS. O štai tada galėsi ir ateiti,

Ir aš mielai atversiu tau duris.
Iš dvasių, nusiteikusių tik neigti,
Mane mažiausiai trikdė šelmis juokdarys.
Žmogaus ryžtu neverta pasikliauti –
Jis linkęs mėgautis ramybe pataluos,
Todėl džiaugiuosi, kad veržies pasitarnauti
Ir jį kaip kipšas spausi prie veiklos.

O jums, dangaus vaikai tikrieji,
Derėtų šlovint tvarinius Kūrėjo!

Kas amžiais tvyro, vyksta ir gyvena,
Apgaubkit savo meile ir dvasia,
O tai, kas dar tik efemeriškai plevena,
Išsaugokit neblėstančiose mintyse.

MEFISTOFELIS. Tie pokalbiai su senuku išties malonūs,

Su juo sutart ir pasitart pavyksta švelniai.
Tikrai smagu, kai toks garbingas ponas
Taip žmogiškai pasišneka su velniu.

TRAGEDIJOS PIRMA DALIS

N A K T I S

Ankštas kambarys su aukštais gotiškais skliautais.

FAUSTAS, pilnas nerimo, sėdi savo krėsele prie pulto

FAUSTAS. Tataigi! Svarūs mokslo vaisiai –
 Ir filosofijos vingrybes gliaudau,
 Ir medicinos moksluose, ir teisėj,
 Deja, net teologijoje susigaudau;
 Tiek sukauptau savy, tačiau
 Likau kvailys kaip ir anksčiau.
 Esu magistras, daktaro traktatą
 Sukurpęs, jau veik dešimt metų
 Vedžiodamas už nosies studentus
 Bet kaip juos mokau ko paklius,
 Ir pats matau, kad nieko mums žinot neskirta!
 Vien ši mintis sugniaužia širdį.
 Žinau, protu man niekad neprilygo
 Tie daktarai, magistrai, advokatai ir šventikai,
 Atsižadėjau abejonių, skrupulų visų,
 Ir man nei pragaro, nei velnio nebaisu, –
 Bet kas iš to, jei džiaugsmo nerandu,
 Kam apsimest, kad viską suprantu,
 Kam apsimesti tuo, kurs moka
 Atverst ir geresniu paversti žmogų?
 Gyvenimas nevertas šuns buities,
 Net jei šlovės vainiką kas išties
 Arba pasiūlys pinigų ir turtų!
 Todėl aš ir imuosi burtų,
 Šaukiuosi dvasios paspirties,
 Kad man atvertų paslaptis būties,
 Kad, veltui nesidėdamas esąs
 Išminčius, dėstantis neaiškias sau tiesas,
 Patirčiau, kaip man tampa pažinus
 Daiktų vidinis sąryšis painus,
 Pasaulio pagrindus ir priežastis išvysčiau,
 O ne tuščiai žodynus knisčiau.

Juk visa tai – kankynė tik.
 O pilnatie, dar vienąsyk
 Pasižiūrėk, kaip lig gaidžių
 Aš čia, tarp popierių, budžiu;
 Nužvelk, bičiuli nebylus,
 Užgrioztus knygomis stalus!
 O, kad galėčiau pasileist

Kalnais, mėnulio nušviestais,
 Su dvasiom siausti tarp uolėtų grotų,
 Klajot po miglą pievų ūkanotų
 Ir nusiplaut rasa nuo kūno
 Tą glitų tvaiką mokytumo!

O varge! Aš dar vis šitoj skylėj?
 Siauruos nuspalvintuos languos
 Užlūžę saulės spinduliai
 Net nepasiekia šios landos.
 Tarp dulkių, knygų išminties bedantės,
 Tarp pergamentų, kuriuos ėda trandys,
 Kur lig viršaus, po akmeniniais skliautais,
 Aprūkę stirtos rankraščių sukrautos,
 Retortos, tigliai, buteliukai,
 Dar protėvių liesti daiktai,
 Seniai nereikalingi ūkiui, –
 Štai koks pasaulis tavo, štai!

Ir tu dar klausi, ko širdis
 Iš baimės gūžias nejučia?
 Ko gniuždo aistrą neviltsi,
 Ko stingdo polėkius kančia?
 Užuoat gėrėjęsis svaigia
 Gyvybe Dievo tvarinių,
 Trūniji plėkstančiam tvaikė
 Tarp tų skeletų dulkinų.

Bėk! Ir neatsigręžk atgal!
 Nejaugi kelio neparodys
 Ši paslapčių pilna knyga,
 Kur glūdi Nostradamo žodis?
 Klausyk, ką šnabžda tau gamta,
 Ką tau žvaigždynų raštai skelbia,
 Ir atsivėrus visata
 Padės išgirsti dvasių kalbą.
 Tuščiai viliesi vien protu
 Tuos ženklus magiškus aprėpti.
 Jau dvasių šnaresį juntu.
 Ar girdite? Meldžiu jus, atsiliepkit!

Atsiverčia knygą ir išvysta makrokosmo ženklą

Kokia palaima šitas piešinys
 Užlieja mano sąmonę iš karto!
 Jaučiu, kaip jauno įkarščio vilnis

Nerimastingai sieloje užverda.
 Kuris dievų sukūrė ženklą šį,
 Kad jis sutramdo įniršį ir šėlą,
 Kad išsisklaidžius tamsai sieloj
 Aš su aistra, kurios nenoriu numalšint,
 Stebiu, kaip traukiasi gamtos jėgų šešėliai
 Gal aš ir pats jau vienas iš dievų?
 Prieš mano žvilgsnį veriasi ir spindi
 Esmė gamtos pavidalų gyvų;
 Imu suvokti mokytojo mintį:
 „Į dvasių sodus vartai atlapoti,
 Tiktai pažadink protą ir jausmus,
 Ankstyvo ryto spinduliais rasotais
 Atsigaiivink ir leiski jiems pabust.“

Įdėmiai tyrinėja ženklą

Kaip sklandžiai susipynus visuma,
 Kokia tvarkinga sąveikų darna!
 Erdvių būtybės, nepaliaudamos dalintis
 Tarpusavy šviesos auksiniais indais,
 Tarp žemės ir dangaus gelmių nebyliai
 Plevendamos tai leidžiasi, tai kyla,
 Ir harmoningai visuma visatos spindi!

Koks reginys! Tačiau tik reginys, deja!
 Kada suvoksiu aš, kas glūdi gamtoje?
 Kur užrakinti gyvasties šaltiniai,
 Maitinę dangų su žeme kartu?
 Nejau nelemta prisiliest prie tų krūtų,
 Kurios numaldo troškulį ir atgaivina?

Nusivylęs varto knygą ir išvysta žemės dvasios ženklą

Šis ženklas daug labiau patinka man!
 Jaučiu, kaip vis naujų jėgų įgaunu
 Ir svaigt imu tarsi nuo vyno jauno –
 Tu, žemės dvasia, man atrodai artima.
 Stiprėja ryžtas prieš pasaulį kilti
 Ir nešti žemei neveltį ir viltį,
 Ir, jeigu lemta laivo pražūtį patirti,
 Be baimės atlaikyti vėjų kirtį.
 Jau niaukstosi dangus –
 Mėnulio nematyt –
 Štai lempa gęsta!
 Štai dūmai! – Spinduliai raudoni
 Man apie galvą sukas. – Šiurpas,
 Padvelkęs iš viršaus žemyn,

Tuojau sugriebs!
 O dvasia! Trokštu ir jaučiu – tai tu sklendi...
 Ateik! Ateik!
 Kaip blaškosi širdis!
 Kaip drasko širdį
 Jausmai, kurių neteko dar patirti!
 Jaučiu, kaip tau visa esybe atsiduodu.
 Ateik! Ateik – nors tai gyvybę man kainuotų!

Paima knygą ir paslaptinai ištaria dvasios ženklų burtažodį.

Plykstelė rausva liepsna, ir iššjos pasirodo DVASIA

DVASIA. Šaukei mane?

FAUSTAS. nusigręždamas

Koks reginys kraupus!

DVASIA. Į mano sferų erdvę broveis godžiai,
 Maldaudamas, kad aš susiviliočiau,
 Ir štai...

FAUSTAS. O siaube! Kaip norėčiau aš pabust!

DVASIA. Visad meldei išvysti mano veidą,

Išgirsti balsą ir pažvelgti į akis.

Štai aš ir čia! Tai ko dabar drebi?

Nejau stiprybė antžmogį apleido?

Kur dingo polėkių aistra gaivi?

Kur tas, visatą tveriantis savy,

Ją puoselėjęs kaip relikvijas šventąsias

Ir taręsis prilygstantis mums, dvasioms?

Kur dingo Faustas, kurio balso aš klausiaus,

Kuris ieškojo pašnekovo, sau lygaus?

Nejau tai tu, nuo vieno mano kvapo

Visa esybe virpantis kaip lapas?

Kaip kirminas, kuriuo bet kas pasišlykštės?

FAUSTAS. Manai, kad pasitraukt turiu? Tu klysti!

Taip, Faustas aš, ir tau prilygstu!

DVASIA. Būties sūkury,

Verpetuos buities,

Aš kylu ir leidžiuos,

Tai šen, tai čia,

Be laiko, be skaičiaus,

Mirtis ir pradžia,

Amžinos jūros

Dienos ir naktys,

Gyvenimo siūlus

Audžiančios staklės;

Ir laiko staklėms be perstojo užiant

Aš audžiu Dievui gyvą drabužį.

FAUSTAS. Veiklos dvasia, pajėgianti išvysti
 Erdves pasaulio, tu tokia man artima!
 DVASIA. Tik tam prilygsti, kas tavy įvyksta,
 Tačiau ne man.

Išnyksta

FAUSTAS. *sukrėstas*

Ne tau?
 Tai kam?
 Aš, pagal Dievo atvaizdą sutvertas,
 Tavęs nevertas?
 kažkas beldžia
 O nelaboji! Atpažįstu asistentą!
 Ir kas gražiausiomis akimirkom jį atveja?
 Kodėl, kai jau grimzti vaizdų pilnatvėje,
 Koks nors sudžiūvęs knislius lenda?

*Įeina VAGNERIS su chalu ir naktine kepuraitė, rankoje laikydamas lempą.
 Faustas nepatenkintas atsigręžia*

VAGNERIS. Atleiskite, jūs skaitėt monologą

Iš graikiškos tragedijos? Beje,
 Ir man vertėtų šito meno pasimokyt,
 Prakusk retorikoj – ir seks minia.
 Girdėjau, kad dabar, jei tik neklustu,
 Net kunigai mokinas iš artistų.

FAUSTAS. Taip, kai komediantas pats šventikas –
 O šiais laikais tai įprastas dalykas.

VAGNERIS. Kai ištisai namuos, prie knygų tūnai,
 Tiktai šventadieniais gali šį tą išvyst,
 Ir tai nebent per linzes, iš atstumo –
 Labai sunku palenkt žmonių mintis.

FAUSTAS. Be jausmo visos pastangos bevaisės –
 Jeigu neplaukia žodžiai iš širdies,
 Kad ir į kokią gražbylystę leisis,
 Parapija klausys, bet negirdės.
 Ką ir kalbėt, tuštybės nepaslėpsi –
 Surinkęs atliekas nuo svetimų stalų
 Bandyk nebandęs pūsti liepsną
 Iš pūpsančios krūvelės pelenų.
 Nebent vaikams galėtų to pakakti
 Ar prietrankoms, nors nesvarbu ir tiems.
 Bet kaip priversi širdį plakti,
 Jei pats kalbon neįdedi širdies?

VAGNERIS. Bet daug kur gali iškalba padėt.

Čia man, jaučiu, dar reiktų padirbėt.

FAUSTAS. Kalbėkit sąžiningai, ką išmanot;

Tik kvailiui rodos, kad visur jis išimtis.
 Nereikia jokio ypatingo meno –
 Pati savaimė atsiskleidžia išmintis.
 Kada turi ką rimta pasakyti,
 Neimsi žodžio maigyt ir vartyti.
 Tos visos kalbos, kur patosas įstabus
 Su kiekviena fraze vis įmantrėja,
 Nuobodžios, tarsi rudenio lapus
 Vejojantis nykus kaukimas vėjo.

VAGNERIS. Žinau, kad menas amžinas, tačiau
 Koks trumpas kelias skirtas žmogui!
 Štai darbą stengiesi atlikti kuo kruopščiau,
 Tačiau širdy ir sąmonėj baugoka.
 Visokiom priemonėm kapstais į priekį,
 Kad prie pirmų šaltinių prisiirtum,
 Ir šiaip ne taip pusiaukelę pasiekęs
 Matai, kad jau atėjo laikas mirti.

FAUSTAS. Tie pergamentai! Argi jie šventa versmė,
 Kad amžiams troškulį galėtų numalšinti?
 Ar gali atgaivinti sielą mintys,
 Netrykštančios iš jos pačios gelmės?

VAGNERIS. Atleiskite, bet kaip yra puiku
 Nugrimzt į dvasią praeities laikų,
 Išvysti, ko išminčiai andai siekė
 Ir kaip toli mes pažengėm į priekį.

FAUSTAS. Kurgi jau ne! Pačias žvaigždes sugriebiam!
 Nuo praeities laikų, brangus kolega,
 Ne mums nuplėšti antspaudus septynis;
 Tai, ką laikų dvasia jūs laikot esant,
 Tereiškia tik pačių rašeivų dvasią,
 Kur tie laikai kaip nytys susipynę.
 Ir ko tik ten prinarpliota nėra!
 Nulūši sprandą, pažiūrėt sumanęs,
 Kažkokia sendaikčiais užgriozta kamara
 Arba iš viso gatvės balaganas
 Su jam pritaikytomis frazėm nemirtingom,
 Kurios tiktai lėlių burnom ir tinka.

VAGNERIS. Tačiau žmogus! Visatos begalybė!
 Juk paslaptis šitas pažinti reikia!

FAUSTAS. Pažinti! Na ir kas šiam žody slypi?
 Ar žino kas, koksai tikrasis vardas vaiko?
 Reti išminčiai, kur kažką pažino
 Ir naiviai tuo pasidalyti ryžos,

Jausmus ir pažiūras išsakę kvailai miniai,
 Nuo seno mirdavo ant laužo ar ant kryžiaus.

Bet jau, sakyčiau, metas gult, vėlu.

Šiam vakarui pakanka, drauge mano.

VAGNERIS. O man atrodo, kad pernakt galiu

Sėdėt, tokias galias mintis gvildenant.

Į mokslus kibus su aistra, sunku sustoti:

Nors daug žinau, bet viską norisi žinoti.

Išeina

FAUSTAS. *vienas*

Užsispyrimo tas keistuolis nepristinga.

Į šlamšto krūvą godžiai įsiraus

Ir knisas, bene ras ką nors gudraus,

O randa kokį slieką – ir laimingas!

Ir šis žmogelis turi teisę prasižiot,

Kai dvasių atspindžiai aplinkui riba?

Tiek to, šį kartą reikia tik dėkot

Tam varganiausiam iš visų būtybių,

Jisai išgelbėjo nuo proto sumaišties

Ir leido kiek nuo abejonių atsipūsti.

To milžino akivaizdoj išties

Turėjau tikras gnomas pasijusti.

Aš, gyvas Dievo atvaizdas, kuris

Jau manės amžinas tiesas palietęs

Ir savo žemišką drabužį žemėn sviedęs,

Savim dangaus skastybėje besigėręs, –

Kaip aš galėjau taip puikybėn pasikelt!

Maniaus turįs net cherubinams valios

Ir sau atrodžiau vos ne visagalis,

Gamtos arterijomis sruvo mano galios,

Ir tik griausmingas žodis parbloškė atgal.

Nevertas aš su tavimi lygiuotis!

Jėgų pakako tik tave atsivilioti,

O sulaikyti – per menka jėga.

Laiminga nuopuolio minutė,

Didybės ir kančios pilna,

Į neišvaizdžią žemės būtį

Tu žiauriai gražinai mane.

O viltys, polėkiai, užsimojimai platūs,

Turiu juos tramdyt ar paklust? Kas atsakys?

Deja, ir mūsų aistros, ir mes patys

Dažniausiai esame kliūtis.

Tauriausi potyriai, širdy vos prasivėrė,
 Išsklinda rūpesčių pritvinkusiam ore;
 Kai prasimanom šiokio tokio gėrio,
 Aukštesnis gėris rodos chimera.
 O polėkiai, suteikiantys gyvenimui vertės,
 Atgrumba nuo kasdienės sumaišties.

Vaizduotės skrydžiuos kartais mintimis
 Pakylame lig amžinybės plotų,
 Bet greitai susitraukia kambarys
 Nuo kasdienybės rūpesčių vienodų.
 Ir net nepastebim, kaip įpročio angis
 Širdies kertėj giliai susirangys
 Ir tau nei džiaugtis, nei svajot neleis;
 Vis rodysis pavidalais naujais:
 Tai žmoną, tai vaikus primins, tai ūkį,
 Baisu ir gaisro, ir nuodų,
 Imi drebėt dėl dar tik būsiančių bėdų
 Ir net dėl to, ko apskritai negali būti.

Ne Dievas aš, ir nėr ko įsijausti;
 Aš kirminas, kuriam tik dulkes rausti,
 Jomis kvėpuoju ir jomis mintu,
 Kol žūsiu po paklydėlio padu.

Argi ne dulkės visa, ką liečiu,
 Suspaustas tarp šitų aukštų lentynų,
 Tas visas turtas, ėdamas trandžių,
 Tevertas būti pavadintas sąvartynu.
 Ir čia sulaukt atsakymų tikiuos?
 Ką sužinosiu iš gausybės knygų –
 Kad žmonės žemėje kentėjo visados,
 O laimė – retas prabangos dalykas?
 Ko, kaukole, šiepies? Bandai paguost,
 Kad ir tavy kadaise mintys lydės,
 Ieškojai džiaugsmo ir kentei varguos,
 O siekdama tiesos niekingai klydai?
 Bepiga jums šaipytis nuolatos,
 Bedvasiai prietaisai ir instrumentai,
 Turėjot būti mano raktai, bet gamtos
 Spynos man atrakint jums nelemta.
 Pro tuos vartus nei išilaužt, nei prisibelst,
 Gamta nenori savo paslapčių atverti,
 Ir kol pati ji gaubto nepakels,
 Tol nepadės nei dantračiai, nei svertai.

Tie prietaisai, neliečiami seniai,
 Nebent gal tėvo kažkada naudoti,
 Tie smulkiai prirašyti ritiniai,
 Trūnijantys ir nuodegom pajuodę!
 Geriau praūžęs būčiau juos draugų būry,
 Negu dabar jie slėgtų mano protą!
 Ką iš tėvų paveldėjęs turi,
 Jau vien juos gerbdamas turėtum panaudoti.
 Beprasmiš turtas lyg našta bjauri;
 Naudokis tuo, ką mirksnis duoda!

Tačiau kodėl tarytum koks magnetas
 Šita retorta mano žvilgsnį traukia?
 Kodėl žiūrėdamas į ją jaučiuos lyg jaukiai
 Mėnulio pilnaties palaukėje užlietas?

Būk sveikas, vienišas taurusis inde,
 Su pagarba tiesiuos tave paimti!
 Tu proto genijaus viršūnė tobula,
 Svaigiuosius syvus augalų sutraukus,
 Apdovanota mirtina galia,
 Suteik dabar malonę savo draugui!
 Žvelgiu – ir mano skausmas palengvėja,
 Imu tave – ir jaudulys menkėja,
 Ir sielos potvynį atslūgstant pajuntu.
 Nušvinta jūros vandenys patvinę
 Ir kviečia per tą gelmę veidrodinę
 Į naują dieną, link naujų krantų.

Atskrieja į mane ugnies vežimas,
 Ir aš jau pasirengęs, jau galiu
 Į eterį panirti ir begalinėm
 Erdvėm pakilti link pasaulių tobulų.
 Dievų aukštybės, sklidinios palaimos,
 Tu vertas jų, nors ką tik kirminu rangeis?
 O taip! Jau žemės saulė nusileidus,
 Ir savo veido jai atgręžti nebegeisk!
 Išdrisk atplėšt vartus ir ženklų rūmus,
 Kurių vien vaizdas keltų šiurpulį bet kam,
 Ir pats įrodyk, kad žmogaus orumas
 Nepuls keliaklupsčiaut dievam,
 Nesuvirpės prieš prarajos nasrus,
 Kuriuos fantazijose susitvėrėm savo kančiai,
 Ir į pražiotą ryklę žengs narsus,
 Nors plaikstosi liepsnos ugniniai karčiai;

Atstumk dvejones ir bailias mintis,
Nors ir žinai, kad gresia Nebūtis.

Štai ji, tauriausio krištolo taurė!
Ilgai dulkėjai savo futliare,
Tiek metų net nepaliečiau tavęs.
Menu, kaip pokyliuos spindėjai išdidžiai,
Ir kaip keliaujant tau iš rankų į rankas,
Užkaisdavo garbingieji svečiai.
Derėdavo pašlovint eilėmis
Briaunų paviršiuos blykčiojančią ugnį
Ir tik tada išgerti ligi dugno.
Ko tik nebūdavo jaunystės naktimis!
Dabar tavęs kaimynui neištiesiu
Ir apie grožį gražbyliauti nepradėsiu;
Nuo šio nektaro staigiai svaigt imi.
Štai rusvas skystis teka briaunomis;
Aš jį sukūriau, aš jį ir renkuos,
Ir paskutinę taurę pilna širdimi
Keliu už aušrą, brėkštančią rytuos!

Priglaudžia taurę prie lūpų

Pasigirsta varpų gausmas ir choro giedojimas

ANGELŲ CHORAS. Kristus prisikėlė!

Džiaukitės, mirtingieji,
Rūpesčiai vargingieji,
Amžiams prigimtingieji
Taip ilgai jus gėlė!

FAUSTAS. Šitie garsai, suskambę įstabiai,

Atplėšt nuo lūpų taurę man mėgina.
Gal skelbia sunkiai gaudžiantys varpai
Velykų šventės rytą pirmutinį?
O ta giesmė, paguodžianti giliai,
Ne ta pati, kurią giedojo angelai,
Tąnakt, kai skelbė naują žinią?

MOTERŲ CHORAS. Kvapiais aliejaus

Ištrynėm kūną,
Nuo pašaliečių
Pridengėm gūniom;
Įsupom uoliai
Jį į skaras,
Bet jis prapuolė!
Kristaus nėra.

ANGELŲ CHORAS. Kristus prisikėlė!

Stebuklas svaiginantis,
Kūną atgaivinantis,

Nuodėmę naikinantis,
Džiaukitės, mylėję!

FAUSTAS. Kodėl dangaus balsai šventom giesmėm
Suvirpino šituos skliautus dulkėtus?
Jūs neškit žinią pamaldiem ir nuolankiem,
O čia tikėjimui per maža vietos;
Stebuklas – tikinčiojo kūdikis brangiausias.
Aš nebesugebu pakilti lig erdvės,
Kuri mums skelbia gerąją naujieną,
Nors ir dabar, Velykų pirmą dieną,
Varpų gaudimas atitraukia nuo taurės –
Toks savas ir brangus nuo mažumės,
Kada šventadienių rimty jiems ėmus gaust
Pajusdavau, kaip nusileidęs iš dangaus
Paliečia mano kaktą bučinys,
Ir tyrai maldai atsiverdavo širdis.
Jaunystės ilgesio vaidingo pastūmėtas
Pabėgdavau į pievas, į miškus,
Ir džiaugsmo ašaros drėkindavo vokus,
Jutau, kaip skleidžiasi pasaulis neregėtas;
Jaunatviški, valiūkiški žaidimai,
Velykų išmonės, aistringi žvilgsniai –
Tai jie, senų dienų prisiminimai
Mane sulaikė nuo lemtingo žingsnio.
Aš sugražintas žemės buičiai! Giesmės šventos,
Dėkoju jums, kad sugrįžtu gyventi.

MOKINIŲ CHORAS. Kristus palaidotas

Kėlės iš kapo,
Gyvas palaimintas
Viešpaties tapo;
Spindi aukštybėje
Šalia Kūrėjo;
Ak! Mes palikome
Žemės kentėjime.
Vėl pamatyti jį
Ilgimės graudūs,
Savo ganytojo
Laimę apraudam.

ANGELŲ CHORAS. Kėlėsi Kristus

Iš iščių dūlėjimo;
Pančiai sudrisko
Nuožmaus kalėjimo!
Meile ir darbu
Skyrę jam garbę,
Broliškai vargę,

Gėrę ir valgę,
 Malonėn žvelgę,
 Žinią jo skelbę,
 Kurios nestelbia
 Negandų gūsiai –
 Kristus tarp jūsų,
 Kristus greta!

PRIE MIESTO VARTŲ

[...]

Žmonės renkasi ratu apie jį [Faustą]

SENAS VALSTIETIS. Iš tikro gera vėl matyt

Jus tokią dieną tarp žmonių.
 Kassyk prisimename jus
 Nuo maro nelemtų dienų.
 Manau, kiekvienas man pritaro:
 Vien jūsų tėvo išminties
 Ir jo išmanymo dėka
 Tada išvengėme mirties.
 Jūs buvot jaunas dar visai,
 Tačiau turbūt nėra trobos,
 Kurios nespėjot aplankyti,
 Nepasišovėt paglobot.
 O juk galėjot ligą nusitverti,
 Bet kas kitam padės, tą Dievas sergi.

VISI. Lai jums stiprios sveikatos Dievas siųs,

Kad dar ilgai globotumėte mus!

FAUSTAS. Verčiau jau Tam, kuris aukštybėse, dėkokim,

Jisai mus artimą mylėti moko.

Nueina su Vagneriu toliau

VAGNERIS. Net įdomu, kaip jaučiasi žmogus,

Kada tik šūksniai supa jį pagarbūs!
 Didžiulė laimė pamatyti, kad tavo darbas
 Pelnytai susilaukia pagarbos.
 Visiems jūs esate toksai svarbus –
 Vaikus tėvai parodyti jūsų vedas,
 Išsklinda į šalis šokėjų ratas;
 Vos pasirodot – tuoj eilėm apguls,
 Tuoj pat viršun kepurės skrenda,
 Nedaug tetrūksta – ir ant žemės puls
 Tarytum prieš Švenčiausią Sakramentą.

FAUSTAS. Dar palypėkim porą žingsnių link uolos,

Nuo ten atsiveria gražesnis vaizdas akiai.

Čia mėgdavau pabūti kitados
 Nuo pasninko ir nuo maldų išsekęs.
 Gražiau rankas, vaitojau ir kenčiau,
 Šventai tikėjau ir visa esybe
 Aš Viešpaties aukštybėse meldžiau,
 Kad pagaliau atšauktų maro neteisybę.
 Žmonių plojimai man kaip antausiai dabar!
 Kad tu mokėtum išskaityt širdy,
 Kaip skaudžiai slegia nuoširdi jų pagarba,
 Kurios mes esam nė iš tolo neverti!
 Taip, tėvas buvo padorus, tačiau
 Kuklus tyrėjas, įnirtingai siekęs
 Savaip suvokti gamtą iš arčiau
 Ir sąžiningai užsiiminėjęs niekais,
 Iš tų, kurie draugijoje pašvęstųjų
 Juodojoje virtuvėj naktimis
 Pagal galybes įvairiausių receptūrų
 Priešybes jungė į vienybes slaptomis.
 „Raudoną liūtą“, šaunųjį jaunuolį,
 Bandydavo sutuokt su „lelija“,
 Įkaitinę liepsnoj, į kitą guolį
 Juos vesdavo, kur tirpdė rūgštyje,
 Kol atsirasdavo retortoje „princesė“,
 Įvairiaspalvės masės lydinys,
 Kuriuo ir gydėm. O ligoniai geso,
 Ar jis padėjo kam – kas pasakys?
 Ir su ta pragaro substancija baisia
 Po kaimus slėniuose ir kalnuose
 Mes siautėjom baisiau negu liga.
 Aš pats šimtams tą vaistą girdžiau,
 Jie nykdavo... Geriau jau nepatirčiau,
 Kas toji reiškiamą žudikui pagarba.

VAGNERIS. Be reikalo jus ta mintis kankina!

Manyčiau, kad kaip tik yra žavu,
 Jei mokslą, kurį gaunam iš tėvų,
 Pritaikom ir jo naudą išmėginam.
 Jeigu jaunuolis savo tėvą gerbia,
 Jis būtinai jo patirtim pasinaudos;
 O remdamasis vyresniųjų darbu,
 Jaunimas tobulėja nuolatos.

FAUSTAS. Palaimintas esi, kol dar manai,
 Kad mūsų paklydimai trumpalaikiai!
 Visad mums reikia to, ko nežinai,
 O ką žinai, to niekad neprireikia.
 Bet ką čia savo nykiomis kalbom

Gražiausias vakaro akimirkas gadinti!
 Verčiau pažvelk, kokiom ryškiom spalvom
 Saulėlydžio žaroj pirkelės spindi.
 Mums saulė leidžiasi, bet už kalnų
 Kitiems kraštams ji švies kaip švietus.
 Deja deja, neduota man sparnų,
 Kad paskui ją galėčiau skrieti,
 Gėrėtis slėniais, po dienos darbų
 Nuščiuvusiais, švelnia kalvų ramybe;
 Linksmi upokšniai žaidžia sidabru
 Ir vakarinėj saulėj auksu riba.
 Ar gali sulaikyti laisvą skrydį
 Grėsmingos prarajos tarpekliuose kalnų?
 Antai jau jūros įlankos matyti,
 O aš vis skrieju, nešamas sparnų.
 Šviesos dievaitė jau į gelmę nyra,
 Bet tai suteikia man naujų jėgų;
 Skubu nugrimzt į spindesį jos tyrą,
 Viršuj – dangus, žemai – mūša bangų.
 Palikęs naktį, dieną vyčiaus!
 Graži svajonė! Pasvajot šaunu,
 Deja, mes esam gimę be sparnų
 Galingam amžinybės skrydžiui.
 Bet ko nėra aistra aplankius
 Pakilt aukštyn ir priekin skrist,
 Kada pavasario padangėj
 Smagiai čirena vyturys,
 Kai virš pušų aštrių blakstienų
 Erelis sklendžia išdidus,
 Arba kai gervės giedrą dieną
 Virš palių ima sukt ratus?

VAGNERIS. Ir man užaina kartais nuotaikos neaiškios,

Bet noru skristi jos nepasireiškia.
 Manęs nei miškas traukia, nei laukai,
 Nepavydėjau niekam skrydžio meno,
 Prie dvasios lobių traukia sielą mano –
 Skrendi, kai knygą rankoje laikai!
 Trumpa atrodo net žiemos naktis –
 Kol perskaitai, kol kruopščiai apgalvoji;
 O jei dar retą pergamentą rast pavyks –
 Atrodo, pats dangus po tavo kojom.

FAUSTAS. Esi apsėstas tik vienos aistros,

Ir Dieve duok kitų tau nepatirti!
 Many dvi sielos grumias nuolatos! –
 Viena kitos norėtų atsiskirti;
 Viena, pilna troškimų ir geismų,

Už žemiškos, šiurkščios būties kabinas;
 Antroji kyla lig pačių esmių
 Ir nyra į giliausius vandenynus.
 Ak, dvasios, gyvos oro dvelkimu,
 Jei čia dabar plevenat paslaptinai,
 Tai pasirodykit iš aukso sutemų
 Ir į nežinomus pasaulius nuskraidinkit!
 O, kad kas duotų stebuklingąjį apsiaustą!
 Juo apsigaubęs į toliausią šalį
 Galėčiau skriet ir žemės apačioj nejausti –
 Ne, jo nekeisčiau net į mantijas karalių.

VAGNERIS. Neverta šauktis dvasių padermės,
 Kuri niauriuos patamsiuos spiečias
 Ir rengia tūkstančius grėsmių žmonėms –
 Aš jų net suminėt nesugebėčiau.
 Tai jos iš šiaurės su lediniais gūšiais lekia,
 Lekuoja kaulus stingdančiu šalčiu,
 Tai iš rytų, nuo išdžiovintų stepių
 Atskrieję graužia kaip skėriai plaučius,
 Tai iš pietų bevaisių tyrų
 Žarijomis pažyra ant galvos,
 O vakarinės, pažadėję gairių tyrą,
 Paplūsta liūtėmis be paliovos.
 Mielai jų klausom, nes meluoja jos mielai,
 Jų lūpos meiliai kužda gudrią klastą,
 Jos tiktai dedas gėrio angelais,
 O pačios sutemose rezga spąstus.
 Bet gal jau eikim? Vakaro drėgmė
 Nuo pievų kyla, darosi vėsu.
 Taip gera, kai įsitaisai namie.
 Bet ką jūs ten pamatėte tamsoj?
 Kodėl sustojote ir žiūrit sunerimęs?

FAUSTAS. Matai tą juodą šunį, bėgantį arimais?

VAGNERIS. Seniai matau. Ir kas čia tokio? Šuo, ir tiek.

FAUSTAS. Ką jis tau primena? Geriau išžiūrėk.

VAGNERIS. Nebent tik pudelį, kuris, kaip šuniui dera,

Mėgina šeimininko pėdsakus užuost.

FAUSTAS. Ar tu nepastebi, kad besigniauziančią spiralę

Jis suka, vis artėdamas į mus?

Ir jei neklystu, blyksniai kibirkštis

Jam iš paskos ant tako švysčioja keistai.

VAGNERIS. Kad tai tik juodas pudelis, išties.

Tie blyksniai – optinė apgaulė, ne kitaip.

FAUSTAS. Tarsi bandydamas užmegzti ryšį

Jis, rodos, neria paslaptinę kilpą.

VAGNERIS. Jis pasimetęs ir sutrikęs, tik liežuvis kyšo,
Matyt, tikrai neranda šeimininko.

FAUSTAS. Vis mažina ratus! Jis jau prie mūsų, anava!

VAGNERIS. Na matot – ne vaiduoklis, tik šuva.

Šiek tiek paurgs, kaip įprasta šunims,
Pavizgins uodega ir atsigulęs tuoj nurims.

FAUSTAS. Nagi, priek! Nesibijok, priek!

VAGNERIS. Tie pudeliai – žaismingi padarai.

Sustosi – jis pakreipęs galvą lauks,
Linksmi pribėgs, vos jį kas nors pašauks;
Pamesi kokį daiktą – puls surasti,
Ir išdidžiai išgriebs iš upės lazda.

FAUSTAS. Matyt, aš klydau. Iš tikrųjų panašu,

Kad tai ne šmėkla, o dresuotas šuo.

VAGNERIS. Su mokytu šunim kiek pabendraut

Ir mokslininkui retsykais nekenktų;
Ne veltui kartais mėgstam pajuokaut,
Kad jie geriausi mokiniai studentų.

Įeina pro miesto vartus

FAUSTO DARBO KAMBARYS

FAUSTAS. *įeidamas su pudeliu*

Laukus ir pievas gaubianti naktis
Į svaigų miego glėbį gundo,
O man nušvinta palengva širdis
Ir taurūs sielos polėkiai atbunda.
Nebegirdžiu aistrų laukinio juoko;
Rimtis ateina, o drauge su ja
Šviesi viltis ir meilė žmogui,
Ir Dievo meilė skleidžias manyje.

Pudeli, nusiramink! Ko šlaistais iš kampo į kampa?
Kuo tau tas slenkstis užkliuvo, ir pats nežinai.
Lįsk ten už židinio ir atsigulk susirangęs,
Savo geriausią pagalvę padėjau tenai.
Šauniai palinksminei mus, kol sugrįžom į miestą,
Tiek šokinėjai ant tos pakriūtės stačios.
Laikas nurimti, drauguži, ramiai atsisėsti
Ir susivokt, kad esi ne lauke, o svečiuos.

Kai šioj vargingoj mūsų celėj
Rusena jaukiai žiburys,
Atrodo, kad nušvinta siela,

Ne vien tik ankštas kambarys.
Tada ir vėl prabyla protas,
Vėl skleidžias pumpuras vilties;
Ištroškęs pultum prie versmės purslotos,
Prie trykštančio šaltinio gyvasties.

Pudeli, liaukis! Kada įkvėpimo minutę
Sieloje ima aidėti tylūs, bet aiškūs balsai,
Tavo urzgimas, šunie, nepritinka visai.
Esame pratę prie to, kad minia pasipūtus
Šaipos iš gėrio, kuriam nėra pasiruošus,
Niurzgia, kai žiūri į tai, ko nemato – į grožį,
Vaipos prieš tai, ko dar nepajėgia suprast;
Negi, šunie, ir jūsų pasauly tas pats?

Deja, atrodo, veltui stengiuos,
Vėl slegia neveiklos kančia.
Versmė atslūgusi nusenka,
Jausmai tušti, mintis bergždžia.
Žinau iš šimteriopo patyrimo,
Ko griebtis, kai užaina vangulys,
Žmogus jautiesi nieko negalįs.
Mes ilgimės Švenčiausio Apreiškimo,
Ir savo dvasios pajėga menka
Mes siekiame patirti mintį,
Kuri ryškiausiai ir gražiausiai spindi
Naujajame Testamente.
Vėl Šventą Raštą atsiverst geidžiu,
Ir pasitelkęs sąžinę ir valią
Bandau garbingąjį originalą
Prakalbint vokišku žodžiu.

Atsiverčia knygą ir imasi darbo

„Iš pradžių buvo Žodis.“ – Ir jau čia
Mintis užkliūva. Kas yra pradžia?
Ne, žodžio taip išaukštint aš nedrįščiau,
Kad būtent juo pasaulio esmę grįščiau.
Jeigu teisingai sufleruoja man Dvasia,
Tai „Iš pradžių buvo Mintis“. Beveik tiesa.
Dar pagalvok – nors panašu į tiesą,
Bet užrašyti visada suspėsi.
Argi mintis – visko pradžia ir pabaiga?
Turėtų būti: „Iš pradžių buvo Jėga“.
Tačiau užrašęs frazę pamatai,
Kaip viduje sudilgsi – dar ne tai!

Kokį vertimą dar Dvasia pateiks man?
Ir užrašau tvirtai: „Iš pradžių buvo Veiksmas“.

Jei norim šituo kambariu dalytis,
Tai teks tau, pudeli, valdytis
Ir lojus liautis,
Nes jei taip norisi triukšmauti,
Drauge ilgai mes neišbūsim,
Vienam iš mūsų
Teks dingt iš šito rūsio.
Man nesmagu varžyti svečio teises,
Bet durys atviros, tau kelias laisvas.
Kas čia dabar? Kas dedasi? Neaišku,
Ką tai reiškia?
Ar man vaidenasi, ar tai tiesa?
Tas pudelis didėja akyse
Ir augdamas artėja prie manęs!
Į ką išvirto tas pavidalas šunies!
Jį parsivesdamas namo buvau narsus.
Kaip begemotas tuoj pražios narsus,
Liepsnų liežuviai veržias iš akių!
Ak, atpažįstu! Matėme tokių,
Pragaro išpera! Tuoju būsi tu
Sutramdytas Saliamono raktu.

DVASIOS. *priemenėje*

Spąstuose vienas mūsųškių,
Likime čia, nesikiškim!
Pragaro lūšis sena
Neišsikapsto viena.
Būkim atsargios, atidžios,
Slenksčio, šiukštu, neužmint!
Skraidžiokim tyliai aplink,
Rasim plyšelių mažyčių.
Stenkimės visos padėti
Vargšui išsikepurnėti!
Daugel naudinga ir gera
Jis mūsų labai padarė.

FAUSTAS. Kai apsiginti nuo pabaisos reikia,
Mes ją įveikiame keturgubai užkeikę:

Salamandra, žėruok,
Undine, rangykis,
Silfai, sklaidykis,
Koboldai, pasidarbuok!

Kam pažinti nelemta
 Šitų elementų,
 Kurios jų savybės
 Suteikia galybės,
 Be reikalo lenda
 Į reikalus dvasių –
 Vis tiek nesupranta
 Ir nesupras jų.

Liepsnose sugruzdėk,
 Salamandra!
 Šniokšdama išsiliek,
 Undine!
 Išsisklaidyk tarp žvaigždynų,
 Silfai!
 Sutvarkyk, kas namuos sutilpo,
 Inkubai! Inkubai!
 Padaryk galą šiai sumaiščiai skubiai.

Nė vieno iš keturių
 Žvėryje neįžiūriu.
 Drybso ramus, tik šaipos niauriau;
 Niekas, kas kenktų jam, nepadariau.
 Bet tuoj supurtys
 Stipresnis burtas!
 Matau, kad vaikas
 Iš pragaro atsidanginęs?
 Tai žvelk į ženklą,
 Kurio taip vengia
 Raguoti jūsų pulkai!

Aha, jau šiaušiasi šiurkštūs plaukai!

Ištvirkus būtybė!
 Gali įskaityti
 Ženklą nepasiekiamo,
 Nesutverto niekieno,
 Žodžiais neaprepiamo,
 Pervertojo ietimi?

Už židinio kampan nulindo
 Ir kaip dramblys neliauja tinti,
 Tuoj bus jo pilnas kambarys.
 Kaip dūmų kamuolys pletojas,
 Greit palubėm išsisklaidys!

Nurink ir gulk prie mano kojos!
 Matai, kad su manim juokai menki,
 Kad besipriešindamas man pats sau kenki.
 Nesiprašyk
 Šviesos, nutvieskiančios trissyk!
 Nesiprašyk,
 Kad griebčiausi baisiausio iš baisiausių!

MEFISTOFELIS. *besisklaidant dūmams išeina iš už židinio apsilvilkęs klajojančio studento drabužiais*

Kas atsitiko? Nuolankiai pasitarnausiu.

FAUSTAS. Klajojantis studentas? Pokštas vykęs!

Tai šit kas slėpėsi po kailiu tuo?

MEFISTOFELIS. Tebus pasveikintas garbingas vyras!

Jūs privertėt gerai paprakaituot.

FAUSTAS. Kuo tu vardu?

MEFISTOFELIS. Maniau, tai nesvarbu

Tam, kuris domisi ne pavadinimais, o dėsniais,
 Ir rūpinas ne laikinu rūbu,
 O bando įsigilinti į esmę.

FAUSTAS. Bet tamstų aplinkoj pats vardas

Gerai nusako esmę kartais.

O ten, kur puikiai žino būdą jūsų,

Jus laiko pražudytoju, apgaviku, valdovu mūsų.

Tai kas esi?

MEFISTOFELIS. Dalis jėgos, kuri

Tik blogio siekia, tačiau jos darbai geri.

FAUSTAS. Man paprasčiau paaiškint reiktų.

MEFISTOFELIS. Esu dvasia, kuri įpratus neigti.

Ir ne be pagrindo. Nes visa, kas sutverta,
 Tikrai pasigailėjimo neverta.

Tad nieko tokio, jeigu nieko ir neliks.

Taigi tikroji mano prigimtis –

Mirtis, griovimai, nuodėmės visokios,

Vienu žodžiu pasakius – blogis.

FAUSTAS. Matau – tu visas, o sakais „dalis“ esąs.

MEFISTOFELIS. Tai, ką sakau, yra kukli tiesa.

Pilnam puikybės žmogui visada

Atrodo, kad jisai – jau visata.

O aš – dalis tamsos, dalis dalies,

Kuri kadaise buvo visa ir pagimdė šviesą,

Išdidžią šviesą, kuri motinos nakties

Nepaisydama įžūliai jos vieton gviešias,

Bet tai tik tuščias, nieko vertas siekis,

Nes ji pati be kūno – niekis,

Ji kūno vergė, ji priklausoma nuo jo,

O kūnas pagyrūniškai ja puošias;

Ji laikina, ir man telieka pasvajot,
Kaip dings kartu su kūnais ir jos grožis.

FAUSTAS. Dabar matau, kokiais darbais verties!

Ir visumos nesugebėdamas aprėpti
Bandai smulkiom kiauylstėm atsigriebti?

MEFISTOFELIS. Bet pasiekimai net ir čia menkos vertės.

Kad ir kokių sumanymų griebiuos,
Tačiau pasaulis, tas nevėkšla negrabus,
Įsivaizduoja esantis kažkas prieš Nieką,
Išsprūsta ir toksai kaip buvęs lieka, –
Žemės drebėjimus ir potvynius siunčiau,
Siaučiau gaisrais ir liūtimis, tačiau
Kada prakeiktą padermę žmonių ir gyvių
Nuniokojau jau, rodos, baisiai,
Sunaikinu jų begalinę begalybę –
Jie vėl iš naujo dauginas ir veisias.
Sausra, drėgmė, kaitra ar šaltis –
Jie mezga pumpurus ir gemalus brandina
Ir žemėj, ir ore, ir vandenyne –
Juk tai tegali įtūžį sukelti.
Jei ne naikinanti liepsnos galia,
Kas likčiau aš išvis galų gale?

FAUSTAS. Vadinas, prieš gyvybės ryžtą,

Kur viską sutveria aplink,
Bandai šetono kumščiu švysčiot
Ir juo klastingai grasini?
Verčiau jau imtumeis ko kito,
Tamsybių sumaišties sūnau!

MEFISTOFELIS. Ir tai galėsime apsvarstyti,

Bet dar suspėsime, manau.
Gal jau galėčiau šiuosyk dingti?

FAUSTAS. Nejaugi tau dar reikia atsiklaust?

Džiaugiuosi proga su tavim susipažinti.
Ateik, kada į galvą šaus.
Matai, kur langas, ir žinai, kur durys,
O ten, jei rūpi – kamino anga.

MEFISTOFELIS. Šiek tiek keblokoj padėty aš atsidūręs.

Prisipažinsiu, kad yra kliūtis menka –
Ant slenksčio tokį ženklą pažinau...

FAUSTAS. Pentagrama tau žengti kliudo!

Tai pasakyk man, pragaro sūnau,
Kokiu būdu galėjai čia pakliūti?
Kaip toks patyręs sukčius susimovė?

MEFISTOFELIS. Įsižiūrėkit! Ten klaidelė įsibrovė:

Tame kampe, kuris į išorę yra,

Paliko properšėlė atvira.

FAUSTAS. Tik pamanyk! Netyčia liko tarpas!

Išeina, velnias kalinys dabar bus?

Ir iš klaidos gali sulaukt naudos!

MEFISTOFELIS. Šuo nepamatė ženkle, kai išoko,

O velnio padėtis kitokia –

Jo peržengt aš nedrįsiu niekad.

FAUSTAS. Kodėl pro langą nepabandžius? Jūs gi miklūs.

MEFISTOFELIS. Velniai ir šmėklos laikosi taisyklės:

Jei įsmukai, nebeieškok kitos landos.

Ten – rinkis, čia – pasirinkimo nebėra.

FAUSTAS. Taigi įstatymai galioja pragare?

Tai man patinka, reiks turėti omeny,

Jei sutartį bandysim sudaryti.

MEFISTOFELIS. Laikytis žodžio – ir velniams dorybė.

Gali ramiausiai pasikliauti manimi.

Dar apie tai pasišnekėsime tikriausiai,

Kai laikas tokiam pokalbiui ateis.

Tačiau dabar prašyčiau nuolankiausiai

Mane šį sykį vis dėlto paleist.

FAUSTAS. Na, dar bent keletą akimirkų pabūki,

Gali juk man atskleist ką nors svarbaus.

MEFISTOFELIS. Dabar leisk eit! Aš pasirodysiu netrukus,

O jau tada ko panorėjęs klausk.

FAUSTAS. Tavęs nesirengiau nei gaudyt, nei vaikyt,

Pats sugebėjai spąstuose įkliūti.

Jeigu nutvėrei velnią, tai laikyk,

Nes antro karto gali ir nebūti!

MEFISTOFELIS. Na ką gi, liksiu, nes matau, kad tu

Vis tiek manęs geruoju nepaleisi.

Tačiau su sąlyga, kad tuo metu

Pasigrožėsi mano meno vaisiais.

FAUSTAS. Mielai! Aš pasirengęs pažiūrėt,

Tik pasistenk labai nepakyrėt!

MEFISTOFELIS. Per valandėlę, mano drauge,

Suspėsi tu patirti daug ką,

Ko nepatyrei per metus.

Ir melodingas dvasių balsas,

Ir reginiai, kuriuos sukels jis,

Nebus vien apžavai tušti.

Ore padvelks kvapai gaiviausi,

Burnoj nektaro skonį jausi

Ir jaudins tai, ką tu lieti.

Tad nėr ko trypčiot. Dvasios laukia,

Ir negaišuokim, mano drauge.

DVASIOS. Griūkite, skliautai,
 Slepiantys dangų,
 Dengiantys vaizdą!
 Eterį skaistų
 Noriu įkvėpt!
 Ak, prasiskleiskit,
 Debesys vangūs,
 Leiskite skaisčiai
 Spindinčiai žvaigždei
 Baikščiai žibėt!
 Dangiško grožio
 Sklidinos ošia
 Sklendžiančios dvasios,
 Lengvos kaip vilnys;
 Mintys nedrąsios
 Ilgesio pildos;
 Apdarą jaukų
 Vasara traukia,
 Žemę apgaubia
 Skraiste lapijos
 Ir apsvijus
 Gyvasties gijom
 Mylinčius džiaugtis
 Draugiškai šaukia!
 Skaisčios lelijos
 Ežeru plaukia.
 Vynuogių kekė
 Džiugina akį,
 Aukso šaltiniais
 Liejasi vynas,
 Lyg per uolynus
 Srūdamas kloniais
 Plūstų į slėnį,
 Ežero vonią,
 Ir ją apsėmęs
 Girdytų šlaitą.
 Paukščiai apkvaitę
 Įsauly taškos,
 Spurda ir blaškos,
 Linkui salelių
 Kyla ir skrenda,
 O jas bangelės
 Plukdo nuo kranto;
 Aidi po klonius
 Chorai malonūs,

Miško aikštelėj
 Sukas rateliai,
 Gamtos vilionėm
 Džiaugias, kas gali,
 Krykščia sujudę,
 Laisvę pajutę:
 Kopti į kalnus
 Pustosi delnus,
 Vandeniui keltis
 Šoka į valtis,
 Regis, net skrenda!
 Geismas gyventi,
 Geismas pakilti,
 Stieptis į viltį
 Ligi žvaigždžių!

MEFISTOFELIS. Jis miega! Sveikinu, padykėliai mažieji!

Jūsų koncertas tobulai padėjo,
 Jisai užsnūdo nuo giesmių saldžių,
 Ne tau kol kas klastaut su velniu, vyre!
 Dabar tu pats sapnų tinkluos, paniręs
 Į tamsius vandenius iliuzijų klaidžių.
 O man belieka imtis ženklų – kiek patyriau,
 Grauzikai greit susidoroja su slenksčiu.

Ilgai netruksiu žiurkę įkalbėti –
 Antai, viena jau atskuba padėti.

Valdovas žiurkių ir pelių,
 Varlių ir musių, blakių, utėlių
 Įsako tau: lišk iš skylės,
 Grauzk kuo skubiausiai slenkstį šitą,
 Kur bus aliejaus užtaškyta! –
 O štai ir išpera pelės!
 Na, imkis darbo! Šičia pakrapštyk,
 Man kliudęs kampas styro pakrašty.
 Dar porąsyk... Esi tiesiog puiki!
 Labanakt, Faustai, ir saldžių sapnų! Iki!

FAUSTAS. *pabudamas*

Kaip ne laiku užsnūdęs aš buvau.
 Tiek sklandė dvasių – ir neliko nieko.
 Kol aš sapnuos su velniu bendravau,
 Atrodo, kad ir pudelis pabėgo.

FAUSTO DARBO KAMBARYS

FAUSTAS. MEFISTOFELIS

FAUSTAS. Kas čia? Prašau! Kam vėl manęs ten reikia?

MEFISTOFELIS. Tai aš.

MEFISTOFELIS. Pakviesk dar trečiąsyk.

FAUSTAS. Sakau, įeik.

MEFISTOFELIS. Štai taip. Tikiuosi, kad esi

Su manimi pasikalbėti nusiteikęs!

O taip besišnekant, žiūrėk, ir veikiai

Prasisklaidys tave apnikęs ilgesys.

Pasižiūrėk, kaip aš išsidabinęs:

Apsiaustas iš standžiausio šilko gryno,

Raudonas švarkas aukso apdarais,

Už skrybėlės – raštuota plunksna gaidžio,

Špaga prie šono, nušveista gerai!

Išsidabink ir tu kaip siela geidžia,

Įkvėpk gyvenimo pilnatvės pagaliau –

Kiek galima iš knygų duoneliaut?

FAUSTAS. Kaip besipuoščiau, nepajėgsiu atitrūkt

Nuo nykumos, kuri man širdį ėda.

Esu per senas, kad kvailioti terūpėtu,

Bet dar ne senis, kad gyvenčiau be aistrų.

Ko iš pasaulio dar galiu tikėtis? –

Susivaidyk! Tu privalai atsižadėti! –

Nuo mažumės tos amžinos dainos

Klausykis, kol visai išūš ausis,

Nepasitaiko nė mielos dienos,

Kai tau kas nors to neprimins, nepasakys.

Baisėdamasis pabundu rytais

Ir vos ne verkdamas galvoju apie dieną,

Žinodamas, kad ji ir vėl ateis,

Tačiau nei vieno noro neišpildys, anei vieno,

Kad ji kiekvieną nuojautą palaimos

Pagieža ir pavydu sunaikins,

Kiekvieną gyvą judesį palaidos

Ir nusiviepdama purve sumins.

Naktis ateina, ir su nerimu guluos,

Ir ne lengviau, o tik sunkiau man daros;

Sapnai atsiveja ir smaugia pataluos,

Blaškaus išpiltas prakaito košmaruos.

O Tas, kurį gali visa esybe jaust,

Tik mano sieloje ir sąmonėje veikia;

Deja, jis neištrūksta iš vidaus

Ir galios jokiai veiksmui nesuteikia;

Man nepakeliama našta būtis,

Gyvent man per sunku, geidžiu mirties.

MEFISTOFELIS. Bet laukiama viešnia mirties nelaiko nieks.

FAUSTAS. Palaimintas, kas laurais vainikuotas

Ją pasitinka mūšio sūkury,
Kuris ją randa įkarštyje puotos
Arba svaigiam mergaitės bučiny!
Išvydęs dvasią ir suvokęs jos jėgas,
Jų apžavėtas – jau galėjau būti miręs.

MEFISTOFELIS. Bet, jeigu neapsirinku, tąakt kažkas

Kaip tik ir neišgėrė eleksyro.

FAUSTAS. Tu dar ir šnipas? Niekad nemaniau.

MEFISTOFELIS. Žinau ne viską, bet kai ką žinau.

FAUSTAS. Nors, sielos sumaišty išgirdus

Pažįstamus varpų garsus,
Mažų dienų jausmai pakirdo
Ir ryžtas tapo per baisus,
Prakeikiu melą nežabotą
Su meilikaujančia klasta,
Kurie kerais apraizgę protą
Uždaro sielvarto karste!
Tebūna prakeikta puikybė,
Kuria dabinas dvasios skurdas,
Tos akinančios regimybės,
Tik pojūčiam apgaut sukurtos!
Tebus prakeikta, kas iliuzijomis klota,
Tuščios šlovės niekingu siekimu;
Prakeikiu pasitenkinimą godų,
Gerovę ūkio, šilumą namų;
Tarnavimą Mamonai, aukso veršiui,
Tą beatodairišką aistrą praturtėt
Ir jausti neribotą turto valdžią!
Prakeikiu vyno svaigulį taurėj!
Prakeikiu meilę, trokštančią pakilti,
Pasiect ekstazėje aukščiausią tobulybę!
Tikėjimą prakeikiu! Ir prakeikiu viltį,
Tačiau visų pirmiausia – tai kantrybę!

DVASIŲ CHORAS. neregimas

O varge!
Jau aižėja,
Griūva, jau žus
Nuo smūgių galingų
Pasaulis gražus!
Tai pusdievis jį sunaikino!
Mes imam
Ir liekanas nešam į niekur,

Apverkti belieka
 Jų grožį.
 Tu, žemėj stipriausias,
 Ar tu pasiruošęs?
 Iš naujo
 Jį vėl atstatyk,
 Šį kartą puikesnį – jau savo širdy!
 Pradėk, ar girdi,
 Gyvenimą naują,
 Ir dainos širdies
 Tave telydės
 Jame viešpataujant!

MEFISTOFELIS. Mano mažieji,
 Linksmybių mėgėjai.
 Nepaisant jų amžiaus,
 Tos pastabos brandžios.
 Kilk priekin, į viršų,
 Vienatvę pamiršęs,
 Neleisk smegenims ir kaulams kalkėti –
 Tave į pasaulį jie kvietė.
 Gal pagaliau kančiom svaigintis liaukis,
 Blaškytis tarsi vanago naguos –
 Nors tau dažnai ir neprilygsta daug kas,
 Bet tarp žmonių ir tu – toks pat žmogus.
 Matau, be reikalo jau baimintis imi,
 Mes nesimurdysim tarp padugnių visų.
 Galbūt didžiausias tarp didžiausių ir nesu,
 Bet nesuklysi, pasikliovęs manimi.
 Aš nuolat būsiu po ranka, o mano draugėj
 Tu jausiesi užtikrintai ir saugiai,
 Aš būsiu tarnas ir ginklanešys,
 Ir neprailgs tau kelias šis.

FAUSTAS. O kokio atlygio tikėtis drįsti?

MEFISTOFELIS. Kam spręsti, jei gali nuspręsti ryt.

FAUSTAS. O ne! Žinau, kad velnias egoistas,
 Ir jeigu imasi kam gera padaryt,
 Sau sugebės naudos iš to išknisti.
 Sakyk išsyk, ir nebekvaršinsim galvos,
 Nes lauk paskui iš tokio tarno painiavos.

MEFISTOFELIS. Aš čia tarناusiu tau ištikimai
 Ir tavo norus vykdysiu be išimčių,
 Tačiau kai susitiksime tenai,
 Turėsi atsilygint tuo pačiu.

FAUSTAS. Menkai terūpi man, kas bus tenai –
 Lai iš pasaulio lieka pelenai

Arba nauji pasauliai atsiranda.
 Aš čia esu; ir mano laimė, ir kančia
 Su manimi gyvena čia,
 O kai ateis mirtis bergždžia,
 Tebūna taip, kaip būti lemta,
 Todėl visai nerūpi išsiaiškint,
 Ko ten tikėtis – meilės ar kančios,
 Ar apskritai kas nors ką nors ten reiškia,
 Ar skiriamas ten viršus nuo apačios.

MEFISTOFELIS. Smagu girdėti žmogų šitaip manant,
 Juoba kad laukia nuotykis smagus.
 Žiūrėk ir džiaukis išmonėmis mano,
 Tuoju patirsi, ko nematė joks žmogus.

FAUSTAS. Ir ką gi man pasiūlyt velnias žada?
 Ar tu ir į tave panašūs kada nors supratot,
 Ko siekia ir kur veržias mūsų protas?
 Didžiuojies valgiais, kurie nieko nepasotins,
 Raudonu auksu, kuris nuolat pro pirštus
 Iš rankų sprūsta lyg sidabras gyvas,
 Sėkmės neatnešančiom kortom ir lošimais,
 Gražuolėm, kurios glaudžias prie šalies
 Ir tuo metu šnairuoja į kaimyną,
 Šlovės akimirkom, kurios tuoj pat išblės
 Kaip meteoras amžinybės vandenyne.
 Tais vaisiais, kur vos paliesti supus,
 Ir medžiais, kraunančiais ir metančiais lapus!

MEFISTOFELIS. Tokiais užsakymais nesutrikdysi anei kiek,
 Nors šitoks turtas irgi ne pro šalį.
 Bet su laiku, gerasis drauge, patikėk,
 Dar klius ir gardesnių kąsnelių.

FAUSTAS. Jeigu kada nurimęs krisiu patalan,
 Tegų tuoj pat ateina galas man!
 Išvydęs, kad netrokštu nieko siekti,
 Kad aš patenkintas ir pats sau patinku,
 Galėsi piktdžiugiškai nusišiepti –
 Aš pasiduodu ir savęs nebetenku.
 Duok ranką!

MEFISTOFELIS. Sukirsta!

FAUSTAS. Puiku!

Jei mano lūpos kada nors išstartų:
 „Sustok, akimirka žavi!“ –
 Gali sukaustyt grandine iš karto,
 Ir ką tik nori, tą daryt su manimi.
 Lai aidi gausmas gedulo varpų,
 Rodyklės nukrenta ir laikrodžiai sustoja!
 Nuo šiol tu laisvas, aš tampu vergu

Ir laikas man daugiau nebegalioja.

MEFISTOFELIS. Dar pagalvok. Aš nepamiršiu nieko.

FAUSTAS. Jei pasakyta – nebesigailėkim.

Neverta sau po laiko priekaištaut.

Kada nustoji augt – vergauti lieka.

Koks skirtumas – kam nors kitam ar tau.

MEFISTOFELIS. Jau šiandien pat kviečiu į puotą rūmuos –

Norėčiau daktarui suteikt žavių minučių.

Tik iš pradžių – kad nebeliktų neaiškumų –

Vertėtų brūkštelt keletą eilučių.

FAUSTAS. Tau reikia dar ir parašo, pedante?

Tik tiek tevertini tu vyro žodį?

Manai, kad gali priesaika pasenti

Ir liautis nepatvirtinta galioti?

Nejau manai, kad popierinė skiautė

Galėtų suvaldyt pasaulio srautą?

Aš tai vadinčiau kliedesiu gailiu –

Ar nuo klastos koks popierius apsaugo?

Tik suvokimas to, kas privalu,

Suteikia ryžto netekčiai ir aukai.

Vien pergamentais pasikliauti negali,

Tai šmėkla, netgi žvilgsnio neverta.

Juk žodis miršta plunksnos smaugaly,

Tiktai puikybės reiškia vaškas ir oda.

Koks parašas nebūtų tau per menka?

Ant vario, marmuro ar pergamento? –

Tava valia, ką nori, pasirinki.

Skaptu rašyti, grifeliu, tušu?

MEFISTOFELIS. Kam reikia iškilmingų parašų?

Be reikalo draskais taip įnirtingai.

Bet kokia skiaute pasitenkinti galiu.

Pasirašyk man kraujo šlakeliu.

FAUSTAS. Kaip nori – aš galiu pabūt kvailiu,

Jei tau šita kvailystė reikalinga.

MEFISTOFELIS. Matai, bet kraujas – truputį kas kita.

FAUSTAS. Neabejok, aš nepažeisiu sutarties.

Kaip tik prie to, kas čia pasirašyta,

Visom jėgom ir trokštu priartėt.

Kvailai puikybės kėliausi tada;

Esu kaip tu, ir tuo belieka pasiguost.

Buvau teisingai vertas dvasios pašaipos,

Ne man suvokti, kas yra gamta.

Kokios niekingai menkos mūsų tiesos!

Ilgai dar knygų prisiliest bjaurėsiuos.

Tad leisk panirti į aistros

Kančias, išlaisvink kūniškumą,
 Kuris bet kokiam malonumui,
 Bet kokiam geismui atsiduos!
 Geidžiu ištrūkt į šėlsmą laiko,
 Į įvykių verpetą klaikų!
 Patirt palaimą, aitrų skausmą,
 Pasisekimo ir kartėlio jausmą,
 Te viskas mainos, bet kartu su manimi;
 Tik nuolat veikdamas jautiesi žmogumi.

MEFISTOFELIS. Tikslus ir mastą juk renkiesi pats.

Jei pakeliui paklius gardesnis kąsnis,
 Nesivaržykit, griebkit kur didesnis,
 Tam turit laisvą valią ir rankas.
 Tik sugebėkit tuo pasinaudoti!

FAUSTAS. Ne, ne linksmybių reikia mano sielai.

Aš noriu svaiguliui skausmingam atsiduoti,
 Kančios palaimai ir saldžiam kartėliui.
 Išgijusi nuo godulio žinių,
 Širdis nuo skausmo nebenori atsitverti,
 Ir tai, kas skirta padermei žmonių,
 Pati patirti trokšta ir įvertinti,
 Pasiiekt viršūnę ir į dugną nusileist,
 Aprėpt kančias ir džiaugsmą, visą būtį,
 Ir susiliejęsi su jais ir virtus jais
 Kartu su jais galų gale ir žūti.

MEFISTOFELIS. O, patikėkit tuo, kuris jums sako,

Per tūkstantmečius paragavęs daug ko,
 Kad joks žmogus nuo vygės iki grabo
 Nespės suvirškint šito seno raugo!
 Tą visą visumą visatos
 Aprėpia tik Aukščiausiojo akis,
 Jai amžinoj šviesybėj matos,
 Ko mums išvysti nepavyks,
 Mums sutemose sukas ratas,
 Kur po nakties diena ir vėl naktis.

FAUSTAS. Bet aš to noriu!

MEFISTOFELIS. Ką gi, vilkis,

Tačiau būties akimirka trumpa,
 O kelias ją pažinti – ilgas.
 Tikiuos, pravers ir parama menka.
 Bandyk įsivaizduot esąs poetas
 Ir, pasitelkęs jo fantazijas taurias,
 Atradęs savo smegeninėj vietas,
 Sukrauk į ją vertybes įvairias:
 Narsumą liūto ir jo galią,

Ir elnio grakstųjį eiklumą,
 Suderink švedo atkaklumą
 Su temperamentu italo.
 Jei rasi būdą sutalpinti į vieną kūną
 Taurumą kilnų ir niekingą klastingumą,
 Gebėsi jam jaunos aistros įpilti
 Ir dar priversi jį ką nors pamilti, –
 Aš su tokiu ir pats susipažinčiau
 Ir jį Mikrokosmu vadinčiau.

FAUSTAS. O jeigu ne, jei pasirodys, kad visi
 Troškimai siekti šios karūnos
 Neišsipildo ir niekingai griūna?

MEFISTOFELIS. Ką padarysi, tu tik tas, kas tu esi.
 Gali sau vaikščiot ant koturnų ar kojūku,
 Į milijonus garbanų sušukt peruką,
 Tačiau paliksi tas, kas tu esi.

FAUSTAS. Taigi iš mano pastangų naudos jokios,
 Tik veltui taip veržiaus prie lobių,
 Kuriuos išminčių bibliotekos globė,
 Neįgijau iš jų naujos jėgos.
 Nepriartėjo begalybė nė per plauką,
 Ir pats nė truputėlio neišaugau.

MEFISTOFELIS. Nenusiminkit, ne jūs vienas šitaip mąstot,
 Kitiems atrodo irgi būtent taip.
 Kol kas gyvenimas ne toks jau prastas,
 Tik elkimės protingai ir tvirtai.
 Trauk jį! Juk turite rankas ir kojas,
 Galva ir užpakalis savo vietoj;
 Argi ne mano visa, kuo naudojuos,
 Ir kas man tai uždraust galėtų?
 Susimokėdamas už šešetą žirgų,
 Galiu naudotis tuo, už ką sumoku:
 Įsitaisau pasostėj ir lekiu
 Ne dviem, o pora tuzinų kanopų.
 Todėl žvaliau! Apmąstymus šalin,
 Ir skriekime pasaulio sumaištin!
 Gana filosofuoti! Tie scholastai
 Lyg apsėsti galvijai: nuganytoji
 Dykynėj trypia, nepajėgdami suprasti,
 Kad šalimais žaliausios pievos plyti.

FAUSTAS. Ir kas dabar?

MEFISTOFELIS. Greičiau iš čia!
 Šita niūri kankinimų vieta
 Skirta svaigintis nuobodžio kančia,
 Tačiau jaunystės aiškiai neverta.

Gana! Palik kaimynui skylę šitą,
 Iš tuščio samstymo nebus naudos.
 Geriausio, ką galėtum pasakyti,
 Vis tiek studentams neatskleisi niekados.
 Antai, jau vienas trypčioja prie lango.

FAUSTAS. Dabar į jį net pažiūrėti negaliu.

MEFISTOFELIS. Vaikinas šitaip sąžiningai stengės.

Jo lūkesčių apvilti nevalia.
 Nešk čia apsiaustą ir paduok peruką,
 Apgaulė turi būti tobula.

Persirengia

Atrodo, sąmojo man niekada netrūko.
 Ketvirčio valandos užteks šiam darbui;
 O tu kelionei pasiruošk tuo tarpu.

Faustas išeina

MEFISTOFELIS. *ilgais Fausto drabužiais*

Paniekink mokslo išmintį ir protą,
 Tą retą galią, žmogui duotą.
 Kaip apgaulingai prašviesėja akyse,
 Kada apakina saldi kerų dvasia!
 Šiaip ar anaip, jau mano tu esi –
 Likimas jam nepagailėjo ryžto,
 Ir tas jo nežabotas ilgesys
 Į priekį veržtis ir atgal neatsigrįžti
 Neišsitenka žemės bruzdesy.
 Nublokšiu jį į bjaurastį buities
 Ir nugramzdinsiu į tuščiausią banalybę,
 Jis kepurnotis ir spurdėt turės,
 Kada prieš nepasotinamą jo esybę
 Be paliovos ribės ir gėrimai, ir valgiai,
 Ir veltui mels jisai atokvėpio minutės;
 Ir net jei būtų nepardavęs sielos velniui,
 Vis tiek jam būtų lemta žūti!

Įeina STUDENTAS

STUDENTAS. Aš čia esu dar neseniai

Ir noriu kreiptis nuolankiai,
 Nes apie jūsų mokslo darbus
 Atsiliepimai tik pagarbūs.

MEFISTOFELIS. Man jūsų kreipiniai malonūs,

Bet mes visi – tokie pat žmonės.
 Gal kiek jau apsidairėt šen bei ten?

STUDENTAS. Norėčiau, kad padėtumėte man.

Pas jus mane pasiryžimas gena,
 Jauna širdis ir netuščia kišenė;

Nors motina ir nepalaikė mano ryžto,
Tačiau tuščiom nesinorėtų grįžti.

MEFISTOFELIS. Na ką gi, apsireiškėte laiku.

STUDENTAS. Teisybę sakant, man čia nejauku.

Vien tiktai mūrai, net pro langus salių
Nepamatysi nei žolyno, nei medelio,
O auditorijoje susiradus suolą,
Galvoj tyla, tamsa, kad net mintis prapuola.

MEFISTOFELIS. Visiem taip būna, bet visi pripranta.

Antai ir kūdikiai prie motinos krūties
Išsyk nepuola, kol galų gale atranda,
Kaip malonu tai ir naudinga jiems patiems.
Taip ir prigludusiam prie išminties krūtų –
Kas dieną vis labiau gardu.

STUDENTAS. Iš džiaugsmo noris pulti jums ant kaklo,
Tiktai patarkit, kaip man čia patekti.

MEFISTOFELIS. Pirmiausia išsiaiškinti reikėtų,

Kurį jūs norit pasirinkti fakultetą.

STUDENTAS. Domiuos viskuo, be to, manau, svarbu,

Kad išsilavinimas būtų be spragų.
Danguj ir žemėj viskas sudėtinga,
Taigi man rūpi visos mokslų sritys.

MEFISTOFELIS. Matau, kad kelią renkatės teisingą,

Bet nevertėtų pernelyg blaškytis.

STUDENTAS. Aš visas čia ir kūnu, ir dvasia;

Tačiau trupučio laisvės irgi reikia,
Juk nelaikytumėte nuodėme baisia,
Jei per šventes smagiau praleisčiau laiką.

MEFISTOFELIS. Labai svarbu negaišti laiko, ir jeigu

Laikais tvarkos – susidraugauji su laiku.

Patarsiu, mielas drauge, iš esmės –

Gera darai, jei logikos imies:

Valingai išdresuosi protą tu,

Suversi lyg ispanišku batu –

Kai protas apgalvotai išmankštintas,

Tiesiausiai kelią gali rinktis mintys,

Neklaidžioja skersai ir išilgai,

Kol smegeninėje susipina bet kaip.

Išmoksi neeikvodamas jėgų

Elementus išskaidyt ir suderint,

Kad nereikėtų minčiai pastangų,

Kaip jų nereikia valgant arba geriant.

Juk smegenys, tas fabrikas minčių,

Yra lyg manufaktūra audėjo,

Kur vienas judesys, šimtus nyčių

Sujudinęs, šaudyklei vikriai skriejant
 Į smulkų tinklą sumezga tas nytis
 Ir audinys išeina vienalytis.
 O filosofo pasiklausęs
 Suprasti imsi kuo puikiausiai,
 Kaip tai ir kita, jei taip skirta,
 Virto į trečia ir ketvirta,
 O jei nebuvo to ir kito,
 Nei trečia, nei ketvirta nepakito.
 Studentams velniškai patinka šis dalykas,
 Nors retas jų audėju tapti tikis.
 Kai bandom gyvą reiškinį paaiškinti,
 Beaiškindami dvasią sunaikinam,
 Atrodo, aišku, ką detalės reiškia,
 Deja! – išnyksta sąryšis vidinis.
 Tai chemijoje *encheiresin naturae*^{1*}
 Turėtų reikšt. Niekai, kai pasižiūrim.

STUDENTAS. Aš paskui jūsų mintį nebespėju.

MEFISTOFELIS. Vėliau ją pasivysit išgudrėjęs,

Kada, išmokęs viską redukuoti,
 Galėsit deramai klasifikuoti.

STUDENTAS. O čia tai jau visai imu apglušti,

Galvoj tarsi malūno girnos užtų.

MEFISTOFELIS. Kol imsitės dalyko konkretesnio,

Į metafiziką derėtų mestis,
 Kuri mus moko giliamintiškai aprėpti
 Tai, ko negalima protu pasiekti,
 O tai, kas jau visai nebepasiekama atrodis,
 Vis tiek įrodys vietoj pavartotas žodis.
 Svarbiausia per šiuos pusę metų
 Drausmės laikytis – lai visi pamato:
 Penkis kartus kas dieną prieš skambutį
 Jūs auditorijoje sėdite ir budit.
 Iš anksto knygą perskaitęs, po žodį
 Privalote ją išanalizuoti,
 Kad pamatytumėt, kai baigsis paskaita,
 Jog neišgirdot nieko, ko nėra tekste;
 Bet lyg girdėdami diktuojant Šventą Dvasią,
 Užsirašykite būtinai kiekvieną frazę.

STUDENTAS. Man du sykius kartot nereikia šito!

Dėl to negali būti net kalbos:
 Jei kas ant balto juodu parašyta,
 Neišgaruos, kaip išgaruoja iš galvos.

MEFISTOFELIS. Tai esat fakultetą pasirinkęs?

^{1*} gamtos veikimo būdą (*gr., lot.*).

STUDENTAS. Į teisės mokslus nelabai aš linkęs.

MEFISTOFELIS. Dėl to aš anei kiek neužsigaunu,

Žinau, ką žmonės mano apie juos.

Įstatymai ir kodeksai vis kraunas,

Jų greitai kaip kokių raupsų bijos.

Jie tempias iš kartos į kartą

Ir per pasaulį sklinda pamažu;

Jie teisingumo priešingybe tampa kartais,

O juos vis taiko, ir visiems gražu.

O apie prigimtinę mūsų teisę

Kas kalba? Niekas, ir čia nieko nepakeisi.

STUDENTAS. Paklausius jūsų, mintys ima pintis.

Mielai klausyčiaus jūsų nuolatos.

Jau lyg ir noris teologijos mokintis...

MEFISTOFELIS. Norėčiau, kad nepadarytumėt klaidos.

Į šitą sritį pavojinga leistis,

Jinai retai kada teisingą kelią rodo:

Čia slypi daug klastingo nuodo,

Kurį labai sunku atskirt nuo vaistų.

Ir čia geriausia – tik profesorių girdėti

Ir garbinti vien jo autoritetą.

O apskritai – svarbiausia žodžio rūbas,

Nes pagal jį neklaidingumo rūmuos

Išminčių priima ir pasitinka.

STUDENTAS. Bet žodis sąvoką kažkokią atitinka.

MEFISTOFELIS. Tai jau! Dėl to mažiausiai verta būgštaut,

Nes būtent ten, kur sąvokos pritrūksta,

Kaip sykis žodis tampa reikalingas.

Iš žodžio kyla įvairiausios ginčų temos,

Juo grindžiami traktatai ir sistemos,

Juo remias ir tikėjimas, ir teisė.

Juk žodyje nė jotos nepakeisi!

STUDENTAS. Atleiskite, jau klausinėju tiek dalykų,

Tačiau dar pora abejonių liko.

Kadangi daug išmanote ir žinot,

Gal užsimintumėt ir apie mediciną.

Aš suprantu, kad per trejus metus

Sunku aprėpti tokį platų lauką,

Tačiau pakanka kartais bakstelėt pirštu,

Kad pats toliau atrastum daug ką.

MEFISTOFELIS. *sau*

Tiesiog džiovina gerklę sausas tonas;

Geriau jaučiuosi, būdamas šėtonas.

Garsiai

Suprasti medicinos esmę nesunku:

Jos ėmėsis net ir žvaigždes išstudijuos,
 Kad baigęs mokslus pasileistų be takų,
 Kaip Dievas duos.
 Kokia prasmė kapstyti foliantuos?
 Protingas mokos to, kam jis gabus.
 Pasinaudokit tinkamais momentais,
 Ir būsit gerbiamas žmogus.
 Jūs esat jaunas ir nuaugęs tiesiai,
 Netruksta įžūlumo patiklaus,
 Ir jeigu pats savim pasitikėsit,
 Kiti taip pat pasitikės ir pasikliaus.

O ypač lavinkitės moteris vilioti,
 Jos nuolat skundžias alpuliais ir virpuliais,

Jas vienu požiūriu pakanka pagloboti,
 Ir viską jos atleis ir nusileis.
 Svarbiausia susikurti gerą vardą,
 Esą pranokstate išmanymu kitus,
 Ir gausit, net nespėjęs prasitarti,
 Ko kitas siekia ištisisus metus.
 Dar vos pačiupinėjote pulsiuką,
 O ji aistringą žvilgsnį šonan suka,
 Ir drąsiai galite apžiūrinėti,
 Kokiais raišteliais suveržtas korsetas.

STUDENTAS. Čia jau kas kita. Regis, mano viltys pildos.

MEFISTOFELIS. Teorijos, brangusis drauge, pilkos,
 Užtat gyvenimo auksinis medis žalias.

STUDENTAS. Tai, ką girdžiu, man tikrą džiaugsmą kelia.

Tikiuosi, kad galiu vilties turėti
 Dar sykį jūsų išmintim pasigėrėti.

MEFISTOFELIS. Kiek sugebėsiu – jūsų paslaugom.

STUDENTAS. Norėčiau jūsų paprašyt kai ko:

Gal atminimui į albumą šitą
 Kelis žodžius man galit įrašyti?

MEFISTOFELIS. Labai mielai.

Parašo ir gražina albumą studentui

STUDENTAS. *skaito*

Eritis sicut Deus scientes bonum et malum.^{2*}

Pagarbiai užverčia albumą ir lankstydamasis atsisveikina

MEFISTOFELIS. Klausyk, ką sakė mano prosenė gyvatė. Kai suprasi,

To dieviškojo panašumo vienąsyk iš tikro išsigąsi!

Įeina Faustas

^{2*} Būsute kaip Dievas, pažinsite gerį ir blogį (lot.).

FAUSTAS. Tai kur dabar?

MEFISTOFELIS. Kur tik užsimanysi.

Pasaulį mažąjį, paskui ir didįjį išvysi,
Ir kol už dyką mano kursus eisi,
Maloniai ir naudingai laiką leisi!

FAUSTAS. Bet tu pažvelk į mano barzdą, į manieras:

Kaip aš atrodysiu į viešumą išnėręs?
Nei elgtis moku, nei bendrauti ir panašiai,
Ne, aš bijau, kad nieko neišeis;
Jaučiuosi menkas ir kažkoks nevykęs,
Ten aš tikrai atrodysiu sutrikęs.

MEFISTOFELIS. Drąsiau – ir seksis, jeigu būsi atkaklus;

Pasitikėk savim – ir visa tau paklus.

FAUSTAS. O kaip mes pajudėsime iš šios vietos?

Aš nematau arklių, vežikų nei karietos.

MEFISTOFELIS. Vos šį apsiaustą aš paimsiu ir išskleisiu,

Jisai nuneš mus ten, kur užsigeisim.
Palik apačioje bevertę mantą,
Seni daiktai tiktai trukdys naujai gyventi.
Aš jau pasiruošiau šiek tiek ugnies,
Kuri mus į padangę tuoj išsvies.
Būk sveikas, nes nuo šiol jau kitą
Pasirinkai gyvenimo orbitą.

[...]

G A T V Ė

FAUSTAS. Pro šalį eina MARGARITA

FAUSTAS. Gal aš galėčiau dailiajai panelei

Pasiūlyt ranką palydėt bent dalį kelio?

MARGARITA. Nei aš panelė, nei dailiausia iš dailių,

O rasti kelią ir viena galiu.

Ištrūksta Faustui iš rankų ir nueina

FAUSTAS. Koks grožis šito kūdikio, dangau,

Vienoj esybėj jo negali būt daugiau!

Tokia skaistybe dvelkia, ir sykiu

Koksai padykėliškas žvilgesys akių.

O kaip užmiršt jos skruostų duobutes,

Jos lūpų liniją, jos judesį kiekvieną!

Kaip ji koketiškai primerkė akutes,

Kaip kilstelėjo nuostabias blakstienas,

Ir kaip mokėjo taikliai atsikirst –

Ne, tokio grožio neįmanoma pamiršt!

Pasirodo MEFISTOFELIS

Mergytė turi būti mano, ir prašyčiau
Tuo pasirūpinti.

MEFISTOFELIS. Kuri?

FAUSTAS. Ji ką tik buvo šičia.

MEFISTOFELIS. Ak, ta? Ji grįžta iš bažnyčios,

Kur gavo dvasiško tėvelio išrišimą.

Aš prie klausyklos nugirdau netyčia –

Ji dar visai nekaltas vaikas,

Ji nuodėmės net nepažino,

Todėl ir mano galios jos neveikia.

FAUSTAS. Bet ji beveik penkioliktus jau baigia!

MEFISTOFELIS. Tu panašus į seną paleistuvį;

Vos pumpurėlį besiskleidžiantį išvys –

Garbės ir padarumo kaip nebuve,

Visas gudrybes pasitelks, bet nuraškys;

Derėtų kartais ir susilaikyt, beje.

FAUSTAS. Kalbi, lyg būtum pats ne prieš – deja,

Matai, kad nebe tavo nosiai.

Sakau trumpai, nors suprantu, kad tau sunku:

Arba dar šiąnakt aš su ja susitinku,

Arba nutraukiam sutartį ir aš skiriuosi.

MEFISTOFELIS. Galvok, užuot iš karto ėmęs svaičioti

Juk reikia bent poros savaitių,

Kad aplinkybes nuodugniai iššniukštintum.

FAUSTAS. Užtektų man ir nepilnos dienos,

Jeigu nelaukčiau velnio paramos,

O tu pradingtum, susiradęs ramią vietą.

MEFISTOFELIS. Dabar jau šnekate kaip koks prancūzas;

Neužsigaukite, bet leiskite paklaust:

Ką tikitės patirti malonaus,

Jei taip užgriūsit – ir panelė jūsų?

Smagu įdėjus bent kruopelę meno:

Laiškeliai meilūs, pasimatymai slapti,

Susitikimai parke pilnaty,

Kaip moko tūkstančiai kvailų romanų.

FAUSTAS. Man apetito žadint nebereikia.

MEFISTOFELIS. Tiek to, jei jau rimtai, tai šito vaiko

Tau suvedžiot taip greitai neišeis,

Nors tu dar šiąnakt būt su ja ruošeis.

Staigus puolimas čia naudos neduos,

Teks imtis ir gudrybės, ir klastos.

FAUSTAS. Aš trokštu savo angelo, ką nors daryk!

Aš noriu atsidurt jos kambary!

Duok kokį daiktą jos – skarelę, raištį

Ar bent segtuką! Man sunku čia gaišti!

MEFISTOFELIS. Jei taip jau nori patikėti, kad jaučiu

Tą visą gelmę nerimo kančių,
Tai paskubėkim, ir nelaukę vėlumos
Netrukus atsirasim jos namuos.

FAUSTAS. Aš ją išvysiu? Apkabinsiu?

MEFISTOFELIS. Jos nebus,

Ji pas kaimynę bus išbėgusi svečiuotis;
Vienatvėj dar padirginsi jausmus,
Jos aplinka pasigrožėsi iki soties
Ir pasvajosi apie laukiančius džiaugsmus.

FAUSTAS. Jau einam?

MEFISTOFELIS. Palūkėk, dar per anksti.

FAUSTAS. Tik neužmiršk jai dovanėlės sulakstyti.

Nueina

MEFISTOFELIS. Išsyk ir dovanos? Sumanymas neprastas!

Po žemėmis visokio turto tiršta;
Užkasti užkasa, o išsikast – pamiršta.
Belioka vargšui velniui išsikasti.

Išeina

V A K A R A S

Mažas tvarkingas kambarėlis

MARGARITA. *pindama ir surišdama kasas*

Man taip smalsu, taip sužinoti knieti,
Kas ten mane norėjo palydėti?
Taip mandagiai priėjo prie manęs;
Iš karto matos, kad kilmingos giminės,
Tą iš manierų, iš laikysenos suprasi –
Juk ne kiekvienas elgtųsi taip drąsiai.

Išeina.

MEFISTOFELIS ir FAUSTAS

MEFISTOFELIS. Na, eikš vidun, tiktai tyliau truputį.

FAUSTAS. *kiek patylėjęs*

Išeik, aš noriu vienas čia pabūti.

MEFISTOFELIS. Retai kur pamatysi taip švaru kaip čia.

FAUSTAS. *Žvalgydamasis aplink*

Tai tu, saldžioji prieblanda, slapčia
Tą šventenybę saugai apkabinus?
Kaip širdį degina aistrų saldi kančia,
Ir tik vilties rasa ją apmalšina!
Kaip viskas dvelkia čia ramybe ir tvarka,
Tyla pritvinkus pamaldžiausio nuolankumo;

Kokia pilnatvė slypi šiam varge
Ir kiek šioj celėj tvyro dvasingumo!

Krenta į odinį krėslą prie lovos

Leisk pasėdėt, šeimos senasis soste;
Kadaisė prosenius savam glėby laikei,
Kai jie įkrisdavo čia atsipūst ir pasiguosti,
Ir juos ratu apspisdavo vaikai.
Gal čia mieliausia, šviesdama putliais skruosteliais,
Kalėdų dovanas atradusi po eglute,
Susidrovėjus išbučiuodavo rankas seneliui.
Tauri pilnatvė sklando šiam bute!
Kaip artima čia mano sielai ir jauku!
Ta staltiesė, išlyginta ant stalo,
Asla, tvarkingai pabarstyta smėliuku!
Taip viskas miela ir kasdieniška be galo.
Ak, dieviškos turėtų būti tos rankutės,
Pavertę rojum šitą varganą kamputį!
O čia!

Kilsteli lovos užtiesalą

Palaimos šiurpas perbėga per širdį;
Atrodo, taip stovėčiau visada,
Žiūrėdamas į guolį, kur gamta
Tą angelą vienatinį pagimdė!
Čia augo kūdikis! Nevikriai ropštės
Ir tėvus džiugino šypsniu žaviu;
Tai čia šventi audėjo pirštai kruopščiai
Išaudė skaistų atvaizdą dievų!

O tu? Kas atvedė tave į šiuos namus?
Ko toks sutrikęs tu ir neramus?
Ko tau čia reikia? Ko taip širdį kausto?
Nebegaliu tavęs pažinti, vargšas Faustai!
Gal ši ramybės ir taikos atmosfera
Sutramdė tavo polėkius ir geismą?
Gal mūsų nuotaikų kaita tėra
Tik įnoringas vėjo žaismas?

Jei šią akimirką ji pasirodytų staiga,
Kas tavo nuodėmę išpirkt galėtų?
Visa puikybė taptų apgailėtina menka,
Ant kelių pultum, kaisdamas iš gėdos.

MEFISTOFELIS. Vikriau judėk! Jinai jau sukasi kieme.

FAUSTAS. Aš niekad nebegrišiu čia. Eime!

MEFISTOFELIS. Buvau tau paieškot dailios skrynelės;

Pusėtinai sunki, kad ją kur galas.
 Įkišiu aš ją vis dėlto į spintą,
 Dėl to, manau, blogiau tikrai nebus;
 Įsivaizduoju, kaip jina nušvinta
 Aptikus ten sugrūstus daikčiukus.
 Vaikai yra vaikai, jiems kad tik gaut.

FAUSTAS. Nebežinau, ar verta.

MEFISTOFELIS. Še tai tau!

Gal ją panorai pasilikti sau?
 Tada patarčiau jūsų gašlenybei
 Nebetrikdyti mano kasdienybės.
 Aš čia tampausi ir jo įgeidžių klausau!
 Nesitikėjau tokio godulio patirti!
 Sukuosi visas, varginu rankas –

Padedą skrynelę į spintą ir užrakina dureles

Greičiau iš čia! Jos žingsniai girdis! –
 Bandau palenkti jauną širdį
 Jo valiai ir jausmams, o jam tai kas?
 Tik kėpso sau – ir argi pasakysi ką? –
 Lyg žengt į auditoriją norėtų,
 O ten jo apsireišikiančio ilgėtus
 Kokia nors Fizika su Metafizika!
 Greičiau iš čia!

Abu išeina. Įeina MARGARITA su lempa

MARGARITA. Čia taip tvanku ir trūksta oro!

Atidaro langą

Lauke atvėso, dvelkia gaivumą.
 Keistai jaučiuosi, nežinau, ko noriu,
 Galėtų grįžt greičiau namo mama.
 Ir visas kūnas virpa drebuly,
 Kažko pasidariau kvailai baili.

Nusirenginėdama pradeda dainuoti

Gyveno karalius šiaurėj,
 Kuriam širdies dama
 Paliko aukso taurę
 Prieš pat numirdama.

Jis per kiekvieną puotą
 Tegerdavo iš jos,
 Ir imdavo raudoti
 Netekęs mylimos.

Turtus jis išdalino
 Sūnėnam ir žentam,

Tiktai taurė auksinė
Nekliuvo nė vienam.

Jisai pily kuoruotoj
Uolėtame šlaite
Iškėlė šaunią puotą
Su riterių svita.

Tada išgėrė niauriai
Paskutinius lašus
Ir sviedė šventą taurę
Į vandenį aršius.

Žiūrėjo, kaip ji tola,
Kaip neša ją banga,
Ir mirė, ir nuo tolei
Negėrė niekada.

Norėdama pakabinti suknelę, atidaro spintą ir išvysta skrynelę

Kaip ši dėžutė atsirado mano spintoj?
Gerai prisimenu, kad palikau ją užrakintą.
Smalsu, kas ten viduj? Jinai atrodo stebuklingai!
Gal kam paskolino mamytė pinigų,
Ir tą skrynutę jai kaip užstatą paliko?
Antai, čia ir raktelis žiba;
Tik žvilgtelsiu, tiesiog nekantrumu degu.

O kas gi čia? Dangau švenčiausias! Anava,
Tokių dalykų kaip gyva nesu regėjęs!
Papuosalai! Tokiais net ir kilni dama
Bet ką didžiausiam baliuj būtų apžavėjęs.
Kaip tiktų man ši grandinė? Jeigu taip pasižiūrėjęs?
Žinočiau, kam priklauso šios grožybės!

Išsidabina papuošalais ir atsistoja prieš veidrodį

Ak, jeigu taip bent auskarėlius pasilikus!
Kaip tinka! Aš tokia žavi su jais.
Kas iš to grožio, iš visos jaunystės?
Aš nesakau, ir grožis neblogai, bet visgi
Nedaug naudos, jei apsirengus skudurais.
Nebent pusiau su gailesčiu kas nors pagirt sumano.
Tik aukso klauso,
Ir tiktai nuo aukso
Priklauso viskas.
Ak, vargeli mano.

[...]

S O D A S

MARGARITA už parankės su FAUSTU;

MARTA su MEFISTOFELIU vaikščioja po sodą

MARGARITA. Jaučiu, kad ponas tik iš gailesčio manim

Taip domitės ir atidžiai išklausot.

Kelionėse jūs nuolat su žmonėm,

Todėl išgirstate dalykų įvairiausių;

Juk žmogui, kuris tiek pasaulio matė,

Tikriausiai nuobodu klausyt tą patį.

FAUSTAS. Man vienas tavo žvilgsnis, vienas žodis

Daugiau pasako, nei visi pasaulio protai.

Bučiuoja Margaritai ranką

MARGARITA. Ak, ką jūs, nebučiuokit mano rankų!

Jos tokios šiurkščios ir sugrubusios, žiūrėkit.

Namuos visokius darbus dirbti tenka.

Mama be darbo nė minutei nepalieka.

Nueina tolyn

MARTA. Taip ir keliaujat, pone, visą laiką?

MEFISTOFELIS. Toks amatas, anądien – ten, o šiandien – čia!

Vos spėjai apsiprast – išvykti reikia,

O skirtis kartais nemaža kančia.

MARTA. Jaunystėj rodos: ko daugiau bereikia,

Gali visur kaip vėjas įsiveržti;

Bet būk gudrus, kad pergudrautum laiką:

Kai pamatai, jog viengungiu teks karšti,

Tai nelinksmi tokia mintis nuteikia.

MEFISTOFELIS. Į ateitį pažvelgus iš tiesų baugu.

MARTA. Tad verta, pone, susirūpinti laiku.

Nueina tolyn

MARGARITA. Tikrai, ko nematai, to ir nebus!

Tiesiog jūs esat mandagus žmogus.

Bet turit juk draugų, kiek suprantu,

Jums artimų, kurie protu jums lygūs.

FAUSTAS. Brangioji! Tai, ką mes vadiname protu,

Dažnai tėra tik gražbylystė ir tuštybė.

MARGARITA. Neįau?

FAUSTAS. Tebus palaimintas naivumas,

Negalintis suvokti, ko jis vertas!

Juk nekaltybė, nuolankus romumas –

Tai talentas, dosnios gamtos sutvertas.

MARGARITA. Tik vieną mirksnį į mane pasižiūrėkit,

O aš jau jūsų nepamiršiu niekad.

FAUSTAS. Namuos dažniausiai vienai būti tenka?

MARGARITA. Taip, nors ūkelį turim menką,
 Bet rūpesčių prie jo pakanka.
 Tarnaitės mes nelaikom; šluoju, verdu,
 Mezgu ir siūnu, dirbu nuo pat ryto,
 Mama tokia reikli; kiekvieną kartą
 Žiūrėk, kad viskas būtų padaryta.
 Nepasakysi, kad be galo skurdom,
 Veikiau gyvename geriau negu kiti:
 Po tėčio liko šokio tokio turto –
 Namukas, sodas miesto pakrašty.
 Dabar palygint ramios dienos man atėjo –
 Broliukas armijoje,
 Sesutė, vargšė, mirus.
 Kiek daug su ja aš rūpesčių turėjau,
 Tačiau galiu tik džiaugtis, juos patyrus.
 Koks mielas buvo kūdikėlis mažas!

FAUSTAS. Kaip tikras angelas, jei buvote panašios.

MARGARITA. Tėvelis jos nespėjo pamatyti.

Pasiligojusi po gimdymo mamytė
 Labai iš lėto atsigavo, po truputį,
 Teko globoti ją ir sesės aukle būti.
 Turėjau iš galvos išmest net mintį,
 Kad ją mama galės pati maitinti;
 Auginti seserį reikėjo vienai,
 Ją girdžiau vandeniui praskiedus pienu,
 Ant mano rankų, užsūpuota jaukiai,
 Ji žaidė, krykštavo ir augo.

FAUSTAS. Įsivaizduoju, kaip tai nuostabu.

MARGARITA. Bet kartais, būdavo, iš nuovargio drebu.

Sesutės lopšį nakčiai ant grindų
 Pasistatau prie lovos, vos pravirks mažytė –
 Ir aš iš karto pabundu;
 Tai ją pagirdyt reikia, tai šalia pasiguldyti,
 Tai, jei nerimsta, ją iš lovos išsikėlei
 Ir supk ant rankų kiaurą naktį kambarėly,
 O rytą laukia neskaltbti jos drabužėliai;
 Paskui į turgų, su ruoša kuities,
 Ir taip diena dienon viena sukies.
 Bet kaip skaniai tada suvalgai duonos riekę
 Ir net nepajunti, kaip griūni miego.

Nueina tolyn

MARTA. Oi kaip nelengva vargšei moteriškei

Sutramdyt užkietėjusį viengungį.

MEFISTOFELIS. Manau, kad panaši į jus nesunkiai

Jį sugebėtų pažaboti ir surišti.

MARTA. O jeigu taip neslapukaudama paklausiu:

Ką nors širdy juk turite tikriausiai?

MEFISTOFELIS. Pasaulio auksas ir sidabras neatstos

Jaukių namų ir meilės šilumos.

MARTA. Man regis, būtent jos kaip tik ir stinga.

MEFISTOFELIS. Kur nuvykti, visur gražiuoju pasitinka.

MARTA. Ne, aš apie rimtus jausmus kalbu.

MEFISTOFELIS. Su moterim negali būt juokų.

MARTA. Jūs nesuprantate manęs!

MEFISTOFELIS. Labai graudu,

Tačiau kad jūs meili – tiek suprantu.

Nueina tolyn

FAUSTAS. Tai tu mane, mieloji, pažinai,

Vos tiktai mes įėjome čionai?

MARGARITA. Argi nematėte, kaip nuraudau iš karto?

FAUSTAS. Tikiuos, kad neįsiseidei giliai,

Kai užsipuoliau gatvėj įžūliai,

Tave užklupęs prie bažnyčios vartų?

MARGARITA. Aš sutrikau, aš taip esu nepratus,

Mane gerai pažįsta čia visi.

Dar pamaniau, gal mano elgesy

Ką nors negero ar nepadoraus pamatėt?

Gal aš atrodžiau kaip kokia mergiotė,

Kurią gali viens du ir suvilioti?

Bet ką čia slėpti! Nežinau kodėl, bet pajutau –

Tas vyras gali man visai patikti.

Kaip ten bebūtų, ant savęs labiau pykau,

Kad negaliu ant jūsų smarkiai pykti.

FAUSTAS. Mieloji...

MARGARITA. Ak, nereikia...

Nusiskina ramunę ir vieną po kito skabo lapelius

FAUSTAS. Kas čia bus? Gal puokštės?

MARGARITA. Tai tik žaidimas...

FAUSTAS. Koks?

MARGARITA. Jūs imsit juoktis.

Pešioja lapelius ir šnabžda

FAUSTAS. Ką ten šnabždi?

MARGARITA. *pusbalsiu*

Nemyli... Myli... Ne...

FAUSTAS. Būtybe dangiška!

MARGARITA. *šnabžda toliau*

Nemyli... Myli...

Nemyli...

Nuplėsdama paskutinį lapelį, džiaugsmingai

Myli!

FAUSTAS. Myli! Štai žinia,
Kurią dievai žiedų kalba tau tyli!
Tave jis myli! Supranti? Tave jis myli!

Suima ją už abiejų rankų

MARGARITA. Aš visa drebu!

FAUSTAS. O ne virpėk! Te mano akys
Ir rankos prisiliesdamos pasako,
Ko jokie žodžiai niekada neapsakys:
Aš noriu visas atsiduot ir jaust palaimą,
Per amžius, amžiams, amžinai!
Taip, amžinai tai turi tęstis, amžinai, be galo,
Be galo, nes tenai – tik neviltis!

Margarita suspaudžia jam rankas, paskui išsilaisvina iš jų ir nubėga. Faustas kurį laiką stovi sutrikęs, po to nuseka jai iš paskos

MARTA. artėdama iš gilumos

Jau temsta.

MEFISTOFELIS. Taip, mums irgi eiti reikia.

MARTA. Prašyčiau ilgėliau dar pasibūt,
Bet čia kaip kaime, pats suprantate turbūt,
Atrodo, niekas nieko ir neveikia,
Todėl, nerasdami užsiėmimo,
Tik žiūri, kas gi dedas pas kaimyną.
Paskui, suprantat, apkalbos be galo.
O kurgi tuodu?

MEFISTOFELIS. Jie nuskrido link namelio.

MARTA. Matau, mergaitei jis į akį krito.

MEFISTOFELIS. Jinai taip pat. Taip jau pasauly surėdyta.

[...]

O L A M I Š K E

FAUSTAS. *vienas*

Kilnioji dvasia, tu davei, davei man viską,
Ko aš prašiau. Tu iš tiesų ne veltui
Akis į akį pasirodei iš liepsnos.
Tu atskleidei gamtos didingą grožį
Ir suteikei man galią juo gėrėtis.
Ne vien kaip svečias ja džiaugiuosi abejingas –
Tu leidai man į jos gelmes pažvelgti
Nelyg į širdį artimiausio draugo.
Tu man gyvų būtybių įvairovę
Parodydama, mokai mano brolius

Pažinti vėjui, vandeny, brūzgynuos girių.
 O kai audra miške braškėdama suūžia
 Ir šimtametės pušys virsdamos kitų šakas
 Ir išlaktus kamienus traiškydamos laužo,
 Ir dulsius pokštelejimai kalvom nugriaudi,
 Tu paslepi mane saugioj oloj ir leidi
 Pažvelgti man į savo vidų ir išvysti
 Stebuklą paslaptinę gelmę.
 Man prieš akis iškyla tyras mėnuo,
 Ir jo švelnioj šviesoj išplaukia
 Pirmykštės praeities būtybių šmėklos,
 Sutramdančios minčių aistringą tėkmę.

O! Kaip tada jaučiu, kad tobulybės
 Nelemta man pasiekt. Suteikdamas malonę,
 Kuri padaro į dievus mus panašius,
 Tu mums sykiu ir palydovą skyrei,

Kurio negalim išsilenkti – menką ir niekingą,
 Kuris mus žemina prieš mus pačius,
 Niekais paversdamas mums tavo duotą turtą.
 Jisai įžiebia mumyse laukinę aistrą
 Paskui kiekvieną grožio apraišką vaikytis.
 Taip ir blaškais tarp geismo siekti malonumo
 Ir malonumo vis iš naujo tenkint geismą.

įeina MEFISTOFELIS

MEFISTOFELIS. Tik pažiūrėk, kaip atsiskyrėlis vienuolis
 Vienatvėj mėgaujasi po egle šlapia!

Padykinėti kartais galima prapuolus,
 Bet kiek gali trūnyt vienam kampe?

FAUSTAS. Galėtum susirast kokios veiklos,
 Užuo mane sekiojęs visą laiką.

MEFISTOFELIS. Aš tik juokauju, nēr ko rietis nuolatos,

Nepyk, jei vėl kažkuo tau neįtaikau.
 Netekus tokio atšiauraus atžagareivos
 Nebūtų, po teisybei, ko gailėtis:
 Tai to jam reikia, tai jau kito taikos,
 Tai dar kažko pareikalauti teikias –
 Pats velnias nebežino, kur jam dėtis.

FAUSTAS. Teisingai supratai. Aš nemanau,
 Kad privalau už įkyrumą tau dėkoti.

MEFISTOFELIS. O žemės varganas sūnau!
 Ką be manęs nuveiktų tavo protas?
 Jau kuris laikas, regis, neslegia liga,
 Įsivaizdavimų ir tariamybių kliedesys?

Ir ar ne mano pastangų dėka
Tave dar supa šitas žemės gaudesys?
Ko čia prie urvo tarp šlaitų uolėtų
Įsitaisi ir tūnai kaip pelėda?
Ko čia kaip rupūžė tarp akmenų trinės
Ir drėgnu kerpių oru maitinies?
Nesugalvoji, kaip geriau praleisti laiką!
Sunku išgairint kabineto tvaiką.

FAUSTAS. Jeigu žinotum, kokią jėgą svaigią
Šitie atokūs užkampiai man teikia,
Jei bent nujaust galėtum, tai turėtum
Būt šimteriopu velniu, kad nepavydėtum.

MEFISTOFELIS. Tiesiog antgamtiška palaima!
Nakties rasoj po kalnus laipiot,
Aplėbus žemės ir padangių pievas,
Įsivaizduoti, kad esi veik Dievas,
Besigėris šešių dienų darbais,
Ir tų darbų grožybėj išsiskleist,
Visai užmiršus, kad esi tik žemės vaikas,
Kol pagaliau, dar svaigdamas dausom,
Krenti su savo nuojautom visom –

niekinama mina

Geriau net nesakysiu, kur tai baigias.

FAUSTAS. Bjaurybe, tfu!

MEFISTOFELIS. Žinau, kad nesmagu,
Tai jūsų teisė mandagiai sakyti „tfu“.
Labiausiai drovią ausį žeidžia
Tai, ko drovioji siela geidžia.
Kiek nori apsimetinėk ir veidmainiauk,
Dėl to aš nesijaudinu per daug;
Vis tiek ateina laikas liautis;
Neverta taip nusivaryti,
Kad atsibustum vieną rytą
Siaubo ir įniršio pagautas.
Tačiau gana! Mieloji tavo Greta
Neranda vietos, jai trošku ir neramu,
Vien tavimi įsimylėjus kliedi,
Ir jei dar kuo gyva – tai laukimu.
Tu kaip upokšnis tirpstant sniegui
Nesuvaldei geismų sraujos,
Dabar aistra tavy atlėgo,
Tačiau užliejo širdį jos.
Užuot tūnojęs girioj susigūžęs
Ir palaimingai slėpęs savo kailį,
Turėtum lėkt pas naiviają draugužę
Ir jai atlyginti už aklą meilę.

Tu pabandyk įsivaizduot, kaip ji prie lango
 Skaičiuoja debesis, praplaukiančius pro šalį,
 Kurie taip pat lėtai kaip laikas slenka,
 Ir dienąnakt ramybės rast negali,
 Tik tyliai dūsauja: „Jei būčiau aš paukštelė!“
 Tai liūdi, tai nušvinta paliūdėjus,
 Tai vėl, išsiraudojus iki soties,
 Nurimus bando sau nusišypsoti, –
 Ir visą laiką įsimylėjus.

FAUSTAS. Žaltys! Žaltys!

MEFISTOFELIS. *sau*

Užkibo! Tuoj pasiraitys!

FAUSTAS. Nutilk, prakeiktas! Dink man iš akių!

Ir kad daugiau nė žodžio apie ją!
 Ar nematai, kad man ir taip sunku,
 Todėl nežadink pamišimo manyje!

MEFISTOFELIS. O jai atrodo, kad pabėgai, metęs viską,

Ir taip galvodama ji veik neklysta.

FAUSTAS. Kur aš bebūčiau, aš su ja tebūnu,

Ir kiek betolčiau, ji tiktai artėja.
 Aš jos pavydžiu netgi Kristaus kūnui,
 Kurį jos lūpos švelniai palytėja.

MEFISTOFELIS. O taip! Net aš suvirpu prisiminęs

Anuodu elniu, besiganančiu rožynuos.

FAUSTAS. Dink, sąvadautojau!

MEFISTOFELIS. Man tavo pyktis juoką

Tesukelia: mergaitę ir berniuką
 Sutvėręs Dievas visko pats pamokė
 Ir net sukurti sąlygas netruko.
 Gana blaškytis! Laikas eiti,
 Juk į mielosios kamaraitę,
 O ne į pražūtį skubi.

FAUSTAS. Ak, nepajėgsiu taip apsvaigti jos glėby,

Taip užsimiršti prie švelnios krūtinės,
 Kad nebejausčiau, koks jos laukia prakeikimas.
 Kas aš? Klajūnas be namų, gyva grėsmė,
 Kuri tik nerimą ir kančią sėja,
 Krioklys, kuris ką tik nugriebti spėja,
 Į uolą bloškia ir nusviedžia pragarmėn.
 O čia mergaitė – patikli, bejėgė
 Mažoj trobelėj šlaituose kalnų,
 Pilna naivių ketinimų švelnių,
 Kurie jos mažą pasaulėlį teaprėpia.
 O aš, matai, turiu išskleist savas galias,
 Ir nėr tos galios, kuri prakeiksmą nutildys!
 Aš privalau išjudinti uolas,

Paverst jas šipuliais, sumalt į smiltis!
 Bet to dar maža – jos ramybė ir taika
 Privalo virsti pragaro auka!
 Nebegaliu ilgiau bijodamas kankintis!
 Kam lemta būti, teįvyksta kuo greičiau!
 Geidžiu ją kuo tvirčiau apsikabinti
 Ir atsidurt su ja bedugnėje pačioj.

MEFISTOFELIS. O kad jau užsidegs, kad užsipliesks!

Keliauk, kvaily, ir ją paguosk!
 Kada galvelė nesumoja išeities,
 Visur vaidenas siaubas pabaigos.
 Be ryžto nėra ko sėkmės tikėtis,
 Nors pats atrodai neblogai velnių priėdęs.
 Niekas labiau nežeidžia mano skonio,
 Kaip velnias, apniktas neryžtingumo ir dvejonių.

M A R G A R I T O S K A M B A R È L I S

MARGARITA. *viena prie ratelio*

Vien nerimas juodas,
 Slogus kaip naktis,
 Ir niekur paguodos
 Nemato širdis.

Be jo mano sielai
 Tamsu kaip kapuos,
 Ir viskas nemiela,
 Ir nieks nepaguos.

Dvejonės krūtinėj
 Sukyla giliai,
 Ir rodos, kad skyla
 Širdis šipuliais.

Vien nerimas juodas,
 Slogus kaip naktis,
 Ir niekur paguodos
 Nemato širdis.

Prie lango per dieną
 Vis laukiu brangaus,
 O gatvėj jo vieno
 Išėjus žvalgaus.

Ilgiuosi jo žingsnių,
Jo stoto kilnaus,
Jo veriančio žvilgsnio
Ir šypsio švelnaus.

Kaip glausčiausi godžiai
Prie mielo delnų,
Apsvaigus nuo žodžių,
Karštų bučinių!

Vien nerimas juodas,
Slogus kaip naktis,
Ir niekur paguodos
Nemato širdis.

Kaip veržias krūtine
Į glėbį brangaus!
Geidžiu apkabinus
Jį švelniai priglaust,

Bučiuoti ir džiaugtis,
Kiek trokšta širdis,
Nors prakeiksmas lauktų
Ir lauktų mirtis!

M A R T O S S O D A S

MARGARITA. FAUSTAS

MARGARITA. Pasižadėk man, Heinrichai.

FAUSTAS. Aš pažadu bet ką tau.

MARGARITA. Neišdrįstu paklausti, ką tau Dievas reiškia.

Esi tu geras ir švelnus kaip reta,

Bet tavo santykiai su juo tikrai neaiškūs.

FAUSTAS. Nurimk, mieloji, patikėki mano žodžiais,

Už tuos, kur myliu, net gyvybę atiduočiau

Ir stočiau už jausmus ir už bažnyčią draugo!

MARGARITA. Bet to per maža, reikia ir tikėt!

FAUSTAS. Nejaugi?

MARGARITA. Ak, jei bent kartą būtum nuolankesnis man tu!

Nejau tu negerbi net ir švenčiausių sakramentų?

FAUSTAS. Aš juos gerbiu.

MARGARITA. Bet abejingai jais bodies.

Tu nelankai mišių, seniai buvai išpažinties.

Ar Dievą tu tiki?

FAUSTAS. O kas galėtų atsakyti žmogui,

Kad Dievą tiki?

Paklausk kiekvieno kunigo ar teologo,
Ir dažno jo atsakymas ne sykį
Atrodys lyg patyčios.

MARGARITA. Tai, vadinas, ne?

FAUSTAS. Švelni būtybe, išklausyk mane!

Kas gali jį protu patirt,
Kad drįstų tvirtint:
„Aš tikiu!“
Kieno esybė
Iš puikybės
Ištarti drįs: „Aš netikiu į jį“.
Ar jis, tvėrėjas,
Pagrindas būties,
Nesutveria ir nepagrindžia
Manęs, tavęs, savęs paties?
Ar skliautai dangiški negaubia mūsų?
Argi ne žemę jaučiame po kojų?
Argi virš mūsų draugiškai nespindi
Žvaigždynų amžina šviesa?
Argi ne tau aš į akis žvelgiu,
Ir visa persmelkia
Jausmus ir protą,
Ir visa, ko akivaizdžiai nematom,
Pajuntam glūdint paslapy visatos?
Išmok didybę jos širdim priimti,
Patirk būties pilnatvę sieloj,
Ir štai tada galėsi pavadinti
Kaip nori – meile, laime ar Dievu!
Aš nerandu tam vardo, aš jaučiu.
O žodis – tiktai kevalas minčių,
Jis tarsi kylantys nuo žemės dūmai,
Aptemdantys padangės mėlynumą.

MARGARITA. Tai skamba ir prasmingai, ir gražiai;

Ir mūsų kunigas pasako panašiai,
Tik žodžiais gal šiek tiek kitais.

FAUSTAS. Bet argi gali žodžiai ką pakeist?
Vienodais patyrimais gyvos širdys,
Jausmai tie patys – žodžiai gali skirtis,
Kodėl gi man nepasakyt savaip?

MARGARITA. Tavęs paklausius – gal ir taip,
Bet neapleidžia abejonės,
Ar tu tikrai esi krikščionis.

FAUSTAS. Vaikuti!

MARGARITA. Man sakyti nesmagu,
Bet nepasitikiu aš tuo draugu.

FAUSTAS. Kodėl?

MARGARITA. Nesuprantu, kas sieja jus?

Visa širdim jaučiu, koks jis bjaurus;
Man dar gyvenime neteko susitikti
Žmogaus, kuris taip imtų nepatikti,
Net nemaniau, kad taip iš viso būna.

FAUSTAS. Mažyle, jis ne toks baisus siaubūnas.

MARGARITA. Vos jį pamačius, daros neramu.
Nors šiaip aš nesišalinu žmonių,
Bet lygiai, kaip džiaugiuos tave išvydus,
Taip lygiai nutirpstu, kai ponas šitas
Įeina; jis kaip maras man baisus.
Duok Dieve, jeigu šįsyk tu teisus!

FAUSTAS. Kiekvienas turi savo įpročių ir ydų.

MARGARITA. Geriau jų mano akys nematyti!
Vos tik jisai įeina pro duris,
Su tokia panieka išsyk apsidairys,
Toks visą laiką pasipūtęs lieka,
Tarsi visus laikytų mus per nieką;
Jam tarsi užrašyta ant kaktos,
Kad jis nėra mylėjęs niekados.
Man taip jauku, kai prie tavęs glaudžiuos,
Tada tokia laisva jaučiuos,
Bet jis įeina – ir sustingsta mintys.

FAUSTAS. Ak, argi verta nuojautų baugintis!

MARGARITA. Man jis šlykštus; kai iš kažkokių pašalių
Išlindęs mus užklumpa tyliai,
Kartais net dingteli, kad aš tavęs nemyliu;
Aš jo akivaizdoj net melstis negaliu;
Tiesiog negera darosi širdy.
Nejaugi nieko panašaus tu neįjunti?

FAUSTAS. Tai reiktų įgimtu priešiškimu laikyti.

MARGARITA. Bet man jau laikas.

FAUSTAS. O nejaugi niekados
Ramiai tau prie krūtinės nepriglusiu,
Širdies širdim ir sielos siela nepajusiu?

MARGARITA. Ak, jei viena miegočiau aš namuos,
Mielai palikčiau praviras duris,
Tačiau greta – mamytės kambarys,
Ir jeigu ji užtiktų naktį mus,
Jinai mane išsyk užmuštų vietoj!

FAUSTAS. Tau, angele, neturi tai rūpėti!

Štai buteliukas! Tiktai tris lašus
Jai vakare su arbata sugirdyk,
Ir ji pernakt miegos ir nepabus.

MARGARITA. Aš tavo prašymams nemoku atsispirti.

Tikiuos, kad čia nėra jokių pavojų?

FAUSTAS. Argi aš siūlyčiau nuodus, brangioji?

MARGARITA. Geriausias mano, kai tave matau,
Net nežinau, ką padaryt sutikčiau tau.
Jau šitiek daug tau paaukojau aš,
Kad nebeliko ką daugiau aukot bemaž.

Išėina

įėina MEFISTOFELIS

MEFISTOFELIS. Tai ką, avelė dingo?

FAUSTAS. Vėl klauseis?

MEFISTOFELIS. Nėra ko skųstis, ausys dar neblogos.

Atrodo, daktaras vėl katekizmo mokės?
Na ką gi, pažiūrėsim, kas išeis.
Suprantama, mergaitėms menkas juokas:
Svarbu žinot, ar dievobaimingas jaunikis,
Nes tik iš tokio paklusnumo tikis.

FAUSTAS. Argi tau, išgama, suprasti,
Kad ta būtybė, sklidina ištikimybės,
Pilna tikėjimo ir nuoširdžios vilties,
Švenčiausią kančią pasirengus kęsti
Ir begaline savo meile tikis
Išgelbėt mylimą nuo pražūties.

MEFISTOFELIS. Jos pamoka tikrai buvo šauni!

Vaikinas duodasi vedžiojamas už nosies.

FAUSTAS. Nutilk, liepsnos ir mėšlo mišinį!

MEFISTOFELIS. O štai fizionomikoje jos nesuvedžiosi,
Nesąmoningai suvokė, kas aš,
Ir prisikapstė iki tokių subtilybių,
Kad, atpažinus mano genijų, bemaž
Suprato, jog po kauke velnias slypi.
Vadinas, šiąnakt?

FAUSTAS. Tu čia niekuo dėtas! Nyk!

MEFISTOFELIS. Turiu ir aš kuo pasidžiaugti, nesakyk!

[...]

K A T E D R A

Mišios, skamba vargonai ir giedojimas.

GRETCHEN žmonių minioje, už jos – PIKTOJI DVASIA

PIKTOJI DVASIA. Ar taip tu jausdavaisi, Gretchen,

Kai nekalta
Galėdavai stovėti prieš altorių
Ir iš nušiurusios maldaknygės
Maldas šnabždėti,
Kai tau galvelėj vaikiški žaidimai

Su meile Dievui pynėsi perpus!
 O Gretchen!
 Ką tu sau galvoji?
 Kokia kančia tau širdį slegia?
 Meldi pas Dievą amžinos ramybės
 Motušės sielai, dėl tavos kaltės
 Per amžius pasmerktai kentėti?
 Kieno krauju
 Tavasis slenkstis aptaškytas?
 Ir argi niekas tau po širdimi
 Dar nesuvirpa baugiai,
 Ar niekas, pilnas nuojautų, nekrūpčioja tavy?

GRETCHEN. O varge! Varge!

Vis tos pačios mintys,
 Kurių atsikratyti negali,
 Be paliovos tos pačios!

CHORAS. Dies irae, dies illa
 Solvet saeculum in favilla.^{3*}

Vargonų garsai

PIKTOJI DVASIA. Dievo rūstybė ateina!

Gaudžia trimitai!
 Verias kapai!
 Ir tavo siela
 Iš pelenų
 Amžinai kančiai
 Į viršų
 Pakyla!

GRETCHEN. Ak, kur man dėtis?

Rodos, vargonai
 Užėmė kvapą,
 Rodosi, giesmės
 Žemėn gramzdina!

CHORAS. Judex ergo cum sedebit,

Quidquid latet adparebit,
 Nil in hultum remanebit.^{4**}

GRETCHEN. Kaip čia trošku!

Tie piliastrai
 Ir skliautai
 Taip slegia!

³Rūsčią dieną amžiai lemia,
 pelenai palaidos žemę.
 (Lot., vert. tekstas iš Romos katalikų Apeigyno II.)

⁴Soste sėdintis teisėjas,
 Nedorybėms paaiškėjęs,
 Baus, atradęs nusidėjus.
 (Lot., vert. tekstas iš Romos katalikų Apeigyno II.)

Leiskit! Oro!

PIKTOJI DVASIA. Neištrūksi! Nuodėmė ir gėda

Iš paskos lydės.

Šviesos tau? Oro?

Niekas nepadės!

CHORAS. Quid se miser tune dieturus?

Quem patronum rogaturus?

Cum vix justus sit securus.^{5**}

PIKTOJI DVASIA. Palaimintieji savo veidus

Nuo tavęs nugrėžia,

Ir rankos tau ištiest

Nedrišta teisūs.

Vargas tau!

CHORAS. Quid sum miser tune dieturus?

GRETCHEN. Kaimyne! Savo flakonėlį! –

Krenta be sąmonės

[...]

K A L Ė J I M A S

FAUSTAS. *su ryšuliu raktų ir lempa priešais geležines duris*

Koks šiurpas mano širdį varsto niūriai,

Lyg visos žemės kančios būtų išsilieję.

Jinai čia pat, už tų siaubingų mūrų,

Ji, nekalta! Prieš ką ji nusidėjo!

Pirmyn! Ko tu svyrudamas delsi?

Pati mintis pažvelgt į ją baisi?

Mirtis nelaukdama prie jos artėja!

Užčiuopia spyną. Iš vidaus girdisi dainuojant

BALSAS VIDUJE. Mano motina kekšė

Nužudė mane,

Davė tėvui niekšui

Suėsti mane,

Kaulelius seselė

Aukštame kalnely

Giliai pakavojo;

Virtau paukšteliu ir aukštai be kelių

Padangėj lakioj!

⁵ Ką aš, vargšas, jam sakysiu?

Užtarimo ką prašysiu,

Kai save kaltu išvysiu?

(Lot., vert. tekstas iš Romos katalikų Apeigyno II.)

FAUSTAS. *atrankindamas duris*

Ji net nejaučia, kad aš ją girdžiu
Pro šitą kraupų žvangesį grandžių.

Įeina į kambarą

MARGARITA. *gūždamasi ant gulto*

O varge! Tai mirtis ateina! Jie jau čia!

FAUSTAS. *tyliai*

Nurimk! Aš noriu tau išgelbėti gyvybę.

MARGARITA. *puldama prieš jį*

Jei tu žmogus, palengvink man kančias!

FAUSTAS. Tyliau! Tu tik prižadinsi sargybą!

Bando nutraukti grandines ir ją išlaisvinti

MARGARITA. *ant kelių*

Kieno valia tu ateini? Nesuprantu,
Už ką bausmė man krito.
Dar tik vidurnaktis, o tu
Jau čia. Palauk bent ryto,
Juk bausmę tik ryte įvykdyt skirta.

Atsistoja

Aš dar tokia jauna! Tokia jauna.
O jau turiu numirti.
Graži buvau – už tai ir baus mane.
Turėjau draugą – draugo nebeliko.
Nuplėšė žiedlapius ir sutrypė vainiką.
Ar aš nusipelniau žiaurumo tiek?
Nejaugi bergždžios mano raudos ir malda?
Ką aš tau blogo padariau? Pasigailėk!
Juk mes net nesimatėm niekada!

FAUSTAS. O, kas padėtų man išverti jos raudas!

MARGARITA. Aš pasiruošus iš paskos tau sekti,

Tik leisk dar kūdikį pažindyti, prašau.
Man leido pasidžiaugti juo per naktį,
O rytą pagrobė, ir kad man būtų dar skaudžiau,
Visiems jau skelbia, kad tai aš jį nužudžiau,
Ir žmonės apie tai piktus
Dabar dainuoja kupletus,
Bet taip tik pasakoje buvo kažkada,
Ir kuo čia aš esu dėta?

FAUSTAS. *suklupdamas prieš ją*

Aš, mylimoji, čia, prie tavo kojų,
Tave išgelbėsiu nuo gresiančių pavojų.

MARGARITA. *puldama ant kelių greta jo*

Suklupkim abu ir melskim Švenčiausią!
Žvelk! Tenai siaučia

Rūsčiai išėle
 Pragaro vėlės!
 Dvasia piktoji,
 Įnirtusi kraupiai,
 Staugia, kvatoja!

FAUSTAS. *garsiai*

Gretchen! Gretchen!

MARGARITA. *sukludama*

Tai balsas mano draugo!

Ji pašoka. Grandinės nukrenta

Kur jis? Aš jį girdėjau šaukiant.
 Aš išvaduota! Nieks nesukliudys!
 Prie jo peties priglusiu jaukiai,
 Pažvelgsiu tiesiai į akis!
 Jis kviečia Gretchen! Jis ant slenksčio laukia,
 Nors bilda pragaras ir liepsnos kaukia,
 Pro pašaipius balsus šėtono
 Girdžiu jo švelnų, meilų toną.

FAUSTAS. Tai aš!

MARGARITA. Tai tu! Dar pakartok – tu čia!

Apkabindama jį

Tai jis! Kas man dabar kančia!
 Kalėjimo grandinės nebebaisios!
 Tai tu! Tu atėjai manęs išlaisvint!
 Aš jau laisva! –
 Aš vėl regiu gatvelę tykią,
 Kur mudu susitikom pirmą sykį,
 Aš vėl matau tą sodą,
 Kur man ir Martai pasirodei.

FAUSTAS. *nekantraudamas*

Eime greičiau!

MARGARITA. Ak, dar palauki,

Jauku tenai, kur mylimasis laukia.

Glaudžiasi prie jo

FAUSTAS. Greičiau!

Jei nusileisiu tau, tai
 Mums teks labai apgailestauti.

MARGARITA. Tu negali net pabučiuot manęs, brangus?

Juk laiko teprabėgo tiek mažai,
 O tu jau bučinio saldumą pamiršai?
 Man prisiliesti prie tavęs baugu...
 O juk anksčiau – tik vienas žvilgsnis, vienas žodis –
 Ir, rodės, prasiverdavo dangus,
 Užimdavo man kvapą pabučiuotai...

Bučiuok mane!
Arba bučiuosiu aš!

Apkabina jį

O varge! Kokios tavo lūpos
Šaltos!
Kur meilė tavo
Išgaravo?
Kas čia kaltas?

Nusigręžia nuo jo

FAUSTAS. Greičiau, mieloji, paskubam ištrūkt,
O ten jau laukia tūkstančiai aistrų.
Sek iš paskos! Tik to prašau, gerai?

MARGARITA. *atsisukdama į jį*

Nejau čia tu? Argi čia tu tikrai?

FAUSTAS. Tai aš! Eime!

MARGARITA. Ir tu mane vaduoji iš grandinių,

Tu vėl mane glaudi apsikabinęs?
Tu nesišalini manęs – ar tai ne keista? –
Nejaugi nejauti, ką tu rengies išlaisvint?

FAUSTAS. Nakties tamsa jau sklaidosi. Greičiau!

MARGARITA. Aš savo mamą pražudžiau.

Aš savo kūdikį nuskandinau.
Argi ne man jis buvo gimęs ir ne tau?
Ir tau. – Tu čia. Tu čia tikrai esi?
Paduok man ranką. Tai ne klaidės?
Kokia miela ranka. Bet ji sudrėkus.
Greičiau nuplauk ją!
Jaučiu ant tavo rankų kraują.
O Dieve! Ką tu padarei, žiūrėki!
Atgal į makštį kardą!
Tau kalbu.

FAUSTAS. Kas jau praėjo – judinti neverta.

Tu pražudysi mus abu.

MARGARITA. O ne, tu privalai nemirti,

Aš noriu darbą tau paskirti:
Vos tiktai rytas prasiskleis,
Tu pasirūpinsi kapais;
Mamai – geriausioji vieta,
O broliui – visiškai greta,
Man – atokiau, kiek nuošaly,
Tačiau nuo jų ne per toli;
Dukrelę man prie dešinės
Krūties padėk – kas dar galės
Gulėt greta ir švelniai glaustis, –
Ak, koks saldus tai buvo jausmas

Prispaust brangiausią prie šalies! –
 Bet to daugiau patirt nelemta.
 Kažkas tavęs man liepia vengti,
 Baugu tavęs net prisiliest,
 Tačiau tai tu, ir žvilgsnis kaip tada šviesus.

FAUSTAS. Eime, mieloji, taip, tai aš esu.

MARGARITA. O kur?

FAUSTAS. Į laisvę.

MARGARITA. Ten – kapai,

Ten – dvelkiantys mirties kvapai
 Virš amžinos ramybės guolio.
 Ten – ir toliau nė žingsnio. Kurgi tu?
 Tu nueini? Ar aš galiu kartu?

FAUSTAS. Visi keliai laisvi, tik reikia panorėti.

MARGARITA. Kelių nebėr. Ko lieka man tikėtis?

Kur aš pabėgsiu? Jie visur seks įkandin.
 Kaip menka būti elgeta, kuris
 Tik sąžinę nešvarią teturįs
 Pasaulį bastosi ir slapstos nuo žmogaus
 Ir laukia, kol jį pagaliau sugaus!

FAUSTAS. Tada lieku aš su tavim.

MARGARITA. Greičiau! Skubėti reikia!

Išgelbėk vargšą savo vaiką!
 Aukštyn palei upokšni,
 Takeliu,
 Per mišką tiesiai,
 Ten lieptelis,
 Kairėn, ten aptvaras,
 Štai tvenkinys.
 Griebk jį greičiau,
 Dar kapanojas jis!
 Dar laikosi kažkiek!
 Griebk jį! Griebk jį!

FAUSTAS. Atsitokėk!

Tik vienas žingsnis – ir laisva.

MARGARITA. O dar toliau – ten, ties kalva,

Ten sėdi ant akmens mama,
 Net kūną varsto šiurpuliai!
 Ten sėdi ant akmens mama,
 Nulenkus galvą nebyliai,
 Ji nepamoja, nepakviečia, ji užminga,
 Ji amžiams miega, mūsų užmigdyta,
 Kad mūsų džiaugsmui niekad netrukdytų.
 Kur jie dabar, anie laikai laimingi?

FAUSTAS. Jeigu geruoju negaliu išmelsti,

Turėsiu prievarta tave ištraukt.

MARGARITA. Neliesk manęs! Nedrįsk jėga priversti!

Šalin rankas, aš tuoj pradėsiu šaukt!

Lig šiol buvau tau nuolanki per daug.

FAUSTAS. Diena jau aušta. Mylimoji!

MARGARITA. Diena! O taip! Mirties diena čia pat!

Vestuvėms ji turėjo būt skirta!

Neprasitark, kad pas mane tu jau buvai.

Nebėr vainiko.

Viskas jau įvyko.

Ir nors ne šokyje,

Bet mes dar susitiksim būtinai.

Minia skardena, jos riksmas garsėja,

Aikštė ir gatvės apie ją

Pilna žmonių, gaudimas minioje,

Varpai paskelbia nuosprendį teisėjų.

Suveržia man rankas ir staugiant miniai

Mane prie ešafoto tempia.

Ir kardo ašmenys plieniniai

Sužvilga budeliui pakėlus ranką.

Kapų tyla virš žemės tvyro!

FAUSTAS. Geriau negimęs būčiau niekadosi!

MEFISTOFELIS. *pasirodęs tarpdury*

Greičiau! Abudu neišvengsite bėdos!

Kiek galit žaist, mėgindami kantrybę,

Mano žirgai jau pakinkyti trypia.

Diena visai prašvitus.

MARGARITA. Kas ten išniro iš po žemių? Šitas?

Tai jis! Jis! Gink iš čia jį veikiai!

Ko jam šitoj šventykloj reikia?

Manęs!

FAUSTAS. Tu privalai gyventi! Tu gyvensi!

MARGARITA. Tai Dievo teismas! Tegu jis ir teisia.

MEFISTOFELIS. *Faustui*

Ateik! Arba paliksiu jus abu.

MARGARITA. Aš tavo, Tėve! Gailestingas būk!

O, angelai! Šventa minia

Apsupkit ir apginkite mane!

Heinrichai! Man tavęs baisu!

MEFISTOFELIS. Ji pasmerkta!

BALSAS. *Iš aukštybių*

Išgelbėta!

MEFISTOFELIS. *Faustui*

Greičiau! Aš čia esu!

Dingsta su Faustu

BALSAS. *iš apačios, tylantis*

Heinrichai! Heinrichai!

TRAGEDIJOS ANTRA DALIS

PENKTAS VEIKSMAS

R Ū M A I

[...]

MEFISTOFELIS. *Faustui*

Niaurus dairais, rūsti kakta –
 Ir ko? Juk laimė pasiekta.
 Baigei didingą darbą tu,
 Sutaikėi jūrą su krantu;
 Tau reikia vien tik įsigeist,
 Laivai bet kur bures išskleis;
 Iš čia, nuo rūmų šių bet ką
 Gali pasiekt sava ranka.
 Čia savo planą numatei,
 Baraką pirmą pastatei;
 Griovys pirmasis nedrąsus
 Dabar irkluotojų gausus.
 Veikla tavosios išminties
 Viskam čia suteikė vertės.
 Nuo čia...

FAUSTAS. Vėl tas prakeiktas čia!

Iš jo ir smelkias ta kančia.
 Tau, apsukruoliui, savo bėdą
 Vis tiek atversiu vienąkart;
 Nors net prisipažinti gėda,
 Bet negaliu ilgiau ištvirt!
 Tie seniai laikos užsispyrę,
 O aš kentėdamas tveriu;
 Keli medeliai, kur ten styro,
 Užstoja viską, ką turiu.
 Iš ten gerai aplinkui matos,
 Todėl, pakylą pasistatęs,
 Galėčiau nuolatos žvalgytis,
 Kaip plečias mano triūsas didis,
 Norėčiau kada nors išvysti,
 Ką sugeba žmogaus meistrystė,
 Žmogaus dvasia, veiklus jo protas,
 Tautos gerovei pažabotas.
 Žmogus vis kenčia nuo stokos,
 Kurios joks turtas neatstos.
 Tas liepų kvapas su varpais

Bažnyčia dvelkia ir kapais.
 Žmogau, ne viską tu gali –
 Atrodo, lyg kažkas smėly
 Tame išrašė man pirštu.
 Varpelis aidi, aš nirštu.

MEFISTOFELIS. Žmogaus ramybę, sutinku,
 Apkartint pykčiu nesunku.
 Kas tai paneigs? Jautrias ausis
 Net režia šitoks gaudesys.
 Kai tas prakeiktas din-dan-din
 Kasvakar seka įkandin
 Ir lydi nuolatos taku
 Nuo pat krikštynų lig kapų,
 Tai ir būtis kaip sapnas man –
 Nuo vieno din lig kito dan.

FAUSTAS. Užsispyrimas jų baisus
 Man kliudo čia nuo pat pradžios,
 Greit, neištvėręs šios kančios,
 Nebežiūrėsiu, kas teisus.

MEFISTOFELIS. Kas tau galėtų tai uždrausti?
 Seniai galėjai juos iškraustyti.

FAUSTAS. Tad ir iškeldinkit tuoj pat juos! –
 Ūkelį seniams, kaip žinai,
 Aš nužiūrėjau jau seniai.

MEFISTOFELIS. Taip perkelsim į naują vietą –
 Nesusivoks apsižiūrėti;
 Nespėję prievartos pajust,
 Gražioj vietelėj atsibus.

Šaižiai sušvilpia.

Įeina Trejetas.

MEFISTOFELIS. Įvykdykit, kas įsakyta!
 O ryt jums šventė numatyta.

TREJETAS. Jisai prastai sutiko mus,
 Žiūrėsim, koks tas balius bus.

MEFISTOFELIS

AD SPECTATORES

Nutiks ir čia taip, jūsų žiniai,
 Kaip su Naboto vynuogynais. (1KAR 21)

Išeina.

[...]

V I D U R N A K T I S

Įeina keturios ŽILOS MOTERYS.

PIRMOJI. Stoka mano vardas.

ANTROJI. O mano – Skola.

TREČIOJI. Esu Graužatis aš.

KETVIRTOJI. O aš – Nedalia.

TRYS PIRMOSIOS. Ant durų spyna pakabinta prieš mus;

Nelengva prasmukt į turtuolio namus.

STOKA. Aš virsiu šešėliu.

SKOLA. Aš dingsiu išvis.

NEDALIA. Išlepėlio veidas manęs neišvys.

GRAUŽATIS. Negalit – nereikia, įsmuksiu viena,

Juk Graužaičiai rakto skylutės gana.

Graužatis dingsta.

STOKA. Na, žilosios sesės, eime atgalios.

SKOLA. Ir ką tu darytum viena be Skolos.

NEDALIA. Kur judvi abi – ir mane pamatys.

VISOS TRYS. Štai debesys kaupias, jau žvaigždės prapuolė!

Antai pažiūrėkit! Iš tolo, iš tolo

Artėja sesulė, artėja - - - - Mirtis.

FAUSTAS. *rūmuose*

Nueina trys, nors keturias mačiau;

Minties gerai nesuvokiau, tačiau

Nugirsti spėjau: žvaigždės, graužatis,

Ir niūrų rimą pabaigoj – mirtis.

Balsai, pilni vaiduokliškos nykos.

Tos šmėklos vis dar seka iš paskos.

Kad taip į šalį visą magiją nubloškus,

Kad dingtų skradžiai užkeikimai troškūs,

Kad oriai prieš gamtos jėgas visas

Galėčiau pasijust žmogus esąs.

Juk toks aš ir buvau, kol mirksni gūdų

Pasaulį ir save prakeikt panūdau.

Aure, kiek šmėklų blaškosi aplink,

Tik ir žiūrėk, ant kokios neužmink.

Net jeigu dieną dar pakanka išminties.

Sapnais apraizgo verpalai nakties;

Grįžti smagus pražydyusia lanka,

O kėkštas rėkia; ką jis rėkia? Ne kažką.

Visur vien prietarai, lyg viską iš viršaus

Kažkas nulems, įspės, išpranašaus.

Dėl visko ir bangu, ir įtaru.

Kas girgždina duris? Neįžiūriu.

Išgąstingai

Yra ten kas?

GRAUŽATIS. Taip, jei tiki balsu.

FAUSTAS. Ir kas gi tu esi?

GRAUŽATIS. Kažkas esu.

FAUSTAS. Pranyk!

GRAUŽATIS. Aš savo vietoj, šiaip ar taip.

FAUSTAS. *iš pradžių įniršęs, paskui susitvardęs, sau*

Bent sykį be burtazodžių apsieik.

GRAUŽATIS. Jei ausis manęs negirdi,

Teks pabelst tiesiog į širdį;

Vis kita ir ta pati,

Sėju nerimą širdy.

Sausumoj ir vandenynuos

Nesiliauju aš bauginus,

Ir maldauta, ir keikta –

Aš neieškoma greta.

Nejau nesi patyręs graužaties?

FAUSTAS. Man kelyje nebuvo nė kliūties.

Užteko įgeidžio – ir rasdavos auka,

Į nesėkmes numodavau ranka

Ir nesigilindavau į kitų jausmus.

Aš tik geidžiau ir tenkinau geismus,

Ir troškau vėl, taip nežabojama vaga

Gyvenimas ir pralėkė; kadais audringas,

Jis tik dabar ir apdairus, ir išmintingas.

Nedaug šioj žemėj man beliko paslapčių,

Anapus krypta dėmesys minčių:

Kvailys, kas į padanges žvilgsnį gręžia

Ir stengias tvert sau į save panašų!

Stovėk ant žemės ir aplink apsižiūrėk;

Darbščiam pasaulis kalba tiek ir tiek.

Ką tu toj amžinybėje pametęs?

Naudokis tuo, ką čia esi suradęs.

Taip ir gyvenk; kiek šioj žemėj duota,

Užuot vaiduokliais audrinęs vaizduotę,

Pačioj kelionėj glūdi laimė ir kančia,

Ir nemanyk, kad ta akimirka jau čia.

GRAUŽATIS. Kas paklius į mano pančius,

Tam pasaulis – vienos kančios,

Ryto vakaro nelaukia,

Visą laiką apsiniaukęs,

Viskas klostos kuo puikiausiai,

Tačiau sieloj apsiblausę,

Ir todėl jo visas lobis

Tarpsta be naudos beglobis.
 Alksta prie nukrauto stalo,
 Niekas įtikt jam nebegali,
 Priedermę ar malonumą
 Vis į kitą dieną stumia
 Ir per amžių neramus
 Graužiasi dėl to, kas bus.

FAUSTAS. Nurimk! Ne ten pataikei, nors galų gale
 Vargu ar rasi, kas nesąmonių klausytų.
 Keliauk šalin! Šita litanija kvaila
 Net ir išminčių greit iš proto išvartų.

GRAUŽATIS. Ar jis traukiasi, ar grįžta?

Šiaip ar taip, išblėso ryžtas;
 Vidury lygiausio kelio
 Susipinti kojos gali.
 Vis labiau jisai sutrikęs,
 Net akivaizdžiais dalykais
 Abejoja, kvapą gauda,
 Kam jis beatneštų naudą?
 Leisgyvis, bet dar kabinas,
 Mintys painiojas ir pinas.
 Taip nevaldomas ir ritas,
 Siekia vieno, griebias kito,
 Nei paleistas, nei pakartas,
 Dairos pro vokus pramerktus,
 Ir – visur ne savo vietoj –
 Noksta pragarui iš lėto.

FAUSTAS. Nelemtos šmėklos! Tai jų priedermė, matyt,
 Apniaukti žmogiškajai giminei jos būtį;
 Kiekvieną dieną įmanytų išdaryt
 Į gniuždančią ir šlykščią suirutę.
 Duok valią demonams, ir jau po jų padu,
 Sunku nuo jų apsvaigus bus pabusti;
 Bet tavo valdžiai, kad ir kiek galinga tu,
 Aš, Graužatie, nesiruošiu paklusti.

GRAUŽATIS. Taigi patirk, ko ta valdžia verta!
 Prieš nusigrėždama turiu tave nubausti.
 Žmogus šioj žemėj aklas visada,
 Tapk neregium ir tu prieš mirtį, Fauste!

Pūsteli jam į akis.

FAUSTAS. *apakęs*

Naktis juodžiausia ant akių užkrito,
 Tačiau liepsnos viduj juk niekas neužpūs;
 Kas sumanyta, turi būti padaryta;
 Dar Dievo Žodis tebeaidi įsakmus.

Nuo gultų, samdiniai! Petys į petį!
 Įvykdysim ryžtingai, ką numatę.
 Už dalbų, čiupkit kastuvus ir karučius!
 Ir pagal planą! Pelkės pačios neišdžius.
 Už griežtą drausmę ir atkaklų triūsą
 Visi apdovanoti gausiai būsim.
 Tada, kai siekiama tikslų kilnių,
 Pakanka vieno proto tūkstančiui delnų.

DIDELIS KIEMAS PRIEŠ AIS RŪMUS

Fakelai.

MEFISTOFELIS. *kaip darbų prižiūrėtojas, priekyje*

Čionai, čionai! Vikriau, drąsiau!
 Smagiau, lemūrai niūrūs,
 Iš kaulų, saugyslių pusiau
 Sulopytos natūros!

LEMŪRAI. *choru*

Tuoj pat mums darbo duot gali,
 Tačiau kažkas lyg sakė,
 Kad žemės sklypai dideli
 Šiuose kraštuos mums tekę.
 Atsitempėm smailų kuolų,
 Grandinių pamatuoti,
 O ką mums veikt čia, po galų,
 Pamišom – tad parodyk.

MEFISTOFELIS. *Čia išmonės tereiks menkai,*

Ir matas savas rasis:
 Ilgiausias gulsis išilgai,
 Kiti aplink jį kasit.
 Kaip dar tėvai tėvams: gailies,
 Bet pailga duobė gilės.
 Iš rūmų – į ankštus namus,
 Ir tu galų gale ilsies ramus.

LEMŪRAI. *kasa, pašaipiai vaipydamiesi*

Kol jaunas – kupinas jėgų,
 Ir viskas puikiai klojos;
 Kur tik užgroja, ten lekiu,
 Kilnojos pačios kojos.
 Tačiau senatvė nelauktai
 Kupron lazda užtvojo,
 Prie karsto suklupau ir štai
 Jo dangtis prasižiojo!

FAUSTAS. *išeina iš rūmų, graibydamsis durų staktos*

Kaip gera kauptukus girdėti!

Minia darbais mane palaiko,
 Ir žemę su savim sutaiko;
 Banga nedrįs tolyn judėti,
 Kai jūrą pylimas apjuos.

MEFISTOFELIS. *į šoną*

Dar nežinia, ką gero duos
 Tas visas molų, dambų menas.
 Bijau, kad jūros velnias senas,
 Neptūnas, laukia jau puotos.
 Kaip ten bebūtų, greit bus baigta; –
 Stichijos nekantrauja veikti,
 Ir viskas skradžiai nuputos.

FAUSTAS. Ei, prievaizde!

MEFISTOFELIS. Aš čia!

FAUSTAS. Žiūrėk,

Į darbą įkinkyk visas jėgas,
 Nei rimbo, nei pyrago negailėk,
 Mokėk, viliok, ir bausk, jei kas!
 Kiek iškasta tranšėjos, išmatuok
 Ir apie tai kasdien man žinią duok.

MEFISTOFELIS. *pusbalsiu*

Mane kita žinia pasiekt suspėjo,
 Kad kasamas čia kapas, ne tranšėja.

FAUSTAS. Pelkynai, besidriekiantys šlaituos,

Naikina, kas sukurta mūsų;
 Jeigu pavyktų man nusaustint juos,
 Šlovingai vainikuočiau visą triūsą.
 Čia milijonams ainių būtų lemta
 Gal ir ne saugiai, bet laisvai gyventi.
 Laukai, ganyklos, pievos – darbštūs žmonės
 Vis patogiau gyvens naujuosiuos kloniuos,
 O nuo bangų juos saugos dambos tvirtos,
 Narsių, ryžtingų protėvių supiltos.
 Čia, viduje, bus tikras rojaus kraštas,
 O ten tegu sau jūra šniokščia, taškos,
 Ir net jeigu bandys pralaužti angą,
 Bendrų jėgų jai sulaikyt pakanka.
 Su šia mintim pradėtas buvo žygis,
 Tikroji išmintis laikų naujų:
 Tik tas tevertas laisvės ir gyvybės,
 Kuris kas dieną grumiasi dėl jų.
 Taip tarp pavojų, nuolat triūsiant uoliai,
 Čia augs vaikai, gyvens tėvai ir sens senoliai.
 Dėl tikslo šio vertėjo susikauti,
 Stot laisvame krašte su laisva liaudim.

Tada akimirksniui galėčiau tarti:
Sustoki, tu toksai puikus!
Juk mano pėdsakai, įgavę žemėj vertę,
Per amžius laikui nepaklus.
Nujausdamas palaimą tos dienos,
Aš jau dabar tuo mirksniu svaiginuos.

FAUSTAS. *krenta aukštelininkas, LEMŪRAI jį sugriebia ir guldo ant žemės.*

MEFISTOFELIS. Jis nepasotinamas, jam vis nepakanka,

Visur jį vien šešėliai klaidūs lydi;
Net paskutinį mirksnį – tuščią, menką –
Vis tiek mėgino, vargšas, sulaikyti.
Jisai, man priešgyniavęs nuolatos,
Dabar smėly susmukęs, laikui pavaldus.
Sustojo laikrodis! –

CHORAS. Sustojo! Kaip naktis.

Rodyklė krenta.

MEFISTOFELIS. Krenta. Viskas, štai lemtis.

CHORAS. Ir viskas baigta.

MEFISTOFELIS. Baigta! Kvailas žodis.

Juk tikrovėj
Baigtis ir niekis – tobula vienovė?
Ir kas ta amžina kūrinija?
Sukurti tai, kas dings nebūtyje?
„Tai baigta!“ – kas tuo pasakyta?
Tai kaip nebūta, niekas nepakito,
O jei ir būtų būta, tai nekeičia dėsnių.
Tad amžinoji tuštuma man artimesnė.

G U L D Y M A S I K A R S T A

LEMŪRAS. *solo*

Kas niekam tikusius namus
Smėly kastuvais rausė?

LEMŪRAI. *choras*

Svety kanapiniu rūbu,
Tau siūlome geriausiai.

LEMŪRAS. *solo*

Kodėl taip tuščia kambary?
Kur stalias, kėdės, indai?

LEMŪRAI. *choras*

Tai, ką paskolinta turi,
Prisieina sugrąžinti.

MEFISTOFELIS. Vos tik iš kūno spės dvasia išskrieti,

Pakišiu sutartį, krauju rašytą; –
Deja, dabar tiek būdų pramanyta,

Kad net ir velnias lieka kvailio vietoj.
 Senam kely kaipmat prigaus,
 O ir nauji kaskart vingrėja;
 Seniau be vargo pats tvarkiaus,
 Dabar prireikia padėjėjų.
 Visur niekingą nuosmukį jaučiu!
 Nei teisės, nei senųjų papročių,
 Visai nebėr kuo velniui pasikliauti.
 Sulig paskutiniu kvapu vėlė
 Anksčiau išnirdavo nelyg pelė –
 Ir jau laikai tvirtai naguos pagautą.
 Dabar ji delsia, kiek įstengs, tiek bus
 Šlykščiam lavone, yrančiuos jo rūmuos,
 Kol stichijos, kurios ten grumias,
 Gėdingai pagaliau jos neišgrūs.
 O man vis tenka pasiplūkti:
 Kada, kur, kaip ji teiksis sprukti?
 Sena mirtis, ir ta pavargo,
 Laukt pailsti, kol susitvarko.
 Jau, rodos, tą į karstą dėtum, –
 Bet kur tau, ima vėl bruzdėti.

keistai mostaguodamas, tarsi komanduodamas rikiuotei, atlieka buriančius judesius

Gyviau, vikriau, kol prakaitas pasrus,
 Ponaičiai tiesiaragiai, kreivaragiai!
 Ar velnio išperą man ragint?
 Greičiau atvilkit pragaro nasrus.
 Nors, aišku, pagal titulą ir rangą
 Tų pragaro gerklių yra galybės,
 Tačiau galop visi ten pat patenka,
 Tad nesileisime į subtilybes.

Grėsmingi pragaro nasrai prasižioja kairėje.

Štai iltys stirkso; pragarmės pražiotos,
 Ugnim pasruvęs varva gomurys,
 Tarytum miestas gelmėje liepsnotų,
 Įženk – ir amžinai tave praris.
 Kabinas nusidėjėliai už sienų,
 Purslai ugniniai tykšta pro dantis,
 Be gailėsčio sutraiško vargšus hiena,
 Atimdama paskutines viltis.
 Visuos kampuos pabaisų aibės lindi,
 Kur dingt, kur pasislėpt neišmanai;
 Žiūrėk, kaip pasmerktieji įbauginti,
 Deja, tai ne apgaulė, ne sapnai.

STORIESIEMS VELNIAMS trumpais, tiesiais ragais

Ei, jūs, pilvoti niekšai rausvažandžiai,
 Riebiai žvilgą nuo rūkstančios sieros!
 Kaip trinkos netašytos, drūtasprandžiai!
 Tykokit, ar tiktai nesužėruos
 Sparnuota Psichė fosforu, sieliūkštė –
 Išplėškit ją iš kirmino bjauraus;
 Uždėsiu savo antspaudą, ir pūkškit
 Su ja verpetan pragaro niūraus.
 Stebėkit apatinę kūno dalį,
 Pilvūzai, nenuleiskite akių;
 Ar tik ne ten jos mėgstama vietelė,
 Tikslių žinių neturime jokių.
 Gal bamboj slėptis sumanys,
 Pro ją ir spruks, turėkit omeny.

PERKARUSIEMS VELNIAMS ilgais, lenktais ragais

Jūs, paikdariai, išstybę ir išdvėse,
 Graibykit orą, kiek kuris galės!
 Rankas atkišę ir nagus ištiesę
 Nepražiopsokit sprunkančios bėglės.
 Senieji rūmai genijui ankšti,
 Jis trokšta kuo greičiau pakilt aukštytn.

Prakilni šviesa iš viršaus, dešinėje.

DANGIŠKOJI KARIAUNA

Dangaus siųstieji,
 Pulkai skautieji,
 Tuoj čia nusileis:
 Žemės trūnėsiams,
 Nuodėmingiesiems,
 Teikiantys viltį
 Naujai pakilti
 Draugišką šviesą
 Tyliai paskleis.

MEFISTOFELIS. Bjauri šviesa, o tie nedarnūs tonai

Tik erzindami plerpia pratisai;
 Pradžiugintų nebent veidmainių skonį
 Nei vaikiški, nei mergiški balsai.
 Juk sunaikinti žmogiškąją lytį
 Mes patys geidėm prakeiksmu, o čia
 Net gėdingiausia, ką gebėjom sumanyti,
 Sutampa su mintim jų pamaldžia.
 Antai ir jie, šventėivos vinklūs!
 Ne vieną sielą spėję nuviliot,
 Pasinaudodami mūsųškiais ginklais;
 Velniai, tiktai gebą užsimaskuot.

Pralošę užsitrauksim amžiams gėdą;
Budėkite, kad jie nepriartėtų!

ANGELŲ CHORAS. *barstydami rožes*

Liepsną nustelbiančios,
Balzamu dvelkiančios,
Rožės svaiginančios,
Dvasią gaivinančios,
Sklandančios, skraidančios,
Pumpurus skleidžiančios
Kvapo svaigaus.
Purpuras, žalumos
Viską apgaubs;
Miegančiam žadamas
Rojus dangaus.

MEFISTOFELIS. *šėtonams*

Tirtėti pragare – nauja mada?
Lai barsto sau, ko brukatės į šalį?
Juk žinot, vabalai, kur jums vieta!
Nejaugi jie pusnim šitų roželių
Užversti karštus velnius gali;
Tik dvėstelkit – ištirps tuoj pat.
Na, pūskit, pūskite! – Pakanka, baikit!
Neatsilaiko jos prieš jūsų tvaiką.
Gana! Užčiaupkit šnerves ir nasrus,
Taip pūsdami sukelsite gaisrus!
Išties be saiko mėgstat pasismaginti
Žiūrėkit, ten jau skrunda, runda, dega!
Nuodingos ryškios liepsnos taip ir plieskias,
Visi greton, neleiskite joms plėstis!
Išblėso kipšų ryžtas nežabotas,
Vos svetimą žėravimą užuodus!

ANGELŲ CHORAS

O palaimingosios,
Gėlės liepsningosios,
Džiaugsmą dalinančios,
Meile svaiginančios
Širdį žmogaus.
Žodį teisybės
Iš amžinybės
Skleidžia sužibęs
Pulkas dangaus.

MEFISTOFELIS. O prakeikimas! Mulčiai! Gėda!

Kudašių neša susirietę,
Pabrukę uodegas, išbalę,
Strimgalviais virsta pragaran.
Sėkmės! Pirtis jums ne pro šalį!

Matau, vienam teks likti man. –

gindamasis nuo plevenančių rožių

Pranyk, žaltvyksle! Netikra šviesa

Šlykščiais drebučiais težta delnuose.

Ko čia sukies? Tik vargas, kol nugramdai,

Prisvykla kaip pikta smala prie sprando.

ANGELŲ CHORAS

Visko, kas atima

Dvasios ramybę,

Visko, kas svetima,

Atsisakykim.

Prieš galybę jėgų

Mums prireiks pastangų,

Meilė tik mylinčius

Lydi dangun.

MEFISTOFELIS. Net pleška viskas stichija baisia

Galvoj, širdy, kepenyse!

Aršiau nei pragaras liepsnoja.

Tai štai kodėl taip aimanuoja

Įsimylėjęliai, kai persuktais kaklais

Brangiausias seka žvilgsniais atkakliais!

Ir aš toks pat! Kur mano žvilgsnis gviešias?

Esu juk nesutaikomas jų priešas!

Juk, būdavo, tuo reginiu bjauriuos.

Gal svetima kiaurai per odą smelkias?

Tiesiog žaviuosi tais berniūkščiais, vos pažvelgęs;

Kas man neleidžia vėl iškeikti juos? –

Juk jeigu taip apkvailinamas duosies,

Liks kaltint tik save, kvaily.

Žiūriu į juos, nekenčiamuosius,

Tikrai jie man atrodo per mieli!

Man maga, gražuoliukai, sužinoti,

Ar tik Liuciferis ir jums ne giminė?

Išties, aš jus norėčiau išbučiuoti –

Taip žavite ir gundote mane.

Jaučiuosi taip natūraliai, taip jaukiai,

Lyg būčiau matęs jus anksčiau nesyk

Mane tarytum katiną jūs traukiat,

Sulig kiekvienu žvilgsniu puikesni.

Prieikite, nors žvilgsnio aš viliuos!

ANGELAI. Mes čia, kodėl tu traukies atgalios?

Mes jau artėjam, luktelk, kur skubi.

Angelai pasklinda, užimdami visą erdvę.

MEFISTOFELIS. *nustumtas į prosceniumą*

Mus keikiat kaip nelemtą dvasią,
 O patys juk raganiai esat,
 Suvedžioją lytis abi.
 Kas per prakeiktas apsėdimas!
 Ar tik ne meilės šėlas tai?
 Kai visą kūną liepsnos ima,
 Kad sprandas dega, lyg ir nematai.
 Gana plevent viršuj, dailumams kūno
 Nekenktų bent truputis žemiškumo;
 Rimtis jums dera, kas be ko, tačiau
 Bentsyk nusišypsotumėt verčiau;
 Tai būtų man palaima amžina.
 Įsimylėjus, kiek žinau, net būtina
 Kampučiuos lūpų šypsena kuklutė.
 Tu, ilgakoji, man labiausiai patinki,
 Tik ilgaskvernio išraiška nyki
 Kiek geismingesnė juk galėtų būti!
 Ir deramo nuogumo kiek per maža,
 Nors marškinius šiek tiek prasegtum švelniai –
 Nususuka – tačiau ir nusigręžę –
 Net pernelyg patrauklūs šitie šelmiai!

ANGELŲ CHORAS

Meilės skaistybėj
 Liepsnos apsvaigę!
 Save prakeikę
 Gyja teisybėj;
 Džiugiai iš blogio
 Išsivaduo kim,
 Vienyje visko
 Laimė sutvisko.

MEFISTOFELIS. *susizgribęs*

Kas gi čia man! – lyg Jobas, vienos votys
 Ant viso kūno, net pats sau gūdus,
 Tačiau sykiu triumfuoju išdidus,
 Dar neišpuvęs giminės vidus;
 Išsaugotas taurusis velnio protas,
 Ta meilės šmėkla limpa tik prie odos;
 Sugruzdą pelenais tos liepsnos klaikios,
 Ir aš, kaip dera, jus visus sykiu prakeikiu!

ANGELŲ CHORAS

Šventos žarijos!
 Tas, kam jos žėri,
 Jaučiasi gėrį
 Laimės įgijęs.
 Kilkim aukščiausiai,
 Lai dausose

Oru tyriausiu
Džiaugias dvasia!

Jie kyla, sykiu nusinešdami nemirtingą Fausto esybę

MEFISTOFELIS. *dairydamasis aplink*

Bet kas čia?.. Vienas saugau duobę,
O geltonsnapių armija gausi
Pranyko, išsiboginus ir grobį;
Tai štai ko naršė jie šitam rūsy!
Toks turtas! Juk niekšybė nematyta:
Kilniausią sielą, velniui užstatytą,
Jie nušvilpė ir dingo debesy.
Kas mano nuostolius atlygins?
Ir kam aš pasiskųst galiu?
To ir nusipelniau, žioplys nevykęs,
Senatvėj likęs visišku kvailiu.
Į tokį paiką turgų veltis!
Tiek sąnaudų, baisu! – ir tiek naudos;
Kam būtų šovę, kad dervuotas velnias
Niekingam geismui taip aistringai atsiduos.
Ir jei jau velnias – suktas, išbandytas –
Naiviausiam žygiui pasiryžta,
Tokios kvailybės užvaldyto
Net ir negaila, kad prakištų.

K A L N Ū T A R P E K L I A I , M I Š K A S , L A U K A S
D Y K R A

ŠVENTIEJI ANACHORETAI išsibarstę kalno šlaituose ir įsitaisę viršum bedugnių.

CHORAS ir AIDAS

Ošia tankmė tiršta,
Svyra uolų našta,
Gumbais šaknų kietais
Ropščias ūgliai šlaitais.
Tykšta bangon banga,
Dunkso olos anga.
Liūtų būrys romus
Vaikšto aplinkui mus,
Gerbia palaimintas
Meilės vietas šventas.

PATER ECSTATICUS. *plevendamas aukštyn ir žemyn*

Liepsnos neblėstančios
Meilės ugnies skaisčios,
Dėkit širdies žaizdre
Dieviškąja aistra,

Perverkit strėlėmis,
 Persmelkit ietimis,
 Traiškykit kuokomis,
 Plikskit žaibuodamos!
 Žus visa laikina,
 Liks, kas sutaikina,
 Lai amžinai spindės
 Meilė šviesa žvaigždės.

PATER PROFUNDUS. *Gelmių sferoje*

Uolų tarpekliai man po kojų
 Didingai veriasi, greta
 Šimtai upokšnių žaižaruoja
 Ir virsta šniokščiančia puta,
 Pakludami instinkto valiai
 Kamienai tiesiasi tvirtai,
 Juos gaubia meilė visagalė,
 Kuri sukūrė visa tai.

Tegu aplink pašėlę švokščia
 Ir girios, ir uola tvirta,
 Lai apačion putoja, šniokščia
 Srautai, į prarajas krintą
 Ir skubantys drėkinti klonį;
 Žaibai sublyksi, ir audra
 Išsklaido tvaiką nemalonų,
 Nuodingai tvyrantį ore;
 Jie meilės pranašai, jie skelbia
 Kūrybos amžinas galias.
 Uždekit mano sielos gelmę,
 Kur speigas, dvasią man geliąs,
 Slopius jausmus sukaustęs lamdo
 Nelaisvėj kūniškos erdvės.
 O Viešpatie! Mintis sutramdyk
 Ir širdį trokštančią nušviesk.

PATER SERAPHICUS. *Vidurinėje sferoje*

Koks ten ryto debesėlis
 Išsidraikęs virš pušų?
 Regis, į jaunučių sielų
 Lengvą pulką panašu.

PALAIMINTŪJŲ KŪDIKIŲ CHORAS

Kas mes esam, kur mes skriejam,
 Pasakyki, tėve, mums.
 Mūsų žvilgsniai laimingieji
 Niekados nesusidrums.

PATER SERAPHICUS

Gimę saulei nusileidus,
 Prarasti išsyk tėvam,
 Vos tik sielai prasiskleidus,
 Atitekot angelam.
 Mylinčią pajutę širdį,
 Skriskite artyn, kviečiu;
 Jūs nespėjote patirti,
 Laimėi, žemiškų kančių.
 Skriekit į akis manąsias
 Ir pažvelkit pro vyzdžius,
 Teišvysta jūsų dvasios
 Šiuos kraštovaizdžius skaisčius.

įsileidžia juos savin

Regit – medžiai gniaužia uolą,
 Krioklio perrėžtą pusiau,
 Ir vanduo nuo skardžio puola,
 Kelią trumpindamas sau.

PALAIMINTIEJI KŪDIKIAI. *iš vidaus*

Vaizdas reginio puikaus to
 Prakilnus, bet per niūrus,
 Šiurpulys ir baimė kausto;
 Leisk atgal, gerasis, mus.

PATER SERAPHICUS

Kilkit į dangaus aukštybes,
 Aukit nuolatos dvasia,
 Lai ji ryžto ir stiprybės
 Pildos Dievo akyse.
 Juk tikrasis dvasių maistas
 Apipintas spinduliais
 Amžinosios meilės vaizdas,
 Kur palaimoj atsiskleis.

PALAIMINTŪJŲ KŪDIKIŲ CHORAS. *sukdamas apie aukščiausių viršūnę*

Rankas ištiesim
 Vienas kitam ratu,
 Lai kyla giesmės,
 Pilnos jausmų šventų;
 Dieviškai tiesai
 Dvasioj pakluse,
 Greitai regėsime
 Šlovintą mūsų.

ANGELAI. *plevendami aukščiausioj atmosferoj, nešdami nemirtingąjį FAUSTO esybę*

Išgelbėtos taurios sielos
 Piktybė nepaglemžė,

>Kas siekė, stengė nuolatos,
 Bus išganytas amžiams. <
 Jei jam ir meilė nemari
 Aukštybių pažadėta,
 Džiaugsmingam angelų būry
 Jis ras garbingą vietą.

JAUNESNIEJI ANGELAI

Skaisčios rožės, kur byrėjo
 Atgailautojoms iš rankų,
 Nugalėti mums padėjo,
 Atkovoti lobį brangų,
 Kilnią užduotį atlikti.
 Kepurnėjos dvasios pikto,
 Spruko kipšai nusimine.
 Vietoj pragaro kankynės
 Meilės sopulius pažino;
 Pats šėtonas pagrindinis
 Prieš kančias neatsilaikė.
 Džiūgaukime juos įveikę!

TOBULESNIEJI ANGELAI

Nemielas teko nešulys
 Likučiai marūs,
 Net jeigu asbestu pavirs,
 Jie liks nešvarūs.
 Dvasia sava galia
 Pradus susaisto,
 Ne angelų valia
 Kaip nors pakeisti
 Dvilypės prigimties
 Vienovę tvirtą,
 Tik meilė sugėbės
 Juodu išskirti.

JAUNESNIEJI ANGELAI

Viršum uolų stačių
 Lyg rūko masės
 Sukas ratu plačiu
 Kylančios dvasios.
 Sklaidos migla lėtai
 Palaimintųjų tai
 Kūdikių minios,
 Jau nebesiejamos
 Žemės saitų,
 Skraido, gaivinas
 Giedru žydėjimu
 Sferų aukštų.
 Lai dvasią naująją

Malonėj saugoja
Džiaugsmas skliautų.

PALAIMINTIEJI KŪDIKIAI.

Džiugiai sutinkam jį
Priimt tarp mūsų, tas
Kokonas tinkamas
Angelų užstatas,
Plaikstos jį dengusių
Pūkų likučiai,
Jis pasirengęs jau
Dangiškai būčiai.

DOKTOR MARIANUS. *aukščiausioje, tyriausioje celėj*

Akis čia reginiai
Ir dvasią peni,
Štai moterys švelniai
Aukštyn plevena,
Supdamos lydi čia
Amžinai šlovei
Žvaigždynais švytinčią
Dangaus valdovę.
susižavėjęs
Karaliene tu būties,
Nesiliauji šviesti!
Leisk prie tavo paslapties
Šydo prisiliesti.
Neatstumk švelnia rimtim
Plakančios krūtinės,
Besigėrinčios tavim
Spindesy mėlynės.

Ryžtui įkvepianti mus,
Teikianti mums viltį,
Tu liepsnojančius geismus
Beregint nutildai.
Dieviškos kilmės verta
Motina Mergele,
Karaliene, mums skirta,
Laimink mūsų kelią.
Lengvai apgaubę
Lyg debesėlis,
Priešais ją klaupia
Atgailai vėlės,
Ir prie jos kojų,
Baigę klajones,
Meldžia malonės.
Tu, skaisčiausia Motina,

Gailestį parodai,
Žemėj suvedžiotoji
Ras tavy paguodą.

Ak, girdėjus daug esi
Jų bejėgių skundų:
Kaip pati sutraukysi
Grandines pagundų?
Kaip slidžiam vingriam kely
Nepaslyst pakalnėn,
Jeigu šypsena meili
Pavilioja švelniai?

Priešais atplevena MATER GLORIOSA

ATGAILAUTOJŲ CHORAS

Amžinos valdos
Tik tau priklauso,
Išgirk mūs malda,
Nelygstamiausia,
Gailestingiausia!

MAGNA PECCATRIX (LK7, 36)

Vardan meilės, kai aš kojas
Tavo sūnui, nusidėjus,
Ašarų balzamu ploviau,
Besišaipant fariziejams;

Vardan indo, kuris gausiai
Kvepiančiais aliejais srūna,
Vardan garbanų, švelniausiai
Šluosčiusių jo šventą kūną –

MULIER SAMARITANA (JN 4)

Vardan šulinio, kur andai
Abraomas bandą girdė,
Vardan kibiro, kur šventos
Lūpos palietė suskirdę;
Vardan tyrojo šaltinio,
Kuris čia įgavęs pradžią
Amžiais gydo ir gaivina
Šių pasaulių erdvę plačią

MARIA AEGIPTIACA (ACTA SANCTORUM)

Vardan švento kapo vietos,
Kur gulėta Atpirkėjo,
Vardan rankos, kur palietus
Prie tų vartų suturėjo;
Vardan atgailos dykynėj
Keturiasdešimtį metų,

Vardan žodžių paskutinių,
Kur smėly įbrėžtus radot

TRISE. Tu pačios nuodėmingiausios

Nusidėjėlės nevengi,
Ir jos atgailą išklausius
Pakylėji į padanges,
Lai ir šitą sielą tyrą
Tavo gailestis pagydo,
Kur tik syki, nepatyrus,
Užsimiršusi suklydo.

UNA POENITENTIUM. *kadaise vadinta Gretchen.*

šliedamasi prie jų

O nušvieski,
Spindulingiausioji,
Gailestingiausioji,
Brangiausių mano veidu skaisčiu.
Andai mylėtą
Ir apgailėtą
Vėl aš jaučiu.

PALAIMINTIEJI KŪDIKIAI. *artinasi sukdamiesi ratu*

Stotu pranoksta jis
Kiekvieną mūsų.
Tačiau ne veltui vis
Garbingai triūsiam.
Gyvų žmonių būties
Pažint nespėjom,
Todėl jo patirties
Neleisim vėjais.

VIENA IŠ ATGAILAUTOJŲ, *kadaise vadinta Gretchen*

Apsuptyje kilniųjų dvasių,
Tarp šių būtybių tobulų
Jis dar vargu ar jaučias drąsiai
Ir lygus svitai angelų.
Štai! Žemės pančiai nebesaisto,
Seni apvalkalai nukris,
Ir gaubiamas tik oro skraistės
Jaunystėn grįžęs žengia jis.
Leisk jį globot ir palydėti,
Jį akina skaisti gaiva.

MATER GLORIOSA

Aukštesnės sferos laukia, lėkim!
Jis seks, nujausdamas tave.

DOCTOR MARIANUS. *sukniubęs mehdamasis*

Kelkite akis aukštyn,
Sielos nuodėmingos,

Palaimingoje lemtų
Džiūgaukit dėkingos.
Lai visa prasmė darbų
Bus skirta tau vienai;
Motina, Mergele, Tu
Mūsų Karaliene!

CHORUS MYSTICUS

Tai, ką laikas paniekina
Tiktai alegorija;
Visa, kas nepasiekiamo,
Čia virs istorija;
Tai, kas neaprašoma,
Čia tampa darnu;
Moteriškumas amžinas
Mums suteikia sparnus.

F I N I S

Iš vokiečių kalbos vertė Antanas A. Jonynas

TERMINŲ ŽODYNĖLIS*

Absurdo drama (lot. *absurdum* – beprasmis, neskambus, nemalonus), viena svarbiausių XX a. dramų krypčių, susiformavusi po II pasaulinio karo Europoje. Ją kūrė Paryžiuje susitikę prancūziškai rašę airis S. Beketas (Beckett), rumūnas E. Jonesko (Ionesco), prancūzas Ž. Ženė (Genet), armėnas A. Adamovas. Δ pirmtakais laikomi A. Žary (Jarry) (*Karalius Ūbas*, 1888, past. 1896), G. Apolineras (Apolinaire). Δ pasaulėvaizdžiui artimos egzistencializmo nuostatos, būties beprasmiškumo dramatiškumas, ryškiausiai išreikštas A. Kamiu (Camus) esė *Sizifo mitas* (1942). Δ kalbama apie žmogaus bejėgiškumą keisti nusistovėjusią tvarką, individo vienatvę ir žmonių nekomunikabilumą. Δ autoriai pasitelkė komizmo priemonę, iš siurrealizmo, dadaizmo, ekspresionizmo dramų perimtą alogiškumo principą, ironiją, groteską, parodiją, sąmoningai atmetė pagrindinius klasikinės dramos požymius: nuoseklų veiksmą, konfliktą, charakterius. Δ sąvoką įtvirtino kritiko M. Esslino studija *Absurdo teatras* (1961). Lietuvių literatūroje pirmąją Δ laikoma K. Ostrausko *Gyveno kartą senelis ir senelė* (1963, past. 1969). Jo dramai būdingas žaidimo principas, charakterių alegoriškumas, minties, o ne draminio veiksmo akcentavimas, dialogo virsmas antialogu, veiksmo vietos ir laiko neapibrėžtumas, intertekstualumas, paradoksas, ironija, sarkazmas, groteskas.

Alegorija (gr. *allegorein* – vaizdingai kalbėti), perkeltinės reikšmės (arba reikšmių) sukūrimo būdas, metaforos atmaina, už kurios tiesioginės pažodinės prasmės slypi kita, pasižyminti konkretumu ir viena reikšmiškumu (pvz., Baroko epochoje populiaru labirinto Δ vaizduoja pasaulį, žemiškąjį gyvenimą). Δ reikšmę gali turėti žodis, posakis ar net visas kūrinys. Situacijas, įvykius, abstrakčias idėjas alegorijos žymi kokiais nors konkrečiais objektais, asmenimis arba veiksmais. Kaip literatūros išraiškos priemonė Δ buvo žinoma Antikoje, tačiau labiausiai ji išpopuliarėjo Viduramžiais; ypač išplito alegorinė personifikacija, t. y. tokia Δ, kuomet kūrinio herojus sykiu reprezentuoja kokią nors idėją arba koncepciją (pvz., *Rožės romane* (*Roman de la Rose*) – viduramžių prancūzų alegorinėje meilės poemoje). XVI–XVIII a. lit-roje daugybė abstrakčių sąvokų (pvz., gėris, blogis, išganymas, mirtis), žmogaus charakterio savybių (pvz., godumas, puikybė, kuklumas, pamaldumas) buvo išreiškiamos Δ.

Δ buvo išplitusi XVI–XVIII a. Lietuvos lotyniškoje ir lenkiškoje literatūroje, ypač poezijoje, tačiau alegorinių figūrų yra ir M. Daukšos, K. Sirvydo bei kituose senesniuose lietuviškuose raštuose. Alegoriniai personažai veikia daugelyje pasakėčių (pvz., pirmoji lietuviška verstinė grožinės lit-ros knyga – J. Šulco antikinių pasakėčių vertimas *Ezopo pasakėčios*, 1706

(*Die Fabeln Aesopi*) arba K. Donelaičio pasakėčios (paskelbtos 1824), kuriose vilkas („Vilks provininks“) yra amtmonas, šuo įkūnija vokiečių teisumą („Šuo Didgalvis“), ažuolas („Aužuols gypelnys“) – dvarininką ir t. t. Romantizmo epochoje dėl savo vienareikšmiškumo ir konvencionalumo Δ buvo vertinama kritiškai. XX a. lit-roje Δ sutinkama, tačiau palyginti retai. Alegorinių įvaizdžių yra XX a. pirmosios p. lietuvių lit-roje (M. Gustaičio poema *Aureolė*, 1914, Vaižganto proza). Vienas ryškiausių šiuolaikinės Δ pavyzdžių pasaulinėje lit-roje – Dž. Orvelo (G. Orwell) romanas *Gyvulių ūkis*, 1945, kuriame, pasitelkus naminių gyvulių įvaizdžius, vaizduojama tironiška bolševikinė Rusijos valdžios sistema. Nuodugnus Δ ypatybių pažiūrimas iš esmės yra susijęs su senųjų epochų meno istorijos studijomis.

Aliuzija (lot. *allusio* – užuomina), literatūros kūrinyje esanti užuomina, nuoroda į kitą literatūros kūrinį, kultūrinį kontekstą, konkretų asmenį ar įvykį, pvz., į B. Brazdžionio „Šaukiu aš tautą“ H. Radausko eilėraštyje „Dainos gimimas“; dviguba Δ T. Venclovos cikle „1956 metų eilėraščiai“ – į Maironio poemą *Tarp skausmų į garbę* ir 1956 m. Vengrijos įvykius. Δ – vienas mėgstamiausių Europos ir Lietuvos Renesanso bei Baroko lit-ros stilistinės ir minties raiškos būdų. Itin gausi pasaulinės kultūros ir literatūros Δ A. Nykos-Niliūno poezija. Δ gali sudaryti ir į kūrinį įjungta kito kūrinio citata, pvz., A. Baranausko *Anykščių šilelyje*: „Čia kazlėkai pakrūmėm ant piemenų tako, / Tartum kupkeliai kniūpšti, kaip Mickevičius sako“. *Imitacinė* Δ dažniausiai yra parodijos pagrindas (pvz., K. Binkio „Penki pavasariai“). Dž. Džoiso (Joyce) romanas *Ulisas* 1922 yra struktūrinis Δ pavyzdys, atkartojantis Homero *Odisėjos* struktūrą. Per Δ rašytojas tiesiogiai ar netiesiogiai išsako savo santykį su literatūros tradicija, kviečia skaitytoją dialogui – t. y. aptažinti ir interpretuoti pateiktą užuominą.

Almanachas (lot. *almanachus* – pranašysčių rinkinys < arab. *al-manah* – kalendorius), istorine reikšme – kalendorius-žinynas, kuriame pateikiami įvairių astronominių reiškių aprašymai, meteorologinės prognozės, patarimai žemdirbiams ir pan. Tokie Δ atsirado drauge su astronomijos pradžia, jų būta įvairiose senovės kultūrose (sen. Rytų, graikų, romėnų). Pirmieji spausdinti Δ pasirodė XV a. 1533 prancūzų rašytojas F. Rablė (Rabelais) išleido Δ – prognozių parodiją *Pantagruelio pranašavimai*. Ilgainiui Δ atsiranda istorijos, ekonomikos žinių, vėliau – pasakojimų, anekdotų, eilėraščių. XVIII a. Δ tampa modernaus žurnalo prototipu.

Δ moderniąja reikšme – tai neperidininis literatūros rinkinys, kuriame medžiaga pateikiama remiantis koku nors principu (teminiu, teritoriniu, žanriniu); juo-

* Žodynelis pateikiamas iš knygos: *Literatūros enciklopedija mokyklai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011.

se publikuojama grožinė kūryba, literatūros kritika, publicistika, vertimai. Lietuviškų Δ pradžia – L. Ivinskio leisti *Metskaitliai*. Tai kalendorius-žinynas, kuriame, be ūkinių patarimų, skelbimų, buvo publikuojami ir tautosakos, grožinės literatūros tekstai. Pirmieji literatūriniai Δ – Gabija (1907), Švyturys (1911–1912), Pirmasai baras (1915). Iš dabartinių Δ žinomiausias *Poezijos pavasaris*. Kiti naujaisi Δ – *Atodangos* (vertimų), *Veidai* (jaunųjų kūrybos), *Baltija, Varpai* (atskirų regionų – Klaipėdos, Šiaulių krašto).

Anotacija: 1. trumpas knygos ar lit-os kūrinio pristatymas spaudoje. 2. paaiškinamasis komentaras šalia teksto, parašytas paties autoriaus arba redaktoriaus.

Antologija (gr. *anthologia* – gėlių rinkinys), įvairių autorių rinktinių kūrinių arba jų ištraukų knyga. Δ buvo sudarinėjamos jau Antikoje. Pirmoji graikų poezijos Δ sudaryta Meleagro (II a. pr. Kr.).

Pirmoji Δ lietuvių k. – L. Jucevičiaus parengtas vertimų rink. *Ištraukos iš naujųjų lenkų poetų* (1837). Lietuvių lit-ros Δ pradėtos sudarinėti XX a.: L. Girus sudaryta gamtinės poezijos Δ *Lietuva pavasarį, vasarą ir rudenį* (1911, 2 leid. 1920), K. Binkio *Vainikai* (1921), *Antrieji vainikai* (1936), J. Tysliavos *Sūduva* (1924). Δ sudaromos norint pateikti vienos ar kitos lit-ros rūšies ar žanro iškiliausius pavyzdžius ir sykiu atspindėti jos visumą. Tokios yra V. Vanago ir V. Galinio sudaryta *Lietuvių poezija* (2 t., 1967, 1969), A. Zalatoriaus parengtos *Lietuvių tarybinė novelė* (1969), *Už saulę gražesnis* (1978), *Žalios laiko vingis* (1981), išėvijoje parengtos J. Aiščio ir A. Vaičiuliaičio *Lietuvių poezijos antologija* (1951), K. Bradūno sudarytos naujosios lietuvių poezijos Δ *Žemė* (1951) bei *Lietuvių poezija* (1971, t. 3), L. Mockūno sudaryta išėvijos literatūros kritikos Δ *Egzodo literatūros atšvaitai* (1989) ir kt. Δ gali būti sudarinėjamos ir grynai žanrinio principu: V. Vanago parengtos *Lietuvių pasakėčia* (1978), *Lietuvių didaktinė proza* (1982), H. Bakano *Lietuvių sonetas* (1985), A. Žalio *Lietuvių baladė* (1979), D. Pociūtės-Abukevičienės ir M. Vaicekausko *Giesmės dangaus miestui: XVI–XVIII a. lietuvių bažnytinių giesmių antologija* (1998). Sudaromos ir specializuotos Δ: vaikų lit-ai skirtos V. Aurylos *Lietuvių vaikų proza* (1977), *Lietuvių vaikų poezija* (1980), *Lietuvių vaikų dramaturgija* (1984).

Apysaka, prozos žanras, pagal apimtį, siužeto struktūrą, kompozicinius principus užimantis tarpinę padėtį tarp apsakymo ir romano. Δ žanras apibrėžiamas gana sąlygiškai, o terminas daugelyje literatūrų neturi adekvataus atitiktens ir nėra populiarus (anglai vartoja terminus *tale, novelette*, vokiečiai – *Erzählung, Geschichte*). Tie patys kūriniai sinonimiškai vadinami Δ ir apsakymais, dažniau – mažaisiais romanais, tiesiog romanais. Δ terminas populiariausias rusų literatūroje (*povest'*), Δ žanras čia turi seną tradiciją. Pirmine reikšme Δ – metrašti-

nio pobūdžio pasakojimas (pirmasis rusų metraščių sąvadas vadinamas Δ – *Povest' vremennykh let*, 1113). Δ žanro užuomazgų galima įžiūrėti viduramžiniuose senųjų graikų romanų (Longo *Dafnis ir Chlojė*, Charitono *Chairėjas ir Kaliojė* ir kt.) vertimuose į Europos kalbas. Kartais Δ vadinami Viduramžių riterių romanai, jai priskiriami romantikų prozos kūriniai – F. R. de Šatobriano (Chateaubriand) *Renė*, Ž. de Nervalio (de Nerval) *Ugnies dukros* ir kt. Klasikiniai Δ pavyzdžiai – A. Puškino *Kapitono duktė*, L. Tolstojaus *Sevastopolio apysakos*, E. A. Po (Poe) *Auksinis vabalas*, E. Hemingvėjaus (Hemingway) *Senis ir jūra*.

Lietuvių literatūroje Δ gana populiarai. Δ tipo kūriniams pavadinti XIX a. vartotos įvairios sąvokos – vaizdelis, paveikslas, apysakaitė, istorija, apysaka ir kt. Pirmosios lietuviškos Δ – didaktinės, dažnai verstos ar perdirbtos (J. Chodzkos *Jonas iš Svisločės*, J. Dovydaičio *Šiaulėniškis senelis*). Ryškiausias ankstyvojo laikotarpio Δ pavyzdys – M. Valančiaus *Palangos Juzė*. Svarbi Δ žanro raidai I. Šeinius (*Vasaros vaisės*), Šatrijos Raganos (*Sename dvare*), Vaizganto (*Dėdės ir dėdienės*), P. Andriūšo (*Anoj pusėj ežero*) ir kt. autorių kūryba. XX a. II pusėje Δ išlieka populiarai. Ryškesni pavyzdžiai – K. Borutos *Jurgio Paketurio klajonės*, E. Mikulėnaitės *Ona*, R. Granausko *Gyvenimas po klevu*, S. Šaltenio *Duokiškis*.

Apsakymas, mažoji epinė forma, glausto pasakojimo laiko ir nedidelės erdvės prozos kūrinys, koncentruojantis dėmesį į vieną įvykį, turintis nedaug veikėjų, bet sukuriantis gyvenimo visumos ir apibendrinimo įspūdį. Modernaus Δ pradininku laikomas E. A. Po (Poe), žanro meistrais vadinami A. Čechovas, G. de Mopasanas (Maupassant), Dž. Londonas (London), F. Kafka ir kt. Lietuvių Δ pradžia – XIX a. didaktinėje prozoje (A. Tatarė, M. Valančius), L. Ivinskio kalendoriuose. Žanrinės kategorijos prasme Δ ėmė įgyti paskelbus A. Kriščiukaičio-Aišbės, V. Pietario, Žemaitės, G. Petkevičaitės-Bitės ir kt. kūrinius. Personazo išgyvenimu pagrįsto Δ tradiciją pradėjo J. Biliūnas, Šatrijos Ragana, I. Šeinius. Dinamiškumo stoka, silpnai išvystyta fabula ir aprašomojo informacinio elemento perteklius skiria Δ nuo novelės, kuri yra kompaktiškesnė. Tikroviškumo iliuzija, natūralūs daiktų ir reiškių pavidalai – realistinės prigimties apsakymo bruožai, būdingiausi lietuvių mažajai epikai (M. Katiliškis, A. Pocius, R. Kašauskas ir kt.). Lietuvių prozai modernėjant, mažėja pasakojimo anarchijos; konstruktyvumas, psichologizmas arba sąlygiški, fantastiniai vaizdai artina Δ prie novelės formos.

Autobiografija, autoriaus pasakojimas apie save. Δ yra įvairių formų, nebūtinai skirtų publikuoti (šiam žanrui gali priklausyti ir intymūs pasakojimai, laiškai, dienoraščiai, memuarai, kelionių atsiminimai, taip pat formalios Δ). Atsirado Antikoje ir ankstyvaisiais Viduramžiais, tačiau Δ pavyzdžių iš šio laikotarpio liko labai mažai. Pagrindinė Δ tema – vidinis žmogaus gyvenimas, jo „dvasios istorija“, todėl klasikinės Δ

dažnai yra tarsi nuoseklios ir plačios išpažintys. Viena žymiausių ankstyvųjų Δ – šv. Augustino *Išpažinimai* (IV a.). V. Europos lit-roje Δ ypač išplito nuo XVI a. Dažnai Δ rašė žymūs menininkai ir rašytojai (pvz., B. Čelino (Cellini) *Benvenuto Čelino gyvenimas*, 1568, liet. 1961; Ž. Ž. Ruso (Rousseau) *Išpažintis*, 1770, išl. 1782, liet. 1967). Δ populiarė ir XX a. lit-roje, įgauna vis savitesnes (poetiškas, eseistines) formas. XX a. susiformuoja intelektualinė Δ, fiksuojanti autoriaus filosofinių, mokslinių pažiūrų evoliuciją.

Daug autobiografinių elementų turi dienoraščiai ir atsiminimai, Lietuvoje pradėti rašyti XVI a. pab. – XVII a. pr. žymių Lietuvos visuomenės, politikos veikėjų (pvz., A. S. Radvilos Δ lenkų k. *Atsiminimai*, 1632–1653, 2 d. išsp. 1839), taip pat smulkesnių bajorų ar miestiečių (pvz., T. Jevlaškausio (1546–1619) XVI a. pab. – XVII a. pr. rašyti *Atsiminimai* sen. gudų kalba, vert. į liet. k. 1998). Juose autorių vidinis gyvenimas, autobiografiniai faktai siejami su fiksuojamais istoriniais įvykiais. XIX–XX a. parašytos pirmosios Δ lietuvių k. (J. Basanavičiaus, 1922, išsp. 1936; V. Pieterio, 1905; Žemaitės, 1921; J. Šliūpo, 1927). Iš šiuolaikinių Δ išsiskiria semiotiko A. J. Greimo Δ (1994) – intelektualinės Δ pavyzdys.

• **Autobiografinė proza**, grožinės lit-ros kūriniai, dažniausiai romanai arba apsakos, turintys daug autobiografinių elementų. Autorius juose nėra pagrindinis herojus, tik aplinkos fiksuotojas, laikmečio liudytojas. Tokia yra I. Simonaitytės trilogija (...o buvo taip, Ne ta pastogė, *Nebaigta knyga*, 1960–1965), J. Baltušio dilogija (*Su kuo valgyta druska*, 1973, 1976). |

Avangardizmas (pranc. *avant-garde*, karinis terminas, reiškias priekyje einantį būrį, karinę saugą) apima įvairias novatoriškas, antitradicines kryptis, gyvavusias Europos mene XX a. I ketvirtyje (lit-roje, dailėje, muzikoje, teatre, kine). Δ formavosi veikiamas politinių, socialinių įvykių (I pasaulinio karo, revoliucijų Rusijoje ir Vokietijoje, Austrijos-Vengrijos imperijos žlugimo), kurie jaunąją menininkų kartą vietoje prarastų vertė ieškoti naujų idealų. Plačiai suprantamam Δ priklauso futurizmo, ekspresionizmo, imazinizmo, kubizmo (dailėje), dadaizmo srovės. Jas sieja radikalus antitradiciškumas, nusigrėžimas nuo realizmo ir natūralizmo, naujų išraiškos priemonių paieškos. Δ būdinga stipri meninė savimonė – į kūrybą žiūrima kaip į laboratoriją, kurioje menininkas eksperimentuodamas išbando įvairias technikas. Kartais terminas *avangardas*, kaip stiliaus charakteristika, vartojamas apibūdinti bet kuriam menui, kuris priešinasi tradicijai.

Į Lietuvą Δ atėjo pavėlavęs dešimtmečių. Pradininkai – Keturių vėjų (pagal to paties pavadinimo žurnalą) sąjūdis, gyvavęs 1922–1928, nuo *Keturių vėjų pranašo* pasirodymo iki paskutinio *Keturių vėjų* numerio. Sąjūdžiui vadovavo K. Binkis ir J. Petrėnas (slap. P. Tarulis), svarbūs buvo Binkio namuose vykę

pirmadieniniai keturvėjininkų susibūrimai – *paldie-ninkai*. Keturvėjininkai užėmė tipišką Δ maištininkų poziciją – protestavo prieš romantinę lietuvių lyrikos tradiciją (jos simbolis buvo Maironis), propagavo techninį progresą, miesto kultūrą (vis dėlto kūryboje teberyškus valstietiškas paveldas), aktyvų, vitališką santykį su pasauliu, garbino masines komunikacijos priemones (atsirado naujas žanras – radijo poema – J. Tysliavos *Tysliava Paryžiuje*). Niekino provincialų uždaramą, orientavosi į pasaulinę kultūrą (J. Tysliava Paryžiuje įsitraukė į tarptautinius avangardistinius sambūrius, publikavo eil. rink. prancūzų k., leido žurnalą *Muba*). Iš lietuvių literatūros keturvėjininkai autoritetu renkasė Donelaitį ir jo sodrią kalbą. Pabrėžia amatininkiskąją kūrybos pusę, deklaruoja laisvą santykį su žodžiu. Jų kūrybai būdingas manieringumas, mėgo kalambūrą, ironiją, parodiją, groteską. Vietoje lyrinei tradicijai būdingo epiteto, gamtinės metaforos ima dominuoti ekspresyvus veiksmažodis, subjekto būsenos išsakymą keičia agitacija veikti, imperatyvios programos. Avangardistinė stilistika būdinga keturvėjininkų J. Žlabio-Žengės, J. Tysliavos, S. Šemerio poezijai, P. Tarulio prozai. Ekspresionizmo poetika ryški su joku sąjūdžiu nesusijusio J. Savickio kūryboje. Dadaizmo, imazinizmo bruožų esama P. Morkūno rinkinyje *Dainuoja degeneratas* (1933). Δ poziciją užima žurnalo Trečias frontas (1930–1931) autoriai: K. Boruta, A. Venclova, K. Korsakas, J. Šimkus, B. Raila (debiutavęs paskutiniajame *Keturių vėjų* numeryje). Δ įtaka pastebima ankstyvojoje B. Brazdžionio, V. Sirijos Giros poezijoje. Δ atšaka galima laikyti poetų, gyvenusių ir kūrusių Vilniuje prieš II pasaulinį karą, kūrybą (A. Žukauskas, vėliau žemininku tapęs J. Kėkštas). Avangardistinės priešimosi tradicijai stilistikos esama ir vėlesnių rašytojų kūryboje – A. Mackaus, J. Meko, S. Gedos, V. Bložės, G. Patacko poezijoje, K. Ostrausko, A. Landsbergio dramaturgijoje. Panašią į keturvėjininkų poziciją tradicijos atžvilgiu užima almanacho *Svetimi* (1993) autoriai V. Gedgaudas, D. Dirgėla ir kt., deklaratyviai nuvainikuodami autoritetus, visų pirma vėl Maironį, teigdami savo išskirtinumą.

Baladė, poezijos žanras, atsiradęs Viduramžiais. Kanoninė Δ susideda iš 28 eilučių (3 strofos po 8 eilutes ir baigiamasis kreipinio ketureilis) ir turi gana sudėtingą rimą. Tokių Δ daug F. Vijono (Villon) kūryboje. Mažiau kanonizuotos rusų, anglų Δ. Šį žanrą ypač išplėtojo romantikai (anglų – V. Vordsvortas (Wordsworth), S. T. Kolridžas (Coleridge), vokiečių – F. Šileris (Schiller), H. Heinė, prancūzų – V. Hugo). Δ turi epinių, draminių elementų, neretai išplėtotų iki siužeto, kuris dažniausiai baigiamas pagrindinio veikėjo mirtimi. Nerimo, baimės nuotaika auga nuo baladės pradžios iki pabaigos.

Lietuvių literatūroje Δ atsirado XIX a. pr. Klasikinės Δ pavyzdys – Maironio „Jūratė ir Kastytis“. Šiuolaikinėje poezijoje baladiniai eilėraščiai gana dažnai yra nutolę nuo klasikinės baladės ir išlaiko tik kai kuriuos

jos bruožus („baisaus“ siužeto elementai, kraupumo, baimės pojūtis), pvz., Just. Marcinkevičiaus baladžių poema *Devyni broliai*, kai kurie J. Strielkūno, P. Širvio eilėraščiai.

Bibliografija (gr. *biblion* – knyga + *graphō* – rašau), knygų ar straipsnių konkrečia tema sąrašas, kuriame tiksliai nurodoma knygos autoriaus vardas ir pavardė, knygos pavadinimas, jos išleidimo vieta, leidykla ir data, puslapių skaičius. Δ vadinamas ir periodinių leidinių skyrius, kuriame pristatomos naujai išėjusios knygos. Sudarinėjamos bibliografinės rodyklės, katalogai, skirti konkrečiam autoriui, temai ar periodui, pvz. V. Žukas, *Julius Janonis. (Bibliografinė rodyklė)*, 1965; V. Vilnonytė, A. Lukošūnas, *Petras Cvirka. Bibliografija (1924–1970)*, 1974; M. Ivanovič, *XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos: kontrolinis sąrašas*, 1998 ir pan.

Δ yra ir mokslas, apimantis Δ teoriją, istoriją, metodiką, vadybą.

Cenzūra (lot. *censeo* – vertinu), institucinė kontrolės forma, taikoma meno, lit-ros, publicistikos, mokslo darbų viešam paskelbimui, demonstravimui. Pagal kontrolės būdą skiriama išankstinė (prevencinė), taikoma dar nepaskelbtiems kūriniais, ir paskesnioji (represinė) Δ – bausmės už paskelbtus kūrinius arba jų naudojimą bei laikymą. Δ gali būti reguliuojama Bažnyčios, valstybės, partijos ir pan. Valstybinės Δ užuomazgos pastebimos jau Antikoje. Pradedant ankstyvaisiais Viduramžiais, galingiausia Δ institucija darėsi Bažnyčia, jau IV a. draudus skaityti kai kuriuos veikalus, laikomus eretiškais (pvz., I Nikėjos Susirinkimas, įvykęs 325 metais, uždraudė skaityti Arijaus veikalus, kuriuose buvo pasisakoma prieš Švč. Trejybę). Bažnytinė Δ vadovavosi kanonų teisės normomis bei popiežiaus instrukcijomis. Viduramžiais bažnytinė Δ įgavo platesnį mastą, kontroliavo ne tik religinę, bet ir pasaulietinę lit-rą. Popiežius Inocentas VIII 1487 oficialiai įvedė visuotinę Δ. XVI a. Europoje kilus reformaciniam judėjimui, imtos leisti knygos, kritikuojančios Katalikų bažnyčią arba skelbiančios nesuderinamas su jos ideologija pažiūras, Katalikų bažnyčia ėmė skelbti *Draudžiamųjų knygų sąrašus (Index librorum prohibitorum)*. Pirmą tokį sąrašą 1559 paskelbė popiežius Paulius IV. Katalikų bažnyčios Tridento susirinkimas, sušauktas kovai su Reformacija sustiprinti (1545–1563), patvirtino aukščiausią Δ instanciją, kuri sudarydavo šiuos nuolat atnaujinamus ir papildomus sąrašus. Į „Draudžiamųjų knygų sąrašus“ 1586 įtrauktas Mikalojus Radvila Juodasis, vienas pirmųjų lietuvių, kurio viešas laiškas, nukreiptas prieš katalikybę, buvo išspausdintas 1556. 1603 išleistas pirmasis Lenkijai ir Lietuvai skirtas *Draudžiamųjų knygų sąrašas*, į kurį buvo įtraukti Lietuvos kalvinistų (A. Volano) bei antitrinitorių (S. Budno, M. Čechovico, Petro Gonenziečio ir kt.) veikalai. Į tokius sąrašus yra patekę daug XVI–XX a. Europos žymių rašytojų, mokslininkų, filosofų (Dž. Brunas (Bruno), R. Dekartas (Descartes),

B. Paskalis (Pascal), D. Didro (Diderot), Ž. Ž. Ruso (Rousseau), Volteras (Voltaire), I. Kantas, E. Zola, A. Mickevičius ir kt.). „Draudžiamųjų knygų sąrašas“ nebesudaromas nuo 1966, kartu panaikinus su juo susijusią represyvinę Bažnyčios Δ. Nuo to laiko Bažnyčia gali tik pasmerkti kai kuriuos veikalus ir jų skaitytojus, bet ne bausti. Δ egzistavo ne tik Katalikų, bet ir Protestantų bažnyčiose. Protestantų kūrinius vertindavo, tikrindavo ir cenzūrodavo jų sinoduose sudarytos komisijos. Nemažai lietuviškų knygų nebuvo spausdinamos dėl to, jog šios komisijos nesuteikdavo tam leidimo. Tokio liuteronų komisijos leidimo negavo pirmoji lietuviška Biblija, 1590 išversta J. Bretkūno, taip pat ir vėlesnė evangelikų reformatų Biblija, 1660 į lietuvių k. išversta B. Chilinskio. Protestantų Δ ypatingą dėmesį skirdavo kalbinei religinių veikalų raiškai.

1795 carinei Rusijai okupavus Lietuvą, pradėjo veikti okupacinės valdžios Δ, kurios vykdymas 1802 buvo pavestas VU. Ji uždraudė A. Strazdo knygos *Giesmės švietiškos ir šventos (1824)* leidimą. 1829 buvo įsteigtas Švietimo ministerijai pavaldus Δ komitetas, kontroliavęs Katalikų bažnyčios aprobuotų religinių knygų leidybą, draudęs specifinius, būdingus katalikybei šių leidinių akcentus. Carinė Δ draudė minėti daugybę istorinių Lietuvos realiųjų, kritikuoti valdžią, socialinę nelygybę. 1864–1904 Lietuvoje caro valdžia įvedė ypatingai griežtą Δ, draudė spausdinti, įvežti iš užsienio ir platinti Lietuvoje bei Rusijos europinės dalies gubernijose lietuvišką spaudą lotyniškomis raidėmis.

Nepriklausomoje Lietuvoje 1919 buvo įvesta vad. Karo Δ, ypač intensyviai veikusi nuo 1926 valdant tautininkams, uždariusiems 15 įvairių periodinių leidinių. Nuo 1933 spaudos ir knygų leidybos priežiūra pavesta apskričių viršininkams. Draudžiami buvo komunistinio pobūdžio veikalai (1936 uždarytos komunistų partijos finansuotas žurnalas *Literatūra*).

1940 sovietams okupavus Lietuvą įvesta sisteminga visuotinė Δ, kuri absoliučiai kontroliavo ne tik visus naujai leidžiamus leidinius, bet ir didžiąją Lietuvos Respublikos kultūrinio palikimo dalį sunaikino ar uždarė į laisvai neprieinamus specialiuosius bibliotekų fondus. Buvo griežtai kontroliuojami įvežami užsienio leidiniai, egzistavo draudžiamų užsienio autorių sąrašai. Buvo sukurta Δ įstaiga *Vyriausioji valstybinių paslapčių saugojimo valdyba* (pagal rusų k. – abreviatūra *Glavlit*) su centru Maskvoje, turinčiu padalinius didžiosios Lietuvos miestuose. *Glavlit* buvo pavaldus Lietuvos komunistų partijos Centro komitetui ir valstybės saugumo komitetui (pagal rusų k. – abreviatūra KGB). Spaudos ir leidyklų redaktoriai turėjo vykdyti griežtą prevencinę Δ, už ideologines ar net korektūros klaidas būdavo baudžiami. Įvairūs knygų tiražai dėl vienos ar kitos pastebėtos „klaidos“ ar paminėtos draudžiamos pavardės būdavo naikinami. Ypatingai uoliai sovietinė Δ naikino tautinės ar religinės minties pasireiškimus, nepraleido net menkiausių užuominų apie sovieti-

nės ar carinės Rusijos Lietuvos okupavimo faktus, įsakmiai skatino neigiamą nepriklausomos Lietuvos vertinimą, kartais draudė net minėti Lietuvos vardą. Dėl sovietinės Δ kai kurie autoriai buvo priversti emigruoti (I. Mėras, T. Venclova). Δ Lietuvoje panaikinta 1990 atkūrus nepriklausomybę.

Dialogas (gr. *diálogos* – dviejų žmonių pokalbis):

1. lit-ros žanras – eiliuotas ar prozos kūrinys, parašytas pokalbio forma. Susiformavo Antikoje (Platonas, Lukianas, Seneka), atgijo Renesanso laikais Erazmo Roterdamiečio, U. fon Hutteno (von Hutten) ir kt. satyrinėje kritikoje, išpopuliarėjo XVIII a. J. G. Herderio, G. E. Lesingo (Lessing), D. Didro (Diderot), F. Fenelono (F. de Salignac de la Mothe-Fenelon), B. Paskalio (Pascal), Dž. Berklio (Berkeley) ir D. Hjumo (Hume) kūryboje. Lietuvos raštijoje pirmasis reikšmingas Δ – A. Rotundo politinės publicistikos kūrinys *Pasikalbėjimas lenko su lietuviu* (1564, lenkų k.). Eiliuotą Δ parašė A. Baranauskas „Pasikalbėjimas giesminyko su Lietuva“. Polemišose brošiūrose Δ vartojo A. Maliauskis, kai kuriuose filosofiniuose veikaluose – A. Jakštas. Sovietiniais laikais Δ formos eilėraščių parašė V. Mykolaitis-Putinas („Pasikalbėjimas giedrią dieną... ir tamsią naktį“, „Rytų motyvai“), E. Mieželaitis („Apokalipsinis dialogas“).

2. Δ – pagrindinė ir svarbiausia dramatinės kalbos forma, kuri yra gyvenimiškos kalbos meninis atitikmuo. Δ atlieka trejopas funkcijas: informacinę (perteikia žinias, be kurių dramos veiksmo nebūtų galima suprasti), charakterizuojančią (per Δ išryškėja personažų pozicijos, jų charakteris) ir svarbiausia – dramatiškąją (kuria susidūrimo situacijas). Draminis Δ iš esmės yra konfliktiškas. Dialogiškas savo esme yra net dramos kūrinio monologas – ginčas su pačiu savimi. Antikinėje dramoje ir Viduramžių misterijose bei moralitė daugiau vietos buvo skiriama monologams, o ne Δ. Renesanso, klasicistinėje ir romantinėje dramoje Δ buvo toks pat dažnas, kaip ir monologai. Komedijoje Δ visuomet yra dominuojantys; realistinėje dramaturgijoje Δ taip pat vyrauja. Čia Δ priartėja prie kasdieninio pokalbio, kuria natūralios kalbos iliuziją, pasižymi impulsyvumu, fragmentiškumu, inversijomis ir pakartojimais, nutolimu nuo gramatinių normų, eliptiškumu, nukrypimais nuo draminio pokalbio eigos. Moderniojoje dramaturgijoje, kurioje poetektė tampa vienu pagrindinių dramos teksto kontravim principų, būdingas Δ daugiaplaniškumas (J. Grušas). Dauguma lietuvių dramų (V. Mykolaičio-Putino, B. Sruogos, Just. Marcinkevičiaus) yra eiliuotos, parašytos penkiapėdžiu jambu, pradedant M. Šikšnio „Pilėnų Kunigaikščių“, iki šių dienų. Δ daugiaprasmiškumo pagrindas yra ne metafora, o žodžio prasminis emocinis kontekstas. Semantinė teorija skiria tris Δ tipus: 1. dialogas – dvikova, kuriam būdinga tai, kad Δ subjektai turi dalį bendrų kontekstų; 2. „kurčiųjų dialogas“, kai išlaikoma tik išorinė Δ forma, o subjektų kontekstai vienas kitam visiškai svetimi (K. Ostrauskas); 3. kontekstai iš esmės identiški; dialogo dalyvių

replikos ne kovoja tarp savęs, o tarsi išplaukia viena iš kitos (kai kurie Vydūno, Sruogos „Pavasario giesmės“ dialogai).

Dienoraštis, daugiau ar mažiau sistemiškas, datuotas autobiografinis pasakojimas, išsiskiriantis informatyvumu, refleksija, kuriame autorius fiksuoja savo paties kasdienybę, istoriją. Senojoje kultūroje Δ ir memuarų žanrai persipynę. Daug Δ elementų turi senąja gudų k. parašyti T. Jevlašauskio (1546–1619) *Atsiminimai* (liet. 1998). LDK bajoras juose aprašė ne tik išorinę socialinę XVI–XVII a. sandūrų LDK tikrovę, bet ir savo asmeninę, intymią aplinką, ypatingus, netikėtus gyvenimo momentus (pvz., neaiškią ligą), kurie tarsi nepažinios, anonimiškos jėgos reguliuoja jo gyvenimą, vidinę būseną. Šie memuarai – autentiška žmogaus gyvenimo istorija, kupina lūkesčių, žemiškų džiaugsmų, netekčių, melancholijos ir nevilties. Δ dažniausiai rašomas sau pačiam, tačiau svarbių asmenų Δ dažnai publikuojami kaip kultūros istorijos paminklai.

Δ pobūdžio įrašų, detalizuojančių paties autoriaus santykį su pasauliu, vokiškai yra palikęs K. Donelaitis Tolminkiemio bažnyčios krikšto metrikų knygoje (1743–1779), M. Valančius *Namų užrašuose*. Pirmas ryškus romantinis Δ, formuojantis maksimalistinius idealus, pasižymintis kritiška savianalize – lenkiškas A. Baranauskio (1853–1855) Δ. Lietuviški Δ žinomi iš XX a. pr. (I. Šeiniaus Δ – 1909, išsp. *Metuose*, 1998, Nr. 12; G. Petkevičaitės-Bitės *Karo metų dienoraštis*, t. 1–2, 1925, 1935). Intymumu išsiskiria sau pačiai rašytas S. Nėries Δ (Raštai, 1957, 1984), intelektualine ir menine branda – A. Nykos-Niliūno Δ tritomis (*Dienoraščio fragmentai 1938–1970*, 1998; *Dienoraščio fragmentai 1971–1998*, 1999; *Dienoraščio fragmentai, 2001–2009 ir papildymai, 1940–2000*, 2009), perleistas Vilniuje 2002, 2003. Sovietmečio refleksija pasižymi V. Kubiliaus Δ (*Dienoraščiai, 1945–1977*, 2006; *Dienoraščiai, 1978–2004*, 2007).

Drama (gr. *drao* – veikti): 1. literatūros rūšis, greta lyrikos ir epo. Δ būdinga išskirtinė įvykių koncentracija (įvykiai vaizduojami „čia“ ir „dabar“), intensyvus išorinis ir vidinis veiksmas, nukreiptas į dramos veikėjo (-ų) valingai siekiamą tikslą. Δ kūriniai yra skirti vaidinti scenoje arba skaityti (Lėzedrama). Δ išsivystė iš religinio ritualo, kuriame pynėsi žodis, muzika, šokis. Ilgainiui Δ vis didesnę reikšmę įgijo žodis. Šiuolaikinės Δ ištakos siekia senovės Graikiją, kur drama buvo suvokiama kaip kūrinys, kuriame vaizduojami aktyviai veikiantys žmonės. Δ teatriškumas – jos paskyrimas teatrui – lemia įvykių, laiko, vietos koncentraciją dramos kūrinyje. Klasifikuoti Δ galima pagal žanrus (tragedija, komedija, tragikomedija, farsas ir kt.), laikotarpis (Antikinė, Viduramžių, Renesanso ir kt.), tipus bei meninių principų modelius: aristoteliškasis, arba klasikinis, kanoniškas modelis; netradicinis, nekanoniškas (Naujoji drama); antidrama, arba absurdo dramos modelis (Antidrama). Aristoteliškasis Δ modelis ap-

ima įvairių epochų, tautų, autorių, žanrų dramos kūriniais, parašytus pagal tuos pačius universalius meninius principus: Δ fabula paprastai sukoncentruota ties viena dėstoma, rodoma istorija, personažų santykių kaita grindžiama priežasties ir pasekmės ryšiais, kurie dramos veiksmui suteikia tikslingo kryptingumo.

2. dramaturgijos žanras, susiformavęs XVIII a. pab. Δ žanro savybės tiksliai neapibrėžtos, vadinama įvairiais vardais: buržuazine, miestelėnų (XVIII a.), romantine, poetine (XIX a.) drama, XX a. – pjesė.

• **Veiksmas:** 1. dramos kūrinio tikrovės vaizdavimo pagrindas, personažų poelgių ir santykių raida, kurią skatina skirtingi interesai bei tikslai. Draminiam Δ būdinga kryptinga įvykių koncentracija (išorinis veiksmas) ir intensyvus vidinis personažų gyvenimas (vidinis veiksmas). Įvykiai siejami priežasties ir pasekmės ryšiu. Išorinis ir vidinis veiksmas atskleidžia giluminę fabulos motyvaciją, vidinę personažų dramą. Įvykių ir išgyvenimų įtampa atsiranda dėl veikėjų tarpusavio susidūrimų, priešingų nuomonių, skirtingų siekių, vidinių konfliktų. Draminio Δ dinamiką lemia intensyvėjanti personažų veikla, peripetijos, intrigos. Draminį Δ pradeda herojus, siekiantis konkretaus tikslo, tačiau atsiranda jam trukdanti jėga: susidaro kolizija, išauganti į konfliktą. Išskiriamieji šie dramatinio Δ etapai: 1) ekspozicija (išsidėsto priešingos jėgos), 2) užuomazga (pirminis postūmis, kolizija), 3) veiksmo vystymasis (raidą, eigą), 4) kulminacija (aukščiausias įtampas taškas), 5) atomazga (katastrofą lydintis konflikto sprendimas). Absurdo dramaturgija, vadinama antidrama arba statiškąja drama, atmėta veiksmą kaip pjesės pamatą – atsisako intensyvios ir dinamiškos įvykių kaitos; jos pagrindas – pasikartojančių, statiškų situacijų vaizdavimas (S. Beketo (Beckett) *Belaukiant Godo*, 1952 ir kt.).

2. dramos kūrinio struktūrinis vienetas. Drama skaidoma į lygiavertės reikšmės ir laiko trukmės dalis – veiksmus ir mažesnius struktūrinius vienetus – scenas.

• **Draminė situacija,** skiriamasis dramos žanro bruožas. Δ sąlygoja dinamišką veiksmą, atskleidžia konflikto motyvus, parodo personažo charakterį. Δ atsidūręs personažas turi veikti, ieškoti išeities iš beviltiškos padėties čia ir dabar, nes delsiant veikti bus dar blogiau. Δ personažas susiduria su antagonistu, prasideda konfliktas. Δ personažą veikti skatina išoriniai ir vidiniai veiksniai, jis turi įveikti kliūtis, kad pasiektų savo tikslą. Δ sudaro trys dalys, kurios atspindi viso dramos kūrinio struktūrą (Δ yra struktūra struktūroje). I dalyje numatomas konfliktas, pristatomi veikėjai, pabaigoje atsitinka netikėtas įvykis, kuris veiksmą pasuka nenumatyta kryptimi, komplikuoja pagrindinio veikėjo situaciją (veiksmas – netikėtas įvykis). II dalyje personažas tampa vis aktyvesnis, stiprėja konfliktas, personažai pavyksta įveikti kliūtis, tačiau dalies pabaigoje atsitinka antras netikėtas įvykis, kuris dar labiau sukomplikuoja herojaus situaciją (veiksmas-netikėtas įvykis). III dalyje herojui gresia visiška katastrofa, auga įtampa, kulminacijoje hero-

jus randa išeitį arba žūsta. Konfliktas išsprendžiamas aukščiausiam įtampos taške. Dramą sudaro Δ grandinė, nes personažas, suradęs išeitį iš vienos Δ, įveikęs kliūtį, susiduria su kita, dar sudėtingesne kliūtimi.

• **Intriga** (lot. *intricare*, it. *intrigo* – painioti), klasingi, slapti, gudrūs ir išradingi veiksmai, kuriais siekiama pakenkti savo priešininkams. Δ komplikuoja personažų santykius, sukelia peripetijas ir tuo būdu sustiprina veiksmo įtampą, žadina skaitytojo ar žiūrovo susidomėjimą.

• **Kolizija,** priešingų jėgų, siekimų ar interesų susidūrimas, pradedantis draminiį veiksmą. Iš dramos veikėjų priešingų interesų kyla konfliktas, kuris dramoje turi būti išspręstas.

• **Konfliktas,** atsiranda dramos herojui pasirinkus vienokį ar kitokį veiklos kelią ir būdą. Dramos pradžioje atsiradusi kolizija perauga į Δ. Δ priežastys dažnai būna atsiradusios seniau (dramos priešistorėje), tačiau tik dabartyje perauga į atvirus personažų (išorinis Δ) arba dramos herojaus minčių susidūrimus (vidinis Δ). Δ iš esmės išsprendžiamas dramos kūrinyje.

• **Peripetija** (gr. *peripeteia* – netikėtas posūkis), staigus draminio veiksmo pasikeitimas, nelaukta įvykių komplikacija. Δ keičia personažų sprendimus ar poelgius, lemia veiksmo dinamiką, judėjimą į priekį.

• **Scena:** 1. vaidinimo aikštelė.

2. struktūrinis dramos kūrinio vienetas, dramos veiksmo dalis, kuriai būdinga nesikeičianti personažų sudėtis. Δ ribas apibrėžia personažo atėjimas ir išėjimas iš scenos.

Dramos kalba, jos pagrindas – pačių veikėjų kalba. Ji charakterizuoja veikėjus ir stumia į priekį draminiį veiksmą. Δ struktūrą sudaro personažų dialogai, monologai, replikos (aparte) bei teatrinio veiksmo nuorodos – remarkos.

• **Dialogas,** dramos kalbos struktūros vienetas greta monologo ir remarkų. Δ – personažų pokalbis, keičiantis trumpomis replikomis arba ilgesniais samprotavimais – tiradomis. Δ iš esmės yra konfliktiškas – tai ginčas, kuriame susiduria priešingos nuomonės. Δ metu keičiasi veikėjų santykiai ir situacijos. Dialogiškas yra ir dramos monologas – čia veikėjas ginčijasi pats su savimi, svarsto, abejoja.

• **Monologas,** dramos kalbos struktūros vienetas greta dialogo ir remarkų. Δ stabdo dramos veiksmą, bet kartu jį paaiškina, pagilina, išreiškia herojaus mintis, jausmus, požiūrį į pasaulį. Δ veikėjai prabyla lemtingais savo gyvenimo momentais, kada ima svarstyti visuotinesnes, universalesnes problemas. Δ būdinga poetinė kalba.

• **Remarka,** dramos teksto dalis, pateikianti glaustą informaciją apie veikėjus (jų amžių, išvaizdą, tarpusavio santykius ir pan.), scenovaizdą, rekvizitą. Δ laikomos pasakotojo kalbos rudimentu dramos tekste.

• **Replika**, sudėtinė dialogo dalis, žodis ar sakiny, kurį kalbantysis ištaria savo partneriui laukdamas jo atsakymo.

• **Apartė**, dialogą pertraukianti trumpa replika, tariama į šalį. Δ skiriama žiūrovams, jos negirdi dialogo partneris. Δ suteikia informacijos apie slaptus personažo sumanymus, vertinimus. Dažniausiai sutinkama komedijos žanro kūrinuose.

• **Tirada**, ilgesnė herojaus replika viena ar kita tema, pasižyminti ypatingu ekspresyvumu, susidedanti iš klausimų ir argumentų grandinės, kur herojus Δ atsako į kito herojaus Δ.

Pagrindiniai dramos žanrai

Tragedija (gr. *tragōdia* – ožių giesmė), vienas pagrindinių dramaturgijos žanrų. Vaizduoja aštrius, nesutaikomus, visuomeniškai reikšmingus prieštaravimus. Δ veikėjai – iškilios, herojiškos, valingos asmenybės. Herojaus apsisprendimas ir vidinė kova lemia dramatinį Δ veiksmą. Δ susiformavo senovės Graikijoje iš dievo Dioniso kulto, tobuliausių išraišką įgijo V a. pr. Kr. Aischilo, Sofoklio, Euripido kūryboje. Δ žanras atgimė Renesanso epochoje (V. Šekspyro (Shakespeare) tragedijos). Klasicizmo epochoje N. Bualo (Boileau-Despreaux) eiliuotame traktate *Poezijos menas* (1674) pagal Aristotelio *Poetiką* sukūrė normatyvinę Δ poetiką, kuri reglamentavo populiariausius dramos žanrus tragediją ir komediją, reikalavo laikytis trijų vienūmų taisyklės: vietos, laiko ir veiksmo, t. y., veiksmas turi vykti vienoje vietoje (nekeičiant dekoracijų), trukti ne ilgiau kaip 24 valandas, išlaikyti vieną siužetinę liniją („vienas įvykis“). Dramos kūriniai turėjo būti eiliuoti. Δ neleistinos komiškos scenos bei personažai, o komedijoje – tragiškos. Todėl klasicistai nevertino Šekspyro, kurio kūryboje susipina tragiški ir komiški motyvai. Δ išryškinamas vienas herojaus bruožas, veikia įkūnija moralinę idėją, aistrą ar ydą, personažai nesikeičia. Δ privalėjo sudaryti 5 veiksmai, siužetas rėmėsi istorija ir mitais, buvo reikalaujama, kad pasakojimai atspindėtų XVII a. aktualijas, Prancūzijos istoriją. Klasicistinei komedijai nekelti tokie griežti reikalavimai, kartais jos rašytos ir proza, bet pramoga būtinai turėjo būti susieta su didaktika, padedančia taisyti visuomenės papročius.

Δ iki šiol išlaikė pagrindinius tipologinius bruožus, suformuluotus IV a. pr. Kr. Aristotelio *Poetikoje*. Δ sandaroje svarbiausia – fabula ir monologas. Fabulų šaltiniai – mitai, istorija. Δ esmė – herojaus pasaulėjautos ir filosofijos atskleidimas (dėl to daugelis Δ pavadintos protagonisto, t. y. pagrindinio veikėjo, vardu). Δ herojus išgyvena *vidinį* konfliktą ir atsiskleidžia *tragiškoje situacijoje*, kurios negali nei išvengti, nei pakeisti. Tragiškąją situaciją leidžia sukurti stiprus herojaus priešininkas – antagonistas. Juo gali būti ir likimas, Dievas, valdovas, visuomenė, valstybė ir pan. Antagonistas taip pat turi savo tikslą ir jo besąlygiškai siekia. Δ protagonisto ir an-

tagonisto siekiai turi objektyvios tiesos, jų maksimalizmas sukuria nesutaikomą konfliktą. Δ įvyksta, nes padaroma *tragiškoji klaida*: herojus, nežinodamas kokių nors svarbių aplinkybių, pasielgia taip, kad tas poelgis tampa neišvengiamos jo žūties ar kančios priežastimi. Lemtingą klaidą paprastai padaro ir antagonistas, jis sulaukia ne tų rezultatų, kurių tikėjosi. *Tragiškoji klaida* dažnai siejama su *tragiškąja kalte*, dvilype sąvoka, apimančia ir herojaus nekaltumą, ir atsakomybę už savo poelgius („kaltas be kaltės“). Δ poveikis žiūrovui įvardijamas katarsio sąvoka, kurią įvedė Aristotelis, „Poetikoje“ kalbėjęs apie Δ gebėjimą sužadinti gailėsčio ir baimės emocijas. Lietuvių lit-roje pirmą kartą tragedijos žanrą pasirinko M. Šikšnys-Šiaulėniškis *Pilėnų kunigaikštyje* (1905), tačiau pirmąją visavertę Δ laikoma V. Krėvės-Mickėvičiaus *Skirgaila* (rusų k. 1916, liet. 1924).

Komedija (gr. *kōmōdia* – linksmos, triukšmingos minios daina), dramos žanras, situacijomis ir personažų charakteriais siekiantis sukelti juoką. Δ žanras susiformavo Antikos laikais Aristofano, Plauto, Terencijaus kūryboje. Komizmo raiškos priemonių pasirinkimas lemia *aukštosios* (aukštojo stiliaus) ir *žemosios* (žemojo stiliaus) Δ skirtį. Žemojoje Δ pasitelkiami farso, bufonados elementai, sukeliantys atvirą, grubesnę juoką, aukštojoje Δ dominuoja subtili kalba, aliuizijos, žodžių žaismas, šmaikščios situacijos, ji sukelia šypseną, apeliuoja į rimtus ir reikšmingus dalykus. Δ objektas dažniausiai – visuomenei reikšmingos problemos (Aristofanas), „amžiaus ydos“, pašaipos strėlės nukreiptos prieš turinčius galios kitiems Ž. B. Moljero (Molière) *Tartuifas*, 1664, P. O. de Bomaršio (de Beaumarchais) *Figaro vedybos*, 1784, N. Gogolio *Revizorius*, 1836). Nors išjuokiami personažai pralaimi, tačiau jie yra ne tiek juokingi, kiek grėsmingi savo niekšiškumu.

Δ būdingos pastovios, nuolat modifikuojamos komiškųjų fabulų teminės grupės: moterų kova už savo laimę (Žemaitės *Trys mylimos*, 1897), turtingo gimnainičio mirties ir testamentą laukimas (S. Čiurlionienės-Kymantaitės *Pinigėliai*, 1919), įvairaus rango valdininkų savivaliavimas (P. Vaičiūno *Patriotai*, 1926), apsimestinė liga siekiant naudos (Moljero *Tiriamas lignonis*, 1673), meilės ir draugystės išbandymas (Menandro *Bambeklis*, IV a. pr. Kr.), jaunųjų pastangos apginti savo teises (V. Šekspyro (Shakespeare) *Vasarvidžio nakties sapnas*, 1594–1596) ir kt. Δ fabulos dažnai atskleidžia konkretaus laikotarpio aktualijas (iš Aristofano komedijų galime daug ką sužinoti apie gyvenimą Atėnuose V a. pr. Kr., iš P. Vaičiūno dramų – apie tarpukario Lietuvos tikrovę, ir pan.). Δ visada turi laimingą pabaigą, nes jose ne tik išjuokiamos blygybės, bet ir teigiama gėrio pergalė.

Komišką situaciją paprastai sudaro įvairūs klaidinimai, provokacijos, apgavystės, apsimetinėjimai, slapti pasiklausymai, svetimų laiškų skaitymas, persirenginėjimai, netikėtas atvykimas, keičiantis personažų planus ir t. t. Intrigą dažniausiai inicijuoja Δ personažai, vadinami *rezonieriais*: tai aktyvūs ko-

miškų situacijų kūrėjai, įtraukiantys į jas neigiamus personažus, kurie tokiu būdu sumenkinami, netenka įsivaizduoto reikšmingumo (siuvėjas Vincas pirmoje lietuviškoje A. Vilkutaičio-Keturakio *Δ Amerika pirtyje*, 1895). Per keliolika amžių išsikristalizavo tradicinis *Δ* personažas, kuris dažnai yra vienpusiškas, primenantis komišką kaukę, bei komiškų tipų opozicijos (Moljero personažų pora – gudrusis Tartiufas ir nai- vusis Orgonas). Komiškojo personažo vardas – savotiška jo charakteristika (Aristofano Strepsiadas – išsi- sukinėtojas, Šekspyro Malvolijus – piktavalis). *Δ* ypač mėgstami „kolektyviniai portretai“ (biurokratai P. Vaičiūno *Δ Patriotai*, M. Gogolio *Δ Revizorius*). Pagal komizmo priemones ir juoko pobūdį skiriami *Δ* tipai: satyrinė, intrigos, charakterių, saloninė, gro- teskinė, juodoji komedija ir kt.

Tragikomedija daugelį amžių buvo vadinami griežtų žanro kanonų nesilaikę kūriniai, kuriuose pynėsi aukš- tasis ir žemasis stilius arba tragiški įvykiai nesibaigda- vo herojaus mirtimi. *Δ* žanras apibrėžiamas trimis tragikomiškumo kriterijais, nusakančiais personažų, draminio veiksmo, stiliaus savitumą: personažai pri- klauso ir aukštiesiems, ir žemesiems visuomenės sluoksniams; veiksmas – rimtas, dramatiškas, tačiau nesibaigia katastrofa (gr. *katastrophē* – perversmas), herojus nežūva; derinama aukštoji ir žemoji kalbėjimo intonacija, patetiška tragedijos ir kasdieniška, vulgari komedijos kalba.

Pirmą kartą *Δ* terminą (*tragico-comoedia*) pavartojo romėnų autorius Plautas *Amfitriono* prologe (III a. pr. Kr.), nurodydamas kūrinio žanro negrynumą: kartu su dievais ir karo vadu čia veikė tarnaitė, ver- gas, pagal Antikos estetiką priklausantys komedijos sferai. Manoma, kad *Δ* – seniausia draminio meno forma, iš kurios išsivystė tragedija ir komedija. *Δ* iš- populiarėjo Renesanso epochoje, tapo klasicistinės tragedijos pirmtake, o vėliau ir varžove (klasicizmo laikotarpiu buvo vadinamos tragedijos su laiminga pabaiga, pvz., P. Kornelis (Corneille) *Sidą* (1637) iš pradžių buvo pavadinęs *Δ*).

XX a. *Δ* susiformavo kaip savarankiška, sudėtinga ir labai paslanki meninė struktūra. Žanrinį pavidalą įgavo L. Pirandelo (Pirandello) kūryboje (str. „Hu- morizmas“, 1908). Pagrindinės meninės raiškos priemonės – groteskas, paradoksas. Fabulose jungia fantastiką, metaforas, natūralistines detales, žmo- gaus – gyvulio – daikto paralelę, kalba gretina primi- tyvų komizmą ir patetiką, dažnas bėprotybės moty- vas (F. Diurenmato (Dürrenmatt) *Fizikai*, 1961, *Senos damos vizitas*, 1955; J. Grušo *Pijus nebuvo protingas*, past. 1974, išsp. 1976). *Δ* erdvė beveik visada uždara: lageris, psichiatrinė ligoninė ir pan. Personažai veikia specialiai sukurtose eksperimentinėse situacijose. *Δ* pabaigos visada atviros, jose suskoncentruojamas tragikomiškumo efektas – atskleidžiama nelaukta reiškinių ar žmogaus prigimties pusė, dvilypumas, „juokingumo tragizmas“. *Δ* juokas pagilina ir susti- prina tragizmą. Terminas *Δ* kartais keičiamas termi- nu *tragifarsas*.

Pirmąja lietuviška *Δ* laikoma B. Sruogos *Pajūrio ku- rortas* (1957); *Δ* žanro bruožų turi J. Gliniskio *Grasos namai* (1971, past. 1970), *Cikuta – Sokratui* (1981), S. Šaltenio vienaveiksmis groteskas *Giljotina* (1968), K. Sajos parabolinė pjesė *Mamutų medžioklė* (past. 1968, išsp. 1969) ir kt.

Smulkieji dramos žanrai

Farsas (pranc. *farce* < lot. *farciō* – įdarau; prieskoniais pagardintas įdaras): 1. viduramžių teatro vaidinimas, atsiradęs iš komiškų misterijų intarpų. *Δ* fabulos buvo anekdotiškos, imamos iš realios to meto bui- ties, veikėjai – visų socialinių sluoksnių atstovai: didi- kai, dvasininkai, miestelėnai. *Δ* pikantiškai pajvairin- davo „aukštąją“ misteriją.

2. žanras, vaizduojantis kasdieninio gyvenimo si- tuacijas, ypač – kontrastus tarp rimto ir juokingo, išorės ir vidaus. *Δ* herojai demaskuoja išorinį pa- dorumą ar tvarką. *Δ* būdingas groteskas, juok- dariškumas, grubus juokas, išorinis komizmas – muštynės, plūdimasis ir pan. *Δ*, kaip ir tragedija, perteikia kraštutinumų kvintesenciją: linksma be- tvarkė, viešpataujanti *Δ*, atlieka tragedijos fatumo, likimo, vaidmenį, tačiau įkūnija ne teisingumo triumfą, o nebaudžiamą, nepakaltinamą agresiją. *Δ* perso- nažai stokoja intelekto, yra pertekę fizinės jėgos ir nevengia ją pasinaudoti. *Δ* veiksmė slypinti agresija nereikalauja jokio moralinio pateisinimo. *Δ* teikia galimybę sugrįžti į nerūpestingą vaikystę, priešin- gai nei komedija, kurioje susiduriame su kasdieniais rūpesčiais ir atsakomybe, privaloma suaugusiam žmogui. Žiūrovo gailėstis vaizduojamoms aukoms *Δ* neskatinamas, aukos persekiojimu mėgaujamasi. *Δ* fabula nesudėtinga, veikėjai schematiški, tarpusavio santykiai aiškinamiesi daugiau agresyviais fiziniais veiksmais nei kalba. Pasitelkiama improvizacija, su žiūrovais užmezgamas juokingas, nelabai padorus dialogas.

Δ turėjo įtakos V. Šekspyro (Shakespeare), Ž. B. Molje- ro (Molière) komedijoms; itališkoji *Δ* tradicija tapo improvizacinės kaukių komedijos – *commedia dell'arte* – žanro pagrindu. XIX–XX a. farsinė bufonada pa- sitelkiama daugelyje aštrių satyrinių kūrinių: A. Žari (Jarry) *Karaliuje Ūbe* (1896), B. Brechto komedijose *Šveikas Antrajame pasauliniame kare* (1943), *Ponas Puntila ir jo tarnas Matis* (1948) ir kt. XX a. 1912–1927 metų laikotarpis laikomas didžiąja *Δ* epocha kine (Č. Čaplino (Chaplin), brolių Marksų farsai). *Δ* įgau- na naują kokybę žanrinėje savo atmainoje – *tragifar- se*, supinančiame tragedijos ir farsio elementus (tra- gikomedija).

Lietuvių dramaturgijos istorijoje žanrinę *Δ* paantraš- tę pirmą kartą panaudojo P. Pundzevičius-Petliukas *Neatmezgamame mazge* (1901). Moderniai šio ža- no atmainai priskiriamas K. Binkio tragiškas farsas *Generalinė repeticija* (1940). *Δ* kūrė A. Landsbergis (*Barzda*, 1966), K. Ostrauskas (*Gundymai*, 1963), *Δ* elementų yra S. Šaltenio groteske *Giljotina* (1968), K. Sajos, H. Kunčiaus pjesėse.

Melodrama (gr. *melōdia* – daina), XVIII a. atsiradęs žanras, orientuotas į masinio žiūrovo emocijas ir etines nuostatas. Δ būdinga paprastos ir suprantamos situacijos, personažų konfrontacija, teigiamų personažų idealizavimas ir neigiamų juodinimas, vyrauja moralinė problematika, dinamiška intriga, laiminga pabaiga. Publikos dėmesį Δ palaikydavo kvapą gniaužiantys scenos efektai: gaisrai, potvyniai, žemės drebėjimai ir pan. Δ perteikia svarbius žmogaus prigimties bruožus, tačiau jai trūksta brandumo, turtinga vaizduotė čia stokoja intelekto; melodrama lyginama su tuo vaiko brendimo etapu, kai vaizduotėje kuriami pasakiški pasauliai, mintis atrodo visagalė, kai nejuočiamą skirtumo tarp *aš noriu* ir *aš galiu*.

Ketvirtajame XX a. deš. Δ, patį populiariausią bulvarinių teatrų žanrą, Ž. Kokto (Cocteau) poetizavo savo pjesėse naudodamasis Δ būdingais persekiojimo, herojui priešiškos aplinkos motyvais (*Orfėjas*, 1925, *Žmogaus balsas*, 1930, *Sunkūs tėvai*, 1938, *Rašomoji mašinėlė*, 1940). Lietuvoje pirmąja Δ laikoma A. Fromo-Gužučio *Ponas ir muzikai* (išsp. 1893), Δ bruožų yra istorinėse dramose (M. Šikšnio-Šiaulėniskio *Pilėnų kunigaikštis*), P. Vaičiūno dramaturgijoje. Vaičiūno pjesių situacijos, sceninės intrigos ir emocinio išraiškumo priemonės daugiausia yra komedijinės ir melodramatinės, jo kūriniais labiausiai tinka komiškos Δ vardas.

Misterija (gr. *mysterion* – paslaptis, slapta tiesa): 1. apeigos, siejamos su senovės dievų kultu, kuriose galėjo dalyvauti tik įšventintieji (sen. Graikijoje minimos Eleusino Δ).

2. viduramžių religinės dramos žanras (XIV–XVI a.). Δ buvo vaidinamos religinių bei miesto švenčių metu, vaidinimą organizuodavo miesto valdžia (municipalitetai) kartu su amatininkų cechais, vaidindavo aktoriai mėgėjai, pasirodydavo mimai, žonglieriai.

Δ paprastai sudarydavo serija epizodų, sukurtų pagal Senojo bei Naujojo Testamento siužetus ar šventųjų gyvenimo temomis. Religinio turinio scenas keisdavo komiškos, buitinės intermedijos, farsai. „Vaidinimo vadovai“ rūpindavosi tik atskirų scenų (o ne Δ visumos) pastatymu. Δ buvo vaidinamos keletą dienų. Δ vaidinimai ėmė įgyti *burleskos* bruožų, todėl sunerimusį Bažnyčia apie XVI a. vidurį Δ uždraudė. Δ žanrą atgaivino romantikai (Dž. Bairono (Byron) *Kainas*, 1821, A. Mickevičiaus *Vėlinės* 1823–1832); epizodinė, atvira Δ kompozicija imponavo simbolistams, ekspresionistams, neoromantikams, siurrealistams. Lietuvoje XX a. pr. Δ buvo vadinami dramos kūriniai, alegoriniais vaidais atskleidžiantys tautos istorijos kelį: trečioji Vydūno *Probočių šešėlių* dalis „Šventa ugnis“ (1900), *Jūrų varpai* (1914), V. Mykolaičio-Putino *Nuvainikuota Vaidilutė* (1927), L. Giros *Beauštanti aušrelė* (1913), *Paparčio žiedas* (1928), V. Krėvės-Mickevičiaus *Likimo keliais* (t. 1–2, 1926, 1929). Lietuvoje nuo 1923 m. daugiausiai ateitininkų draugijos iniciatyva įvairių švenčių proga pradėti rengti masiniai Δ vaidinimai po atviru dangumi – Kaune ant Ažuolyno

kalno, Palangoje ant Birutės kalno, ant Rambyno kalno.

Miraklis (iš lot. *miraculum* – stebuklas), viduramžių religinės dramos žanras, kurio siužeto šaltinis – stebuklas, padaromas šventojo arba mergelės Marijos, gelbstint atgailaujantį nusidėjėlį. Δ paprastai susidėdavo iš dviejų dalių: pirmoji vaidavo nusidėjėlio nuodėmingą gyvenimą, o antroji – stebuklus, atgailą ir dorybės kelio suradimą. Pirmasis žinomas Δ žanro kūrinys – prancūzų truvero Žano Bodelio (Bodel) *Vaidinimas apie šv. Mikolajų* (1200), siužetas susijęs su XII–XIII a. kryžiaus žygiais. Dažnai Δ buvo kuriami pagal lotyniškų avantiūrinų apysakų, miestiečių fablio ir epinių poemų siužetus. Buitinių scenų gausėjimas Δ priartino prie buitinės dramos, kurioje išliko krikščioniškas moralas.

Δ išliko ir Renesanso epochoje: XV–XVII a. Ispanijoje buvo ypač populiarios „pjesės apie šventuosius“ (Lope de Vegas, T. de Molinos, P. Calderon (Calderon) kūriniai). XVII–XVIII a. jėzuitų mokyklinių teatrų repertuaruose išsaugotos kanoniškosios Δ savybės. Simbolizmui atgaivinus susidomėjimą religine tematika, darsyk buvo prisimintas ir viduramžių Δ. Kai kuriuose kūkiniuose „stebuklas“ įgavo satyrišką interpretaciją (M. Meterlanko (Maeterlinck) *Švento Antano stebuklas*, 1904). Lietuvių dramaturgijoje Δ bruožų yra A. Kairio dramoje apie karalaitį Kazimierą *Šventasis princas* (1984), A. Lansbergio diptiche apie šv. Kazimierą *Vėjas gluosniuose* (1956) ir *Gluosniai vėjuje* (1973), K. Ostrausko paradoksaliajoje biblinėje saktmėje apie prikėlimo iš mirusiųjų stebuklą *Lozorius* (1971).

Moralitė (lot. *moralis* – dorovingas), viduramžių didaktinės dramos žanras. Δ situacijos ir konfliktai vaidavo realų gyvenimą, temos perteikdavo amžiną konfliktą tarp gėrio ir blogio, kūno ir dvasios. Δ veikėjai – alegorinės abstrakcijos, kurios išreiškė ydas ir dorybes, kovojančias dėl žmogaus sielos. Personažai neindividualizuoti, jų alegorinę prasmę žiūrovai suvokdavo iš akivaizdžių detalių (Savimeilė prieš save rankose laikydavo veidroį, Pasitenkinimas neišjosi apelsiną ir t. t.). Intriga nežymi, perteikta patetiškai, jaudinanti. Žmogaus gyvenimas Δ paprastai būdavo lyginamas su kelione, kurioje neišvengiamai susiduriama su nenutruokstamia kova tarp gėrio ir blogio. Δ moralas dažniausiai būdavo tas pats: protingi žmonės eina gėrio keliu, o neprotingi tampa ydų aukomis. Populiarus visoje Europoje tapo Δ siužetas apie žmogų, kurį aplanko Mirtis. Nesulaukęs pagamos iš Draugystės, Giminytės ir Turtingumo, žmogus kreipiasi į savo Gerus darbus, ir šie jį atveda prie dangaus vartų (ši Δ, pavadinta *Visi žmonės*, buvo pastatyta ir Lietuvoje Tautos teatre 1919 ir 1924, inscenizacijos autorius ir rež. A. Sutkus). XV–XVI a. vaidintos Δ laikomos grandimi, jungusia viduramžių dramą su naujųjų laikų dramaturgija. Alegoriniai Δ personažai išliko Renesanso epochos dramaturgijoje (V. Šekspyro (Shakespeare) *Žiemos pasaka* (1610–1611) ir kt.), jėzu-

itų mokyklinėje dramoje. XIX–XX a. bandyta Δ žanrą atgaivinti poetinėje dramoje H. von Hofmanstalo (Hofmanstahl) *Kiekvienas žmogus* (1911), T. S. Elioto poetinėse dramose), epiniame B. Brechto teatre.

Vodevilis (pranc. *vaudeville* < *voix de ville* – miesto balsas), lengvos komedijos žanras, kuriame dialogai ir dramatis veiksmas grindžiamas intriga, anekdotiniu siužetu, papildomi muzikiniai intarpais, dainomis – kupletais, šokiai. Iš pradžių Δ buvo vadinamos dainelės – kupletai XV–XVI a. nedidelėse komiškose pjesėse, vaidinamose Paryžiaus mugių teatrų. Δ žanras suklestėjo XVIII a. antroje pusėje, Prancūzijos revoliucijos metais, kai kandūs kupletai, lydimi jiems pritaikytos lengvai įsimenamos melodijos, plačiai pasklido po Paryžių ir jo apylinkes (1792 Paryžiuje *commedia dell'arte* tradicijas saugojusio „Comédie – Italienne“ aktoriai įkūrė teatrą „Vaudeville“). XIX a. Δ tapo neilga, intriguojančios fabulos pramogine pjesė, kurioje veiksmas ir dialogas keisdavosi su muzika, šokiais ir dainomis (E. Skribo (Scribe), E. Labišo (Labiche) dramos). Prancūzų Δ tradicija veikė XIX a. komediją, Δ pradėjo kurti įvairių šalių autoriai (Δ žanrai artimos vienaveiksmės A. Čechovo pjesės *Meška*, *Jubiliejus*, *Piršlybos* ir kt.). Δ tradicijas tęsia pramoginis bulvarinis teatras ir jam kuriantys dramaturgai. Lietuvoje Δ žanro pjesių sukūrė S. Čiurlionienė-Kymantaitė (*Kuprotas oželis*, 1919), J. Grušas (*Nenuorama žmona*, 1956). | AUŠRA MARTIŠIŪTĖ

Dramos tipai

Lėzedrama (vok. *Lesedrama*, *lesen* – skaityti), dramos tekstas, skirtas skaityti, o ne vaidinti scenoje. Dar vad. „literatūrinė“ dramaturgija, „teatru krėsle“. Δ ypač išpopuliarėjo XIX a. Šiuolaikiniame teatre laikomasi požiūrio, jog scenoje gali būti pastatytas bet koks tekstas, todėl Δ terminas nebetenka aktualumo, lėzedrama vadinama poetine drama.

Pirmuoju Δ autoriumi laikomas Seneka. Romoje buvo populiarūs vieši rašytojų kūrybos skaitymai (recitacijos), pradėti Azinijaus Poliono (76–5 m. pr. Kr.); tikėtina, kad Senekos tragedijos buvo rašomos klausytojams. 1499 Ispanijoje pasirodė F. de Rojas dramatinės formos prozos kūrinys *Selestina*, pašiepiantis riterinę bei romantinę tradiciją. Kūrinys nebuvo skirtas vaidinti scenoje (sudarytas iš 21 veiksmo), tikriausiai skaitytas balsu kaip ir Terencijaus bei Senekos dramos. XIX a. lėzedramas kūrė A. de Miusė (*Spektaklis krėsle*, 1832), P. B. Šelis (Sheley) (*Čenči šeima*, 1819, *Išlaisvintasis Prometėjas*, 1820); Dž. Baironas (Byron) (*Manfredas*, 1817). Dauguma sudėtingų romantinių dramų buvo laikomos nepritaikomomis scenoje (L. Tyko (Tieck), V. Hugo, A. de Miusė (Musset), K. D. Grabės (Grabbe), A. Mickevičiaus ir kt. kūriniai). Lietuviškoji lėzedrama – V. Krėvės *Šarūnas* (1911), epopėjinis kūrinys, sujungęs dramaturgijos, epo ir lyrikos bruožus. Lietuvoje vad. „lėzedramos“ teisėmis į viešumą išėjo pagrindiniai Vydūno, V. Krėvės, V. Mykolaičio-Putino, kai kurie K. Puidos, P. Vaičiūno, S. Santvaro ir kt. kūriniai. Jų pasirodymas mėgėjų

teatro saulėlydžio ir profesionaliojo teatro saulėtekio metu žymi lietuviškos dramaturgijos atotrūkio nuo vaidybos ir dramos teatro momentą. Į teatrą šie kūriniai gali būti grąžinami arba naujai pritaikyti scenai, arba siekiant kitokių, nebe grynai vaidybinių, dramatinio meno tikslų (S. Čiurlionienės- Kymantaitės *Mūsų jauja* (1910), K. Jurgelio dramatuota baladė *Uždraustas geismas* (1917) ir kt.).

Monodrama, drama, kurioje vieno asmens kalbėjimas, monologas, tampa užbaigtu kūriniumi. Δ išryškėja dramos monologo dialogiškumas: nors čia kalba vienas veikėjas, bet jo kalbėjimas skirtas kitam žmogui norint jį prakalbinti, paveikti, išjudinti. Δ pradininkas – prancūzų rašytojas ir kino režisierius Ž. Kokto (Cocteau) (*Žmogaus balsas*, 1930, *Abejingas gražuolis*, 1946). Δ populiarai ir absurdo teatro kūrinuose (S. Beketo (Beckett) *Laimingos dienos*, 1961, *Paskutinė Krepo juosta*, 1958 ir kt.).

Lietuvių Δ turi savitą istoriją. XX a. pradžios lietuviškųjų vakarų monologai gali būti laikomi lietuviškosios Δ užuomazga (Žemaitės *Monologas caro tarno*, *Klebono gospadinė*, *Vaižganto Negryna sąžinė*, *Paskutinį kartą*, *Rašėjas*, L. Giros *Dekoracijos ir teatras*, *Ir mazgelis nepadėjo*). Po keleto dešimtmečių pasirodė gerokai pakitusios Δ: V. Juknaitės *Vainuto raštininkas* (1996) – poeto A. Baranausko jaunystės metų mintys ir svajonės; K. Ostrausko koliažas *Vaižgantas* (1994), sudarytas iš Vaižganto raštų, išradingai pasinaudojant jo beletristiniais kūriniais, publicistiniais rašiniais, atsiminimais, laiškais, autobiografinių dokumentų tekstais, kitų autorių užrašytais rašytojo pasisakymais.

Naujoji drama (nekanoniškasis dramos modelis): 1. aristoteliškojo dramos modelio taisyklių nesilaikanti Viduramžių, Renesanso (V. Šekspyro (Shakespeare) ir kt.), Romantizmo dramaturgija, pagrįsta laisva kompozicija, tragizmo ir komizmo, prozinės ir eiliuotos kalbos, fantastikos ir tikroviškumo jungtimis.

2. XX a. susiformavęs modernios dramos modelis (H. Ibseno, A. Strindbergo, A. Čechovo, M. Meterlinko (Maeterlinck) ir kt. dramaturgija).

Δ pakito požiūris į draminio veiksmo (konflikto) turinį ir šaltinius, fabulos reikšmę dramos struktūroje. Dramos veiksmą gali sudaryti kelios fabulos, vietoj „tikrovės imitavimo“ (mimezės) kuriama „tikrovės vizija“. Δ personažus sunku skirstyti į protagonistus ir antagonistus: čia nėra įprasto konflikto ir aiškiai susiskaldžiusių priešiškių jėgų, personažų santykiai – daug gilesnių ir sudėtingesnių dalykų išraiška. Δ konflikto ribas išplėtė A. Čechovas, savo pjesėse vaizdavęs žmogaus siekimų susidūrimus su neįvardintomis jam priešiškomis jėgomis. Δ būdinga atvira struktūra. Laikas, kitaip nei įprastoje dramoje, iš veiksmo fono čia tampa svarbiu kūrinio sandaros ir prasmės komponentu: laiko kaista vyksta suvokėjo akivaizdoje, laikas sustabdomas, komentuojamas (M. Frišo (Frisch) *Biografija: vaidinimas*, 1968; J. Grušo *Adomo Brunzos*

paslaptis, 1967). Δ atgaivintas ir išplėtotas „pjesės pjesėje“ principas (L. Pirandello *Šeši personažai ieško autoriaus*, 1921, K. Binkio *Generalinė repeticija* (1940); J. Grušo *Pijus nebuvo protingas* (past. 1974, išsp. 1976).

Δ atsiskleidžia naujas psichologizmo pobūdis: gilnamasi į žmogaus sąmonės sferą, prigimties dvilypumą bei sąmonės reiškinius, vidinių konfliktų raidą (A. Strindbergo *Sapnas*, 1902, *Į Damaską*, 1904; J. O'Nilo (E. O'Neill) *Imperatorius Džonas*, 1921, Vydūno *Probočių šešėliai*, 1908, *Jūrų varpai*, 1914; J. Glinskio *Grasos namai*, 1970). Δ personažas „suskaidomas“ (Adomas ir Brunza J. Grušo pjesėje *Adomo Brunzos paslaptis*, 1967, A. Vienažindys – kunigas ir poetas – R. Granausko Rožės pražydyjimas *tamsoj*, 1978); naudojamos kaukės (B. Brechto *Gerasis žmogus iš Sezuano*, 1943, M. Frišo *Kinų siena*, 1946, Vydūno *Jūrų varpai*). Kartais personažas tampa apibendrinta socialine, moraline ar idėjine kategorija, vadinamas bendrinium vardu (Šviesveidis Moksleivis, Kareivis, Pranašas Vydūno *Pasulvio gaisre*, 1928, Auktorius, Senelis, Senelė K. Ostrausko pjesėje *Gyveno senelis ir senelė*, 1963). Kalbėjimas dažniausiai liudija ne personažo valią ir siekimus, o jo būseną, nuotakas (Vydūno *Jūrų varpai*, A. Škėmos *Ataraxia*, 1961, K. Ostrausko *Eloiza ir Abelardas*, 1985).

Simbolistinė drama, XIX a. pab. – XX a. pr. drama, siekusi atskleisti intuityvų suvokimą ir jutimą, iracionalų gyvenimo pradą. Simbolistai į dramaturgiją įvedė daugiaprasmį monologą, simbolines figūras, potekstę. Δ ir teatras ieškojo muzikos, dailės, poezijos, choreografijos sintezės. Δ kūrė M. Meterlinkas (Materlinck) – *Nekviestoji viešnia*, 1890, *Žydroji paukštė*, 1908, H. fon Hofmanstalis (von Hofmannstahl), O. Vaildas (Wilde), G. D'Anuncijus (D'Annunzio), A. Blokas, L. Andrejevas, V. Briusovas, S. Vyspianski (Wyspiański) ir kt.

Lietuvių dramaturgiją simbolizmo linkme orientavo S. Čiurlionienė-Kymantaitė knygoje *Lietuvoje: kritiškas žvilgsnis į Lietuvos inteligentiją* (1910), režisierius A. Sutkus, kūręs simbolistinės dramaturgijos spektaklius Tautos teatre. Prie lyrinio simbolinės dramos modelio priartėjo tik V. Mykolaitis-Putinas dramose *Valdovo sūnus* (1920), *Žiedas ir moteris* (1925), misterijoje „Nuvainikuota Vaidilutė“ (1927). Δ bruožų yra Vydūno misterijose, M. Šikšnio-Šiaulėniškio (*Sparnai*, 1907, *Likimo bausmė*, 1911), K. Puidos (*Undinė*, 1911), *Rudens gaisrai*, 1924), ankstyvosiose P. Vaičiūno pjesėse (*Milda meilės deivė*, 1920, trilogija *Mano taurė*, 1920), kitų XX a. pr. dramaturgų kūrinuose.

Ekspresionistinė drama, lit-ros ir teatro istorijos reiškinys, klestėjęs tris pirmuosius XX a. deš. Δ formavosi kaip reakcija į XIX a. pab. – XX a. pr. meno tendencijas – neoklasicizmą, neoromantizmą, natūralizmą bei impresionizmą.

Δ objektas – krizinis visuomenės bei pasaulio būvis. Pabrėžiama būtinybė atsinaujinti žmonijai, rodomas

pražūtingas techninės civilizacijos poveikis žmogui. Žmogaus esmę dažniausiai perteikia depersonalizuoti veikėjai (Bankininkas, Tėvas, Sūnus ir pan.). Δ reiškia tikėjimą, jog sukurti naują pasaulį galima tik keičiant ir tobulinant patį žmogų. Pagrindinė problema – žmogaus kitėjimas (iškeliamas protagonisto – Naujojo Žmogaus samprata). Pagrindinė Δ herojų saviraiškos priemonė – monologas.

Ekspresionistai pasisakė prieš meno ir realybės sutapatinimą, dramoje ir scenoje daug dėmesio skyrė ekspresyviai išraiškai (lot. *expressio* – išraiška): naudojo įvairius sceninius efektus (kaukės, pantomima, abstraktus scenovaizdis), retorines kalbos priemones (scena – sakykla ar kalbėtojo tribūna). Δ primena misteriją (teminė ir struktūrinė paralelė: Δ vadinama „išganymo“ drama, joje kuriama protagonisto paralelė su Kristumi, rodomas herojaus kančių kelias – „stotys“), jai būdinga atvira dramatinė kompozicija.

Ekspresionizmo pirmtaku laikomas A. Strindbergas (*Sapnas*, 1902, *Į Damaską*, 1893–1903). Δ rašė F. Vedekindas (Wedekind) (*Pavasario pabudimas*, 1891, dilogija *Lulu (Žemės dvasia*, 1895 ir *Pandoros skrynia*, 1902), R. J. Zorgė (Sorge) (*Elgeta*, 1912), E. Toleris (Toller) (*Pasikeitimas*, 1919, *Masė – žmogus*, 1921), G. Kaizeris (Kaiser) (*Kalė miesto piliečiai*, 1914; trilogija *Koralas. Dujos I. Dujos II*, 1917–1920; *Pragaras. Kelias. Žemė*, 1919) ir kt. Lietuvių dramaturgijoje ekspresionizmo bruožų yra V. Bičiūno pjesėje *Brolio Vitolio naktys*, 1928, P. Gintalo *Dinamo 1000 H. P.*, 1930, S. Šemerio *Mirties mirtis*, 1924, Vydūno dramaturgijoje (misterija *Jūrų varpai*, 1914, tragedija *Pasulvio gaisras*, 1928 ir kt.).

Poetinė drama, XIX a. pab. susiformavęs dramos tipas, perteikiantis poetinę pasaulio sampratą. Δ perėmė romantizmo, simbolizmo patirtį, atsirado kaip priešprieša natūralistinei pasaulio raiškai. Δ priklauso iškart dviems literatūros rūšims – poezijai ir dramai. Tai XX a. literatūrai ir teatrui būdingas formų integracijos reiškinys.

Δ esmę ir giluminį struktūros pagrindą sudaro *vidinis veiksmas* – poetinė kalba išsakytas žmogaus dvasinio pasaulio dramatismas. Laikas ir erdvė gali tapti personažo būsenų ar nuotaikų metafora. Pagrindinė personažų kūrimo priemonė – monologai, lyriškesni ir mažiau susiję su išoriniu veiksmu negu tragedijoje, jiems atsirasti kartais reikia labai nežymaus išorinio postūmio. Δ reikšminga vieta skiriama muzikai – dainoms, giesmėms, chorams, kurie paspartina dramini veiksmo eigą, metaforiškai įvertina ar apibendrina vaizduojamus įvykius, tampa idėjiniais ir emocijiniais akcentais.

Nėra vientisos ir išbaigtos Δ teorijos. T. S. Eliotas, Δ teoretikas ir kūrėjas, teigė, kad teatras yra idealus poezijos mediumas, o Δ, kaip ir muzika, gali išreikšti ypatingą, paprastai neįvardijamą jausmų sferą, tačiau XX a. Δ dar tebėra eksperimentas („Dialogas apie dramatinę poeziją“ 1928, „Poetinės dramos poreikis“, 1936 ir kt.). Δ kūrė T. S. Eliotas (*Žmogžudystė katedroje*, 1935), O. Milašius (*Migelis Manjara*, 1913)

ir kt. Lietuvių dramaturgijoje Δ pradininku laikomas B. Sruoga (*Milžino paunksmė*, 1932 ir kt.). Klasikinį Δ modelį sukūrė Just. Marcinkevičius (trilogija *Mindaugas. Mažvydas. Katedra*, 1968–76). Lietuvoje Δ kūrėjai ieškojo naujų raiškos priemonių: J. Marcinkevičiaus *Čičinske* (1975) panaudojama bufonados ir parodijos stilistika; V. Palčinskaitės *Kristiano Anderseno rožė* (1978) – pasakos elementai, J. Vaičiūnaitės pjesėse (*Kasandra, Apsiaustis, Dialogai su Emilija*, 1980) modernizuojamas blokiškasis Δ tipas. Δ bruožų esama ir šiuolaikinėje dramaturgijoje (S. Parulskio, L. S. Černiauskaitės, M. Ivaškevičiaus, G. Grajausko pjesės).

Epinė drama, 1. B. Brechto epinio teatro koncepcija ir dramaturgija. Δ padarė didžiulę įtaką pasaulinei dramai ir teatro raidai. Δ susijusi su specifiniu požiūriu į autoriaus, vaizduojamojo pasaulio ir adresato santykius. Įprastas dramatinės raiškos priemonės, veiksmą ir dialogą, Δ keičia *pasakojimas*. Vietoje tradicinės dramos kompozicijos, kurioje kiekvienas veiksmas yra išbaigtas ir logiškai paruošia toliau einantį, atsiranda savarankiški epizodai, scenos. Δ parodo skirtingas socialinės tikrovės puses, fabula organizuojama pagal kronikinę kompoziciją. Atsisakoma klasikinėje dramai būdingos atomazgos, kurioje herojus praregi ir pripažįsta savo klaidas. Δ palieka pačiam žiūrovui / skaitytojui kritiškai vertinti herojų (B. Brechto *Motušė Kuraž*, 1939).

Epinės dramos elementų yra antikiniame, viduramžių, Rytų Azijos teatre (kaukės, choras, muzikiniai efektai, pantomima). Į Δ įvedami komentarai, „zongai“ – dainos, baladės, pasakotojo samprotavimai. Atsiribojimo efektą padeda sukurti žinomos fabulos: parabolės, mitai, Rytų legendos, žinomų literatūros kūrinių siužetai. Δ bruožų turi XIX a. sukurtas G. Büchnerio (Büchner) *Voicėkas* (drama sudaryta iš epizodų, demonstruojančių, kaip žmogus stumiamas į nusikaltimą), H. Ibseno *Peras Giuntas* (1867), T. Vailderio (Wilder) *Ilgą Kalėdų vakarienę* (1931).

2. misterijų, romanų, apysakų, novelių dramatinizacija (inscenizacija), pritaikymas vaidinimui. Inszenizuojant (dramatizuojant) kito žanro kūrinius, paprastai išsaugoma autoriaus mąstymo bei epinio kūrinio stiliaus savitumas (R. Samulevičius, dramatizuodamas Vaižganto *Nebylį*, pasirinko „epiškai lyrinės dramaturgijos formą“; A. Sluckaitė J. Bobrovskio romano *Lietuviški fortepijonai* motyvais sukūrė „poetišką teatrinę polifoniją“ „Smėlio klavyrai“). Romanas ar apysaka gali būti pritaikomi scenai neperrašant teksto, o skaitant jį publikai ir suvaidinant atskiras ištraukas. Scenai gali būti pritaikomi ir dokumentai bei publicistika (istorinės dramos atmaina): prancūzų rež. Ž. Vilaras (Vilard) spektaklyje panaudojo atominės bombos išradėjo R. Openhaimerio (Oppenheimer) bylos dokumentus, vokiečių „Berlyno ansamblis“ inscenizavo B. Brechto teorinius straipsnius, P. Brukas (Brook) sukūrė „US“ – spektaklį apie Vietnamo karą.

Antidrama (absurdo, paradokso drama), moderniosios dramos tipas, paneigęs tradicinės dramos modelį. Δ atsirado kaip priešprieša XX a. 5–6 deš. prancūzų teatre vyravusiai bulvarinei ir intelektualinei dramai. Absurdo koncepcija perimta iš egzistencializmo filosofijos (A. Kamiu (Camus) *Sizifo mitas*, 1942). Δ parodo žmogaus egzistencijos beprasmiškumą, siekia įkūnyti absurda scenos vaizdiniais, sukurti scenoje absurdo pojūtį: visaverčiam Δ egzistavimui būtina specifinė teatrinė raiška. Pirmoji Δ – 1950 Paryžiuje suvaidinta E. Jonesko (Ionesco) *Plikagalvė dainininkė*, autoriaus pavadinta antipjese.

Δ ištakų randama antikos mimų, viduramžių farso, italų *commedia dell'arte*, XX a. dadaizmo, siurrealizmo bei ekspresionizmo tradicijose, A. Arto (Artaud) „žiaurumo teatro“ koncepcijoje. Δ pasitelkia paradoksa, groteską, gretina didybę ir profaniškumą (M. Frišo (Frisch) *Bydermanas ir padegėjai*, 1957–1958). Δ vaizduoja atsitiktines, nemalonias situacijas, kuriose personažai neslepia susvetimėjimo sau, išgyvena tapatybės krizę (Ž. Ženė (Genet) *Kambarinės*, 1947; M. Frišo *Grafas Ederlandas*, 1951). Δ kuriamas personažas – marionetė, niveliuojama atskiro žmogaus asmenybė, vardą atstoja bendrinis žodis, raidė, skaičius (Bobi Vatson vadinami visi šeimos nariai E. Jonesko *Plikagalvėje dainininkėje* ir pan.). Individualumo nykimą perteikia nykstantis ar deformuotas kūniškumas (S. Beketo (Beckett) *Laimingos dienos*, 1960, *Žaidimo pabaiga*, 1957, *Vaidinimas*, 1963). Personažų santykiai pakeičiami personažo ir daikto santykių problematika, pabrėžiamas nuolat kylantis daiktų invazijos pavojus (E. Jonesko *Kėdės*, 1952, *Naujasis nuomininkas*, 1953). Viena pagrindinių Δ temų – kalba (Δ kalba praranda infomacijos perdavimo funkciją, išryškina kalbos muzikalumas, dramaturgai užsimena apie totalios tylos grėsmę). Rytų Europos Δ dominuoja politinės temos (Čeko V. Havelo *Vakarėlis sode*, 1963; *Memorandumas*, 1965, lenko S. Mrožeko *Policija*, 1958, *Stripitizas*, 1961, *Atviroje jūroje*, 1961, parodija, parafrazė *Hamleto* tema – *Tango*, 1965, T. Roževičius (Różewicz) *Kartoteka*, 1960, *Laokoono grupė*, 1962, *Juokingas senis*, 1964, *Nutrauktas veiksmas: nesceniška komedija*, 1965). Rytų Europos Δ artima E. Jonesko pjesė *Raganosiai*, 1958, kurią savitai parafrazavo K. Saja *Mamutų medžioklėje*, 1968.

Δ kūrė E. Jonesko (*Pamoka*, 1951, *Kėdės*, 1952, *Raganosiai*, 1959), S. Beketas (*Belaukiant Godo*, 1953, *Laimingos dienos*, 1961, *Paskutinė Krepo juosta*, 1958, *Žaidimo pabaiga*, 1957), Ž. Ženė (*Kambarinės*, 1947, *Balkonas*, 1956), A. Adamovas (*Parodija, Invazija* (abi 1950), *Ping – pong*, 1955), anglų „naujosios bangos“ dramaturgai H. Pinteris (*Sargas*, 1960) ir kt., šveicaras M. Frišas (*Bydermanas ir padegėjai*, 1957–1958), amerikietis E. Olbis (Albee) (*Atsitikimas Zooparke*, 1959, *Smėlio dėžė*, 1960, *Amerikietiška svajonė*, 1961). Lietuvių dramaturgijoje Δ priskirtinos A. Ambraso ir R. Midvikio (*Duobė, Maratonas, Pirmadienio popietė*, 1968–1970),

S. Šaltenio (*Giljotina*, 1968), K. Sajos (*Klaustrofobija, arba pasivažinėjimas liftu*, 1989), K. Ostrausko (*Gyveno kartą senelis ir senelė*, 1963, *Lozorius*, 1971 ir kt.) dramoms.

Groteskas (< pranc. *grotesque* – keistas, įmantrus, juokingas): 1. meninio vaizdavimo tipas (vaizdas, stilius, žanras), grįstas fantastika, komizmu, hiperbole, netikėtai gražaus ir bjauraus, juokingo ir baisaus, tikroviško ir neįtikėtino deriniais. 2. grotesko drama – XX a. dramoms tipas, susijęs su absurdo teatru (žr. *Antidrama*).

Lietuvių teatrologijoje Δ esmę pirmasis apibrėžė rež. A. Sutkus, rašydamas apie Vilkolakio teatro spektaklius. Δ esmė glūdi priešybų, kraštutinumų gretinime bei jų derinime. Δ būdingas netikėtas posūkis nuo rimto į juokingą, groteskinius vaizdus neišvengiamai lydi kandus juokas. Δ, priešingai nei alegorijai, būdinga perkeltinė prasmė, nevienareikšmiškumas. Su Δ susijęs liaudiškas, gyvenimą teigiantis, karnavalinis juokas. Δ populiarus viduramžių misterijų intermedijose, farsuose, Renesanso (E. Roterdamietis, F. Rablé (Rabelais), Apšvietos (Dž. Sviftas (Swift), romantizmo (V. Hugo, E. T. A. Hofmanas (Hoffmann), T. Gotjė (Gautier) *Groteskai*, 1844) lit-roje. XIX a. realizme Δ įgijo socialinio konkretumo (N. Gogolis). XX a. modernistai (ekspresionistai, siurrealistai ir kiti) Δ reiškė pasaulio absurdiškumo, priešiško žmogui idėjas (F. Kafka, E. Jonesko (Ionesco), S. Beketas (Beckett), J. Hašekas, B. Brechtas, V. Majakovskis ir kt.). Δ – viena pagrindinių tragikomedijos meninės raiškos priemonių.

Lietuvių literatūroje Δ stilistikos elementų yra K. Binkio dramoje *Generalinė repeticija* (1940), kai kuriuose J. Grušo (*Pijus nebuvo protingas*, past. 1974, išsp. 1976; *Cirkas*, 1976), K. Sajos (parabolių triptikas *Oratorius, Maniakas, Pranašas Jona*, 1967, *Mamutų medžioklė*, 1968, groteskinis vienaveiksmių pjesių diptichas *Poliglotos ir Abstinentas*, 1970; liaudiška parabolė *Devynbėdžiai*, 1974 ir kt.), K. Ostrausko (*Gundymai*, 1970; *Čičinskas*, 1974, *Jūratė ir Kastytis*, 1977, *Ars amoris*, 1991), A. Landsbergio (*Meilės mokykla*, 1965, *Barzda*, 1966, *Komedijantai*, 1994) kūrinuose.

Egzistencializmas, literatūros sąjūdis, glaudžiai susijęs su egzistencinės filosofijos kryptimi. Filosofijoje Δ pirmtaku laikomas XIX a. I pusės danų filosofas S. Kirkegoras (Kierkegaard), nors kaip atskira kryptis Δ susiformavo XX a. 3–6 deš. Žymiausi Δ filosofai – vokiečiai M. Haidegeris (Heidegger), K. Jaspersas, prancūzai G. Marselis (Marcel), M. Merlo-Pontis (Merleau-Ponty), Ž. P. Sartras (Sartre), A. Kamiu (Camus), rusai L. Šestovas, N. Berdiajevas. Paprastai skiriamos dvi filosofinio Δ atšakos – religinis, krikščioniškas Δ, teigiantis, kad žmogus gali tapti laisvas per Dievą (svarbiausias atstovas – G. Marselis), ir ateistinis Δ. Pagrindiniai šio Δ atstovai – Sartras ir Kamiu. Jų filosofiniai veikalai (visų pirma Sartro) ir literatūrinė kūryba darė didžiulį poveikį 5–6 deš. intelektualinei atmosferai ne tik Prancūzijoje, bet ir visoje Vakarų

Europoje. Δ filosofijai rūpi ne loginė būties analizė, o žmogaus situacija pasaulyje. Žmogaus būtis yra sąlygota jo egzistencijos. Tai reiškia, kad žmogaus esmė ir vertybės nėra iš anksto duotos; žmogus priverstas pats surasti tas vertybes, surasti prasmę pasaulyje, kuris iš esmės yra neprasmingas. Žmogus Δ filosofijoje yra ne tiek žinantis, kiek jaučiantis, geidžiantis, besirūpinantis, o visų pirma – besirenkantis. Žmogaus egzistencija suvokiama kaip tapsmas, laisvėjimo kelias ir kelias autentiškumo (viena svarbiausių Δ sąvokų) link. Anot Sartro, žmogus paradoksaliai yra „pasmerkta laisvei“, o drauge ir nerimui bei neviltčiai, kuriuos kelia būtinybė rinktis vertybes, susiduriant su pasaulio absurdiškumu. Sartras šią laisvės ir rinkimosi koncepciją išdėstė filosofiniame veikalė *Būtis ir niekas*, 1943. Ir filosofiniuose veikaluose, ir lit-ros kūriniuose Δ evolucionavo nuo individualaus, nihilistinio maišto (Kamiu romanas *Svetimas*, 1942, Sartro romanas *Šleikštulys*, 1938 ir drama *Musės*, 1943) į žmogiškojo solidarumo paieškas (Kamiu romanas *Maras*, 1947) ir socialinio angažuotumo idėją (Sartro *Egzistencializmas yra humanizmas*, 1946). Šią raidą paliudija ir egzistencialistų visuomeninė laikysena – II pasaulinio karo metais jie dalyvavo pasipriešinimo judėjime, pokariu – kairiųjų partijų (taip pat ir komunistų) veikloje.

Lit-ros kūriniuose egzistencialistai derina realistinį vaizdavimo būdą ir filosofinę refleksiją (Kamiu *Svetimas, Krytis*, 1956), naudoja parabolę (Kamiu *Maras*, Sartro pjesės). Egzistencialistų literatūrinei kūrybai neabejotiną reikšmę turėjo anksčiau rašiusio F. Kafkos kūryba. Su Δ susijusi prancūzo A. Malro (Malraux), lenko V. Gombrovičiaus (Gombrowicz) ir kt. rašytojų kūryba. Δ idėjų atgarsių pastebima ir vėliau rašiusių autorių darbuose – pvz., anglų romanisto Dž. Faulzo (Fowles) kūriniuose. Religinio Δ bruožų esama vėlyvojoje A. Maceinos studijoje *Jobo drama*, 1950. Δ įtaką galima pastebėti V. Mačernio, ankstyvojoje Alf. Nykos-Niliūno, A. Mackaus poezijoje, A. Škėmos prozoje ir dramose.

Eilėdara, eiliuotos kalbos garsinė sandara ir ją tyrinėjanti poetikos šaka. Eilėdaroje išskiriami ir akcentuojami tie kalbos organizavimo elementai, kurie skiria eiliuotą kalbą nuo prozinės kalbos ir kitų kalbos vartojimo sričių.

• **Ritmas**, reiškinio, proceso (eilėdaroje – kalbos garso) netolydumas, kintamumas ir kartu tęstinumas. Ritmiškas procesas kartojasi – nutrūksta ir vėl atsinaujina, pvz., laikrodžio tikėjimas ar radijo pypsėjimas. Ritmo priešingybė – tolydumas (pvz., sirenos kauksmas). Δ gali būti nemetriškas – kai ritmo vienetai kartojasi be aiškios tvarkos (toks yra prozinės kalbos ritmas). Eiliuotai kalbai būdingas *metriškas* Δ – ritmo vienetai joje kartojasi dėsningai.

• **Metras**, bendras dėsnis, pagal kurį vienai ar kitaip išsidėsto ritmo vienetai. Δ yra eiliavimo principas, o ritmas – konkreti jo realizacija tekste. Metriško ritmo vienetai (žodžių junginiai, eilutės) būna garsiniu atžvil-

giu kuo nors panašūs – juose sistemingai kaitaliojasi ilgį ir trumpį, kirčiuoti ir nekirčiuoti skiemenys ir pan.

• **Eilutė**, pagrindinis metro vienetas. Eilutėje išryškėja ritmo metriškumas; ji pasižymi intonaciniu vieningumu ir dažniausiai grafiškai fiksuojama kaip savarakiška kalbos atkarpa (tačiau metrinė eilutė gali ir nesutapti su grafine). Δ pradžia iki pirmo kirčiuoto (arba ilgo) skiemens vadinama *anakrūze*, o Δ pabaigoje esantis paskutinis kirčiuotas skiemuos ir po jo einantys nekirčiuoti skiemenys vadinami *klauzule*, arba *kadencija*. Vieną Δ nuo kitos skiria *kadencinė pauzė*. Pastovi Δ viduryje esanti pauzė vadinama *cezūra*.

• **Strofa**, pasikartojantis eilučių derinys, pasižymintis metro, intonacijos bei sintaksės vienove. Paprastai viena Δ nuo kitos atskiriamos grafiškai (tarpu). Δ rūšys skiriamos pagal ją sudarančių eilučių skaičių, pvz., *distichas* (dvielis), *tercetas* (trielis), *katrenas* (ketureilis), *kvintilė* (penkiaeilis), *sestetas* (šešiaeilis) ir t. t. Δ variantai skiriami pagal rimavimo būdus.

• **Rimas, rimavimas**, pastovią poziciją, dažniausiai eilutės gale, turintis garsų sąskambis (eilučių pradžioje ar viduryje esantys rimai būdingi Rytų – arabų, persų – poezijai). Pagal kirčio vietą eilutės gale skiriami vyriški (kirčiuojamas paskutinis skiemuos, pvz., *basa / rasa*), moteriški (kirčiuojamas priešpaskutinis skiemuos, pvz., *skyla / kyla*), *daktiliniai* (kirčiuojamas trečias nuo galo skiemuos, pvz., *šviėsdamas / kvieėsdamas*), *hiperdaktiliniai* (kirčiuojamas ketvirtas nuo galo skiemuos) rimai. Pagal garsų sutapimą skiriami *tikslūs ir netikslūs* rimai. Rimas, kurių sutampa ne tik klauzulės, bet ir prieš jas einantys garsai, vadinamas *gilioju* (pašlaičių / našlaičių). Jei rimuojamoje žodžio dalyje sutampa balsiai, bet nesutampa priebalsiai, rimas yra *asonansinis* (gėlė / gėrė). Jei sutampa priebalsiai ir nesutampa balsiai, rimas yra *konsonansinis* (rankom / renkam). *Instrumentiniu* laikomas rimas, apimantis daugiau nei klauzulę (pvz., visą žodį) ir pagrįstas garsų sekos panašumais, kontrastais ir pan. (pvz., raudót / ruduo). Rimų pasiskirstymas strofoje vadinamas *rimavimu*. Pvz., populiariausioje strofoje, katrene, eilutės gali būti kryžminio (ABAB), gretutinio (AABB) arba gubiamajo (ABBA) rimavimo. Rimas yra svarbus ne tik garsiniu požiūriu – rimuoti žodžiai būna susiję ir semantiškai.

• **Intonacija**, ritminė, dinaminė ir melodinė kalbos srauto slinktis; konkretus kalbos skambėjimas. Eiluotos kalbos Δ sukuria ritmas, metras, rimas, strofos ir sintaksės pobūdis, instrumentavimo priemonės, eilėdaros sistema. Δ glaudžiai susijusi su teksto reikšme, pvz., B. Brazdžionio eilėraščiuose apokaliptinio pranašavimo situaciją patvirtina ir monotoniškai pakili intonacija.

Eilėdaros sistemos

Antikinė eilėdara, pagrįsta ilgų ir trumpų skiemenų tvarkinga kaita eilutėje. Trumpo skiemens ištarimo trukmė yra laiko matas, vadinamas *mora*. Smulkiau-

sias metro vienetas – *pėda*. Tai eilutėje pasikartojantis trumpųjų (Ė) ir ilgųjų (–, dvi moros) skiemenų derinys. Pagrindinės pėdos yra šios:

pirichis V V

chorėjas, arba trochėjas – V

jambas V –

spondėjas – –

daktilis – V V

amfibrachis V – V

anapestas V V –

Šiuos pėdų pavadinimus vėliau perėmė silabotoninė eilėdara, kurioje trumpų ir ilgų skiemenų derinius pakeitė kirčiuotų ir nekirčiuotų skiemenų deriniai.

Manoma, kad Δ kiekviena pėda turėjo kirtį (iktą). Eiluotos kalbos kirčiavimas nepaisė natūralių kalbos kirčių. Δ rimas nebūdingas. Eilutę paprastai sudaro vienos ar kelių rūšių pėdos, kurių kombinacijos vadinamos metrais. Δ pasižymi metrų gausa. Iš jų žinomiausi

– hegzametras

– V V / – V V / – // V V / – V V / – V V / – V

ir pentametras

– V V / – V V / – // – V V / – V V / –

Hegzametru dažniausiai buvo rašomas epas. Vienas pentametras buvo vartojamas retai. Vartojamas drauge su hegzametru eilute jis sudarė eleginį distichą. Juo dažniausiai buvo rašomos elegijos ir epigramos.

Verčiant į modernias kalbas, taip pat ir į lietuvių, antikinę eilėdarą būdingi ilgų / trumpų skiemenų deriniai keičiami kirčiuotų / nekirčiuotų skiemenų deriniais. Taip transformuotas hegzametras vadinamas toniniu. Toniniu hegzametru parašyti K. Donelaičio *Metai*. Antikinės eilėdaros transformacijų pasitaiko ir moderniojoje poezijoje (pvz., K. Platelis yra parašęs eilių eleginiu distichu).

Sintaksinė-intonacinė eilėdara pagrįsta panašia eilučių sintaksine struktūra. Panaši sintaksinė struktūra sukuria panašią intonaciją. Tokia eilėdara būdinga lietuvių tautosakai. Ja parašytas ir pirmasis lietuviškas eilėraštis – M. Mažvydo *Katekizmo* prakalba. Nors sintaksine-intonacine eilėdara parašyti kūriniai nėra rimuoti, panašios gramatinės formos eilučių pabaigoje sudarė prielaidas formuotis rimui.

Silabinė eilėdaros pagrindas – apytikris (silabizmas, senesnis variantas) arba tikslus skiemenų skaičius eilutėse (izosilabizmas, vėlesnis variantas) ir pastovus kirtis eilutės pabaigoje (paskutiniame ar priešpaskutiniame skiemenyje). Metrai nusakomi skiemenų skaičiumi – aštuoniaskiemenis, vienuolikaskiemenis. Vienas populiariausių metrų – trylikaskiemenis su cezūra po septintojo skiemens. Juo parašytas A. Baranausko *Anykščių šilėlis* (tik pirmosios 18 eilučių vienuolikaskiemenės). Silabinė eilėdara būdinga daugeliui liaudies dainų. Lietuvių rašytinėje literatūroje ši eilėdara pradėjo formuotis XVI a., daugiausia verstinėse giesmėse. Ji buvo populiari maždaug iki XIX a. vid., kada buvo sukurti ryškiausi

jos pavyzdžiai (A. Strazdo, A. Baranausko, S. Stanevičiaus kūryboje).

Silabotoninė eilėdara grindžiama dėsningu kirčiuotų ir nekirčiuotų skiemenų kaitaliojimu eilutėje. Pagal antikinės eilėdaros modelį, skiriami dviskiemeniai (jambas ir chorėjas) ir triskiemeniai (daktilis, amfibrachis, anapestas) metrai, tačiau juose kaitaliojasi ne ilgi ir trumpi, bet kirčiuoti ir nekirčiuoti skiemenys. Silabotoninė eilėdara pagrįsta natūraliu kalbos kirčiu, ir tiksliai šie metrai retai kada realizuojami. Dažnos šioje eilėdaroje mišrios strofos – jose kaitaliojasi skirtingo metro eilutės. Lagaedu vadinama mišrių metrų atmaina, kai skirtingi – dviskiemeniai ir triskiemeniai – metrai kaitaliojasi ne vien strofos, bet ir eilutės viduje. Silabotoninei eilėdarai būdingas rimas, tačiau gali būti ir nerimuotų ja parašytų eilių (vadinamosios baltosios eilės, verlibras).

Sinkopis, kaip ir silabotoninė eilėdara, remiasi dėsningu kirčiuotų ir nekirčiuotų skiemenų išsidėstymu, tačiau sinkopio atveju daug laisvesni tarpkirtiniai intervalai. Bendro sinkopio schema galėtų būti tokia

$X / - X - X - / X$; – kirčiuotas skienuo, X – nekirčiuotų skiemenų skaičius nuo nulio iki penkių (ir daugiau, jei leidžia kalbos galimybės). Populiariausias metras – vienskiemenio ir dviskiemenio intervalo laisva kaita. Rimuoti sinkopio variantai artimi silabotonikai, nerimuoti – verlibrai.

Verlibras (pranc. *vers libre* – laisva eilutė), tarpinė grandis tarp eiliuotos (metrinės) ir prozinės (nemetrinės) kalbos. Verlibras neturi aiškaus metro ir drauge turi intonacinių ypatybių, skiriančių jį nuo prozinės kalbos. Verlibras remiasi kitų eilėdarų principais, bet juos laisvai traktuoja. Būdingas moderniajai poezijai.

Ekspresionizmas, terminas, vartojamas apibūdinti pasaulio supratimą ir raiškos būdą teatre, dailėje, kine, lit-roje. Δ susiformavo vokiškai kalbančiose šalyse 1910–1924, nors kai kurie teoretikai ištakas žiūri XIX a. I pusės vokiečių rašytojo G. Briuchnerio (Brüchner) pjesėse, olandų tapytoju V. van Gogo (van Gogh), norvegų dailininko E. Munko (Munch) kūryboje, švedų rašytojo A. Strindbergo dramose. Ekspresionistai protestavo prieš realistinį, natūralistinį vaizdavimo būdą. Pasaulis ekspresionistinėje vaizduotėje matomas nuotaikų, asmeninės patirties, nesąmoningų būsenų (transo, sapno) suintensyvinu pavidalu. Jis išreiškiamas deformuotomis formomis, sukeistomis proporcijomis, grotesku, skirtingų stilistikų (tragizmo-komizmo, patoso-banalumo) deriniais. Svarbiausi ekspresionistai – vokiečių dramaturgai E. Toleris (Toller), G. Kaizeris (Kaiser), V. Hazenklėveris (Hasenclever); Δ įtaka ryški B. Brechto dramaturgijoje. Kino klasika tapo ekspresionistiniai filmai – F. W. Murnau *Nosferatu* (1922), R. Vynės (Wiene) *Daktaro Kaligario kabintetas* (1920) ir kt. Dailėje Δ transformavosi į kubizmą, siurrealizmą. Prozoje, poezijoje ekspresionistinis

vaizdavimo būdas tapo pagrindu avangardistiniams judėjimams (dadaizmui, futurizmui), Δ poetikos įtaka pastebima F. Kafkos prozoje, G. Traklio, G. Benno, T. S. Elioto, V. H. Odeno (Auden) ir kt. poezijoje. Lietuvių lit-oje Δ bruožai ryškiausiai keturvėjininkų bei trečiafrontininkų kūryboje. Ekspresionistinės dailės, teatro įtaka ir organiška ekspresionistinė pasaulio vizija bene savičiausia J. Savickio prozoje. Δ stilistikos esama B. Sruogos poezijoje.

Esė (pranc. *essai* – bandymas), mokslo, lit-ros kritikos, publicistikos kūrinys, kuriam būdingas kompozicinis ir stilistinis laisvumas, subjektyvumas, nedidelė apimtis. Δ žanro pradžia laikomas M. de Montenio (Montaigne) veikalas *Esė* (3 kn., 1580–1588). Lietuvių kritikoje Δ terminą pirmą kartą pavartojo B. Sruoga 1923. Lietuvių lit-ros istorijoje minėtini Δ rinkiniai: J. A. Herbačiausko *Dievo šypsenos* (1929), J. Kossu-Aleksandravičiaus (*Aisčio*) *Dievai ir smūtkeliai* (1935) ir kt. Šiuolaikinė eseistika įsitvirtino XX a. 7–8 deš. (E. Mieželaičio *Lyriniai etiudai*, 1964, *Antakalnio barokas*, 1971; Just. Marcinkevičiaus *Dienoraštis be datų*, 1981). Δ žanras tapo ypač populiarius Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę (M. Martinaičio *Papirusai iš mirusiųjų namų*, 1992; T. Venclovos *Vilties formos*, 1992; S. Parulskio *Nuogi drabužiai*, 2002; G. Radvilavičiūtės *Suplanuotos akimirkos*, 2004; *Šignakt aš miegosiu prie sienos*, 2010; A. Andriškevičiaus *Rašymas dūmais*, 2004; K. Navako *Du lagaminai sniego*, 2008; G. Beresnevičiaus, S. Gedos, D. Kajoko ir kt. knygos).

Estetinė distancija, tarp skaitytojo (ar kito meno suvokėjo, pvz., žiūrovo) ir meno kūrinio esantis santykis, nepriklausantis nuo suvokėjo asmeninės patirties, interesų ar skonio. Pz., skaitytojas gali nemėgti eilėraščio, bet objektyviai pripažinti jo meninę vertę. Kita vertus, Δ yra esminis dalykas, padedantis suvokti kūrinį kaip estetinį faktą ir nepainioti jo su realybe. Šiame santykiyje tarp skaitytojo ir kūrinio dalyvauja ir rašytojas, kuris naudoja įvairias priemones, literatūrinės „strategijas“ Δ sukurti. Tokių priemonių pavyzdžiu galėtų būti vadinamoji defamiliarizacija (sukeistinimas) ar H. Radausko eilėraščiams būdingas realybės transformacijos principas, lyrinio subjekto nebuvimas. Δ konceptas suformuotas XX a., nors jo užuomazgų esama jau I. Kanto meno nesuinteresuotumo teorijoje. Δ sąvoką įtvirtino E. Bulou (Bullough) 1912 publikuotame str. „Psichinė distancija“ kaip meno faktorius ir kaip estetinis principas“.

Ezopinė kalba, graikų pasakėtininko Ezopo (*Aisōpos*) vardu vadinamas ypatingas kalbėjimas potekstėmis ir užuominomis, kurio dažniausiai griebiasi nedemokratiškų kraštų, kur egzistuoja griežta cenzūra, rašytojai. Δ būdinga alegorija, perifrazė, ironija, metonimija, naudojamos įvairios aliuizijos ir simboliai. Giliausias tradicijas jį turi Rytų Europos šalyse ir Rusijoje (A. Puškinas, M. Saltykovas-Ščedrinas, M. Bulgakovas, K. Čapekas ir kt.). Ją naudojo ir

kiti Europos autoriai, pvz., A. Fransas (France). Lietuvoje Δ buvo plačiai naudojama sovietinių metų lit-roje. Jos ženklų esama J. Grušo, K. Sajos, R. Lan-kausko, M. Martinaičio, S. Gedos ir kt. kūrinuose.

Groteskas (pranc. *grotesque* < it. *grottesco* – keistas, jmantrus, fantastiškas), komišky, absurdišky, tragišky ir fantastišky pradų jungtimis grindžiamas vaizdavimo būdas, kuriuo sukuriami deformuoti, iškreiptų dydžių ir pavidalų meniniai vaizdai, dažniausiai – tapyboje ir literatūroje.

Jau Antikos mene sutinkami fantastiški dekoratyviniai ornamentai ir piešiniai, su keisčiausiai susipynusiomis gyvūnų, augalų ir žmonių figūromis, tapo populiarūs Renesanso ir Klasicizmo dailėje ir architektūroje. Labai dažnai grotesko priemonės naudoja modernių laikų dailininkai (pvz., P. Pikasas (Picasso), lietuviai R. Sližys, Š. Sauka ir kt.).

Literatūroje Δ reiškiasi kaip prieštaringų stilių (pvz., aukštojo ir žemojo, pakilaus ir pašaipaus, jausmingo lyrinio ir tragiškai liūdno, sentimentalaus ir pabrėžtinai šiurpau), taip pat – kaip skirtingų dydžių, konvencijų (pvz., tikroviškos ir fantastinės), sąmoningų hiperbolių ir deformacijų, iracionalių veiksmų, absurdiškų situacijų sanklodos ir jungtys. Δ įprasminamas įvairiais žanrais ir žanrinėmis formomis, įvairios tematikos veikaluose bei kone visuose meninės struktūros lygmenyse: plėtojant diskursą (pasakojimą, dialogus), vaizduojant herojus, modeliuojant scenas ir situacijas. Vieni žymiausių kūrinių – F. Rable (*Rabelais*) *Gargantua ir Pantagruelis*, Dž. Svifto (*J. Swift*) *Guliverio kelionės*. Δ išplito Baroko ir Romantizmo laikais, tapo labai populiarus XX a. autorių kūryboje. Tarp žinomiausių Δ priemonės naudojančių rašytojų – E. A. Po (Poe), E. T. A. Hofmanas (Hoffmann), N. Gogolis, M. Saltykovas-Ščedrinas, F. Kafka, B. Brechtas, Dž. Orvelas (G. Orwell), K. Vonegutis (Vonnegut), absurdo teatro atstovai – S. Beketas (Beckett), E. Jonesko (Ionesco).

Lietuvių lit-je Δ kūrė V. Kudirka (satyrinės apysakos), I. Šeinius (romanas *Siegfried Imerselbe atsijaunina*), K. Binkis (pjesė *Generalinė repeticija*); itin įtaigus, šiurpulinga ironija permelktas B. Sruogos pasakojimas *Dievų miške*; absurdiškomis scenomis, paraboliskais sugretinimais pasižymi A. Landsbergio, K. Ostausko, J. Grušo, K. Sajos, J. Glinšio groteskinės pjesės; tokio pobūdžio meninės priemonės naudoja satyrikai V. Žilinskaitė, J. Erlickas, J. Gimberis ir kt.

Hagiografija (gr. *hagios* – šventas + *grapho* – rašau), šventųjų gyvenimas, religinės krikščionių lit-ros rūšis, šventųjų gyvenimų aprašymai, fiksuojantys jų šventumo pasireiškimo, dažnai ir kankinystės istoriją. Pirmuoju Δ kūriniu laikomas šv. Atanazo (IV a.) parašytas šv. *Antano gyvenimas*. Iš V a. yra išlikusios Egipto ir Sirijos dykumų vienuolių asketų biografijos. Viduramžiais hagiografinės medžiagos rašytojai rėmėsi iš vad. *acta martyrum* (kankinių darbų) – teisminių protokolų apie pirmųjų krikščionių teismų

nuosprendžius, mirties bausmes; pranešimai dažnai būdavo užrašyti romėnų teismo raštininkų, o vėliau, patekę į krikščionių rankas, papildomi ir perdirbami. Δ kūriniai Viduramžiais turėjo *legendų* (lot. *legenda* skaitytini dalykai) pavadinimą, o iš jų sudarytos rankraštinės knygos vadinosi *legendų* (*Liber legendarius*) ir *kančių* (*Liber passionarius*) knygomis. Vienas žymiausių Viduramžių Δ paminklų – *Aukso legenda*, arba *Šventųjų skaitiniai* (*Legenda aurea*, liet. 2008) – 1263–1273 dominikono Jokūbo Voraginiečio parašytas *legendų* rinkinys lotynų k., kurio pasakojimai išdėstyti pagal liturginį kalendorių. Nuo 1643 jėzuitai leidžia visuotinius *Šventųjų darbus* (*Acta Sanctorum*), į kuriuos įtraukti ir Lietuvos šventieji. Lietuvos Δ pasakojimų tradicija yra susijusi su pirmųjų į Lietuvą vykusių misijonierių vardais ir veikla, užfiksuota užsienio kronikinių. Hagiografinio pobūdžio pasakojime apie šv. Brunoną 1009 pirmą kartą paminėtas ir Lietuvos vardas. XIV a. gimė Vilniaus pranciškonų kankinių (Ulricho ir Martyno), nukankintų kunigaikščio Gedimino įsakymu tarp 1338–1342, legendos, kurių ankstyviausias variantas užrašytas vienoje XIV a. Prancūzijos pranciškonų kronikoje.

XIV a. atsirado legenda apie tris Lietuvos stačiatikių kankinius (Joną, Antaną ir Eustachijų), tarp 1354–1377 paskelbtus Stačiatikių bažnyčios šventaisiais. Pirmasis teksto variantas, bylojantis apie šiuos tris kankinius, priėmusius krikščionybę ir dėl to kunigaikščio Algirdo nukankintus, buvo sukurtas graikų k. Konstantinopolyje. Iš XVI a. apie tai yra išlikęs LDK stačiatikių Supraslio vienuolyno Δ pasakojimas bažnytine slavų k. XVI a. Lietuvos metraščiuose (Bychoveco kronikoje), vėliau M. Strijkovskio, A. Vijūko-Kojalavičiaus darbuose užrašyta legenda apie 14 Vilniaus pranciškonų, kurie taip pat buvę nužudyti kunig. Algirdo įsakymu, septyniems nukirtus galvas, o kitus, prikaltus prie kryžių, numetus nuo Plikojo kalno į Nerį. Jų garbei tarp 1613–1636 ant kalno buvo pastatyti trys kryžiai, o kalnas įgijo Trijų kryžių kalno vardą. Visi Δ kankinių pasakojimai pasižymi detaliu žiaurių kankinimo metodu aprašymu, turi daug „bendrųjų vietų“ (pvz., baudėjų reikalavimas išsižadėti krikščionybės ir kankinių pasiryžimas laikytis tikėjimo bet kokia kaina).

Prasidėjus Lenkijos ir Lietuvos karaliai šv. Kazimiero (1458–1484) kanonizacijos procesui XVI–XVII a. išplito hagiografiniai pasakojimai, liudijantys karaliai šventumą.

Pirmas stambus Lietuvos Δ paminklas lenkų k. – jėzuito Petro Skargos *Šventųjų gyvenimai* (1579), kuriame pateikta beveik 400 pasakojimų. A. Vijūkas-Kojalavičius *Įvairenybėse apie Bažnyčios padėtį ir būklę Lietuvoje* (1650) hagiografiniu stiliumi aprašė žymiausių Lietuvos jėzuitų biografijas ir nuopelnus, minėjo kitų konfesijų tikėjimo kankinius. Pirmi reikšmingi Δ kūriniai lietuvių k. yra M. Valančiaus veikalai *Žyvatai šventųjų* (1858) ir *Gyvenimai šventųjų Dievo* (1868).

Idioma, nemotyvuotas frazeologizmas, sustabdrėjęs desemantizuotas žodžių junginys. Nuo frazeologizmo skiriasi tuo, kad Δ , kaip vientiso žodžių junginio, prasmė yra nutolusi nuo jį sudarančių žodžių reikšmių, pvz., *griežti dantį* – pykti, *lupti ožius* – vėmti. Δ – vaizdingas, subjektyvų kalbančiojo santykį su tikrove, emocinį vertinimą rodantis žodžių junginys, kalbos gyvumo, stilistinės įvairovės šaltinis.

Imitacija (lot. *imitatio* – sekimas, mėgdžiojimas), ko nors pakartojimas, pasirinkto pavyzdžio kopijavimas; nuo Antikos iki XVIII a. pab. mimizė – įprastas meno kūrimo principas. Δ ypač būdinga Klasicizmo epochai, iš Antikos perėmusiai daugelį kanonų ir taisyklių. Romantizmui iškėlus originalumo reikalavimą Δ , kaip kūrybos principas, tapo nepopuliari. Modernizmas Δ vertina taip pat griežtai neigiamai. Šiuolaikiniame mene ir lit-roje Δ virsta sąmoninga stilistine laikysena – kitų stiliaus imitavimas turi tikslą pasišaipyti (parodija) ar tiesiog kurti stilistinę kaukę (pastišas).

XIX a. pr. lietuvių lit-roje esama sekimų Antikos, vokiečių, lenkų autorių kūriniais (K. Donelaičio *Metų hegzametras*, pasakėčios).

Šiuolaikinėje lietuvių lit-roje imitacijos ir pastišo pavyzdys – M. Ivaškevičiaus pjesė *Madagaskaras*, 2004, kurioje imituojama tarpukario Lietuvos kalbinė stilistika.

Impresionizmas, dailės, muzikos, iš dalies lit-ros kryptis, atsiradusi XIX a. 8 deš. Prancūzijoje. Pavadinimą šiai krypčiai davė K. Monė (C. Monet) paveikslas „Impresija: Saulėtekis“ (1872). Pirmoji dailininkų impresionistų paroda surengta 1874. Δ protestavo prieš akademinę tapybai būdingą požiūrį į dailę kaip į tikrovės kopijavimą, iškėlė siekinį perteikti akimirkos įspūdį, nuotaiką, spalvų, šviesos ir šešėlių žaisimą. Δ suabejojo vieningos tikrovės buvimu ir į dėmesio centrą iškėlė kuriančiojo poziciją, požiūrio tašką, iš kurio vienaip ar kitaip matomas pasaulis. Žymiausi dailininkai-impresionistai: K. Monė, O. Renuaras (Renoir), E. Mane (Manet), K. Pizaro (Pissaro), E. Dega (Degas).

Iš dailės Δ terminą perėmė lit-ros kritika, tačiau literatūrinio Δ sąvoka nėra aiškiai apibrėžta. Impresionistais vadinami atskiri poetai (prancūzų – P. Verlenas (Verlaine), rusų – K. Balmontas), belgų rašytojas M. Meterlinkas (Maeterlink). Tačiau impresionistais neretai laikomi ir prancūzų simbolistai ar, pvz., anglų rašytojas O. Vaildas (Wilde). Δ dažniau siejamas su lyrika – jai, kaip ir dailei, būdingas įspūdžių fiksavimas, subjektyvaus santykio su gamta reiškimas; taip pat asociatyvus garsinių, regimųjų, kvapų ir kt. pojūčių jungimas, fragmentiška kompozicija, melodinga kalba. Vyraujanti impresionistinės poezijos nuotaika – liūdesys, melancholija. Δ terminas taip pat vartojamas apibūdinti prozai, kurioje vaizduojamas vidinis žmogaus gyvenimas, išorinis pasaulis ne aprašo-

mas, o parodomas per veikėjo ar pasakotojo psichikos prizmę. Šiuo atžvilgiu Δ bruožų esama M. Prusto (Proust), Dž. Džoiso (Joyce), Dž. Konrado (Conrad), V. Vulf (Woolf), K. Hamsuno ir kt. prozininkų kūryboje.

Lit-roje Δ terminas vartojamas ne krypčiai, o vaizdavimo būdai, pasaulėjautai nusakyti.

Lietuvių lit-roje Δ apraiškos susijusios su romantinėmis, simbolistinėmis tendencijomis. Ryškiausi Δ bruožai I. Šeinaus kūryboje (romane *Kuprelis*, apysakoje *Varasos vaisės*), B. Sruogos poezijoje (ypač rink. *Dievų takais*, kur jausmo istorija išskaidoma į atskiras akimirkas). Δ stilistikos esama Šatrijos Raganos (apysaka *Viktutė*), A. Vaičiuliaičio, J. Jankaus ir kai kurių kt. autorių kūryboje.

Instrumentuotė (orkestruotė), nekanonizuoti kalbos, dažniausiai eiliuotos, sąskambiai (kanonizuotas sąskambis yra, pvz., rimas), padedantys sukurti stilistinį, estetinį, semantinį literatūrinio teksto savi-tumą.

- **Aliteracija**, raiškus, tikslingas priebalsių pakartojimas nedidelėse teksto atkarpose, pvz., „mėnuli o žalias obuolys“ (A. Marčėnas).

- **Asonansas**, vienodų ar to paties tipo balsių tikslingas pakartojimas, pvz., „Supasi, supasi lapai nubudinti“ (B. Sruoga).

Aliteracija ir asonansas dažnai vartojami kartu, pvz., „Mėlynų melodijų melai“ (H. Radauskas).

- **Eufonija**, kalbos skambesio darna, kurią sukurti padeda ir instrumentavimo (fonizavimo) priemonės.

- **Onomatopėja**, aliteracijos ar asonanso atmaina – tikrovės garsų pamėgdžiojimas kalbos garsais, pvz., J. Baltrušaičio eilėraštyje imituojamas varpo skambėjimas: *Vis gaudžia ir gaudžia, vis dunda ir dunda / Ir didina, daugina dovaną duotą.*

Interpretacija (lot. *interpretatio* – aiškinimas), teksto prasmės aiškinimas, komentavimas. Kiekviena Δ yra paremta perspektyvos perkėlimo principu (kai tekstas rašomas iš autoriaus perspektyvos, o suprantamas iš skaitytojo perspektyvos), bet tai nėra visiškai subjektyvi veikla. Lit-ros kūrinio prasmė randasi kaip teksto ir skaitytojo sąmonės sąveikos rezultatas. Interpretatoriaus subjektyvumą riboja teksto duomenys. Kita vertus, Δ svarbus ir socialinis, istorinis, biografinis kontekstas, padedantis suvokti kūrinio visumos prasmę.

Intertekstualumas, ryšys, kurį vienas ar kitas tekstas turi su kitais tekstais, pvz., Dž. Džoiso (Joyce) *Ulisas* su Homero *Odisėja* ar A. Mackaus eilėraštis „Triumfališkoji“ su D. Tomo (Thomas) eilėraščiu „Ir nebus mirties karalijos“. Δ gali reikštis kaip citata, anagrama, aliuizija, parodija, imitacija, pastišas ir pan. Struktūralizmo ir poststruktūralizmo

teorijos, įvedusios Δ terminą, pabrėžia, kad Δ nėra visai tas pats, kas vieno kūrinio įtaka kitam ar kūrinio šaltiniai. Δ susijęs su esminiu šių teorijų teiginiu, kad tekstas veikiau yra ne nuoroda į išorinį pasaulį, o į vidinius savo paties ryšius ir į kitus tekstus.

Ironija (gr. *eirōneia* – apsimetimas), perkeltinis reikšmės vartojimas, kai žodis ar žodžių junginys įgyja priešingą reikšmę. Kaip literatūrinis tropas Δ yra metaforos ir metonimijos paribio zonoje, nors labiau linkstama Δ priskirti metonimijos tropams. Δ reiškiasi įvairiausiomis formomis: nuo subtilaus pasišaipymo iki sarkazmo; satyrinėje literatūroje Δ tampa dominuojančia išraiškos priemone. Visas Δ spektras priklauso jau ne vien stilistikos, bet ir pasaulėvaizdžio sferai. Vokiečių Jenos mokyklos atstovai (A. Šlegelis (Schlegel) buvo sukūrę romantinės Δ teoriją, pagrindžiančią visapusiškai ironišką požiūrį į būtį. Egzistencinė arba kosminė Δ itin būdinga moderniai lit-rai, kur Δ yra vienintelė įmanoma racionali santykio su nežmoniška tikrove forma (pvz., B. Sruogos *Dievų miškas*, kai kurie A. Škėmos *Baltos drobulės* fragmentai). Δ gali būti nukreipta ir į pačią lit-ros istoriją, kai neva rimtai naudojamos literatūrinės klišės, nusidėvėję poetizmai ir pan. (H. Radausko poezija, J. Savickio novelės).

Be žodinės Δ dar išskiriamos dramatinė ir situacijos Δ. Dramatinė Δ atsiranda tuomet, kai žiūrovai žino tai, ko pagrindinis pjesės personažas žinoti negali. Situacijos Δ sukuria neatitikimas tarp personažo veiksmų ir jo lūkesčių. Pvz., Sofoklio tragedijoje *Karalius Oidipas* herojus, norėdamas išvengti orakulo pranašystės, jog jam lemta nužudyti savo tėvą ir vesti motiną, bėga, palikdamas namus, bet galop taip ir atsitinka.

Katekizmas (gr. *katēchēsis* – pamokymas), glaudtas krikščionių tikybos išdėstymo vadovėlis, vienas iš bažnytinės lit-ros žanrų. Išpopuliarėjo XVI a., kai reformacijos, o vėliau ir Katalikų bažnyčios reformos atstovai ėmė stengtis kuo plačiau tautinėmis kalbomis skleisti savas tikėjimo tiesas. Pirmas žymus protestantų (liuteronų) Δ buvo parašytas M. Liuterio (1529), juo vėliau naudojosi daugelio šalių protestantų Δ sudarytojai. Pavyzdinis XVI a. katalikų Δ, parengtas Tridento susirinkimo nutarimu, buvo išleistas 1566. Senojoje lietuvių lit-roje Δ – vertingi kalbos ir religinės minties istorijos paminklai. Pirmąjį lietuvišką Δ sykiu su kitais tekstais, sudėtai į pirmąją lietuvišką knygą, paruošė M. Mažvydas (*Katekizmo prasti žodžiai*, 1547). Jis buvo skirtas pasauliečiams, sudarytas remiantis dviem lenkiškais Karaliaučiuje išleistais liuteronų Δ – 1545 J. Seklucjano ir 1546 J. Maleckio, bei lotynišku J. Vilicho (Willich) Δ. Jį sudarė 5 dalys: Dešimt Dievo įsakymų, Credo (apaštališkasis krikščionių tikėjimo išpažinimas), „Tėve mūsų“, Sakramentų aiškinimas, krikščioniškos doros įstatymai Bažnyčios atstovams ir pasauliečiams. Manoma, kad pirmasis lietuviškas katalikų Δ, sudarytas pagal vo-

kiečių jėzuito P. Kanizijaus (Canisius) Δ, buvo išleistas 1585, tačiau nė vienas šios knygos egz. nežinomas. 1595 M. Daukša išleido antrą lietuvišką katalikų Δ (*Katekizmas, arba mokslas kiekvienam krikščioniui privalus*, Vilnius), verstą iš lenk k., kuris yra pirmoji žinoma LDK lietuviška knyga. Krokuvėje išleisto ispanų jėzuito J. Ledesmos dialoginio Δ vertimas gana laisvas, su originaliais intarpais. Pirmą lietuvišką kalvinistų Δ 1598 parengė M. Petkevičius *Poliskí z litewskim katechizm* (*Lenkiškas ir lietuviškas katekizmas*, Vilnius). Jis buvo pažodžiui verstas iš 1594 Vilniuje išleisto lenkiško LDK kalvinistų Δ, kurio parengėju laikomas Vilniaus kalvinistų kunigas J. Sudrovijus. Petkevičiaus Δ tekstas buvo išspausdintas dviem – lenkų ir lietuvių k., sudarytas kalvinistų Δ būdinga klausimų ir atsakymų forma. Lenkų k. kalvinistai jau nuo 1554 įvairiuose LDK miestuose spausdino savo Δ Vėlesnius lietuviškus Δ yra rengę B. Vilentas, S. Minvydas ir J. Božimovskis, J. Želzavičius, M. Valančius ir kt. XIX–XX a., įsigalint įvairiems pasaulietinės lit-ros žanrams, Δ praranda savo, kaip lit-ros objekto, reikšmę.

Kelionių literatūra, lit-os kūriniai, kuriuose aprašomos kelionės. Neturi griežtesnių žanrinių rėmų nei turinio, nei formos atžvilgiu. Tai gali būti kelionės ir jos nuotykių arba egzotiškų, nežinomų kraštų, žmonių, papročių, religijų ar kultūros paminklų aprašymas atsiminimų, dienoraščio, laiškų, reportažo ar kt. formomis. Nėra griežtos ribos tarp publicistinės bei grožinės Δ. Grožiniame kūrinyje labiau išryškinama vidinė, dvasinė kelionės prasmė ir patiriami herojaus išgyvenimai. Jau antikinėje Graikijoje žinytų pobūdžio Δ buvo vienas iš grožinės prozos šaltinių, pateikiančių daug informacijos apie pasaulį (graikų geografo ir keliautojo Pausanijaus *Vadovas po Heladę*, II a. pr. Kr.). Δ Antikoje turėjo itinarijų (lot. *iter* – kelias, kelionė) pavadinimą, prigijusį ir Viduramžių krikščionių piligrimų į šventąsias vietas aprašymams. Vienas pirmųjų tokių kūrinių – *Burdigalos, arba Jeruzalės žinytas* (IV a.), pateikiantis išsamius duomenis apie Jeruzalę, bei *Žinios apie 14 miesto regionų* (IV a.), aprašantis šventąsias Romos vietas. Viduramžiais egzistavo ir kelionių į egzotiškų, nežinomų šalių aprašymai. Populiariausias tokio žanro pavyzdys – M. Polo, 1271 išvykusio į Kiniją ir ten praleidusio 17 metų, *Pasaulio aprašymas* (1298). Itin populiarūs Δ buvo Renesanso ir Baroko epochose, kuomet sukurti ir pirmieji šios rūšies lit-os kūriniai Lietuvoje, daugiausia lotynų ir lenkų k. Ankstyvajai Lietuvos Δ būdinga dienoraščio forma: J. Radvilos (1556–1600) *Kelionės į Italiją 1575 m. aprašymas* (išl. tik XX a.), jo brolio M. K. Radvilos Našlaitėlio (1549–1616) *Kelionė į Jeruzalę* (lot. 1601, liet. 1990) ir kt. Pastarasis kūrinys išleistas daugelį kartų įvairiomis k. (lotynų, lenkų, vokiečių, rusų) tapo XVII a. Europos bestselleriu. M. K. Radvila Našlaitėlis jame aprašė savo piligriminę kelionę į šventąją žemę ir Egiptą 1582–1584, didžiausią dėmesį skirdamas detaliam įvairių šalių etnografinių,

religinių papročių išryškiniui, geografijos, istorijos, socialinės aplinkos faktams.

XVIII a. Δ ryškėjo vis daugiau publicistinio traktato bruožų (pvz., rusų rašytojo A. Radiščevo *Kelionė iš Peterburgo į Maskvą*, 1790, liet. 1950), XIX a. išpopuliarėjo meno ir kultūros paminklų sukeltų įspūdžių fiksavimas (pvz., J. V. Gėtės (Goethe) *Kelionė į Italiją*, t. 1–3, 1816–1829), istorijos ir esamojo meto santykio apmąstymas. Dienoraštinės Δ pavyzdys, parašytas išraiškingu beletristiniu stiliumi – Prūsų Lietuvos mokslininko ir rašytojo, kunigo L. Rėzos vokiečių k. parašyta *Žinios ir pastabos apie 1813 ir 1814 metų karo žygius* (1814, liet. 1999), kurioje aprašomi paties L. Rėzos, Prūsijos armijos pamokslininko, Napoleono karų metu atsidūrusio įvairiose šalyse (Lenkijoje, Čekijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, Anglijoje), patirti įspūdžiai. L. Rėzos dienoraštyje vertinami politiniai įvykiai, smerkiama Napoleono tironija, iškeliamos patriotinės Prūsijos idėjos, tačiau svarbiausias dėmesys skiriamas tautų ir kultūrų lyginimui, jų privalumų ir trūkumų, kultūrinių vertybių charakteristikai.

Naujieji kelionių aprašymai dažniausiai susiję su siekiu pažinti egzotiškus kraštus, įvairių kultūrų prigimtį ir savitumą, todėl įgauna populiarių kulturologinių pasakojimų pobūdį. Autentiškais patyrimais išsiskiria J. Ivanauskaitės knygos *Ištrėmtas Tibetas* (1996) ir *Kelionė į Šambalą* (1997), kuriose kibetas pateikiama kaip svarbus herojės vidinės istorijos momentas ir bandymas atrasti tikruosius dvasios namus.

Klasicizmas (lot. *classicus* – pavyzdinis):

1. antikinės Graikijos ir Romos estetikos, retorikos principų laikymasis lit-roje ir mene.
2. meno stilius, reiškęs XVII–XVIII a. lit-roje, XVII–XIX a. vaizduojamajame mene, XVIII–XIX a. pr. muzikoje. Δ gimtine laikoma XVI a. pab. Italija, tačiau labiausiai jis išplito XVII a. Prancūzijoje. Δ pabaiga susijusi su Romantizmo estetinių kriterijų įsigalėjimu. Δ lit-ros teorija rėmėsi antikinė retorika (Aristotelis) ir savo meto racionalistine filosofija, suformulavusia protu pažinios gamtos ir pasaulio principus, teigusia loginio mąstymo prioritetą (R. Dekartas (Descartes)). Δ meno principas buvo dviejų svarbiausių ir amžinųjų vertybių – grožio ir tiesos – dermė. Kadangi pasaulis buvo suvokiamas kaip valdomas pusiausvyros ir harmonijos dėsniais, tai ir menas turėjo būti šios sąveikos pažinimo priemonė, pagrįsta ne fantazija ir išmone, bet tikrovės atspindėjimu. Tikrovės vaizdavimas turėjo būti ne detalus, „veidrodinis“ jos pakartojimas, bet tam tikrų jos dėsnų, lemiančių grožį, išryškiniams; meno išraiškos priemonės – pavaldžios protui. Δ menininkai savo meno sampratos idealą matė antikiniuose meno kūriniuose, todėl propagavo sekimą jų estetinėmis normomis, remiantis jomis formulavo savo lit-ros kūrinio turinio ir formos taisykles. Viena pagrindinių taisyklių reikalavo laikytis stiliaus tinkamumo teorijos: aukštasis stilius naudojamas odėje, epe, tragedijoje, vidurinis – elegijoje, poemoje, dialoge; žemasis – satyroje ir komedijoje. Δ stiliaus

teorija reikalavo laikytis saiko, harmonijos, padomumo, įprastumo, įtikinamumo normų. Neigiamai vertintas stilių ir žanrų maišymasis. Egzistavo žanrų hierarchija: lyrikoje aukščiausia vietą užėmė odė ir himnas, epikoje – epas ir aprašomoji poema, dramaturgijoje – tragedija. Pastarojoje reikalauta laikytis trijų vienūmų – veiksmo, laiko ir vietos – principo. Žymiausias Δ teorinių principų apibendrintojas – N. Bualo (Boileau, *Poezijos menas*, 1674, liet. 1981).

Tipiškiausi Δ atstovai Prancūzijoje – dramaturgai: tragedijų autorius P. Kornelis (Corneille) (*Sidas*, 1636) ir Ž. Rasinai (Racine) (*Fedra*, 1677), komedijų autorius Ž. B. Moljeras (Molière) (*Šykštuolis*, 1668), pasakėtininkas Ž. de La Fontenas (de La Fontaine), XVIII a. – filosofas ir rašytojas Volteras (Voltaire). Kitose šalyse Δ stilius reiškęsi žymiai silpniau. Vokietijoje jis siejamas su vėlyvąja J. V. Gėtės (Goethe) (*Hermanas ir Drotėja*, 1798) ir F. Šilerio (Schiller) (*Mesinos nuotaka*, 1804) kūryba.

Lietuvoje (ir Prūsų Lietuvoje) Δ reiškęsi Apšvietos epochos (XVIII a. vid. – XIX a. pr.) lit-roje, kurioje gyvavo Δ būdingi žanrai (aprašomoji ir didaktinė poema, odė, pasakėčia, eiliuota satyra, idilė, literatūrinis laiškas ir kt.). Δ stilius dominavo lotyniškoje, lenkiškoje ir vokiškoje (pvz., A. Strazdo, L. Rėzos) poezijoje, ryškių šio stiliaus apraiškų yra lietuviškoje K. Donelaičio, A. Klemento, D. Poškos, S. Stanevičiaus, S. Valiūno kūryboje.

Kompozicija, literatūros kūrinio elementų, jo dalių išdėstymas. Δ yra sąlygota lit-ros rūšies (drama skirstoma veiksmais, epizodais, prozos kūrinys – dalimis, skyriais, poetinis tekstas – strofomis), žanro, krypties (klasicizmas kėlė griežtas Δ taisykles, romantizmas įtvirtino fragmentišką Δ), taip pat priklauso nuo konkrečios kūrinio medžiagos ir individualaus autoriaus pasirinkimo. Nuo Antikos buvo įsigalėjęs Δ kaip kūrinio dalių sutvarkymas pagal harmonijos ir simetrijos principus, supratimas. Svarbiausi Δ atskaitos taškai yra *pradžia* ir *pabaiga*. Jie gali būti akcentuoti, atitikti tam tikras taisykles. Tokie pradžios ir pabaigos akcentai yra, pvz., *prologas*, įžanga, tiesiogiai nesusijusi su kūrinio veiksmu, bet nurodanti jo priežastis, *epilogas* – papasakotos istorijos apibendrinimas, autoriaus kreipimasis į skaitytoją ir pan. Be prologo ir epilogo, kūrinys gali turėti atskiras dalis – pratarmę ir *pabaigos žodį*, kurie dažnai taip pat būna parašyti kreipimosi į skaitytoją forma, išsako autoriaus tikslus ar apibendrina kūrybinį rezultatą. Atskiras pabaigos variantas yra vadinamasis *happy end*, „laiminga pabaiga“, būdinga pasakai, komedijai, melodramai. Priklausomai nuo atskirų kūrinio elementų jungimo griežtumo, skiriama griežta, arba uždara, Δ (pvz., soneto) ir laisva, arba atvira, Δ (modernaus, pvz., M. Prusto (Proust), romano).

• **Architektika**: 1. kompozicijos sinonimas, 2. kompozicijos aspektas, kai žiūrima teksto elementų sugrupavimo, pvz., pagal simetriškumo ir asimetriškumo, statiškumo ir dinamiškumo ir pan. principus.

• **Ciklas**, keletas lit-ros kūrinių (eilėraščių, apsakymų, romanų), sujungtų į vieną bendrą kūrinių. Δ paprastai turi bendrą pavadinimą, o atskiri jo kūriniai – savus pavadinimus arba vietą Δ nurodantį skaičių. Atskirus Δ kūrinius dažnai sieja panašūs kompoziciniai principai, o atskirų Δ dalių išsidėstymas gali sudaryti savitą kompoziciją (pvz., V. Mykolaičio-Putino „Viršūnės ir gelmės“). Jungiamuoju principu gali būti tas pats herojus (K. Majaus romanų Δ apie indėnus), atmosfera ir pasakotojo pozicija (J. Apučio „Trys novelės su šunimi“) ar būtinybė per atskirus fragmentus išreikšti visumą (B. Sruogos eil. Δ *Dievų takais*, kur vienas jausmas tarsi išskaidomas į atskirus fragmentus). Televizinis Δ atitikmuo yra *serialas*.

• **Dilogija**, dviejų draminių ar stambiosios prozos kūrinių grupė, kurių kiekviena dalis turi atskirą pavadinimą, o kartais – ir abi dalis jungiantį pavadinimą. Δ galėtume laikyti B. Pūkelevičiūtės romanus *Aštuoni lapai* ir *Devintas lapas*.

• **Trilogija**, pagal tuos pačius principus kaip ir dilogija sudarytas ciklas ar grupė, susidedanti iš trijų kūrinių, pvz., J. Paukštelio romanų Δ *Netekėk saulele, Čia mūsų namai, Kaimynai*.

• **Tetralogija**, pagal tuos pačius principus kaip dilogija ar trilogija sudarytas ciklas ar grupė, susidedanti iš keturių kūrinių (pvz., T. Mano (Mann) tetralogija Senojo Testamento motyvais *Juozapas ir jo broliai*, par. 1925–1943, liet. 1996–2003. Buvo populiarī anti-kiniame teatre – vienos dienos repertuarą sudarydavo trys tragedijos ir satyrinė drama.

Kontekstas, teksto dalys, esančios konkrečios jo atkarpos kaimynystėje (prieš ar po tos atkarpos); visa, kas nėra vieno ar kito teksto dalis, t. y. biografines, socialines, kultūrinės teksto sukūrimo aplinkybės, kūrinių leidybos ir funkcionavimo visuomenėje istorija, skaitytojo intencijos kūrinių atžvilgiu ir pan. Vienos lit-ros teorijos linksta griežtai atskirti tekstą kaip uždarą, savus dėsnius turinčią sistemą, nuo to, kas yra už tos sistemos ribų (Naujoji kritika, struktūralizmas, poststruktūralizmas, semiotika); kitos, atvirkščiai, kūrinių linkusios aptarti būtent susiejant jį su Δ (psichoanalitinė, genetinė kritika, literatūros sociologija). Naujausiose komunikacijos teorijose linkstama griežtai nebeatskirti teksto ir Δ, pastarąjį laikant pranešimo (teksto) dalimi.

Kontrafakcija (lot. *contrafactio* – klastojimas): 1. sąmoningai neteisingas knygos išleidimo vietas, laiko arba autorystės nurodymas, norint nuo cenzūros nuslėpti tikruosius faktus. Pirmoji žinoma liet. knygos Δ – LDK evangelikų reformatų *Knyga nabažnytės krikščioniškos* – 1684 išspausdinta pakartotinai Karaliaučiuje, nurodant pirmojo leidimo datą (1653) dėl sustiprėjusio katalikų Bažnyčios draudimo. Daug kontrafaktinių knygų išėjo liet. spaudos draudimo laikotarpiu (1864–1904), kuriose, klaidinant carinę

cenzūrą, buvo neteisingai nurodomi leidimo metai ir spausdinimo vietos.

2. autorinių teisių pažeidimas – veikalo perspausdinimas ir platinimas be autoriaus žinios ir sutikimo.

Laikas, vaizduojamojo pasaulio matmuo, apibūdinantis personažų išsidėstymą laiko atžvilgiu: kokio nors veiksmo pradžios, tęstinumo ir pabaigos nuorodos tekste; pasakojimo Δ – santykiai tarp įvykių istorijoje ir jų papasakojimo tekste: pateiktų įvykių tvarka, trukmė (greitis) ir dažnis.

Skiriamas papasakotos istorijos Δ ir pasakojimo Δ. Paprastai epiniuose kūriniuose pasakojama būtuojų laiku apie tai, kas jau įvyko. Vidinio monologo romanuose esama bandymų papasakoti esamuojų laiku tai, kas vyksta tarsi dabar. Kartais (dienoraštyje ar kitur) įvykių pasakojimo Δ gali būti apibrėžtas. Δ, kaip kūrinių tema, aiškinamas arba kaip kaita (linijinis), arba kaip pasikartojimai (ciklinis). Manoma, kad lietuvių poezijoje linijinio laiko sampratą įtvirtino Maironis. Metų arba paros Δ gali simbolizuoti žmogaus gyvenimo tarpsnius (gyvenimo rytas, ruduo). Svarbus pasakotojo ir veikėjo santykis su praeitimi, dabartimi ir ateitimi, atminties ir užmaršties problemos.

Įvykių pateikimo tvarka nustatoma lyginant įvykių seką papasakotoje istorijoje ir jos pasakojime: gali būti „užbėgama įvykiams už akių“ ir papasakojamas vėlesnis įvykis (prospekcija) ir gali būti papasakojamas ankstesnis įvykis (retrospekcija). Tradicinė proza stengiasi palaikyti įvykių nuoseklumą, chronologijos įspūdį. Pasakojimas pagreitėja arba sulėtėja priklausomai nuo to, kiek nesutampa įvykių ir jų pasakojimo trukmė: pasakojimas greitas tada, kai įvykiai tik nurodomi, trumpai aptariami, o lėtas – kai įvykiai išsamiai pateikiami. Sulėtėjęs pasakojimo tempas išryškina svarbesnes istorijos dalis. Pasikartojantys įvykiai istorijoje gali būti nekartojami jos pasakojime, ir atvirkščiai – tai įvykių dažnumo problema. Modernioje prozoje svarbu ne palaikyti Δ nuoseklumo įspūdį, o sukurti subjektyvų jo išgyvenimą.

Laiškas, raštiškas, dažniausiai privatus, kreipimasis į konkretų adresatą. Šalia privataus Δ egzistuoja kitos Δ formos: politinis įsakymas arba kreipimasis, adresuotas kokioms nors visuomenės grupėms, ganytojiškas Δ (vyskupo kreipimasis į parapijiečius), atviras Δ (viešas kreipimasis į konkretų adresatą, norint atkreipti visuomenės dėmesį į jame keliamas problemas). Δ forma yra plačiai naudojama įvairių laikotarpių ir žanrų raštijoje. Δ forma sukurta lit-ra vadinama epistolografine (lot. *epistula* – laiškas). Epistolografija taip pat vadinama Δ rašymo teorija, susiformavusi jau Antikoje, iki pat XVIII a. pab. Europoje, taip pat ir LDK, buvusi mokyklinių retorikos studijų dalis. Antikiniai, ypač sen. Romos (Platono, Cicerono, Epikūro) Δ žymiai paveikė tolesnę Δ teoriją ir praktiką. Δ forma vartota ir Biblijoje, Naujajame Testamente (Apaštalu laiškai), ji buvo mėgstama

daugelio Viduramžių autorių (šv. Augustinas). Ypačingą vietą Δ užėmė XVI–XIX a. Europos lit-ros istorijoje. Žymūs Δ rašytojai buvo F. Rablė (Rabelais), B. Paskalis (Pascal), Ž. Ž. Ruso (Rousseau), D. Didro (Diderot), Volteras (Voltaire) Prancūzijoje, Dž. Lokas (Locke) Anglijoje, J. V. Gėtė (Goethe), F. Šileris (Schiller), T. Manas (Mann) Vokietijoje, I. Turgenovas, F. Dostojevskis Rusijoje ir kt. Δ forma lit-roje ypač išpopuliarėjo XVIII a. (pvz., J. V. Gėtės romanas *Jaunojo Verterio kančios* parašytas laišku forma). Δ rašymo teorijos elementai buvo svarbus pagrindas XVIII a. Europoje išplisusiai periodinei publicistikai – laikraščiams ir žurnalams (Lietuvoje nuo 1790).

Δ yra ankstyviausi Lietuvos rašto paminklai. Lietuvos karalius Mindaugas XIII a. įkūrė valstybės raštinę, iš kurios siuntė laiškus popiežiui bei rašė donacinius (dovanojimo) aktus Vokiečių ordinui. Yra išlikę šeši Didžiojo kunigaikščio Gedimino lotyniškų Δ, rašytų 1323–1324 Vilniuje, nuorašai, adresuoti popiežiui Jonui XXII bei Vokietijos miestams. Žinoma ir daugiau Viduramžių reikšmingų politinio pobūdžio Δ (pvz., 1416 žemaičių laiškas-skundas Konstanco bažnytiniam susirinkimui). Renesanso humanistai sukūrė ir vystė naujas Δ rašymo tradicijas, paremtas humanistine iškalba, pasaulėžiūros elementų deklaracija, autobiografinių detalių gausa. Viešo Δ. forma buvo parašytas pirmasis Lietuvos protestantų manifestas – A. Kulviečio *Tikėjimo išpažinimas* (1543). Daugybė išlikusių Renesanso, Baroko ir vėlesnių epochų Δ (pvz., M. Mažvydo 13 lotyniškų Δ (liet. 1974), gausi LDK didikų Radvilų korespondencija, karaliaus Žygimanto Augusto ir Barboros Radvilaitės Δ (liet. 2001) yra reikšmingi ne tik kaip LDK raštijos palikimas, bet ir kaip svarbūs, dažnai vieninteliai, istoriniai šaltiniai ir dokumentai. Δ rašymo tradicija lietuvių k. susiformavo XIX a. pr., kada eiliuotus Δ ėmė rašyti žemaičiai A. Klementas, D. Poška, S. Valiūnas. Susirašinėjimas laiškais išplito tarp XIX a. pr. rašytojų ir inteligentų (Žemaitės, P. Višinskio, Šatrijos Raganos, J. Biliūno ir kt.). Δ laikomi savita ir vertinga rašytojų kūrybinio palikimo dalimi ir leidžiami atskiromis knygomis (Šatrijos Raganos *Laiškai*, 1986; J. Lindės-Dobilo *Laiškai*, 1999; Vaižganto *Laiškai Klimams*, 1998, J. Aisčio *Laiškai 1929–1973*, 2004).

Lietuvos tarpukario lit-roje Δ tapo ir grožinės lit-ros žanrine forma (T. Tilvyčio romanas *Ministerijos Rožė*, 1931, parašytas mašininkės laišku forma). Gana dažna Δ forma ir šiuolaikinėje lit-roje (E. Liegutės pjesė *Povilas ir Marija*, 1983, sukurta iš P. Višinskio ir Šatrijos Raganos laišku; R. Gavelio romanas *Jauno žmogaus memuarai*, 1991).

Literatūrinė spauda

Aidai, kultūrinis lietuvių išėivijos žurnalas, atstovavęs krikščioniškajai pasaulėžiūrai, ėjęs 1944–1991. Pradėtas leisti Miunchene: du pirmieji numeriai – rotatoriumi, vėliau spaustuvėje. Spausdintas keliuose Vokietijos miestuose, redagavo K. Bradūnas, J. Grinius, P. Jurkus, nuo 1949 leido JAV lietuviai pranciškonai

Kennebunkporte, vėliau – Bruklina. Amerikoje 1950–1964 žurn. redagavo A. Vaičiulaitis, 1965–1980 – dr. J. Girnius, nuo 1980 – poetas pranciškonas L. Andriekus. Žurn. struktūra beveik nesikeitė, tematika buvo labai universali, tačiau vyravo str. visuomenės gyvenimo, grožinės literatūros, meno, religijos klausimai. Kiekviename numeryje (per metus išėidavo 10) buvo publikuojama grožinė lit-ra – pripažintų lietuvių literatūros meistrų ir pradedančiųjų kūriniai. Nuo 7 deš. pab. pradėta spausdinti ir okupuotos Lietuvos poetų kūriniai (A. Baltakio, S. Gedos, J. Juškaičio, M. Martinaičio, Eug. Matuzevičiaus, J. Vaičiūnaitės, R. Mikutavičiaus). Publikuota daugelio iškilių išėivijos prozininkų (V. Krėvės, M. Katiliškio, L. Dovydeno, A. Vaičiulaičio ir kt.) kūryba, iš Lietuvos pasirodė J. Apučio, J. Grušo, R. Lankausko, J. Mikelinso tekstai. Paskelbta vienaveiksmių pjesių ar jų ištraukų (V. Alanto, F. Kiršos, K. Ostrausko, B. Pūkelevičiūtės), keletas daugiaveiksmių pjesių (J. Griniaus, A. Landsbergio, V. Mykolaičio-Putino, A. Škėmos, A. Sluckaitės-Jurašienės). Išspausdinti net 150 poetų, 61 prozininko ir 13 dramaturgų kūriniai. Kritikos baruvos darbuosvi J. Girnius, L. Andriekus, A. Baronas. Nemaža vietos skirta užsienio lit-rai: su ispaniškai kalbančių šalių lit-ra supažindindavo B. Cipliauskaitė ir P. Gaučys, apie vokiečių, anglų ir italų lit-rą daugiausia rašė Alf. Šešplaukis. Atgimimo metais žurnalas sustojė ėjęs, nuo 1992 Vilniuje leidžiamas jungtinis žurn. Naujasis židinys–Aidai.

Akiračiai, kultūrinis, visuomeninis ir politinis liberalios pakraipos išėivijos mėnraštis, ėjęs 1968–2005 iš pradžių Čikagoje, nuo 2005 vasario 16 iki 2010 balandžio – Kaune. JAV leidinį tvarkė redakcinė kolegija: K. Drunga, L. Mockūnas, Z. Rekašius, T. Remeikis, J. Šmulkštys, V. Zalatorius ir kt. Čikagoje išėjo 365 mėnraščio numeriai, kuriuose išspausdinta 4060 publikacijų įvairiausiomis temomis. Bendradarbiavo skirtingų ideologinių srovių ir įsitikinimų žmonės, skelbę neretai kontroversines mintis, tačiau ieškoję optimalių būdų palaikyti išėivijos ryšius su Lietuva. Kaune leidinį faktiškai redaguoja E. Aleksandravičius.

Ateitis, moksleivių ateitininkų katalikiškas mėnesinis žurnalas. Pradėtas leisti kaip žurn. *Dragija* priedas, 1913–1940 ėjo kaip savarankiškas mėnraštis Kaune. Redagavo P. Dovydaitis, K. Kecioris – Zupka, K. Bradūnas ir kt. Pirmus kūriniai čia paskelbė V. Mykolaitis-Putinas, S. Nėris, J. Paukštelis ir kt. 1946–1949 leistas karo pabėgėlių stovyklose Vokietijoje, 1950–1994 Niujorke ir Čikagoje. Redagavo V. Žvirgzdys (tikr. Vardys), P. Jurkus, J. Petrėnas, K. Trimakas, D. Bindokienė, kt. Žurnale buvo publikuojama jaunųjų literatų kūryba, vėliau ne vienas jų tapo žymiu rašytoju.

Aušrinė, liberaliosios krypties žurnalas moksleivijai, pradėjęs eiti 1910 kaip laikr. *Lietuvos žinios* priedas. Redagavo Maskvos, nuo 1914 – Peterburgo aukštųjų

mokyklų studentai lietuviai. Iniciatoriai – studentas teisininkas, perspektyvus lit-ros kritikas (vėliau tapęs politiku) S. Šilingas, pasaulėžiūros gaires braižė studentas filosofas R. Bytautas. Žurn. epigrafas – Maironio žodžiai: „Į darbą, broliai, vyrs į vyrą, / Šarvuoti mokslu įstabiui! / Paimsme arklą, knygą, lyrą / Ir eisme Lietuvos keliu“, reiškę žurnalo programą (demokratizmas, nepartiškumas, tautiškumas). Δ skatino jaunimą imtis visuomeninės veiklos, lavintis kuopelėse: studijuoti gimtąją kalbą, istoriją, lit-rą, rinkti tautosaką. Ryškiausi Δ literatai – Z. Gaidamavičius-Gėlė ir A. Žukauskas-Vienušis. Bendradarbiau B. Sruoga, K. Binkis, I. Šeinius ir kt. Iki I pasaulinio karo išleista 31 numeris, dalis jų turėjo priedus, pvz., *Vasaros darbai* (spausdino moksleivių surinktą tautosaką). Karo metu žurn. nebuvo leidžiamas. 1917 Voroneže išspausdinti dar 5 numeriai. 1919–1926 Δ leidžiama Marijampolėje, vėliau Kaune jau kaip aušrininkų organizacijos – socialistinės moksleivijos leidinys. Bendradarbiau aušrininkai K. Boruta, K. Jakubėnas, V. Montvila, kt.

Gabija, pirmasis literatūros almanachas, pasirodęs Krokuvėje (Lenkija) 1907 J. A. Herbačiausko pastangomis ir skirtas A. Baranauskui atminti. Pratarmėje J. Basanavičius pasakoja apie savo draugystę su Baranausku, jo pažiūras, vidinį poeto ir kunigo konfliktą. Spausdinami straipsniai ir eilėraščiai, skirti Baranauskui, ir jaunų literatų kūryba. Δ autoriai – A. Jakštas, K. Sakalauskas-Vanagėlis, M. Gustaitis, Jovaras ir kt. Ypač svarbūs S. Kymantaitis (eil. „Vėlė – kibirkštėlė“, grotieskiškas prozos vaizdelis) ir J. A. Herbačiausko (metaforiškas etiudas „Genijaus meilė“, rafinuota misterija „Lietuvos griuvėsių himnas“) kūriniai. Ši kūryba liudijo naujų kelių ieškojimus – modernistinių krypčių (neoromantizmo, impresionizmo, simbolizmo) pradžių lietuvių lit-roje.

Granitas, vienkartinis lit-ros almanachas. Pasirodė 1930 Kaune, redagavo J. Keliuotis, grįžęs iš Paryžiaus ir nusiteikęs ugdyti modernią lit-rą. Straipsnyje „Poezijos meno problema“ teigė, kad leidinys bus modernus, nes „konservatyvizmo kelias tinka tik lepšiams ir tinginiams“, ir laikysis „didžiųjų katalikybės principų“. Subūrė jaunus kūrėjus, publikavo B. Brazdžionio, S. Anglickio, S. Nėries, P. Orintaitės, A. Dičpetrio ir kt. eil., A. Vaičiulaičio, J. Banaičio, A. Briedžio prozą, J. Griniaus str. „Romantizmas ir moderniosios literatūros srovės“. Almanachas pažindino ir su moderniąja Vakarų lit-ra, spausdino Š. Georgės (S. George), F. Werfelio (Werfel), R. M. Rilksės, O. Milašiaus, P. Klodelio (Claudel) kūrinių vertimų, J. Keliuotio str. „Moderninės prancūzų literatūros estetika“. Δ skelbtą meno atnaujinimo programą vėliau plėtojo žurn. Naujoji romuva, vadovaujamas to paties red. Keliuotio.

Keturi vėjai, 3 deš. avangardistinis lit-ros sąjūdis ir jo leistas to paties pavadinimo žurnalas. Sąjūdžio pra-

džia – apie 1922, kai išėjo vienkartinis leidinys *Keturių vėjų pranašas* su programiniu K. Binkio eil. „Salem aleikum“ ir manifestiniu *Keturių vėjų* kurijos pareiškimu. Savotišką manifesto vaidmenį atliko ir Binkio eil. rink. *Šimtas pavasarių* (1923, 2 leid. 1926). Nuo 1922 Binkis, sąjūdžio vadovas, ėmė organizuoti ir jaunųjų menininkų pirmadienines sueigas, vadinamuosius „paldieninkus“. Žurnalas leistas 1924–1928, išėjo 4 nr. Redagavo J. Petrėnas (J. Tarulio slp. pasirašinęs žymiausias keturvėjininkų prozininkas), sąjūdyje dalyvavo S. Šemerys-Šmerauskas, J. Tysliava, J. Žlabys-Žengė, T. Tilvytis, A. Rimydis, A. Šimėnas, J. Švais-tas, A. Gričius, paskutiniame numeryje debiutavo B. Raila ir kt. Keturvėjininkai taip pat rengė lit-ros vakarus, radijo valandėles.

Δ sąjūdyje jungėsi kelių avangardistinių krypčių – ekspresionizmo, futurizmo, dadaizmo – bruožai. Akivaizdi orientacija į pasaulinę kultūrą. Svarbiausias keturvėjininkų bruožas – radikaliai polemiskas santykis su lit-ros tradicija, pirmiausia – tautiniu romantizmu, simbolizmu. Δ nusigrėžė nuo lietuvių lit-roje dominavusio kaimo, gamtos poetizavimo. Propagavo „miestietiškas“ vertybes. Žavėjosi techniniu progresu, masinės komunikacijos priemonėmis (kūrė „radijo poemas“, į laikraštį žiūrėjo kaip į knygos modelį). Bandė peizažą pakeisti urbanistiniu vaizdu. Miestietišką orientaciją derino su tautosakos ir K. Donelaičio, A. Strazdo sodrios, tiesmukos valsietiškos kalbos tradicija. Tačiau pro deklaruojamą miestietiškomą keturvėjininkų kūryboje dažnai tebe-matyti kaimietiška patirtis (pvz., Binkio eil.). Δ kūrė akcijos, dinamizmo, tempo kultą, jausmingą lyrikos sentimentalumą siūlė keisti juslingumo poetizavimu. Lietuvių lit-ros raidai svarbus Δ siūlytas poetinės kalbos traktavimas: deklaruotas laisvas, amatininkiškas santykis su žodžiu (j žodį žiūrima kaip į daiktą), demonstruota eilėraščio „padarymo“ technika. Eksperimentuota garsu, gramatika, eilėraščio grafiniu pavidalu. Mėgstamas kalambūras, ironija, groteskas. Iš kalbos dalių keturvėjininkai dažniausiai vartojo veiksmažodį, retai emociškai neutralų.

1927 Lietuvos u-te buvo suorganizuotas literatūrinis Δ teismas, nuteisęs juos „sunkiems literatūros darbams“. Toks dėmesys buvo savotiškas Δ pripažinimas. Δ, pirmasis organizuotas lietuvių lit-ros sąjūdis, reikšmingas ne tik sukurtais tekstais, bet, svarbiausia, polemine dvasia, iškelto poreikiu atnaujinti literatūrą, meno autonomiškumo teigimu. Δ pėdsakas akivaiz-dus visoje iki 1940 kurtoje lit-roje – jų siūlytos stilistikos rasime net visai kitos pakraipos autorių, pvz., B. Brazdžionio, J. Aisčio, poezijoje. Δ programos aidų galima pastebėti ir vėlesnių kartų avangardistiškai nusiteikusių poetų kūryboje (ryškiausias pavyzdys – almanachas *Svetimī*, 1994).

Kūryba, iliustruotas lit-ros, kultūros ir meno žurnalas, leistas sudėtingu karo metu – 1943 (Nr. 1) ir 1944 (Nr. 1–5), iš viso 6 numeriai. Redaktoriai S. Leskaitis (1 nr.) ir J. Keliuotis (kitų). Bendra-

darbiavo žinomi ir dar tik pradedantys rašytojai, kritikai, žurnalistai. Žurnalas spausdino poeziją – originalią (V. Mykolaičio-Putino, J. Baltrušaičio, J. Aisčio, H. Nagio ir kt.) ir verstinę (R. M. Rilksės, F. Helderlino (Hölderlin), O. Milašiaus ir kt.), prozą (Alb. Vaitkaus – būsimojų M. Katiliškio ir kt.), dramas, kritikos str. (M. Indriliūno, B. Krivicko ir kt.), kultūrinio gyvenimo apžvalgas, recenzijas, tautosakos, kalbos, istorijos problemoms skirtus str.

Literatūros lankai, 1952–1959 neperiodiškai (dėl finansinių nesklandumų) Buenos Airėse (Argentina) leistas lit-ros žurnalas; išėjo aštuoni numeriai. Redagavo K. Bradūnas. Bendradarbiavo J. Girmius, A. J. Greimas, V. Janavičius, J. Kaupas, A. Landsbergis, A. Maceina, A. Mackus, K. Ostrauskas, A. Nyka-Niliūnas, A. Škėma ir kt. Tai poetų žemininkų spaudos tribūna, spausdino jų kūrybą, ypač stipri buvo lit-ros kritika, daug pasaulinės lit-ros vertimų. Deklaravo atvirumą Vakarų Europos kultūrai, atsisakė atviro patriotizmo deklaravimo, nelaiškė savęs atskira srove, teigė, jog reikia remtis atskirų žmonių kūrybiniais nusiteikimu. Δ programinis siekis buvo laisva kūryba, lit-ros meniškumas, mąstymo kultūra.

Metmenys, nuo 1959 iki 2006 JAV leistas liberalaus išėivijos sparno kultūrinis žurnalas. Leidėjas – *Am & M Publications*, išeidavo du kartus per metus. (1996) Žurnalą redagavo jo iniciatorius V. Kavolis iki pat savo mirties (1996), nuo 1997 (72 Nr.) – V. Kelertienė ir R. Šilbajoris. Δ programa išdėstyta 1 nr.: nesiangažuoti niekam, tik pačiai kultūrai, siekti integralumo visų krypčių kultūrinių ir visuomeninių vertybių atžvilgiu, skatinti lietuvių kūrybines pastangas bei kritišką žvilgsniu komentuoti lietuvių gyvenimą. Spausdinami str. iš įvairių humanitarinių ir socialinių mokslų sričių, originalioji poezija, proza, dramaturgija, pasaulinės lit-ros vertimai, abiejose Atlanto pusėse išeinančių knygų recenzijos, dailės kūrinių reprodukcijos. Kadangi dauguma bendradarbių yra Santaros-Šviesos federacijos, skelbusios šūkį „veidu į Lietuvą“, nariai, jame nuolat apžvelgiamas Lietuvos kultūrinis gyvenimas, spausdinama Lietuvoje gyvenančių autorių kūryba. Jos ėmė daugėti braškant „geležinei uždangai“ – apie 1986–1987. Nors žurn. orientuotas į lietuvišką medžiagą, jame jaučiamas vakarietiškas akademinis teorinis kontekstas, kurį priartino pasaulyje pripažintų mokslininkų – kultūros sociologo V. Kavolio, mitologijos tyrinėtojos M. Gimbutienės, filosofo A. Mickūno, semiotiko A. J. Greimo publikacijos, lit-ros tyrinėtojų V. Kelertienės, R. Šilbajorio, I. Maziliauskienės ir kt. autorių darbai.

Naujoji Romuva, savaitinis iliustruotas kultūros žurnalas, leistas dideliu (iki 5 tūkst.) tiražu Kaune 1931–1940. Redaktorius ir ideologas – žurnalistas J. Keliuotis. Δ propagavo neokatalikybės, sintetiško – tautiško ir drauge universalaus – meno idėjas, vakarietišką kultūros orientaciją. Leidinyje buvo spausdinamos

žymiausių modernių Vakarų dailininkų (P. Sezano (Cezanne), V. van Gogo (Gogh), P. Pikaso (Picasso), taip pat jaunų Lietuvos menininkų (A. Gudaičio, J. Mikėno, V. Vizgirdos) darbų reprodukcijos; palaikomos Lietuvos dailininkų pastangos atsinaujinti (1932 publikuotas ARS grupės manifestas). Daug pasaulinės poezijos ir prozos vertimų (F. Kafkos, Dž. Džoiso (Joyce), M. Prusto (Proust), P. Valeri (Valéry)). Žurn. bendradarbiavo žymiausi tarpukario intelektualai – S. Šalkauskis, A. Maceina, J. Aistis, J. Miltinis, kūrybinį kelią pradėjo M. Katiliškis, K. Bradūnas, H. Nagys ir kt. 1940 Lietuvą okupavus sovietams Δ uždaryta, žurnalas atnaujintas 1994 (red. V. Daunys, nuo 1996 – A. Juozaitis, nuo 2000 – A. Konickis).

Pirmasai baras, literatūros almanachas, išėjęs 1915 Vilniuje viena knyga. Redagavo S. Šilingas, medžiagą jam telkė I. Šeinius ir R. Bytautas, bendradarbiavo V. Bičiūnas, K. Binkis, M. Biržiška, S. Kymantaitė-Čiurlionienė, V. Krėvė, A. Lastas, B. Sruoga, iliustravo dailininkas A. Varnas. Δ išspausdinta beveik pusė šimto eilėraščių, du stambūs prozos kūriniai, kelios impresijos, trys ilgi str. apie literatūrą. Almanache, atmetus realizmą, buvo atstovaujama neoromantišiam modernizmui – tai deklaruojama str., atsispindi kūriniuose. 1916 Petrograde buvo rengiama spaudai antroji knyga, tačiau ji neišėjo.

Pjūvis, lit-ros žurnalas, leistas Kaune 1929–1931. Išėjo 3 nr. Redaktorius, leidėjas, daugumos programinių str. autorius – P. Juodelis. Bendradarbiavo M. Miškinis, V. Katilius, J. Tumėnas ir kt.; spausdinta J. Kossu-Aleksandriškio (būsimojų J. Aisčio), F. Kiršos, A. Miškinio ir kt. autorių poezija. Žurn. turėjo paantraštę „Laikraštis einamiesiems kultūros ir meno klausimams“, buvo skirtas ne tik pačiai kūrybai, bet daugiau kūrybos paskirties, jos situacijos apmąstymui, jame buvo apžvelgiamos Lietuvos ir užsienio lit-ros naujienos. Pjūvininkai atmetė ir formalizmą (pagrindiniai lietuvių formalistai – keturvėjininkai jiems nepriimtini ir dėl materialistinės kūrybos sampratos), ir pasenusiu laikomą tautinį romantizmą. Propagavo idėjas ir formos sintezę, atvirumą pasauliui. Drauge su *Naująja Romuva* Δ formavo 4 deš. lit-ros estetinę programą, davė impulsą vadinamajai antrajai neoromantizmo bangai.

Trečias frontas, avangardistinės pakraipos žurnalas, 1930–1931 leistas kairiosios politinės orientacijos rašytojų Kaune. Išėjo 5 numeriai, po to cenzūra žurnalą uždraudė. Leidinio iniciatorius K. Boruta, redagavo A. Venclova, redakcijos kolektyvas – J. Šimkus, B. Raila, P. Cvirka, K. Korsakas, V. Drazdauskas ir kt. Sensacija tapo 5-ame nr. išspausdintas S. Nėries pareiškimas apie įsijungimą į kairiųjų gretas (jį parašė patys trečiafrontininkai), ir keli jos „proletariniai“ eilėraščiai. Δ programos pagrindą bent iš pradžių sudarė aktyvizmas, berno kultas ir naujas literatūros metodas – realizmo, ekspresionizmo ir futurizmo

derinys (manifestas „Mes pasiryžom“, Nr. 1). Trečiafrontininkai skelbėsi esantys trečioji lietuvių lit-ros karta, ateinanti po romantikų simbolistų ir keturvėjininkų. Tačiau daug kuo tęsė Keturių vėjų pradėtą liniją: kalbėjo kolektyvo vardu, sąmoningai siekė šokiruoti publiką (miesčionis, kaip jie teigė), demonstravo poetinius eksperimentus. Tačiau daug ryškesnis jų politinis angažavimasis, ypač paskutiniuose numeruose, kur stiprėja orientacija į proletarinės literatūros kūrimą (Korsako-Radžvilo str. „Tendencija ir literatūra“, Nr. 4; kompiliacinis A. Ragailos (Railos) str. „Proletarinės literatūros prasidejimas“, Nr. 5). Žurnale publikuota originalioji poezija ir proza, kritikos str., vertimai. Iškelta Baltijos šalių artimesnio bendradarbiavimo idėja (artimiausi ryšiai buvo palaikomi su latviais, spausdinami jų rašytojų vertimai), bandyta įstoti į Tarptautinį revoliucinių rašytojų susivienijimą. Tarybiniais metais Δ traktuotas kaip revoliucinis, išreiškęs pagrindinę prieškarinio kūrėjų liniją. Dauguma buvusių trečiafrontininkų tapo oficialiais sovietiniais rašytojais, tik Raila buvo pasukęs dešinėn ir pasitraukė į Vakarus, o maištingasis Boruta negalėjo susitaikyti su ideologine prieveiksmu ir pokaryje pateko į sovietų kalėjimą.

Vaivorykštė, pirmasis lietuvių lit-ros ir dailės žurnalas, leistas 1913–1914 Vilniuje, išėjo 5 nr., vadinti knygomis. Redagavo L. Gira. Δ sutelkė įvairių kartų ir skirtingų ideologinių įsitikinimų kūrėjus. Dalyvavo vyresnieji (Maironis, Vaižgantas, M. Gustaitis), atsiskleidė jauni poetai B. Sruoga, V. Mykolaitis-Putinas, K. Binkis, F. Kirša. Programiniai reikalavimai – atriboti lit-rą nuo lig tol vyravusio visuomeniškumo, toleruoti įvairias lit-ros kryptis, vertinti tik meniškumo požiūriu (praktiškai nuoseklumo pritrūkdavo). Δ spausdino poeziją, prozą, lit-ros kritiką, vertimus. Poezijoje atsiskleidė pomaironinis lyrikos formavimosi procesas, nauji formos ieškojimai. Prozoje šalia realistinių Vaižganto „Aukštaičių vaizdėlių“ vyravo neoromantizmo, impresionizmo tendencijos (V. Krėvės orientalistiniai kūriniai, I. Šeinius apysakos). Lit-ros kritikoje ryškiausias buvo E. Radzikausko slp. pasirašinėjęs L. Gira.

Židinys, kultūrinis ir visuomeninis žurnalas, leistas Kaune 1924–1940 Ateitininkų federacijos. Redagavo V. Mykolaitis-Putinas (iki 1932), S. Šalkauskis (1932–1934), I. Skrupskelis (1939–1940). Nors žurnalas atstovavo katalikiškajam kultūriniam sparnui, tačiau atsiribojo nuo dogmatizmo, jame buvo stipri demokratijos dvasia. Buvo spausdinami straipsniai iš įvairių kultūros sričių – filosofijos, sociologijos, literatūros, lingvistikos, apžvelgiamos naujos knygos, kultūrinis, politinis, ekonominis gyvenimas. Bendradarbiavo daug žinomų rašytojų (V. Mykolaitis-Putinas, V. Krėvė, J. Tumas-Vaižgantas, S. Nėris, J. Grušas, B. Brazdžionis, A. Vaičiulaitis, J. Girmius ir kt.). Estetinės minties istorijai reikšmingos 1926–1927 vykusios diskusijos: A. Jakšto ir V. Mykolaičio-Putino apie

meno prigimtį ir paskirtį, Vaižganto ir Putino – apie romantizmą lietuvių lit-roje. 1991 žurnalo leidimas atnaujintas – pasirodė *Naujasis židinys*. Prisijungus JAV ėjusiam žurnalui *Aidai*, *Katalikų pasaulis* leidžia jungtinį *Naujasis židinys–Aidai*. Publikuojami straipsniai kultūros, religijos, visuomeninio gyvenimo temomis, recenzuojamos ir apžvelgiamos naujos knygos.

Literatūros kryptis, tam tikrame lit-ros raidos tarpsnyje dėsningai susiformavusi giminųjų dvasių ir estetinių reiškinių visuma, kūrybos bruožų bendrumas.

Lit-ros raida skirstoma pagal epochas (Antikos, Viduramžių, Renesanso, Baroko), o XVIII, XIX, XX a., kai lit-ra vis labiau įgyja specifinių dėsningumų, – pagal atsirandančias lit-ros kryptis (klasicizmo, romantizmo, realizmo, neoromantizmo, modernizmo, postmodernizmo). Pirmasis skirstymas yra istoriniu požiūriu, o antrasis, vėlesnių laikų, – ne tik istoriniu, bet labiau tipologiniu, t. y. pagal susidariusį meninio vaizdavimo būdą, pagal kūriniuose įsivyravusius estetinius bendrumus. Δ susiformuoja tam tikros filosofijos pagrindu ir, veikiant įvairioms sąlygoms bei aplinkybėms, išplinta daugelyje šalių, įdiegia iš principo kitą nei lig tol literatūrinę kultūrą (kitoks žmogaus ir pasaulio suvokimas, naujos estetinės pažiūros, savita poetika). Nebūtinai Δ yra epochinė, kartais įsitvirtina tik keliems dešimtmečiams. Dažnai kelios Δ susipina to paties autoriaus kūryboje ar net konkrečiame kūrinyje. Skirtingose šalyse Δ dar įgauna tautinių ypatumų. Po kurio laiko jų estetiniai principai pasensta ir nyksta ar palaipsniui transformuojasi į kitas Δ. Lietuvių lit-roje kai kurios jų (pvz., klasicizmas, natūralizmas, impresionizmas) reikšėsi ne kaip savarankiškos kryptys, o tik tam tikrais savo ypatumais, atgarsiais. Δ pažinimas leidžia atskirą reiškinį vertinti kaip bendresnės europinės visumos dalį, tipologiškai gretinti, suvokti atramas ir sąsajas. Bet kūrybos rezultatą lemia talentas, o ne priklausymas Δ. Lit-ros kryptis kartais vadinama lit-ros srove.

Literatūros srovė, lit-ros krypties viduje funkcionuojanti smulkesnė atšaka (kūrėjų grupės susitelkimas ir veržlesnis savitės estetinių principų demonstravimas). Kartais viena kryptis aprėpia daug įvairių srovių: XX a. pr. viena po kitos atsiradusios futurizmo, ekspresionizmo, dadaizmo, konstruktyvizmo, imažizmo, siurrealizmo srovės priklauso tai pačiai modernizmo (konkrečiau – avangardizmo) krypčiai.

Terminas Δ kartais vartojamas vietoj literatūros krypties.

Lyrika, sen. Graikijoje Δ vadintos dainos, atliekamos pritariant muzikiniu instrumentu – lyra. Šiuo metu terminas vartojamas visų pirma vienai iš lit-ros rūšių (greta dramos ir epikos) įvardinti, taip pat kaip poezijos (eiliuotai parašytų kūrinių) sinonimas. Δ kūrinys paprastai yra nedidelės apimties, jame domi-

nuoja subjektyvūs jausmai, apmąstymai. Jie gali būti reiškiama tiesiogiai, kaip kalbančiojo asmens (lyrinio „aš“) monologas, arba netiesiogiai. Pastaruoju atveju Δ kūrinys gali turėti epikos (pasakojimas, aprašymas) ar dramos (dialogas) elementų; tuomet lyrinis subjektas panašus į pasakojimo veikėją, pasakotoją ar dialogo partnerį.

Δ dažniausiai rašoma eilėmis, nors ne visi eiliuoti kūriniai laikytini Δ (pvz., poetinės dramos, senovėje rašyti filosofiniai ar moksliniai traktatai). Iš kitų litros rūšių Δ išsiskiria ypatinga kalbos organizacija. Joje dominuoja poetinė kalbos funkcija – skaitytojo dėmesys kreipiamas ne į tekstą perduodamą informaciją apie išorinį pasaulį, bet į patį tekstą, vidinius jo ryšius. Įvairūs kalbos lygmenys – sintaksė, semantika, fonetika čia glaudžiai susiję. Labai svarbi fonetinė, muzikinė kalbos pusė – Δ sąmoningai siekiama muzikalumo (kai kurių literatūrinių sąjūdžių, pvz., simbolizmo, – pabrėžtinai); garsas atkuria teksto nuotaiką, sukuria specifinę intonaciją, dalyvauja reikšmės formavimesi (ištakose Δ buvo itin glaudžiai susijusi su muzika).

Δ išsivystė iš religinio ritualo, kuriame pynėsi žodis, muzika, šokis. Δ pradžia galima laikyti piramidėse rastus senovės Egipto tekstus (III–II a. pr. Kr.). Laidotuvių giesmėse, karalių pašlovinimuose, meilės dainose esama elegijos, odės, meilės Δ užuomazgų. Iš ritualo kilo ir senovės graikų (Sapfo, Alkajo) bei romėnų (Katulo, Ovidijaus, Vergilijaus) Δ. Viduriniais amžiais Δ (dažniausiai kuriama lotyniškai) buvo stipriai susijusi su religine tradicija, joje ryškiai senovės žydų (Senojo Testamento), graikų poetikos įtaka. Tuo pačiu metu Rytuose (Kinijoje, Japonijoje) formavosi savita Δ mokykla. Kuriama visais laikais, Δ ypač buvo išpopuliarinta romantikų XIX a.

Δ galima klasifikuoti pagal tematiką (filosofinė, religinė, meilės, gamtinė), subjekto raišką (išpažintinė, meditacinė, manifestinė, aprašomoji), žanrus (elegija, odė, eilėraštis ir kt.).

• **Lyrinis subjektas**, arba lyrinis „aš“, ir kūrinio autorius nėra tas pats. Δ – tai meninė konstrukcija, reikšminis ir kompozicinis lyrikos centras, balsas, kuriam autorius „patiki“ savo mintis ir idėjas. Lyrikoje labiau nei kitose litros rūšyse parodoma pati sakymo, kalbėjimo situacija (aš – čia – dabar), kurios aktyvūs pradai ir yra Δ. Jo raiška priklauso nuo daugelio aspektų – literatūrinės tradicijos, žanro, individualaus autoriaus pasirinkimo ir kt. Pz., romantizmas įtvirtino išpažintinę lyriką, kurioje dominuoja intymus kalbėjimas pirmu asmeniu, neretai pabrėžiama asmeninė patirtis ar net pateikiamos konkrečios biografijos detalės. Tokiu atveju labiausiai ir kyla pagunda tapatinti Δ ir teksto autorių. Moderniojoje poezijoje distancija tarp autoriaus ir Δ ryškesnė, – Δ konstruojamas kaip kaukė ar vaidmuo (J. Degutytes „Antigonė“, M. Martinaičio „Kukučio baladės“), tampa poetinio pasakojimo dalyviu (A. Nykos-Niliūno „Orfėjaus medis“) ar tiesiog pasakotoju (H. Radausko poezija). Δ gali reikštis ir kaip kelių balsų, kelių vaidmenų jun-

gins (V.P. Bložės lyrika), kaip į konkretų adresatą (pvz., skaitytoją) besikreipiantis pranešėjas (J. Baltrušaičio, B. Brazdžionio kūryba).

• **Lyrizmas**, grupė bruožų, tradiciškai laikomų būdingais lyrikai. Δ bruožai gali pasireikšti ir kitose litros rūšyse (dramoje, epikoje) – išpažinties struktūra, pasakojimas pirmuoju asmeniu, pasakojimo subjektyvumas, emocionalumas ar pakilumas, vaizdinga, turtinga tropų kalba, muzikalumas ir kt.

• **Daina**, rašytinės lyrikos žanras, dažnai besiremiantis dainuojamosios tautosakos stilistika (pvz., Just. Marcinkevičiaus „Oi, užkliokit vartelius“). Tokios Δ neretai sulaukia muzikinės interpretacijos. Kartais tokia literatūrinė, autorinė Δ ir suvokiama kaip folkloro kūrinys. Moderniojoje poezijoje Δ gali būti pavadintas eilėraštiu, modeliuojantis lyrinio subjekto ar personažo išsakykamo situaciją, tačiau nei stilistiškai, nei kompoziciškai nesusijęs su tautosaka (pvz., A. Nykos-Niliūno „Mergaitės daina“).

• **Sonetas**, kanoniškos strofinės sandaros ir kanoniško rimavimo 14 eilučių eilėraštis, kurį sudaro du ketureiliai ir du trieiliai (itališkasis, arba Petrarkos (Petrarca) Δ), arba trys ketureiliai ir dveilias (angliškas, arba Šekspyro (Shakespeare) Δ). Ketureiliai paprastai būna aprašomieji, arba pasakojamieji, o trieiliai ir dveilias – apibendrinamojo, filosofinio pobūdžio. Δ susiformavo XIII a. italų poezijoje, manoma, veikiant arabų ir provansalų poezijos žanrams. Klasikinį itališką Δ sudaro du gaubiamojo rimo ketureiliai (arba katrenai) (ABBA ABBA) ir du trieiliai (tercenai) (CDC DCD arba CDE CDE). Šekspyro įtvirtintas Δ variantas: trys kryžminio rimo ketureiliai (ABAB CDCD EFEF) ir gretutinio rimo dveilias (GG). Atgijęs romantizmo laikais, Δ iki šiol lieka viena populiariausių kanoninių eilėraščių formų. Lietuvių litroje itališko tipo Δ gausu V. Mačernio kūryboje (keturių dalių ciklas „Metai“). Angliško Δ kanonu parašyti V. Mykolaičio-Putino „Sonetai“ 15 Δ ciklas vadinamas sonetų vainiku, kurio kiekvienas Δ pradedamas prieš jį einančiojo baigiamąja eilute, o paskutinis Δ (magistralas) sudarytas iš visų sonetų paskutinių pirmųjų eilučių (A. A. Jonyno, A. Marčėno sonetų vainikai).

• **Odė**, iškilmingas aukštojo stiliaus kūrinys, šlovinąs žymų asmenį, įvykį ar idėją. Sen. Graikijoje – chorinė šlovinančio ar gedulingo pobūdžio giesmė. Vienas iš Δ žanro kanonizuotojų – graikų poetas Pindaras (V a. pr. Kr.). Romėnų poetas Horacijus (I a. pr. Kr.) įtvirtino Δ kaip grynai literatūrinį žanrą, atskyręs jį nuo muzikos. Ypač populiarį Δ tapo XVI–XVII a. prancūzų (P. de Ronsaro (Ronsard), F. Malerbo (Malherbe), N. Bualo (Boileau), sukūrusio ir šio žanro teoriją), anglų, vokiečių, ispanų, lenkų ir kt. litrose. Šio klasicizmo itin pamėgto žanro nevengė ir romantikai – vienos žymiausių Δ pasaulinėje literatūroje yra F. Šilerio (Schiler) „Odė džiaugsmui“ (jį L. van Bethovenas panaudojo IX simfonijos finale), A. Mickevičiaus „Odė jaunystei“. Lietuvių litroje klasicistinės Δ pa-

vyzdžiu galima laikyti A. Strazdo „Giesmę Rygos miestui pagerbti“, romantinės – S. Stanevičiaus „Slovė žemaičių“. Modifikuotas Δ žanras išliko ir moderniojoje poezijoje (pvz., lenkų poetės V. Šimborskos (Szymborska) „Ode Kasandrai“, T. Venclovos „Ode miestui“).

Manierizmas, lit-ros stilius arba srovė. Samprata nėra vienareikšmė ir nusistovėjusi. Bendriausia prasme Δ , kaip stilistinių ir idėjinių meninės raiškos priemonių visuma, priešinamas klasicistiniam stiliui. Δ būdingas sąlygiškumas, siekis kurti nerealaus, kito pasaulio įvaizdį, subjektyvumas, rafinuotumas. Δ atsirado XVI a. pab., kai prasidėjo renesansinių idealų krizė, plėtojosi veikiamas Baroko meno koncepcijų. Kartais Δ laikomas net atskira lit-ros epocha tarp Renesanso ir Baroko, siejamas su konceptizmo, kultizmo, marinizmo literatūrinėmis srovėmis, kartais – tapatinamas su pačiu Baroku. Iš esmės Δ teorijos šalininkai manieristais dažniausiai laiko Baroko, pradendant pačiu ankstyviausiu laikotarpiu, lit-ros teoretikus ir poetus (pvz., italų mokslininką E. Tesaurą, lietuvių ir lenkų lit-ros teoretiką M. K. Sarbievijų, italų poetus T. Tassą, G. Mariną, ispanų rašytoją M. de Servantesą (Cervantes) ir kt.). Kartais Δ traktuojamas kaip dekadentinė bet kurios kultūrinės epochos pabaigos raiška. Δ koncepcija dažnai vertinama kritiškai ir yra pripažįstama tik kai kurių šalių literatūrologinės tradicijos.

Metafora, kalbos figūra, kurioje vienas dalykas aprašomas kito dalyko terminais. Δ paprastai sudaro žodžių junginys, kurio bent vienas narys, atsidūręs netipišrame sau kontekste, įgauna naują, perkeltinę reikšmę (pvz., karštas pienas – tiesioginė reikšmė; karštas jausmas – perkeltinė reikšmė). Ši figūra grindžiama asociatyviu dviejų reiškinų (labai dažnai – gamtos ir žmogaus) ryšiu, dviejų reiškinų panašumu, ir iš to sekančia galimybe vienam žodžiui pakeisti kitą. Pvz., atšiaurus, piktas žvilgsnis asocijuojasi su ledo šalčiu (abu reiškinius sietų nemalonus pojūtis su jais susidūrus, ir tokį žvilgsnį mes pavadiname lediniu žvilgsniu). Palyginime ryšys tarp dviejų reiškinų yra eksplicitinis, akivaizdus (pvz., „žvilgsnis šaltas kaip ledas“), o Δ – implicitinis, numanomas. Δ yra bene labiausiai paplitęs kalbinės raiškos būdas, toks dažnas, kad kasdienėje kalboje jo beveik nepastebime (pvz., laikrodis eina, širdis kala). Jau nuo Antikos metaforiškumas laikomas esmine poetinės kalbos ypatybe. Šis teiginys dar kartą buvo aktualizotas XX a. 6 deš. rusų formalisto R. Jakobsono. Jis Δ išskyrė kaip dominuojančią poezijoje, o metonimiją – prozoje. Skirtingai nuo kasdienės šnekamosios kalbos, poezijoje Δ būna neįprastos, naujos, netikėtos, jos aktyviai dalyvauja atskiro žodžio, frazės ir viso teksto reikšmės formavimosi procese. Eilėraštyje Δ dažnai būna viena nuo kitos sunkiai atskiriamos, susilieja viena su kita ir sudaro vientisą teksto audinį, pvz., H. Radausko eilėraštyje:

Pablyškęs vakaras, pavirsdamas į miglą,
Iš tylinčio dangaus pro žalsvą lapų stiklą
Į sodą sunkiasi, šlamėdamas žolėį,
Kur verkiančioj šviesoj balčiausi gyvuliai,
Palikę pasakas, klajoja realybėj,
Bijodami, kad tuoj dangaus skliautai beribiai
Užges ir kailiai jų putodami ištirps,
Ir rankos dieviškos jiems vilnų nenukirps.

Stilistika skiria Δ rūšis, tačiau jų ribos nėra visai aiškios ir griežtos.

- **Animizacija**, viena labiausiai paplitusių Δ rūšių. Tai gyvo daikto savybių suteikimas negyviems daiktams, reiškiniams ar abstrakčioms sąvokoms (pvz., Maironio „Užmigo žemė. Tik dangaus / Negęsta akys sidabrinės [...]“). Animizacijos atmainomis galima laikyti antropomorfizaciją, personifikaciją ir prozopopėją.

- **Antropomorfizacija**, žmogiškų savybių suteikimas negyviems daiktams, reiškiniams ar pan. (pvz., J. Aiščio „Atėjo vakaras, suraukęs antakius [...]“).

- **Katachrezė**, žodžių, siejančių objektyviai nesuderinamas tikrovės sritis, gretinimas (S. Gedos „Be žado šlama žydintis akmuo“).

- **Oksimoronas**, dviejų žodžių, kurių reikšmės neigia viena kitą, sugretinimas (pvz., Just. Marcinkevičiaus „šviečia akla tamsa“).

- **Personifikacija**, arba įsameninimas, dažnai laiko animizacijos sinonimu. Kartais teigiama, kad personifikacija nuo animizacijos skiriasi didesniu sąlygiškumu – tai sąvokų, idėjų vaizdavimas, suteikiant jiems gyvų daiktų ypatybes (pvz., H. Radausko „Purpuriniai išsiskleidė metai – / Sidabrinų erdvių augalai“).

- **Prozopopėja**, žodžiai, suteikiami daiktams, reiškiniams ar personifikuotoms sąvokoms (pvz., V. Kudirkos „Užgaudė varpas liepimu aiškiausiu, / Tartum įsiai žmogaus lūpas gavo, / Kelkite, kelkite, kelkite [...]“).

- **Sinestezija**, skirtingų pojūčių pateikimas viename metaforiniame junginyje. Sinestezijos pavyzdžių gausu H. Radausko poezijoje (pvz., „Vanduo apsi- rengė melodija kuklia, / Pabudusi šviesa į šaltą srovę metės“).

Metonimija, daikto ar reiškinio pavadinimo pakeitimas kito daikto ar reiškinio pavadinimu, kai abu jie tarpusavyje yra susiję gretimumo ryšiu. Taip knygą pakeičia jos autorius (skaitau *Maironį*), daiktą pakeičia medžiaga, iš kurios jis padarytas (žvanga geležis), žmonės – jų gyvenamoji vieta (visas *kaimas* jau buvo atsikėlęs), padarinys pavartojamas vietoj priežasties (gražiai *duonelė* auga). Esama nuomonės, kad Δ būdingesnė prozeinei kalbai.

• **Antonomazija**, metonimijos atvejis, kai tikrinis vardas vartojamas bendrine prasme, pvz.:

Negrįš *odisėjai*, šį kartą atgal nebegriš...
Penelopės nelauks su verpstėm –
 pro vienodą ratelio dūzgėjimą.
 (J. Degutytė)

• **Hiperbolė**, vaizduojamo daikto ar reiškinių, kurios nors ypatybės padidinimas, pvz., pasakyme *mirti iš juoko*, patarlėje *geras artojas ir žąsiniu paaria*. Δ dažnai sudaro ne atskira frazė, o didesnė teksto atkarpa (pvz., dvariškių puotos aprašymas K. Doneičio *Metuose*).

• **Litotė**, kurios nors daikto ar reiškinių savybės sumažinimas, pvz., posakiuose *šaukšte prigerti*, *mažesnis už aguonos grūdą* ir pan.

Hiperbolė ir litotė metonimijai skiriamos gana sąlygiškai – jos yra tarpinėje pozicijoje tarp metaforos ir metonimijos, o kai kurių teoretikų net skiriamos metaforos grupei.

• **Sinekdocha**, metonimijos rūšis, pagrįsta kiekybiniu principu – vienaskaita vartojama vietoje daugiskaitos, dalis vietoje visumos, pvz., apie alų sakoma *gardi putelė*. Dažnas Δ atvejis – kai žmogaus kūno dalys (širdis, krūtinė, akys) vartojamos vietoje visos žmogiškos būtybės (pvz., Maironio eil. „Nuo Birutės kalno“: „Ar tą galią suteik, ko ta trokšta širdis“).

Mitas, (gr. *mythos* – žodis, sakmė, padavimas), pasakojimas apie praeitį, alegoriškai ir simboliškai aiškinantis kokių nors reikšmių prasmę. Paties Δ kilmė dažniausiai tiksliai nežinoma. Δ pateikia kieno nors, dažniausiai pasaulio, dievų, žmonių, tautų ir valstybių atsiradimo, istorijos pradžios versiją. Δ herojai dažniausiai yra dieviškos arba nepaprastų galių turinčios asmenybės. Δ tikslas – pateikti vienokią ar kitokią pasaulio sampratą, rasti realybės prasmę, pagrįsti kasdieniškojo ir transcendentinio pasaulio ryšį, motyvuoti žmonių veiklos, papročių, ritualų priežastis. Δ susiformavimas neatsiejamas nuo žodinės kultūros. Lit-roje Δ įgauna daugiau retorinių elementų variacijų, gali būti net parodijuojamas. Δ sąvokos turinys ir prasmė yra istoriškai kintantys. Klasikiniai senieji tautų Δ, neatsiejami nuo magijos ir kulto, iš esmės skiriasi nuo vad. modernių visuomenių Δ – sunkiai kontroliuojamų masinių „nuomonių“, formuojamų daugelio veiksmų. Δ elementų turi XX a. ideologinės sistemos – fašizmas, komunizmas. Δ gali būti paneigtas elitinių visuomenės grupių (demitologizacija). Δ tyrimu užsiima įvairios mokslo šakos – etnologija, religijotyra, sociologija, kultūros istorija. Atskira mokslo šaka – *mitologija* – tyrinėja senųjų tradicinių Δ sklaidą tautosakoje. Lietuvių mitologijos rekonstrukcijos metodologiją sukūrė A. J. Greimas (stud. *Apie dievus ir žmones*, 1979; *Tautos atminties beiėškant*, 1990), senovės baltų mitologiją ir religiją tyrinėjo G. Beres-

nevičius, N. Vėlius. Su Δ susiję įvairūs pasakojamosios tautosakos žanrai – sakmės (etiologinės – apie pirmųjų žmonių, gyvūnų, augalų sukūrimą; mitologinės – apie mitinių būtybių atsiradimą ir veiklą), padavimai, stebuklinės pasakos. Mitinės mąstysenos fragmentai atsiveria ir dainuojamojoje tautosakoje, ypač seniausiose apeiginėse dainose, bei smulkiojoje tautosakoje (dažniausiai – keiksmuose, užkalbėjimuose).

Δ literatūroje reiškiasi tiek kaip senųjų archainių Δ panaudojimas, interpretavimas kokiame nors kūrinyje, tiek kaip vidinė pačios lit-ros, kuriančios mitologizacinį procesą, tendencija. Lit-ros ir Δ sąsajos yra glaudžios, o jų sąveikos procesas – labai sudėtingas. Lit-ra gimsta iš Δ, kuomet šis nustoja būti sakralinis, tikėjimo objektas ir įgyja moralinę, pažintinę, estetinę vertę. Tautosakinė ir rašytinė lit-ra gausiai naudoja Δ detales ir formas sykiu perkurdama ir transformuodama pirmąjį Δ, kurį rekonstruoti dažnai sudėtinga. Mus pasiekusi senoji mitologija yra jau literatūrinių interpretacijų, racionalizacijos rezultatas.

Lietuvių Δ reliktai aptinkami įvairiuose senuosiuose rašytiniuose šaltiniuose. Vienas seniausių – Sovijaus Δ, užrašytas Jono Malalos kronikoje (1261). Svarbūs Lietuvos Δ, užfiksuoti metraščiuose: tai Δ apie lietuvių kilmę iš romėnų – vadinamoji Palemono legenda, užrašyta platesniajame metraščių sąvade (XVI a. pr.). Δ apie Šventaragį ir kiti Lietuvos metraščiuose, istoriniuose veikaluose užrašyti Δ buvo ypatingai svarbūs valstybės kūrimo ir stiprinimo ideologijai, pilietiškumo ir tautiškumo ugdymui, turėjo reikšmės atremiant imperialistinę užsienio valstybių politiką. Grožinėje Lietuvos lit-roje, pradedant XVI a. lotyniškais tekstais, Δ buvo ir tebėra plačiai parafrazuojami (pvz., Antikos Δ detalės J. Vaičiūnaitės, T. Venclovos, K. Platelio poezijoje arba liet. Δ simbolika pagrįsti S. Gedos, M. Martinaičio poezijos tekstai).

Modernizmas (pranc. *moderne*, vok. *die Moderne* – šiuolaikinis, šiuolaikiškas), nuo XIX a. pab. iki XX a. vidurio Europoje ir Amerikoje vyravusių lit-ros stilių ir estetikos teorijų kompleksiška visuma, kuriai priklauso gausūs ir įvairūs skirtingų tautų literatūriniai judėjimai, siekę įtvirtinti radikalias estetines naujoves, atsiskirti ankstesnių literatūrinių kūrybos normų, transformuoti arba atmesti visas ligtolines tradicijas. Estetinio modernumo ir literatūrinio modernizmo samprata Vakarų Europoje ypač išplito apie 1890 ir pirmiausia buvo siejama su skandinavų rašytojų H. Ibseno, A. Strindbergo, K. Hamsuno, belgų poeto ir dramaturgo M. Meterlino (Maeterlinck), amerikiečių poeto V. Vitmeno (Whitman) kūryba, filosofų F. Nyčės (Nietzsche) ir S. Kirkegoro (Kierkegaard) idėjomis. Tačiau modernizmo raida prasidėjo anksčiau iki šio prozeržio. Jau XIX a. viduryje, kai Europą ir JAV, ypač didžiuosius miestus, ėmė ypač smarkiai keisti technikos progresas ir socialiniai poslinkiai (moderniosios buržuazijos kilimas), o mokslą

ir religiją sukretė Č. Darvino (Darwin) atrasti gamtos evoliucijos dėsniai, tokie autoriai kaip prancūzų poetas Š. Bodleras (Baudelaire) ar amerikiečių rašytojas E. A. Po (Poe) deklaravo, kad modernus gyvenimas reikalauja pereiti nuo klasikinės grožio sampratos ir sustingusių senųjų literatūros formų prie eksperimentinių paieškų, kaip išreikšti radikalai kintančią žmogaus sąmonę ir tikrovę. Modernizmo raida – tai viena po kitos kilusių literatūrinių krypčių, grupių, programų, kurios dažnai konkuravo tarpusavyje skirtingomis idėjomis, seka. Apytikslis laikotarpis tarp 1890 ir 1910, kai kur – iki I pasaulinio karo pradžios, laikomas ankstyvojo modernizmo etapu. Jam priskiriami tokie judėjimai kaip simbolizmas, dekadentizmas, impresionizmas, neoromantizmas, ankstyvieji ekspresionizmo kūriniai, įvairiais aspektais tebesusiję su romantizmo ir romantinio idealizmo tradicija, tačiau vis sudėtingiau reaguojantys į patiriamą kalbos, asmens, visuomenės ir pasaulėžiūros krizę. Laikotarpis iki II pasaulinio karo laikomas brandžiojo modernizmo periodu. Tuo metu pasirodo svarbiausi modernizmo, kaip elitinio, „aukštojo“ lit-ros stiliaus, kūriniai – Dž. Džoiso (Joyce) *Ulisas*, R. M. Rilke's *Duino elegijos*, T. S. Elioto *Bevaisė žemė* ar T. Manno *Užburtas kalnas*. Kita vertus, susiformuoja ryški atsvara „aukštajam modernizmui“ – tai literatūrinio avangardo kryptys: italų ir rusų futurizmas, vokiečių ekspresionizmas, dadaizmas, siurrealizmas, kurios literatūrą suvokė ne kaip elitinį meną, o kaip atvirą visuomenės normų ir skaitytojo mąstysenos provokaciją. Svarbiausios XX a. 5 ir 6 deš. modernizmo kryptys – egzistencializmas, absurdo teatras, JAV bytnikų kartos lit-ra – liudijo vis gilesnį Vakarų kultūros ir pačios moderniosios lit-ros vertybių perkainojimą po II pasaulinio karo ir atsivėrusios žmogaus egzistencinės tuštumos problemą. Tokie pokario rašytojai kaip S. Beketas (Beckett) ar Dž. Keruakas (Kerouac) jau laikomi modernizmo ir jį palaipsniui keičiančio postmodernizmo ribos autoriais. Nepaisant šių pokyčių, modernizmo estetika iki pat šių dienų išlieka tarp esminių dabartinės lit-ros stiliaus atramų.

Neinforminė poetinė leksika, žodžių grupės, vartojamos grožinėje lit-roje teksto ekspresijai stiprinti, istoriniam, socialiniam koloritui pabrėžti ir pan.

- **Archaizmai**, pasenę, iš aktyvios vartosenos pasitraukę žodžiai ar jų gramatinės formos. Δ gali būti vartojami kaip priemonės istorinei aplinkai atkurti (pvz., tokių Δ gausu V. Krėvės, A. Vienuolio prozoje), kaip estetinį efektą, archaiškumo įspūdį kuriantis faktorius (pvz., „dovis“, „orė“, „todrin“ ir kt. Δ J. Baltrušaičio poezijoje).

- **Neologizmai** arba **naujadarai**, naujai sudaryti žodžiai, kurių tikslas lit-roje – raiškiai apibūdinti daiktą ar reiškinį, o neretai – tiesiog „sužaisti“ kalba. Δ gausu B. Sruogos poezijoje ir prozoje (pvz., „naktumas“, „mušeikizmas“), Alb. Žukausko eilėraš-

čiuose (pvz., „būviabūvis“). Δ ypač dažni avangardizmo, ekspresionizmo stilistikos kūrinuose, pvz., P. Morkūno eilėrašty „šaipėrantas“ sudaro beveik vieni Δ („žiemarės šaltupiu paližęs / važiuokliauju pasidanguravęs“).

- **Barbarizmai**, svetimų kalbų žodžiai, bendrinėje kalboje turintys savo atitikmenis (pvz., „svietas“ – pasaulis, „kupčius“ – pirkėjas). Δ dažni poetinėse stilizacijose, literatūrinėse aliuzijose, pvz., M. Martinaičio eilėraštyje aliuziškai atkuriama A. Vienažindžio poezijos atmosfera: „Sudiev lelija / dangaus baltoji / lenciūgai skamba – jau smertis stoja.“

- **Dialektizmai** arba **tarmybės**, kurios nors tarmės žodžiai, gramatinės formos ar sintaksinės konstrukcijos, vartojami grožinėje lit-roje. Iki lietuvių kalbos sunorminimo daugelis rašytojų kūrė gimtąją tarmę (pvz., Žemaitė – žemaičių, A. Strazdas, A. Baranauskas – rytų aukštaičių). Vėliau tarmybės vartotos (ir vartojamos) labiau stilistiniam efektui išgauti. Δ gausu Alb. Žukausko poezijoje. Jų esama S. Gedos, M. Martinaičio eilėraščiuose, J. Apučio ir kt. autorių prozoje. V. Braziūnas išleido aukštaičių (šiaurės panevėžiškių) tarmę parašytą poezijos knygą *Saula prė laidos* (2008).

- **Žargonizmai**, **slengas**, šnekamosios, kasdieninės kalbos žodžiai ar kalbėjimo maniera, kuri paplitusi tam tikrose socialinėse, profesinėse grupėse (pvz., jaunimo, kalinių, menininkų bohemos slengas, medikų žargonas). Δ elementų gausu J. Ivanauskaitės, R. Gavelio ir kt. autorių prozoje.

Neoklasicizmas, konservatyvioji XX a. literatūrinio modernizmo tendencija, būdinga nemažai daliai klasikinio („aukštojo“) modernizmo autorių. Neoklasicistai, pesimistiškai vertindami moderniąją epochą kaip vertybių krizės laiką, atsigrežia į lit-ros tradiciją, jų suvokia kaip autoritetą, atramą ir pavyzdį kurti aukštos vertės menui šiuolaikiniame pasaulyje. Kūryba išsiskiria dėmesiu praeities kultūros epochoms – ne tik Antikai ar Klasicizmui, bet ir Viduramžiams, Renesansui, Barokui, literatūros klasiškai ir kultūrinei atminčiai plačiąja prasme. Naujai suaktualinami praeities epochų stiliai, lit-ros motyvai, siužetai, filosofinės ar religinės idėjos, perimami ir naujai pritaikomi tradicinės lit-ros žanrai (pvz., antikinė elegija ar sonetas). Individualus kūrėjo talentas suvokiamas kaip tradicijos tąsa ir jos transformavimas (T. S. Eliotas), todėl iš kūrėjo (bei skaitytojo) reikalaujama didelės literatūrinės erudicijos, meno kaip aukštos meistrystės, kurios reikia išmokti, suvokimo. Vertinant lit-rą ir visuomenę laikomasi hierarchijos ir elitiškumo principo, priešinamasi populiarizmui kultūrai ir avangardui kaip chaotiškam menui. Lit-roje siekiama klasikinės pušiausvyros – grožio ir tiesos vienovės, poetinio vaizdo objektyvumo, techninės disciplinos, intensyvios kūrybinės savirefleksijos. Poezijos kūrinys turįs būti

toks pat meistriškas, įtemptas, sudėtingas ir paveikus kaip didieji Europos muzikos šedevrai ar gotikinė architektūra (O. Mandelštam, E. Paundas (Pound)). Svarbiausia – kūryboje siekti viršlaikinio ir viršasmėninio estetinio idealo, nors moderniojoje epochoje toks tikslas pačių neoklasicistų dažnai vertinamas pesimistiškai. Neoklasicistų visuomeninės pažiūros dažnai – konservatyvios.

Δ ryškiai realizuotas XX a. anglų, vokiečių, graikų, Vidurio ir Rytų Europos tautų, rusų poezijoje. Svarbiausi neoklasicistiniai poezijos sąjūdžiai – XX a. 2 deš. anglų imažizmas ir su juo susijusi E. Paundo, T. S. Elioto kūryba bei rusų akmeizmas (A. Achmatova, O. Mandelštam, N. Gumiliovas). Lietuvoje Δ tendencija išryškėjo XX a. 4 deš. – H. Radausko kūryboje (susipynusi su estetizmu), V. Mačernio, A. Nykos-Niliūno, B. Krivicko poezijoje (sujungta su egzistencializmo filosofija). Vėliau lietuvių Δ savitai atstovauja atskiri poetai – visų pirma T. Venclova, K. Platelis, V. Daunys, jo problematika išlieka svarbi A. Marčėnui.

Neoromantizmas (naujasis romantizmas), diskutuotinas terminas, ne visose lit-ros istorijose vienodai paplitęs, taikomas 1890–1920 antipozityvistinėms kryptims, pasisakiusioms prieš racionalizmą ir natūralizmą. Juo nusakomas lit-ros sugrįžimas su nauja realizmo ir modernizmo patirtimi „prie dvasios“ – romantinio vaizdavimo būdo, romantizmo kūrybos ir estetikos.

Vakarų Europos lit-rose, kuriose modernizmas formavosi ne tik kaip antirealizmas, bet ir kaip antiromantizmas, Δ kūryba aiškiau atsiskyrė nuo modernistų. Tokio tipo Δ labiausiai pasireiškė Anglijoje (R. Kiplingo, Dž. Konrado (Conrad), R. L. Stivensono (Stevenson), G. K. Čestertono (Chester-ton) kūryboje); Prancūzijoje – suklestėjusiam herojinės dramos žanre, ypač E. Rostando kūryboje. Vokiečių lit-roje Δ ryšys su modernizmu (simbolizmu, impresionizmu) daug glaudesnis, jam priskiriami kai kurie Š. Georgės (George), H. Hofmanstalo (Hofmannsthal), G. Hauptmanno kūriniai.

Rytų ir kitose Europos lit-rose, kuriose modernizmo pradžia sutapo su tautų nacionaliniu ir kultūriniu išsilaisvinimu (įgavusiu „Jaunosios Lenkijos“, „Jaunosios Švedijos“, „Jaunosios Suomijos“, „Jaunosios Estijos“ ir pan. kultūrinių sąjūdžių išraišką) ir kur vėl aktualus tapo kūrybos sąlytis su folkloru, modernizmas buvo suprastas ir perimtas kaip romantizmo tąsa, arba *romantizmo atnaujinimas*. Tokiose lit-rose Δ tipologiškai sunkiai atskiriamas nuo modernistinės kūrybos. Δ jose susiformavo kaip stipriai romantizuotas modernizmas, konfrontuojantis su formalistinėmis estetinėmis tendencijomis. Tokios kūrybos ryškiaisiais reprezentantais laikomi: S. Wyspianskis, J. Kasprovičius (Kasprowicz), K. Tetmajeris, V. B. Jeitšas (Yeats), M. Meterlinkas (Maeterlinck), O. Milašius (Milosz), S. Lagerliof (Lagerlöf), H. Ibsenas, K. Hamsunas, D. Merežkovskis, K. Balmontas, K. Skalbė, J. Jaunsudrabinis, G. Garsija Lorka, J. R. Chimene-

zas (Jimenez), A. Mačadas (Machado), Dž. Londonas (London), A. Birsas (Bierce) ir kt.

Lietuvoje Δ pasireiškė antruoju stipriai suromantinto modernizmo tipologiniu variantu, prasidėjusiu su J. A. Herbačiausko ir S. Kymantaitės-Čiurlionienės publikacijomis Gabijoje (1907), suklestėjusiu visoje XX a. I pusėje, kol ji išstūmė sustiprėjusi antiromantinė avangardo kūryba (1922), „grynąjį meną“ teigianti estetika ir po krašto okupacijos ideologine prievarta diegtas socrealizmas.

Neoromantinė kūryba – simbiozinis romantizmo ir modernizmo (realizmas čia egzistuoja tik kaip papildomas, foninis vaizdavimo būdas) tipologinis reiškinys, susiformavęs jų sąlyčio riboje ir nė viena neapibrėžiamas. Pamažu rašytojams vis drąsiau perimant modernistinės kūrybos nuostatas, kito ir tipologinių pradų santykis neoromantinėje kūryboje, todėl išskirtini trys jo raidos etapai, atstovaujami trijų rašytojų kartų: 1) modernistinis romantizmas – J. A. Herbačiauskas, S. Kymantaitė-Čiurlionienė, Vydūnas, V. Krėvė, L. Gira, J. Tumas-Vaižgantas, Šatrijos Ragana; 2) romantiškas modernizmas (simbolizmas, impresionizmas) – B. Sruoga, F. Kirša, V. Mykolaitis-Putinas, I. Šeinius, J. Lindė-Dobilas; 3) romantiškas post-avangardizmas – B. Brazdžionis, J. Aistis, A. Miškinis, K. Boruta, iš dalies S. Nėris.

Neoromantinėje kritikoje ir estetikoje pirmą kartą lietuviškai buvo reflektuota kūrybos esmės, estetinio vertingumo ir nacionalinio savitumo problemos.

Neoromantinė kūryba – bene didžiausias lietuvių lit-ros klasikos šaltinis, sugestionavęs mitą apie lietuvius kaip lyrikų tautą ir davęs nacionalinio charakterio – intuityvisto ir mistiko – meninį portretą. Δ – tai kosminio vizionizmo ir dainiškos lyrikos, poetinės istorinės dramos, kaimiškos, padavimų prozos suklestėjimo metas. Jai būdinga lyrizmas, gamtos poetizacija, folkloro stilizacija, psichologinės meilės jausmo atodangos, transcendentinės pasaulėjautos, prigimties balso ir grožio, neatsiejamo nuo dvasingumo, manifestacijos bei laisvos meninės formos, improvizacijos, spontaniško intuityvumo, melodinio, muzikinio prado akcentavimas.

Novelė (it. *novella* – naujiena), grožinės prozos žanras. Neilgas kūrinys, kuriam būdinga griežtesnė nei apsakymo struktūra, dažn. dramatiška, staigi atomazga, netikėtas posūkis. Kai kurie lit-ros tyrinėtojai Δ ir apsakymo terminus vartoja sinonistiškai, kiti novelę laiko apsakymo atmaina. Nacionalinėse lit-rose termino reikšmė nevienoda: vokiečiai skiria novelę (*Novelle*) nuo apsakymo (*Kurzgeschichte*), prancūzų *nouvelle* panaši į apsakymą (kaip ir *récit*), rusai skiria apsaką (*povest'*), apsakymą (*rasskaz*), novele (*novella*) vadina labai trumpą apsakymo formą, lenkai t.p. skiria apsakymą (*opowiadanie*) ir novelę (*nowela*). Anglų k. terminas *novella* vartojamas retai, dažn. Δ neskiriama nuo apsakymo (*short story*).

Δ pavadinimo etimologija liudija, kad Δ pradžioje reiškę pasakojimą apie naujus įvykius, kuriuos žmo-

nės perpasakodavo pasilinksminti ar pamokyti. Novelių ciklų užuomazgos įžvelgiamos *Tūkstančio ir vienos nakties* pasakojimuose (anksčiausi variantai arabų k. iš ~IX a., pirmasis vertimas į europiečių – pranc. kalbą – 1704). Europos tradicijoje Δ ištakos siejamos su trumpais pasakojamaisiais žanrais – pasakomis, anekdotais, pamokslų intarpais. Renesanso laikotarpiu Europoje suklestėjo pramogai skirti pasaulietinių pasakojimų rinkiniai (italo Dž. Bokačo (Boccaccio) *Dekameronas*, par. 1349–1353, išl. 1471, prancūzės Margaritos Navarietės (Marguerite de Navarre) *Heptameronas*, 1558–1559, anglo Dž. Čoseerio (Chaucer) *Kentenberio pasakojimai*, par. ~1387–1400, išsp. 1478) ir praktiniai rinkiniai kunigams. Šalia egzistavo ir kiti iš vid. amžių lit-ros atėję panašūs žanrai – fablijo, *švankas*. Renesanso novelei būdinga šios epochos lit-ros bruožai: vitališkumas, neretai pereinantis į nešvankumą, optimizmas. Galutinai Δ žanro kanonai susiklostė XIII a. pab. – XIX a. pr.; Δ buvo labai populiaru Vokietijoje (K. Brentano (Brentan), L. J. fon Arnim (von Arnim). Kūrinio ilgis – nuo kelių iki kelių šimtų puslapių, fabulos centre paprastai buvo vienas paslaptingas įvykis ar konfliktas, vedantis į nelauktą posūkį ir logišką, bet netikėtą pabaigą. Romantikai suteikė novelei filosofinį, mistinį pobūdį (J. L. Tykas (Tieck), E. T. A. Hofmanas (Hoffmann), E. A. Po (Poe)). XIX a. su realizmo lit-ra susiformavo ir realistinė Δ, labiau pabrėžianti racionalius socialinius, moralinius aspektus (G. de Mopasanas (Maupassant), A. Čechovas).

Lietuvių lit-roje Δ užuomazgų įžvelgiama XIX a. vid. didaktinėje prozoje. Δ terminas pradėtas vartoti XIX a. pab. Aiškesnius bruožus įgijo atsiradus liet. periodikai, kurioje spausdinta trumpoji proza. XX a. pr. Δ terminą bandė apibrėžti K. Bizauskas, J. Brazaitis, V. Mykolaitis-Putinas ir kiti. Pirmasis Δ formą išstobulino J. Savickis (rink. *Ties aukštu sostu* 1928). Brandžia novelistika išsiskiria XX a. 4 deš. (P. Cvirka, J. Grušas ir kt.), išėivijos autoriai (A. Škėma, A. Landsbergis, B. Pūkelevičiūtė). Δ suklestėjo Lietuvoje XX a. 7–9 deš. (intelektuali R. Lankausko, J. Mikelinško, I. Mero kūryba). Stiprėjo lyrinė tradicija (R. Granauskas, J. Aputis, B. Radzevičius), ironiška pasaulėjauta (S. Šaltenis), pasaulio iracionalumo, paslapties pojūtis (S. T. Kondrotas, 10 deš. J. Skablauskaitė). Trumpos Δ meistrė – B. Vilimaitė. XXI a. Δ žanro kūriniių parašė D. Kalinauskaitė ir kiti.

Parabolė (gr. *parabolē* – palyginimas), trumpas lit-ros, dažniausiai prozos, kūrinys, kurio turinys šalia konkrečios prasmės apibendrina žmonijos egzistencijos, religijos, moralės vertybines problemas. Δ artima pasakėčiai, tačiau skiriasi nuo jos meninio pasakojimo įtikinamumu ir antropomorfizavimu atsisakymu. Analogijos, konkretų žmogaus poelgį komentuojančios universaliu aspektu, suteikia Δ ypatingos sugestijos.

Nuo seno Δ vaidina išskirtinį vaidmenį senųjų religinių sistemų – sufizmo (islamo misticizmo), zen

Budizmo, žydų egzegetinės lit-ros ir kt. tekstuose. Klasikinės Vakarų kultūros Δ, esančios Naujajame Testamente (pvz., evangelinės Δ apie sėjėją, apie rauges ir kt.) iliustruoja daugiareikšmes, savotiškai užkoduotas krikščionybės tiesas, kurių interpretacija paremta visa vėlesnė krikščioniškoji lit-ra. Platūs Δ komentarai randami ir senojoje lietuvių lit-je (pvz., K. Sirvydo *Punktuose sakymų* (1621) apmąstymai apie laisvą žmogaus valią, paremti Naujojo Testamento Δ apie darbą Kristaus vynuogyne ir užmokestį už tai). XIX–XX a. lit-roje Δ išplinta įvairiuose žanruose ir karštais tampa pagrindiniu viso kūrinio meninės tiesos konstravimo principu (pvz., B. Brechto, S. Mrożeko dramos).

Δ vaizduoja istorinį praeities arba esamąjį laiką, daugiau ar mažiau susijusį su konkrečiais įvykiais ir vietą, tačiau joje akcentuojamos nepriklausomos nuo laiko ir vietos idėjos. Tai gali būti moralinių vertybių akcentai (pvz., V. Krėvės *Indas, kuriame karalius laiko geriausią savo vyną*), žmogaus ir pasaulio santykio apibendrinimas (vienatvės svetimame ir priešiškaime pasaulyje išraiška F. Kafkos romane *Procesas*), žmogaus prigimties analizė H. Hesės (Hesse) romanuose (*Stepių vilkas, Narcizas ir auksaburnis*).

Pasakojimas (naracija), įvykio arba įvykių pateikimas (žodžiu, raštu, vaizdu ar kitaip). Įvykis reiškia pradinės situacijos įveikimą ar būsenos pakeitimą į jai priešingą būseną: įprasta, kad Δ prasideda trūkumo konstatavimu ir pasibaigia jo pašalinimu. Ši sąvoka vartojama nevienareikšmiai, nes ji gali reikšti ir papasakotus įvykius (istoriją, kas yra papasakota), ir įvykius pateikiantį tekstą (pasakotojo kalbos formą šalia aprašymo ir samprotavimo), ir patį pasakojimo aktą (naraciją, kaip papasakojama). Visos šios trys reikšmės yra viena su kita susijusios: naracija įsteigia sykiu ir istoriją, ir pasakojimo tekstą, kurių santykis primena turinio ir raiškos santykį. Kai kuriems teoretikams (A. J. Greimui) Δ plačiąja prasme yra ne tik tai įvykių jungimas, būdingas tam tikriems tekstams, bet ir reikšmės apskritai sukūrimo principas, visuotinis reiškinys.

Δ gali būti būdingas ne tik prozeinei kalbai, bet ir eiliuotai. Aristotelis „Poetikoje“ mokė nuosekliai išdėstyti įvykius dramoje, neiškreipti natūralios įvykių eigos. Buvo siūloma imti pasakoti nuo ekspozicijos, veiksmo užuomazgos, pateikti veiksmo vystymą iki kulminacijos ir atomazgos. Klasikinis Δ yra nuoseklus (vadovaujamas fabula, įvykiai bandomi pateikti pagal priežasties ir pasekmės santykį, chronologiškai). Modernusis Δ nepaiso fabulos logikos, nuoseklumo išdėstant įvykius, išryškindamas veikėjo dvasios būsenas ir išgyvenimus, problemų svarstymą. Klasikinis Δ yra nuotykių Δ, o modernusis tampa Δ nuotykiu.

Pasakotojas (naratorius) – pasakojantis subjektas, istorijos sakytojas. Jis yra atsakingas už informacijos reguliavimą tekste, siūlo tam tikrą požiūrį į pasakojamus įvykius. Grožiniame tekste Δ nėra tapa-

tus autoriui: net ir pirmojo asmens pasakojimuose Δ yra vaizduojamo pasaulio dalis, autoriaus vaizduotės tvarinys. Δ figūros ryškumas dažniausiai priklauso nuo to, ar tekste yra išryškinta pati pasakojimo situacija (Δ ir jo adresato santykis, pasakojimo aplinkybės), pvz., J. Biliūno prozoje Δ yra labiau pastebimas nei Žemaitės prozoje, nes aiškesnė pasakojimo situacija. Viename kūrinyje gali susitikti skirtingo lygmens Δ : apie vieną Δ gali papasakoti kitas Δ (J. Biliūno „Vagis“). Δ gali būti daugiau ar mažiau juntamas tekste, patikimas arba nepatikimas, anonimiškas arba įvardytas, „objektyvus“ (kalbantis trečiuoju asmeniu) arba „subjektyvus“ (kalbantis pirmuoju asmeniu), susijęs arba nesusijęs su pasakojama istorija, vienvaldis arba demokratiškas, žodį suteikiantis personažui, kitam pasakotojui. Polifoniniame (daugiabalsiame) pasakojime Δ ir personažo požiūriai išsiskiria, bet yra vienodai svarbūs (F. Dostojevskio *Nusikaltimas ir baismė*, V. Folknerio (Faulkner) *Kai aš gulėjau mirties patale*).

Literatūroje dažniausiai pasakojama būtuojų laiku apie tai, kas įvyko anksčiau (vėlesnis pasakojimas), o rečiausiai – būsimoju laiku apie tai, kas dar bus (ankstesnis pasakojimas), kaip pranašysčių tekstuose. Gali būti pasakojama esamuojų laiku apie tai, kas tuo pat metu vyksta (lygiagretus pasakojimas), kaip vidinio monologo romanuose, reportažuose. Dažnai tekste yra derinami skirtingi pasakojimo tipai (įterptinis pasakojimas): vėlesnis pasakojimas derinamas su lygiagrečiuoju dienoraščio arba laiško formos kūriniuose.

Δ santykis su savo paties papasakota istorija gali būti dvejopas: arba jis joje nedalyvauja (Žemaitės prozoje, kurioje pasakojama trečiuoju asmeniu), arba dalyvauja (J. Biliūno prozoje, kurioje pasakojama pirmuoju asmeniu) ir prisiima pagrindinio arba šalutinio veikėjo vaidmenį. Pagrindinė Δ funkcija yra pasakoti, pateikti įvykius, tačiau tuo pat metu jis gali atlikti ir kitokias funkcijas: metapasakojimo (paaiškinti savo pasakojimo tvarką, pasirinktą stilių), bendravimo (kreiptis į adresatą), liudijimo (įrodinėti, kad istorija yra tikra, atskleisti savo santykį su ja), imtis didaktikos, ideologinės funkcijos (pateikti istorijos ir personažų vertinimą, moralą). Δ savo požiūrį į istoriją perteikia tiesiogiai, ją pakomentuodamas, arba netiesiogiai: jo nuomonę ir simpatijas išduoda personažo apibūdinimas, padidintas dėmesys tam tikriems personažams ir įvykiams, komentarai užsidėjus personažo kaukę, ironija, emociniai ir vertinamieji epitetai ir pan.

Δ nebūtinai sutampa su aplinkos stebėtoju (J. Biliūno „Brisiaus galas“). Pagal Δ užimamą poziciją stebėjime skiriami trys žiūros taškai: nulinis (visažinis Δ , žinantis daugiau nei personažas, pvz., Žemaitės pasakotojas), vidinis (pateikiama tik tokia informacija, kurią galėtų žinoti personažas, Δ žino tiek, kiek žino personažas, pvz., J. Biliūno Δ) ir išorinis (personažo matymas tik iš šalies, nesistengiant įžvelgti jo vidaus, kai Δ atrodo žinantis mažiau nei personažas, pvz., E.

Hemingvėjaus proza). Modernioje prozoje gali būti pasakojama ir antruoju asmeniu pabrėžiant vidinį konfliktą arba Δ artimumą personažui (R. Granausko *Jaučio aukojimas*).

XIX–XX a. sandūroje Europoje modernėjantis pasakojimas išpopuliarino prozoje subjektyvų Δ , pirmojo asmens pasakojimą ir dar daugiau dėmesio skyrė personažo būsenoms. Lietuvių lit-roje subjektyvus pasakojimo pradininkais laikomi Šatrijos Ragana ir J. Biliūnas.

Personažas (veikėjas), kūrinio vaizduojamo pasaulio būtybė. Lit-roje gali būti vaizduojamas veikiantis, galvojantis ir jaučiantis ne tik žmogus, bet ir gyvūnas, daiktas ar reiškiny. Kūrinyje pasirodo ir mitologiniai, istoriniai veikėjai. Δ yra skaitytojo vaizduotės padarinys, todėl netapatintinas su kūrinio autoriumi. Ši „popierinė būtybė“ yra būtina pasakotojo pasakojamos istorijos dalis. Δ skaitytojui gali kelti simpatiją arba antipatiją, įkūnyti visuomenės lūkesčius, vertybes ir pats daryti jai poveikį.

Pasakotojas Δ pristato savo vardą, jį pristato kiti Δ arba jis pats prisistato. Kūrinyje esama tiesioginių (vardai, portretas, biografija) ir netiesioginių (emocinė reakcija, poelgiai) Δ buvimo ženklų: O. Balzako (Balzac) ir E. Zolia (Zola) Δ tenka žymiai daugiau tiesioginių ženklų nei G. Flobero (Flaubert) ir G. de Mopasano (Maupassant) Δ . Vienu ar kitu būdu Δ priskirtas teminis vaidmuo apibendrina jo atliekamus veiksmus: karalius, piemuo, našlaitė ir pan. Intriguojai netikėti teminiai vaidmeniai poelgiai: karalius persirengia elgeta, piemuo neišeina ganyti ir pan. Δ gali aiškiai įkūnyti kokią nors idėją, savybę (simboliški veikėjų vardai V. Kudirkos satyroje) arba gali būti sunkiau apibūdinamas ir nuspėjamas, net suskaidytas į prieštarigus balsus.

Δ prozos kūrinyje paprastai nėra vieniši, jie sudaro tam tikrą sistemą. Tik toje sistemoje, nuolat lyginant yra suvokiami jų teminiai vaidmenys, mokėjimas arba galėjimas veikti, būti, kalbėti ir pan. Neigiami Δ kontrastuoja su teigiamais (M. Valančiaus didaktinė proza). Pagrindinį Δ padeda atpažinti šalutiniai (mažiau svarbūs pasakojimui) arba epizodiniai (tik viename kitame epizode pasirodantys) Δ . Vieni yra pasyvūs, patiriantys veiksmą, kiti – aktyvūs, veikiantys. Skiriami taip pat daugiau ar mažiau tikroviški Δ . Turintis aiškių individualių bruožų Δ kartais vadinamas charakteriu. Charakteriu gali būti laikoma ir pati Δ psichologijos ir elgesio skiriamųjų bruožų visuma. Charakteriai gali būti statiški, nesikeičiantys (paprastai nuotykių, riterių romanų herojai) arba dinamiški, dėl vienokių ar kitokių priežasčių patiriantys kaitą. Renesanso epochoje Δ įgyja daugiau individualių bruožų, bet dar iki Apšvietos ir Romantizmo laikmečio daugiau dėmesio pasakojimuose skiriama ne charakterio, o veiksmo kūrimumi. Charakterio kūrimas tapo itin svarbus XIX a. realistinėje prozoje. Realistinis (O. Balzako (Balzac), Č. Dikensas (Dickens) ir kt.) Δ turi ne tik vardą ir pavardę, profesiją, kilmę, bet

ir įpročius bei priklausomybę tam tikram visuomenės sluoksniui atspindinčią išorę, kalbą, charakterio bruožus (tipiškas veikėjas tipiškoje situacijoje). XX a. vis dažniau pasigirsta raginimų nuversti Δ nuo pje-destalo, ant kurio jį užkėlė XIX a. romanistai, atsisa-kyti tipiško Δ jungo, paneigti tariamą Δ tikroviškumą, vientisumą ir jo aiškią psichologiją. Modernioje pro-zoje išorinį veikėjų susidūrimą keičia veikėjo vidinis konfliktas, o vaizduojamasis pasaulis gali būti patei-kiamas per tokio veikėjo sąmonę. Kartais (prancūzų „naujajame romane“) iš personažo telieka tik į aplin-ką reaguojanti jo sąmonė.

Poema, ilgą laiką taip buvo vadinamas bet koks didesnės apimties poezijos kūrinys, šiuo metu Δ laikomas stambiausias poezijos žanras, kuriame su-sipina epa, dramos ir lyrikos bruožai. Δ išsivystė iš herojinio epa ir kartais suvokiama kaip jo sinonimas. Jai būdingi epa bruožai – beasmenis pasakojimas, ryški sužetinė linija, išvystyti charakteriai (A. Mice-kevičiaus *Gražina*), dramatinė kompozicija (Just. Marcinkevičiaus *Heroika*, arba *Prometėjo pasmerkimas*); romantizmas į dramą įvedė lyrinį elementą – lyrinio subjekto emocijų raišką, fragmentišką kompozici-ją ir pan. Δ pobūdis, struktūra, stilistinės ypatybės priklauso nuo epochos, literatūrinės krypties, au-toriaus individualybės (pvz., Klasicizmo epochoje populiaru didaktinė, aprašomoji Δ, simbolizmo es-tetika pastebima V. Mykolaičio-Putino Δ *Vergas*). XX a. Δ, be žanrinės sintezės, būdinga sudėtinga vaizdų struktūra, filosofiniai, istoriniai apibendri-nimai (T. S. Elioto *Bevaisė žemė*, Č. Milošo (Miłosz) *Kur saulė pateka ir kur nusileidžia*). Δ – K. Donelaičio *Metais* – prasidėjo lietuvių grožinė lit-tūra. Aprašo-mosios klasicistinės Δ bruožų ir romantinio lyrizmo esama A. Baranausko *Anykščių šilvelyje*, epa ir lyrikos sintezė pastebima Maironio *Jaunojoje Lietuvoje*. Δ tebėra populiaru tarp šiuolaikinių lietuvių poetų (Δ parašė K. Bradūnas, S. Gedas, V. Bložė, G. Cieškaitė ir kt.). Just. Marcinkevičius, daugelio Δ autorius (*Sie-na*, *Donelaitis*, *Pažinimo medis*, *Devyni broliai* ir kt.), Δ pavadino „žanrų žanru“, kuris savo išraiškos įvai-rove prilygsta simfoniniam orkestrui.

Poetika, seniausia lit-ros teorijos šaka, kurios tyri-nėjimo objektu tradiciškai laikomos lit-ros formos. Tokios poetikos ištakos – graikų filosofų Platono ir Aristotelio veikaluose. Tačiau šiuolaikiniai lit-ros teo-retikai pabrėžia, kad šis poetikos apibrėžimas yra nepakankamas, kadangi bet kuri poetika svarsto ir li-teratūriškumo, arba lit-ros specifškumo, ir lit-ros bei tikrovės santykio klausimus. Šie du aspektai ryškūs jau seniausioje žinomoje sisteminėje Aristotelio *Po-etikoje* (mimezės ir katarsio sąvokos), nors laikoma, kad svarbiausia vieta jiems tenka XX a. poetikos ty-rinėjimuose (struktūralizmas, semiotika). Pagal tai, kuriems literatūrinių formų ar paties literatūriškumo klausimo aspektams skiriamas didžiausias dėmesys, galima išskirti keletą poetikos tipų. Bene žinomiau-

sia iš jų – vadinamoji *normatyvinė* poetika, kuri sie-kė suformuoti poezijos meno taisykles ir pagal jas bandė nustatyti kūrinio vertę. Tokios yra, pavyzdžiui, Horacijaus (I a. pr. Kr.) ir N. Bualo (Boileau) (1674) poetikos (abi vadinasi *Poezijos menas*). Kita rūšis – *aprašomoji* poetika, kurioje, kaip jau rodo pats pavadinimas, aprašomos literatūrinių tekstų ar jų grupių formos ypatumai. Istorinė poetika tyrinėja literatū-rinių formų formavimąsi, raidą, istorinį kitimą. Nuo XX a. poetikos tyrinėjimai vystėsi dviem kryptim. Pirmoji kryptis išlaikė vadinamąjį metadiskursyvinį, arba teorinį, pagrindą ir savo tyrinėjimus vienai ar kitaip siejo su R. Jakobsono iškelto klausimu „Kas žodinį pranešimą daro literatūros kūrinium?“ bei reikš-mės problema. Pastarojo tipo tyrinėjimams priklaus-o įvairių lit-ros teorijos krypčių (struktūralizmo, semiotikos, mitografinės kritikos, teminės kritikos, iš dalies psichoanalitinės kritikos) bandymai svars-tyti poetikos klausimus. Antroji kryptis – konkrečių kūrinų poetikos tyrinėjimai, poetiką suprantant kaip vidinės kūrinio sandaros (struktūros, kompozicijos, įvaizdžių sistemos ir pan.) analizę, aiškinimą, pade-dantį atskleisti, kuo vienas kūrinys skiriasi nuo kito. Būtent šiuo aspektu galima kalbėti, pavyzdžiui, apie K. Donelaičio *Metų* ar S. T. Kondroto *Žalčio žvilgsnio* poetiką. Tarpiniu variantu galima laikyti konkrečių lit-ros krypčių, literatūrinių epochų (pavyzdžiui, roman-tizmo), konkrečių žanrų (A. Zalatorius *Lietuvių apsakymo raida ir poetika*), tekstų grupės ir pan. po-etikos tyrinėjimus.

Poezija, eiliuota kalba parašyti lit-ros kūriniai; vie-nas iš pagrindinių (greta prozos) kalbos organiza-vimo būdų, kuriam būdinga ritminė struktūra. Iki Naujųjų amžių Δ apskritai buvo vadinamas žodžio menas. Eiliuota kalba buvo privaloma įvairioms lit-ros rūšims – ne tik lyrikai, bet ir epui, tragedijai, ko-medijai. Kai proza tapo pripažinta kaip atskira lit-ros rūšis, Δ terminas pradėtas vartoti dažniausiai kaip lyrikos sinonimas. Tačiau Δ yra platesnės reikšmės nei lyrika – Δ priskiriama poema, kurioje, be lyriniių, esama draminių bei epinių elementų.

Postmodernizmas, bendro pobūdžio terminas, vartojamas kalbant apie šiuolaikinę visuomenę, kul-tūrą, meną, lit-rą, architektūrą. Chronologiškai eina po modernizmo, tačiau dėl Δ santykio su moderniz-mu esama labai įvairių nuomonių. Diskutuojant apie Δ sampratą, viskas lieka kontroversiška: ar tai yra pe-riodas, ar srovė, ar bendras kultūros „būvis“; kada jis prasidėjo, baigėsi ar tebesitęsia ir t. t. Δ terminas pir-mą k. pavartotas 1947 kalbant apie architektūrą. Lit-ros kritikos pradėtas vartoti XX a. 6 deš., norint at-skirti pokarinę eksperimentinę S. Beketo (Beckett), Ch. L. Borcheso (Borges), Dž. Barto (Barth), D. Bartel-mo (Barthelme), T. Pinčono (Pynchon) ir kitų kūrybą nuo aukštojo modernizmo klasikų.

Bendrijų postmodernizmo teorijų yra labai daug; ke-lios įtakingiausios: Ž. F. Liotaro (Lyotard), Fr. Džeimso-

no (Jameson) ir Ž. Bodrijaro (Baudrillardo). Liotaras teigia, kad Δ atspindi ne(pasi)tikėjamą didžiaisiais progreso, apšvietos ir žmonijos išlaisvinimo naratyvais, tarnavusiais tam, kad įteisintų moderniąją kultūrą. Sudedamosios postmodernizmo savybės yra kultūros „negilumas“, pagrįstas simuliacija ir įvaidžių cirkuliacija; istorijos pojūčio silpnėjimas, „šizofreniškas“ nerišlumas, padrikumas ir sustiprinta koliažo forma; naujas „didingumo“ patyrimas, tapatinamas ne su gamta, o su technologija; naujas architektūrinės erdvės, vadinamosios „hipererdvės“, patyrimas. Δ technologija, priešingai nei modernistinėje gamybos paradigmoje, orientuota į atgaminimą, perdirbimą. Ž. Bodrijaras šiuolaikinę Vakarų civilizaciją apibūdina kaip simbolių laiką, kai ženklas nebeturi jokio ryšio su realybe, o nurodo tik į save patį. Tai „virtuali tikrovė“ arba „hiperrealybė“, kuri yra savo pačios atvaizdas. Tai tampa įmanoma tada, kai realybės vietą užima medija. Δ pereinama prie kasdienio gyvenimo estetikos, ir meno spektras labai praplečiasi. Vietoje užgimstančio kūrybinio akto yra intertekstai, surinkti iš nesuskaičiuojamų kultūros tekstų. Pasak Č. Dženksio (Jencks), Δ charakterizuoja „dvigubas kodavimas“: kūriniai komunikuoja dviem skirtingais lygmenimis – ir masėms, ir žinovui, pvz., U. Eko romanai yra tuo pat metu ir populiarūs, ir avantgardiniai. Postmodernus pasakojimas, anot L. Hatčeno (Hutcheon), – tai „istoriografinė metafikcija“: pvz., Dž. Faulzo (Fowleso) *Prancūzų leitenanto moteris*, U. Eko *Rožės vardas*, E. L. Doktorou (Doctorow) *Regtėimas*, S. Rušdi (Rushdie) *Vidurnakčio vaikai*, M. Ivaškevičiaus *Madagaskaras*, G. Beresnevičiaus *Paruzija*, aiškiai, eiliniam skaitytojui prieinamais būdais pasakoja istorijos versijas, bet tuo pat metu šie tekstai kritiškai ir ironiškai reflektuoja jų atliekamą istorinės rekonstrukcijos veiksmą. Priešingai negu modernistai, kurie siekė kurti kažką nauja, postmodernistai dirba su kultūros duotybėmis, kuičiasi kultūros palėpėse, kur suverstos praeityje naudotos priemonės, stiliai, žanrai, tekstai, juos perdirbdami parodijos, pastišo ir kitais būdais. Daugelį postmodernių technikų, kurios atrodo labai novatoriškos, galima rasti ankstesnėse meno epochose. Postmodernioje lit-roje išlieka tai, ką iki kraštutinumo įvairiais eksperimentiniais rašymo būdais pasiekė modernistai, bet modernistiniai bruožai čia pajungti kitai dominantei: modernistai tyrinėjo suvokimo ir pažinimo, perspektyvos, subjektyvaus laiko patyrimo, žinių cirkuliacijos ir patikimumo problemas (klausė „Ką galiu sužinoti apie save ir pasaulį?“), o postmodernistai tiria fiktyvumo, būties būdų ir jų skirtumų problemas, pasaulių prigimtį ir pliuralumą, tai, kaip tokie pasauliai sukuriami ir suardomi (klausia „Kas yra pasaulis?“, „Kas padaro pasaulį realų?“, „Ar yra skirtumas tarp tekstinų pasaulių egzistencijos ir pasaulių, kuriuose gyvenu, o gal visi pasauliai sukurti kalbos?“). Modernizmas rėmėsi aiškiu skirtumu tarp subjekto ir objekto, o Δ riba tarp subjekto ir objekto tampa nebeaiški.

Fantazija, absurdiškumas, pastišas, parodija, intertekstualumas, neužbaigtumas ir tradicinės naratyvo struktūros laužymas būdingi daugeliui postmodernių tekstų, kuriuos XX a. II p. parašė: Lotynų Amerikoje Ch. L. Borchesas (Borges), A. Karpentjeras (Carpentier), Ž. Amandas (Amado), K. Fuentesas (Fuentes), Ch. Kortasaras (Cortázar), M. V. Ljosa (Llosa), G. Garsija Markesas (García Márquez), K. Lispektor (Lispector), I. Aljendi (Allende); Kanadoje – M. Atvud (Atwood); JAV – V. Nabokovas, Dž. Bartas (Barth), T. Pinčonas (Pynchon); Europoje – S. Rušdis (Rushdie), I. Kalvinas (Calvino), U. Eko (Eco), M. Kundera, M. Pavičius (Pavič), Dž. Faulzas (Fowles), M. Biutoras (Butor), A. Rob-Grijė (Robbe-Grillet), M. Diuras (Duras), G. Grasas (Grass), A. Desaji (Desai); Pietų Afrikoje – N. Gordimer ir Dž. M. Kutsė (Coetze); Lietuvoje – M. Ivaškevičius, H. Kunčius, R. Šerelytė, poetai E. Ališanka, N. Abrutytė, G. Grajauskas, S. Parulskis.

Potekstė, netiesioginių kalbos reikšmių lygmuo, kurį sakymo subjektas (adresantas) siekia pranešti, įteigti suvokėjui (skaitytojui, adresatui); paslėpta, bet numanoma, lengviau ar sunkiau atpažįstama, tikroji sakinio, teksto prasmė. Δ sukuriama, naudojant perkeltines reikšmes turinčias stilistines figūras (tropus, ironiją ir kt.) bei pateikiant tam tikras nuorodas, užuominas, aluzijas; gali būti konkreti, atspindinti dalyko vertinimą, neišsakytą nuomonę, bei platesnė, apimanti idėjų sklaidą. Lit-roje naudojama, siekiant išvengti politinės cenzūros draudimų, nenorint tiesiogiai pažeisti papročių, moralės, etiketo normų, taip pat stilistiniais sumetimais; dažniausiai sutinkama vadinamoje Ezopo kalboje, perteikiant užslėptas prasmes, idėjas, kurių neleidžia skleisti totalitarinės valdžios. Δ pavyzdžių galima rasti V. Kudirkos satyroje ir publicistikoje, taip pat XX a. pab. kūriniuose (Just. Marcinkevičiaus, K. Sajos, V. Žilinskaitės, V. Bložės, T. Venclovos, M. Martinaičio ir kt. tekstai).

Pozityvizmas, XIX–XX a. filosofijos srovė, taip pat ir lit-ros kryptis. Filosofijoje Δ susiformavimas siejamas su prancūzų filosofo ir sociologo O. Komto (Comte), taip pat anglų filosofų J. S. Milio (Mill) ir H. Spenserio (Spencer) vardais. Δ vystėsi tuo pačiu metu kaip ir romantizmas ir tapo svarbiu XIX–XX a. intelektualiosios minties ir mokslo idėjiniu pamatu. Populiariausias Δ nuostatos skelbė visuomenės gyvenimo racionalizacijos, gamtos ir žmogaus prigimties dėsnių tapatumo idėjas, išskėlė mokslo, kaip vienintelio patikimo pažinimo šaltinio, vertę, absoliutinio praktinę veiklą ir kritiškai vertino religiją. Komto veikalai *Pozityvistinės filosofijos kursas* (t. 1–6, 1830–1842) ir *Pozityvistinės praktikos sistema* (t. 1–4, 1851–1854) skatino visuomenės reformų būtinybę ir mokslinio, faktais paremto pasaulio pažinimo siekius. Mokslą Komtas padalijo į abstraktųjį, analizuojantį daiktų procesus (pvz., matematika, fizika, biologija, sociologija) ir konkretųjį, analizuojantį pačius daiktus (pvz., zoologija, mineralogija). Milis

iškėlė empirikos svarbą, teigdamas, kad pažinimas neįmanomas be įrodymų (*Logikos sistema*, 1843), o etikos srityje vadovavosi utilitarizmo idėja, neigiančia nepriklausomos, individualios veiklos rezultatus, kurie netarnauja bendram visuomenės labui (*Utilitarizmas*, 1863). Spenseris, remdamasis Č. Darvino (Darwin) gamtos mokslų atradimais, suformavo visuotinę evoliucijos teoriją (*Sintetinės filosofijos sistema*, 1862–1896).

Δ idėjos turėjo įtakos naujiems istorijos, kultūros ir meno raidos tyrimams. Visoms mokslo sritims siūlomais universaliais empirinio tyrimo ir jo rezultatų apibendrinimo Δ metodais rėmėsi H. T. Baklio (Buckle) pozityvistinės istoriografijos studija *Anglijos civilizacijos istorija* (1857–1861) arba prancūzų kultūros ir lit-ros istoriko I. A. Tenos (H. A. Taine) darbai *Anglų literatūros istorija* (1863–1874) ir *Meno filosofija* (1865–1868). Tenos veikalai XIX a. 7–8 deš. paskatino natūralizmo srovės prancūzų lit-roje susiformavimą. Žymiausias jos atstovas – prancūzų rašytojas E. Zolia (É. Zola), parašęs ir programinį natūralizmo lit-ros teorijos veikalą *Ekspimentinis romanas* (1879). Siūlydamas natūralizmo, kaip tiksliai atvaizduojančio tikrovę lit-roje, principo taikymą, Zolia sukritikavo realistinį vaizdavimo būdą, anot jo – iškreipiantį tikrovę asmeninėmis filosofinėmis, moralinėmis ir pan. nuostatomis. Propaguojama determinizmo, vieno daly valdančio gamtą ir žmogų, idėja, absoliutinama biologinė žmogaus samprata, lit-roje skatinama vaizduoti žmogaus ir socialinės aplinkos santykius bei biologinės žmogaus prigimties nulemtus psichofiziologinius procesus.

Dėl ypatingos XIX a. politinės padėties, Lietuvoje Δ idėjų raiška buvo glaudžiai susijusi su revoliucine-demokratine mintimi, pradėjusia reikštis dar prieš 1863 m. sukilimą, bei švietėjiškais valstybingumo atgavimo projektais (M. Akelaitis, J. Šliūpas). Neturėdamas sąlygų reikštis laisvai, Δ Lietuvoje visų pirma paskatino formuoti savitą kultūrinio darbo koncepciją. Δ idėjos veikė V. Kudirką, susipažinusį su lenkų pozityvistais Varšuvoje, kur 1888 buvo įsteigta „Lietuvos“ draugija, ir reikėsi jo redaguojamame žurnale *Varpas* (pirmas numeris – 1889). Δ mintis veikė ir XIX a. pab. – XX a. pr. lietuvių moterų prozininkių – Šatrijos Raganos, G. Petkevičaitės-Bitės, Žemaitės, Lazdynų Pelėdos kūrybą.

Proza (lot. *prosa* – nevaržoma (kalba)): 1. neeiluota, įrimuotus, ritmingus, intonacinius vienetus neskaidoma kalba; sąvoka vartojama kaip priešprieša eiliuotai kalbai, poezijai, dainoms. Sąranga ir raiška imituojama pagal šnekamąją ir kasdienišką, buitinę kalbą, dažniausiai naudojama pasakojant, aprašant, taip pat – monologuose ir dialoguose; joje vyrauja referencinė, komunikacinė ir pažintinė funkcijos, priešinga negu eiluotoje kalboje, kur svarbiausia – estėtinė funkcija. Grožinėje lit-roje daugiausia naudojama epiniuose, pasakojamuosiuose (narciniuose) žanruose – novelėje, apsakyme, apsakijoje, romane ir kt.

2. terminu Δ paprastai vadinama neeiluotos, pasakojamosios lit-ros visuma, vartojama sinonimiškai su sąvoka beletristika.

Retorika (gr. *rhētorikḗ téchnē* – iškalbos menas), įtikinamos komunikacijos teorija; iškalbos arba įtikinimo menas. Susiformavo dar Antikoje, sustiprėjus Atėnų demokratijai (V a. pr. Kr.). Vėliau ji buvo tobulinama Romoje. Aristotelis, Ciceronas ir Kvintiljanas – žymiausi Antikos retorikai. Iškalbos taisyklės turėjo padėti oratoriui paveikti klausytoją, įrodyti tai, kas nėra akivaizdu. Iš oratoriaus buvo reikalaujama mokyti, teikti malonumą ir jaudinti. Stilius siekė taisyklingumo, grynumo, aiškumo, paprastumo, glaustumo, tinkamumo ir gražumo. Romoje buvo išskirti trys kalbos stiliai, kurių derėjo nepainioti: aukštasis, vidurinis ir žemasis. Oratoriaus iškalba galėjo būti trijų rūšių: proginė (giriamaoji arba peikiamaoji kalba), politinė arba samprotavimo (įtikinėjimo arba atkalbinėjimo kalba) ir teisinė (kaltinimo arba teisinimo kalba).

Klasikinę Δ (nuo Antikos laikų iki XIX a.) sudaro penkios dalys: medžiagos radimas, jos išdėstymas, tinkamas žodžių parinkimas, kalbos įsiminimas ir jos įtaigus pasakymas. Daugiausiai dėmesio buvo skiriama žodinei išraiškai. Šia Δ dalimi pasiremia poetikos ir literatūros teorijos kūrėjai. Žodinė išraiškos teorija retorikoje – tai mokymas apie žodžių atrinkimą, apie žodžių jungimą ir apie figūras.

XVIII a. pabaigoje Europoje išryškėja nepasitikėjimas Δ, kuri suvokiama kaip svetima filosofijai. Pasibaigia retorinė žodžio kultūra. XIX a. pab. atsisakinėjama mokyti Δ. Norima ne sekti Antikos pavyzdžiais, o juos peržengti, siekti originalumo, visiškai naujos išraiškos. XX a. vid. Δ naujai susidomi kalbininkai ir lit-ros tyrinėtojai, suvokę formos svarbą kūriniui. Kyla „naujosios retorikos“ sąjūdis, kuris siekia atnaujinti Δ ir išplėsti jos taikymą. Figūrų imama ieškoti ne tik kalboje, bet ir dailėje, muzikoje, kine ir kitur. Δ duoda postūmį šiuolaikinės reklamos, politinės propagandos ir viešųjų ryšių teorijoms. Δ, besidominčia oratoriaus menu, taip pat remiasi poetika, kuri domisi poeto (kūrėjo) menu. Δ tradicija iki šiol išlieka svarbi Vakarų kultūros dalis.

Lietuvių lit-roje retorinės kultūros pėdsakų gausu per visą XIX a. Joje ryškus siekis vesti, įspėti, pamokyti, nustatyti aiškias gėrio ir blogio ribas, sekti Antikos pavyzdžiais. Rašytojas dažnai siekia paveikti skaitytoją kurdamas oratorinės kalbos įspūdį, reikalaujamas žodžio ir veiksmo vienovės, pasišventimo visuomenei. Lit-ra tuomet yra arti sakinės kalbos, pamokslų. Δ Lietuvoje mokoma nuo pat pirmųjų viešųjų mokyklų XIV–XV a. Ji juntama jau XIV a. didžiojo kunigaikščio Gedimino laiškuose, kuriuose siekta įtikinti Europą, kad Lietuva jai yra atvira. Ji buvo dėstoma senajame Vilniaus universitete. Iškalbos ugdymo elementų esama ir šiuolaikinėse mokyklose. Dėl Δ poveikio Lietuvoje įsitvirtino klasikiniai Europos lit-ros žanrai: epigrama, odė, panegirika, elegija, literatūrinis laiškas ir kt.

Romanas (lot. *romanus* – romėnų, romaniškas, susijęs su antikinė ir Viduramžių Romos kultūra, menu), epikos žanras, pasakojamasis (dažniausiai – prozos) kūrinys. Jo struktūrą sudaro daugelis lygmenų, kuriuos į tam tikrą visumą susaisto pasakojimas (nara-cija, diskursas), kompozicija, personažai, vaizdavimo objektas (tema), idėjos (problematika). Δ skiriasi nuo kitų epinių pasakojimo (nara-cinių) žanrų (apsakymo, novelės, apysakos) ilgesne apimtimi, platesne vaizduojama medžiaga, labiau išplėtotą, neretai – daugiašakė fabula (siužetu). Kūrinio vientisumą, rišlumą dažniausiai užtikrina pasakotojas, kuris tarsi stebi, vertina, komentuoja vaizduojamus reiškinius, įvykius, personažus, situacijas ir pan. iš tam tikros perspektyvos, žiūros taško. Δ istorijoje išsikristalizo labai daug įvairių pasakotojo tipų: viena vertus, jis gali išreikšti ar imituoti autoriaus požiūrį (vadina-masis „aš“ tipo pasakotojas, kai kalbama pirmuoju asmeniu), kita vertus – savęs nerodyti, kurti įspūdį, tarytum viskas klostosi savaime (trečiojo asmens pasakojimas, menamoji kalba, įvairios vidinio monolo-go atmainos, sąmonės srautas ir kt.). Δ skirstomas į žanrines formas arba tipus, dažniausiai remiantis: 1) vyraujančia tematika, vaizduojamais reiškiniais (bui-tinis, socialinis, filosofinis, psichologinis, nuotykių, istorinis, fantastinis Δ); 2) priklausomybe epochai (Baroko, klasicistinis, sentimentalizmo, romantizmo ir pan. Δ); 3) priklausomybe meninei srovei (realis-tinis, natūralistinis, modernistinis, ekspresionistinis, magiškojo realizmo, naujasis (prancūzų), postmo-dernistinis ir pan. Δ); 4) vaizdavimo būdais (satyrinis, lyrinis, epistolinis (laiškų) ir pan. Δ); 5) pasakojimo tipais (objektyvistinis, subjektyvusis, vidinio monolo-go, sąmonės srauto Δ). Klasifikacijos principai dažnai kryžiuojami, tad vieną ir tą patį kūrinį galima apibū-dinti keliais aspektais, pvz., *modernistinis-psichologi-nis-vidinio monologo Δ*.

Formavosi Antikos, Viduramžių, Renesanso, Apšvie-tos epochose paplitusių liaudies pasakojimų, anek-dotų, sujungtų į platesnius ciklus pamatu (Apolėjaus (Appuleius) *Metamorfozės*, arba *Aukso asilas*, Longo Dafnis ir Chlojė, Dž. Bokačo (Boccaccio) *Dekameronas*) ir pasiekė šedevrų lygmenį (M. de Servanteso (Cervantes) *Don Kichotas*, F. Rable (Rabelais) *Gar-gantua ir Pantagruelis*, D. Defo (Defoe) *Robinzonas Kruzas*, Dž. Svifto (Swift) *Guliverio kelionės*); ilgainiui (ypač XIX ir XX a.) tapo pagrindiniu, populiariausiu epikos žanru. Tarp garsiausių XIX a. Δ kūrėjų daž-niausiai minimi: sentimentalistai L. Sternas (Sterne), S. Ričardsonas (Richardson), Ž. Ž. Ruso (Rousseau), realistai Stendalis (Stendhal), O. de Balzakas (de Bal-zac), G. Floberas (Flaubert), Č. Dikensas (Dickens), V. Tekerėjus (Thackeray), N. Gogolis, L. Tolstojus, F. Dostojevskis, A. Čechovas, B. Prusas, natūralis-tai E. Zolia, G. de Mopasanas (Maupassant). XX a. Δ raiška tapo itin daugiašakė, greta gausių moder-nizmo atmainų pynėsi įvairios neorealizmo, psicho-logizmo, ekspresionizmo konvencijos, įtakingi tapo atskirų regionų (iberoamerikiečių magiškas rea-

lizmas, prancūzų naujasis romanas), vėliau – post-modernizmo ir kt. variantai. Tarp žymiausių roma-nistų nurodomi: M. Prustas (Proust), Dž. Džoisas (Joyce), Dž. Dos Pasosas (Passos), R. Muzilis, F. Kaf-ka, H. Hesė (Hesse), T. Manas (Mann), V. Folkneris (Faulkner), E. Hemingvėjus (Hemingway), Dž. Lon-donas (London), V. Vulf (Woolf), A. Malro (Mal-raux), A. Židas (Gide), A. Kamiu (Camus), A. Rob-Grijė (Robbe-Grillet), K. Simon (Simon), A. Haksliis (Huxley), Dž. Orvelas (Orwell), S. Belou (Bellow), K. Abė (Abe), Y. Kavabata, M. Bulgakovas, M. Šolo-chovas, A. Solženycinas, M. Vargas Ljosa (Vargas Llo-sa), Ch. Kortasaras (Cortazar), G. Garsija Markesas (Garcia Marquez), U. Eko (Eco), K. Vonegutis (Von-negut), Dž. Bartas (Barth), T. Pinčonas (Pynchon). Lietuvių Δ pradmenys – pasakojamoji tautosaka, XIX a. proza, ypač apysakos (pvz., J. S. Dovydaičio *Šiaulėniškis senelis*, M. Valančiaus *Palangos Juzė*); žanro formavimuisi įtakos turėjo kaimynų (lenkų, rusų, vokiečių) autorių kūriniai. Pirmieji Δ atspindėjo XX a. pr. lietuvių tautos siekius, idėjas: kėlė tautinį są-moningumą, patriotišką didžiavimąsi garbinga istori-ja (V. Pietario *Algimantas*, 1904), realistiškai vaizda-vo bendruomenės gyvenimą, socialinius konfliktus, kaimo ir miesto etines sandūras (Lazdynų Pelėdos *Klaida*, 1909), analitiškai narstė psichologinius ir moralinius reiškinius (J. Lindės-Dobilo *Blūdas*, 1912), taip pat gvildeno kūrybos, estetikos problemati-ką, impresionistiškai piešė erotinius išgyvenimus (I. Šeinius *Kuprelis*, 1913). Kitu raidos etapu (apie 1918–1940 m.) plėtėsi Δ tematikos diapazonas, meni-nių priemonių repertuaras, tapo įvairesni ir labiau modernūs vaizdavimo būdai; kūrinų gausa išsiskyrė 3 deš. vidury (1935–1936 pasirodė 45 Δ). Epinę tau-tos gyvenimo panoramą, atgimimo siekius parodė ir nacionalinio charakterio slėpinis gvildeno J. Tu-mas-Vaižgantas *Pragiedručiuose* (1918–1920). Tuo laikotarpiu dominavo realizmo konvencija, dažniau-siai buvo vaizduojamas kaimo, miestiečių, tarnauto-jų ir inteligentų gyvenimas, socialiniai ir moraliniai aspektai; šiai krypčiai atstovauja A. Vienuolio *Prieš dieną* (1925), Vaižganto *Šeimos vėžiai* (1929), J. Grušo *Karjeristai* (1935), P. Cvirkos *Žemė maitintoja* (1935), L. Dovydeno *Broliai Domeikos* (1936), Jono Marcin-kevičiaus *Benjaminas Kordušas* (1937), V. Mykolaičio-Putino *Krizė* (1937), P. Orintaitės *Daubiškės intelligen-tai* (1937), J. Jankaus diloģija *Egzaminai, Be krantų* (1938), I. Simonaitytės *Vilius Karalius* (t. 1, 1939), J. Paukštelio *Pirmieji metai* (1936), *Kaimynai* (1939) ir kt. Lygia greta plėtotos ir kitos žanrinės formos. Istorinio Δ kūrėjai daugiausia telkėsi į Lietuvos di-džiojo kunigaikščio Vytauto laikus, vaizdavo did-vyriškas kovas už tautos likimą, knygnešių žygius: V. Andriukaičio *Audra Žemaičiuose* (1930), A. Vienuolio *Kryžkelės* (1932), F. Neveravičiaus *Blaškomos liepsnos* (1936), K. Puidos *Magnus Dux* (1936), J. Marcinke-vičiaus *Kražių skerdynės* (1938). Meninių aukštumų pa-siekė psichologinis Δ, atskleidęs vidinius personažo potyrius, meilės išgyvenimų niuansus: V. Mykolaičio-

Putino *Altorių šešėly* (1933), A. Vaičiulaičio *Valentina* (1936). Savitą šeimyninės kronikos Δ tipą sukūrė I. Simonaitytė, vaizdavusi Prūsų Lietuvos žmonių likimus (*Aukštųjų Šimonių likimas*, 1935); originalų groteskinį kūrinių parašė I. Šeinius (*Siegfried Immerselbe atsijaušina*, 1934). Populiariausias to meto detektyvinio, bulvarinio Δ autorius – J. Pilyponis (*Kelionė aplink Lietuvą per 80 dienų*, 1928; *Amžinas žydas Kaune*, 1934; *Kaukolė žalsvame čemodane*, 1934). Satyrinius Δ kūrė P. Cvirka (*Frank Kruk*, 1934), T. Tilvytis (*Kelionė aplink stalą*, 1936).

Po 1940 ir pokario laikotarpiu, primetus Lietuvai sovietinį režimą, Δ raida tapo nenuosekli, daugeliu atvejų priklausoma nuo politinės konjunktūros, ideologinių veiksnių. Į Vakarų pasitraukus per pusę rašytojų, liet. lit-ra tarsi suskilo į dvi šakas – buvo kuriama ir Lietuvoje, ir užsienyje.

Išėivijos romanistai, gyvenę žodžio laisvės sąlygomis, gvildeno egzistencines individo problemas, nostalgiška ir neretai idealizuodami, žvelgė į praeitį, vaizdavo skausmingą kaimietiškos ir urbanistinės kultūros sandūrį, apmąstė pragaištingą totalitarizmo poveikį žmogaus sąmonei. Tarp iškiliausių išėivijos Δ: V. Ramono *Kryžiai* (1947), J. Jankaus *Naktis ant morų* (1948) ir *Anapus rytojaus* (1978), M. Katiliškio *Užuovėja* (1952) ir *Miškais ateina duodu* (1957), B. Pūkelevičiūtės *Aštuoni lapai* (1956); vienas garsiausių lietuvių Δ, parašytas vidinio monologo forma, – A. Škėmos *Balta drobulė* (1958), taip pat A. Barono *Lieptai ir bedugnės* (1961), Alb. Baranausko *Rudenys ir pavasariai* (1975–1978), E. Cinzo *Raudonojo arklio vasara* (1975), *Mona* (1981), Šventojo *Petro šūnynas* (1984). Įdomių Δ parašė K. Barėnas, V. Alantas, K. Almenas, J. Gliauda, A. Kairys ir kt. Originaliu diskurso segmentavimu ir introspektivya psichologine analize išsiskiria nuo 1972 m. Izraelyje gyvenančio I. Mero kūriniai – *Lygiosios trunks akimirka* (1972), *Striptizas, arba Paryžius-Roma-Paryžius* (1976), *Sara* (1982).

Kitaip klostėsi Lietuvoje gyvenančių ir sovietinės ideologijos sukuriu blaškomu romanistų kūryba. Ankstyvaisiais pokario metais, išskyrus meistriskai sukurtus, talentinguosius K. Borutos *Baltaragio malūną* (1945) ir B. Sruogos *Dievų mišką* (paraš. 1946, išl. 1957), vyravo vadinamojo socialistinio realizmo dogmoms ir vadinamajam *klasiniam* požiūriui paklūstantys Δ: A. Gudaičio-Guzevičiaus *Kalvio Ignoto teisybė* (1948–1949), J. Usačiovo *Nemunos lauzia ledus* (1956), Alf. Bieliausko *Rožės žydi raudonai* (1959). Tik nuo 6 deš. pab. liet. Δ ėmė laisvėti, į jo kūrėjus gretas įsiliejo nauja karta, drąsesnė ir imlesnė pasaulio lit-ros patirčiai. Dėl stilistikos turtingumo ir lankstumo, pasakojimo moderniško (formavosi vadinamasis vidinio monologo Δ), dėl autentiškų personažų išgyvenimų aukščiau vertintini J. Baltušio *Parduotos vasaros* (2 t., 1957), V. Sirijos Giros *Štai ir viskas* (1963), M. Sluckio *Laiptai į dangų* (1963), *Adomo obuolys* (1966), *Uostas mano – neramus* (1968), *Saulė vakarop* (1976), Alf. Bieliausko *Kauno romanas* (1966). Tarp skaitytojų populiarūs buvo

tarybinės tikrovės sutrikimus, konfliktus atviriau rodantys, taip pat II pasaulinio karo, pokario įvykių dramatiškumą autentiškiau vaizduojantys Δ: J. Avyžiaus *Chameleono spalvos* (1979), *Degimai* (1982), *Sodybų tuštėjimo metas* (1970–1989), V. Bubnio *Alkana žemė* (1971), *Po vasaros dangum* (1973), *Nesėtų rugių žydėjimas* (1976), J. Baltušio (*Sakmė apie Juzą*, 1979), atskiri A. Zurbos, R. Kašausko, P. Treinio, V. Petkevičiaus, Sirijos Giros kūriniai. Išaugęs pasakojimo technikos, stiliaus, struktūros modeliavimo, personažų vaizdavimo lygis vis dėlto negalėjo pridenkti semantikos ir idėjų schematiškumo ir tendencingumo. Palyginti retai rodomas laisvos dvasios žmogus, dažniau – personažas, kurio elgseną ir mąstyseną determinuoja komunistinė ideologija; buvo diegiamas socializmo santvarkos pranašumo ir valdžios teisingumo mitas.

Ilgainiui, pradėdant 9 deš., šie stereotipai pradėti laužyti, iškeliant kitokio tipo personažus arba tiesiog renkant ne skatinamą *aktualiąją* visuomeninę problematiką, bet įvairesnę, *neangažuotą* tematiką. Imta dažniau vaizduoti politinių įvykių, brutaliais tikrovės laužomus likimus, asmeninius psichologinius išgyvenimus, daugiaprasmius šeimos santykius, menininko, kūrėjo brendimą ir jo dvasios būsenas; reikšmingu Δ raiškos baru tapo tautos istorijos mįslės ir lemtingi praeities vingiai, taip pat – Lietuvos partizanų kovos, antisovietinė rezistencija, trėmimai į Sibirą. Tuo atžvilgiu labiausiai vertintini J. Mikelinsko *Genys yra margas* (1976) ir *Už horizonto laisvė* (1978), R. Lankausko *Vidury didelio lauko...* (1962), *Projektas* (1986), *Užkeiktas miestas* (1990), *Piligrimas* (1995), R. Šavelio *Dievo avinėlis* (1974), B. Radzevičiaus *Priešaušrio vieškeliai* (1979–1985), V. Bubnio *Piemenėlių mišios* (1988), *Atleisk mūsų kaltes* (1989), *Teatsiveria tavo akys* 1993, R. Gudaičio *Metaforų medžiotojai* (1987), S. Šaltenio *Kalės vaikai* (1990), V. Juknaitės *Šermenys* (1990), J. Ivanauskaitės *Mėnulio vaikai* (1988), *Pragaro sodai* (1992), *Ragana ir lietus* (1993), V. Martinkaus *Medžioklė draustinyje* (1983).

Vidiniai meniniai žanro struktūros pokyčiai (pasakojimo formų lankstumas, polifoniškas vaizdavimas, intertekstinis postmodernusis diskursas) bei išorinių sąlygų permainos (minties išlaisvėjimas, atviras santykis su pasauline lit-ra, o labiausiai – atkurta Lietuvos nepriklausomybė, savos valstybės tęstinumo atstatymas) lėmė naują, šiuolaikinį Δ etapą. Jį jau žymi ir anksčiau pasirodę novatoriški mitografiškieji S. T. Kondroto Δ (*Žalčio žvilgsnis*, 1981; *Ir apsiniauks žvelgiantys pro langą*, 1985), intelektualieji, daugiaplaniai R. Gavelio Δ (*Vilniaus pokeris*, 1989; *Vilniaus džiazas*, 1993; *Paskutinioji žemės žmonių karta*, 1995; *Septyni savižudybės būdai*, 1999; *Sun-Tzu gyvenimas šventame Vilniaus mieste*, 2002), lyriniai, kupini stilizacijų J. Kunčino Δ (*Tūla*, 1997; *Blanchissieris, arba Žvėrynas-Užupis*, 1997; *Kasdien į karą*, 2000). Užmoju išsiskiria originalūs daugiaplaniai emociniai, o vėliau – istoriosofiniai P. Dirgėlos Δ: *Šalavijų kalnas* (1977), *Pogodalis* (1978), *Joldijos jūra* (1987–1988), *Anciliaus ežeras*

(1991), keturtomis Δ ciklas *Karalystė* (1997–2004). Dabartinio Δ erdvė itin plati, joje telpa tradiciniai epiniai ir lyriniai baladiški, avangardistiniai postmodernūs ir psichologiniai kūriniai. Tarp populiariausių ir kritikos labiausiai vertinamų autorių: R. Granauskas (*Duburys*, 2003), L. Gutauskas (*Vilko dantų karoliai*, 3 t., 1991–1997), E. Ignatavičius (*Kiparisų tamsa*, 2005), V. Bubnys (*Balandžio plastėjime*, 2002), S. Parulskis (*Trys sekundės dangaus*, 2002), M. Ivaškevičius (*Žalė*, 2002), H. Kunčius (*Nepasigailėti Dušanskio*, 2004), J. Skablauskaitė (*Mėnesienos skalikas*, 2004), R. Šerelytė (*Vardas tamsoje*, 2004), L. S. Černiauskaitė (*Kvėpavimas į marmurą*, 2006), G. Aleksa (*Ėriukas stiklo rage*, 2003), V. Rožukas (*Bitlų eros hieroglifas*, 1990; *Mosada*, 1996). Labai pagausėjo populiarių, detektyvinio pobūdžio, taip pat masinei auditorijai skirtų, erotiniais išgyvenimais paremtų vadinamųjų „meilės“ Δ . Šiuolaikiniam etapui būdinga tai, kad Δ daugeliu atvejų tapo preke, o jo meninę vertę dažnai nustelbia populiarumo ir perkamumo siekiai.

Sąmonės srautas, arba **vidinis monologas**. Moderniai prozai būdinga literatūrinė technika, kuria atskleidžiama daugialypė personažo sąmonėje vykstanti minčių ir jausmų eiga. Jam būdingas nenuoseklumas, peršokimas nuo vienos minties prie kitos, įvairių patirties plotmių (nuo filosofinės iki pačios kasdieniškiausios) sumaišymas. Minčių eigos natūralumui pabrėžti neretai atsisakoma skyrybos ženklų, laužoma sintaksė ir pan. Sąmonės srautas žymi požiūrio taško kitimą pasakojime. Klasikinėje realistinėje prozoje visai pasakojimas savo personažo minčių eigą aprašo tarsi stebėdamas iš šalies, o sąmonės srauto atveju tarsi persikeliamas į paties personažo sąmonę. Šios technikos užuomazgų galima rasti L. Sterno romane *Tristramas Šendis* (1760–1767), giminingi sąmonės srautui yra F. Dostojevskio (XIX a.) herojų pokalbiai su savim. Ši literatūrinė technika įsivirtino XX a. prozoje. Bene ryškiausias jos vartojimo pavyzdys – Dž. Džoiso (Joyce) romanas *Ulisas* (1922), beveik ištiesai parašytas kaip personažų vidiniai monologai (vienas iš jų – Molės Blum – tęsiasi per keliasdešimt puslapių ir turi tik vieną skyrybos ženklą). Sąmonės srautas būdingas M. Prusto (Proust), V. Vulf (Woolf), V. Folknerio (Foukner) ir daugelio kitų žymių XX a. prozininkų kūrybai. Lietuvių lit-roje sąmonės srautas pasirodė XX a. II p., pirmiausia išėivijos rašytojų kūryboje – A. Škėmos romane *Balta drobulė* ir apsakymuose, A. Landsbergio, kiek vėliau – Lietuvoje savo kūrybinį kelią pradėjusio I. Mero prozoje. 7 deš. sąmonės srautas išpopuliarėjo Lietuvoje rašiusių prozininkų (Alf. Bieliausko, M. Sluckio) kūryboje, kuri 1968 sukėlė diskusiją apie vadinamąją vidinio monologo prozą.

Sarkazmas (gr. *sarkasmos* < *sarkazo* – draskau mėsa), pikta, ironiška pašaipa, kilusi iš nusivylimo, apmaudo ir pagiežos, dažniausiai atmiešta skausminga refleksija dėl likimo, aplinkybių ar kitų žmonių

nulemtų sunkių, nepelnytų išgyvenimų (*O kaip gerai, vaikuti, kad susilaužei koją!; Kaip tau / man pasisekė, kad susirgai / susirgau nepagydoma liga...*). Sarkazmas sukuriama priešinant diametriškai skirtingas emocijas, nuostatas, kartėlį pridengiant tariamu džiaugsmu, kraštutinį nusivylimą – apsimestiniu linksnumu, bejėgiškumą – iškentėta stiprybe. Naudojama kaip retorikos ir stiliaus priemonė, siekiant kuo įtaigiau išreikšti savo išgyvenimus, priblokšti adresatą, sumenkinti, sumažinti patirtus smūgius. Lit-roje priskirtinas satyrinio vaizdavimo repertuarui, naudojamas vaizduojant aštrius konfliktus tarp individo ir aplinkos, gilią egzistencines kolizijas. Būdingas Juvenalio, F. Rablė (Rabelais), Dž. Svifto, Volterro, N. Gogolio, M. Saltykovo-Ščedrino, F. Kafkos, Dž. Orvelo, K. Voneguto, S. Beketo kūriniams. Iš lietuvių autorių sarkazmą naudojo V. Kudirka, I. Šeinius, B. Sruoga (ypač *Dievų miške*), taip pat K. Saja, J. Glinskis, V. Žilinskaitė, J. Erlickas, J. Gimberis ir kt.

Satyra (lot. *satira*, senesnis variantas *satura* – malkalynė, maišalynė), lit-ros kūrinys ar vaizdavimo būdas, atskleidžiantis ir išjuokiantis aprašomojo (asmens, gyvenimo būdo, politinės sistemos, vienkio ar kitokių pažiūrų ir pan) silpnynes, trūkumus. Lit-roje galima kalbėti apie satyrinį vaizdavimo būdą, kuriam būdingas kandus, aštrus, net tendencingas humoras, paradoksas, kuris remiasi neatitikimu tarp to, kaip išjuokiamas objektas atrodo, ir to, kas jis yra iš tikrųjų, tarp realybės ir idealo. Satyra pasižymi atvirai ironiška kalbančiojo pozicija, išjuokiamas objektas (konkrečios silpnybės, tam tikros situacijos) yra nesunkiai atpažįstamas arba net įvardijamas. Satyra, nukreipta prieš konkrečius asmenis, vadinama paskvilium. Europos literatūrinėje tradicijoje Δ susiformavo kaip tam tikro socialinio komentario forma ir reikšėsi dramoje (graikų komedijų autorius Aristofanas) bei poezijoje. Senovės romėnų lit-roje Δ ir buvo vadinamas trumpas eiliuotas lyrinis-epinis kūrinys; žinomiausi tokių satyrų autoriai – Horacijus ir Juvenalis. Antikinės Δ žanro tradicija atgimė Klasicizmo epochoje (satyrą yra parašęs ir Klasicizmo poetikos kūrėjas N. Bualo). Atskirai kalbama apie vadinamąją *menipietišką* Δ . Jos pradininkas – III a. prieš Kr. gyvenęs graikų filosofas kinikas Menipapas. Menipietiška Δ neturi griežtų žanrinių rėmų, joje dera proza ir eilės, rimta ir komiška, natūralistiniai ir fantastiniai elementai. Klasikinių tokios Δ pavyzdžiu laikomas I a. po Kr. gyvenusio romėnų rašytojo romanas Petronijaus *Satyrikonas*. Menipietiškos satyros bruožų turi garsūs Renesanso ir Apšviotos epochų romanai: F. Rablė (Rabelais) *Gargantua ir Pantagriuelis*, Dž. Svifto (Swift) *Guliverio kelionės*, M. de Servanteso (Cervantes) *Don Kichotas*. Tačiau dažniausiai Δ terminas vartojamas jau nesiejant jo su viena ar kita antikine tradicija.

Tarp garsiausių pasaulinės lit-ros satyrų – Nyderlandų humanisto E. Roterdamičio *Pagiriamasis žodis kvailybei* (XVI a.). Satyrinėmis galima laikyti prancū-

zų klasicisto Ž. B. Moljero (Mollière)dramas, kurių jau pavadinimai rodo, kokios silpnybės išjuokiamos (*Tartufas, arba Apgavikas, Šykštuolis*). Iš XX a. pažymėtinos anglų rašytojo Dž. Orvelo (Orwell) politinės Δ (*Gyviųjų ūkis, 1984-iejai*), satyrinis rusų rašytojo M. Bulgakovo romanas *Šuns širdis*.

Lietuvių Δ pradininku laikomas V. Kudirka (*Viršinininkai, Lietuvos tilto atsiminimai*), satyrinio vaidavimo bruožų esama Žemaitės kūriniuose (Vingių Jono portretas aps. „Marti“), taip pat K. Sajos dramose; Δ rinkinį yra išleidusi V. Žilinskaitė, satyrinių eilėraščių yra parašęs V. Šimkus. Vienas ryškiausių satyrinės poezijos kūrėjų šiuolaikinėje lietuvių lit-roje yra J. Erlickas.

Sentimentalizmas (pranc. *sentimente* – jausmas), XVIII a. vid. – XIX a. pr. Europos lit-ros, dailės ir visuomeninės minties srovė (terminas kildinamas iš L. Sterno romano *Sentimentali kelionė po Italiją ir Prancūziją* (1768) pavadinimo). Sentimentalizmas atsirado kaip reakcija prieš Klasicizmo normatyvinę estetiką ir Apšvietos racionalumą. Dažnai laikomas pastarosios atšaka, nes pritarė daugeliui jos visuomeninių idėjų. Rėmėsi Ž. Ž. Ruso (Rousseau) doktrina apie prigimtinių žmogaus gerumą, kurį žaloja civilizacijos poveikis, atitolimas nuo gamtos. Sentimentalistai iškėlė jausmą aukščiau proto ir jausmų analizę pavertė meninio vaidavimo objektu. Poetizavo nekilmingų luomų žmones, meilę, tyrumą, jautrumą gamtai ir menui, siekė emociškai paveikti skaitytoją. Pagrindiniai žanrai: aprašomoji poema, idilė, elegija, psichologinis romanas, komedija ir drama. Reikšmingiausi pavyzdžiai: Ž. Ž. Ruso *Naujoji Eloiza* (1761), S. Ričardsono (Richardson) *Pamela* (1740), N. Karamzino *Vargšė Liza* (1792). Sentimentalizmas reiškėsi prancūzų, vokiečių, lenkų, anglų lit-rose; pastarajai būdingesni ironijos ir humoro pradai. Lietuvoje sentimentalizmo bruožų pastebima XIX a. pr. rašytojų A. Klemento, D. Poškos, A. Strazdo kūryboje.

Sentimentalizmas buvo artimas Audros ir veržimosi lit-rai (J. V. Gėtės (Goethe) *Jaunojo Verterio kančios*, 1744); daugelį sentimentalizmo elementų perėmė romantizmas (kartais sentimentalizmas priskiriamas preromantizmui).

Simbolizmas (pranc. *symbolisme* < gr. *symbolon* – ženklas, simbolis), lit-ros srovė, susiformavusi Prancūzijoje XIX a. pab. Δ atsirado kaip reakcija į natūralizmą ir realizmą. Protestuodami prieš šioms kryptims būdingą tikrovės imitavimą, simbolistai kūrė užuominų, subjektyvių nuotaikų kalbą, kurios centras buvo simbolis. Jis buvo suvokiamas kaip žodžiu išreikštas dvasinio pasaulio materialus atitikmuo. Simbolizmo supratimui programinis yra Š. Bodlero (Baudelaire), laikomo vienu iš Δ pirmtakų, eilėraštis „Atitikmenys“. Simbolistai domėjosi menų sintezės idėja, ypač kalbos muzikinėmis galiybėmis (P. Verleno (P. Verlaine) šūkis „Visų pirma muzikos!“); jie išpopuliarino laisvasias eiles, eilėraščių proza, eilėraščių ciklo kompoziciją. Simbolistai įve-

dė į poeziją miesto temą, o drauge su ja ir vidinių prieštaravimų draskomą žmogų. Ryškiausi simbolistai – pranc. poetai Bodleras, Verlenas, A. Rembo (Rimbaud), Ž. Lafargas (Laforgue), S. Malarmė (Mallarmé), prancūziškai rašęs belgų dramaturgas M. Meterlinkas (Maeterlinck), prozininkas Ž. K. Hiuismansas (Huysmans). Simbolizmas populiarius buvo Lotynų Amerikos lit-rose. Jo įtaka jaučiama ir XX a. pr. – P. Valeri (Valery), R. M. Rilksės (Rilke), V. B. Jeitso (Yeats), T. S. Elioto kūryboje.

Lietuvių lit-rai didesnę įtaką darė rusų Δ , susiformavęs kiek vėliau už prancūzų. Pagrindinės abiejų didžiųjų šios srovės atšakų nuostatos panašios, tačiau rusų Δ itin stiprus filosofinis pradai, veikiamas V. Solovjovo mokymo apie pasaulinę dvasią. Poetinė kalba abstraktesnė, linkstama ne tiek į žmogaus sielos, kiek į kosmoso sąrangos ir žmogaus vietos joje analizę. Išskiriamos trys rusų simbolizmo bangos. Pirmajai priklausė N. Minskis, D. Merežkovskis, Z. Gippius, antrajai – V. Briusovas, K. Balmontas, F. Sologubas, trečiajai, susiformavusiai XX a. pr. – A. Blokas, A. Belas, J. Baltrušaitis. Pastarojo asmenybė ir rusiškoji kūryba itin svarbi lietuvių Δ formavimuisi. Lietuvoje simbolizmas nesudarė vientiso judėjimo ir atėjo kiek pavėlavęs – chronologiškai jo pradžia sutampa su leidiniu Vaivorykštė (1914), Pirmasai baras (1915) pasirodymu, o pabaiga – su V. Mykolaičio-Putino eilėraščių rinkiniu *Tarp dviejų aušrų* (1921). Tačiau Δ ženklų – realizmo atmetimą, naujos pasaulėjautos ir estetikos siekį – galima pastebėti jau J. A. Herbačiausko *Erškėčių vainike* (1908) ir S. Čiurlionienės-Kymantaitės *Lietuvoje* (1910). Ryškiausi lietuvių simbolistinės poezijos kūrėjai nuo tautinės problematikos atsigręžę į individą, siekė atskleisti dramatišką dualistinę žmogaus prigimtį ir jos ryšį su kosmoso sąranga (Mykolaitis-Putinas) ar ekspresyviai išreikšti „širdies gelmes“ (B. Sruoga). Pirmuoju atveju svarbi filosofinė problematika, išryškėja pastovūs simboliai (viršūnės–gelmės), antruoju atveju kuriamas fragmentiškas impresionistinio vaido eilėraščių, kurio simbolika išreiškia momento nuotaiką. Iš chronologinės sekos iškrinta lietuviškoji J. Baltrušaičio kūryba (1942 pasirodė eil. rink. *Ašarų vainikas* 1 d.). Baltrušaitis tarp lietuvių simbolistų unikalus harmoningu pasaulio suvokimu, cikliška laiko samprata. Kai kurių poetų kūryboje simbolistiniais įvaizdžiais propaguojami tautiniai idealai ar reiškiamas perdėm abstraktus filosofinis turinys (M. Gustaitis, M. Vaitkus, F. Kirša). Simbolizmo įtaka pastebima E. Stepnaitičio, A. Lasto, P. Vaičiūno, K. Inčiūros, J. Tysliavos, S. Nėries, L. Skabeikos poezijoje.

Sintaksinė poetinė figūra, tam tikra sintaksinė konstrukcija, vartojama kalbos raiškumui, poetiniam efektui pasiekti. Tokį efektą gali kurti viso teksto sintaksinė organizacija, pvz., skrybros ženklų atsisakymas moderniojoje poezijoje ar prozoje (Dž. Džoiso (Joyce) *Ulise Molės Blum monologas* tęsiasi keliasdešimt puslapių ir turi tik vieną skrybros žen-

klą; R. Granausko apys. *Jaučio aukojimas* sudaryta tik iš trijų sakinių) arba nebaigti sakiniai, sukuriantys užuominą, potekstę. Išskiriamos ir atskiros sintaksinės figūros, kurių pagrindinės yra šios:

• **Pakartojimas**, atskirų žodžių, frazių ar sakinių kartojimas, atliekantis emocinio pabrėžimo, semantinio išryškavimo funkciją, pvz.:

*Vis gaudžia ir gaudžia, vis dunda ir dunda,
Ir didina, daugina dovaną duotą...* (J. Baltrušaitis)

• **Anafora**, žodžių ar jų junginių pakartojimas sakinių, eilučių, posmų pradžioje, pvz.:

*Kiekvienas augalas į saulę stiebias,
Kiekvienas gyvis ją pajusti geidžia.* (V. Mykolaitis-Putinas)

• **Epifora**, žodžių ar jų junginių pakartojimas sakinio, eilutės ar posmo pabaigoje, pvz.:

*Tai buvo septintą valandą ryto,
lygiai septintą valandą ryto
ir nelygiai septintą valandą ryto,
lygiai nelygų rytą
ir lygiai septintą valandą ryto.* (A. Mackus)

• **Paralelizmas**, simetriškai išdėstytos vienodos ar panašios sintaksinės struktūros, kuriomis sugretinami skirtingi reiškiniai. Vienas dažniausių paralelizmų litroje – žmogaus būsenos ir gamtos sugretinimas, pvz.: *Neužmigdys naktis žvaigždės,
Nenumarins širdis troškimų.* (Maironis)

• **Antitezė**, paralelizmo atvejis, kai gretinamieji nariai turi priešingą reikšmę, pvz., antiteziškas yra M. Martinaičio poezijos rinkinio *Akių tamsoj, širdies švieso* pavadinimas, antiteze grįstas V. Mykolaičio-Putino eilėraščių ciklas *Viršūnės ir gelmės*.

• **Inversija**, įprastinės žodžių tvarkos pakeitimas sakinyje, siekiant pabrėžti kurią nors jo dalį. Inversijų gausu V. Krėvės *Dainavos šalies senų žmonių padavimuose*, J. Bilūno prozoje („Atėjo ruduo, liūdnas, nelaimingas“).

• **Anakolutas**, sintaksinė figūra, kai žodžiai ar sakinių atkarpos tarpusavyje derinami semantiškai, o ne sintaksiškai. Rašytinėje kalboje, grožinėje lit-j ši figūra vartojama šnekamosios kalbos, laisvos minties įspūdių sukurti: *Stela, ir tą pavasarį buvo Stela, cigaretės apskrudintas staliukas.* (B. Radzevičius)

• **Perkėlimas** (anžambemas, pranc. *enjambement*), sintaktinių intonacinių vienetų (sakinių, frazių) ir metroritminių vienetų (eilutės, strofos) nesutapimas. Šią figūrą mėgsta avangardistinės pakraipos poetai. Dažna ji, pvz., J. Juškaičio kūryboje: *Aš toks erškėtis... širdžia skaudančia
Tu kaip tylą dabar nelaukus
Palik išgirsti visą raudančią
Jo ateitį. Paglostyk plaukus...*

• **Elipsė**, kurios nors sakinio dalies (dažniausiai veiksnio ar tarinio) praleidimas, pvz.:

Nuo tavo rankų – meilė ir švelnumas.

Nuo vyturio pilkų sparnų – aušra. (Just. Marcinkevičius)

• **Asindetonas**, stilistiškai motyvuotas sakinio dalių arba sakinių jungimas be jungtukų: *dabar vėlu, aš grįžau atgal, išspjoviau mirtį šikšnosparnio pavidalu, ji neša tau mano laiką, aš dėl tavęs visko atsisakiau.* (V. P. Bložė)

• **Polisindetonas**, sakinio dalių arba sakinių jungimas su pabrėžtinai daug jungtukų, pvz.:

*Ir aš nenoriu matyt
egzilo tuštėjančių rankų,
ir aš nenoriu matyt
jų finalinio šauksmo krypties.
Ir aš nenoriu matyt
baimės, kur būta drąsumo,
ir aš nenoriu matyt
triumfuojančios meistro mirties.* (A. Mackus)

• **Parataksė**, sujungiamųjų sakinių dominavimas tekste.

• **Hipotaksė**, prijungiamųjų sakinių dominavimas tekste.

• **Retorinis klausimas**, nereikalaujantis atsakymo, emocingą teigimą ar neigimą reiškiantis klausiamasis sakinytis, pvz.:

*Vasaros, kodėl taip ilgai einat, kol ateinat
Ir kodėl taip greit, taip greit prabėgat?* (J. Juškaitis)

• **Retorinis sušukimas**, šaukiamasis sakinytis, emocingas, pabrėžiantis teigiamą mintį, parodantis subjekto poziciją. Dažniausiai toks sušukimas reiškiamas kreipiniu, pvz.:

*Pilie! Tu tiek amžių praleidai garsiai,
Ir tiek mums davei milžinų.* (Maironis)

• **Laipsniavimas**, vienaarūšių sakinio dalių arba vienaarūšių sakinių išvardijimas, kai išskaičiuojamos sąvokos eina silpnėjančia arba stiprėjančia tvarka, pvz.:

*Kur jūs paukščiai, paukšteliai, paukštytės,
Katrų čiułbančių taip ramu klausytis.* (A. Baranauskas).

Siurrealizmas (pranc. *surréalisme* – viršrealizmas), avangardistinė lit-ros ir meno kryptis, gyvavusi Europoje (visų pirma Prancūzijoje) tarp I ir II pasaulinių karų. Išsivystė iš kiek ankstesnio dadaizmo. Pagrindinės Δ manifestų (*Siurrealizmo manifestas*, 1924; *Kitas siurrealizmo manifestas*, 1929) ir kūrybos idėjos – pasipriešinimas racionalistiniam pasaulio supratimui, asmenybės unifikuojančiam civilizacijos paveldui, pašmonės ir vaizduotės sureikšminimas (ryški Z. Froido (Freud) psichoanalizės įtaka). Δ tikslas, anot A. Bretono (H. Breton), vieno iš šios krypties programos autorių, yra „svaiginančių nusileidimų“ į save išlaisvinti psichikos galias, sujungti įprastinį pasaulio suvokimą ir pašmonės pasaulį „absoliučioje realybėje“, t. y. viršrealybėje. Siurrealistus itin domi-

no sapno, haliucinacijos logika (ar nelogiškumas), tarpinės būsenos tarp miego ir būdravimo, kurios „ištraukia“ iš vaizduotės netikėčiausius, neįmanomus pagal racionalistinį supratimą pavidalus. Mėgstamas automatinis rašymas, groteskas, parodija, juodasis humoras, bjaurumo ir siaubo estetika, netikėti žodžių ir vaizdo plotmių sugretinimai. Kai kuriais atžvilgiais (žavėjimasis vizija, sapnu, vaizdinis teksto tirštumas) Δ ištakas galima įžvelgti Baroko ir romantizmo tradicijose. Svarbiausi Δ atstovai – pranc. poetai A. Bretonas (Breton), P. Eliuaras (Eluard), L. Aragonas (Aragon). Δ ryškus dailėje (S. Dali, M. Ernstas (Ernst)), kine (manifestiniu laikomas rež. L. Bunjuelio (Buñuel) fimas *Andalūzijos šuo*, 1929).

Siurrealizmas kaip organizuotam sąjūdžiui nustojus gyvuoti, dar ilgai buvo jautiama jo įtaka – ypač dramoje ir prozoje (nors Δ susiformavo poezijoje). Δ bruožų esama A. Arto (Artaud), S. Beketo (Becket), Ž. Ženė (J. Genet) ir kt. absurdo teatro kūrėjų dramose, pranc. Naujojo romano (N. Sarot (Sarraut), A. Rob-Grijė (Robbe-Grillet) kūryboje. Siurrealizmo terminas iki šiol plačiai vartojamas ne tiek kryptčiai, kiek šios kryptties atstovų pasiūlytam pasaulio supratimui ir jo vaizdavimo būdai nusakyti. Apie Δ lietuvių lit-roje galima kalbėti būtent šiuo aspektu. Jo bruožų esama A. Škėmos, I. Mero, A. Landsbergio, J. Ivanauskaitės, V. P. Bložės, S. Gedos, M. Martinaičio, H. Radausko ir kt. kūryboje.

Socialistinis realizmas, oficiali sovietinės lit-ros doktrina, paskelbta 1934 m. I sovietinių rašytojų suvažiavime. Nors iš dalies rėmėsi klasikinio realizmo vaizdavimo principais, ja buvo siekiama lit-rą unifikuoti, pajungti propagandiniams tikslams. Δ doktrina skelbė socialistinį realizmą pagrindiniu sovietinės grožinės lit-ros metodu ir reikalavo, kad rašytojas, kaip buvo teigiama, „teisingai, istoriškai konkrečiai vaizduotų revoliucingai besiplėtojančią tikrovę“. Be to, lit-ra privalanti idėjiškai formuoti ir auklėti lojalius socializmui žmones, komunizmo statytojus. Pavyzdiniu Δ kūriniu laikomas M. Gorkio romanas *Motina* (1906), nors ir parašytas dar prieš paskelbiant doktriną. Lietuviškai Δ principai pirmą kartą išdėstyti Maskvoje leistame žurnale *Priekalas* 1934. Lietuviškojo Δ klasika laikytini J. Baltušio pjesė *Gieda gaideiliai*, A. Vienuolio romanas *Puodžiūnkiemis*, T. Tilvyčio poema *Usnynė*, kuriuose kuriami suprimityvinti išnaudotojų ir išnaudojamųjų portretai (vienai perdėm idealizuoti, kiti sukarikatūrinti), vaizduojama nesutaikoma klasių kova, brėžiama neišvengiama socialistinės pertvarkos perspektyva. Panašių bruožų turi daugelis pirmaisiais pokario dešimtmečiais Lietuvoje parašytų kūrinių. Laikui bėgant, Δ reikalavimai švelnėjo, jo samprata plėtėsi, kol galų gale paskutiniaisiais Sovietų Sąjungos gyvavimo dešimtmečiais ši sąvoka tapo neaiški. Δ doktrina buvo taikoma ne tik lit-rai, bet ir kitoms meno rūšims, o ją atitinkantys kūriniai artimi sukurtiems pagal hitlerinio herojinio realizmo principus, taigi galima kalbėti apie totalita-

rinių šalių oficialiojo meno panašumus. Socialistinio realizmo klišės parodijuoja taip vadinamas socartas, viena postmodernistinių meno krypčių.

Stilius (lot. *stilus* – rašymo pagaliukas, rašysena):

1. kalbos raiškos sistema lit-ros kūrinyje, priklausanti nuo individualaus kalbinės medžiagos vartojimo, atrankos, interpretacijos ir konstrukcijos, taip pat – tikslo ir funkcijų. Kartais išskiriamas platesnių lit-ros kategorijų stiliai: epochos (Klasicizmo, Baroko, Romantizmo, modernizmo ir kt.) bei srovės (ekspresionizmo, impresionizmo, siurrealizmo ir kt.); tačiau dažniausiai kalbama apie individualų autoriaus stilių, kurį labiausiai lemia konkretaus autoriaus talentas, jo gebėjimai pasinaudoti bendrinės kalbos ištekliais, kūrybiškumas parenkant tinkamiausius, tiksliausius ir vaizdingiausius žodžių derinius, kad galėtų įtaigiai aprašyti vaizduojamą objektą. Stilius priklauso ir nuo lit-ros žanro: epika labiausiai remiasi pasakojimu bei išoriniais veiksmo, situacijų, personažų aprašymais, metonimiška vaizduosena, tuo tarpu lyrikoje pirmenybė teikiama metaforai, perkeltinėms reikšmėms, fonetinėms žodžio ypatybėms (kartais vadinamoms *garsaraščiu*). Stilius laikomas vienu iš pagrindinių lit-ros, suvokiamas kaip *kalbos menas*, meniškumo ir vertės kriterijų. Tarp žymiausių stiliaus meistrų paprastai minimi lietuvių lit-ros klasikai – K. Donelaitis, A. Baranauskas, V. Krėvė, Vaižgantas, B. Sruoga, V. Mykolaitis-Putinas, P. Cvirka, A. Vaičiulaitis, J. Aistis, H. Radauskas, M. Katiškis ir kt.

2. kalbos vartojimo būdas visose kalbinės veiklos sferose – kasdienėje šnekoje, publicistikos, mokslo veikaluose, oficialiuose raštuose ir pan. Stiliaus sąvoka taip pat vartojama meno kūrinių (tapybos, skulptūros, muzikos, architektūros ir kt.), mados ir pan. individualioms raiškos sistemoms apibūdinti. Pagal vartojimo tikslingumą išskiriami funkciniai stiliai: meninis beletristinis, publicistinis, mokslinis, oficialusis dalykinis, buitinis ir kt.

Stilizacija, sąmoningas žinomo kūrinio, tam tikro žanro, formos, literatūrinės srovės ar epochos stiliaus, tam tikro kalbos būdo pamėgdžiojimas. Stilizacija gali apimti visą kūrinį (V. Krėvės *Dainavos šalies senų žmonių padavimai*) ar kai kuriuos kūrinio fragmentus (J. Marcinkevičiaus dramoje *Mindaugas* Juodojo ir Baltojo metraštininkų kalba primena senųjų metraščių stilių). Lietuvių lit-roje vienas pagrindinių stilizacijos šaltinių ir modelių yra tautosaka – liaudies dainos poetika imituojama pasitelkiant tam tikrą leksiką (deminutyvus, epitetus), sintaksines priemones ir kompozicinius principus (pakartojimus, paralelizmus), eilėdarą (sintaksinę-intonacinę). Tokios stilizacijos pradininku lietuvių lit-roje laikomas L. Gira, jos esama daugelio rašytojų kūryboje iki pat šių dienų (A. Miškinio, S. Nėries, K. Bradūno, M. Martinaičio, S. Gedos ir daugelio kt.). Kitas dažnai imituojamas stilius – Bib-

lijos, religinių raštų (tokios stilizacijos pavyzdžių rastume Bradūno, A. Škėmos, A. Mackaus ir kt. autorių kūryboje). Romantizmo epochos poetinį stilių imituoja H. Radauskas eil. „Juk tai romantika“. Esama keleto Δ atmainų, kurias vieną nuo kitos ne visada lengva atskirti.

- **Parodija**, labiausiai paplitusi stilizacijos atmaina, kurioje dažniausiai pamėgdžiojamas kito kūrinio stilius, idėjos, autoriaus pažiūros ar pan. ir išryškinamos juokingosios pusės. Tai daroma dažniausiai iki karikatūriškumo padidinant kai kuriuos kūrinio bruožus, stiliaus ypatybes (pvz., parodistai dar labiau pailgina ilgus parodijuojamo kūrinio sakinius, sentimentalų stilių padaro dar sentimentalesnį ir pan.). Poezijoje Δ įsitvirtino dar Antikos kultūroje, jos objektas buvo ne tik literatūra, bet ir religiniai ritualai, visuomenės papročiai. Senovės Graikijoje vadinamieji aukštieji žanrai turėjo savo parodijinius atitikmenis (pvz., Aristofano komedijos parodijavo Aischilo ir Euripido tragedijų stilių). Svarbus vaidmuo Δ teko Viduramžiais ir ypač Renesanso epochoje (pvz., ispanų rašytojas M. de Servantesas (Cervantes) *Don Kichote* parodijavo visą Viduramžių nuotykių romano tradiciją, prancūzų rašytojas F. Rablė (Rabelais) *Gargantiua ir Pantagriuelyje* – scholastiką). Vienas žymiausių Apšvietos epochos parodistų – prancūzų filosofas ir rašytojas Volteras (Voltaire). Δ išliko populiarūs iki šių dienų. Lietuvių lit-roje Δ buvo pamėgę avangardinės pakraipos rašytojai (K. Binkio eilėraščių ciklas *Penki pavasariai*, T. Tilvyčio kn. 3 *grenadieriai*, 1926), vėliau – Vl. Šimkus (*Bitės pabėgėlės*, 1973). Ne tik literatūrinės klišės, bet ir laikraščių stilių, politinį diskursą šmaikščiai parodijuoja J. Erlickas. Δ objektas gali būti ne tik konkretus kūrinys ar autorius, bet ir literatūrinė kryptis, tradicija (pvz., H. Radausko poezijoje parodijuojama romantizmo poetika), tam tikri literatūrinės technikos, kompoziciniai ypatumai ir pan.

- **Travestija**, parodijos atmaina, kai rimtas kūrinys pašaipiai parafrazuojamas – išlaikomi pagrindiniai kompoziciniai bei tematiniai imituojamo kūrinio elementai, tačiau stilius smarkiai pakeičiamas: dažniausiai vadinamasis aukštasis stilius pakeičiamas žemuuju, patetiškas, deklaratyvus kalbėjimas – buitisku ar net vulgariu. Tokio antikinės dramos imitavimo pavyzdžiu galėtų būti J. Marcinkevičiaus poema *Heroica*, arba *Prometėjo pasmerkimas*.

- **Pastišas**, stilizacijos atmaina, kai mėgdžiojama konkretaus kūrinio, autoriaus ar lit-ros srovės stilistinė maniera. Iš pirmo žvilgsnio pastišas gali pasirodyti panašus į parodiją, bet jis kuriamas kaip literatūrinis žaidimas, pokštas, nesiekiant išjuokti mėgdžiojamo kūrinio ar lit-ros reiškinių. Tokio pastišo pavyzdžiu galėtų būti V. Šimkaus eil. „Vasaros idilė“, kuriame imituojama A. Strazdo „Pasterkos, arba piemenų giesmės“ stilistika. Pastišas, kartais apibūdinamas kaip šaltas, beaistris mėgdžiojimas, būdingas post-

modernistinei lit-rai; tokio Δ pavyzdžių yra K. Ostausko dramose.

Tropas, perkeltine reikšme vartojamas žodis ar žodžių junginys; retorinė kalbos figūra. Perkeltinės reikšmės elementas pakeičiamas kitu, semantiškai artimu, tačiau esamame kontekste neįprastu. Prisklausomai nuo Δ rūšies, šis perkėlimas gali remtis dviejų dalykų panašumu (metafora) arba gretimumo ryšiais (metonimija) – metaforos ir metonimijos grupės sudaro Δ daugumą. Δ priskiriamos ir kai kurios kitos figūros.

- **epitetai**, vaizdingas kokios nors daikto, reiškinių ar veiksmo ypatybės įvardijimas, pvz., aukso svajonė, ugninės žaros ir pan.

- **palyginimas**, panašumu paremtas dviejų daiktų arba reiškinių sugretinimas, pvz., „Pro aukštus vartus / Ateinu / Kaip viešnia... (J. Degutyte); Laumė juostą pakabina / Kaip vainiką – danguje (H. Radauskas).

- **perifrazė**, daikto ar reiškinių netiesioginis įvardijimas, nusakymas kitais žodžiais, pvz., akis – regėjimo organas. S. Nėries eilėraštyje perifrastiškai įvardijamas Kaunas: „Kur baltas miestas / Kur Nemunėlis“. Perifrazė buvo mėgstama klasicizmo poetikoje (pvz., gausios perifrastinės valstiečio charakteristikos D. Poškos *Mužike Žemaičių ir Lietuvos*).

- **eufemizmas**, nemalonios ar nepadorios prasmės žodžių pakeitimas kitais, neutraliais, pvz., vietoj „numirė“ sakoma „pasitraukė“, „išėjo“ ir pan.

Žanras, grupė lit-ros kūrinių, kuriuose pasikartoja panaši tematika, problematika ir jų pateikimo būdas – struktūra, kompozicija, formalios teksto organizavimo savybės. Visa tai gali būti traktuojama kaip žanrinės taisyklės, normos. Δ yra viena pagrindinių sąvokų, kuria remiasi lit-ros tekstų klasifikacija, ir drauge viena esminių lit-ros mokslo problemų. Δ yra glaudžiai susijęs su lit-ros rūšimi ir yra jos sąlygojamas (pvz., epo žanrai – romanas, novelė, apysaka, lyrikos – sonetas, elegija, odė, dramos – tragedija, komedija). Δ įvairiais laikotarpiais suprantamas skirtingai, jį nevienodai traktuoja įvairios lit-ros teorijos mokyklos. Klasicizmas labai sureiškšmino Δ kategoriją. Romantikai, siekę kūrinių individualizacijos, ėmėsi Δ maišyti, nutrynė griežtas jų ribas. Modernizmo iškelta individualios genijaus raiškos idėja buvo nesuderinama su žanriniais šablonais. Visa XX a. ir XXI a. lit-ra Δ linkusi traktuoti gana laisvai. Naujai Δ žiūrėjo modernios lit-ros teorijos. Formalizmas siejo Δ su komunikacijos situacija – t. y. santykiu tarp rašytojo ir skaitytojo. Struktūralistai žanrinę normą traktuoja kaip vieną iš dinaminių struktūros veiksnių, lemiančių lit-ros procesą, – Δ atstovauja bendrai tendencijai, kurią atskiras kūrinys siekia įveikti. Panašiai Δ žiūri semiotika. Pz., rusų literatūrologas ir kultūros tyrinėtojas J. Lotmanas Δ laiko tipologi-

niu kriterijumi. Pagal jį skiria lit-os epochas, sroves, tipus, orientuotus į tapatybę (t. y. siekiančius atitikti Δ reikalavimus) ir orientuotus į skirtybę (šiuo atveju Δ tėra kliūtis, kurią reikia įveikti ieškant naujų meninių formų). Įtakingą Δ teoriją sukūrė rusų lit-ros tyrinėtojas M. Bachtinas, vienas žymiausių romano Δ tyrinėtojų, – jis kalba apie Δ kaip apie pačios lit-ros pradžią siekiančią kultūrinę atmintį. Lietuvių literatūrologijoje daugiausia dėmesio skiriama prozos žanrams (pvz., A. Zalatorius *Lietuvių apsakymo raida ir poetika*, 1971; A. Kalėdos *Romano struktūros metmenys*, 1996; J. Sprindytės *Lietuvių apysaka*, 1996).

Žemė, naujosios lietuvių poezijos antologija, išleista Los Andžele (JAV) 1951. Antol. publikuota J. Kėkšto, K. Bradūno, A. Nykos-Niliūno, H. Nagio, V. Mačernio poezija bei įvadinis J. Girmiaus straipsnis „Žmogaus prasmės žemėje poezija“. Straipsnis turi paantraštę „Trečiajai mūsų poezijos kartai atėjus“ ir traktuoja žemininkus kaip generaciją, kuriančią nei subjektyvią (kaip neoromantikai), nei objektyvią (t. y. idėjinę, visuomeninę), o labiau į bendruosius žmogaus rūpesčius įsižiūrinčią filosofinę poeziją. Į kultūrinę recepciją žemininkai (jie vadinami ir lankininkais – nuo žurnalo *Literatūros lankai* pavadinimo) įėjo kaip viena karta, kurios atstovus sieja bendras likimas. Kaip menininkai jie pradėjo formuotis dar Nepriklausomoje Lietuvoje (čia pradėjo studijuoti ar baigė studijas, paskelbė pirmąsias publikacijas), tačiau visu kūrybiniu pajėgumu išsiskleidė jau išeivijoje (pirmosios šios kartos atstovų knygos spausdinamos jau Vokietijoje). Tiesa, tai tik apibendrintas istorinės situacijos modelis – V. Mačernis žuvo Lietuvoje 1944, kiek kitoks ir J. Kėkšto, kalėjusio Lenkijos ir sovietiniame kalėjimuose, emigracijai pasirinkusio kitą žemyną, likimas. Tačiau labiau nei gimimo laikas ar istorinė patirtis žemininkus siejo santykis su ta patirtimi: tremtį jie priėmė kaip egzistencinį išbandymą. Kūryboje jis nevirsta retorišku prarastos žemės apdainavimu ar asmeninio skausmo išsakyimu. Netektis transformuojama į būtines prasmės ieškojimą, išreikiama skirtinga poetine maniera (nuo gana tradicinio K. Bradūno eilėraščių, išsakančio pamatinį žmogaus artumo žemę krikščioniškos ir pagoniškos mitologijos simboliais, iki intelektualios vakarietiškos kultūros patirtį sugėrusios A. Nykos-Niliūno kūrybos). Žemininkai apskritai lit-ros kūrinių traktavo visų pirma kaip estetinę vertybę, orientavo lietuvių literatūrą į vakarietiškos tradicijos liniją, „kitaip tariant, nenormalioje padėtyje išimtinio istorijos momentu buvo užsiangažuota visuotinės, menu išsakomos civilizacijos srovės tęstinumui. Pavergtą kraštą apleidusį

pabėgėlių sauja apsisprendė elgtis kaip tauta, turinti savo kultūrą ir vidinę laisvę, kitų tautų tarpe, o ne kaip mobilizuoti kareiviai, tėvynės laisvės vardan savąją uždarę į ateities kraičio skrynią“ (R. Šilbajoris). Žemės idėjų ir estetinių orientacijų tąsa buvo *Literatūros lankų* žurnalas.

Žodžių žaismas, dažniausiai panašiai skambančių, bet skirtingas reikšmės turinčių žodžių sugretinimas, sukuriantis reikšmės dviprasmiškumą, neretai sukeliantis komišką efektą. Δ dažniausiai pasitaiko poezijoje, jį ypač mėgsta avangardistinės pakraipos rašytojai. Stilistika ir retorika skiria daugelį Δ rūšių.

- **Kalambūras**, panašaus skambėjimo, humoristinio ar satyrinio pobūdžio žodžių sugretinimas. Kaip ir kitas žodžių žaismo rūšis, Δ mėgo keturvėjininkai; pvz., K. Binkis varijuoja „Laisvės alėjos“ pavadinimą: „į laisvę alėjų“, „varva laisvės aliejum“; sugretina 'kompromisą' ir 'kompresą' – „kompromisų kloti kompresus“.
- **Ekvivokacija**, arba **dviprasmybė**, daugiareikšmė frazė ar pasakymas, kuris remiasi panašiu į kitus pasakymus skambesiu ar galimybe jį perskaityti keliais būdais; pvz., A. Rimydžio „Aš Vargo Mistros [vargamistros] vaikas“, J. Žlabio-Žengės „Mes pajūry išbriodom klaipią pėdą“ [Klaidpėdą].
- **Anagrama**, visos ar kai kurios žodžio, frazės ar pasakymo raidės, sukeistai kartojamos kitame žodyje, frazėje ar sakinyje. Δ buvo vartojama jau senojoje poezijoje: svarbus žodis, dažniausiai dievybės vardas, tekste ne tik tiesiogiai minimas, bet ir „paslepiamas“ fonetiniuose teksto sąskambiuose. Ši priemonė vartota ir Viduramžių poezijoje, pvz., prancūzų poetas F. Vijonas (Villon) savo eilėraščiuose tokiu būdu užšifravo autobiografinės nuorodas. Knygoje *Avangardizmo sūkurys* D. Striogaitė pateikia K. Binkio versto E. Potjė (Pottier) „Internacionalo“ I strofoje paslėptos Δ perskaitymą („Kiek remis / Plikus / Ura į / Mitingus, / Ura!“).
- **Metagrama**, pirmų raidžių ar skiemenų sukeitimas greta esančiuose žodžiuose, pvz., šalta balta – balta šalta. Δ vadinama ir žaisminga žodžių eilė, kai prie kiekvieno žodžio pridedama po raidę, pvz., aro-varo-svaro.
- **Paronomazija**, panašiai skambančių žodžių sugretinimas, norint išryškinti jų reikšmių artimumą ar tolimumą, pvz., V. Mykolaičio-Putino eilėraštitis „Vasaris“ grindžiamas „vasario“ ir „vasaros“ gretinimu. Δ dažniausiai yra kalambūro pagrindas.

Laiko juosta

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1304		Dantė Aligjeris pradeda kurti <i>Dieviškąją komediją</i> (išleista 1472)	Lietuvą valdo didysis kunigaikštis Vytenis, viešpatauja 1295–1316	Šventąją Romos imperiją valdo Albertas I Habsburgas, viešpatauja 1298–1308
1349		Džovani Bokačas sukuria <i>Dekameroną</i> (1349–1353)	Romos popiežius pažada Lietuvos kunigaikščiui Kęstučiui karūną	Europą siaubia maro epidemija (1347–1350)
1370		Frančeskas Petrarka sukuria poezijos rinkinį <i>Kanconjerė</i>	Algirdas ir Kęstutis surengia žygius prieš Kryžiuočių ordiną ir Maskvą	Romos popiežiumi tampa Grigalius XI (1370–1378)
1420	Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas laiške Romos imperatoriui Žigmantui aiškina, kad lietuviai ir žemaičiai yra vienos kalbos ir tautos žmonės	Filipas Bruneleskis suprojektuoja Florencijos katedrą	Popiežius Martynas V įsteigia Žemaičių vyskupystę	
1440			Kazimieras Jogailaitis išrenkamas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, valdo iki 1492	
1446	Sudaromas Trumpasis Lietuvos metraščių sąvadas			
1450		Johanas Gutenbergas išspausdina pirmąsias knygas		
1453			Lietuvos seimas Vilniuje svarsto, kaip nuo Lenkijos apginti Voluinę	Turkai užima Konstantinopolį, žlunga Bizantijos imperija
1462				Maskvos Didžiąją Kunigaikštystę pradeda valdyti Jonas III, pasiskelbęs visos Rusijos patvaldžiu, valdo iki 1505
1479				Susikuria Ispanijos valstybė
1480				Maskvos Didžioji Kunigaikštystė išsilaisvina iš totorių
apie 1485		Sandras Botičelis nutapo paveikslą <i>Veneros gimimas</i>		
1489		Išleidžiamas Fransua Vijono poezijos rinkinys <i>Didysis testamentas</i>		
1492	Vilniuje vėl įsikuria didžiojo kunigaikščio dvaras		Aleksandras Jogailaitis išrenkamas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, valdo iki 1506	Kolumbas atranda Ameriką
1497		Leonardas da Vinčis nutapo <i>Paskutinę vakarienę</i>		Vaskas da Gama atranda kelią į Indiją (1497–1498) Portugalai pasiekia Rytų Afriką
1500			Maskva mūšyje prie Vedrošos pirmą kartą įveikia Lietuvos kariuomenę	
1501	Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro pasiuntinys Erazmas Vitelijus Romoje popiežiui Aleksandriui VI pasako kalbą, aukštinančią Lietuvą, lietuvių tautą ir Vytautą	Erazmas Roterdamielis parašo <i>Pagiriamąjį žodį kvailybei</i>		
1502		Leonardas da Vinčis nutapo <i>Moną Lizą</i>		

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1504		Albrechtas Diureris sukuria graviūrą <i>Adomas ir Ieva</i>		
1506			Žygimantas Senasis Jogailaitis išrenkamas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, valdo iki 1548	
1507	Dominikonai Vilniuje atidaro aukštesniąją mokyklą, kurioje pirmą kartą Lietuvoje pradėta mokyti filosofijos ir teologijos		Maskva pradeda karą prieš LDK, kuris su pertraukomis tęsiasi 30 metų	
1508				Henrikas VIII tampa Anglijos karaliumi
Apie 1511	Sudaromas Vidurinis Lietuvos metraščių sąvadas (apie 1511–1518)			
1512			Oršos kautynėse Lietuvos kariuomenė sutriuškina Maskvos kariuomenę	
1513		Nikolas Makiavelis parašo veikalą <i>Valdovas</i> (išleistas 1532)		
1517		Martynas Liuteris Vitenberge paskelbia garsiąsias 95 tezes, prasideda reformacijos sąjūdis		
1519	Sudaromas Platusis Lietuvos metraščių sąvadas, vadinamas Bychovco kronika (apie 1519–1525)	Rafaelis Santis nutapo paveikslą <i>Leonas X ir du kardinolai</i>		Hernanui Kortesui vadovaujant pradedamas Amerikos užkariavimas Pirmoji kelionė aplink pasaulį, kuriai vadovavo Fernardas Magelanas (1519–1521)
1522	Pranciškus Skorina savo įkurtoje Vilniaus spaustuvėje išspausdina pirmą LDK knygą <i>Mažoji kelionių knygelė</i>			
1523	Mikalojus Husovianas Krokuvoje išleidžia <i>Giesmę apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę</i>			
1525				Albrechtas Brandenburgietis prisiekia Žygimantui Senajam ir skiriamas Prūsijos valdovu: Prūsija tampa pasaulietine kunigaikštyste
1527				Karolio V kariuomenė užima Romą
1529	Priimamas Pirmasis Lietuvos Statutas		Žygimantas Augustas paskelbiamas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, vėliau karūnuojamas Lenkijos karaliumi, valdo 1548–1572	
1530				Prasideda katalikų ir protestantų kovos Vokietijoje, tęsiasi iki 1555
1532		Fransua Rablé išleidžia romaną <i>Pantagriuelis</i> (kitos dalys išleidžiamos 1534, 1546, 1552)		

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1533				Maskvos valdovu tampa Jonas IV Žiaurusis, valdė iki 1584
1534		Martynas Liuteris išleidžia Bibliją vokiečių kalba Fransua Rablé išleidžia romaną <i>Gargantiua</i>	Lietuvos karas su Maskva, Lietuva sulaiko Maskvos veržimąsi į tolimesnes Dniepro sritis (1534–1537)	Henrikas VIII tampa Bažnyčios vadovu, įkuria anglikonų bažnyčia
1536		Kalvinas išleidžia veikalą <i>Krikščionių tikėjimo pamokymas</i> Mikelandželas Buonarotis Vatikano Siksto koplyčioje pradeda tapyti <i>Paskutinį teismą</i>		
1539				Viler Kotrė ediktu prancūzų kalba tampa oficialia Prancūzijos kalba
1540				Ignacas Lojola įkuria Jėzuitų ordiną
1541	Abraomas Kulvietis įsteigia pirmąją pasaulietišką kolegiją Vilniuje			
1542				Romoje įsteigiama šventoji oficija – aukščiausiasis apeliacinis teismaserezijų klausimais
1543	Abraomas Kulvietis parašo laišką Bonai Sforcai – <i>Tikėjimo išpažinimą</i> – pirmą reformacijos tekstą Lietuvoje	Išleidžiamas Mikalojaus Koperniko veikalas <i>Apie dangaus sferų sukimąsi</i>		
1544	Žygimantas Augustas įsiskuria Vilniuje ir čia atkuria valdovo dvarą su turtinga biblioteka	Įkuriamas Karaliaučiaus universitetas		
1545				Prasideda Tridento bažnytinis susirinkimas (1545–1563)
1547	Karaliaučiuje išleidžiama pirmoji lietuviška knyga – Martyno Mažvydo <i>Katekizmas</i>			Maskvoje Jonas IV Žiaurusis pasiskelbia „visos Rusijos caru“
1549	Martynas Mažvydas išleidžia knygą <i>Giesmė šv. Ambraziejaus bei Augustino</i>	Joachimas Diu Belė išleidžia veikalą <i>Prancūzų kalbos gynimas ir pašlovinimas, kuriame ragina rašyti ne lotynų, bet tautine kalba</i>		
1550	Mykolas Lietuvis parašo politinį traktatą <i>Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius</i> (išleistas Bazelyje 1615)		Barbora Radvilaitė karūnuojama Lenkijos karaliene	
1553	Mikalojus Radvilas Juodasis Lietuvos Brastoje (dabartinėje Baltarusijoje) įkuria pirmąją lotyniškojo šrifto spaustuve		M. Radvilas Juodasis pereina į reformaciją, Lietuvoje ima kurtis protestantų bažnyčios	
1555				Pasirašoma Augsburgo taikos sutartis, baigiasi katalikų ir protestantų kovos Vokietijoje
1557			Paskelbiamas „valakų įstatymas“: žemės ūkyje įvedama valakų sistema	Šventoji oficija paskelbia pirmąjį indeksą – uždraustų knygų sąrašą

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1558				Jonas IV įsiveržia į Livoniją: prasideda Livonijos karas Elžbieta I vainikuojama Anglijos karaliene (1558–1603)
1559	Mažvydas išleidžia pirmąją lietuvišką agendą – krikšto apeigų knygą <i>Forma krikštymo</i>		Pasirašoma LDK ir Livonijos sutartis	
1560	Augustinas Rotundas įteikia lotyniškai parašytos Lietuvos istorijos rankraštį LDK kancleriui M. Radvilui Juodajam			
1561			Lietuva prisijungia Livoniją	
1562			Prasideda Lietuvos ir Maskvos karas dėl Livonijos, tęsiasi iki 1583	Religiniai karai Prancūzijoje (1562–1598)
1563	Išverčiama į lenkų kalbą ir išspausdinama pirmoji Lietuvos Biblija, vadinamoji Brastos arba Radvilų Biblija Petras Roizijus Krokovoje išleidžia Lietuvos teismų <i>sprendimus</i>		Maskvos kariuomenė užima Polocką LDK seimas įteisinga krikščioniškas religijas išpažįstančių piliečių lygiateisiškumą	
1564	Augustinas Rotundas išleidžia publicistinį kūrinį <i>Lenko pasikalbėjimas su Lietuviu</i>		Lietuvos kariuomenė pasiekia pergalę prieš Maskvą Ulos mūšyje Lietuvoje įvedami bajorų renkami teismai	
1566	Priimamas Antrasis Lietuvos Statutas Baltramiejus Vilentas išleidžia pirmojo lietuviško giesmyno <i>Giesmės Krikščioniškos I dalį</i> , kurią parengė M. Mažvydas		Lietuvoje įteisinama bajoriškoji demokratija – seimeliai ir jų renkamas seimas	Prasideda Nyderlandų revoliucija (1566–1579)
1569	Vilniaus vyskupo Valerijono Protasevičiaus pakviesti Lietuvoje įsukuria jėzuitai Pirmasis Lietuvoje spektaklis – Stefano Tucio komedija „Heraklis“, ji buvo parodyta per Vilniaus jėzuitų kolegijos atidarymo iškilmes		Liubline sudaryta Lietuvos ir Lenkijos unija: sukuriama Abiejų Tautų Respublika (ATR) Lietuva netenka Palenkės, Voluinės, Podolės ir Kijevo	
1570	Įkurta Vilniaus jėzuitų kolegija Pastatytas pirmasis Lietuvoje mokyklinis spektaklis – Stepono Tučio komedija <i>Herkulis (Hercules)</i> , suvaidinta per Vilniaus jėzuitų kolegijos atidarymo iškilmes			
1572	Andrius Volanas paskelbia veikalą <i>Apie politinę arba pilietinę laisvę</i>		Miršta Žygimantas Augustas, paskutinis LDK valdovas Jogailaitis	Prasideda ginkluotos katalikų ir hugenotų kovos Prancūzijoje (1572–1598), šv. Baltramiejaus naktis Paryžiuje
1573		Džakomas dela Porta suprojektuoja Romos Jėzaus bažnyčią	Henrikas Valua išrenkamas ATR valdovu, valdo iki 1574	

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1576	Augustinas Rotundas įteikia Steponui Batorui Lietuvos kunigaikščių istorijos santrauką		Steponas Batoras išrenkamas ATR valdovu, valdo iki 1586	
1579	Įkuriamas Vilniaus universitetas		Steponas Batoras žygiuoja prieš Maskvą ir susigrąžina Polocką	Susikuria Olandijos valstybė
1580	Polocke įkuriama jėzuitų kolegija	Mišelis de Montenis publikuoja pirmąsias <i>Esé</i> knygas		
1581			Įkuriamas Vyriausiasis Lietuvos Tribunalas	
1582	Motiejus Strijkovskis Karaliaučiuje išleidžia <i>Lenkų, lietuvių, žemaičių ir visos Rusijos kroniką</i> – pirmąją spausdintą Lietuvos istoriją Jėzuitų kolegija įsteigiama Rygoje		Baigiasi Livonijos karas	
1584	Pradėta statyti pirmoji barokinė Lietuvos šventovė – Šv. Mikalojaus bažnyčia Nesvyžiuje (baigta 1593)	Džordanas Brunas paskelbia veikalą <i>Apie begalybę, visatą ir pasaulius</i>		Miršta Jonas IV Žiaurusis, Maskvos valstybėje prasideda sumaištis, kuri tęsiasi iki Mykolo Romanovo valdymo pradžios
1585	Paulius Oderbornas Vitenberge išleidžia pirmąją Lietuvoje parašytą biografinę apybraižą <i>Didžiojo Maskvos kunigaikščio Ivano Vasiljevičiaus gyvenimas</i>			
1588	Priimamas Trečiasis Lietuvos Statutas		Lietuva pripažįsta Žygimantą Vazą Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, jis ATR valdo iki 1632	Ispanų „Nenugalimos armados“ sutriuškinimas ir Anglijos jūrinės galios suklestėjimas
1590	Jonas Bretkūnas baigia į lietuvių kalbą versti visą Bibliją (liko rankraščių)			
1591	Karaliaučiuje išspausdinamas pirmas lietuviškų pamokslų rinkinys – Jono Bretkūno <i>Postilė</i>			
1592	Jonas Radvanas Vilniuje išleidžia pirmąjį Lietuvos herojinį epą <i>Radviliada</i>			
1595	Mikalojus Daukša Vilniuje išleidžia lietuvišką <i>Katekizmą</i>			
1598				Pasirašomas Nanto ediktas, kuriuo hugenotams suteikiama tikėjimo laisvė (atšauktas 1685)
1599	Mikalojus Daukša Vilniuje išleidžia <i>Postilę su Prkalba į malonųjų skaitytoją</i>			
1600		Viljamas Šekspyras sukuria <i>Hamletą</i>		Džordanas Brunas už ereziją Romoje sudeginamas ant laužo
1601	Mikalojus Kristupas Radvilas Našlaitėlis Braunsberge išleidžia knygą <i>Kelionė į Jeruzalę</i>			
1602			Karalaitis Kazimieras paskelbiamas šventuoju	

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1604	Pradedama statyti Vilniaus Šv. Kazimiero bažnyčia – pirmoji barokinė Vilniaus šventovė (baigta 1618) Vilniuje išleidžiamas Šventojo Kazimiero teatras			
1605	Laurencijus Bojeris Vilniuje išleidžia herojinę poemą <i>Karolomachija</i>	Migelis de Servantesas išleidžia <i>Don Kichoto I</i> dalį (II d. 1615 m.)	Jono Karolio Chodkevičiaus vadovaujama kariuomenė sutriuškina švedus prie Salaspilio (Kirchholmo)	
1606			Bajorų maištas prieš Žygimantą Vazą (1606–1608)	
1607		Pastatyta pirmoji opera – Kludijaus Monteverdžio <i>Orfėjas</i>		Įkurta pirmoji anglų kolonija Amerikos žemyne – Virdžinija
1609		Lope de Vegas paskelbia traktatą <i>Naujas menas komedijoms mūsų laikais kurti</i>	ATR kariuomenė užima Maskvą (1609–1611)	
1610	Petras Skarga publikuoja <i>Pamokslus Seimui</i>			Prancūzijos karaliumi tampa Liudvikas XIII (1610–1643)
1611			ATR kariuomenė iš Maskvos atsiima Smolenską	Gustavas Adolfas tampa Švedijos valdovu (1611–1632)
1613	Mikalojus Kristupas Radvilas Našlaitėlis Amsterdame išspausdina pirmąjį Lietuvoje dailininko Tomo Makovskio nubraižytą LDK žemėlapi, pagal kurį vėliau braižomi Lietuvos žemėlapiai pasaulio atlasuose iki XVIII a. II pusės			Rusijos valdovu išrenkamas Mykolas Romanovas
1616	Įsteigiama jėzuitų kolegija Kražiuose			
1618	Martynas Smigleckis išleidžia logikos vadovėlį			Prasideda Trisdešimties metų karas (1618–1648)
1619	Meletijus Smotrickis Vievyje išleidžia pirmąją <i>Slavų gramatiką</i>			
1620	Konstantinas Sirvydas Vilniuje išleidžia pirmąjį lietuvių kalbos žodyną	Frensis Beikonas paskelbia <i>Naująjį organoną</i> ir <i>Didįjį mokslų atnaujinimą</i>		
1621			Jono Karolio Chodkevičiaus vadovaujama kariuomenė mūšyje prie Chotino nugalė turkus Švedai užima Rygą	
1622		Rubensas nutapo <i>Marijos de Mediči istoriją</i>		
1625	Kelne išleidžiamas Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus pirmasis poezijos rinkinys <i>Trys lyrinių eilėraščių knygos</i>		Švedų kariuomenė užima Biržų pilį	Angliją pradeda valdyti Karolis I (1625–1649)
1627	M. K. Sarbievijus baigia rašyti poetikos traktatą <i>Apie aštrų ir šmaikštų stilių</i>			
1628	Amsterdame publikuojami Samuelio Pšipkovskio <i>Samprotavimai apie bažnytinę taiką ir santarvę</i>			

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1629	Konstantinas Sirvydas Vilniuje išleidžia pamokslų rinkinio <i>Punktai sakymų</i> I dalį (II d. išleista 1644)			
1630		Rubensas nutapo <i>Taikos palaimos alegoriją</i>		
1632			Vladislovas Vaza išrenkamas ATR valdovu, valdo iki 1648	
1632	Amsterdame išeina ketvirtasis M. K. Sarbievijaus poezijos leidimas, kuriam antraštinį puslapį nupiešė Rubensas	Gallilėjas Galilėjus išleidžia <i>Dialogą apie dvi svarbiausias pasaulio sistemas</i>	Maskva pradeda karą dėl Smolensko. Polianovkos taikos sutartimi (1634) Maskva atsisako pretenzijų į Livoniją, Smolenską pripažįsta Lietuvai	
1635	Vladislovas Vaza Vilniaus Žemutinėje pilyje įsteigia profesionalų operos teatrą	Pedro Kalderonas sukuria dramą <i>Gyvenimas – tai sapnas</i> Kardinolas Rišeljė įkuria Prancūzijos akademiją		
1636	Vilniaus Žemutinėje pilyje pastatyta pirmoji opera – Marko Skakio <i>Elenos pagrobimas</i> Vilniuje baigta statyti Šv. Kazimiero koplyčia			
1637		Renė Dekartas parašo <i>Samprotavimą apie metodą</i> Pastatyta Pjero Kornelio tragikomedija <i>Sidas</i> Pirmasis muzikinis teatras įkuriamas Venecijoje		
1640				Prasideda Anglijos revoliucija, tęsiasi iki 1649
1642		Rembrantas nutapo <i>Nakties sargybą</i>		
1643		Evandželista Toričelis išranda gyvsidabrio barometrą		
1645	Žygimantas Liauksminas Vilniuje išleidžia Retorikos meno taisykles			
1647		Džiovanis Lorencas Berninis sukuria skulptūrų grupę Šv. Teresės regėjimas		
1648			Jonas Kazimieras Vaza išrenkamas ATR valdovu, valdo iki 1668	
1648			Prasideda Bagdono Chmelnickio vadovaujamas kazokų sukilimas, tęsiasi iki 1654	Baigiasi Trisdešimties metų karas
1649	Jėzuitai įsteigia mokyklą Kaune, kuri 1653 tampa kolegija			Anglijos karaliui Karoliui I įvykdoma mirties bausmė
1650	Albertas Vijūkas-Kojalavičius Gdanske išleidžia <i>Lietuvos istorijos</i> I dalį (II d. publikuojama Antverpene 1669) Kazimieras Semenavičius Amsterdame išleidžia <i>Didįjį artilerijos meną</i>			

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1653	Danielius Kleinas Karaliaučiuje išleidžia pirmąją lietuvių kalbos gramatiką Kėdainiuose išleidžiama <i>Knyga nobažnystės krikščioniškos</i>			
1654			Prasideda Maskvos invazija į Lietuvą	
1655			Maskvos ir kazokų kariuomenė pirmą kartą užima LDK sostinę Vilnių Prasideda Švedijos invazija, kuri tęsiasi iki 1660 Kėdainiuose Lietuvos bajorija sudaro uniją su Švedija	
1656		Blezas Paskalis sukuria filosofinius <i>Laiškus provincialui</i> (1656–1657)		Prasideda Švedijos ir Maskvos karas
1660	Samuelis Boguslovas Chilinskis Londone pradeda spausdinti lietuvišką Bibliją, bet darbo nebaigia		Sudaroma Olyvos taikos sutartis tarp ATR ir Švedijos, prasideda 40 metų taikos su Švedija laikotarpis	Anglijoje restauruojama monarchija
1661			Per 1654–1661 karą, marą ir badą Lietuva netenka pusės gyventojų	Prancūziją pradeda valdyti Liudvikas XIV (1661–1715)
1664		Moljeras sukuria komediją <i>Tartiufas</i> , kuri po premjeros uždraudžiama (draudimas atšauktas 1669)		
1666	Danielius Kleinas Karaliaučiuje išleidžia giesmyną <i>Naujos giesmių knygos</i>	Izaokas Niutonas atranda visuotinės traukos dėsnį		
1667	Žygimantas Liauksminas išleidžia vadovėlį <i>Muzikos teorija ir praktika</i>	Džonas Miltonas išleidžia poemą <i>Prarastasis rojus</i>	Sudaroma Andrusavo taika tarp ATR ir Maskvos, kuriai atitenka Kijevas ir dalis Ukrainos Mykolas Kazimieras Pacas tampa LDK didžiuoju etmonu	
1668		Moljeras sukuria komediją <i>Šykštuolis</i>	Valdovas Jonas Kazimieras Vaza atsako sosto	
1669			ATR valdovu išrenkamas Mykolas Kaributas Višnioveckis, valdo iki 1673	
1670		Baruchas Spinoza išleidžia <i>Teologijos ir politikos traktatą</i>		
1673			ATR kariuomenė Chotino mūšyje nugalė turkus. ATR seimas nutarė kas trečią seimą šaukti Lietuvos Gardine	
1674		Nikolas Bualo išleidžia <i>Poezijos meną</i> Žanas Rasinus sukuria tragediją <i>Ifigenija</i>	ATR valdovu išrenkamas Jonas Sobieskis, valdo iki 1696	
1681	Baigta statyti Vilniaus Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčia (pradėta 1668)			
1682		Pastatyti barokiniai Versalio rūmai		
1683			Jono Sobieskio vadovaujama kariuomenė įveikia turkus ir apgina Vieną	

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1687		Izaokas Niutonas paskelbia <i>Matematinius gamtos filosofijos pagrindus</i>		
1688				Anglijos „šlovingoji revoliucija“ – įsigali konstitucinė monarchija
1689				Petras I tampa Rusijos caru
1690	Motiejus Pretorijus baigia rašyti <i>Prūsijos grožybes, arba Prūsijos teatrą</i>	Džonas Lokas išleidžia veikalą <i>Žmogaus proto apybraiža</i>		
1697			Augustas II Saksas išrenkamas ATR valdovu, valdo 1697–1704 ir 1710–1733	
1700			Valkininkų kautynėse LDK bajorai sumuša Sapiegų kariuomenę	Prasideda Šiaurės karas (1700–1721)
1701	Karaliaučiuje pirmą kartą išleidžiamas Naujasis Testamentas lietuvių kalba		Augustas II Saksas įtraukia Lietuvą ir Lenkiją į Šiaurės karą	Frydrichas I Karaliaučiuje vainikuojamas Prūsijos karaliumi – Prūsija tampa karalyste Prasideda Ispanijos įpėdinystės karas, trukęs iki 1713
1703			Rusijos kariuomenė su Augusto II Sakso pritarimu užima Vilnių ir didelę dalį Lietuvos	
1704		Gotfrydas Vilhelmas Leibnicas paskelbia veikalą <i>Naujos apybraižos apie žmogaus protą</i>	ATR seimas vietoj atstatyto Augusto II Sakso karaliumi išrenka švedų remiamą Stanislovą Leščinskį	
1706	Jonas Šulcas išleidžia į lietuvių kalbą išverstas Ezopo <i>pasakėčias</i> Mykolas Merlinas išleidžia knygą <i>Pagrindinis lietuvių kalbos principas</i> Jokūbas Perkūnas parašo J. Šulco <i>Ezopo pasakėčių įvertinimą – pirmąją recenziją</i>		Augustas II Saksas atsisako sosto, pripažįsta valdovu Stanislovą Leščinskį	
1707				Anglija su Škotija įjungiamos į Jungtinę Karalystę
1709	Stanislovas Antanas Ščiuka išleidžia veikalą <i>Lenkijos užtemimas</i>	B. Kristoforis išranda fortepijoną	Prūsų Lietuvoje nuo maro (1709–1711) miršta pusė gyventojų, Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje – trečdalis	Rusijos kariuomenė nugalė Karolio XII vadovaujamą švedų kariuomenę prie Poltavos
1710			Augustas II Saksas, remiamas Rusijos kariuomenės, seimo vėl pripažįstamas ATR valdovu	
1717			„Nebylusis“ ATR seimas	
1718	Karaliaučiaus universitete pradeda veikti Lietuvių kalbos seminaras	G. Farenheitas pagamina gyvsidabrio termometrą		
1719		Danielius Defo išleidžia <i>Robinsoną Kruzą</i>		
1721				Baigiasi Šiaurės karas Petras I pasiskelbia Rusijos imperatoriumi

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1726	Vilniuje įsteigiama vienuolių pijorų mokykla	Džonatanas Sviftas išleidžia <i>Guliverio keliones</i> Antonijus Vivaldis sukuria keturių koncertų ciklą <i>Metų laikai</i>		
1727		Johanas Sebastianas Bachas sukuria <i>Pasiją pagal šv. Matą</i>		
1730		Džeimsas Tomsonas išleidžia poemą <i>Metų laikai</i>		
1732		Volteras išleidžia tragediją <i>Zaira</i>		
1733			Augustas III Saksas išrenkamas ATR valdovu, valdo iki 1763	Prasideda ATR įpėdinystės karas, kuriame Saksonija, Austrija, Rusija kovoja prieš Prancūziją, Ispaniją, Sardiniją, Prūsiją, Bavariją
1735	Karaliaučiuje pirmą kartą išleidžiama visa Biblija lietuvių kalba Vilniuje pradedami spausdinti Jono Pašakauskio rengiami <i>Politiniai kalendoriai</i>			Prasideda Rusijos karas su Osmanų imperija, tęsiasi iki 1739
1740	Jėzuitai Vilniuje įsteigia mokyklą didikų vaikams (nuo 1751 pavadintą Kilmingųjų kolegija). Motiejus Dogelis imasi Vilniaus pijorų mokyklą pertvarkyti į Kilmingųjų kolegiją	Deividas Hjumus išleidžia veikalą <i>Traktatas apie žmogaus prigimtį</i>		Prūsiją pradeda valdyti karalius Frydrichas II, vadinamas Didžiuoju, valdė iki 1786 Austriją pradeda valdyti Marija Teresė, valdė iki 1780
1747	Pilypas Ruigys išleidžia <i>Lietuvių –vokiečių ir vokiečių–lietuvių kalbų žodyną</i> bei <i>Lietuvių kalbos kilmės, esmės ir būdo tyrinėjimą</i> , kuriame paskelbia pirmuosius spausdintus lietuvių tautosakos tekstus – tris lietuvių liaudies dainas Pauliaus Frydrichas Ruigys išleidžia veikalą <i>Lietuvių kalbos gramatikos pradmenys</i> Nesvyžiuje įsteigta Riterių akademija – pirmoji aukštoji karo mokykla Lietuvoje			
1748	Vilniaus Baroko architektūrinės mokyklos kūrėjas Jonas Kristupas Glaubicas baigė rekonstruoti Vilniaus Šv. Jono bažnyčią Mykolo Kazimiero Radvilo Žuvelės dvare Nesvyžiuje įsteigiamas teatras (veikė iki 1807), kuriame vaidinamos Pranciškos Uršulės Radvilienės sukurtos dramos (išleistos 1754)	Šarlis Monteskjė išleidžia traktatą <i>Apie įstatymų dvasią</i>		
1751		Denisui Didro vadovaujant pradedama leisti <i>Enciklopedija, arba Aiškinamasis mokslų, menų ir amatų žodynas</i> (1751–1780 išleidžiami 35 tomai)		

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1753	Jkuriama Vilniaus universiteto astronomijos observatorija Mykolas Olševskis išleidžia religinių skaitinių knygą <i>Broma atverta ing viečnastj</i> Vilniuje lenkų kalba išleidžiama Voltero drama <i>Zaira</i>			
1755	Antanas Skorulskis Vilniuje išleidžia <i>Filosofijos apybraižas</i> Karaliaučiuje išeina antras lietuviškos Biblijos leidimas			Lisabonoje įvyksta žemės drebėjimas
1756				Prūsijos karalius Frydrichas II užpuola Saksoniją – Europoje kyla Septynerių metų karas (1756–1763)
1758	Motiejus Dogelis išleidžia <i>Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės diplomatijos kodekso I dalį</i> (IV d. – 1764, V d. – 1759)			
1759	Vilniuje išleidžiamas lietuvių kalbos vadovėlis (iki 1800 pasirodo apie 20 leidimų)	Volteras išleidžia filosofinį romaną <i>Kandidas, arba Optimizmas</i>		
1760	Vilniuje pradedamas leisti pirmasis LDK laikraštis – <i>Lietuvos pasiuntinys</i> (lenk. <i>Kurier Litewski</i>) ir jo priedai <i>Literatūros žinios</i> bei <i>Užsienio žinios</i> Pranciškus Paprockis Vilniuje išleidžia istorijos ir geografijos vadovėlį <i>Namų žinios apie Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę su šios tautos istorija</i>			
1762		Žanas Žakas Ruso išleidžia romaną <i>Emilis, arba apie auklėjimą</i>		Kotryna II tampa Rusijos imperatore, valdo iki 1796
1764			Stanislovas Augustas Poniatovskis išrenkamas ATR valdovu, atsisako sosto 1795	
1766	Karolis Virvičius išleidžia <i>Racionaliąją visuotinės istorijos santrauką</i> (I–II d. 1766–1771)			
1767			Radome ATR bajorai sudaro konfederaciją	
1768			Sudaroma prieš karalių ir Rusijos savivalę nukreipta Baro konfederacija Rusija, Prūsija Austrija įsiveržia į ATR	Džeimsas Kukas atranda Australijos žemyną (1768–1771) Prasideda Rusijos karas su Osmanų imperija, tęsiasi iki 1774

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1769	Kazimieras Narbutas išleidžia <i>Logiką, arba Samprotavimo ir sprendimo mokslą</i>	Džeimsas Vatas užpatentuoja garo mašinos išradimą	Paulius Ksaveras Brastauskis įkuria Paulavos Respubliką	
Apie 1770		Johanas Volfgangas Gėtė pradeda rašyti <i>Faustą</i> (I dalis išleista 1808, II dalis – 1832)		
1772		Žanas Žakas Ruso parašo <i>Svarstymus apie Lenkijos valdžią ir apie jos reformų projektą</i> (išleisti 1782)	Pirmasis Abiejų Tautų Respublikos padalijimas	
1773	Įkuriama Edukacinė komisija, kurios pirmininku išrenkamas Vilniaus vyskupas Ignotas Masalskis			Popiežius panaikina jėzuitų ordiną (vėl atkuriamas 1814)
1774	Adolfas Kamenskis išleidžia <i>Piliečių edukaciją</i> Antanas Tyzenhauzas Gardine įkuria teatrą ir baudžiauninkų vaikų muzikos mokyklą, joje mokoma kalbų, menų, matematikos	Johanas Volfgangas Gėtė parašo <i>Jaunojo Verterio kančias</i> Džošuas Reinoldsas nutapa <i>Jozefo Barečio portretą</i>		
1775	Kristijonas Donelaitis baigia rašyti <i>Metus</i> (1765–1775)			Kyla Šiaurės Amerikos kolonijų karas dėl Nepriklausomybės (1775–1783)
1776		Adamas Smitas paskelbia traktatą <i>Tautų gerovė</i>		Priimama Amerikos Nepriklausomybės deklaracija, sukuriamos Jungtinės Amerikos Valstijos
1778	Slanime įkuriamas <i>Vaikų baleto departamentas</i> (veikė 17 metų), kur baudžiauninkų vaikai mokosi šokio, skaityti, rašyti	Johanas Herderis išleidžia knygą <i>Tautų dainos</i> (1 t. – 1778, 2 t. – 1779), kurioje tarp 162 įvairių tautų dainų paskelbia 8 lietuvių liaudies dainas		
1780	Mykolas Kazimieras Oginskis Slanime pastato modernius, didžiąjai barokinei operai ir baletams atlikti pritaikytus <i>Naujuosius operos namus</i>			Vokietijos imperatoriumi ir Austrijos valdovu tampa Juozapas II, valdo iki 1790
1781		Imanuelis Kantas išleidžia <i>Grynojo proto kritiką</i>		
1782	Pagal Lauryno Gucevičiaus projektą pradedama rekonstruoti Vilniaus katedra, po trejų metų – ir Vilniaus rotušė	Johanas Volfgangas Gėtė sukuria dramą <i>Žvejė</i> , kurioje panaudojo vestuvinę lietuvių liaudies dainą Pradedama dalimis leisti Ž. Ž. Ruso <i>Išpažintis</i> (1782–1789)		
1784		I. Kantas paskelbia straipsnį <i>Atsakymas į klausimą „Kas yra Švietimas?“</i>		

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1785	Išleistas Jeronimo Stroinovskio veikalas <i>Prigimtinės, politinės teisės, politinės ekonomijos ir tarptautinės teisės mokslas</i> Vilniuje pradeda veikti pirmas Lietuvoje profesionalus dramos ir muzikinis miesto teatras	Frydrichas Šileris sukuria <i>Odę džiaugsmui</i>		Anglas Edmundas Kartraitas išrado mechaninę verpimo mašiną
1786	Išleistas Pilypo Nerijaus Golianskio veikalas <i>Apie iškalbą ir poeziją</i> Išleista Juozapo Kazimiero Kosakauskio apysaka <i>Kunigas klebonas</i> Išleista Pauliaus Ksavero Brastauskio apysaka <i>Valstietė</i>			
1787		Volfngangas Amadėjus Mocartas sukuria operą <i>Don Žuanas</i>		JAV priimama pirmoji pasaulyje konstitucija Kyla Rusijos karas su Osmanų imperija, tęsiasi iki 1792
1788		Išleistas Imanuelio Kanto etikai skirtas veikalas <i>Praktinio proto kritika</i>	Pradeda dirbti ATR Ketverių metų seimas (1788–1792)	
1789		Išleistas Viljamo Bleiko eilėraščių rinkinys <i>Nežinojimo ir patirties dainos</i>	Išvesta Rusijos kariuomenė Sudaryta valstybės reformų komisija	Paryžiuje paimama Bastilija Priimama Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija Džordžas Vašingtonas išrenkamas pirmuoju JAV Prezidentu
1790		Išleistas Imanuelio Kanto estetikai skirtas veikalas <i>Sprendimo galios kritika</i>		
1791	Gotfrydas Ostermejeris parengia <i>Naująją lietuvių kalbos gramatiką</i> , kurioje pateikia ir eilivimo teorijos dalį		Gegužės 3 d. ATR seimas priima pirmąją konstituciją Europoje	Priimta Prancūzijos konstitucija Paskelbtas JAV Teisių bilis
1792			Rusija užpuola Abiejų Tautų Respubliką Sudaroma Rusijos remiama Targovicos konfederacija	Prancūzija paskelbiama respublika
1793	Vilniaus universitete įkuriama architektūros katedra, kuriai vadovauja Laurynas Gucevičius	Išleistas Imanuelio Kanto veikalas <i>Religija vien tik proto ribose</i>	Antrasis ATR padalijimas, kuriam priverstas pritarti Gardine posėdžiavęs ATR seimas	Liudviko XVI giljotinavimas
1794	Lietuvių ir lenkų kalbomis išleistas Mykolo Pranciškaus Karpavičiaus gedulinis pamokslas, skirtas žuvusiems sukilėliams atminti	Viljamas Bleikas sukuria graviūrą <i>Pradžių pradžia</i> , kuria iliustruoja savo poemą <i>Europa. Pranašystė</i> Italų fizikas Aleksandras Volta išranda pirmąjį galvaninį (elektros) elementą	Kyla Tado Kosciuškos vadovaujamas nacionalinio sukilimo karas prieš Rusiją, Prūsiją, Austriją Lietuvių Tautos Aukščiausioji Taryba paskelbia Lietuvių tautos sukilimo aktą	
1795		Išleista Frydricho Šilerio knyga <i>Laiškai apie estetinį žmogaus ugdymą</i>	Trečiasis ATR padalijimas Žydams uždraudžiama verstis žemdirbyste Stanislovas Augustas Poniatovskis atsisako sosto	
1796				Rusijos imperatoriumi tampa Pavelas I (1796–1801)

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1798		Išleistas bendras Viljamo Vordsvorto ir Samuelio Teiloro Koldridžo poezijos rinkinys <i>Lyrinės baladės</i>	Franciskas Goja sukuria grafikos ciklą <i>Kapričiai</i> (1796–1798) Jozefas Haidnas sukuria oratoriją <i>Pasaulio sukūrimas</i>	Anglų gydytojas Edvardas Dženeris pradeda skiepyti nuo raupų
1799	Stanislovas Bonifacas Jundžilas parašo veikalą <i>Taikomoji botanika</i>			Prancūzijoje į valdžią ateina Napoleonas
1800	Išleina Kristijono Gotlybo Milkaus žodynas ir gramatika. Pratarinė <i>Lietuvių–vokiečių ir vokiečių–lietuvių kalbų žodynui</i> parašė Imanuelis Kantas	Išleistas Novalio rinkinys <i>Himnai nakčiai</i> Išleistas antrasis Viljamo Vordsvorto <i>Lyrinių baladžių</i> leidimas su pratarne, tapusia anglų romantinės poezijos programiniu tekstu	Įvedamas Rusijoje galiojęs senasis – Julijaus – kalendorius; Užnemunėje lieka galioti Grigaliaus kalendorius	Italų fizikas Aleksandras Volta išranda nuolatinės elektros srovės šaltinį
1801		Frydrichas Šileris parašo dramą <i>Orleano mergelė</i>	Lietuvos gubernija suskirstoma į Lietuvos Vilniaus ir Lietuvos Gardino gubernijas, kurias kontroliuoti pavedama Vilniuje įsikūrusiam Lietuvos generalgubernatoriui	Rusijos imperatoriumi tampa Aleksandras I (1801–1825)
1802	Vilniaus miesto teatre pastatoma Volfango Amadėjaus Mocarto opera <i>Užburtoji fleita</i>	Georgas Frydrichas Grotedefandas iššifruoja Babilono dantiraščius		Johanas Vilhelmas Riteris atranda ultravioletinius spindulius
1803			Vilniaus universitetas pertvarkytas į Vilniaus imperatoriškąjį universitetą	
1804		Frydrichas Šileris sukuria dramą <i>Vilhelmas Telis</i> Liudvikas van Bethovenas sukuria <i>Trečiąją („Herojinę“) simfoniją</i>		Prancūzija paskelbiama imperija, Napoleonas Bonapartas – imperatoriumi Napoleonu I Anglų technikas Ričardas Trevitikas sukonstruoja pirmąjį garvežį Žmonių populiacija pasaulyje išauga iki 1 milijardo
1805		Frydrichas Šileris kuria paskutinę dramą <i>Demetrijus</i> , kurioje vaizduoja ir LDK kanclerį Leoną Sapiegą		Trafalgaro ir Austerlico mūšiai
1806				Prancūzijos–Prūsijos karas Robertas Fultonas sukonstravo garlaivį
1807		Išleistas Džordžo Bairono poezijos rinkinys <i>Laisvos valandos</i> Išleistas Hėgelio veikalas <i>Dvasios fenomenologija</i>	Po Napoleono I pergalės prieš Prūsiją ir Rusiją įkuriama Varšuvos kunigaikštystė, į kurią įeina ir Užnemunė; įvedus Napoleono kodeksą, valstiečiai, nors ir netampa savo valdomos žemės savininkais, gauna asmens laisvę	Tilžės taikos sutartis, pasirašyta Napoleono I ir Aleksandro I, prie sutarties buvo priversta prisidėti Prūsija Varšuvos kunigaikštystės įkūrimas
1808	Varšuvoje išleistas Ksavero Bogušo veikalas <i>Apie lietuvių tautos ir kalbos kilmę</i> (lenkų k.)	Išleista Johano Volfango Gėtės <i>Fausto I dalis</i> Liudvikas van Bethovenas sukuria <i>Penktąją („Likimo“) simfoniją</i> (1804–1808)		Anglų mokslininkas Džonas Daltonas įrodo, kad medžiagos susideda iš atomų
1809	Karaliaučiuje išleistas Liudviko Rėzos poezijos rinkinys <i>Prutena</i> (l d., vok. k.)	Išleistas Žano Baptisto Lamarko veikalas <i>Zoologijos filosofija</i> , kuriame išdėstyta gyvosios gamtos evoliucijos teorija		

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1810	Parašytas Dionizo Poškos literatūrinis laiškas <i>Pas kunigą Ksaverą Bohušą, lietuvių, ir Jokymą Lelewelį, mozūrą</i> Apie 1810–1811 Dionizas Poška sukūrė eilėraščių Mano darželis		Vilniaus universitete įkuriama muzikologijos katedra (pirmoji Europoje) Mykolo Kleopo Oginskio memorandumas Rusijos carui dėl LDK atkūrimo	Simono Bolivarо žygiai Lotynų Amerikoje (tęsiasi iki 1830)
1812	Dionizas Poška išskobtame ažuole Baublyje įrengia senienų muziejų	Išleistas pirmasis Brolių Grimų pasakų rinkinys <i>Vaikų ir namų pasakos</i> (3 t. 1812–1822)	Žygio į Rusiją metu Napoleono I kariuomenė užima Lietuvą Rusijos kariuomenė įveikia Napoleono I kariuomenę, Lietuva atitenka Rusijai	Napoleono I žygis į Rusiją
1813		Išleistas Džeinės Ostin romanai <i>Protas ir jausmai</i>	Caras Aleksandras I Vilniuje pasirašo manifestą apie pergalingą karo su Napoleonu pabaigą	Leipcigo mūšis, kuriame įveikta Napoleono I armija
1814	Išleistas Antano Strazdo poezijos rinkinys <i>Giesmės šviesios ir šventos</i>	Išleista Ernsto Teodoro Amadėjaus Hofmano pasakų knyga <i>Aukso puodas</i>		Kroviniams gabenti imamas naudoti garinis lokomotyvas (sukonstruotas anglų išradėjo Džordžo Stefensono)
1815	Apie 1815–1825 Dionizas Poška sukuria poemą <i>Mužikas žemaičių ir Lietuvos</i> (publikuota 1886 <i>Aušroje</i>)		Vienos kongreso nutarimu iš didžiosios dalies Varšuvos kunigaikštystės žemių, taip pat ir Užnemunės, sudaroma Lenkijos karalystė	Vaterlo kautynės, Napoleono valdymo žlugimas
1816	Vilniuje pradėdamas leisti Nenaudėlių draugijos satyrinis laikraštis <i>Gatvės žinios</i> (lenk. <i>Wiadomości Brukowe</i>), leidžiama iki 1822			
1817	Įkuriama Filomatų draugija – Vilniaus universiteto studentų organizacija	Išleista Džordžo Bairono dramatinė poema <i>Manfredas</i> Išleistas Hėgelio veikalas <i>Filosofijos mokslų enciklopedija</i>	Slaptų organizacijų (filaretų, filomanų, šubravcų, masonų) veiklos pradžia	
1818	Išleistas Liudviko Rėzos parengtas pirmasis Kristijono Donelaičio <i>Metų</i> leidimas	Išleistas Merės Šeli romanai <i>Frankenšteinas, arba Naujasis Prometėjas</i>		
1819		Išleistas Arturo Šopenhauerio veikalas <i>Pasaulis kaip valia ir vaizdinys</i> Teodoras Žeriko nutapo <i>Medūzos plaustą</i>	Nuo Lietuvos Vilniaus gubernijos atskiriamas ir prie Kuršo gubernijos prijungiamas siauras Lietuvos pajūrio ruožas – Palangos–Šventosios apylinkės	
1820	Adomas Mickevičius Kaune sukuria <i>Odę jaunystei</i> Filomatai įkuria Filaretų ir Spindulingųjų draugijas	Išleista Aleksandro Puškino poema <i>Ruslanas ir Liudmila</i>		Fabianas fon Belingshauzenas ir Michailas Lazarevas atranda Antarktidą
1821		Išleista Džordžo Bairono misterija <i>Kainas</i>		Prasidėjo Graikų nepriklausomybės karas (iki 1832)
1822	Vilniuje išleista Adomo Mickevičiaus knyga <i>Poezija</i> (I t.) Simonas Daukantas parašo pirmąją Lietuvos istoriją lietuvių kalba <i>Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių</i> (išleista 1929) Kazimieras Kontrimas parengia lietuvių kalbos katedros įsteigimo Vilniaus universitete projektą		Visoje Rusijoje uždraudžiama masonų veikla Vilniuje veikia žemaičių studentų būrelis, kuris padeda programinį lietuviybės puoselėjimo ir kėlimo į viešąjį visuomenės gyvenimą darbą	Prancūzų fizikas ir matematikas Amperas atranda molekulinis srautus Brazilija tapo nepriklausoma nuo Portugalijos

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1823	Vilniuje išleista Adomo Mickevičiaus knyga <i>Poezija</i> (II t.), kurioje paskelbtos dramos <i>Vėlinės II</i> ir IV dalys ir poetinė apysaka <i>Gražina</i> Simonas Stanevičius parašo odę <i>Šlovė žemaičių</i> , parengia ir išleidžia M. Daukšos <i>Postilės</i> ištraukas su „Prakalba į malonųjį skaitytoją“ Apie 1823 sukurta Silvestro Valiūno romantinė baladė „Birutė“		Mažojoje Lietuvoje leidžiamas pirmasis lietuviškas periodinis leidinys – <i>Nusidavimai Dievo karalystėje</i> Uždraudžiama Filomatų ir Filaretų draugijų veikla	JAV paskelbė Monro doktriną („Amerika – amerikiečiams“)
1824	Janas Čečiotas parašo eilėraščių knygą <i>Giesmelės apie senovės lietuvius</i> (lenkų k.) Liudvikas Rėza rinkinyje <i>Aisopas, arba Pasakos</i> paskelbia Kristijono Donelaičio pasakėčias	Liudvikas van Bethovenas sukuria <i>Devintąją („Džiaugsmo“)</i> simfoniją (1822–1824)		
1825	Išleistas Liudviko Rėzos parengtas lietuvių liaudies dainų rinkinys <i>Dainos, oder littauische Volkslieder</i> , poezijos rinkinys <i>Prutena</i> (II d. vok. k.) Dionizas Poška pradėjo sudarinti trikalbį lenkų–lotynų–lietuvių žodyną (liko nebaigtas)			Dekabristų sukilimas Rusijoje Anglijoje nutiesiama pirmoji pasaulyje geležinkelio linija, skirta keleiviams vežti
1826	Maskvoje išleistas Adomo Mickevičiaus rinkinys <i>Sonetai</i> , kuriame paskelbtas ciklas „Krymo sonetai“	Žozefas Niseforas Njepsas padaro pirmąją fotografiją		
1827		Išleista Henriko Heinės poezijos knyga <i>Dainų knyga</i> Išleista Džakomo Kazanovos memuarų knyga <i>Mano gyvenimo istorija</i> (parašyta 1789–1798)		
1828	Peterburge išleista Adomo Mickevičiaus poema <i>Konradas Valenrodas</i>		Vilniaus universitetas kreipiasi į Rusijos švietimo ministeriją, prašydamas leisti įsteigti universitete lietuvių kalbos katedrą, tačiau prašymas nepatenkinamas	
1829	Išleista Simono Stanevičiaus knyga <i>Šešios pasakos Simono Stanevičės, žemaičio, ir antros šešios Krizo Donelaičio, lietuvininko prūso</i> , parengtas pirmasis Lietuvoje dainų rinkinys <i>Dainos žemaičių</i> (1833 išleistos dainų natos – <i>Pažymės žemaitiškos gaidos, pridėtinos prie Dainų žemaičių</i>), atnaujinta XVIII a. lietuvių kalbos gramatika <i>Trumpas pamokymas kalbos lietuviškos, arba žemaitiškos</i> Išleista Juliaus Slovackio drama <i>Mindaugas</i> (lenkų k.)	Išleistas pirmasis Honoré de Balzako epopėjos „Žmogiškoji komedija“ romanas <i>Šuanai</i>		Graikai išsivaduoja iš Osmanų imperijos
1830		Išleistas Stendalio romanas <i>Raudona ir juoda</i> Viktoras Hugo parašo pjesę <i>Ernani</i> , laikomą Romantizmo manifestu Eženas Delakrua nutapo paveikslą <i>Laisvė, vedanti liaudį į barikadas</i>	Lietuvos ir Lenkijos sukilimas prieš Rusiją (prieš caro valdžią) (1830–1831)	Revoliucijos Prancūzijoje (Liepos revoliucija), Belgijoje, Italijoje Iš Nyderlandų karalystės išsivadavo Belgija

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1831		Išleistas Viktoro Hugo romanas <i>Paryžiaus katedra</i>		Anglų mokslininkas Michaelis Faradėjus sukuria elektros srovę Pirmasis darbininkų sukilimas Europoje (Lione)
1832	Uždaromas Vilniaus universitetas	Adomas Mickevičius Dresdene parašo <i>Vėlinių</i> III dalį Išleista Johano Volfgango Gėtės <i>Fausto</i> II dalis	Įstaigose įvedama rusų kalba	
1833		Išleistas Aleksandro Puškino eilių romanas <i>Eugenijus Oneginas</i> (dalimis buvo publikuotas 1825–1832)		Paskelbtas vergijos panaikinimas visoje Britų imperijoje Amerikiečių tapytojas ir išradėjas Samuelis Morzė sukonstruoja telegrafo aparatą (patentuotas 1838)
1834	Paryžiuje išleista Adomo Mickevičiaus poema <i>Ponas Tadas</i>	Išleistas Onorės de Balzako romanas <i>Tėvas Gorijo</i>		Oficiali Ispanų inkvizicijos pabaiga
1835	Teodoras Narbutas pradeda leisti <i>Lietuvių tautos istoriją</i> (t. 1–9; baigta leisti 1841)	Suomijoje išleista Elijo Lionroto <i>Kalevala</i>		
1836		Išleistas Čarlzo Dikenso romanas <i>Pomirtiniai Pikviko klubo užrašai</i> Išleistas Aleksandro Puškino romanas <i>Kapitono duktė</i> , pradėdąs rusų realistinės prozos aukso amžių		
1837	Apie 1837 m. Simonas Daukantas baigė rašyti <i>Istoriją žemaitišką</i> (I t. išleistas 1893, II t. – 1897, pavadinimu <i>Lietuvos istorija</i>) Liudvikas Adomas Jucevičius išvertė pirmąją ištrauką iš Adomo Mickevičiaus <i>Vėlinių</i> (ištrauka iš ketvirtosios dalies)			Samuelis Morzė pademonstruoja elektrinį telegrafą
1838		Išleistas Čarlzo Dikenso romanas <i>Oliveris Tvistas</i>		Čartistų judėjimo Didžiojoje Britanijoje pradžia
1839		Luij Dageras išrado praktinį fotografavimo būdą (dagerotipą)	Vilniuje įvykdoma mirties bausmė Jaunosios Lenkijos emisarui Simonui Konarskiui, telkusiame anticarinį pagrindį Lietuvoje	Likviduojama Unitų bažnyčia – unitai prievarta grąžinami rusų Stačiatikių bažnyčiai
1840	Vilniuje išleista pirmoji Juozapo Ignoto Kraševskio herojinio-mitologinio epo <i>Anafielas</i> dalis „Vitolio rauda“ Išleistas Liudviko Adomo Jucevičiaus etnografinis veikalas <i>Žemaitijos bruožai</i> (lenkų k.) Išleista Juozapo Silvestro Dovydaičio didaktinė apysaka <i>Šiaulėniškis senelis</i> (I–III d. 1840–1864)	Išleistas Edgardo Alano Po apsakymų rinkinys <i>Groteskai ir Arabeskos</i> Išleistas Michailo Lermontovo romanas <i>Mūsų laikų herojus</i>	Priimamas valstybinių valstiečių reformos įstatymas (Lenkijos Karalystėje negaliojo), numatęs lažo pakeitimą činčū, valstiečių lokalinės savivaldos įvedimą Lietuvos vardas išbraukiamas iš Vilniaus ir Gardino gubernijų pavadinimų Panaikinamas Lietuvos Statuto galiojimas, Vakarų krašto teismuose įvedama Rusijos teisė	
1841	Juozapas Ignacas Kraševskis Vilniuje pradeda leisti žurnalą <i>Athenaeum</i> (iki 1851)		Vidaus reikalų ministerija leidžia steigti lietuviškas elementarias mokyklėles prie žemaičių vyskupystės bažnyčių, kartu įpareigodama mokyti jose ir rusiškos abėcėlės Sekuliarizuojamos (konfiskuotos) Katalikų bažnyčios žemės (iki 1842)	Narkozės išradimas

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1842	Išleista Liudviko Adomo Jucevičiaus knyga <i>Žemaitijos prisiminimai</i> (lenkų k.)	Išspausdinta Nikolajaus Gogolio apysaka <i>Apsiaustas</i>	Iš 7 Vilniaus gubernijos apskričių sudaroma Kauno gubernija. Prie Vilniaus gubernijos prijungiamos Lydos, Vileikos ir Dysnos apskritys 1842–1844 – Vilniaus Romos katalikų dvasinė akademija perkeliama į Peterburgą	D. Britanijoje uždrausta moterims dirbti kasyklose
1844		Dalimis publikuojamas Aleksandro Diuma romanas <i>Trys muškietininkai</i>		JAV perduodama pirmoji telegrama
1845	Išleista pirmoji lietuvių kultūros istorija – Simono Daukanto veikalas <i>Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių</i>	Išleistas Edgaro Alano Po rinkinys <i>Varnas ir kiti eilėraščiai</i>		
1846	Simonas Daukantas parengė liaudies dainų rinkinį <i>Dainės žemaičių</i> Išleistas Simono Daukanto verstas Fedro pasakėčių rinkinys <i>Pasakos Fedro</i> Išleista Liudviko Adomo Jucevičiaus knyga <i>Lietuva. Jos senovės paminklai, buitis ir papročiai</i> (lenkų k.)		Laurynas Ivinskis pradeda leisti <i>Kalendorių, arba Metskaitlių ūkiškąjį</i> (iki 1878)	
1847	Išleistas Juozapo Ignoto Kraševskio veikalas <i>Lietuva</i> (II d. 1856; lenkų k.) Kanutas Ruseckas nutapo paveikslą <i>Lietuvaitė su verbomis</i>	Išleistas Emilės Brontės romanas <i>Vėtrų kalnas</i> Išleistas Šarlotės Brontės romanas <i>Džeinė Eir</i>	1847–1849 – Vilniuje veikia Lietuvos jaunimo brolybės sąjunga – slapta lenkų–litvinų organizacija, puoselėjusi naujo sukilimo planus	D. Britanijoje priimtas įstatymas dėl dešimties valandų darbo dienos moterims ir vaikams iki 18 metų
1848	Išleistas Motiejaus Valančiaus istoriografinis veikalas <i>Žemaičių vyskupystė</i>	Išleistas Karlo Markso ir Frydricho Engelso <i>Komunistų partijos manifestas</i> Išleistas Aleksandro Diuma (sūnaus) romanas <i>Dama su kamelijomis</i>		Įvesta visuotinė vyrų rinkimų teisė Prancūzijoje ir Šveicarijoje Europoje kyla revoliucijų banga, vadinamasis Tautų pavasaris Prasidėjo Kalifornijos aukso karštligė (truko iki 1855)
1849		Baigtas leisti šešių tomų Ogiusto Konto (Comte) veikalas <i>Pozityviosios filosofijos kursas</i> Estijoje išleidžiama <i>Kalevala</i>		
1850	Motiejus Valančius tampa Žemaičių (Telšių) vyskupu	Išleista Viljamo Vordsvorto knyga <i>Preliudai</i>		
1851	Išleistas Georgo Neselmano <i>Lietuvių kalbos žodynas</i>	Išleistas Hermano Melvilio romanas <i>Mobis Dikas</i> Londone vyksta pirmoji pasaulinė paroda		
1852		Išleistas Harietos Bičer-Stou romanas <i>Dėdės Tomo trobelė</i>		
1853		Pastatyta Džiuzepės Verdžio opera <i>Traviata</i>	Išleista Liudviko Kondratavičiaus-Vladislovo Sirokoslės kelionių knyga <i>Iškylos po andainykštes mano apylinkes</i>	Prasidėjo Krymo karas (iki 1856) Išrastas aspirinas
1854	Lvove išleista Vladislovo Sirokoslės poema <i>Margiris</i>	Išleista Henrio Deivido Toro knyga <i>Voldenas, arba Gyvenimas miške</i>	Pirmųjų garlaivių Nemune navigacija Lietuvoje nutiesiama pirmoji telegrafo linija	
1855	Vilniuje įkurta mokslinė humanitarinė draugija Archeologijos komisija	Išleistas Volto Vītmeno poezijos rinkinys <i>Žolės lapai</i>		„Liberalusis atšilimas“ caro valdžios politikoje

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1856	Augustas Šleicheris išleidžia pirmąją mokslinę lietuvių kalbos gramatiką		Išleistas pirmasis turistinis vadovas po Vilnių – Adomo Honorijaus Kirkoro <i>Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes</i>	
1857	Antanas Baranauskas parašo <i>Dainų dainelę</i> (publikuota 1883 <i>Aušroje</i>) Vilniuje atidarytas Senienų muziejus	Estijoje pradėtas leisti Frydricho Reinholdo Kroicvaldo <i>Kalevo sūnus</i> (baigta leisti 1861) Išleistas Šarlio Bodlero poezijos rinkinys <i>Blogio gėlės (Piktybės gėlės)</i> Išleistas Gustavo Flobero romanas <i>Madam Bovari</i>	Išleista Liudviko Kondratavičiaus-Vladislovo Sirokoplės kelionių knyga <i>Iškylos iš Vilniaus po Lietuvą</i> (1857–1860)	Prasideda pirmoji pasaulinė ekonominė krizė Prancūzų mikrobiologas Luji Pasteras duoda pradžią bakteriologijai
1858	Karolina Praniauskaitė išleidžia eilėraščių rinkinį <i>Dainelės</i> (lenkų k.) Motiejus Valančius Vilniuje išleidžia hagiografinės prozos knygą <i>Živatai šventųjų</i>		Vyskupo Motiejus Valančiaus dėka pradėtos steigti blaivybės brolijos (blaivybės sąjūdis Lietuvoje, uždraustas 1864)	Indija tampa D. Britanijos kolonija
1859	Antanas Baranauskas parašo poetas <i>Anykščių šilelis</i> (1858–1859; 1860–1861 išspausdinta Lauryno Ivinskio kalendoriuose <i>Metų skaitlius ūkiniškias</i>), <i>Kelionė Petaburkan</i> (1858–1859) ir <i>Pasikalbėjimas Giesminyko su Lietuva</i>	Išleistas Ivano Turgenevo romanas <i>Bajorų gūžta</i> Čarlzas Darvinas išleidžia veikalą <i>Apie rūšių kilmę</i>		Pradedamas kasti Sueco kanalas
1861		Išleistas Fiodoro Dostojevskio romanas <i>Pažemintieji ir nuskriaustieji</i> Išleistas vokiečių mokslininko Jahano Jakobo Bachofeno veikalas <i>Motinių teisė</i> , išskėles mintį apie matriarchatą	Carinėje Rusijoje panaikinama baudžiava Patriotinės manifestacijos su Lenkijos ir Lietuvos valstybingumo šūkiomis (kovo-rugpjūčio mėn.)	Prasideda pilietinis karas Jungtinėse Amerikos Valstijose (iki 1865) Įkuriami Italijos karalystė Luji Pasteras atranda mikrobų
1862		Išleistas Viktoro Hugo romanas <i>Vargdieniai</i>	Per Lietuvą baigtas tiesti geležinkelis, jungęs Peterburgą su Varšuva	
1863		Eduardas Manė nutapo paveikslą <i>Pusryčiai ant žolės</i>	Lietuvos ir Lenkijos sukilimas prieš carinę Rusiją (1863–1864) Vilniaus generalgubernatoriumi paskirtas Michailas Muravjovas	Londone atidaromas pirmasis metro
1864		Išleistas Fiodoro Dostojevskio romanas <i>Užrašai iš pogrindžio</i>	Uždrausta lietuviška spauda lotyniškais rašmenimis Muravjovas uždraudžia visas nevaldiškas mokyklas Iš Varnių į Kauną perkeliama Žemaičių (Telšių) vyskupystės kurija	Londone įkurtas <i>Pirmasis Internacionalas</i>
1865		Pradėtas publikuoti Levo Tolstojaus romanas <i>Karas ir taika</i> (baigta publikuoti 1869) Eduardas Manė nutapo <i>Olimpiją</i> Išleista Luiso Kerolio apysaka <i>Alisa stebuklų šalyje</i>	Motiejus Valančius per kunigus imasi atsakomųjų veiksmų prieš rusinimo politiką: ragina liaudį nesiduoti pritraukiamai į stačiatikybę, boikotuoti kirilica parašytas lietuviškas knygas, steigti lietuviškas mokyklas	JAV uždraudžiama vergija
1866		Polis Verlenas išleidžia pirmąjį eilių rinkinį <i>Saturniški eilėraščiai</i> Išleistas Fiodoro Dostojevskio romanas <i>Nusikaltimas ir baismė</i>	Veiveriuose įsteigiami pedagoginiai kursai Užnemunės pradžios mokyklų mokytojams ruošti (nuo 1872 – mokytojų seminarija)	Suomijoje prasideda badmetis – paskutinis natūralių priežasčių sukeltas badas Europoje (iki 1868)

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1867	Atidaroma Vilniaus viešoji biblioteka 1867–1870 – Motiejaus Valančiaus iniciatyva Rytprūsiuose sukuriama lietuviškos spaudos tradiciniu raidynu leidimo ir nelegalaus jos platinimo Lietuvoje sistema	Išleista Henriko Ibseno drama <i>Peras Giuntas</i> Išleistas Karlo Markso veikalas <i>Kapitalas</i> (I t.)	Iš Varšuvos generalgubernatoriui pavaldžios Augustavo gubernijos šiaurinių apskričių sudaroma Suvalkų gubernija: nuo šiol Užnemunė dažniausiai vadinama Suvalkijos vardu	JAV iš Rusijos nusipirko Aliaską Austrijos–Vengrijos imperijos sukūrimas Alfredas Nobelis išrado dinamitą Meidzi revoliucija Japonijoje
1868	Išleista Motiejaus Valančiaus <i>Vaikų knygelė ir Paaugusių žmonių knygelė</i>	Pradedamas publikuoti Fiodoro Dostojevskio romanas <i>Idiotas</i> Išleistas Andrėjaus Pumpuro <i>Lačplėsis</i>	Prasideda masinė ekonominė emigracija iš Lietuvos į Jungtines Amerikos Valstijas	
1869	Išleista Motiejaus Valančiaus apysaka <i>Palangos Juzė</i>	Išleista Prospero Merimė apysaka <i>Lokys</i> („Lokis“) Išleistas Polio Verleno rinkinys <i>Galantiškos šventės</i> Išleistas Viktoro Hugo romanas <i>Žmogus, kuris juokiasi</i> Tarptautinė dailės paroda Miunchene. Pirmasis didelis realistų pasiekimas		Dmitrijus Mendelejevas sudaro periodinę cheminių elementų sistemą Atidaromas Sueco kanalas
1870		Henrichas Šlymanas suranda Troją		Italijos suvienijimas Prasidėjo Prancūzijos–Prūsijos karas (iki 1871)
1871	Išleista Konstantino Tiškevičiaus knyga <i>Neris ir jos krantai</i>	Pradedamas publikuoti Fiodoro Dostojevskio romanas <i>Demonai</i>	1871–1873 – nutiesiamas Liepojos–Romnų geležinkelis	Vokietijos suvienijimas Kancleriu tampa Otas fon Bismarkas Antrasis reichas (iki 1918)
1872	Motiejus Valančius parašo prozos rinkinį <i>Pasakojimas Antano tretininko</i> (išleista 1891)	Išleista Luiso Kerolio apysaka <i>Alisa Veidrožio karalystėje</i> Išleistas Frydricho Nyčės veikalas <i>Tragedijos gimimas iš muzikos dvasios</i> Klodus Mone nutapo paveikslą <i>Įspūdis: saulėtekis</i> (iš šio paveikslo pavadinimo kilo impresionizmo terminas)		Įvyksta pirmosios oficialios tarptautinės futbolo varžybos tarp Škotijos ir Anglijos
1873		Pradedamas publikuoti Levo Tolstojaus romanas <i>Ana Karenina</i> (baigta publikuoti 1877)	Baigiamas tiesti Liepojos–Romnų geležinkelis	Prasideda Ilgoji depresija – pasaulinė ekonomikos krizė, labiausiai palietusi Europą ir JAV (iki 1896)
1874		Paryžiuje surengta pirmoji impresionistų tapybos paroda	Rekrūtų prievolė pakeičiama visuotine karo prievole	
1875	Baigiamas leisti Jono Kazimiero Vilčinskio <i>Vilniaus albumas</i> (pradėtas 1842)	Išleistas Fiodoro Dostojevskio romanas <i>Jaunuolis</i> Išleistas Žiulio Verno romanas <i>Paslaptingoji sala</i>		
1876		Ogiustas Renuaras nutapo paveikslą <i>Šokiai „Moulin de la Galette“</i>	Įsigalioja 1870 metų Miestų įstatymas Vilniaus ir Kauno gubernijose: miesto dūmą pradedama rinkti ne luominiu, o turto cenzo pagrindu	Vokiečių inžinierius N. Otas sukuria automobilinio variklio prototipą A. G. Belas (JAV) užpatentuoja telefoną
1879	Mažajoje Lietuvoje įkuriama Lietuvių literatūros draugija (veikia iki 1923)	Pradedamas publikuoti Fiodoro Dostojevskio romanas <i>Broliai Karamazovai</i> (baigta publikuoti 1880)		Dvilypė sąjunga Iš Osmanų imperijos išsivadavo Rumunija, Serbija, Juodkalnija (1878)

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1880	Išleistas Antano Juškos rinkinio <i>Lietuviškos dainos</i> I tomas (3 t.: 1880–1883)	Ogiustas Rodenas sukuria skulptūrą <i>Mąstytojas</i>		Prasidėjo pirmasis Būry karas (iki 1881)
1881		Išleistas Polio Verleno poezijos rinkinys <i>Branda</i>		Rusijos imperatoriui tampa Aleksandras III
1882	Varšuvoje išleistas Juozapo Ignoto Kraševskio istorinis romanas <i>Kunigas</i> (lenkų k.), turėjęs didelės įtakos lietuvių Romantizmui		Lietuvoje nutiesta pirmoji telefono linija (nuo Kretingos per Plungę iki Rietavo)	Tarp Vokietijos, Austrijos-Vengrijos ir Italijos sudaroma <i>Trilypė sąjunga</i> Tomas Edisonas išranda apšvietimui pritaikytą elektros lemputę
1883	Prūsijoje pradedamas leisti pirmasis lietuviškas Didžiąjai Lietuvai skirtas laikraštis <i>Aušra</i> (ėjo iki 1886)	Publikuotas Antono Čechovo apsakymas <i>Storasis ir plonasis</i>	Nutiesta pirmoji telefono linija Lietuvoje Pagalvės mokestis pakeičiamas žemės mokesčiu	
1885	Tilžėje įkurta Lietuvių kultūros draugija „Birutė“ (veikė iki 1914)	Baigtas publikuoti Frydricho Nyčės veikalas <i>Taip kalbėjo Zaratustra</i> (dalimis publikuotas nuo 1883)		Luji Pasteras išranda skiepus
1886		Išleistas Frydricho Nyčės veikalas <i>Anapus gėrio ir blogio</i> Žanas Moreasas žurnale <i>Figaro</i> išspausdina simbolizmo manifestą	Dėl ideologinių nesutarimų tarp konservatyviai katalikiškai ir liberaliai nusiteikusių inteligentų bei dėl to iškilusių finansinių sunkumų nustojo eįsi <i>Aušra</i>	Karlas Bencas ir Gotlybas Daimleris sukuria pirmuosius benzinu varomus automobilius Tomas Edisonas išranda garsą atkuriantį prietaisą – fonografą
1888	Vincas Kudirka įkūrė Varšuvos lietuvių studentų draugiją „Lietuva“	Išleistas Gi de Mopasano romanas <i>Pjeras ir Žanas</i>		
1889	Prūsijoje pradedamas leisti laikraštis <i>Varpas</i> (ėjo iki 1905)	Išleistas Henri Bergsono traktatas <i>Laikas ir laisvoji valia</i>		Prancūzas G. Eifelis sukonstravo aukščiausią Paryžiaus bokštą
1890	Tilžėje pradedamas leisti laikraštis <i>Žemaičių ir Lietuvos apžvalga</i> (ėjo iki 1896)	Išleistas Knuto Hamsuno romanas <i>Badas</i> Išleistos Moriso Meterlinko simbolistinės pjesės <i>Nekviestoji viešnia</i> ir <i>Aklieji</i>	1890–1914 – masinės lietuvių migracijos į JAV, Rusijos imperijos miestus metas	Pirmasis dangoraižis Čikagoje
1891				Džeimsas Neismitas išrado krepšinį
1892		Išleistas Oskaro Vaildo romanas <i>Doriano Grėjaus portretas</i> Išleistas Artūro Konano Doilio novelių ciklas <i>Šerloko Holmsa nuotykių</i>	Oginskių dvare Rietave pastatyta pirmoji Lietuvoje elektrinė	
1893		Edvardas Munkas nutapo paveikslą <i>Šauksmas</i>	Kražių skerdynės. Caro valdžia brutaliai susidoroja su žmonėmis, pasipriešinusiais valdžios ketinimui uždaryti Kražių vienuolyno bažnyčią	Naujojoje Zelandijoje moterims pirmą kartą pasaulyje suteikta visuotinė balsavimo teisė
1894	Išleistas Antano Vienažindžio poezijos rinkinys <i>Dainos lietuvninko Žemaičiuose</i> <i>Varpe</i> išspausdinta Džordžo Bairono misterija <i>Kainas</i> (vertė Vincas Kudirka)	Išleistas Knuto Hamsuno romanas <i>Panas</i> Išleistas kolektyvinis rinkinys <i>Rusų simbolistai</i> (su Valerijaus Briusovo įvadu)		Rusijos imperatoriui tampa Nikolajus II Tomas Alva Edisonas išranda kinematoskopą ir nufilmuoja pirmuosius filmus

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1895	Tilžėje išleistas Maironio poezijos rinkinys <i>Pavasario balsai</i> , poema <i>Tarp skausmų į garbę</i> ir operos libretas <i>Kame išganymas?</i> Tilžėje išleista Vilkutaičio-Keturakio komedija <i>Amerika pirtyje</i> Varpe išleista Vinco Kudirkos satyra <i>Viršinininkai</i> Išleistas Žemaitės apsakymas <i>Rudens vakaras</i> Įsteigta Tilžės lietuvių giedotojų draugija (veikė iki 1935)	Paryžiuje, Grand cafe kavinės rūsyje, parodytas pirmasis viešas kino seansas		Guljemas Markonis užpatentuoja bevielį radijo ryšį Vokiečių fizikas Vilhelmas Konradas Rentgenas atranda spindulius, vėliau pavadintus jo vardu
1896	Varpe publikuota Vinco Kudirkos satyra <i>Lietuvos tilto atsiminimai</i> Tilžėje pradėtas leisti laikraštis <i>Tėvynės sargas</i> (ėjo iki 1904)	Išleistas Henriko Senkevičiaus romanas <i>Quo vadis</i> Išleista Antono Čechovo drama <i>Žuvėdra</i>	Įkuriamą Lietuvos socialdemokratų partija – pirmoji politinė partija Lietuvoje Paryžiuje įsisteigia lietuvių draugija <i>Želmuo</i> Lietuvoje užregistruotas pirmasis automobilis	Atėnuose įvyksta pirmosios modernios olimpinės žaidynės
1897	Varpe publikuota Vinco Kudirkos satyra <i>Cenzūros klausimas</i> Varpe publikuota Adomo Asnyko drama <i>Kęstutis</i> (vertė Vincas Kudirka) Lietuvoje (Vilniuje) įvyko pirmasis viešas kino seansas	Išleistas Herberto Georgo Velso fantastinis romanas <i>Nematomas žmogus</i>	Atšaukiamas draudimas statyti naujas katalikų bažnyčias	
1898	Varpe išspausdinta Vinco Kudirkos <i>Tautiška giesmė</i> , teorinis traktatas <i>Tiesos eilėms rašyti</i> , satyra <i>Vilkai</i> Išleistas Jono Basanavičiaus sudarytas rinkinys <i>Lietuviškos pasakos</i> (II t. – 1902)	Išleistas Knuto Hamsuno romanas <i>Viktorija</i> Išleistas Herberto Velso fantastinis romanas <i>Pasaulių karas</i> Išleistas Antono Čechovo apsakymas <i>Žmogus futliare</i>		Marija ir Pjeras Kiuri nustato radioaktyviuosius elementus – radį ir polonį
1899	Išleistas Žemaitės apsakymų rinkinys <i>Paveikslai</i> (I ir II d.) Išleistas Vinco Kudirkos eilėraščių rinkinys <i>Laisvos valandos</i> Varpe išspausdintas Adomo Mickevičiaus dramos <i>Vėlinės</i> III d. trijų scenų vertimas (vertė Vincas Kudirka) Lietuvoje (Palangoje) lietuvių kalba viešai suvaidintas pirmasis spektaklis „Amerika pirtyje“	Išleistas Zigmundo Froido veikalas <i>Sapnų aiškinimas</i> Edgaras Dega nutapo paveikslą <i>Žydrosios šokėjos</i>		Prasidėjo Antrasis Būrų karas (iki 1902)
1900	Išleista Žemaitės knyga <i>Paveikslai</i> (III d.) Išleistas Adomo Mickevičiaus <i>Vėlinių</i> III dalies pirmos, antros ir septintos scenos vertimas (vertė Vincas Kudirka) Varpe publikuota Juliaus Slovackio drama <i>Mindaugis</i> (vertė Vincas Kudirka) Tilžėje pradėdamas leisti laikraštis <i>Žinyčia</i> (ėjo iki 1902)	Išleistas Teodoro Draizerio romanas <i>Sesuo Keri</i> Išleistas Lymano Franko Baumo romanas vaikams <i>Ozo šalies stebukladarys</i> Anglų archeologas Artūras Džonas Evansas Kretos saloje atidengia vadinamąją Mino civilizaciją, klestėjusią 2600–1100 m. pr. Kr. Paryžiuje vyksta Pasaulinė paroda	Lietuvos ekspozicija Pasaulinėje parodoje Paryžiuje, kur parodyta lietuvių etnografinė buitis ir spauda Išspausdintas lietuviškas žemėlapis	Įkuriamą Anglijos leiboristų partija
1901	Mikalojus Konstantinas Čiurlionis sukūrė simfoninę poemą <i>Miške</i> (1900–1901) Tilžėje išleista Jono Jablonskio <i>Lietuviškos kalbos gramatika</i>	Paskirtos pirmosios Nobelio premijos		

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1902	Išleistas Jono Basanavičiaus sudarytas dainų rinkinys <i>Ožkabalių dainos</i>	Išleista Rainerio Marijos Rilke's poezijos knyga <i>Vaizdų knyga</i>	Įkurta Lietuvių demokratų partija (LDP), puoselėjanti nepriklausomos Lietuvos valstybės etnografinės ribose idealą	Australijoje moterims suteikta visuotinė balsavimo teisė
1903	Išleistas Jono Basanavičiaus sudarytas pasakojamosios tautosakos rinkinys <i>Iš gyvenimo vėlių bei velnių ir Lietuviškos pasakos įvairios</i> Išleista Šatrijos Raganos apysaka <i>Viktutė</i> Čiurlionis nutapo ciklą <i>Laidotuvių simfonija</i>	Išleista Antono Čechovo drama <i>Vyšnių sodas</i> Išleistas Levo Šestovo traktatas <i>Dostojevskis ir Nyčė</i> Tarptautinė Georgo Melieso filmo <i>Kelionė į Mėnulį</i> sėkmė		Vilberis ir Orvilis Raitai pakyla pirmuoju lėktuvu
1904	Išleistas Vinco Pietario romanas <i>Algimantas</i> Išleista Maironio poema <i>Nuo Birutės kalno</i> (lenkų k.) Vilniuje pradedamas leisti pirmasis lietuvių dienraštis <i>Vilniaus žinios</i> (ėjo iki 1909)	Išleistas Luidžio Pirandelo romanas <i>Velionis Matija Paskalis</i> Išleistas Džeko Londono romanas <i>Jūrų vilkas</i>	Spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo panaikinimas (gegužės 7 d.)	Prasidėjo Rusijos–Japonijos karas (baigėsi 1905)
1905	Išleistas atnaujintas Maironio <i>Pavasario balsų</i> leidimas	Išleistas vienas žymiausių simbolizmo kūrinių – Moriso Meterlino pjesė <i>Mėlynoji paukštė</i>	Didysis Vilniaus Seimas (gruodžio 4–5 d.) Gegužės 14 d. caras pasirašo įsaką, kuriuo leidžiama Vakarų gubernijų mokyklose mokyti lietuvių ir lenkų kalbų	Prasidėjo Rusijos revoliucija (tęsėsi iki 1907) Albertas Einšteinas paskelbė reliatyvumo teoriją
1906	Išleisti Jono Biliūno apsakymų rinkiniai <i>Įvairūs apsakymėliai</i> ir <i>Lazda. Ubagas. Svečiai. Brisiaus galas</i> Vilniuje įvyko pirmosios lietuviškos operos <i>Birutė</i> premjera Vilniuje atidaryta pirmoji lietuvių dailės paroda	Išleistas Džeko Londono romanas <i>Baltoji iltis</i> Išleistas Aptono Sinklerio romanas <i>Džiunglės</i>	Kovo 17 d. caras pasirašo įsaką, leidžiantį kurti profesines sąjungas ir draugijas	Sušauktas Rusijos parlamentas – Dūma Pradėta Piotro Stolypino reforma
1907	Išspausdinta Jono Biliūno <i>Liūdna pasaka</i> Išleista Maironio poema <i>Jaunoji Lietuva</i> Išleistas pirmasis lietuvių literatūros almanachas <i>Gabija</i> Vincas Krėvė pradeda rašyti veikalą <i>Dangaus ir žemės sūnūs</i> (išsp. 1949, 1961)	Išleistas Maksimo Gorkio romanas <i>Motina</i> Išleistas Henri Bergsono veikalas <i>Kūrybinė evoliucija</i> Pablo Pikasas nutapo paveikslą <i>Avinjono merginos</i> , laikomą viena iš pirmųjų kubistinių kompozicijų	Įvyko Pirmasis Lietuvos moterų suvažiavimas Kaune Įkurtos Lietuvių mokslo draugija, Lietuvių dailės draugija, įvairios lietuvių švietimo draugijos Lietuvių mokslo draugija pradėjo leisti mokslo leidinių seriją <i>Lietuvių tauta</i> (ėjo iki 1936) Vilniuje pradėtas leisti visuomenės, politikos ir kultūros laikraštis <i>Viltis</i> (ėjo iki 1915)	Anglijos–Rusijos kompromisas Susiformuoja Antantės blokas (Trilypė santarvė)
1908	Kazimieras Būga išleidžia veikalą <i>Aistiški studijai</i>	Pirmą kartą išleistas Frydricho Nyčės esė rinkinys <i>Ecce Homo</i>	Įsteigiama Lietuvių katalikų moterų draugija	Iš Osmanų imperijos išsivadavo Bulgarija
1909	Išleista Maironio poema <i>Raseinių Magdė</i> Išspausdintas Vincas Krėvės apsakymas <i>Bobulės vargai</i> , padavimas <i>Milžinkapis</i>	Išleistas Džeko Londono romanas <i>Martinus Idenas</i> Filipas Tomazas Marinėtis paskelbė pirmąjį futurizmo manifestą	Įsteigtos <i>Lietuvos žinios</i>	
1910	Išleistas Vincas Krėvės <i>Šarūnas</i> Išleidžiama Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės eseistikos knyga <i>Lietuvoje</i>	Išleistas Rainerio Marijos Rilke's romanas <i>Maltės Lauridso Brigės užrašai</i> Vasilijus Kandinskis nuleija pirmąją abstrakčią akvarelę	Lietuvių šviesuomenė pradėjo projektuoti <i>Lietuviškos enciklopedijos</i> leidimo idėją, kuri buvo įgyvendinta tik tarpukario metais Kaune įrengta pirmoji radijo stotis Lietuvoje	

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1911	Išleista Vinco Krėvės drama <i>Šarūnas</i> Kazimieras Būga paskelbia studiją <i>Apie lietuvių asmens vardus</i> Išleistas Jurgio Baltrušaičio poezijos rinkinys <i>Žemės laiptai</i> (rusų k.)	Išleista Nikolajaus Berdiajevo knyga <i>Laisvės filosofija</i> Nicolajaus Gumilovo pastangomis rusų akmeistai įkuria „Poetų cechą“	Mirė Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, gimė Česlovas Milošas (Czesław Miłosz)	Roaldas Amundsenas su bendrakeleiviais pirmasis pasiekė Pietų ašigalį Nuverčiamas paskutinis Kinijos imperatorius
1912	Išleista Vinco Krėvės knyga <i>Dainavos šalies senų žmonių padavimai</i> Išleistas Julijono Lindės-Dobilo romanas <i>Blūdas</i>	Išleistas psichologo Alfredo Adlerio traktatas <i>Apie neurotišką charakterį</i> Vokietijoje susikuria dailininkų ekspresionistų grupė <i>Mėlynasis raitelis</i>	Panaikinama Vilniaus generalgubernatoriaus institucija	Balkanų karai (iki 1913)
1913	Išleistas trečiasis papildytas ir atnaujintas Maironio <i>Pavasario balsų</i> leidimas JAV Išleistas Igno Šeiniaus romanas <i>Kuprelis</i> Pradėtas leisti pirmasis lietuvių literatūros ir dailės žurnalas <i>Vaivorykštė</i> (ėjo iki 1914)	Išleistas pirmasis Marselio Prusto 7 romanų ciklo „Prarasto laiko beieškant“ romanas <i>Svano pusėje</i> (paskutinė dalis – 1927) Ekranuose pasirodo vienas populiariausių ankstyvųjų kino serialų – Lujji Fejado (Louis Feuillade) <i>Fantomas</i>	Įsikuria katalikiška Vilniaus gubernijos lietuvių švietimo draugija <i>Rytas</i>	Iš Osmanų imperijos išsivadavo Albanija
1914	Išspausdinamas Vaižganto apsakymas <i>Rimai ir Nerimai</i> Pradėtas leisti žurnalas <i>Aušrinė</i>	Džeimso Džoiso apsakymų rinkinys <i>Dubliniečiai</i> Pradeda filmuotis varjetė aktorius Čarlis Čaplinas Džovanis Pastronis sukuria filmą <i>Kabirija</i> – visų didžiųjų kino reginių prototipą	Lietuva tampa pafrontės zona Įsikuria Lietuvių draugija nukentėjusiems dėl karo šelpti – labdaros organizacija, tapusi politiniu bei kultūriniu lietuvių visuomenės centru	Prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas (tęsėsi iki 1918) JAV įsikuria kino studijos „Paramount Pictures“ ir „Fox Films“
1915	Išleina literatūros almanachas <i>Pirmasai baras</i>	Išleista Franco Kafkos apysaka <i>Metamorfozė</i> Deividas Grifitas sukuria filmą <i>Tautos gimimas</i>	Okupuotoje teritorijoje 1915 m. rugsėjo 4 d. Vokietija įkūrė administracinį vienetą Oberostą, kurio teritorija priminė LDK erdvę Abiejų Tautų Respublikos žlugimo išvakarėse 1795 m.	Armėnų genocido Turkijoje pradžia (iki 1923) Italija įsitraukia į karą Antantės pusėje
1916	Vincas Krėvė parašo <i>Skirgailą</i> (rusų k.)	Išleistas Džeimso Džoiso romanas <i>Jauno menininko portretas</i> Išleistas Karlo Gustavo Jungo traktatas <i>Pasąmonės psichologija</i> (parašytas 1912)	Lietuvių konferencijos Berne ir Lozanoje	Verdeno mūšis
1917		Išleistas Zigmundo Froido veikalas <i>Psichoanalizės įvadas. Paskaitos</i> Juariche Tristanas Tsara ir draugai išleidžia pirmąjį <i>Dada</i> žurnalą su manifestu	Vilniuje 1917 m. rugsėjo 18–22 d. surengta lietuvių tautos atstovų konferencija, kurioje buvo deklaruotas Lietuvos atsiskyrimas nuo Rusijos ir savarakiškos valstybės kūrimas Gruodžio 11 d. deklaracija	JAV paskelbė karą Vokietijai Rusijoje prasideda pilietinis karas. Bolševikai užgrobia valdžią. Spalio revoliucija
1918	Vilniuje išleidžiamos dvi pirmosios Vaižganto <i>Pragiedrulių</i> dalys Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė Voroneže išleidžia <i>Lietuvių literatūros istorijos konspektą</i>	Išleistas Osvaldo Špenglerio veikalas <i>Europos saulėlydis</i> JAV pradėtos teikti Pulicerio premijos	Vasario 16 d. paskelbiama Lietuvos nepriklausomybė Lapkričio 11 d. suformuotas pirmasis Lietuvos ministrų kabinetas (vadovaujamas prof. Augustino Voldemaro)	Ispaniškojo gripo pandemija (per pusmetį mirė daugiau kaip 25 milijonai žmonių; tai maždaug tris kartus daugiau nei buvo Pirmojo pasaulinio karo aukų) Pilietinis karas Rusijoje (iki 1921)

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1919	Kaune įkurtas Tautos teatras	Išleistas Somerseto Moemo romanai <i>Mėnulis ir skatikas</i> Abelio Ganco antikarinis filmas <i>Aš kaltinu</i>	Antanas Smetona išrenkamas Lietuvos prezidentu Moterims suteikta teisė balsuoti (moterys pirmą kartą balsavo 1920) Lietuvos kovos su bermontininkais Lietuvos–Lenkijos konfliktas	Pasirašyta Versalio taikos sutartis (birželio 28 d.), kuria galutinai užbaigtas Pirmasis pasaulinis karas Paryžiaus taikos konferencijoje įkuriamas Tautų Sąjunga Veimaro respublikos pradžia (iki 1933)
1920	Išleistas atnaujintas Maironio <i>Pavasario balsų</i> leidimas Išleistas Kazio Binkio poezijos rinkinys <i>Eilėraščiai</i> Pradėtas leisti literatūros ir kritikos žurnalas <i>Skaitymai</i> (ėjo iki 1923) Įkurtas pirmasis profesionalus lietuvių teatras – Dramos vaidykla	Išleista Džono Golsvorčio trilogija <i>Forsaitų saga</i> Roberto Vaino filmu <i>Daktaro Kaligario kabinetas</i> prasideda vokiečių kino ekspresionizmas	Suvalkų sutartis su Lenkija (spalio 7 d.) Vilnių ir Vilniaus kraštą užėmė Lenkijos kariuomenės generolo Liucijano Želgovskio vadovaujami daliniai Sovietų Rusija pripažino Lietuvos nepriklausomybę Lietuvoje įvyko pirmieji visuotiniai, lygūs, slapti ir tiesioginiai rinkimai į tautos atstovybę – Lietuvos steigiamąjį seimą Išrinktas Steigiamasis Seimas (iki 1922)	
1921	Išspausdinta Vaižganto apysaka <i>Dėdės ir dėdienės</i> Žemaitė parašo <i>Autobiografiją</i>	Išėjo Luidži Pirandelo pjesė <i>Šeši personažai ieško autoriaus</i> Išleistas Karlo Gustavo Jungo veikalas <i>Psichologiniai tipai</i>	Lietuva priimta į Tautų Sąjungą	NEP'o pradžia Rusijoje (iki 1929)
1922	Išleista Šatrijos Raganos apysaka <i>Senamė dvare</i> Išspausdintas avangardistinės kūrybos manifestas „Keturių vėjų pranašas“ Vilniuje išleista Vinco Krėvės drama <i>Skirgaila</i> (rusų k.) Kaune įkurtas Lietuvos universitetas (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo universitetas) Kaune įkurtas pirmasis valstybinis teatras <i>Valstybės teatras</i>	Išleistas vienas garsiausių XX a. romanų Džeimso Džoiso <i>Ulisas</i> Išleista viena garsiausių XX a. poečių Tomo Sternso Elioto <i>Bevaisė žemė</i> Jaroslavas Hašekas rašo <i>Šauniojo kareivio Šveiko nuotykius pasaulyje kare</i> (knyga liko nebaigta) Pirmą kartą kino ekrane Frydricho Vilhelmo Murnau filme <i>Nosferatu</i> pasirodo personažas vampyras	Lenkijos seimas įjungia Vidurio Lietuvą į Lenkiją Prezidentu išrenkamas Antanas Stulginskis Priimta nuolatinė Lietuvos Konstitucija, kuri įteisino Lietuvoje demokratinę respubliką Lietuvos konstitucija įteisino visuotinį privalomą pradinį mokymą (įgyvendinta iki 1931) Priimtas Žemės reformos įstatymas (žemės gavo apie 65 000 Lietuvos bežemių ir mažžemių) Priimtas Piniginio vieneto įstatymas, litas tampa Lietuvos piniginiu vienetu	SSRS įkūrimas Italijoje į valdžią ateina fašistai ir B. Musolinis
1923	Išleistas Kazio Binkio poezijos rinkinys <i>100 pavasarių</i> Pradėtas leisti simbolistinės pakraipos literatūros, meno ir kritikos žurnalas <i>Gairės</i> (red. Kazys Puida)	Išleista Nikolajaus Berdiajevo knyga <i>Istorijos prasmė</i> Išleistas Ernsto Kasirerio veikalas <i>Simbolinių formų filosofija</i> I dalis (visos trys dalys baigtos leisti 1929) Išleistas Zigmundo Froido veikalas <i>Ego ir Id</i>	Klaipėdos krašto sukilimas. Prie Lietuvos prijungtas Klaipėdos kraštas Visuotinis Lietuvos gyventojų surašymas	Alaus pučas. Vokietijos nacionalsocialistinės darbininkų partijos nesėkmingas mėginimas užimti valdžią
1924	Kaune Valstybės teatre pastatyta Vinco Krėvės drama <i>Skirgaila</i> (rež. Borisas Dauguvietis) Pradėtas leisti kultūros žurnalas <i>Židinys</i> (ėjo iki 1940)	Išleistas Tomo Mano romanai <i>Užburtas kalnas</i> Andrė Bretonas publikuoja siurrealizmo manifestą	Lietuvos sportininkai pirmą kartą dalyvauja Vasaros olimpinėse žaidynėse Lietuvoje pirmą kartą surengta Dainų šventė	Prancūzijoje įvyksta pirmosios žiemos olimpinės žaidynės

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1924	Išleistas pirmasis žurnalo <i>Keturi vėjai</i> numeris (ėjo iki 1928) Pradėtas leisti kultūros žurnalas <i>Židinys</i> (ėjo iki 1940) Išleistas Oskaro Milašiaus filosofinis traktatas „Ars Magna“	Išleistas Tomo Mano romanas <i>Užburtas kalnas</i> André Bretonas publikuoja siurrealizmo manifestą	Paryžiuje pasirašoma konvencija dėl Klaipėdos krašto perdavimo Lietuvai Lietuvoje pirmą kartą surengta Dainų šventė	Vladimiro Lenino mirtis Stalino diktatūros pradžia (iki 1953) Danijoje moteris tapo ministrų kabineto nare
1925	Vincas Mykolaitis-Putinas sukuria dramą <i>Žiedas ir moteris</i> Kaune atidaryta Mikalojaus Konstantino Čiurlionio paveikslų galerija Holivude nufilmuotas vaidybinis filmas „Naktis Lietuvoje“ iš knygnešių gyvenimo (rež. Pranas Valuskis)	Išleistas Franco Kafkos romanas <i>Procesas</i> Išleistas Žano Kokto pjesės <i>Karalius Oidipas, Orfėjas</i> Sergejaus Eizenšteino filmas „Šarvuotis „Potiomkinas““ Čarlo Čaplino filmas <i>Aukso karštligė</i>	Vilniuje įkurtas JIVO (Žydų mokslo institutas) greit tapo stambiausia pasaulyje žydų mokslo įstaiga, jidiš mokslo centru	Lakarno paktas (Vokietija pripažįsta savo vakarines sienas)
1926	Išleistas Stasio Šalkauskio veikalas <i>Kultūros filosofijos metmens</i> Moišė Kulbakas sukuria poemą <i>Vilnius</i> Petras Vaičiūnas sukuria komediją <i>Patriotai</i> Išleistas Oskaro Milašiaus filosofinis traktatas <i>Slepiniai</i>	Išleistas Franco Kafkos romanas <i>Pilis</i> Išleistas Aleno Aleksanderio Milno <i>Mikė Pūkuotukas</i>	Lietuvos Respublikos prezidentu išrinktas Kazys Grinius Gruodžio 17 d. valstybės perversmas. Prasideda autoritarinis Antano Smetonos valdymas (iki 1940) Pradedamos transliuoti Kauno radiofono laidos	Suomijoje moteris tapo ministrų kabineto nare (poste išsilaukė 20 metų)
1927	Išleistas Vinco Mykaloičio-Putinno poezijos rinkinys <i>Tarp dviejų aušrų</i> Išleistas pirmasis Salomėjos Nėries poezijos rinkinys <i>Anksti rytą</i> Išleistas Petro Tarulio novelių rinkinys <i>Mėlynos kelnės</i> Išėjo literatūros almanachas <i>Gubos</i>	Išleistas Hermano Hesės romanas <i>Stepių vilkas</i> Išleistas Martino Heidegerio veikalas <i>Būtis ir laikas</i> Išleistas psichologo Alfredo Adlerio veikalas <i>Žmonių pažinimas</i> Pirmasis Alfredo Hičkoko filmas „Nuomininkas“	1927 m. balandžio 12 d. Prezidentas Antanas Smetona paleido seimą (naujas seimas išrinktas 1936)	Fašistinėje Italijoje įteisinta korporacinė santvarka Charlesas Lindbergas lėktuvu perskrenda Atlanto vandenyną Pirmoji Kino akademijos apdovanojimų (būsimųjų „Oskarų“) ceremonija
1928	Išleistas Jurgio Savickio novelių rinkinys <i>Ties aukštu sostu</i> Išleistas Antano Miškinio poezijos rinkinys <i>Balta paukštė</i> Išleista Jurgio Savickio kelionių apybraiža <i>Atostogos</i> Kino filmas „Kareivis – Lietuvos gynėjas“ (operatorius Feognijus Dunajevs, statytojas Vladas Braziulevičius)	Išleistas Boriso Pasternako poezijos ciklas <i>Pradžios metas</i> Michailas Bulgakovas pradeda rašyti romaną <i>Meistras ir Margarita</i> (cenzūruota romano versija publikuota tik 1966–1967) Pirmasis garsinis filmas „Džiazo dainininkas“ (rež. Alanas Kroslandas)	Priimta nauja Konstitucija, kuri prezidentui suteikė plačius įgaliojimus Kaune atidarytas didžiausias 800 vietų kino teatras „Metropolitain“	Aleksandras Flemingas atrado peniciliną Pirmoji vieša televizijos transliacija
1929	Išleista Vaižganto apysaka <i>Išgama</i> ir romanas <i>Šeimos vėžiai</i> Pradėtas leisti literatūros žurnalas <i>Pjūvis</i> (orig. <i>Piūvis</i> ,ėjo iki 1930) Kaune Valstybės teatre pastatytas Vinco Krėvės <i>Šarūnas</i> (rež. Andrius Oleka-Žilinskas)	Išleistas Ericho Marijos Remarko romanas <i>Vakarų fronto nieko naujo</i> Išleistas Viljamo Folknerio romanas <i>Triukšmas ir įniršis</i> Išleistas Ernesto Hemingvėjaus romanas <i>Atsisveikinimas su ginklais</i> Pirmasis Luiso Buniuelio filmas „Andalūzijos šuo“ (kartu su Salvadoru Dali) – kino siurrealizmo manifestas	Atentatas prieš tuometinį premjerą Augustiną Voldeмарą Pradėjo veikti centralizuotas Kauno miesto vandentiekis (projektas pradėtas įgyvendinti 1927) Kaune uždaryta „konkė“ – arklių traukiamas tramvajus	Didžioji depresija – pasaulinė ekonominė krizė (tęsėsi iki 1933) Masinės kolektyvizacijos pradžia SSRS
1930	Išleistas Petro Cvirkos apsakymų rinkinys <i>Saulėlydis Nykos valsčiuje</i> Pradėtas leisti kairiosios orientacijos rašytojų žurnalas <i>Trečias frontas</i> (ėjo iki 1931) Išleidžiamas literatūros almanachas <i>Granitas</i>	Išleista Roberto Miuzilio romano <i>Žmogus be savybių</i> pirmoji dalis (antroji 1932) Jozefas Sternbergas filme „Žydrasis angelas“ pradeda Marlenos Ditrich mitą	Vytauto Didžiojo metai Įvestas privalomas pradinis mokymas Pradėjo veikti Petrašiūnų šiluminė elektrinė, kuri tapo pagrindine elektros energijos tiekėja Kauno miestui	SSRS įsteigiamas GULAC'as – Vyriausioji pataisos darbų lagerių valdyba Išrandama televizija

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1931	Pradėtas leisti savaitinis kultūros žurnalas <i>Naujoji Romuva</i> (ėjo iki 1940, atnaujintas – 1994) Kino komedija „Onytė ir Jonelis, arba Neljšk, kur nereikia“ (rež. Feognijus Dunajevas) Jurgis Savickis išleidžia albumą <i>Lietuvos menas</i> (švedų k.)	Išleistas Iljos Ilfo ir Jevgenijaus Petrovo satyrinis romanas <i>Aukso veršis</i> Južinas O'Nilas parašo tragediją <i>Elektrai skirta gedėti</i> Išleistas Migelio de Unamuno traktatas <i>Krikščionybės agonija</i>	Pradėta leisti Lietuvos enciklopedija (baigta 1966 m. Bostone, 37 tomai) Siekiant pagerinti susisiekimą, pastatytas Žaliakalnio funikulierius (keltuvai)	Japonijos agresyvios politikos prieš Kiniją pradžia Niujorke (JAV) oficialiai atidarytas aukščiausias pasaulio pastatas – 102 aukštų „Empire State Building“
1932	Išleistas Vinco Mykolaičio-Putino romanas <i>Altorių šešėly</i> (I ir II d., III d. – 1933) Išleista Jono Kossu-Aleksandravičiaus poezijos knyga <i>Eilėraščiai</i> Išleista Antano Vaičiuliaičio knyga <i>Vidudienis kaimo smuklėj</i> Išleistas Stasio Šalkauskio veikalas <i>Visuomeninis auklėjimas</i> Išleista Balio Sruogos drama <i>Milžino paunksmė</i> Kaune susikūrė modernistinių dailininkų grupė „Ars“	Išleistas Michailo Šolochovo romanas <i>Pakelta velėna</i> Išleistas Viljamo Folknerio romanas <i>Rugpjūčio šviesa</i> Žanas Kokto filmas „Poeto kraujas“	Kaune atidaryti Centrinio pašto rūmai Kaune Valstybės teatre sukurtas spektaklis – Viljamo Šekspyro <i>Hamletas</i> (rež. Michailas Cechovas) Išleistas Vydūno veikalas <i>Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių</i> (vok. k., liet. k. 2001).	Holodomoras Ukrainoje (iki 1933), jo metu mirė nuo 7 iki 10 mln. žmonių
1933	Išleistas Bernardo Brazdžionio poezijos rinkinys <i>Krintančios žvaigždės</i> Išleistas Antano Vaičiuliaičio novelių rinkinys <i>Vidudienis kaimo smuklėj</i> Išleisti Stasio Šalkauskio veikalai <i>Lietuvių tauta ir jos ugdymas; Ateitininkų ideologija</i>	Meriano C. Kuperio ir Ernesto B. Šodsako filmas „King Kongas“	S. Darius ir S. Girėno skrydis per Atlantą (iš Niujorko į Kauną) Kaune įkurta muzikos konservatorija Pastatyti Kauno apskrities savivaldybės rūmai	Veimaro Respublika pertvarkyta į Trečiąjį Reichą (iki 1945) Įkurta pirmoji nacių koncentracijos stovykla Vokietijoje Pradėta įgyvendinti Franklino Ruzvelto antikrizinė programa „Naujasis kursas“, išvedęs JAV iš Didžiosios ekonomikos krizės
1934	Išleistas Jono Kossu-Aleksandravičiaus poezijos rinkinys <i>Imago mortis</i> Išleistas satyrinis Petro Cvirkos romanas <i>Frank Kruk</i> Išleistas Igno Šeiniaus mokslinis fantastinis satyrinis romanas <i>Siegfried Immerselbe atsijaunina</i> Išleista Jurgio Savickio kelionių apybraiža <i>Truputis Afrikos</i> , albumas <i>Lietuvos menas</i> (pranc. k.) Kaune Jaunųjų teatre pastatytas spektaklis pagal Balio Sruogos dramą <i>Milžino paunksmė</i> (rež. A. Oleka-Žilinskas)	Išleistas Francio Skoto Fitcdžeraldo romanas <i>Švelni naktis</i> Išleistas Henrio Milerio romanas <i>Vėžio atogrąža</i> Secilio deMilio epinis filmas „Kleopatra“	1934 m. pradžioje Lietuvos saugumas demaskavo Klaipėdos krašto nacių (Neumanno – Sasso byla) rengtą sukilimą, kurio siekta nuo Lietuvos atplėšti Klaipėdos kraštą. Suminti nacistinio pučo Klaipėdos krašte vadai Rugsėjo 12 d. Ženevoje pasirašyta Baltijos valstybių (Lietuvos, Latvijos, Estijos) santarvės ir bendradarbiavimo sutartis Pradėta Žemaičių plento iš Kauno į Klaipėdą statyba	SSRS priimta į Tautų Sąjungą
1935	Išleistas Salomėjos Nėries poezijos rinkinys <i>Per lūžtantį ledą</i> Išleistas Jono Kossu-Aleksandravičiaus rinkinys <i>Intymios giesmės, eseistikos knyga Dievai ir smūtkeliai</i> Išleistas Antano Miškinio poezijos rinkinys <i>Varnos prie plento</i> Išleistas Henriko Radausko pirmasis poezijos rinkinys <i>Fontanas</i> Išleistas Ievos Simonaitytės romanas <i>Aukštųjų Simonių likimas</i> Pradėtas kurti platus valstybinių viešųjų bibliotekų tinklas	Išleista Tomo Sternso Elioto poetinė drama <i>Žmogžudystė katedroje</i> Aleksandrijoje išleistas Konsantino Kavačio poezijos rinkinys <i>Priimata</i>	Mažonoje Lietuvoje uždrausta lietuviškų organizacijų veikla Suvalkijos ūkininkų streikas JAV lietuvis Feliksas Vaitkus pilotuodamas „Lituanika II“ perskrido Atlantą Klaipėdoje įkurtas Pedagoginis institutas Prof. Tado Ivanausko iniciatyva įkurta „Kauno zoologijos sodas“ akcinė bendrovė (1938 07 01 įvyko oficialus Kauno zoologijos sodas atidarymas) Įvyko pirmasis Pasaulio lietuvių kongresas	Italija okupavo Etiopiją (Abisiniją), 1935–1936 m.

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1936	Išleistas Bernardo Brazdžionio poezijos rinkinys <i>Ženklai ir stebuklai</i> Išleistas Antano Vaičiulaičio romanas <i>Valentina</i> Išleistas literatūros almanachas <i>Antrieji vainikai</i> (sud. Kazys Binkis)	Išleistas Margaretos Mitčel romanas <i>Vėtrų nublokšti</i> Išleista Federiko Garsijo Lorkos drama <i>Bernardos Albos namai</i> Čarlio Čaplino filmas „Naujieji laikai“	Uždraudžiamos opozicinės partijos Darbą pradėjo smetoniškasis IV Seimas Kaune atidarytas Maironio muziejus (1941 m. pavadintas Maironio lietuvių literatūros muziejumi) Išleista <i>Lietuvos istorija</i> (red. Adolfas Šapoka)	Italija ir Vokietija sudarė Berlyno ir Romos sąjį Piliietinis karas Ispanijoje (iki 1939 m.) „Didysis valymas“ SSRS (iki 1939 m.)
1937	Išleistas Jono Kossu-Aleksandravičiaus rinkinys <i>Užgesę chimeros akys</i> Išleista Antano Vaičiulaičio kelionių apybraiža <i>Nuo Sirakūzų lig šiaurės elnio</i> Dailininkas Stasys Ušinskas už lėles ir scenografiją spektakliui „Silvestras Dūdėlė“ Pasaulinėje parodoje Paryžiuje apdovanotas aukso medaliu Dailininkas Adomas Galdikas už scenografiją spektakliui pagal Vinco Krėvės <i>Šarūną</i> (rež. Andrius Oleka-Žilinskas) Pasaulinėje parodoje Paryžiuje apdovanotas aukso medaliu	Išleina Jasunari Kavabatos romanas <i>Sniegynų šalis</i> Pablas Pikaso nutapo „Gubernicą“ Salvadoras Dali nutapo „Narcizo metamorfozė“ ir „Degančių žirafą“ Volto Disnėjaus „Snieguolė ir septyni nyktukai“ – pirmasis spalvotas pilno metražo animacinis filmas Žano Renuaro filmas „Didžioji iliuzija“, uždraustas rodyti nacistinėje Vokietijoje	Lietuvos vyrų krepšinio rinktinė pirmąkart tampa Europos čempione (gegužės 7 d., Rygoje) Atidaryti reprezentaciniai Kauno karininkų ramovės rūmai Pastatytos Kauno Vytauto Didžiojo universiteto klinika (1937–1939) Kauno Teologijos-filosofijos fakultetas Oskarui Milišui suteikė filosofijos daktaro garbės vardą	Paryžiuje vyksta Pasaulinė paroda
1938	Išleistas Salomėjos Nėries poezijos rinkinys <i>Diemedžių žydėsiu</i> Kaune Valstybės teatre pastatyta Kazio Binkio pjesė <i>Atžalnas</i> (rež. Borisas Dauguvietis) Paskutinė lietuviško kino premjera – marionetių filmas „Storulio sapnas“ (lėlės pagamintas Stasio Ušinsko), kurį nupirko JAV animacinių filmų bendrovė „Dalcompany“	Išleistas Žano Polio Sartro romanas <i>Šleikštulys</i> , laikytas kanoniniu egzistencializmo tekstu Išleistas Karlo Jasperso veikalas <i>Filosofija ir egzistencija</i> Išleistas Johano Huizingos traktatas <i>Homo ludens (Žaidžiantis žmogus)</i>	Priimta nauja Lietuvos Konstitucija, kuri valstybei suteikė išskirtinę teisę vadovauti švietimo sistemai Lenkijos ultimatas Lietuvai dėl diplomatinių santykių užmezgimo Pirmoji Lietuvos tautinė olimpiada Atidaryta pirmoji oro linija šalies viduje, sujungusi Kauną su kurortine Palanga	Austrijos anšliusas (kovo mėn.) „Miuncheno sąmokslas“ „Krištolinė naktis“ – žydų žudynės (lapkričio mėn.)
1939	Išleista Vinco Krėvės apysaka <i>Raganius</i> Išleistas Ievos Simonaitytės romanas <i>Vilius Karalius</i> (I dalis) Išleistas Bernardo Brazdžionio rinkinys <i>Kunigaikščių miestas</i> ir knyga vaikams <i>Meškiukas Rudnosiukas</i>	Išleistas Stefano Cveigo romanas <i>Širdies nerimas</i> Išleistas Džono Steinbeko romanas <i>Rūstybės kekės</i> Bertoldas Brechtas sukuria dramą <i>Motužė Kuraž ir jos vaikai</i> (pastatyta 1941) Viktoro Flemingo filmas „Vėjo nublokšti“	Išleistas Antano Smetonos Lituaništos institutas – Lietuvos istorijos, lietuvių kalbos ir tautosakos tyrimo įstaiga (1940 m. perkeltas į Vilnių). Vokietijos ultimatus Lietuvai (kovo 20 d.), kuriuo pareikalauta grąžinti Klaipėdos kraštą Vokietija aneksavo Klaipėdos kraštą Pagal sutartį su SSRS Lietuvai grąžintas Vilnius	Europos vyrų krepšinio čempionatas, surengtos gegužės 21–28 d. Lietuvoje (Kaune) Sudarytas Molotovo–Ribbentropo paktas (rugpjūčio 23 d.). Pagal jo slaptuosius protokolus Lietuva priskirta Vokietijos įtakos zonai Prasidėjo Antrasis pasaulinis karas (rugsėjo 1 d.), iki 1945
1940	Ignas Šeinius Stokholme išleidžia dokumentinę apybraižą <i>Raudonasis tvanas</i> (švedų k.) Kazys Binkis parašo pjesę <i>Generalinė repeticija</i> (išleista 1958) Jurgis Savickis parengia ir išleidžia antologiją <i>Lietuvių novelė</i> (švedų k.) Išspausdinta Salomėjos Nėries <i>Poema apie Staliną</i>	Išleistas Anos Achmatovos poezijos rinkinys <i>Iš šešių knygų</i> Išleistas Ernesto Hemingvėjaus romanas <i>Kam skambina varpai</i> Čarlio Čaplino filmas „Didysis diktatorius“ Džono Fordo filmas „Pykčio kekės“	Sovietų Sąjunga Lietuvos valdžiai įteikė ultimatumą. SSRS okupuoja Lietuvą Sukurta Liaudies Seimas (parlamentą imituojanti institucija), kuris pirmąją savo darbo dieną 1940 m. liepos 21 d. paskelbė, jog Lietuvoje įvedamas sovietinis režimas, bei priėmė sprendimą kreiptis į Sovietų Sąjungą ir prašyti, jog Lietuvos sovietinė respublika būtų priimta į Sovietų Sąjungą Berlyne įkuriamas Lietuvių aktyvistų frontas (LAF, lapkričio 17 d.)	Katynės žudynės – masinės Lenkijos karininkų, policininkų, intelektualų ir civilių belaisvių (apie 22 000) žudynės, kurias įvykdė NKVD Vokiečiai užima Paryžių (birželio 14 d.) Prancūzijos kapituliacija (birželio 22 d.) SSRS okupuoja Baltijos šalis Londone įkurtas Laikinasis laisvųjų prancūzų nacionalinis komitetas, kuriam vadovavo generolas Š. de Golis

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1941	Išleista Salomėjos Nėries poezijos <i>Rinktinė</i> Stasys Šalkauskis parašo politikos filosofijos projektą <i>Pilnutinė demokratija. Naujosios santvarkos metmens</i> (rankraštis)		Birželio 14–15 d. masiniai Lietuvos gyventojų trėmimai į Sibirą	Birželio 22 d. Vokietija pradėjo karą su Sovietų Sąjunga Japonija užpuola JAV karinę bazę Perle Harbore (gruodžio 7 d.). JAV įstoja į Antrąjį pasaulinį karą Pasirašyta Atlanto chartija Masinio žydų naikinimo pradžia
1942	Išleistas Jurgio Baltrušaičio lietuviškų eilėraščių rinkinys <i>Ašarų vainikas</i> (II dalis – 1967 m.) Išleistas Jono Aisčio poezijos rinkinys <i>Be tėvynės brangios</i>	Išleistas Albero Kamio romanas <i>Svetimas</i> , filosofinė esė <i>Sizifo mitas</i> Luchino Visconti filmas „Apšėstieji“	Po Laikinosios vyriausybės panaikinimo Kaune pradeda veikti vokiškai administracijai pavaldi lietuviška savivalda – generalinių tarėjų institucija	Antihitletinės koalicijos susiformavimas Venzės konferencija Staliningrado mušis (liepa–1943 m. vasaris)
1943	Maskvoje išleistas Salomėjos Nėries eilėraščių rinkinys <i>Dainuok, širdie, gyvenimą</i> Antanas Škėma parašė dramą <i>Julijana</i>	Išleistas Boriso Pasternako poezijos rinkinys <i>Ankstyvais traukiniais</i> Išleistas Hermano Hesės romanas <i>Stiklo karoliukų žaidimas</i>	Keršydami lietuvių tautai už SS legiono steigimo boikotą vokiečiai suėmė žymesnius vienuomenės ir kultūros veikėjus ir išvežė į Štuthofio koncentracijos stovyklą	Teherano konferencija (lapkričio–gruodžio mėn.) Kursko mušis
1944	Išleistas Jurgio Baltrušaičio lietuviškų eilėraščių rinkinys <i>Aukuro dūmai</i>	Alberas Kamis sukūrė dramą <i>Kaligula</i> Išleista Džordžo Orvelo satyrinė sovietinio totalitarizmo alegorija <i>Gyvulių ūkis</i>	Lietuvos vietinės rinktinės įkūrimas (vadas gen. Povilas Plechavičius) SSRS reokupuoja Lietuvą Prasideda partizaninis karas su SSRS (iki 1953)	Desantas išsilaipina Normandijoje. JAV ir Didžioji Britanija atidaro II frontą Europoje
1945	Vincas Mykolaitis-Putinas sukūrė poemą <i>Vivos plango mortuos voco</i> Salomėja Nėris Maskvoje sudarė eilėraščių rinkinį <i>Prie didelio kelio</i> Maskvoje išleista Salomėjos Nėries eilėraščių rinktinė <i>Lakštingala negali nečiulbėti</i> Balys Sruoga parašė <i>Dievų mišką</i> (išspausdintas 1957) Išleista Kazio Borutos romanas <i>Baltaragio malūnas</i>	Roberto Rossellini filmas „Roma – atviras miestas“; italų neorealizmo pradžia Pirmasis Ingmaro Bergmano filmas „Krizė“	Lietuvos gyventojų masinių trėmimų į SSRS atnaujinimas (iki 1953 m.)	Jaltos konferencija (vasaris) Balandžio mėn. kapituliuo fašistinė Italija
1946	Išleistas debiutinis Alfonso Nykos-Niliūno poezijos rinkinys <i>Praradimo simfonijos</i> Išleista Salomėjos Nėries <i>Poezija</i> , pirmas tomas (lyrika ir poemos) DP stovyklose pradėtas leisti avangardinis kultūros žurnalas <i>Žvilgsniai</i> (iki 1948), redaktorius Jonas Mekas	Nobelio literatūros premija suteikta Hermanui Hesei Pirmasis kino festivalis Kanuose	Įkurtas Lietuvos valstybinis kūno kultūros institutas	A. Hitlerio mirtis (balandžio 30 d.) Vokietija pasirašo besąlyginės kapituliacijos aktą (gegužės 8 d.) JTO įkūrimas Potsdamo konferencija (liepa–rugpjūtis) JAV numeta atominės bombas ant Hirosimos ir Nagasakio (rugpjūčio 6 ir 9 d.) Japonijos kapituliacija (rugšėjo 2 d.) Niurnbergo procesas (lapkričio 20 d.–1946 m. spalio 1 d.) Prasideda Šaltasis karas (iki 1991 m.) Paryžiaus taikos konferencija
1947	Romoje išleistas Vytauto Mačernio <i>Vizijos</i> Tiubingene (Vokietija) išleistas Antano Škėmos novelių rinkinys <i>Nuodėguliai ir kibirkštys</i>	Išleistas Albero Kamio romanas <i>Maras</i>	Pinigių reforma „Žalgirio“ krepšinininkai (klubas įkurtas 1944 m.) pirmą kartą tapo Sovietų Sąjungos čempionais, vykusio Tbilisyje, aukso medalių laimėtojai	Trumeno doktrina (kovo 12 d.) Maršalo planas JTO nutarimas dėl žydų ir arabų valstybės įkūrimo Palestinoje

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1948	Ištremtas į Sibirą (iki 1956) Antanas Miškinis parašo <i>Psalmes</i> (išspausdintos 1989) Išleistas pomirtinis Jurgio Baltarušaičio poezijos rinkinys <i>Lelija ir pjautuvus</i>	Išleistas Paulio Celano rinkinys <i>Smėlis iš urnų</i> , kuriame išspausdintas vienas reikšmingiausių eilėraščių pokario Europoje „Mirties fuga“ A. Hitchcockas sukuria vieno kadro filmą „Virvė“	Didžiausia trėmimo operacija „Vesna“ Žemės ūkio kolektyvizacijos pradžia	Berlyno blokada (birželio 24 d.–1949 m. gegužės 12 d.). Vokietija padalijama į VFR ir VDR Įkurta Izraelio valstybė (gegužės 14 d.). Arabų ir Izraelio konflikto pradžia JTO Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (gruodžio 10 d.)
1949	Išleista Antano Vaičiulaičio knyga <i>Italijos vaizdai</i>	Alberas Kamiu sukūrė pjesę <i>Teisieji</i> Išleistas Simonos de Bovuar veikalas <i>Antroji lytis</i>	Partizanų vadai pasirašo Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio deklaraciją (vasario 16 d.). Lietuvių chartijos paskelbimas Įvestas privalomas septynmetis mokymas	Įkurta NATO (balandžio 4 d.) SSRS išbandė atominę bombą Paskelbta Kinijos Liaudies Respublika (1949 spalio 1 d.) Korėjos karas (1950–1953)
1950	Čikagoje JAV išleistas Henriko Radausko poezijos rinkinys <i>Strėlė danguje</i> Dalia Grinkevičiūtė parašė <i>Atsiminimus</i> (surasti 1991, išleisti 1996) Čikagoje (JAV) išleista Juozo Lukšos-Daumanto knyga <i>Partizanai už geležinės uždangos</i> (vėliau <i>Partizanai</i> , Lietuvoje – 2005)	Išleista Eženo Jonesko anti-drama <i>Plikagalvė dainininkė</i>		
1951	Išleistas Jurgio Savickio novelių rinkinys <i>Raudoni batukai</i>	Išleista Albero Kamiu studija <i>Maištaujantis žmogus</i>	Įkurta JAV lietuvių bendruomenė	Pasirašyta anglies ir plieno bendrijos sukūrimo sutartis
1952	Pradėtas leisti svarbiausias išėivijos literatūrinis žurnalas <i>Literatūros laikai</i> (iki 1959 m.)	Išleista Samjuelio Beketo absurdo drama <i>Belaukiant Godo</i>		
1953		Išleista Ernesto Hemingvėjaus apysaka <i>Senis ir jūra</i>	Ginkluoto pasipriešinimo judėjimo pabaiga Romo Kalantos gimimo metai	Mirė Josifas Stalinas (1953 m. kovo 5 d.) Korėjos karas (iki 1953) Sukilimas Rytų Vokietijoje Atšilimas SSRS (iki 1964)
1954	Jonas Aistis JAV išleido knygą <i>Apie laiką ir žmones</i>	Išleistas Viljamo Goldingo romanas <i>Musių valdovas</i>		
1955	Čikagoje (JAV) išleistas Henriko Radausko poezijos rinkinys <i>Žiemos daina</i>	Borisas Pasternakas parašė romaną <i>Daktaras Živaga</i> (išleistas Italijoje 1957) Išleistas Vladimiro Nabokovo romanas <i>Lolita</i>	Suimtas paskutinis LLKS Tarybos prezidiumo narys A. Ramanauskas-Vanagas (spalio 12 d.; nužudytas 1957 m. lapkričio 29 d.) Antisovietinės demonstracijos per Vėlines (1955–1957 m.)	Įkurtas Varšuvos sutarties blokas (VSO)
1957	Išleistas Balio Sruogas <i>Dievų miškas</i>	Išleistas Boriso Pasternako romanas <i>Daktaras Živago</i> Nobelio literatūros premija suteikta Alberui Kamiu	Balandžio 30 d. transliuota pirmoji televizijos laida Lietuvoje	Įkurta Europos ekonominė bendrija (kovo 25 d.) SSRS paleido pirmą dirbtinį Žemės palydovą (spalio 4 d.)
1961	JAV Čikagoje išleista Vytauto Mačernio kūrybos rinktinė <i>Poezija</i> (Lietuvoje Mačernio poezija išleista 1970 – <i>Žmogaus apnuoginta širdis</i> , 1990 <i>Po ūkanotu nežinios dangum</i>)	Išleistas Boriso Pasternako poezijos rinkinys <i>Kai išsigiedryš</i> R. Vaiso (Wise) ir J. Robbinso miuziklas <i>Vestsaido istorija</i>		Pirmasis žmogaus skrydis į kosmosą (Jurijus Gagarinas; 1961 m. balandžio 12 d.)
1963	Išleistas Icchoko Mero romanas <i>Lygiosios trunka akimirka</i>	Išleistas pirmasis Bitlų (The Beatles) albumas, prasidėjo „bitlomanija“		JAV prezidento D. F. Kenedžio nužudymas (1963 m. lapkričio 22 d.)

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS, JAV LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1964	Išleista Kosto Ostrausko avangardinė drama <i>Gyveno kartą senelis ir senelė</i> (I dalis) Išleista Justino Marcinkevičiaus poema <i>Donelaitis</i> Čikagoje išleistas Juozo Girmiaus veikalas <i>Žmogus be Dievo</i>	Žanui Poliiui Sartrui suteikta Nobelio literatūros premija	Vilniuje prof. Algimantas Marcinkevičius atliko pirmąją Lietuvoje atvirą širdies operaciją	Vietnamo karas (iki 1975) Nušalintas nuo valdžios Nikita Chruščiovas, TSKP pirmuoju sekretoriumi tapo Leonidas Brežnevas
1965	Čikagoje išleistas Henriko Radausko poezijos rinkinys <i>Žaibai ir vėjai</i> Respublikinių leidyklų planai vėl tvirtinami Maskvoje Pradėtas rengti „Poezijos pavasaris“, almanachas <i>Poezijos pavasaris</i> Lietuvoje savaitei vieši Žanas Polis Sartras ir Simona de Bovuar Filmas „Niekas nenorėjo mirti“ (rež. Vytautas Žalakevičius)	Išleistas Anos Achmatovos poezijos rinkinys <i>Laiko tėkmė</i>	Pradėtos radijo transliacijos Lietuvoje užsieniui anglų kalba	„Sony“ Japonijos rinkai pristatė pirmuosius pasaulyje vaizdo magnetofonus
1966	Išleista Vinco Mykoliaičio-Putino poezijos knyga <i>Langas</i> Išleista Janinos Degutytės poezijos knyga <i>Šiaurės vasaros</i> Čikagoje išleista Liūnės Sutemos poezijos rinktinė <i>Bevardė šalis</i> Čikagoje išleista Juozo Girmiaus studija <i>Idealas ir laikas</i> Filmas „Jausmai“ (scenar. aut. Vytautas Žalakevičius, rež. Algirdas Dausa, Almantas Grikevičius)	Išleistas Johaneso Bobrovskio romanas <i>Lietuviški fortepionai</i> Išleista Tomo Stopardo tragiškomedija <i>Rozenkrancas ir Gildensternas mire</i> (1990 m. filmas, rež. Tomas Stopardas)	Parodytas pirmasis Valstybinio jaunimo teatro spektaklis <i>Romeo ir Džiuljeta</i> (rež. Aurelija Ragauskaitė)	Niujorke prasidėjo Pasaulio prekybos centro statybos (sunaikintas 2001 m. per teroristų išpuolį) Kinijoje prasidėjo Kultūrinė revoliucija (iki 1976)
1967	Išleista Sigito Gedos poema <i>Strazdas</i> Lietuvoje išleistas Jurgio Savickio <i>Novelės</i> Lietuvos valstybiniame akademiniame dramos teatre pastatyta Kazio Sajos trilogija <i>Oratorius. Maniakas. Pranašas Jona</i> (rež. Kazimiera Kymantaitė)	Kolumbijoje išleistas Gabrielio Garsijos Markeso romanas <i>Šimtas metų vienatvės</i> Išleistas Michailo Bulgakovo romanas <i>Meistras ir Margarita</i> (parašytas 1937) Išleista Makso Frišo pjesė <i>Biografija: vaidinimas</i>	Veiklą pradėjo Vilniaus kraštotyrininkų Romuvos klubas Hipių judėjimo Lietuvoje pradžia	San Franciske įvyko „Meilės vasaros“ („The Summer of Love“) festivalis, vadinamas hipių revoliucija
1968	Išleista Juditos Vaičiūnaitės poezijos knyga <i>Po šiaurės herbais</i> Išleista Justino Marcinkevičiaus dviejų dalių drama-poema <i>Min-daugas</i> Kauno dramos teatre pastatytas Kazio Sajos groteskas <i>Mamutų medžioklė</i> (rež. Jonas Jurašas), išsp. 1969 Vilniaus dailės instituto Koridoriaus teatre pastatytas spektaklis pagal Arvydo Ambraso ir Regimanto Midvikio pjesę <i>Duobė</i> (teatras uždraustas 1970) Vilniaus universiteto Kiemo teatre pastatyta Vydūno tragedija <i>Pasaulio gaisras</i> (rež. Vladas Limantas)		Vilniaus universitete paskaitas skaito Marija Gimbutienė Vilniaus universitete paskaitas skaito Tartu semiotikos mokyklos įkūrėjas Jurijus Lotmanas JAV pradėtas leisti laikraštis <i>Akiračiai</i>	Prahos pavasaris Paryžiaus studentų maištas Studentų sukilimas Meksikoje
1969	Išleista antologija <i>XX a. Vakarų poetai</i> Išleista Bitės Vilimaitės novelių knyga <i>Baltos dėmės</i> Išleista Juozo Grušo novelių knyga <i>Rūstybės šviesa</i> Filmas „Gražuolė“ (rež. Arūnas Žebriūnas)	Vudstoko festivalis (JAV) Samjueliui Bektui suteikta Nobelio premija	Įregistruotas Romuvos kraštotyros klubas (KGB uždraustas 1971) Susikūrė roko grupės „Gėlių vaikai“, „Raganiai“	Paleistas pirmasis kompiuterių tinklas sujungė keturias mokslo įstaigas: Los Andželo universitetą, Stanfordo tyrimų institutą, Santa Barbaros ir Jutos universitetus JAV astronautai Neilas Armstrongas ir Edvinas Oldrinas tapo pirmaisiais žmonėmis, išsilaipinusiai mėnulyje

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS, JAV LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1970	Išleista Juozo Apučio novelių knyga <i>Horizonte bėga šernai</i> Išleistas Donato Saukos veikalas <i>Tautosakos savitumas ir vertė</i> Kauno dramos teatre pastatyta Kazio Sajos pjesė <i>Šventėžeris</i> (rež. Jonas Jurašas) Sukurta „Panteistinė oratorija“ (teksto aut. Sigitas Geda, komp. Bronius Kutavičius)	Iširo „Bitlų“ („The Beatles“) grupė Aleksandrui Solženicynui suteikta Nobelio literatūros premija	Žvejybinio laivo „Sovietskaja Litva“ radistas Simas Kudirka pabėgo iš laivo, nesėkmingai bandė siekti JAV politinio prieglobsčio, nuteistas 10 metų griežtojo režimo lagerio Mordovijoje Tėvas ir sūnus Pranas ir Algirdas Brazinskai užgrobė keletą lėktuvų An-24 ir privertė juos nusikrauti į Turkiją	Pradėti gaminti asmeniniai kompiuteriai SSRS įsisteigtas Andrejaus Sacharovo žmogaus teisių gynimo komitetas
1971	Išleista Justino Marcinkevičiaus drama <i>Katedra</i> Išleista Juozo Glinskio drama <i>Grasos namai</i> (Kauno dramos teatre past. 1970 m., rež. Jonas Vaitkus)	Išleistas Heinricho Biolio romanas <i>Grupinis portretas su dama</i> Brodvėje įvyko roko operos „Jėzus Kristus – superžvaigždė“ premjera	Jonas Laucė už „antitarybinių“ romano <i>Negandų metal</i> rankraštį, įteiktą leidyklai, nuteisiamas 2 metus kalėti (išsp. 1991)	Pradėtas internetinis Gutenbergio projektas – pirmoji elektroninių knygų biblioteka internete
1972	Čikagoje išleista Liūnės Sutemos poezijos knyga <i>Badmetis</i> Išleista Tomo Venclovos poezijos knyga <i>Kalbos ženklas</i> Išleista Sigitto Gedos poezijos knyga <i>26 rudens ir vasaros giesmės</i> Išleista Algimanto Mackaus eilėraščių knyga <i>Poezija</i> Juozas Grušas <i>Barbora Radvilaitė</i> (Kauno dramos teatras, rež. Jonas Jurašas)	Heinrichui Bioliui suteikta Nobelio literatūros premija	Kaune susidegino Romas Kalanta (gegužės 14 d.) Pradėta leisti <i>Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika</i> (red. kun. Sigitas Tamkevičius, nuo 1983 m. kun. Jonas Boruta)	JAV kariai pasitraukė iš Vietnamo
1973	Muzikinis filmas „Velnio nuotaka“ (rež. Arūnas Žebriūnas)	Pryžiuje išspausdinta Aleksandro Solženicyno knyga <i>Gulago archipelagas</i> (I tomas) Išleistas Kurto Voneguto romanas <i>Čempiono pusryčiai</i>	Prasideda Lietuvos intelektualų emigracijos banga. Emigruoja politologas, filosofas Aleksandras Štomas, prozininkas Icchokas Meras	Atidaromas Pasaulio prekybos centras Niujorke
1974	Dalia Grinkevičiūtė parašo antrąjį atsiminimų variantą ir perduoda Andrejui Sacharovui (rusų k. išsp. 1979 m. Paryžiuje)		Emigruoja režisierius Jonas Jurašas ir kritikė, vertėja Aušra Marija Sluckaitė	
1975	Išleista Romualdo Granausko novelių knyga <i>Duonos valgytojai</i> , apysaka <i>Jaučio aukojimas</i>	Išleistas Gabrielio Garsijos Markeso romanas <i>Patriarcho ruduo</i>		SSRS, kartu su 35 valstybėmis, pasirašė „Helsinkio baigiamąjį aktą“
1976	Pirmasis lietuviškas miuziklas „Ugnies medžioklė su varovais“ (Saulius Šaltenis, Leonidas Jacinevičius, komp. Giedrius Kuprevičius, rež. Dalia Tamulevičiūtė)		Emigruoja dailininkas Vladislavas Žilius Lapkričio 25 d. susikūrė Lietuvos Helsinkio grupė	
1977	Išleista Justino Marcinkevičiaus trijų dalių giesmė <i>Mažvydas</i> Išleista Marcelijaus Martinaičio knyga <i>Kukučio baladės</i> Išleista Sauliaus Šaltenio apysaka <i>Duokiškis</i>		Emigruoja poetas ir vertėjas Tomas Venclova	Pirmasis „Konkordo“ skrydis reguliaria linija Pradėjo veikti Černobylio atominė elektrinė (1986 m. įvyko Černobylio AE avarija)
1978	Čikagoje išleistas pomirtinis Henriko Radausko poezijos rinkinys <i>Eilėraščiai (1965–1970)</i> Filmas <i>Riešutų duona</i> (rež. Arūnas Žebriūnas) Sukurta oratorija „Paskutinės pagonių apeigos“ (teksto aut. Sigitas Geda, komp. Bronius Kutavičius)	Išleistas Džono Irvingo romanas <i>Pasaulis pagal Garpą</i>	Birželio 14–15 d. įsteigta Lietuvos laisvės lyga, vadovaujama Antano Terlecko	Karolis J. Voityla išrinktas popiežiumi
1979	Išleista Algirdo Landsbergio novelių knyga <i>Muzika įžengiant į neregėtus miestus</i> Išleista pirmoji Juozo Erlicko humoreskų ir humoristinių eilėraščių knyga <i>Kodėl?</i>		Klaipėdoje atidarytas Lietuvos jūrų muziejus	Pirmasis Romos katalikų popiežiaus vizitas komunistų valdomoje šalyje. Jonas Paulius II aplankė gimtąją Lenkiją kaip popiežius Afganistano karas (iki 1989) Firma Sony išleido pirmąjį ausinuką („Walkman“)

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS, JAV LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1980	Išleistas Juditos Vaičiūnaitės vienaveiksmių pjesių rinkinys <i>Pavasario fleita</i> Valstybiniame jaunimo teatre pastatytas spektaklis „Kvadratas“ (V. Jelisejeva, rež. Eimuntas Nekrošius)	Išleistas Umberto Eko romanas <i>Rožės vardas</i> Česlovui Milošui suteikta Nobelio literatūros premija		Paskelbtas JAV gynybos planas „žvaigždžių karai“ Niujorke nušautas Džonas Lenonas
1981	Išleistas Sauliaus Tomo Kondroto romanas <i>Žalčio žvilgsnis</i> Opera-poema „Strazdas – žalias paukštis“ (teksto aut. Sigitas Geda, komp. Bronius Kutavičius)			Pirmoji komercinė e knyga – žodynas (leidykla <i>Random House</i>)
1982	Išleista Jono Strielkūno poezijos knyga <i>Po tylinčiom žvaigždėm</i> Išleista rinktinė <i>Lotynų Amerikos novelės</i> Valstybiniame jaunimo teatre pastatytas miuziklas „Meilė ir mirtis Veronoje“ (teksto aut. Sigitas Geda, komp. Kęstutis Antanėlis, rež. Eimuntas Nekrošius)	Niujorke įvyko Endriu Loido Vėberio miuziklo <i>Katės</i> premjera	Emigruoja dailininkas Algimantas Svėgžda	Pradėta kompaktinių plokštelių gamyba Pirmą kartą buvo panaudotas šypsenėlės simbolis „;-)“
1983	Išleista Sauliaus Šaltenio apsakymų knyga <i>Atminimo cukrus</i> Valstybiniame jaunimo teatre pastatytas spektaklis pagal Čingizo Aitmatovo romaną <i>Ilgą kaip šimtmečiai diena</i> (rež. Eimuntas Nekrošius) Filmas „Skrydis per Atlantą“ (rež. Raimondas Vabalas)		Pradeda veikti Ignalinos AE	JAV prezidentas Ronaldas Reiganas Baltuosiuose rūmuose priėmė 200 Amerikos lietuvių, latvių, estų delegaciją. Pasirašė Baltų laisvės dienos proklamaciją Stanislavas Petrovas patvirtino, kad kompiuterinės sistemos pranešimai apie paleidžiamas JAV balistines raketas yra klaidingi, užkirsdamas kelią galimam branduoliniam karui Pradėta vartoti sąvoka „internetas“
1984	Išleista Jono Strielkūno eilėraščių knyga <i>Varpo kėlimas</i> Išleista Justino Marcinkevičiaus dramatinė apysaka <i>Daukantas</i>	Išleistas postmodernistinis Milorado Pavičiaus romanas-žodynas <i>Chazarų žodynas</i> (liet. k. 2010 m.)		Pradėta „Apple Macintosh“ kompiuterių prekyba
1985	Išleista Juozo Apučio novelių knyga <i>Keleivio novelės</i> Išleistas Sauliaus Tomo Kondroto romanas <i>Ir apsiniauks žvelgiantys pro langą</i> Petras Repšys Vilniaus universitete sukūrė freską <i>Metų laikai</i>		Vilniaus arkikatedroje atrastas auksakalstės meno lobynas	Michailas Gorbačiovas išrinktas SSKP generaliniu sekretoriumi „Perestoika“ („Pertvarka“) SSRS (iki 1991)
1986	Išleista Juozo Apučio novelių knyga <i>Gegužė ant nulūžusio beržo</i> Čikagoje išleista Vytauto Kavolio studija <i>Sąmoningumo trajektorijos: Lietuvių kultūros modernėjimo aspektai</i>		Emigruoja prozininkas Saulius Tomas Kondrotas	Černobylio atominės elektrinės katastrofa
1987	Išleista Juditos Vaičiūnaitės poezijos knyga <i>Žiemos lietus</i> Išleista Danutės Kalinauskaitės novelių knyga <i>Išėjusi šviesa</i>		Mitingas prie Adomo Mickevičiaus paminklo Vilniuje (rugpjūčio 23 d.) Pirmasis „Roko maršas per Lietuvą“	Privatus lėktuvas, pilotuojamas 19-mečio Mathias Rusto iš Vakarų Vokietijos, įskridęs į SSRS teritoriją, nusileidžia Maskvos Raudonojoje aikštėje
1988	Žurnale <i>Pergalė</i> išspausdinti Dailios Grinkevičiūtės prisiminimai <i>Lietuviai prie Laptevų jūros</i> Išleistas Jono Mikelinso romanas <i>Juodųjų eglė šalis</i> (par. 1967) Išleista Romualdo Granausko apysaka <i>Gyvenimas po klevu</i> Išleista pirmoji Aido Marčėno eilėraščių knyga <i>Suliny</i>	Išleistas Umberto Eko romanas <i>Fuko švytuoklė</i>	Susikūrė Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinė grupė (birželio 3 d.) Šimtatūkstantinis Sąjūdžio mitingas Vingio parke (rugpjūčio 23 d.) Susikūrė pirmasis nepriklausomas kultūros žurnalas <i>Sietynas</i> (ėjo iki 1991)	

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS, JAV LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1989	Išleistas Intos tremtinių poezijos rinkinys <i>Benamiai</i> Išleista Juozo Apučio alegorinė apysaka <i>Skruzdėlynas Prūsijoje</i> Išleistas Ričardo Gavelio romanas <i>Vilniaus pokeris</i> Išleista Algirdo Juliaus Greimo darbų rinktinė <i>Semiotika</i> Į Lietuvą atvyksta Bernardas Brazdžionis	Išleista Salmono Ruščio (Salman Rushdie) knyga <i>Šėtoniškos eilės</i> Ajatola Chomeinis paskyrė 3 milijonų dolerių premiją už <i>Šėtoniškųjų eilių</i> autoriaus Salmono Ruščio mirtį	Baltijos kelias (rugpjūčio 23 d.); 2009 m. UNESCO įtraukas į „Pasaulio atminties“ sąrašą Atkurtas Vytauto Didžiojo universitetas LTSR Aukščiausioji Taryba paskelbė, kad 1940 Lietuvos prijungimas prie TSRS buvo neteisėtas	„Aksominė revoliucija“ Čekoslovakijoje Iš Afganistano išvesta sovietų kariuomenė Nugriauama Berlyno siena (Šaltojo karo pabaiga) Sovietų kariuomenės susidorojimas su nepriklausomybės reikalaujančiais demonstrantais Tbilisyje (Gruzija) SSRS liaudies deputatų suvažiavimas, remdamasis Aleksandro Jakovlevo komisijos išvadomis, pripažino Molotovo–Ribentropo pakto slaptuosius protokolus „teisiškai nepagrįstais ir negaliojančiais nuo jų pasirašymo momento“
1990	Išleista Vytauto P. Bložės poezijos knyga <i>Noktiurnai</i> Poezijos antologija <i>Tremtinio Lietuva</i> Leonardo Gutausko romanas <i>Vilko dantų karoliai</i> (I dalis) Filmas „Miškais ateina ruduo“ (rež. Raimondas Vabalas) Pradėtas rengti tarptautinis poezijos festivalis „Poetinis Druskininkų ruduo“		Į Lietuvą atvyko Sovietų Sąjungos vadovas Gorbaciovas. Vilniuje įvyko masiškiausias Sąjūdžio mitingas „Laisvė ir nepriklausomybė Lietuvai“ Paskelbtas nepriklausomos Lietuvos Respublikos atkūrimo aktas (kovo 11 d.)	Nepriklausomybę paskelbia Estija (kovo 30 d.) Nepriklausomybę paskelbia Latvija (gegužės 4 d.) Sukurtas pasaulinis interneto tinklas
1991	Išleista Tomo Venclovos poezijos knyga <i>Vilties formos</i> Išleistas Ričardo Gavelio romanas <i>Jauno žmogaus memuarai</i> Išleista Antano A. Jonyno eilėraščių knyga <i>Nakties traukinys</i> Išleista Sigito Gedos poezijos knyga <i>Septynių vasarų giesmės</i> Išleista Aido Marčėno poezijos knyga <i>Angelas</i> Čikagoje išleista Vytauto Kavolio studija <i>Epoch signatūros</i>	Lietuvių kalba išleistas Česlovo Milošo romanas <i>Isos slėnis</i> (par. 1954) Išleistas postmodernistinis Milorado Pavičiaus romanas <i>Vidinė vėjo pusė, arba romanas apie Herą ir Leandrą</i> (liet. k. 2006)	Ekonominė blokada Įvesti pinigų pakaitalai – talonai, kuriuose buvo pavaizduoti Lietuvos gyvūnai Sovietų kariuomenė puola televizijos bokštą, Lietuvos radiją ir televiziją (sausio 13 d.) Medininkų žudynės (liepos 31 d.) Lietuviško interneto gimimo diena – 1991 m. spalio 10 d. Įsteigtas Lietuvos mokslo ir studijų institucijų kompiuterių tinklas „Litnet“	SSRS suirimas Pučas Maskvoje (rugpjūčio mėn.) Atsistatydina Michailas Gorbaciovas Įkurta Nepriklausomų valstybių sandrauga (NVS) Jugoslavijos karai (iki 2001)
1992	Išleista Vytauto Kavolio studija <i>Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje</i>		Priimta nauja Lietuvos Respublikos Konstitucija	Mastrichte pasirašyta Europos Sąjungos (ES) steigimo sutartis JAV vykusioje parodoje „COMDEX“ IBM pristatė pirmąjį pasaulyje išmaniojo telefono prototipą
1993	Išleistas Jurgio Kunčino romanas <i>Tūla</i> Išleista Jono Strielkūno poezijos knyga <i>Trečias brolis</i> Čikagoje išleista Liūnės Sutemos poezijos knyga <i>Graffiti</i> Išleistas Jurgos Ivanauskaitės romanas <i>Ragana ir lietus</i> Pradėta „Skomanto“ nuotykių kūrinių serija	Į lietuvių kalbą išverstas Milano Kunderos romanas <i>Nepakeliama būties lengvybė</i>	Iš Lietuvos išvesta Rusijos armija Įvedamas litas Lietuva tapo Europos Tarybos nare Popiežiaus Jono Pauliaus II viešnagė Lietuvoje (rugsėjo 4–8 d.) Jachta „Lietuva“ baigė pirmą Lietuvos buriavimo sporto istorijoje kelionę apie pasaulį	Konstitucinė krizė Rusijoje; prezidentas Borisas Jelcinas įsakė tankams šturmuoti parlamento rūmus
1994	Išleista Sigito Parulskio eilėraščių knyga <i>Mirusiųjų</i> Išleista Sigito Gedos eilėraščių knyga <i>Babilono atstatymas</i> Išleistas poezijos almanachas <i>Svetimi</i>		Išleista Vytauto Kavolio darbų rinktinė <i>Žmogus istorijoje</i> (<i>Žmogaus genezė; Nužemintųjų generacija; Sąmoningumo trajektorijos; Epochų signatūros</i>)	Karo Čečėnijoje pradžia Inauguruotas pirmasis juodaodis prezidentas Pietų Afrikos Respublikoje Nelsonas Mandela Pradėta prekyba išmaniaisiais telefonais

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS, JAV LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
1995	Išleista Nijolės Miliauskaitės eilėraščių knyga <i>Uždraustas įeiti kambarys</i> Išleista Vandos Juknaitės apysaka <i>Stiklo šalis</i>		Seimas priėmė Valstybinės kalbos įstatymą Lietuva įteikė oficialų prašymą dėl narystės Europos Sąjungoje	Europos Sąjungos lyderiai numatomą įvesti bendrą valiutą pavadino euro vardu
1996	Išleista Vytauto P. Bložės poezijos knyga <i>Ruduo</i> Išleista Bitės Vilimaitės apsakymų knyga <i>Užpustytas traukinys</i> Išleista Juozo Erlicko Knyga Išleistas Marijos Gimbutienės veikalas <i>Senoji Europa</i>	Išleistas Alesandro Bariko (Alessandro Baricco) romanas <i>Šilkas</i> Vislavai Šymborskai suteikta Nobelio literatūros premija	Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra SSRS saugumo veikėjui Nachmanui Dušanskui iškelė baudžiamąją bylą (Izraelis atsisakė jį išduoti) Įrengtas pirmasis bankomatas Lietuvoje	Palestiniečiai pirmą kartą dalyvavo rinkimuose ir savo vadovu išsirinko Jasirą Arafatą (Yasser Arafat)
1997	Išleista Sigito Gedos eilėraščių knyga <i>Jotvingių mišios; Gedimino valstybės fragmentas</i> Išleista Donaldo Kajoko eilėraščių knyga <i>Meditacijos</i>	Išleista pirmoji Hario Poterio serijos knyga	Vilniaus apygardos teismas paskelbė nuosprendį pirmojoje genocido byloje trimis buvusiams „liaudies gynėjams“ už Gaidžių šeimos išžudymą 1945 m. Zarasų rajone, Salinių kaime	Škotijos mokslininkai klonavo pirmąjį žinduolį – avį Doli Kompiuteris pirmą kartą nugalėjo Garį Kasparovą – pasaulio šachmatų čempioną
1998	Išleista Sigito Gedos eilėraščių knyga <i>Skrynelė dvasioms pagauti</i> Išleista Jono Strielkūno poezijos knyga <i>Tamsos varpai, šviesos varpai</i> Išleista Romualdo Granausko apsakymų knyga <i>Gyvilėlių dainavimas</i> (parašytas apie 1968)	<i>Titanikas</i> tapo pirmuoju kino filmu, uždirbusiu 1 mlrd. JAV dolerių	Lietuva oficialiai tapo asocijuota Europos Sąjungos nare Dokumentinis videofilmas „Lietuvos Respublikos prezidentai. Antanas Smetona, Aleksandras Stulginskis. Kazys Grinius“ (rež. Rimtautas Šilinis) Lietuvos Seimas panaikino mirties bausmės taikymą Lietuvoje	Įkurta paieškos sitema „Google“ Pirmoji internetinė knygų skaityklė „Rocket ebook“ Pirmoji elektroninių knygų parduotuvė internete e-reader.com
1999	Išleista Gintaro Grajausko eilėraščių knyga <i>Kaulinė dūdelė</i> Išleistas Renatos Šerelytės romanas <i>Ledynmečio žvaigždės</i> Išleista Aido Marčėno ir Sigito Parulskio poezijos knyga <i>50 eilėraščių</i>	Išleista Salmono Rušdžio knyga <i>Žemė po jos kojomis</i> Lietuvių kalba Išleista Josifo Brodskio eilėraščių rinktinė <i>Vaizdas į jūrą</i>	Seimas pripažino Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos 1949 m. vasario 16 d. deklaraciją valstybės teisės aktu. Ši Taryba ėmėsi vieningo vadovavimo visoms pasipriešinimo ir kovotojų struktūroms	
2000	Išleista Juditos Vaičiūnaitės poezijos knyga <i>Debesų arka</i> Išleista Romualdo Granausko prozos rinktinė <i>Su peteliške ant lūpų</i>	Lietuvių kalba išleista Chorche Luiso Borgeo knyga <i>Fikcijos</i> (par. 1944)	Įsigaliojo „Lustracijos įstatymas“ UNESCO į Pasaulio paveldo sąrašą įtraukė Kuršių neriją	Vladimiras Putinas išrinktas Rusijos prezidentu Pirmoji knyga tik elektroninėje versijoje – Stefano Kingo romanas <i>Jojant ant kulkos</i> (<i>Riding the Bullet</i>)
2001	Išleista Aido Marčėno poezijos knyga <i>Dėvėti</i> Išleistas Viktorijos Daujotytės veikalas <i>Parašyta moterų</i> Filmas „Vieni vieni“ (rež. Jonas Vaitkus)			„Al Kaeda“ surengė teroristų išpuolį Niujorke (rugsėjo 11 d.) Įkurta „Vikipedija“ anglų kalba Apple Computer pristatė pirmą iPod'ą
2002	Išleista Bitės Vilimaitės apsakymų rinktinė <i>Papartynų saulė</i> Išleista Vandos Juknaitės pokalbių, esė knyga <i>Išsiduosi. Balsu</i> Kolektyvinė esė rinktinė <i>Siužetą siūlau nušauti</i>		Baigtas leisti <i>Lietuvių kalbos žodynas</i> (t. 1–20, 1941–2002)	Įkaičių paėmimas Maskvos teatre
2003	Išleista Sigito Gedos knyga <i>Adolėlio kalendoriai: dienoraščiai, gyvavaizdžiai, užrašai, tyrinėjimai</i> Meno forto spektaklis – Kristijonas Donelaitis „Metai. Pavasario linksmybės. Rudenio gėrybės“ (rež. Eimuntas Nekrošius)	Išleistas Deno Brauno (Dan Brown) romanas <i>Da Vinčio kodas</i> (lietuvių kalba 2004) Lietuvių kalba išleistas Džeimso Džoišo romanas <i>Ulisas I</i> dalis (par. 1922)	Pradėtas Vikipedijos projektas lietuvių kalba (pirmasis straipsnis – kompiuteris)	„Rožinė revoliucija“ Gruzijoje Karo Irake pradžia
2004	Išleista Giedros Radvilavičiūtės esė knyga <i>Suplanuotos akimirkos</i> Išleista Mariaus Ivaškevičiaus pjesė <i>Madagaskaras</i> (pastatyta Vilniaus mažajame teatre, rež. Rimas Tuminas)	Lietuvių kalba išleista Knuto Skujenieko eilėraščių rinktinė <i>Aš esu toli viešėjęs</i>	Lietuva tapo ES (gegužės 1 d.) ir NATO nare Uždarytas 21 metus veikęs Ignalinos atominės elektrinės pirmasis blokas	Pradėjo veikti „Skype“ programa „Oranžinė revoliucija“ Ukrainoje Įkaičių paėmimas Beslano (Osetija) mokykloje (rugsėjo 1–3 d.) NASA Marso tyrimų aparatas „Spirit“ sėkmingai nusileidžia Marse

DATOS	LIETUVIŲ LITERATŪRA IR KULTŪRA	VAKARŲ EUROPOS, JAV LITERATŪRA IR KULTŪRA	LIETUVOS ISTORIJA	VAKARŲ EUROPOS IR PASAULIO ISTORIJA
2005	Išleista Justino Marcinkevičiaus poezijos rinktinė <i>Amžino rūpesčio pieva</i> Išleista Donaldo Kajoko eilėraščių rinktinė <i>Karvedys pavargo nugalėti</i>	Išleista Stefano Grynblato (Stephen Greenblatt) studija <i>Vilas ir pasaulio valia arba Kaip Šekspyras tapo Šekspyru</i> (lietuvių k. 2007) Lietuvių kalba išleista Džeimso Džoiso <i>Ulisas II</i> dalis (par. 1922)		Vokiečių kardinolas Jozefas Radingeris išrinktas naujuoju popiežiumi ir pasirinko Benedikto XVI vardą
2006	Išleista Aido Marčėno poezijos knyga <i>Eilinė</i> Išleista Sigito Parulskio pjesių knyga <i>Trys pjesės, trumpos istorijos Sraigė su beisbolo lazda Meno forto spektaklis „Fautas“</i> (rež. Eimuntas Nekrošius)	Lietuvių kalba išleista Chorche Luiso Borgeso <i>Smėlio knyga</i> (<i>Alefas</i> , par. 1949). Lietuvių kalba taip pat išleista: <i>Broudzio pranešimas</i> (par. 1970), <i>Smėlio knyga</i> (1975), <i>Šekspyro atmintis</i> (1983)		SONY išleidžia savo pirmąją elektroninių knygų skaityklę „Sony Reader“ su e-popieriumi
2007	Išleista Vandos Juknaitės knyga <i>Tariamas iš tamsos: pokalbiai su vaikais</i> Išleista Gintaro Grajausko pjesių rinktinė <i>Mergaitė, kurios bijojo Dievas</i>			AMAZON pristato savo elektroninių knygų skaityklę „Kindle“
2008	Išleistas Renatos Šerelytės romanas <i>Mėlynbarzdžio vaikai</i> Išleista Danutės Kalinauskaitės novelių knyga <i>Niekada nežinai</i> Valstybiniame Jaunimo teatre pastatyta Petro Vaičiūno komedija <i>Patriotai</i> (rež. Jonas Vaitkus)			JAV prezidentu išrinktas Barakas Obama, pirmasis afroamerikietis, išrinktas į šį postą Pasaulinė finansų krizė Rinkoje pasirodė planšetiniai kompiuteriai
2009	Išleista Liūnės Sutemos poezijos rinktinė <i>Sugrįžau</i> Išleisti Marcelijaus Martinaičio biografiniai užrašai <i>Mes gyvenome</i> Išleistas Kristinos Sabaliauskaitės romanas <i>Silva Rerum</i>		Pirmajai kadencijai prisiekė prezidentė Dalia Grybauskaitė Prie Seimo vykęs mitingas, kuriame protestuota prieš valdžios taupymo planus, baigėsi riaušėmis Uždarytas antrasis (paskutinis) Ignalinos AE blokas	
2010	Išleista Giedros Radvilavičiūtės esė rinktinė <i>Šignakt aš miegosiu prie sienos</i> Išleista Tomo Venclovos poezijos rinktinė <i>Visi eilėraščiai</i> Išleistas Valdo Papievio romanas <i>Eiti</i>	Išleistas Umberto Eko romanas <i>Prahos kapinės</i>		Smolensko aviakatastrofa, nusinešusi Lenkijos aukštųjų pareigūnų gyvybes Statistikos duomenimis, pasaulyje veikia 255 mln. interneto svetainių, internetu naudojasi 1,97 mlrd. vartotojų
2011	Išleista Donaldo Kajoko eilėraščių knyga <i>Kurčiam asiliukui</i> Išleistas Romualdo Granausko novelių romanas <i>Trys vienatvės</i>	JAV išleistas Rutos Sepetytės romanas <i>Tarp pilkų debesų</i> (lietuvių k. 2011) Česlovo Milošo metai	Lietuvos plačiajuostis internetas sparčiausias pasaulyje Pirmoji lietuviška interaktyvi elektroninė knyga – Jurgos Sakalauskaitės ir Donato Malinausko <i>Pelytė Smailytė ir gelbėtojai</i>	Žemės drebėjimas Japonijoje, atominė katastrofa Fukušimos AE
2012	Išleista atliekamosios poezijos knyga <i>Slemas Lietuvoje</i> Lietuvos nacionaliniame dramos teatre pastatyta Mariiaus Ivaškevičiaus pjesė <i>Išvarymas</i> (rež. Oskaras Koršunovas) Lietuvos nacionaliniame dramos teatre pastatyta Justino Marcinkevičiaus <i>Katedra</i> (rež. Oskaras Koršunovas)			Europos branduolinių mokslinių tyrimų organizacijos CERN mokslininkai paskelbė aptikę naują subatominę dalelę, kurios savybės atitinka Higgs bozoną – masę suteikiantį pagrindinį visatos statybinį elementą JT Generalinė Asamblėja pritarė, kad Palestiniai būtų suteiktas valstybės stebėtojos statusas